چاپی دووەم

www.iqra.ahlamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

الداء والدواء

نەخۆشی و چارەسەر

وەڵامی پڕوپوخت بۆ کەسێك پرسیار
لەچارەسەری تەواو دەکات پێشەواو زانا
ابن القيم الجوزية

وەرگێڕانی بۆ کوردی
م. هيلال علی سەنگاوی

نەخۆشی و چارەسەر

وەڵامی پڕوپوخت بۆ کەسێك پرسیار لە لەچارەسەری تەواو دەکات

پێشەواو زانا ابن القیم الجوزیة (٦٩١ – ٧٥١ك)

وەرگێڕانی بۆ کوردی

م. هیلال علی سەنگاوی

الـداء والـدواء

(الدواء الكافي لمن سئل عن الدواء الشافي)

الأمام العلامة أبن القيم الجوزية

٢٠١٤/هەولێر

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

ڕۆژهەڵات

خاوەنی ئیمتیاز

کەژاڵ ڕەفیق

سەرنووسەر

حەسەنی دانیشفەڕ

Email: rojhalatpress@yahoo.com

Mob: ٠٧٥٠ ٤٤٤٠٩٩٦

هەولێر - شەقامی (١٠٠) مەتری ریزی کارگەی دەرمانی ئاوا میدیکا

ناوی کتێب : نەخۆشــــی و چارەســــــەر
ناوی نووسەر: الأمام العلامة أبن القیم الجوزیة
وەرگێڕان : م. هیلال علی سەنگاوی
تایپ : شێرزاد محمود حسن
دەرهێنانی هونەری : لاوین خەلیل هیدایەت
بەرگ: خەلیل هیدایەت مام شێخ
تیراژ : (١٠٠٠٠) دانــە
نۆرەی چاپ : چاپی دووەم /٢٠١٤
نرخ: (١٠٠٠٠) دینار
شوێنی چاپ: چاپخانەی رۆژهەڵات/ هەولێر

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
ژمارەی (٧٤) ساڵی٢٠٠٩ ی داوەتێ

بەڕێوەبەری هونەری دەزگا
سەلام محەمەد رەسول

شوێنی دابەشکردنی : هەولێر
کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی

پێڕست

بەشی دووەم:

شوێنەواری تاوان..... سزای لە دونیا و قیامەتدا

بەشی سێ یەم
تاوانە بچوك وگەورەکان وەگەورەترین تاوانە گەورەکان

بەشی چـــــوارەم
حەرام کردنی خراپەکاری وپاراستنـــــی داوێـــن

بەشی پێنجەم
چارەسەرو وەڵامی پروپوخـــــت

بەناوی خوای گەورە

پێشەكی

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگار،سلاوو درود لەسەر گیانی پاكی پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) . پێشەوا "ابن القیم" یەكێكە لە زاناو پسپۆرە لێهاتووەكانی بواری فیقه و فكر و دەرونزانی. وەلەم بوارە جیاجیانەدا بەرهەمی نایاب و سەرچاوەی گرنگی پێشكەش بەمرۆڤایەتی كردووە. كە ئەمرۆ وەك سەرچاوە سودی لیٚ وەردەگرین. وەئەم زانا لێهاتووە خاوەن چەندین بۆچوون و تیۆری تایبەتی یە لەم بوارانەی كە باسمان كرد. كتێب و نوسراوەكانی بوونەتە سەرچاوەی زۆربەی توێژەران و جێی بایەخ و گرنگی پێدانە. ئەمرۆ كتێبخانەی كوردی لەبەرهەمی ئەم زانایە خاڵی یەو بیٚ بەشە.

ئێمەش بە ئەركی خۆمان زانی كە بەم ئەركە پیرۆزە هەستین و یەكێك لەكتێبەكانی وەربگێڕین بۆسەر زمانی كوردی شیرین.تاخوێنەری كوردی لەبەرهەمەكانی بیٚ بەش نەبن.لەم كتێبەدا تەنها چەند برگەیەكی كەم نەبێت كە پێمان باش بوو وەری نەگێڕین لەبەر هۆكاری بەسەرچوونی بابەتەكە. ئیتر هەر هەموو بابەتەكانی وەك خۆی وەرگێراون.دواتر ئەم كتێبە شعرێكی زۆری عەرەبی تێدا بووە.كەئێمە بەپێویستمان نەزانیوە لەم وەرگێڕەدا باس بكرێت تەنها ئەو پۆپلە شیعرانە نەبێت كەپێویست بوو بۆ بابەتەكان.

بەهیوای ئەوەی سود مەند بێت بۆ هەموو لایەك وە خوای گەورە لە كەم و كوڕیەكانمان ببورێت. دیارە تەنها كە خودا بیٚ كەم و كوری یە.

وەرگێڕ

هیلال علی سەنگاوی

پێشەكی

سوپاس وستایش بۆ پەروەردگاری جیهان، كەقبولكەری تۆبەكارانە وبەخشندەیە،نەرم ونیان ولێ بوردەیە، داپۆشەری تاوانی تاوەنبارانەو لێ بوردەوقبوڵكەری تۆبەی تۆبە كارانە.وەسلاو ودرود لەسەر ئەو كەسەی كەڕەحمەتەو خۆری پرشنگدارە بۆ هەموو دنیا ومژدەبەخش وترسێنەر كە محمدﷺ وەلەسەر یارو دۆستانی.

پاشان... نووسەر لەكتێبی (طب النبوی) دا سەبارەت بە"عیشق" دەڵێت:

(ئەم نەخۆشی یە لە نەخۆشیەكانی دڵە ، جیاوازە لەنەخۆشی یەكانی تر لە ڕووی خودو هۆكارو چارەسەریشەوە، جا ئەگەر ئەم نەخۆشی یە شوێنی خۆی بگرێت زۆر زەحمەت دەبێت چارەسەركردنی لەلایەن پزیشكەكانەوە، وەنەخۆشەكەش تەواو گرفتار دەبێت پێیەوە) . وەخوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا بە دوو پێڕ لەخەڵكی باسی كردووە.كە"عەشقی ئافرەتان وعشقی منداڵ ومێرد منداڵانە".یەكەمیان لە ڕووداوی هاوسەرەكەی عەزیزی میسردالە گەڵ پێغەمبەر یوسفدا باسی كردووە سلاوی خوای لەسەر بێت،وەدووەمشیان لەسەر نەتەوەو قەومی لوط باس كردووە.

وەئەم كتێبەمان لەسەر جۆری دووەم باس وخواس دەكات كەئەمڕۆ بەچەمكی"نامۆیی سێكسی- شذوذ الجنسي"ناسراوە. وەپێغەمبەری خوداﷺدەفەرمووێت: (إن اخوف ما أخاف على أمتي عمل قوم لوط.... واتە: ئەو شتەی كەزۆر لێی دەترسم بۆ ئومەتەكەم، بریتی یە لەكردەوەی قەومی لوط) وەهەروەها ﷺ دەفەرمووێت: (أقتلوا الفاعل والمفعول به في عمل قوم لوط) هەروەها دەفەرموێت (من عمل بعمل قوم لوط فأقتلوه.... واتە: بكەرو پێكراوی

کرداری قەومی لوط بکوژن) .وەلە گێڕانەوەیەکی تر دەفەرموێت"هەر کەسێك کردەوەی قەومی لوط ی ئەنجامدا بیکوژن."

وەعبداللە ی کوڕی عەمرﷺ دەفەرموێت کە پێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (لەرۆژی قیامەتدا نێربازەکان لەسەر شێوەی بەراز ومەیمون حەشر دەکرێن) .

جا عیشق زیان ومەترسی زۆری هەیە بۆ دین ودنیا ، چونکە دڵ سەرقاڵ دەکات لە بیرکردنەوەو ترس ونزیك بوونەوەو ناسینی خودای گەورەهەروەها سەرئەنجامی سنوور شکاندنەکانی دەبێتەهۆی لەدەست دانی دواڕۆژ و تووش بوون بەسزای توندی خوای گەورە. هەرچەندەمرۆڤ لەئارەزووەکانی نزیك بێتەوە ئەوا ئەوەندە لەخوای گەورە دوور دەکەوێتەوە، هەر شتێکمان جگە لە خودای گەورە خۆشویست توشی سزای خوا دەبین. وەزۆر بەدەگمەنە عیشق لەسنووری ڕێ پێدراوی خۆیدا نامێنێتەوە، وەهەر کاتێ ڕوویدا زووش لەناو دەچێت ،هەروەکو دەوترێت:"هەموو یاساغ کراوێك پەسەندکراوە."

وەپێشەوا "ابن القیم"شێوازی نایابی خۆی هەیە لە توێژینەوەی کێشەکان وچارەسەرکردنیان ، چونکە شێوازی ئەو دوورە لە ئامۆژگاری و استغلا ء بەڵکو وەکو پزیشکێکی پسپۆڕ وهەوڵێکی هۆشدەر و شارەزا بە نەخۆشی وچارەسەرەکان ووتەکانی وەك مەڵهەمی سارێژ وایە بۆ برینەکانی دڵ و ڕوح. وە وەڵامەکانی لەم بوارەداو چارەسەری تەواوی وەڵامی پڕوپوختە.

لەم کتێبەدا ئەم کارانەمان ئەنجام داوە....

١- ڕێکخستنی دەقی کتێبەکە، وەدانانی هەندێ ناونیشان بۆ هەندێ لەبەش وبڕگەکان ،وەئەو زیاد کردنانەی ئێمە نوسیومانە لەنێوان ئەم شێوازانەدا دامان ناوە (..........) وەهەر ووشەو دێڕێك لابرابێت یان جودا بێت بەهۆی جیاوازی چاپ کردنەکانەوە ڕاستەوخۆ تێبینیمان داوەو نووسیومانە.

٢- کتێبەکەمان دابەش کردووە بەسەر پێنج بەشدا بۆ زیاتر ئاسانکاری بۆ توێژەر وخوێنەر.

٣- دەرهێنانی سەرچەم فەرموودەکان ووتەکان وگێڕانەوەیان بۆ سەرچاوە ڕەسەنەکان لە"قورئان وسونە" دا.

٤- قسە لەسەر کردن وشیکردنەوەی هەندێ لەبڕگەکانی ئەم کتێبەو وەزیاتر ڕوون کردنەوەیان بە نوسراوەکانی تری "ابن القیم" وکەسانی تر.

٥- ڕوون کردنەوەی واتای ووشە نامۆکان.

٦- پێناسەکردنی هەندێ لەوپێڕو کۆمەڵانەی کەلەم کتێبەدا ناویان براوە.

٧- دروست کردنی پێڕستێکی فراوان بۆ بڕگەکان وبابەتەکانی ،تابە ئاسانی خوێنەر بڕگەکانی لەبەر چاوبێت.

٨- هەروەها دانانی چەندین نیشانەی پێویست وەکو ئەستێرەو ژمارە بۆ جیاکاری لەنێوان بڕگەکاندا ، وەهەموو ئەمانە بەرچاوت دەکەوێت خوێنەری بەڕێز لەم چاپەدا.

وە دوا ووتەمان سوپاس کردنی خوای گەورەیە

رضوان جامع رضوان

قاهیرە لە شەوی هەینی

٢٢ ڕەمەزان ١٤٢٢ك. بەرواری

٢٠٠١/١٢/٧

دەسپێك

بەناوی خوای گەورە ویەخشندەو میهرەبان

وەهەر بەئەویش پشت دەبەستین

پرسیان لە پێشەواو زانا وخواناس ورەخنەگر شمس الدین أبو عبدالله محمد کوری صالح أبی بکر، کەناسراوە بە ابن القیم الجوزی) رەزای خوای لەسەر بێت: (زانایان وپێشەوایانی ئاین رەزای خوایان لەسەر بێت چی دەڵێن سەبارەت بەپیاوێك گرفتاری دەردێك هاتبێت ، کەگەر بەردەوام بێت لەسەری دەبێتە مایەی شێواندنی دین ودونیایی؟ هەرچەندە هەوڵ وکۆششی کردووە و چەندین شێوازی بەکارهێناوە بۆ دەربازبوونی بەلأم بێسوود بووەو تابێت زیاتر گەشەی سەندووە. جا چی بکرێت بۆ دەرباز بوون لێی؟

وەچی رێگەیەك بگرێتە بەر بۆ ئاشکراکردنی؟

خوای گەورە رەحم بەکەسێك بکات کەهاوکاری دەردەداران بکات ووەخوای گەورە کۆمەك وهاوکاری کەسێکە تا ئەوکەسە هاوکاری براکەی بکات.

فتوامان بۆ بدەن خوا رحمتان لیّ بکات وپاداشتان بداتەوە.

جا پێشەواو زاناو شێخ شمس الدین أبو عبدالله محمد کوری صالح أبی بکر ایوب پێشەوای قوتابخانەی "الجوزیە"وەلأمی دایەوەو فەرمووی:

بەشی یەکەم

خستنەڕووی پلەوپایەی نزا (دوعاو)

لەئیسلامدا

دیاری کردنی مەرجەکانی قبوڵ بوونی

نزا (دوعاء)

پێشەكی دانەر

لە صحیح البخاری دا لەفەرموودەدا أبی هریرە دەگێڕێتەوە ﷺ كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ما أنزل الله داءً إلا أنزل الله لهُ شیفاءً.[١].. واتە خوای گەورە هەر دەردو نەخۆشیەكی ناردبێت ، چارەسەرەكەشی ناردووە) .

وەلە (صحیح مسلم) دا "جابر بن عبدالله" ﷺ دەگێڕێتەوە كەپێغەمبەر ﷺفەرموویەتی: (لكل داء دواء، فإذا أصیب دواء الداء برأ بأذن الله) [٢]واتە:"بۆ هەموو

---

[١] – ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە ، بخاری گێڕایەتی یەوە لەبابەتی(الطب) لە بەشی"باب ما أنزل الله داءً إلا أنزل الله شیفاءً "

[٢] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، مسلم گێڕاویەتی یەوە لە بابەتی"السلام"لەبەشی"باب لكل داء دواء واستحباب التداوي"بەژمارەی(٦٩/٢٢٠٤).

– پێشەوا ئەوەوی ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرمێت: "ئەمە ڕوون كردنەوەیەكی ئاشكرایە ، چونكە پێشەر زانراوەكە پزیشكەكان وتویانە : نەخۆشی واتە دەرچوونی جەستە لەبارودۆخی ئاسایی خۆی وسروشتی خۆی.وەچارەسەركردنیشی ربریتی یە لەگێڕانەوەی بۆ ئەوبارە سروشتی یە.وەپاراستنی تەندروستی : بریتی یە لەپاراستنی ئەو بارودۆخە وەپاراستنی بەندە بەپۆخنی وچاكی خۆراكەوە، وەگێڕانەوەی ئەو بارە بەندە بەدۆزینەوەی ئەو دەرمان وچارەسەری كە دژ بە نەخۆشی یەكەیە."

– وە بقراط دەڵێت : شتەكان بەدژەكانی چارەسەر دەكرێت.

ئەوەوی دەڵێت: هەندێ جار پاراستنی نەخۆشی یەكە وجۆری دەرمانەكە نادیار دەبێت ،هەربۆیە متمانە بەدژەكان كەم دەبێتەوە. جالێرەدا بەتەنها پزیشكەكان دەكەونە هەڵەوە.چونكە واگومان دەبەن كە جۆری دەردەكە لەماددەیەكی گەرمە، كەچی بەپێچەوانەوە وادەرناچێت.یان ساردە، یان شێوەیەكی تری جیاوازە یاخود گەرمە. بەڵام ئەو ئەندازە گەرمی یە نی یە كەپزیشكەكان گومانیان بۆی چووە، هەربۆیە لەم حاڵەتەدا چارەسەرو شیفا ڕوونادات. هەروەكو پێغەمبەری خودا بە ﷺ وتەكەی ئاگەدارمان دەكاتەوە كە دەفەرمێت:"فإذا اصیب دواء الداء بدا باذن الله"واتە ئەگەر دەرمانەكە ئاوێتەی دەردەكە بوو ئەوا بەپشتی خودا چاك دەبێتەوە.

دوور نیە لێرەدا بڵێین: تۆ فەرمووتە بۆ هەموو دەردێك ونەخۆشی یەك چارەسەر هەیە"لكل داء دواء"كە چی ئێمە زۆرێك لەودەردەدار ونەخۆشەكان دەبینین كە چارەسەریش دەكرێن بەڵام چاك نابنەوە؟

فەرمووی: لێرەدا بەهۆی پەی نەبردنە بەڕاستی ودروستی شێوازی چارەسەركردنەكەیە نەك دەرمان وچارەسەركە. وئەمەش ڕوونە والله أعلم.

دەردێك چارەسەر هەیە ، جا هەركاتێ چارەسەركە ئاوێتە بوو بە دەردەكە ئەوا بەپشتیوانی خوای گەورە نەخۆشەكە چاك دەبێتەوە".وەلە ""مسند" الامام احمد"دا هاتووە كە"أسامە بن شریك"دەیگێڕێتەوە كە پێغەمبەری خودا فەرموویەتیﷺ: (إن الله لم ینزل داء الا أنزل له شیفاء ، علمه من علمه، وجهله من جهله) [1]واته:"خوای

١ه. بەدەست كاری كردنەوە لە "شرح مسلم للنووی :٢٠٣/١٤ چاپی موسسە المختار-قاهیرە."

١ - ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە ، ئیمامی احمد گێراویەتی یەوە لە مسند ، وا(٤٤٣/١، ٢٧٨/٤) وە" الهیثمي"لە (المجمع)دا هێناویێتی لەفەرموودەی ابن مسعودﷺ (٨٤/٥) دەیداتە پاڵ ئیمام (احمد وطبراني) وەدەڵێت: پیاوەكانی طبرانی متمانە دارن و.اه، وەهەروەها "الحافظ"لە "فتح"دا هێناویێتی (١٤١/١٠) وە دەڵێت: ئەم فەرموودەیە (ابن حبان وحاكم) بەڕاستیان ناسیوە.

وەدەڵێت :ئەوەی لەم وتەیەی تێی بگەین "جهله من جهله.... ئەوەی ئەیزانی نایزانێت"ئەوەیە كەلە هەندێ نەخۆشیدا ڕوودەدەن، كاتێك توشی دەردێك دەبێت بەدەرمانێك چاك دەبێتەوە.

وەداتەر لەكتێبی"طب النبوي"دەڵێت: لەم فەرموودەیەدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە كە پێویستە بۆ هەرزانست وپیشەیەك پشت بەكەسانی پسپۆڕی ئەو بوارە ببەستین ، چونكە ئەوانە شارەزاترن ونزیكترن لەڕاستی یەكان، هەروەها بۆ كەسانێك كەپیشەی "فوادانیان هەیە" زیاتر پشت بەكەسانی زاناتر ولێهاتوو تر لەخۆیان ببەستن.

وەدەڵێت : پێرێك وتیان: سەرجەم ئەم هەمور دەردو دەرمانە بەهۆی باریێ بارانەوەیە لەئاسمانەدا پەیدا دەبێت، چونكە هەربەهۆی بارانەوەیە خواردن وڕۆزی یەكان ودەردو دەرمانەكان پەیدا دەبن ومەزكارەكانی دروست دەبێت.وهەرچی توخم وكانزاكان هەیە هەمووی بەوهۆیەوە لەچیاكاندا ڕوەودۆڵەكان دادەبەزێت وشیو ودۆڵ وبەروبوومەكان دەتەنێت.

وەدەڵێت ئەمە لەتەواوی دانایی وپەروەردگاری گەورەدایە، هەرچۆن بەندەكان گرفتار دەكات بەدەردو نەخۆشی یەوەبەهەمان شێوە ئاسانكاریان بۆ دەكات لە دۆزینەوەی چارەسەرەكەیدا. هەروەكو چۆن گرفتاریان دەكات بەتاوانكاری و ئاسانكاریان بۆدەكات بەتەوبە كردن وئەنجام دانی كرداری چاكە كەدەبێتە مایەی سڕینەوەی تاوانەكان. هەروەها چۆن گرفتاری كردوون بەڕوحە شەڕانی وخراپەكان كە شەیتانەكانە ، بەهەمان شێوە پشتیوانیان دەكات بەسەربازە ڕوحانی بەپاكەكان كە فریشتەكانە. هەروەكو چۆن گرفتاری كردوون بە ئارەزووی سێكسی یەوە، بەهەمان شێوە ئاسانكاری بۆ كردوون لەچۆنیەتی ئەنجامدانیدا.

جا خوای گەورە هەرجۆرە گرفتارێكی ناردبێت ، لەگەڵیشیدا هاوكاری كردوون كەچۆن بەرەنگاری ببنەوە ودەربازیان بێت،بەلام لێرەدا تەنها جیاوازی یەكان لەئەندازەی ئەو زانست وپەی پێ بردنەدایە، كەچۆن پەی بەرن وزانستی چۆنیەتی بەكاهێنانی بەدەست بخەن وەبەتەنها بەخودا پشت دەبەستین. ١-هو "الطب النبوي: ص/٨٨".

گەورە هەر دەردو نەخۆشی یەکی ناردبێت چارەسەر وشیفاکەشی ناردووە، ئەوەی زانی دەیزانێت، وەئەوەی نەیزانی نایزانێت".

وەلە ووتەیەکی تردا: (إن الله لم يضع داء الا وضع لهُ شيفاء، أو دواء ،الأداءً واحد. قالوا: يا رسول الله ما هو؟ قالﷺ: الهرم. قال الترمذي:هذا حديث صحيح) [١].

واتە: (خوای گەورە هەر دەردێکی دانابێ، شیفاو چارەسەرەکەی بۆ داناوە، تەنها یەك دەرد نەبێت. ووتیان ئەی پێغەمبەری خوداﷺ ئەوە چی یە؟فەرمووی: پیری یە)

دەردو نەخۆشی تووشی دڵ وجەستەو ڕوحیش دەبێت

وەئەم حاڵەتە هەریەکە لەدڵ وڕوح وجەستەش دەگرێتەوە، وەدەبێت چارەسەریش بکرێت. وەپێغەمبەری خوداﷺ نەزانینی"الجهل" بەدەردو نەخۆشی پێناس کردووە، وەپرسیارکردنیش لەزانایان و پسپۆڕان بە چارەسەری نەزانین باس کردووە.

أبو داود دەگێڕێتەوە لە (سننه) کەلە فەرموودەی جابری کوڕی عبداللهرضي الله عنه دەفەرمێت: (خرجنا في سفر ، فأصاب رجلاً منا حجر، فشجه في رأسه، ثم أحتلم، فسأل أصحابه فقال: هل تجدون لي رخصته في التيم؟ قالوا: ما نجد لك

[١]- ئەم فەرموودەیە ترمذی گێڕاویەتی یەوە لە کتێبی" الطب "لەبەشی (باب ما جاء في الدواء الحث عليه) بەژمارەی(٢٠٣٨) وە ووتی: ئەم فەرموودەیە(حسن صحيح)ە،وەهەروەها (أبو داود) لەبەشی یەکەمی کتابي(الطب) بەژمارەی٣٨٥٥هێناویەتی. وە(الألباني)بە ڕاستی داناوە.
وەلە ووتەیەکی تردا ووشەی "الموت" لە بری "الهرم"بەکارهێناوە.
"حافظ" دەڵێت: جیاکردنەوەی مردن بەتایبەتی ڕوون ودیارە، وەدەست نیشانکردنی دەردی مەرگ ومردن، واتە ئەودەردو نەخۆشی یەی کەبە نەخۆشی مەرگ ناودەبرێت ئەو کەسە تیایدا دەمرێت. وەدەست نیشان کردنی پیری- الهرم کە لە گێڕانەوەیەکی تری فەرموودەکەدا هاتووەلەوە دەچێت لەبەر لەیەك چوونیان بێت لەگەڵ مردن، چونکە لەهەردوو حاڵەتەکەدا مرۆڤ تەندروستی دەشێوێت، یاخود لەنزیك بوونەوەی مەرگ لەپیریدا، هەروەها پیری هیچ چارەسەرێکی نی یە.١-هـ (فتح الباري: ١٤٢/١٠).

رخصته،وأنت تقدر على الماء، فأغتسل فمات، فلما قدمنا على النبي ﷺ. اخبر بذالك، فقال: قتلوهٔ ، قتلهم الله ألا سألوا أذ لم يعلموا؟ فأنما شيفاء العي السؤال. إنما كان يكفيه ان يتمم ويعصر او يعصب ، على جرحة خرقة ثم يمسح عليها ،ويغسل سائر جسده) ١.

واته: ئێمه بۆ گەشت وسەفەرێك دەرچووین، یەكێكمان سەری كێشای بەبەردێكدا وسەری بریندارو لەت كرد. پاشان ئەوكەسە توشی "أحتلام– لەش پیسی" هات. پرسی لەهاوەڵەكانی ئایا مۆڵەتم بۆ دەبینن كە تەیەمیم بكەم؟ وتیان: نەخێر تۆ دەتوانیت خۆت بشۆیت، ئەویش خۆی شۆردو پاشان مرد بەهۆی ئاو چوونە نێو سەری یەوە. كاتێك كەچوونە لای پێغەمبەرو باسەكەمان بۆ گێرایەوە.فەرمووی: كوشتان ،خوا بتان كوژێت.ئایە نەیتوانی پرسیار بكەن كاتێ كەنازانن ، بێ گومان شیفاو چارەسەری دەردی نەزانین پرسیار كردنە.بەڵكو ئەو كەسەیە دەیتوانی تەیەمیم بكات و سەری بپێچێت وسەرجەم جەستەی بشوات.

قورئان هەمووی چارەسەرو شیفایە بۆ ڕوح وجەستە

خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا ڕایگەیاندووە كە قورئان شیفاو چارەسەر. كەدەفەرموێت: (وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ....فصلت:٤٤) **واته:"ئەگەر ئەم قورئانەمان بەزمانی گەلانی**

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە. ابوداود گێراویەتی یەوە لە كتێبی(طهارة)لە بەشی (باب المجروح يتيمم) بەژمارەی(٣٣٦) (ابن الملقن)دەڵێت:پیاوەكانی متمانەن، وە(ابن ابی داود) دەڵێت: ئەمە سونەتێكە تەنها ئەهلی مەكە دەیان كرد.

وەئەم فەرموودەیە (عطاء)لە جابرەوە نەیگێراوەتەوە، تەنها "زبرين خريق" كە ئەویش بەهێز نی یە.

١هـ. بەهەمان شێوە "حافظ"یش هەروا دەڵێت لە"التلخیص"ەوە ئەم ووتەیەی داوەتە پاڵ وەچەندین شاهیدی بۆ ئەم فەرموودەیە هێناوەتەوە كە بەهێزی دەكات.

وە"الباني"ئەم فەرموودەیە بە "حسن"دادەنێت بەڵام بەبێ برگەی (إنما يكفيه...الخ)"صحيح سنن ابی داود"وەبڕوانە ووتەكەی لەسەر"صحيح الأدب"(ص/١٢٣).

تر بناردایە، ئەوا بێ باوەڕان دەیان ووت: ئایا نەدەبوو ئایەتەکانی ڕوون وئاشکرابوایە بەزمانی خۆمان بوایە، چۆن دەبێت قورئان بەزمانی بێ گانەبێت؟لە کاتێکدا محمد ﷺ بەعەرەبی دەدوێت؟! ئەی پێغەمبەرﷺ پێیان بڵێ ئەم قورئانە بۆئەوانەی باوەڕیان هێناوە هیدایەت ورێنوێنی وشیفایە وچارەسەری هەموو دەرد ونەخۆشی یەکان دەکات، جائەوانەی کەباوەڕ ناهێنن گوێچکەیان کەڕەو بەشتی تر ئاخنراوە، هەروەها کوێرن لەئاستیدا، ئەوان هەروەکو لەدوورەوە بانگیان لێ بکرێت وایە 'نەدەنگەکە بەچاکی دەبیستن ونەڕەنگەکە بەڕوونی دەبینن'."

هەروەها دەفەرموێت: (وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاء وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ.....الاسراء: ٨٢)

واتە:" ئێمە لەقورئان سورەت وئایەتانێك دادەبەزێنین ، کەببێتە هۆی چارەسەرو شیفا بۆ نەخۆشی یە جەستەیی ودەروونی یەکان هەروەها ڕەحمەت ومیهرەبانیشە بۆ ئیمانداران ، بۆ ستەمکاران وخوانەناسانیش تەنها زیادکردنی زەرەوزیان نەبێت هیچی تر نی یە، هیچ بەهرەو سودێکی لێ نابینن."

وەلێرەدا بۆ دەرخستنی ڕەگەزەکەیە"جنس"نەك بۆ چەنداندن"التبعیض" چونکە قورئان هەر هەمووی چارەسەرە هەروەکو لە ئایەتی پێشەکی یەکەدا ڕونی کردۆتەوە.

قورئان چارەسەرو شیفایە بۆ دڵەکان لە دەردی نەزانین وگومان، هیچ کاتێك خوای گەورە چارەسەروشیفای بەسوودو پوخت وگونجاوی وەکو قورئان نەناردۆتە خوارەوە.

وەلە "صحیحین"دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی سعید"ﷺ ووتی: (انطلق نفر من اصحاب النبي ﷺ في سفرة سافرها ، حتى نزلوا على حي من أحياء العرب فأستضافوهم، فأبوا أن يضيوفوهم فلدغ سيد ذلك الحي، فسعوا لو بكل شيء لاينفعه شيء، فقال بعضهم: لو أتيتم هولاء الرهط الذين نزلوا لعله أن يكون عند بعضهم شيء، فأتوهم، فقالوا: ياأيها الرهطأن سيدنا لدغ، وسيعنا له بكل شيء لاينفعه شيء، فهل عند أحدكم من شيء؟ فقال بعضهم:نعم والله إني لأرقي، ولكن

والله لقد أستضفانكم فلم تضيفونا، فما انا براق لكم، حتى تجعلوا لي جُعلا،فصالحوهم على قطيع من الغنم،فانطلق يتفل عليه ويقرأ:"الحمد لله رب العالمين"فكأنما نشط من عقال،فأنطلق يمشي،ومابه قلبة فأوفوهم جعلهم الذي صالحوهم عليه، فقال بعضهم:اقتسموا. فقال الذي رقى: لانفعل حتى ناتي النبيﷺ فنذكر له الذي كان، فنظر ما يأمرنا.فقدموا على رسول اللهﷺ فذكروا له ذلك فقال ﷺ:وما يدريك أنها رقيه؟ثم قال: قد أصبتم أقتسموا واضربوا لي معكم سهما) [1].

واته: پێرێك لەياوەرانی پێغەمبەری خوداﷺ بەگەشتێك دەرچوون، تالەلای ئاوایەكی عەرەب لايان دا، ويستيان ببنە ميوانيان،بەلأم ئاوای يەكە رەزامەندييان نەنواند،پاشان سەرۆكی ئەوئاواييە مار پێوەی دا ،زۆر هەوڵيان دا بۆيان چارەسەر نەكرا. يەكێكيان ووتی: بابچينە لای ئەو پێرەی كەلەتەنيشت ئاوايەكەمان لايانداوە، بەڵكو شتێكيان پێبێت،پاشان هاتن بۆ لايان،ووتيان:ئەی خەڵكينە سەرگەورەكەمان مار پێوەی داوەو بۆمان چارەسەر ناكرێت،ئايا كەستان چارەسەرێكی لايە، يەكێك لەو پێرە ووتی:بەڵێ بەخودا من روقيە دەكەم،بەلأم والله ی چونكە ئێوەڕازی نەبوون ميوانداريمان بكەن منيش بەبێ بەرامبەر كارتان بۆناكەم،پاشان رێكەوتن لەسەر برێك لە مەڕيان بدەنێ وەك بەرامبەر بەوكارە.پاشاەن هەستاو ڕۆيشت لەگەڵياندا. لەسەر برينەكە تفی كردو"الحمد لله رب العالمين"واتە سورەتی فاتحەی دەخوێند ،ڕاستەوخۆ سەرگەورەكەيان چاك بۆوەودەستی كرد بەڕۆيشتن وەك بڵێ ی زۆر گورج وگۆڵانە كەهيچی نەبووبێ. دواتر ئەوانيش ئەو برە مەڕەی لەسەری رێكەوتبوون پێياندا، كەگەڕايەوە ناوبرادەرەكانی،يەكێك ووت: بادابەشی بكەين،بەلأم ئەوكەسەی

---

[1] – ئەم فەرموودەيە "بخاری "گێراويەتی يەوە لە كتێبی(الاجارة)لەبەشی"باب ما يعطي في الرقية"بەژمارەی(٢٢٧٦)وەلەچەند شوێنێكی تريش هێناوێتی ، تەماشای شەرحی ئەم فەرموودەيە بكە لە(فتح الباري ٤/٥٣٢-٥٣٥)

کەڕوقیەکەی خوێند.ووتی:نەخێر،ئەم ڕووداوە بۆ پێغەمبەر دەگێڕینەوە،تا بزانین فەرمانێك دەدات. کەهاتنە لای پێغەمبەر باسەکەیان بۆگێڕایەوە،پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:چۆن دەزانیت ئەوە ڕوقیەیە؟ پاشان ووتی:"بەڕاستی پێکات دابەشی بکەن،وە وەك خۆتان بەشێکش بۆ من دابنێن".

بەم شێوەیە ئەم دەرمانە کاری کردە سەر ئەو دەردەو چارەسەری کرد هەروەکو بڵێ ی توشی هیچ نەبووبێ. وەئەمە ئاسانترین چارەسەر ،جائەگەر خەڵکی بزان چارەسەرکردن بە"فاتحە"بکەن ئەوکاتە هەست بەهێزوکاریگەری یەکەی دەکەن.

وەمن خۆم بۆماوەیەکی زۆر لەشاری مەککە بووم،هەرچی یەکم تووش بهاتایە بە سورەتی"فاتحە" خۆم چارەسەردەکرد.چونکە هیچ پزیشکێکم نەدەبینی لەو شارەدا،تەنانەت هەرکەسێکیش توشی ئازارێکیش بهاتایە ڕێنمایم دەکرد کە بە"فاتحە" چارەسەری خۆی بکات،کەزۆربەیان زۆر بەخێرایی چاك دەبوونەوە.[1]

چەك بەندە لەسەر چەك بەدەستەکە

لێرەدا کارێك هەیە پێویستە وریا بین لێی، ئەویش ئەوەیە کە ئەو هەموو ئایەت وزیکرو نزایانە کە ڕوقیەو چارەسەری پێ دەکرێت، خۆی لەخودی خۆیدا چارەسەروشیفایە.بەڵام لەهەمان کاتدا پێویستی بە ورەبەرزی ومتمانەی ئەو کەسە هەیە کە روقیەکە دەخوێنێت. هەروەها پێویستی بەمتمانەو ڕەزامەندی ودڵنیابوونی

١- نوسەر لەسەرەتای "المدارج"دا دەڵێت:سورەتی "فاتحە"گرنگی یەکی تایبەتی هەیە کەباشتر لە"فاتحە" خوای گەورە نەیهێناوەتە خوارەوە لەکتێبەکانیدا، چونکە سەرجەم واتاکانی قورئانی تێدا کۆبووەتەوە کە بەوردی بنەماکانی ناو وسیفاتەکانی خودای تێدا باس کراوە. هەروەها باس لەیەکاپەرستی وسەلماندنی قیامەت وزەلیلی بەندەکان بۆ خوای گەورە. داواکردن وپاڕانەوە لەخودا بەگەورەترین جۆری پاڕانەوە کەبەخشینی ڕێگای ڕاستە"صراط المستقیم"وەبەردەوام بوون لەسەری ، هەروەها باس لەجۆرەکانی خەڵك دەکاتلەوانەی کە نیعمەتەکانی بەسەردا ڕژاندوون"المنعم علیه"وەئەوانەی نەفرەتیان لێ کراوەوگومڕابوونە. بۆزانیاری زیاتر بڕوانە(المدارج: ١/٢٢)وە (فتح الباری: ١/٢٠٩).

ئەو کەسە هەیە کەنەخۆشەو ڕوقیەکەی بۆ بەکاردەهێن. جاهەرکاتێ ئەم ڕوقیانە بەکارهات وچارەسەرو شیفایان نەدا، ئەوە پێویستە بگەڕێنەوە بۆ خودی ئەوکەسانەی کە بەم کارە هەستاون، یان ڕێگروبەربەستێکی بەهێز هەیەکە بووەتە مایەی شیفا نەدانیان. هەروەکو ئەم حاڵەتە لەگەڵ دەرمان وچارەسەرەکانیشدا هەیە،کەهەندێ جار سروشتی ئەوکەسە ئەو دەرمانە وەرناگرێتیان لەبەر هەربەربەستێکی تربێت، بەڵام ئەگەر ئەو سروشتە ئەودەرمانەی پەسەندوقبوڵ کردئەوا شیفای تەواو وەردەگرێت.

بەهەمان شێوەش بۆ دڵ،ئەگەر ئەوئایەت وڕوقیانەی بەدڵنیایی تەواو قبوڵ کرد، وەلە هەمان کاتدا ئەو کەسەی کەدەیخوێنێت خاوەن دەروونێکی هیمەت بەرز وکاریگەر بێت ئەوا دەبێتە مایەی لەناودانی ئەو دەردو نەخۆشی یە.

پاڕانەوە و نزا "الدعاء" لەگرنگترین هۆکارەکانی نەهێشتنی مەینەتی یە"المکروه"

بەهەمان شێوە پاڕانەوەو نزا باشترین وگرنگترین هۆکاری نەهێشتنی بەڵاو مەینەتی یە، وەبەدەست خستنی خواستەکانە، بەڵام لەهەمان کاتدا کاریگەری پاڕانەوە بەندە بەخودی کەسەکەوە،هەندێ پاڕانەوە هەیە جێی خۆی ناگرێت هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێك لەوانە: لاوازی دەروونی ئەوکەسە یاخود پەسەند نەبوونی ئەو نزایە لەلای خوای گەورە بەهۆی ئەوەی نزای شەڕ لەخەڵکی دەکات.یان لاوازی دڵ وپاوەڕی ئەو کەسەیە، کەبەدڵ ودەرونی تەواو ئەو نزایە ناکات. کە هاوشێوەی تیروکەوانێکی شل وشاو وایە کەلە کاتی تیر هاویشتندا مەبەستی خۆی ناپێکێت. یاخود بەهۆی هەندێ بەربەستی تایبەتی ترەوە کەڕێگرە لە قبوڵ بوون وپەسەند بوونی ئەو نزایە ،لەوانە:خواردنی حەرام، کەڵەکە بوونی تاوان لەسەر دڵ ودەرون، زاڵ بوونی بێ ئاگایی ئارەزوو بازی بەسەریدا ،هەروەکو لە"مستدرك"ی

حاکم دا هاتووە لەفەرموودەی"أبی هریره"ﷺکە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ادعوا الله وأنتم موقنون بالاجابة واعلموا أن الله لایقبل دعاء من قلب غافل لاه) .

واتە: بپاڕێنەوەو داوا لەخوا بکەن بەشێوەیەك کەتەواو دڵنیابن لە وەڵامدانەوە پەسەندبوونی، وەباش بزانن کە خوای گەورە پاڕانەوە ونزای کەسێك پەسەند ووەڵام ناداتەوە کەدڵ ودەروونی بێ ئاگابێت لەخوای گەورە.

جا ئەم دەرمانە چارەسەر لەناوبەری دەردو نەخۆشی یە،بەڵام بێ ئاگایی دڵ ودەروون لەخوای گەورە هێزو کاریگەری کەم دەکەنەوە. هەروەها خواردنی حەرامیشبەهەمان شێوە لەکاریگەری نزا کەم دەکاتەوە. هەروەکو لە"صحیح مسلم"دا هاتووە لەفەرموودەی أبی هوریرەﷺ ووتی: پێغەمبەر دەفەرمێتﷺ: (أیها الناس ،ان الله طیب، لایقبل الا طیباً وان الله أمر المؤمنین بما أمّر به المرسلین فقال:یا أیها الرسل کلوا من الطیبات واعملوا صالحاً انی بما تعملون علیم: المؤمنون:٥١. وقال:"یا أیها الذین امنوا کلوا من طیبات ما رزقناکم:بقرة:١٧٢" ،ثم ذکر الرجل یطیل السفر أشعث أغبر، یمد یدیه الی السماء: یارب یارب، مطعمه حرام،ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام،فأنی یستجاب لذلك) .[١]

واتە: ئەی خەڵکینە خوای گەورە پاکە ، وەشتی پاك وجوان نەبێت پەسەندو قبوڵی ناکات، وەخوای گەورە فەرمانی بەباوەڕداران کردووە بەهەمان فەرمانی پێغەمبەران کەدەفەرموێت:ئەی پێغەمبەران بخۆن وبخۆنەوە لە نیعمەتە پاك وحەڵاڵەکانی خوای گەورە ، وەکرداری چاکەوچاکەخوازی ئەنجام بدەن،وەمن ئاگەدارم بەوەی

١ - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە مسلم گێڕاویەتەوەلە کتێبی زەکات"باب قبول الصدقة من الکسب الطیب وترتیبها"بەژمارەی ١٠١٥/٦٥.وەپێشەوا نەوەوی دەفەرموێت:برگەی "چۆن وەڵام دەدرێتەوە"واتە چۆن وەڵامی کەسێك دەدرێتەوە کە ئەمە ناکاری بێت. وەهەروەها دەڵێت: ئەو دەیەوێت نزاو پاڕانەوەکانی قبوڵ بێت لەلای خوای گەورە، پێویستە گرنگی بدات بەحەڵاڵی خواردن وخواردنەوەو پۆشاك وجل وبەرگی.(شرح مسلم: ١٠٤/٧)چاپی دەزگای "المختار-قاهیرە".

کەئەنجامی دەدەن. هەروەها دەفەرموێت: ئەی باوەڕداران بخۆن لەونیعمەتە پاك وحەلاڵانەی ئێمە پێمان بەخشیون.

پاشان هاتە سەرباسی پیاوێك كە ڕێگەیەکی دووری بڕیوەو جل وبەگی وقژ وڕوخساری شێواوەو دەستەکانی بۆ ئاسمان بەرز دەکاتەوە ودەڵێت: ئەی پەروەردگار ئەی پەروەردگار ، لەکاتێکدا خواردن وخواردنەوەو جل وبەرگ وپۆشاکی هەرهەمووی حەرامە، وەبەحەرامیش پەروەردەکراوە جا چۆن وەڵامی کەسێکی وادەدرێتەوە.

وە"عبدالله کوڕی پێشەوا أحمد"لە کیتابی (الزهد) دا لەباوکی یەوە دەگێڕێتەوە، کەبەنی ئیسرائیل توشی بەلآیەك هاتن، ئەوانیش لەشاردەرچوونە دەروە بۆ پاڕانەوەو نزاکردن ، خوای گەورەش وەحی بۆناردن وپێی ڕاگەیاندن کە:ئێوە دەرچوونە بەرەو "الصعید" بەجەستەی پیسەوە وەدەستانێك بەرزدەکەنەوە بۆ پاڕانەوە کەسوورن لەخوێن ڕێژیدا، وەماڵەکانتان پڕکردووە لەشت وەکی حەرام،لێرەدا من توڕەیی خۆم بەسەرتاندا توند دەکەم، وەجگە لەدووری لەمنەوە هیچی تر وەدەست ناخەن.[1]

وە"أبو ذر"ﷺ دەڵێت: خواردن چەند پێویستی بەخوێ هەیە ، ئەوەندەش نزا پێویستی بە چاکە هەیە.

پاڕانەوەونزا لە چاکترین دەرمان وچارەسەرەکانە

نزاو پاڕانەوە لەباشترین دەرمانەکانە کە دژی بەلآیە،ڕووبەڕووی دەبێتەوە وچارەسەری دەکات وڕێگری دەکات لەدابەزینی و وەسوکی دەکاتەوە کەدابەزێت، وەهەروەها چەکی بڕوادارانە. هەروەکو "حاکم "لە صحیحەکەیدا لە فەرموودەی علی کوڕی ئەبی طالبﷺ دەفەرمێت: (الدعاء سلاح المؤمن، وعماد الدین ،ونورالسموات

[1] - الزهد للأمام احمد –ل٦٩

والارض) . واتە: نـزاو پاڕانـەوە چـەكی بڕوادارانـە وكۆڵەكـەی ئاینـەو ڕووناكی زەوی وئاسمانەكانە.[1]

حاڵی نزاو پاڕانەوە لەگەڵ بلاّدا

نزاو پاڕانەوە لەبەرامبەر بەلاّدا لە سێ حاڵەتدایە:

یەكەم: لەبەلاّكە بەهێز ترەو دووری دەخاتەوە.

دووەم: بەلاّكـە بـەهێزترەو زاڵ دەبێـت بەسـەریدا وبەلاّكـە توشـی كەسـەكە دەبێـت، هەرچەندە نزاوپاڕانەوەكە لاواز بێت ،بەلاّم بەلاّكە سوك دەكاتەوە.

سێ یـەم: یـاخود ڕووبـەڕووی یـەكتر دەوەسـتنەوە وهەریەكـەیان ڕێگـری ئـەویتریان دەكات لەگەیشتنی بەشوێنی مەبەست.[2]

هەروەها "حاكم"لە صەحیحەكەیدا دەگێڕێتەوە لە فەرموودەی خاتو عائیشەﷺ كـە پێغەمبەری خودا دەفەرمێت: (لایغني حذر من قدر، والدعاء ینفع مما نزل ومما لم ینزل، وان البلاء لینـزل فیلقاه الدعاء فیعتلجان الی یوم القیامة) ١.

١ – ئـەم فەرموودەیـە لاوازە"ضـعیف الأسـناد"حـاكم گێڕاویـەتی یـەوە(٤٩٢/١). تەماشـای السلسـلة الضـعیفة)ی "الألبـاني"بكـە١٧٩. هـەروەها(الكامـل في الضـعفاء)ی"ابـن عـدی ٢١٨١/٦"بكـە. هەروەها بڕوانە(مجمع الزوائد: ١٤٧/١٠).

٢ – ئەمـە سـەبارەت بـە نـزاو پاڕانـەوە لـە نەهێشـتنی بەلاّدا،بـەلاّم سـەبارەت بەنزاوپاڕانـەوەی خـودی موسـوڵمانان ، سـێ حاڵـەتی هەیـە: "حـافظ" پـاش هێنانـەوەی چـەندین فـەرموودە لەسـەرئەوەی كەنزاوپاڕانەوەی بڕوادار ڕەت ناكرێتەوە ،بەم شێوازە:

1. یان وەلاّم دانەوەی بۆ كاتێكی تر دوادەخرێت.
2. یاخود بەلایەكی پێ لەناو دەبرێت.
3. یاخود وەلاّمدانەوەكەی بۆ قیامەت هەڵدەگیرێت وەك پاداشت كەئەمە باشترینیانە.

هـەروەها "حـافظ"دەڵێـت: ئەمـە بۆچـوونی (داودی ابـن جـوزی) دەڵێت:جگـە لەمانـەش پێویسـتە بـاوەڕدار دەسـت بـەرداری پاڕانـەوە نـەبێت چـونكە بەشـێكە لـە پەرسـتن. ا هـ.(فـتح البـاری ١٤٥/١١)بەدەستكاری یەوە.

واتە: وریایی و خۆپاراستن هیچ بایەخی نی یە لەقەدەردا،وەنزاوپاڕانەوە کاریگەری وسوودی هەیە بۆ ئەو شتانەی"قەدەرانەی" کە دابەزیون یاخود دانەبەزیون، وەبەلاّ دادەبەزێت بەلاّم نزاوپاڕانەوە پێشی دەگرێت تا ڕۆژی قیامەت کێبڕکێ دەکەن.

هەروەها فەرموودەی"ابن عمر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (الدعاء ینمع مما نزل ومما لم ینزل ، فعلیکم عبادالله بالدعاء) .واتە: نزاوپاڕانەوە کاریگەرو بەسوودە بۆ ئەوشتانەی هاتبێتە خوارەوە ، یان ئەوانەشی نەهاتبێتە خوارەوە، جا بەندەکانی خوا نزاوپاڕانەوەبکەن.

هەروەها فەرموودەی "ثوبان"ﷺ کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (لا یرد القدر الا الدعاء، ولایزید في العمر الا البر، وان الرجل لیحرم الرزق بالسنین یصیبه) .[2]واتە: هیچ شتێك قەدەر ناگێڕێتەوە تەنها نزاوپاڕانەوە نەبێت، وەهیچ شتێکیش تەمەن درێژ ناکات تەنها چاکەکردن نەبێت، وەمرۆڤ بەهۆی تاوانەوە لەڕزق وڕۆزی بێ بەش دەبێت.

سووربوون وتکاکردن لە نزاو پاڕانەوە یەکێکە لەمەرجەکانی نزاوپاڕانەوە

سووربوون لەنزاوپاڕانەوەدا باشترین جۆری دەرمانە. و"ابن ماجه"لە (سننه) کەیدا دەگێڕێتەوە لە (أبی هریره) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من لم یسأل الله یغضب علیه) .[3]واتە: هەرکەسێك لەخوای گەورە نەپاڕێتەوە خودا لێی تورە دەبێت.

---

١ – ئەم فەرموودەیە "ضعیف"ە لەڕووی سەنەدەوە، حاکم گێڕایەتی یەوە(١/٤٩٢) وەدەڵێت سەنەدی صحیحە بڕوانە "المجمع ١٠/١٤٦"

٢– ئەم فەرموودەیە"حسن"ە بەم شێوەیە گێڕراوەتەوە(حاکم –١/٤٩٣)وە(امام احمد ٢٨٢,٢٨٠,٢٧٧/٥) وەابن ماجه والبانی دەڵێن:حسنه (السلسله الصحیحه/١٥٤)

٣ – ئەم فەرموودەیە حسنە ابن ماجه بەژمارەی(٣٨٢٨) وە(امام احمد ٢/٤٤٣– ٤٧٧) وە (حاکم ١/٤٩١) و (ترمذي) بەصحیح ناوی بردووە وە(ألباني)بە حسن ناوی بردووە. بڕوانە (الصحیحه /٢٦٥٤).

وەلە "صحیح الحاکم"دا هاتووە لەفەرموودەی "أنس"ﷺ کە پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لاتعجزوا في الدعاء، فإنه لایهلك مع الدعاء أحد) .[1] واتە:دەسەوەسان نەبن لەنزاکردندا، چونکە هیچ کەسێك لەگەڵ نزاکردندا تیاناچێت.

وەلە (الاوزاعی) لە (الزهری) لە (عروة) لە (عائیشە) دەگێڕێتەوە، کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان الله یحب الملحین في الدعاء) واتە: خوای گەورە ئەو کەسانەی خۆش دەوێت کەزۆر تکا دەکەن وسوورن لەسەری.

وەپێشەوا (امام احمد) لە کتێبی"الزهد"دا لە سەرزاری (قتادە) دەگێڕێتەوە کە (مورق) وتوویەتی: من پێم وایە تاکە نمونەیەك بشێت بۆدەرخستنی حاڵ بڕواداران ئەو نمونەیە کە مرۆڤی باوەڕدار لەناودەریایەك دایە لەسەر پارچەتەختەیەك،هەر هاواردەکات ودەپاڕێتەوە –خودا، خوایە.بەڵکو ڕزگاری بکات.[2]

خێراو پەلەنەکردن لەوەڵامدانەوەی نزاوپاڕانەوە

یەکێك لە بەڵگانی نەمانی کاریگەری پاڕانەوە لەسەر بەندەکان، بریتی یە لەوەی کە دەیەوێت زۆر بەخێرایی وەڵامی بدرێتەوە. کە وەڵامدانەوەکە دوا دەکەوێت ، چیتر دەست بەرداری پاڕانەوە دەبێت. نمونەی ئەمە وەك کەسێك وایە کە نەمامێك یان درختێك دەڕوێنێت بەردەوام ئاوی دەدات، کەکاتێك دەبینێت گەشەکردنی تۆزێك سستە ،وازی لێ دێنێت. وەلە صحیح البخاری ئەم فەرموودەیەی هێناوەتەوە کە پێغەمبەر ﷺدەفەرمێت: (یستجاب لأحدکم ما لم یعجل ،یقول دعوت فلم یستجیب لي) [3]

---

١ – ئەم فەرموودەیە "ضعیف الاسنادە"ئەمانە گێڕایانەتوە:(حاکم ١/٤٩٤) وە (ابن حبان ٢٣٩٨) وە (ابن عدی) لە کامل في الضعفاء ١٣/٥ هێناویەتی.

[2] –(الزهد لأمام احمد ص٣٠٥)

[3] –(بخاری)لە کتابی"الدعوات"بەژمارەی(٦٣٤٠) وە (مسلم) لە کتێبی (الذکر والدعاء) بەژمارەی (٢٧٣٥/٩٠) گێڕایانەتەوە.

واتــه: خــوای گــەورە وەڵامــی نزاوپاڕانــەوەکانتان دەداتــەوەوقبوڵی دەکات.تــەنها لەوکاتانەدا نەبێت کە پەلە بکات لەوەڵامدانـەوەی وبڵێیـت پاڕامـەوە لـەخوای گـەورە بەڵام وەڵامی نەدامەوە.

وەلە (صحیح مسلم) دا ئەم فەرموودەیەی هێناوەتەوە کە پێغەمبـەرﷺدەفـەرمێت: (لایزال یستجاب للعبد مـالم یـدع بإثم أو قطیعة رحـم، مـالم یستعجل ، قیل یا رسول الله ما الاستعجال؟قال: یقول: قد دعوت وقد دعوت ،فلم أر یستجب لي، فیستحسر عنـد ذلـك ویـدع الـدعاء) [1]. واتـە: بـەردەوام خـوای گـەورە وەڵامـی پاڕانەوکانی بەندەکەی دەداتەوەو قبوڵی دەکـات، بەمـەرجێك دوعـای شـەڕو خراپـەو پەیوەنـدی پچـڕین نـەکات وەهـەروەها پەلـە نـەکات. ووتیـان ئـەی پێغەمبـەری خودا:پەلەکردن چی یە؟ فەرمووی: بڵێت ئەوەندە پاڕامـەوە ،بـەڵام نـەمبینی وەڵامـم بدرێتەوە، ئیتر دەست بەرداری پاڕانەوە دەبێت و وازی لێ دێنێت.

وە لــە"مســند"ی پێشــەوا"احمد"دا هــاتووە لەفــەرموودەی "أنــس"ﷺ کــە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لایزال العبد بخیر مالم یستعجل ، قالوا یارسول الله کیف یستعجل؟ قالﷺ:یقول: قد دعوت ربي فلم یستجیب لي) [2]. واتە: بەردەوام بەنـدە چاکەو لەخێردایە تا پەلە نەکات. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا ،پەلە کردن چی یـە؟ پێغەمبەریش فەرمووی: بڵێت: لە خوای گـەورە پاڕامـەوە کەچـی وەڵامـی نەدامـەوەو قبوڵی نەکرد.

بەدڵ پاڕانەوەو مەرجەکانی تری پاڕانەوە

جا ئەگەر لەگەڵ پاڕانەوەدا ئەم شتانە یەك بگرێت:

---

[1] - (مسـلم) بـەژمارەی(١٧/٥٥-نووی)گێڕایـەتی یـەوە، وەواتـای یستـحسر واتـە دەسـت لەپاڕانـەوە هەڵدەگرێت،بڕوانـە سـورەتی(الانبیـاء:١٩)وە نـەوەوی دەڵێـت پێویسـتە دەسـت لـەدوعا هەڵنـەگرین وقفلەی قبوڵ بوونمان نەبێت(شرح مسلم:١٧/٥٥).

٢ - ئـەم فەرموودەیـە(ضـعیف الأسـناد وهـو صـحیح لغیره)ە،(احمـد: ٣/١٩٣،٢١٠) (الهیثمـي، المجمع: ١٠/١٤٧).

١. "بەدڵ پاڕانەوە"واتە ئامادە بوونی دڵ بەشێوەیەکی دروست لەپاڕانەوەدا.

٢. لە کاتە شیاوەکاندا بێت کەتیایدا پاڕانەوە قبوڵ دەکرێت کە شەش کاتە کەبریتین لە (سێ یەکی شەو ، پێش نوێژی بەیانی، لەکاتی بانگ وقامەت کردندا، وەپێش نوێژە فەرزەکان، لەکاتی سەرکەوتنی ووتاربێژ بۆ میمبەر لەڕۆژی هەینیدا تاکاتی تەواو بوونی نوێژ لەو ڕۆژەدا، وەدواکات لە پاش عەسردا) .

٣. بوونی خشوع و زەلیلی لەدڵ و خۆ بەبچوك زانین و ملکەچانە لەبەردەست خوای مەزندا.

٤. ڕوو کردنە ڕوگە"قیبلە".

٥. پاك وخاوێن بێت"دەست بەدەست نوێژ بێت".

٦. وەبەرزکردنەوەی دەستەکان.

٧. وەسەرەتای دەست پێکی بەسوپاس کردنی خوابێت.

٨. پاشان سڵاوات دان لەسەرگیانی پاکی پێغەمبەرﷺ.

٩. پاشان داواکردنی لێ خۆشبوون وگەڕانەوە بۆ لای.

١٠.پاشان بێتە سەرداواکردنی مەبەستەکەی.

١١. پاڕانەوە بە تەوەسل کردن بەناووسیفاتە جوانەکان و تاك وتەنهایی خوای گەورە.

١٢. پاشتر بڕیاری صدقە وخێرێك بدە، ئەنجامی بدە.

جا ئەم پاڕانەوەیە لەوەناچێت ڕەد بکرێتەوە، بەتایبەتی گەر بێتوو لەو پاڕانەوانە بێت کە پێغەمبەری خوداﷺ هەواڵی داوە کەقبوڵ دەبێت، کەناوی مەزنی خودای گەورەی لەخۆگرتووە.

ئەو نزاوپاڕانەوانەی کەناوی مەزنی خودای تێدایە

لەوانە ئەوەی کەلە (سنن وصحیح) ی "ابن حبان"هاتووە لەفەرموودەی "عبدالله بن بريده"کە لەباوکی یەوە دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خودا گوێی لەپیاوێك بوو

دەیووت: (اللهم اني أسألك باني أشهد أنك أنت الله لا اله الا انت ، الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً أحد، فقالﷺ: "لقد سأل الله بأسم الذي اذا سئل به اعطى واذا دعي به أجاب"، وفي لفظ:لقد سألت الله بأسمه الأعظم) .[1]

واته: (ئەی خودایە من لێت دەپاڕێمەوە وشایەتی دەدەم کە هیچ خوایەك نی یە بەحەق وشایەنی پەرستن بێت تەنها تۆ جێی نەبێت، تەنها تۆ ڕازو نیازی ، کەنە لەدایك بوویتەو نەکەسیشت لێ لەدایك ئەبێت، وەبەتاك وتەنهاو بێ هاوەڵیت. پێغەمبەرﷺ فەرمووی:بەڕاستی بەناوی مەزنی گەورەی خودا پاڕایەوە کەئەگەر پێی بپاڕێتەوە ، وەڵامت دەداتەوەو داوای هەرشتێکی لێ بکەیت بۆت جێ بەجێ دەکات) .

وەلە"سنن"و"صحيح ابن حبان"دا هاتووە لەفەرموودەی "أنس بن مالك" ﷺکە پێغەمبەری خوداﷺ دانیشتبوو وەپیاوێك نوێژی دەکردو ووتی: (اللهم اني اسألك بان لك الحمد، لا إله إلا أنت المنان وبديع السموات والارض، ياذا الجلال والاكرام، ياحي ويا قيوم، فقال النبيﷺ:"لقد دعاء الله باسمه العظيم، الذي اذا دعي به أجاب، واذا سئل به اعطى") .[2]

واته: خودایە لێت دەپاڕێمەوەدەشزانم کەبە تەنها شایەنی سوپاس وستایشیت وەهیچ خودایەك نی یە بەحەق شایەنی پەرستن بێت تەنها تۆ نەبێت، کەبەدیهێنەری ئاسمانەکان وزەویت، ئەی خاوەن شکۆو ڕێز ، ئەی هەمیشە زیندووڕاوەستاو.پێغەمبەر ﷺفەرمووی: "بەڕاستی بەناوی مەزنی خودا پاڕایتەوە، کەئەگەر پێی بپاڕێیتەوە وەڵامت دەداتەوە، چی لێ داوا بکەیت جێ بەجێی دەکات".

[1] - ئەم فەرموودەیە "حسن"ە ابن حبان لە "صحيحه/٢٣٨٣"وە"الامام احمد"لە "مسند، ٥/٣٠٦٠" وە "الترمذي ٣٤٧٥"و(ابو داود ١٤٩٣)وصححه الالباني.

[2] - ئەم فەرموودەیە"حسن"ە (الامام احمد ٣/١٥٨)و (ابن حبان ٢٣٨٢)و(حاكم ١/٥٠٣-٥٠٤ وصححه)گێڕاویانەتەوە وە(الباني)بە صحيحی لەقەڵەم دەدا(التوسل ص/٣٤).

هەروەها فەرموودەکە پێشەوا"امام احمد"دەریهێناوە وەلە "جامع الترمذي"لە فەرموودەی"اسماء بن يزيد"ﷺ کەپێغەمبەر فەرموویەتی ﷺ: (اسم الله الأعظم في هاتين الآتين "وإلهكم إله واحد لا إله إلا هو الرحمن الرحيم...بقرة:١٦٣" وفاتحة أل عمران"الم * الله لا إله إلا هو الحي القيوم".) [1] وە ترمذي دەڵێت ئەم فەرموودەیە صحیح) ە. واتە: ناوی مەزنی خودای گەورە لەم دوو ئایەتە پیرۆزەدایە: سورەتی بقرە:١٦٣..واتە"پەروەردگاری ئێوە خودایەکی تاك وتەنهایە، هیچ خودایەك نی یە تەنها ئەو نەبێت کەبەخشندەو میهرەبانە". وەسەرەتای سورەتی أل عمران کە واتاکەی:"الم * الله خودایەو هیچ خودایەك نی یە تەنها ئەو نەبێت کەهەمیشە زیندو وراوەستاوە".

هەروەها لە (مسند) ی امام احمد و لە (صحيح حاك) مدا هاتووە لە فەرموودەی "ابو هوريرە"و"انس بن مالك"و"ربيعە بن عامر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (ألظوا بيا ذا الجلال والأكرام) [2]واتە: دەستی پێوە بگرن بەردەوام بن لەسەری وخۆتانی پێوە هەڵواسن بەخاوەنی رێز وشکۆمەندی یەوە. واتە خۆتان هەڵبواسن ودەست بگرن بەخاوەنی رێز وشکۆمەندەوە.

وەلە "جامع الترمذي"دا هاتووە لەفەرموودەی (ابی هريرة) ﷺ دەفەرمێت: (ان النبيﷺ اذا اهمه امر رفع راسه الى السماء ، واذا أجتهد في الدعاء قال:ياحي يا قيوم) .[3] واتە: ئەگەر هەرکارێك بەلایپێغەمبەرەوە گرنگ بوایەسەری بەرز دەکردەوەبۆ ئاسمان ، وەئەگەر قوڵ ببوایەتەوە لە پاڕانەوەدا دەیفەرموو: یاحی یاقیوم.

[1] – ئەم فەرموودەیە"حسنە" (ترمذي ٣٤٧٨)و (ابو داود ١٤٩٦) و(امام احمد ٤١٦/٦)گێڕاویانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن لغيره"(امام احمد ١٧٧/٤)و(حاكم ٤٩٨/١)و(الترمذي :٥٣٩/٥)

[3] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە (ترمذي)گێڕاویەتی یەوە بەژمارەی(٣٤٣٦).

هەروەها لەهەمان سەرچاوەی پێشوودا هاتووە لەفەرموودەی"انس بن مالك"ﷺ دەڵێت: (اذا كان النبيﷺ اذا حزبه امر، قال:يا حي ياقيوم برحمتك استغيث) [1]واتە: ئەگەر كارێك پێغەمبەری سەرقاڵ بكردایە "حزبه"دەیفەرموو: (يا حي ياقيوم برحمتك استغيث) واتە: ئەی خودای هەمیشە زیندوو راوەستاو من پەنا بۆ رەحمەتت دەبەم.

وەدەڵێت:لە"صحيح الحاكم"دا هاتووە لە فەرموودەی "أبي أمامه"ﷺ كە پێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (اسم الله الأعظم في ثلاث سورة القرآن: البقرة، وآل عمران، وطه) [2]. واتە: ناوی مەزنی خودای گەورە لە سێ سورەتی قورئانی پیرۆزدا هاتووە: بقرە،آل عمران، طه.

قاسم دەڵێت:پشكنیم بۆم روون بووەوە كە ئایەتی (الحی القیوم) ە.

وەلە (جامع الترمذي) و (صحيح الحاكم) دا هاتووە لەفەرموودەی (سعد بن أبي وقاص) ﷺ كە پێغەمبەر ﷺفەرموویەتی: (دعوة ذي النون، اذا دعا وهو في بطن الحوت: ان لاإله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين: الأنبياء:٨٧. إنه لم يدع بها مسلم في شيء قط الا استجاب الله له) [3]. واتە: نزاو پاڕانەوەكەی"ژی النون-واتە یونسی پێغەمبەر"كەلەناو سكی نەهەنگەكەدا پاڕایەوە فەرمووی: ان لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين... واتە: هیچ خوداو پەرستراوێك نی یە بەڕاست ،تەنها تۆ نەبێت، پاك وبێ گەردی بۆ تۆ، من یەكێك بووم لەستەمكاران. جا هەر موسوڵمانێك بەم نزایە بپاڕێتەوەخوای گەورە قبوڵی دەكات و وەڵامی دەداتەوە.

[1] - ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(ترمذي: ٣٥٢٤)وە(حاكم-١/٥٠٩) گێڕاویانەتەوە وە(الالباني)بە حسن ی داناوە (التوسل:ص٣٤).

[2] - ئەم فەرموودەیە"حسن"ە، (حاكم -١/٥٠٥)گێڕاویەتی یەوە(السلسله الصحيحه/٧٤٦).

[3] - ئەم فەرموودەیە صحیحە، (ترمذي /٣٥٠٥)و(الحاكم:٢/٣٨٢)و(امام احمد ١/١٧٠)و(البيهقي ١/٣٥٥)ریوایەتیان كردووە.

وەلە"مستدرك الحاكم"دا هاتووە لە فەرموودەی (سعد) ﷺ كە پێغەمبەر ﷺدەفەرمووێت: (الا اخبركم بشيء اذا نزل برجل منكم أمر مهم فدعا به يفرج الله عنه؟ دعاء ذي النون) [1]. واتە: ئایا شتێکتان پێ بڵێم ئەگەر پیاوێك لەئێوە توشی شتێك هات بەوە نزا بكات خوای گەورە دەرگای لێ دەكاتەوە ورزگاری دەكات؟ ئەویش نزای یونسی پێغەمبەرە.

هەروەها لە"صحيح حاكم"دا هاتووە كە هەر"سعد"گوتی لە پێغەمبەری خودا بووە فەرموویەتی: (هل أدلكم على أسم الله الأعظم؟ دعاء ليونس. قال رجل: يارسول الله ، هل كانت يونس خاصة؟فقالﷺ:الم تسمع قوله تعالى: فأستجبنا له...الأنبياء:٨٨.. فأيها مسلم دعا بها في مرضه اربعين مرة فمات في مرضة ذلك اعطي أجر شهيد، وان برىء بريء معفورا له) [2] واتە: ئایا ناوی مەزنی خوای گەورەتان پێ بڵێم؟ كەبریتی یە لە نزای یونس. پیاوێك ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا ئەم نزایە تایبەت نەبووە بەحەزرەتی یونسەوە؟ پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت:ئایا ئەم ئایەتەی خوای گەورەت نەبیستووە كەدەفەرمووێت: ئێمە وەڵامی ئەومان دایەوە...... هەر موسوڵمانێك لەكاتی نەخۆشیدا چل جار بیخوێنێت جائەگەر بمرێت ئەوە پلەی شەهیدی هەیە، وەئەگەر چاك بۆوە ئەوا خوای گەورە لێی خۆش دەبێت.

وەلە"صحيحين"دا هاتووە لەفەرموودەی "ابن عباس"ﷺكەلەكاتی ناخۆشی وقەیراندا پێغەمبەری خودا دەیفەرموو: (لا اله الا الله العظيم الحليم، لااله الا الله رب العرش العظيم، لا اله الا الله رب السموات السبع ورب الارض ورب العرش الكريم) [3].

---

[1] – ئەم فەرموودەیە صەحیح(حاكم)گێراویەتی یەوە(١/٥٠٥)

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، (حاكم ١/٥٠١)بەسەنەدێكی لاواز گێراو یەتی یەوە، هەروەها (حافظ)لە(فتح ١١/١٥١)وە بێ دەنگ بووە لەسەری.

[3] –ئەم فەرموودەیە صەحیحە،(بخاری ٦٣٤٥)و(مسلم ٢٧٣٠/٨٣). ئەمەوی دەڵێت: پێویستە ئەم فەرموودە نایابە لەكاتی قەیرانەكاندا بوترێت.

واتــه: هــيچ پەرســتراوێك نييــە بەحــەق تــەنها الله نــەبێت كەمــەزن وبەســۆزە، هــيچ پەرستراوێك نيە بەحەق تەنها الله نەبێت، كـەخاوەنى عـەرش– كۆشـكى مەزنـە، هـيچ پەرستراوێك نى بە بەحەق تەنها الله نەبێت كەپـەروەردگارى هـەر حـەوت ئاسمانـەكان وەزەوى يە وخاوەنى عەرشى بەرزو مەزنە.

وەلـە "مسـند"ى امـام أحمـد دا هـاتووە لـە فـەرموودەى (علـي بـن ابـي طالـب) ﷺكەفەرموويەتى: (پێغەمبـەرى خـودا فێـرى كـردووم ئەگـەر كێشـەوقەيرانێك ڕووى تێكردم بڵێم: لا اله إلا الله الحليم الكريم، سبحان الله تبارك الله رب العرش العظيم، والحمد لله رب العالمين) [1]. واتـە: هـيچ پەرسـتراوێك نييـە بەحـەق تـەنها الله نـەبێت كەهەميشە بەسۆزو بەڕێزە، پاك وبێگەردى بۆ خواى گەورەوتبارك خاوەنى عەرشـى– كۆشكى مەزن، سوپاس وستايش بۆ پەروەردگارى جيهان.

وەهەروەها لە"مسند" دا هاتووەلەفەرموودەى (عبدالله بن مسعود) ﷺ كەپێغەمبەرى خوداﷺ فەرموويەتى: (ما اصاب أحداً قط هم ولاحزن فقال: "اللهم أني عبدك وابن عبدك ابن أمتك ،ناصيتي بيدك،ماض في حكمك، عدل في قضاؤك،أسألك اللهم بكل أسم هو لك، سميت به نفسك ، او علمته أحد من خلقك،أو أنزلته في كتابك، او استأثرت به في علم الغيب عندك، ان تجعل القرآن العظيم ربيع قلبي، ونور صدري،

وە(طـبرى) دەڵێـت: سـەلەفى سـاڵح هەميشـە دەيـان خوێنـد ، بـەدوعاى كـرب– ناسـراوە، جانەگەر كەسێك بڵێت : ئەمە يادو زيكرە نەك نزا. ئەوا وەڵامەكەى بەم شێوەيە:

يەكـەم: بـەم يـادو زيكـرە سـەرەتاى نزاكـەت دەسـت پـێ بكـە، پاشـان باسـى خواسـتەكەى خـۆت بكە.

دووەم: وەڵامـى (سـفيان بـن عيـنـە) كـە ووتـى ئايـا نـەتان بيسـتووە كـە خـواى گـەورە لەفـەرموودەى قودسـيدا فەرموويـەتى: (مـن شـغع ذكـرى، مـن مـسـألتي اعطيتـه افضـل مـا أعطـى السـائلين.)واتـە: هەركەسێ يـادى مـن سـەرقاڵى بكـات وەنەپەرژێتـە سـەر نزاوپاڕانـەوە لـێم، ئـەوا مـن بەشـى دەدەم لـەو بەشەى كە بەباشترين نزاكەرانى دەبەخشم.

[1] – ئـەم فەرموودەيە"حسـن"ە ،(امـام احمـد ١/٩١–٩٤)و (حـاكم ١/٥٠٨)گێڕاويانەتـەوە ، ووتـى ڕاستە لەسەر مەرجى"مسلم".

وجلاء حزني،وذهاب همي الا ذهب الله عزوجل همه وحزنه،وابدله مكانه فرحا"،فقيل يا رسول الله ،الا نتعلمها ؟ قالﷺ:بلى ينبغي لمن سمعها ان يتعلمها) [1].

واته: هەرکەسێك توشی ناخۆشی وخەفەتێك هات بڵێت: خوایە گیان ،من بەندەی تۆم، کوری بەندەی تۆ وکوری دایکێکم کەبەندەی تۆیە، چارەنوسی من بەدەستی میهرەبانی تۆیە ، بریاری تۆ بەسەرمندا بەجێ یە، دادپەروەری تۆ لەبریارەکانتدا کەبەسەرمندا جێ بەجێ وڕەوایە، خوایە گیان لێت دەپاڕێمەوە وئزادەکەم بەهەرهەموو ناوەجوانەکانت کەلەخۆت ناوە، یاخود فێری یەکێك لەدروست کراوەکانت کردووە، یان لەقورئانی پیرۆزدا ناوت بردووە،یاخود لەلای میهرەبانی خۆت پەنهانت کردووە. کەقورئانی مەزن وپیێز بکەیتە بەهاری دڵم وڕووناکی سنگم ودەروونم، وەرەوێنەرەوەی خەمەکانم. ئەوا خوای گەورە لەناخۆشی وخەمەکەی ڕزگاری دەکات ولەبریا خۆشی وشادی پێ دەبەخشێت. ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوداﷺ ئایا فێری نەبین؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ پێویستە هەرکەسێك بیستی فێری ببێت ولەبەری بکات.

وە"ابن مسعود"دەڵێت: هەر پێغەمبەرێك توشی قەیرانێك هاتبێت ڕاستەوخۆ پەنایان بردۆتە بەر "سبحان الله"کردن.

(ابن ابی الدنیا) لە کتێبی (المجابین) دا لەپلەوپایەی"الدعاو"دا ئەم ڕووداوە دەگێڕێتەوەکە "حسن"ە ڕەحمەتی خوای لێبێت.دەڵێت: پیاوێك لەهاوەڵانی پێغەمبەری خوداﷺ کەلە ئەنصاریەکان بوو بە"ابا معلق"ناسرابوو، ئەم پیاوە بەپارەی خۆی وکەسانی تریش بازرگانی دەکرد وشوێنان دەگەڕا، وەکەسێکی خاوەن وەرع وخواناس بوو،جارێکیان چەتە ودزێك بەچەکەوە ڕێگەی لێ دەگرێت وپێی دەڵێت: چیت پێیە دایبنێ، چونکە دەت کوژم. ئەویش دەڵێت چیت دەوێت لەپارە

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (احمد ١/٣٩١-٤٥٢)وە (حاكم ١/٥٠٩)بڕوانە "السلسله الصحیحه الالبانی -١٩٩".

بیبەو چیت داوە لەکوشتنم؟ دزەکەش ووتی پارەم ناوێت، مەبەستم کوشتنتە.
بازرگانەکەش ووتی: ئەگەر هەر سووریت ئەوا مۆڵەتم بدە تا چوار ڕکات نوێژ بکەم.
دزەکەش ووتی چەندت دەوێت نوێژ بکە. بازرگانەکەش دەست نوێژی گرت وچوار
ڕکات نوێژی کرد، لەدوا سوجدەیدا ووتی: (یاودود یاودود، یا ذي العرش المجید، یا
فعال لما ترید،أسألك بعزك الذي لا یرام،وبملك الذي لایضام، وبنورك الذي ملأ أركان
عرشك. ان تكفي شر هذا اللص، یا مغیث أغثني ، یامغیث أغثني... ثلاث مرات) .
واتە:ئەی بەڕەحم و بەسۆز ئەی خاوەن کۆشکی مەزن
ئەی ئەو خوایەی کە چیت بوێت دەیکەیت ،لێت دەپاڕێمەوەبەگەورەیت کە کەس پێت
ناگات.
وە بەو موڵکەت کەهیچ کاتێك کەم ناکات و بەراورد ناکرێت، وەبە نورو ڕوناکیت کە
هەموو گۆشەکانی کۆشکی مەزنی گرتۆتەوە کەلەشەڕی ئەم چەتەیە (دزە)
بمپارێزیت ،ئەی فریاد ڕەس فریام کەوە. ئەی فریاد ڕەس فریام کەوە (سێ جار)
.لەم کاتەدا سوارچاکێك بەچەکێکەوە دەرکەوت و ڕوەو چەتەکە هات ولەپڕدا لێی داو
کوشتی.بازرگانەکەش ووتی باوك ودایکم بەقوربانت بێت تۆ کێیت ئەویش ووتی:خوای
گەورە منی نارد بۆ فریاکەوتنی تۆ.
من فریشتەیەکم لەفریشتەکانی ئاسمانی چوارەم.لەیەکەم نزاو پاڕانەوەت دەرگاکانی
ئاسمان دەنگەدەنگیان تێ کەوت لە پاڕانەوەی دووەمت پشێویەکی لە نێو
فریشتەکاندا نایەوە.وەلەپاڕانەوەی سێ یەمدا بەمنیان ووت: نزای بەڵادارە لێ
قەوماوە منیش لەخوا پاڕامەوە کە ئەرکی کوشتنی ئەو (دزە) بە من بسپێرن.[1]

[1] ـئەم ڕووداوە"ضعیف"ە لەسەنەدا.(مجابی الدعوە. ص٦٣٦٤)بڕوانە(الاصابە٤-١٨٢) و (اسدالغابە ٦/٢٩٥).

وە (حسن) دەڵێت:هەركەسێ دەست نوێژ بگرێت وچوار ركات نوێژ بكات و ئەم نزاو پاڕانەوەیە بكات ئەوا خوای گەورە وەڵامی دەداتەوە جا چ بەڵادار بێت یان بێ بەلابێت

نهێنیەكانی نزاوپاڕانەوە

زۆر جار هەندێ نزاو پاڕانەوە دەبینیت كەكەسانێك پێی پاڕانەتەوە.جا خوای گەورە یان بەهۆی جۆری كێشەو كەسەكە قبەڵی كردوە.یاخود رێكەوتی یەكێك لەوكاتە كەنزای تێدا قبولْ دەبێت.یان خوای گەورە لەبری چاكەیەك كەئەو كەسە ئەنجامی داوە.ئەو نزایەی قبولْ كردوە.ئیتر خەڵكی وادەزانێت نهێنی قبولْ بونی ئەو نزایە لە ووتەو وشەكانیدایە كەپێی پاڕانەتەوە.ئیتر ئەو ووتانە بەكاردەهێنن لەنزاكانیاندا.

هەروەكو كەسێك لەكاتێكی شیاودا جۆرە دەرمانێك بەكاردەهێنێت بۆ نەخۆشیەك چارەسەری دەكات دواتر كەسانی تر هەمان جۆری دەرمان بەكاردەهێنن بۆ نەخۆشیەكانیان وادەزانن چارەسەری هەموو نەخۆشیەك دەكات.كەئەمەش خۆی لەخۆی دا هەڵەیەو زۆر كەس تیایدا بەهەڵەدا چوونە دوور نییە ئەو نزایە لە تەنیشت یان لەسەر گۆڕی كەسێك دا گیرا بووبێت ئیتر كەسانی نەفام وادەزانێت نهێنیەكە دەگەڕێتەوە بۆ جۆری نزاو دڵپاكی ودەروونی كەسەكەو شێوازی نزاكردنەكە، جائەگەر لەیەكێك لەماڵەكانی خودا بێت باشترە لای خوای گەورە.

چەك بەخاوەنەكەی كەوتووە

نزاوپاڕانەوەكان نمونەی چەكن، وەچەكیش بەخاوەنەكەی كەوتووە، نەك تەنها بەچەكەكە. جا هەركاتێك چەكەكە باش بێت ، وەهەڵگرەكەی "خاوەنەكەی"بازو دەست ومشتی چاك بێت وبەربەستی نەبێت، باشتر دوژمن دەپێكێت.

جا کام لەم سێ هۆکارە بوونی نەما ، ئەوکاریگەریە کەمتر دەبێتەوە. واتە ئەگەر ووشەکانی نزاکە باش نەبێت وئەوکەسەی کەدەپاڕێتەوە دڵ ودەروون وهۆشی یەك نەخات، وەرێگری یەك هەبێت لەقبوڵ بوونی نزاکە ،ئەوا کاریگەری نابێت.

لەنێوان نزاو قەدەردا

لێرەدا پرسیارێکی باو هەیە لە نێوان خەڵکیدا ئەویش ئەوەیە کەئەگەر لەقەدەردا لەسەر کەسێك شتێك نوسرابێت، ئیتر ڕوودەدات جا ئیتر نزابکات یان نەیکات.هیچ کاریگەری نی یە. وەهەروەها بەپێچەوانەوە ، ئەگەر لەسەری نەنوسرابێت ئەوا ڕوونادات ،جا نزا بکات یان نا.

پێرێك پێیان وایە کەناوەڕۆکی ئەم پرسیارە ڕاستە و وەدەست بەرداری نزاوپاڕانەوە بوونە، جا ئەم پێرە لەگەڵ نەفامی وگومڕایاندا پێچەوانەن،چونکە ئەوان دەست گرتن بەهۆکارەکان "الاسباب"ڕەد دەکەنەوە.

جا ئەگەر بەیەکێکیان بوترێت:ئەگەر تێری نوسرابێت لەسەرت کە قەدەرە، ئەوا ڕوودەدات ئیتر نان بخۆیت یان نەیخۆیت، وەبەپێچەوانەشەوە ئەگەر منداڵ بوون قەدەربێت ،ئەوا ڕوودەدات ئەگەر بچینەلای خێزانەکانمان یان نا، وەبەپێچەوانەوە.

جائیتر پێویستمان بە پرۆسەی هاوسەرگیری وژن هێنان نی یە؟!

ئایا هیچ مرۆڤێکی خاوەن ژیر ئەمەدەڵێت؟!

تەنانەت ئاژەڵەکان وگیانلەبەرەکانیش ئەمانە ناڵێن. کەدەزانن بەردەوام بوونی ژیان بەندە بەدەست گرتن بەهۆکارەکانەوە، بگرە ئەو پێرە لەئاژەڵ کەمترن.

وەهەندێکی تر ژیری خۆیان بەوەدەرخەن کەدەڵێن: نزاوپاڕنەوەو سەرقاڵ بوون پێوەی لەڕووی پەرستنەوە خوای گەورە پاداشتی لەسەردەداتەوە. بەڵام هیچ کاریگەری یەکی نی یە لەسەر ڕووداوەکان وداواکان جێ بەجێ نابن.

لێرەدا هیچ جیاوازیەك نی یە لەنێوان ئەم پێڕەو ئەوانەی پێشوودا ، هەروەكو بڵێت كاریگەری نزاوپاڕانەوە وەك بوونی نەبێت وایە.

پێڕێكی لەمانە ژیرتر دەڵێن: نزاوپاڕانەوە نیشانەوبەلگەیەكن كەخوای گەورە تەرخانی كردووە بۆ جێ بەجێ بوونی پێویستیەكان. واتە هەركاتێك خوای گەورە كەسانێكی سەركەوتوو كرد كەنزاوپاڕانەوە بكەن، ئەوا بەلگەی ئەوەیە ئەوكارە جێ بەجێ بووە.
هەروەكو كاتێك كە هەورێكی ڕەشی سارد لەزستاندا دەبینیت ،بەلگەی باران بارینە.
وە ووتیان: وەهەروەها بەهەمان شێوە بۆ پەرستن وپاداشت، بێ باوەڕی وپاخی بوون لەگەڵ سزا، ئەمانە نیشانەی ڕوودانی پاداشت وسزان بەبێ ئەوەی هۆكاربن. بەهەمان شێوە شكان لەگەڵ شكاندن، سوتان لەگەڵ سوتاندن، خوێن ڕشتن لەگەڵ كوشتندا، واتە هیچ كام لەمانە هۆكاری تەواو نین، وەبوونی پەیوەندی نێوانیان تەنها لەیەكچوونێكی ئاساییە نەك هۆكارێكی كاریگەر. بەمەش پێچەوانەی شەرع وعەقڵ و فیترەت ئەوەستنەوە ،بگرە پێڕی عاقڵ وداناكان بەم پێڕە پێدەكەنن.
ڕاستی یەكەی: (كەپێڕی سێ یەم هەیە كە پرسیاركەر باسی نەكردووە) كە پێیان وایە هەرشتێك كەلە قەدەردا نوسرابێت ، بەندە بەهۆكارەكانی یەوە، وەنزاوپاڕانەوەش یەكێكە لەهۆكارەكان. جاهەركاتێك بەندە دەستی گرت بەهۆكارەكانەوە ئەوا ئەوقەدەرەڕوودەدات، وەبەپێچەوانەوەبەنەبوونی هۆكارەكان قەدەرەكە ڕوونادات.

وەهەر ئەم واتایە دەگەیەنێت كەهۆكاری تێری نان خواردنە وهۆكاری منداڵ بوون ژن هێنانەو چوونە لای خێزانەكەتە. وەهۆكاری دوورینەوە چاندنە، وەهۆكاری چوونە بەهەشت كرداری چاكەیە، وەهۆكاری چوونە دۆزەخ كاری خراپەیە. وەئەم پێڕە ڕاسترین پێڕن.

نزاوپاڕانەوە لەبەهێزترین هۆکارەکانی قەزاوقەدەرە

بەم شێوە نزاو پاڕانەوە لە بەهێزترین هۆکارەکانن ، جائەگەر قەدەری کەسێك بەندبێت بەنزاوپاڕانەوە ، کەواتە نابێ بوترێت نزاوپاڕانەوە بێ سوودە. هەروەکو چۆن نەشیاوە بوترێت خواردن وخواردنەوەو سەرجەم کاروکردارەکان بێ سوودن. وەهیچ هۆکارێك بەئەندازەی نزاوپاڕانەوە سود بەخش وکاریگەر نین بۆ بەدەست هێنانی خواست ومەبەستەکان ، هەربۆیە دەبینیەن پێڕی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ کەلە هەموو کەسێك زیاتر شارەزاترو خواناس تر بوون، کەبەردەوام دەستیان بەنزاوپاڕانەوە دەگرت مەرجەکانیان بەجێ دەهێنا.

وە خەلیفە عومەری کوڕی خەتاب ﷺبە نزاوپاڕانەوە زاڵ دەبوو بەسەر دوژمنەکانیدا. کەهەمیشە بەهاوەڵانی دەووت:"ئێوە بەزۆریتان سەرناکەون، بەڵکو ئێوە لەئاسمانەوە سەردەکەون". وەهەروەها دەیفەرموو:"من خەمی قبوڵ بوون و وەڵامدانەوەی نزاکانم نی یە، بەڵکو خەمی نزاکردنمە، چونکە گەر بەکوڵ نزا بکرێت ،ئەوا وەڵامدانەوەکەی لەگەڵ خۆیدایە".

جا ئەو خودایەی کەنزای بەخشیوە ، مەبەستی وەڵامدانەوە بووە هەربۆیە دەفەرمێت: (وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ.... بقرة: ١٨٦) واتە: "ئەی پێغەمبەر ئەگەر بەندەکانم پرسیارت لێ بکەن دەربارەم، ئەوا من نزیکم لێیانەوە، بەهاناو هاوارو نزایانەوە دێم، هەرکاتێ لێم بپاڕێنەوەو نزابکەن".

وە لە سنن ابن ماجە دا هاتووە لە فەرموودەی (ابی هریرە) ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من لو یسأل الله یغضب الله علیه) [1]واتە: هەرکەسێك نزانەکات ولەخوا نەپاڕێتەوە خوای گەورە لێی توڕەدەبێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، پێشتر ئاماژەمان پێ کردووە.

ئەمە ئەرەدەگەیەنێت کەڕەزامەندی خوای گەورە کەهەمووی خۆشی وبەختەوەری یە ، لەنزاکردن وپاڕانەوە لێی، وەهەروەها توڕە بوونی خوای گەورە لێمان کەهەمووی بەلاو نەهامەتی یە لەدەست بەرداربوونە لەنزاوپاڕانەوە.

امام أحمد لە کتێبی (الزهد) دا ئەم "اثرة" دەگێڕێتەوەکە: (أنا الله، لا اله أنا ، اذا رضيت باركت، وليس لبركتي منتهى. واذا غضب لعنت، ولعنتي تبلغ السابع من الولد) واتە: من (الله) م، هیچ پەرستراوێك بەڕاست نی یەتەنها من نەبێت، جا ئەگەر لەهەرکەسێك ڕازی بیم ئەوا پیت وبەرەکەت بەسەریدا دەڕژێنم، وەپیت وبەرەکەتی من کۆتایی نایەت،وەئەگەر توڕە بم نەفرەت دەکەم ، وەنەفرەتی من تا حەوت نەوە وەچەدەگات.

وەهەروەها سەرجەم عەقڵ ونەقڵ وفیترەت و ئەزموونەکانی نەتەوەو میللەتان بەجیاوازی زمان وڕەنگ وشوێنیش ئەوە دەسەلمێنن کە نزیك بوونەوە لەخوای گەورە مایەی خێرو چاکەوچاکە خوازی یە وەباشترین هۆکارە لەم بوارەدا. وەبەپێچەوانەشەوە دوورکەوتنەوە لەخوای گەورە مایەی سەرجەم نەهامەتی وشەڕخوازی یە.

وەهیچ هۆکارێك نەبووتە مایەی خۆش گوزەرانی بۆکەسەکان بەئەندازەی ملکەچ کردن وبەندایەتی کردن ونزیك بوونەوە لەخوای گەورە ، وەچاکەکردن لەگەڵ دروست کراوەکانیدا. جا خوای گەورە بەدەست هێنانی سەرجەم خێری دونیاو قیامەت و شەڕی دونیاو قیامەتی بەستۆتەوە بەکارەکانمانەوە. وەکاری بەستۆتەوە بەهۆکارەکانەوە. وەلە قورئاندا لەهەزارەها شوێندا ئەم ڕاستیە دوویات دەکاتەوە کەسزاوپاداشت بەندە بەجۆری کارەکانەوە. هەروەکو دەفەرموێت: (فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ.. الاعراف: ١٦٦) واتە: جا کاتێك کە هەر سەرکێشی یەکیان کرد لەوەی کە قەدەغەکراوبوو لێیان ، ئێمەش پێمان ووتن: ببنە کۆمەڵە مەیمونێکی سوك وڕیسوا ودوور لەڕەحمی خوا. وەدەفەرموێت: (فلما اسفونا

انتقمنا منهم... زخــرف: ٥٥) واتــه: جا كاتێك ئێمــەیان تــووڕەكرد ورقــی ئێمــەیان هەستاند، ئێمەش تۆڵەمان لیّ سەندن.

وەدەفەرموێت: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا....مائدة:٣٨) واته: دزی "نێر"و دزی"مێ" واته لەپیاوژندا، دەستەكانیان ببڕنــەوە وەك سـزایەك بــەوەی ئەنجامیان داوە. وەهــەروەها دەفــەرموێت: (إِنَّ الْمُسْـلِمِينَ وَالْمُسْـلِمَاتِ وَالْمُـؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِـعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّـائِمَاتِ وَالْحَـافِظِينَ فُـرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِـرَةً وَأَجْـرًا عَظِيمًـا.... احــزاب:٣٥) واتــه: بەڕاسـتی ئافرەتــان وپیــاوان لــە موسـوڵمانان وبـاوەڕداران و ملكەچەكان وڕاستگۆیان وئارامگرەكان ولەخوا ترساوەكان وە بەخشـندەكان وڕۆژوو گـران وداوێـن پاكـان، وەئەوانــەی كــەیادی خوادەكــەن، ئــەوا بەخشـین ولێبـوردەی وپاداشتی زۆرمەزن وبیّ سنووریان لەلایەن خوای گەورەوە بۆ ئامادەكراوە.

وەلەم جۆرە زۆرهەیە و ئەوەندە بەسە.

وەهەندێ جـاریش لەسەرشـێوازی مـەرج وپاداشـت بەنـدە ، هـەروەكو خـوای گـەورە دەفـەرموێت: (إَن تَتَّقُواْ اللّهَ يَجْعَل لَّكُـمْ فُرْقَانــاً وَيُكَفِّـرْ عَــنكُمْ سَـيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِـرْ لَكُمْ....الأنفال:٢٩) واته: ئەی باوەڕداران. ئەگـەر لـەخوا بترسـن وپارێزگـاری بكـەن ئــەوا خــوا بەرچــاو ڕۆشــنی یــەكی تــەواتان بــۆ فەراهــەم دەهێنێت.وەهەڵــەو گوناهەكانتانیش دادەپۆشێت ولێتان خۆش دەبێت.

هـەروەها دەفـەرموێت: (فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الـدِّينِ.... توبة:١١) واته: جا ئەگەر تەوبە بكەن وپەشـیمانی دەربـڕن و نوێـژەكانتان ئـەنجام بدەن وزەكات لەماڵ وسـامانتان دەربكـەن ، ئـەوا بـرای ئـایینی ئێـوەن. وەهـەروەها دەفەرموێت: (وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا... الجن:١٦) واته: ئەگەر

ئەو خەڵکە ڕێگەی ڕاست وئیسلامەتی بگرنە بەر ،ئێمە بارانی بەپیت وبەرەکەتیان بەسەرتاندا دەبارێنین. وەدەبینین هەندێك جاریش بە پیتی (لامی تعلیل) دێت.

هەروەکو دەفەرموێت: (لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ....ص:٢٩) واتە: بۆ ئەوەی ئایەتەکانی لێك بدەنەوە وبیری لێ بکەنەوە و بۆئەوەی خاوەن بیروهۆشەکان پەندوئامۆژگاری وەربگرن وتێبفکرن. وەهەروەها دەفەرموێت: (لِّتَكُونُواْ شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا...البقرة:١٤٣) واتە: تاوەکو ئێوە ببنە شاهێد بەسەر خەڵکی یەوە وەپێغەمبەریش شاهێدە بەسەر ئێوەوە.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (کی) دێت کەئەویشت بۆ (تعلیل) ە، هەروەکو دەفەرموێت: (كي لايكون دولة بين الأغنياء منكم... الحشر:٧٠) واتە: بۆئەوەی ئەو سامانە تەنها لەنێوان دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا نەبێت.

وەهەندێ جاریش بەئامرازی (باء سببي) واتە هۆکاری دێت کەدەفەرموێت: (ذلك بما قدمت أيديكم...آل عمـران:١٨٢) واتە ئەو سزایە لەئەنجامی دەست پێشخەری خۆتادایە.وەهەروەها دەفەرموێت: (بما كنتم تعلمون...مائدة:١٠٥) واتە: بەوەی کە ئێوە دەتان کرد.

هەروەها دەفەرموێت: (بما كنتم تكسبون: يونس:١٥٢) واتە: بەوەی کە ئێوەدەستتان دەکەوت.

(ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّهِ:آل عمران:١١٢) واتە لەبەرئەوەی ئەمانە هەمیشە ئایەتەکانی خوایان بەدرۆ دەخستەوە. وەهەندێ جاریش تەواوکەری بەیاریدە دەهێنێت کەدەفەرمێت: (فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاء أَن تَضِلَّ إْحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى... البقـرة:٢٨٢) واتە: پیاوێك دوو ئافرەت لەوکەسانەی کەشایەتی دانیان پەسەندە لەلاتان، کە یەکێك لەو دووئافرەتە لەبیری کرد ئەوەی تریان لەیادی دەهێنێت. وەدەفەرمێت: (أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ... اعراف:١٧٢) واتە: نەك لەڕۆژی قیامەتدا بڵێن ئێمە بێ ئاگا بووین لەم ڕاستیانە.

وەدەفـەرموێت: (أَن تَقُولُواْ إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا.... الأنعـــام:١٥٦) واتە: نەك بڵێن:بەڕاستی كتێبی ئاسمانی بۆ دوو دەستەی"گاوروجولەكە" پـێش ئێمـە دابەزێنراوە.

وەهەندێ جاری تریش بە (ف) ی هۆكاری (سببیە) دەهێنێت كەدەفەرموێت: (فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا.... الشمس:١٤) واتە: باوەڕیان پێ نەكردو بەدرۆیان خستەوە وحوشترەكەیان سەربڕی ،خوای گـەورە لەتۆڵەیدا ولآتیـانی كـاول كرد ولەگەڵ زەویدا تەختی كرد، كەدەفەرمێت: (فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَـذَهُمْ أَخْـذَةً رَّابِيَةً.... حاقة:١٠) واتە: سەرپێچی وسەركەشییان نواند بەرامبـەر پێغەمبەرەكـەیان ئـەوا خـوای گـەورە تۆڵـەی لـێ سـەندنەوە بـەگرتنێكی سـەخت. وەدەفـەرموێت: (فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِـنَ الْمُهْلَكِـينَ.... المؤمنـــون:٤٨) واتـە: هـەردووكیانیان بـەدرۆ دەخستەوە بەم شێوەیە بوونە كەسانێك لەتیاچووەكان.

وەهەنـدێ جـاریش ئـامرازی (لمـا) دەهێنێـت كەدەسـت نیشـانە بـۆ سـزایەك. وەك دەفـەرموێت: (فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ... زخـــرف:٥٥) واتـە: جـا كاتێـك ئێمـەیان تووڕەكردو ڕقی ئێمەیان هەستاند تۆڵەمان لێ سەندنەوە.

وەهەنـدێ جـاریش (بـإن) دەهێنێـت كەدەفـەرموێت: (إنهـــم كـــانوا يســـارعون في الخيرات....أنبياء:٩٠) واتە: ئەوان بەڕاسـتی لـەكاری خێـردا پـێش بڕكێیـان دەكـرد. وەدەفەرموێت دژی ئەم پێڕە: (إنهم كانوا قوم سوء فأغرقنا هم أجمعين.....انبيـــاء:٧٧) واتە: ئەوان پێڕو نەتەوەیەكی خراپەكار بوون بۆیـە ئێمـەش هەرهـەموویانمان نـوقمی ئاو كرد وخنكان.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (لولا) بەكاردەهێنێت كەكاری پێكەوەگرێ دانـی داهـاتووە كەدەفەرموێت: (فَلَوْلَا أَنَّهُ كَـانَ مِـنْ الْمُسَـبِّحِينَ * لَلَبِـثَ فِـي بَطْنِـهِ إِلَـى يَـوْمِ يُبْعَثُونَ....صـــافات:١٤٣-١٤٤) واتە:ئەگـەر پێغەمبـەر یـونس لەوكەسـانە نەبوایـە

کەهەمیشە یادی خواو سبحان الله ی دەکرد. ئەوا تارۆژی زیندووبوونەوە دەبوایە لەناو سکی نەهەنگەکە بوایە.

وەهەندێ جاریش ئامرازی (لو) بەکاردەهێنێت کەنیشانەی مەرجە، کەدەفەرمێت: (وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُواْ مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ... نساء:٦٦) واتە: جا ئەگەر ئەوان بەراستی بەگوێرەی ئامۆژگاری وفەرمانی ئێمە رفتاریان بکردایە، ئەوا چاکتر بوو بۆیان.

وەتێکرا قورئانی پیرۆز زۆر راشکاوانە هەر لەسەرتاوەی تاکۆتایی کاری چاکەو خێر وشەڕ وحوکم بوونەوەریەکان دەبەستێتەوە بەهۆکا رەکانیەوە "الأســـباب"، بەڵکو رێکخستنی ئەحکامی دونیاو قیامەت وبەرژەوەندی وگەندەڵی یەکان دەبەستێتەوە بەهۆکارو کارەکانەوە.

جا هەرکەسێك بەفراوانی لەم بابەتە تێ بگات ئەوا سوودمەندیەکی زۆر دەبێت. وەهیچ کاتێك بەنەفامی ونەزانی و بێ دەسەلأتی یەوە پشت ناکاتەوە لەقەدەر،پشت بەستنی بەقەدەر بێ دەسەلأتی بێت، وەبێ دەسەلأتیش پشت بەستن بێت بەقەردەر. بەڵکو تێگەیشتووی ژیر ئەو کەسەیە کە قەدەر بەقەدەر وەلأم دەداتەوە.وەبە قەدەر پاڵ بەقەدەرەوە دەنێت وەبە قەدەر بەرەنگاری قەدەر دەبێتەوە، چونکە مرۆڤ ناتوانێت بێ ئەمانە بژێت، چونکە برسێتی وتونێتی سەرماو جۆرەکانی مەترسی و وریایی هەمووی لە قەدەرەوەن.

وەهەمیشە بوونەوەرەکان لەهەوڵی ئەوەدان کەقەدەر بەقەدەر پاڵ پشتەوە بنێن. بەم شێوەیە ئەگەر کەسێك خوای گەورە سەرکەوتووی بکات، ئەوا قەدەری سزاو تۆڵەی قیامەت بەقەدەری تۆبەو باوەڕ وکرداری باش پاڵ پێوە دەنێت. جا هیچ کاتێك خوای تاك وتەنها کە خاوەنی هەردوو دنیایە کارو حیکمەتەکانی پێچەوانەو پوچەڵ کەرەوەی یەکتری ناوەستێتەوە.

جا ئەم بابەتە لە شکۆمەندترین بابەتەکانە بەمەرجێ کەسێك نرخی بزانێت ورەچاوی بکات. وەتەنها خودا پشت وپەنایە.

بەختەوەری مرۆڤ لەناسینی هۆکارەکانی چاکەو خراپەدایە

بەلاَم لەهەمان کاتدا پێویستمان بە دوو کاری تر هەیە کەبەختەوەری فەراهەم دەهێنێت. ئەوێش:

یەکەم: بە وردەکاری هۆکارەکانی چاکەوخراپە بزانیت، وەبەرچاو روونی هەبێت لەوەی کەلە پێش چاویدا روو دەدات و لەخۆی وکەسانی تریش وەئەوانەی کەدەیان بیستێت لەکۆن ونوێدا.

وەباشترین پێناسەیش بۆ ئەم مەبەستە توێژینەوەو وردبوونەوەیە لەقورئانی پیرۆز کەبە فراوانی باس لەهۆکارەکانی چاکەوخراپە دەکات. پاشان (سونەت) ە کەهاوەڵی قورئانی پیرۆزە، وەبەبەشی دووەمی وەحی"نیگا"ناودەبرێت. جا هەرکەسێك لەم دووسەرچاوەیە بگات سەرکەوتوو دەبێت ، چونکە هەردووکیان "قورئان وسونەت"سەرجەم رێگاکان وهۆکارەکانی چاکەوخراپەی خستۆتە روو.چ لەباسی مێژوو پێشینەکانمان لەنەتەوەکانی تر، وەئەوەندەی باسیش کە داهاتووەکان وئایەتی زانستی دەخاتە روو کەزیاتر باوەرمان پتەودەبێت، کەقورئان وسونەت وپێغەمبەریشﷺ راست ودروستن دوور لەگومانن.

وەخوای گەورەش بەڵێنەکانی خۆی بەجێ دەهێنێت، جا مێژوو شیکردنەوەی رووداوەکانە کەخواو پێغەمبەرەکەی چەندە بەروونی ئامارەیان بۆ هۆکارەکان وچاکەوخراپە کردووە.

بەختەوەری لەوەدایە کەخۆت بەهەڵەدا نەبەیت

دووەم: پێویستە مرۆڤ زۆر وریا بێت لەوەی کەخۆی هەڵ نەخەڵەتێنێت و خۆی بەمل هەڵەدا نەبات ، کەئەمە لەگرنگترین هۆکارەکانە. مرۆڤ خۆی باش دەزانێت کە تاوانکاری وپاخی بوون وخۆلە گێلی دان یەکێکە لەهۆکارە زیان بەخشەکان وەترسی

دەخاتە سەردونیاو قیامەتی، ئەمە لەلای هەموو کەسێك ڕوون وئاشکرایە. بەڵام خۆ خەڵەتاندن وخۆگێل کردن هەرجارەی بەشتێك، وەك پشت بەستن بەلێ بوردەیی ولێ خۆش بوونی خوای گەورە جارێك ، وەجارێکی تر بەوەی ماوەیەکی تر ساڵێکی تر تۆبە دەکەم ودەگەڕێمەوە، یاخود بیانوو گرتن کەهەرچی بەسەردێت لەسەری نوسراوە لەقەدەردا. ئیتر ئەم دەسەڵاتی نی یە وەیان بەئەنجامدانی هەندێ کاری خێر لەچەشنی"مندوب"سونەتدایە. یان بەبیانووی خۆ سەرقاڵ کردن بەزانستەوە یان چاولێکردنی لەهەندێ پێشەنگی لەخۆگەورەتر و...هتد.

ئەمانە هەرهەموویان بریتین لەخۆ هەڵخەڵەتاندن.

جیاوازی لەنێوان تەوبەی ڕاستەقینەو"النصوح" تەوبەی زارەکی

زۆرێك لەخەڵکی وا گومان دەبەن کەهەرچی بکەیت لەتاوان وتاوانکاری بەتەنها ووتنی ووشەی"أستغفرالله" هەر هەمووی دەسڕێتەوە وخودا لێی خۆش دەبێت.یەکێك لەوکەسانەی کەخۆی بەشارەزا دەزانێت لە"فقە" پێی ووتم: من هەرچی بکەم لەتاوان دەیکەم، دواتر سەد جا "سبحان الله وبحمده"دەڵێم، ئیتر هەرهەمووی دەسڕێتەوە. هەروەکو پێغەمبەری ئازیزﷺ مژدەی داوە کەدەفەرمێت: (من قال في يوم"سبحان الله وبحمده "مائة مرة" حطت عنه خطاياه ولو كانت مثل زبد البحر) [1] واتە: هەرکەسێك ڕۆژی سەد جار بڵێت"سبحان الله وبحمده" ئەوا تاوانەکانی لەسەر دەسڕێتەوە ئەگەر چی بەقەد کەفی سەر دەریا تاوانی هەبێت.

وەیەکێکی تر لەخەڵکی شاری مەککە پێی ووتم: هەرکەسێك لەئێمە گەر هەرتاوانێك بکات ، دواتر خۆی بشۆرێت وبۆ ماوەی هەفتەیەك "طواف" بکات بەدەوری کەعبەدا ئیتر تاوانەکەی دەسڕێتەوە.

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە،(بخاری٦٤٠٥)و(مسلم٢١٩٦)گێڕاویانەتەوە.

وەکەسێکی تر پێی ووتم: ئەوەتا فەرموودەیەکی ڕاست ودروست لەپێغەمبەری خوداﷺ دەگێڕنەوە کەفەرمویەتی: (أذنب عبد ذنبا فقال: أي ربي أصبت ذنبا فأغفرلي فغفرله، ثم مكث ماشاء الله ،ثم أذنب ذنبا آخر ، فقال: أي ربي اصبت ذنبا فأغفرلي، فقال الله عز وجل: علم عبدي أن له ربا يغفر الذنب ويأخذ به، قد غفرت لعبدي، فليصنع ماشاء) [1]واتە: بەندەیەکم تاوانێکی ئەنجام دا ، دواتر ووتی: ئەی خوایە گیان توشی تاوانێك بووم لێم خۆشبە. لێی خۆش بووم.پاشان بۆماوەیەکی تر مایەوە، دواتر جارێکی تر تاوانێکی ئەنجامدا. ووتی: ئەی خوایە گیان توشی تاوانێك بووم ، لێم خۆش بە. خوای گەورە فەرمووی: بەندەکەم دەزانێت کەخوایەکی هەیە خاوەنی لێبوردەیەو لێی خۆش دەبێت. بۆیە لەبەندەکەم خۆش بووم چی دەکات بابیکات.

هەربۆیە منیش بەوپەڕی دڵنیایی یەوە دەزانم کەخودایەکم هەیە لەتاوانەکان خۆش دەبێت لێمان دەبورێت.

جا لەڕاستیدا ئەم پێڕە لەخەڵکی خۆیان هەڵواسیوە بەم دەق وتێکستانەوە و وەپشت ئەستوور بوونە پێوەی. وەهەر کاتێك گلەیی ورەخنەیان ئاراستەکەیت سەبارەت بەتاوانێك کەئەنجامیان دابێت، ڕاستەوخۆ ئەم فەرموودانەت بۆدەهێننەوە دەربارەی لێ بوردەیی وبەخشندەیی خوای گەورە، بەپشت بەستن بەم دەقە تکاکاریانە "الرجاء".

جۆرەکانی تێگەیشتنی هەڵە بۆ ئەم دەقانە لەلایەن خراپەکارانەوە

تێگەیشتنی خەڵکە نەفام لەم بارەیەوە شتی سەیروسەمەرەیان هەیە: وەك ووتەی هەر یەکەیان کەدەڵێت:

کثر ما أستطعت من الخطايا   اذا كان القدوم علي كريم

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (مسلم ٢٧٥٨)و(بخاری ٧٥٠٧) گێڕاویانەتەوە.

واتە: چیت پێ دەکرێت لەتاوانکاری ئەنجامی بدە مادام ئەو کەسەی کەبۆ لای دەچیت بەخشندەیە وەیەکێکی تر دەڵێت:پاك بوون لەتاوان نەفامی یە سەبارەت بەفراوانی بەخشندەیی ولێ بوردەیی خوای گەورە.

وەکەسێکی تر دەڵێت: دەست هەڵگرتن لە تاوان وتاوان نەکردن بێ شەرمی وبێ ئەدەبی یە سەبارەت بەلێ بوردەیی خوای گەورە وبچوك تەماشاکردنێتی.

وە"محمد بن حزم"دەڵێت: هەندێکم لەوکەسانەم بینیوە لەکاتی نزاو پاڕانەوەدا ووتوویەتی: خودایە من پشتت پێ دەبەستم لە"عصمە"واتە بێ تاوانی وپاکی وبێ گوناهی.

وەهەندێکی تر لەوپێڕە لەخۆبایی بووە خۆیان هەڵدەواسن بەبابەتی "جبر"وەدەڵێن: هەرچی مرۆڤ هەیە هیچی بەدەست نی یە وژێردەست وناچارکراوە کەهەموو شتێك بکات لەتاوانکاری ویاخی بوون ،چونکە شتەکان هەرهەمووی بەدەستی خوای گەورە.

وەهەندێکی تر لەو پێڕە بەبابەتی"ارجاء" سەرلەخۆیان دەشێوێنن ودەڵێن: باوەڕ"ایمان" تەنها پەیوەستە بەدڵەوە کەلە دڵەوە خودا بەڕاست بزانیت، ئیتر کردەوەکانی مرۆڤ پەیوەندی بەباوەڕەوە نی یە. وەباوەڕی خراپترین مرۆڤیش وەك باوەڕی فریشتەکان"جبریل ومیکائیل"وایە.

وەکەسانێکی تر لەم پێڕە خۆیان بەوە دڵ خۆش دەکەن کە (هەژاران وپیاوچاکەکان وخواناسانیان) خۆش دەوێت وەهەمیشە سەردانی گۆڕەکانیان دەکەن ولێیان دەپاڕێنەوەو تەوەسولیان پێ دەکەن داوادەکەن لەوان کەهاوکاریان بکەن تا خوا لێیان خۆش بێت وداوای شیفای لێ دەکەن...

وەهەندێکی تریان پشت بەباوباپیریان دەبەستن کەئەوان لەلای خوای گەورە پێگەو پلەوپایەیەکی گەورەیان هەیەو فریای وەچەکانیان دەکەون، نمونەی ئەمانەش زۆرن، لەوانە پادشاکان کاتێك یەکێك لەوەچەکانیان دەکەوێتە کارێکی ناڕەواوە، ئەوان بەسوود وەرگرتن لەپلەوپایەیان فریایی دەکەون لەدونیادا.

وەهەندێکی تر پشت بەوە دەبەستن کەخوای گەورە لێ بووردەیە ، وەسزادانی بەندەکانی هیچ لەموڵك ودەوڵەمەندی زیاد ناکات ، وەلێبوردەیی ولێ خۆش بوونیش هیچ لە دەوڵەمەندی ومولکی ئەو کەم ناکات. جائەگەر یەکێك لەنێو ماڵەکەیدا دەریایەك ئاوی سازگار ڕێ بکات، وەکەسێکی هەژارو تینوو بۆ چۆڕێ ئاو بێتە بەردەرگای ئایا ڕێگری دەکات کە چۆڕێ ئاو لەودەریایەی بداتێ؟! بێ گومان خوای گەورە زۆر لەوە دەوڵەمەند تر وفراوانترو بەخشندە ترە. هەر بۆیە ئێمەی هەژار پێویستمان بەچۆڕێ لێ بووردەیی بەخشندەیی خوا هەیە. وەخوای گەورە لەهەموو کەسێك بەخشندە ترە.

وەهەیانە پشت دەبەستێت بەخراپ تێگەیشتن لەدەقەکانی قورئان وسونە. وەکو پشت بەستنی هەندێك بەئایەتی: (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى...الضـحى:٥) واتە: خوای گەورە ئەوەندەت پێ دەبەخشێت کەڕازیت دەکات....."جا من ڕازی نابم بەوەی کە یەم خاتە دۆزەخەوە"ئەم لێکدانەوەیە لە لوتکەی نەفامیدایە بەرامبەر بەم ئایەتە. بێ ئەدەبی بێ ئەنجام دانە، چونکە بێ گومان خوای گەورە پێی خۆشەو ڕازی یە بەسزادانی تاوانکاران وستەمکاران کەسوورن لەسەر تاوانکاری. بێ گومان پێغەمبەریشﷺ بەم کارەی خودا ڕازیە.

وەهەروەها وەکو پشت بەستنی کەسانێك بەئایەتی: (إن الله يغفر الذنوب جميعـاً.... زمر:٥٣) واتە: خوای گەورە لەهەموو تاوانەکان دەبورێت وخۆش دەبێت..... کەئەم تێگەیشتنەش لە ناڕەواترین جۆری تێ گەیشتنە بۆ ئەم ئایەتە پیرۆزە، چونکە هاوبەشی پەیداکردنیش واتە"شیرك"یش دەگرێتەوە ئەم ئایەتە؟ کەچڵەوپۆپەی سەرجەم تاوانەکانە؟ وەهیچ کەسێکیش گومانی نی یە کەئەم ئایەتە دەرحەق بەتۆبەکاران دابەزیووە.کەلەهەموو تاوانەکانی پێشووتریان خۆش دەبێت جائەگەر ئەم ئایەتە دەرحەقی تۆبەکاران نەبوایە، بۆهەموو پێڕێك بێت، ئەوکاتە هیچ واتایەك بۆ بەڵێنەکانی خوای گەورە نەدەمایەوە کە باس لەسزای دۆزەخ دەکات بۆ بێ باوەڕ

وموشریك وتاوانكاران ، وەهەروەها فەرموودەی دەرهێنانی پێرێك لەدۆزەخی یەكان كەیەكتاپەرستن بەشەفاعەتی پێغەمبەرﷺ بۆ بەهەشت.

كە ئەمە كاڵ فام وبیرتەسكی ئەوكەسانە دەسەلمێنێت ، چونكە ئەوەتا خوای گەورە لەو ئایەتەدا بە گشتی باس دەكات ، بەڵام لەسورەتی"النساء" ئەم بابەتە تایبەت دەكاتەوە دەفەرمێت: (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ.... النساء:٤٨) واتە:خودا لەكەسانێك خۆش نابێت كە هاوبەشی بۆ بڕیار دەدەن، جگە لەمە لەهەموو شتێكی تر خۆش دەبێت.

ئەگر خوای گەورە مەبەستی تۆبەكاران نەبوایە، جیاوازی نەدەكرد لەنێوان تاوانەكانی "شیرك وشتی تریش" مادام لەڕابردوودا كردوویەتی و ئێستا تەوبەی كردووەو نایان كاتەوە. وەهەروەكو گومڕاكان وهەندێ لەنەفامان بەئایەتی: (يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ.... الانفطار:٦) واتە: ئەی مرۆڤ تۆ چی وای لێ كردوویت كەسەركەش بیت بەرامبەر پەروەردگاری میهرەبان وبەڕێزت.

وەهەروەها ووتەی هەندێ لەگومڕایان سەبارەت بەئایەتی: (لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى * الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى... الليل:١٥-١٦) واتە:ناچێتە ناو ئاگرەوە ، مەگەر كەسانی درندەو ناپوخت وخوانەناس نەبێت. ئەوەی بەرنامەی خودای بەناڕاست دەزانی وپشتی تێ دەكرد. وە ئایەتی: (اعدت للكافرين...البقرة:٢٤) واتە: بۆ كافرەكان ئامادەكراوە.بەڵام ئایەتی: (اعدت للكافرين...البقرة:٢٤) كەباس لە دۆزەخ دەكات، بەهەمان شێوەش فەرموویەتی بۆ بەهەشتیش: (اعدت للمتقين... آل عمران:١٣٣) واتە: ئامادەكراوە بۆ لەخواترسان.

جا كە دەفەرمێت بۆ كافران ئامادەكراوەخۆ ڕێگری لەوەش ناكات كەستەمكارو فاسقەكان بچنە دۆزەخەوە. هەروەكو چۆن ئامادەكردنی بەهەشت بۆ لەخواترسان مانای ئەوە نی یە چیتر ئەوانەی تۆزقاڵێك باوەڕیان هەبووە نەچنە بەهەشتەوە.

هەروەها هەندێکی تر بەڕۆژووگرتنی ڕۆژانی"عاشوراو عەرەفە" تەنانەت هەیانە دەڵێت ڕۆژوو گرتنی عاشورا تاوانی ساڵێك دەسڕێتەوە[1] ، وەڕۆژووی عەرەفە تەنها بۆ زیاد کردنی پاداشتە ، کەچی ئەم بێ ئاگایە نازانێت کەڕۆژووی مانگی ڕەمەزان ونوێژە فەرزەکان خێریان لە ڕۆژوی عەرەفەو ڕۆژی عاشوراش زیاترە وبایەخدار ترە.کە بێ گومان نوێژەکان وەنوێژی هەینی بۆ هەینی یەکی تر ڕەمەزان بۆ ڕەمەزانێکی تر دەبنە مایەی لێ خۆش بوون وسڕینەوەی تاوانە بچووکەکان، بەمەرجێ خۆی لەتاوانە گەورەکان بپارێزێت.[2]

جا ئایا چۆن ڕۆژوویەکی سونەت دەتوانێت ئەو هەموو تاوانە گەورانە بسڕێتەوە ، لەکاتێکدا خاوەنەکەی هێشتا بەردەوامە لەسەر ئەنجامدانیان؟! ئەمە مەحاڵە.

جائەگەر بێتو مرۆڤ دەست لەتاوانە گەورەکان هەڵبگرێت وڕۆژووی سونەتەکان"عاشوراو عەرەفە" ئەنجام بدات وتەوبە بکات وئەوساتە هەردوو هۆکارەکە یەکدەگرن وپاڵ پشتن بۆ یەکتری کە کارلەسڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش بکات ،هەروەکو چۆن"ڕەمەزان بۆڕەمەزان ونوێژەفەرزەکان" هاوکارن بۆ سڕینەوەی تاوانە بچوکەکان بەمەرجێك دەست لەگەورەکانیش هەڵ بگرێت. ئەوەتا خوای گەورەش دەفەرموێت: (إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ

[1] - فەرموودەیەکی "صحیح" لەم بارەیەوە هاتووە کە پێغەمبەر پرسیاری لێ کرا سەبارەت بەڕۆژوو گرتنی "عاشورا"فەرموویەتی:(یکفر السنة الماضیة). (بخاری-باب صوم یوم عاشورا)و(مسلم- الصیام: ١٩٦-١٩٧/١١٦٢). وەبەهەمان شێوە بۆ ڕۆژی "عەرفە"لە هەردوو"صحیحین"دا هاتووە.

[2] - فەرموودەیەکی"صحیح"لەم بارەیەوە هاتووە کە پێغەمبەر فەرموویەتی:(الصلوات الخمس، والجمعة، ورمضان الی رمضان، کفارات لما بینهن مالم تغش الکبائر). (مسلم-الطهارة-١٤-٢٣٣/١٦)گێڕایەتی یەوە. وەلەسەرووی ئەمانەشەوە خوی گەورە دەفەرموێت: (إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ.....النساء:٣١) واتە: ئەگەر بێتو خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان ،ئەوا لەتاوانەکانتان خۆش دەبین.

سَيِّئَاتِكُمْ.....النساء:٣١) واتە: ئەگەر بێتو خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان ،ئەوا لەتاوانەکانتان خۆش دەبین.

جاهەرکاتێ هۆکارەکانی سڕینەوەی تاوانەکان زۆربن وبەهێزبن ئەوساتە زۆرتر ئەگەری لێ خۆشبوون وسڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش دەبێت.

گومانی باش بردن بەخوای گەورەو... تێکەیشتنی هەڵە

وەکو پشت بەستن بەو فەرموودە قودسیەی کەپێغەمبەری خوداﷺبۆمان باس دەکات کەخوای گەورە فەرموویەتی: (وانا عند حسن ظن عبدي بي ، فليظن بي ماشاء) [1]واتە: من بەپێی گومانی باشی بەندەکەم، کاری لەگەڵ دەکەم جا چۆن گومانم پێ دەبات بابیبات.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (بخاری ٧٤٠٥)وە(مسلم١٧/٥)گێڕایانەتەوە. لەدەقی فەرموودەیەکی درێژ کە "ابی هریرە"ﷺ کەپێغەمبەر فەرموویەتی:(أنا عند ظن عبدي بي، وانا معه اذا ذكرني فإن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي، وان ذكرني في ملأ ذكرته في ملأ خير منهم، وان تقرب الى بشبر تقربت إليه ذراعاً، وان تقرب اليَّ ذراعاً تقربت اليه باعاً وان اتاني يمشي أتيته هرولة). واتە:من بەپێی گومان بردنی بەندەکەم پێم، وەمن ملەگەڵیدام هەرکاتێ لە دەروونی خۆیدا یادم بکاتەوە، منیش لەلای خۆم یادی دەکەمەوە ، ئەگەر ئەو لەلای کەسانێکی تر یادمی کردەوە ، منیش لەلای کەسانێکی لەوان چاکتر یادی دەکەمەوە، وەئەگەر ئەو بستێك لەمن نزیك بێتەوە ، ئەوا من باڵێك لێی نزیك دەبمەوە. وەئەگەر باڵێك لەمن نزیك بووەوە ، ئەوا من هەنگاوێکی گەورە لێی نزیك دەبمەوە. وەئەگەر بەڕۆیشتن بێت بۆ لام ،ئەوا من بەخێرایی دێم بۆ لای.

وەهەروەها لەلای مسلم بەم شێوەیە هاتووە. ئەم فەرموودەیە کە "جابر بن عبداللە"دەڵێت گوێم لەپێغەمبەر بوو لەپێش مردنی بەسێ ڕۆژ دەیفەرموو:(لا يموتن احدكم الا وهو يحسن الظن بالله) واتە: کەسێك لەئێوە نەمرێت تا گومانی باش بەخوای خۆی نەبات.

"نەوری" دەڵێت: مەبەستم لێرەدا گومانی باش واتە باوەڕی وابێت کەخوای گەورە ڕەحمی لێ دەکات وسزای نادات. وەزانایان دەڵێن: لەکاتی لەش ساغیدا زۆر لەخوا بترسێت وکاری چاکە ئەنجام بدات، وەلە کاتی سەرەمەرگیشدا تکاکاربێت و گومانی باش بەخودا بەرێت کەسەر فرازی دەکات.

وە فەرموودەی"مسلم" پشت ڕاستی ئەم حاڵەتە دەکاتەوە کەپێغەمبەر دەفەرمێت:(يبعث كل عبد على مامات عليه)واتە: خوای گەورە مردووەکان لەسەر هەمان حاڵەتی مردنی زیندویان دەکاتەوە.

واتا چۆن گومانم پێ دەبات چی بەسەردا بهێنم هـەروای لەگـەڵ دەکـەم. بـێ گومـان کەسێك گومانی چاکە بەخوای گەورە دەبات چاوەڕوانی مامەڵەی چاکە لێـی دەکـات، کە خۆی چاکە خوازبێت وەچاوەڕوانی پاداشتی چاکەخوازی یەکە دەکاتەوە. چـونکە خوای گەورە لەسەر بەڵێنی خۆیەتی و تەوبەی لێ قبوڵ کردووە.

وەهەرکەسێ بکەری تاوانە گـەورەکان وخراپـەکاری وبەدڕەوشـتی ویـاخی بـوون بێـت لەدونیا، هەمیشە بیر لەوەدەکاتەوە کەخوای گەورە چۆن تۆڵـەی لـێ دەسـێنێتەوە ، وەهەر ئەم تاوانکاریانە دەبنە ڕێگر کەبەگەشبینانەوە گومـانی بـاش بـەرێت بـەخوای گەورە، ئەمە لەدونیاشدا هەروایە. تۆسەرپێچی لەخۆت گەورەتر بکـەیت چـاوەڕوانیت سزات بدات نەك پاداشت بداتەوە. جا هەرکەسـێك باشـەی ئـەنجام دابێـت چـاوەڕوانی باشە دەکات لەخواوە وەبەپێچەوانەشەوە.

هەروەکو"حسن البصری"دەڵێت: ئەو باوەڕدارانەی کەکاری چـاکەدەکەن وەهەربۆیـە گومانی چاك وباش بـەخوای گـەورە دەبـەن ، بـەڵام تاوانکـار چـونکە گومـانی خـراپ بەخوای گەورە دەبات هەمیشە خەریکی کاری خراپەیە.

چۆن گومانی باش بەخودا بەریت لەکاتێکدا هەمیشە سەرپێچـی فەرمانـەکانی دەکـات ومافی پێشێل دەکات،وەدژایەتی پەیامبەرانی"بانگخوازانی"ڕێگەی خوادەکات ، وەبـێ بـاوەڕی دەنوێنێـت بەرامبـەر بـە بـوون وسـیفات وناوەجوانـەکانی خـوا. وەبـاوەڕدار بەنەفام ونەزان وکۆنەپەرسـت لەقەڵـەم دەدات؟ چـۆن گومـانی بـاش دەبـات کـەخۆی گومانی وایە کە ئەوخودایە نەفەرمان دەکات ونەقسەدەکات نـەتوڕەدەبێت ونـەڕێگری دەکات؟!

هەربۆیە خودای گەورە دەربارەیـان دەفـەرمێت: (وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنْ الْخَاسِرِينَ....فصـلت:٢٣) واتـە: ئـەوە بەرئـەنجامی ئەوگومانـە ناپەسەندانەتان بوو بەرامبەر پەروەردگارتان، ئێستا بووە هـۆی داخـزان وتیاچـوونتان وچوونە ڕیزی زەرەرمەندانەوە.

جاهەرکەسێك ئەمە بیروباوەڕی بێت ، جاچۆن گومان دەبات کە خوای گەورە لێی خۆش بێت ویە بەهەشتی بەرینی شادبکات؟ ئەمە خۆ خەڵەتاندنە وسەرلێ شێواوی یەکە شەیتان دواکەوتووەکانی پێ گومڕادەکات، نەك گومان باش بردن.

تاوانکار وباخی بوو ،بێ ئاگایە لەسیفاتە جوانەکانی خودا کەدەیبینێت ودەیبیستێت

گەر بەجوانی لەم حاڵەتە ورد بینەوە کە چۆن لەدڵی مرۆڤیکدا ئەم دووشتە کۆدەبێتەوە. کاتێ کەدڵنیایە کە خوای گەورە بەوردی دەیبینێ و ووتەکانی دەبیستێت وبەئاگایە لەنهێنی وئاشکراکانی ووەلەبەردەمیدا ڕاوەستاوە کە تاوانکاری دەکات و ماف ویاسای خودا پێشێل دەکات.هەرخۆشی بەرپرسە لەسەرکار وووتەکانی کە ئەنجامی داون. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا هێشتا پێی وایە گومانی باش بەخودای گەورە بەرێت، ئەمە جگە لەفێڵی شەیتان وسەرکەشی دەروون نەبێت هیچی تر نی یە.

(أبو امامە سهل بن حنیف) دەڵێت: من و (عروە بن الزبیر) چووین بۆ لای خاتوو عائیشە‌ﷺ فەرمووی: (لو رایتما رسول اللهﷺ في مرض لە، وکانت عندە ستة دنانیر اوسبعة دنانیر، فأمرونی رسول اللهﷺ ان لفرقها فشغلني وجع رسول اللهﷺ حتی عافاە الله ، ثم سألني عنها فقال:ما فعلت؟ أکنت فرقت الستة الدنانیر ؟ فقلت:لا والله، لقد کان شغلني وجعك، قالت: فدعا بها فوضعها في کفه، فقال: ما ظن نبي الله لو لقي الله وهذە عندە؟)[1]. واتە: ئەگەر ئێوە پێغەمبەری خوداتان ببینایە لە یەکێك لەنەخۆشیەکاند، پێنج یان شەش دیناری لابوو، پێی دام وفەرمووی: پەرش وبەلاوی بکەرەوە بەسەر هەژاراندا. دواتر منیش بەهۆی سەرقاڵ بوونم بەئازارو ئێشی پێیغەمبەری خواوە ڕاسپاردەکەم لەیاد چوو. پاشان پێغەمبەری خودا چاك بۆوە،لێی پرسیم چیت کرد، پارەکەت بلاوکردەوە ؟منیش پێم ووت بەهۆی سەرقاڵ بوونم

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(امام احمد ٨٦/٦-١٨٢,١٠٤)گێڕاویەتی بەوە سەنەدەکەی صحیحە.

بەئازاری تۆوە لەیادم چوو.پێغەمبەریش لێی وەرگرتم وفەرمووی: ئایا دەبێت گومانی پێغەمبەری خودا چی بێت کاتێك بەدیداری خودا بگەم ونەم بڕە پارەیەم لابێ ؟...
وەلە فەرموودەیەکی تردا لەبری برگەی"نبی الله" برگەی "محمد" هاتووە.

جائەگەر ئەمە دیدو بۆچوون وگومانی پێغەمبەری خودا بێت، ئەبێت گومانی ئەنجامدەرانی تاوانە گەورەکان ستەمکاران چۆن بێت...ئایا بەتەنها ووتنی ئێمە گومانمان باش بووەبەتۆ خودایە کەسزامان نادەیت، ئیتر ئێمەش بۆیە هەموو جۆرە کارێکمان دەکرد.ڕزگاریان دەبێت وسزای دۆزەخ ناچێژن؟

پاك وبێ گەردی بۆخوای گەورە..گومڕایی مرۆڤ بەچی پلەیەك دەگەیەنێت.ئەوەتا حەزرەتی ابراهیم (سەلامی خوای لێبێت) ڕوودەکاتە نەتەوەکەی ودەڵێت: (أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ * فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ... صافات:٨٦-٨٧) واتە: ئێوە شتی دەست هەڵبەست دەکەنە خواو لەجیاتی پەروەردگار دەتانەوێت بیپەرستن؟ باشە ئاخر ئێوە چ گومانێکتان لەپەروەردگاری جیهانەکان؟

تێگەیشتنی دروست لەمەڕ گومانی باش بردن بەخودا

ئەوەی لەم بابەتە وردبێتەوە بۆی دەردەکەوێت کەگومانی باش بردن بەخودا مایەی کرداری باشەوچاکەیە. چونکە مرۆڤ دەزانێت کەخودای گەورە پاداشتی چاکەی کارە باشەکانی دەداتەوە هەر بۆیە کرداری باشە وچاکە ئەنجام دەدات.

جا هەرچەندە گومانی باش بێت ئەوا زیاتر کاری باش ئەنجام دەدات،بەڵام گومانی باش بردن بەخودا لەگەڵ شوێن کەوتنی ئارەزوو یەك ناگرێتەوە. هەربۆیە لەفەرموودەی (شداد بن أوس) دا هاتووە کە (ترمذي) لە (مسند) دا هاتووە کەپێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (الكيس من دان نفسه وعمل لمابعد الموت والعاجز من أتبع نفسه هواها وتمنى على الله) [1]واتە: کەسی ژیرو وریا ئەو کەسەیە

[1] – ئەم فەرموودەیە"حسن لغيره"ە ، (ترمذي-٢٤٥٩)وە بە"حسن"ی دادەنێت وە(امام احمد ١٢٤/٤)وە(ابن ماجه-٤٢٦٠).

کەلێپرسینەوە ولێپێچینەوەی (محاسبەی) خۆی دەکات وکار بۆدوای مردن دەکات، وەکەسی بێ دەسەلآت وبێ ئیرادە ئەوکەسەیە کەبەشوێنی ئارەزوبازی وهەوا دەکەوێت، تەنها ئاوات دەخوازێت بەخوای گەورە.

بەپوختی:

گومانی باش بردن بەخودا ،هاورێکە لەگەڵ دەست گرتن بەهۆکارەکانی ڕزگاری لە قیامەتدا. بەلآم لەگەڵ دەست گرتن بەهۆکارەکانی تیاچوون بەروەهەڵدێرچوون شتێك نی یە ناوی گومانی باش بێت.

جانەگەر ووترا: بەڵێ دەکرێت، چونکە ڕەحمەت وبەزەیی ولێ بوردەیی خوای گەورە بێ سنوورەو پێش تووڕەبوونی کەوتووە وەهەموو شتێکی داپۆشیوە.

جیاوازی لەنێوان گومانی باش بردن بەخودا و بوغرابوون بەخودا

وەئەگەر ووترا:خوای گەورە زۆر لەمانەی کە ئێوە باسی دەکەن دەوڵەمەندتر وبەخشندەتر ولێبوردەترو بەبەزەیی یە، ئێمە هەرچی بکەین ڕەحمەت وبەزەیی یەکەی دەمانگرێتەوە. ڕاستە خوای گەورە خاوەنی چەندین سیفاتی جوانی هاوشێوەی ئەمانەیە، بەلآم لەسیفاتە نایابەکانی خوای گەورە بریتی یە لە "دانایی-الحكمە"وەهەریەکە لەم سیفاتانەی سەرەوە کەباس کران لەشوێنی شیاو وگونجاوی خۆیدا بەکاردەهێنێت وە بۆ کەسانێکیش شایەنی ئەوەبن کە بەزەیی ورەحمەتی بیانگرێتەوە لەتەوبەکاران وچاکە خوازان نەك کەسانی خوانەناس وتاوەنکارو ستەمکار وپێشێل کاری یاساو شەرعی خودا بن.

بەڵکو بۆ کەسانێکە لەبری کاری خراپە چاکەدەکەن وسەرجەم ئەوتەمەنەی کەماویانە لەکاری خێردا بەختی دەکەن. جابەئەمەیان دەوترێت گومانی باش بردن بەخوای گەورە. وەبەوی تریان دەوترێت "غرور" بوون بەخوای گەورە... پەنا بەخودای گەورە دەگرین.

ئەوەتا خوای گـەورە دەفـەرموویت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ.... البقـرة:٢١٨) واتـە: ئەوكەسـانەی کەباوەڕیان هێناوە وکۆچ دەکـەن وتـێ دەکۆشـن لـەپێناوی خـودای گـەورە، ئەوانـە مەبەسـتیان ڕەحمەت وبەزەیی ومیهرەبانی خوایە. خوای گەورە ئەمانی بەپێڕی تکاکار ناودەبات نەك فاسقەکان.

هەروەها دەفـەرموویت: (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُواْ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُواْ مِن بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُواْ إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ... النحل:١١٩) واتە: ئەو کەسانەی بەنەزانین کاری خراپەیان ئـەنجام داوە بـەڵام پاشـان تەوبـەیان کـردووەو گەڕاونەتـەوە بـۆ لای خوای گـەورە وکـاری چـاکەخوازیان ئـەنجام داوە، ئـەوا خـوای گـەورە بـۆ کارەکـانی پێشوو تریان لێبوردە وبەبەزەیی ومیهرەبانە.

خـوای گـەورە پێمـان ڕادەگەیـەنێت کـە لێبوردەیـە بـۆ ئەوکەسـانەی بـەم شـێوەیە گەڕابێتنەوە بـۆ لای خـودا. جـا کەسـانی ژیـر وزانـا بابـەتی"رجـاء– تکا"لـە شـوێنی شیاوی خۆیدا بەکاردەهێنن ، بەڵام نەزان ونەفامەکان لەشوێنی شیاوی خۆیدا بەکاری ناهێنێت.

ئەو کەسانە زۆر نەفام ونـەزانن کەپشـت بەڕەحمـەت ولـێ بـوردەیی خـودا دەبەستن لەهەمان کاتدا فەرمایشتەکانی پشت گوێ دەخەن

زۆرێك لەخەڵکی بەنەفامانە پشـت ئەسـتوری ڕەحمـەت ولـێ بـوردەیی خـوای گـەورە بوونە فەرمایشتەکانیشی پشت گوێ دەخەن وداواکاریەکانی جـێ بـەجێ ناکـەن، وەك بڵێی لەیادیان چووە کە خوای گـەورە خـاوەنی تونـدترین سـزایە وەهـیچ بەربەسـتێك نییە ڕێگری لەخشم وتوڕەیی خودا بگرێت بەرامبەر بەتاوەنباران. جا هەرکەسێ پشت بەلێبوردەیی خوا ببەستێت وسوور بێت لەسەر تاوانکاری ، ئەوا وەك مـل هـوڕ ویـاخی وکەلەڕەق وایە.

"معروف"دەڵێت: تۆ تکا لەکەسێك دەکەیت کەڕەحمت لێ بکات وبتبورێت، کەچی بەبەردەوامی تۆش بێ فەرمانی دەکەیت ویاخی دەبیت لێی، ئەمە ئەوپەڕی بێ عەقڵی وسەرشۆڕی یە.

وەبە"حسن"یان ووت: دەبینین زۆر دەگیریت؟

ئەویش ووتی: ئەترسم..فڕێم بداتە دۆزەخەوە باکی نی یە.

وەهەروەها دەیووت: "هەندێ لەخەڵکی ئەوەندە پشتیان بە لێخۆش بوونی خودا بەستووە کەکاتێ مردن ولەدنیا دەرچوون تەنانەت فریایی تەوبەکردنیش نەکەوتن"هەردەبینی دەڵێت: ئێمە گومانی باش دەبەین بەخودا ، بەڕاستی درۆیان کرد ، ئەگەر گومانی باشیان ببردایە کاری باشیان ئەنجام بدایە.

پیاوێك لە"حسن"ی پرسی: تۆ رات چۆنە بەپێرێك کەلە دانیشتنەکانیاندا زۆر دەترسێنن بەئەندازەیەك دەڵێت ئێستا دەفرم لەترسانە؟

حسن ووتی: بەرای من هاورێتی کردنی ئەم پێرە گەلێ باشترە لەپێرێك کەهەردڵنیات کەنەوە کەترس وبیرت لەقیامەت کەم بێتەوە.

وەلە هەردوو"صحیحین"دا هاتووە لەفەرموودەی"اسامە بن زید"کە دەڵێت گوێم لێ بووە کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (یُجاء بالرجل یوم القیامة فیلقی في النار، فتندلق أقتاب بطنه فیدور في النار کما یدور الحمار برحاه، فیطوف به أهل النار. فیقولون:یا فلان، ما اصابك، ألم تکن تأمرنا بالمعروف وتنهانا عن المنکر، فیقول:،کنت أمرکم بالمعروف ولآتیه، وأنهاکم عن المنکر وآتیه)[1] واتە: پیاوێك دەهێنن لەڕۆژی قیامەتدا دەیخەنە ناو دۆزەخەوە، هەرچی ریخۆڵەکانی ناوسکی هەیە هەرهەمووی دەکەوێتە سەرزەوی، وەبەدەوری ریخۆڵەکانی دەسوڕێتەوە وەکو سوڕانەوەی گوێدرێژ بەدەوری مێخسکەکەیدا. خەڵکی پێی دەڵێن: ئەی فلان کەس

[1] – ئـەم فەرموودەیە"صـحیح"ە،(بخاری: ٣٢٦٧– ٧٠٩٨)وە(مـسلم١٨/١١٠–نووی)گێڕایانەتەوە.

چیت بەسەردا هاتووە ، ئەی تۆلەدونیادا فەرمانت پیّ نەدەکردین بەچاکەو ڕێگریت دەکردین لەخراپە؟ ئەویش دەڵێت: من فەرمانم پیّ دەکردن بەچاکە کەچی خۆم نەدەکرد،وەڕێگریم دەکردن لەخراپە ،کەچی خۆم دەمکرد.

وە امام أحمد دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی"ابی رافع"کەدەڵێت پێغەمبەر بەلای گۆڕستانی (بقیع) دا تیّ پەڕی وفەرمووی: (أف لك، فظننت انه يريدني ، فقال: لا ،ولكن هذا قبر فلان، بعثته ساعياً الى آل فلان، فغل نمرة فدرع الآن مثلها من النار) [1]واتە: فەرمووی: ئۆف لەتۆ، منیش وام زانی کەمەبەستی من، پێغەمبەر فەرمووی: نەخێر مەبەستم تۆ نییە مەبەستم ئەوگۆڕەیە، کەگۆڕی فلاّن کەسە، جارێك ناردم لەلای فلاّنە تیرە غەنیمە تیرە کۆبکاتەوە بەلاّم لەویّ پارچەقوماشێکی لە غەنیمەکە هەڵگرت بۆ خۆی بەبیّ پرس ، ئێچستا ئەو قوماشە وەك خۆی لەئاگر دروست کراوە.

وەلە "مسند"ی امام احمد دا هاتووە لە فەرموودەی"انس بن مالك"ﷺ فەرمووی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (مررت ليلة أسري الي على قوم تقرض شفاههم بمقارض من نار، فقلت: من هؤلاء قالوا خطباء من أمتك من اهل الدنيا، كانوا يأمرون الناس بالبر وينسون انفسهم) . [2]واتە: لە شەوی ئیسرادا کەبەرزکرامەوە بۆ ئاسمان، پێرێکم بینی کە لێوەکانیان دەبڕدران بە مەقەسی ئاگرین، پرسیم ئەمانە کێن؟ ووتیان:ئەمانە ووتار بێژن لەخەڵکی دونیا لەنەتەوەکەت، کەهەمیشە فەرمانیان دەکرد بەچاکەو خۆیان لەبیردەکرد.

وەهەروەها لەفەرموودەی"أنس بن مالك"ﷺ دەڵێت کەپێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (لما عرج بي، مررت بقوم لها أظافر من نحاس يخمشون بها وجوههم وصدروهم، فقلت:من هولاء يا جبريل؟ فقال: هولاء الذين كانوا يأكلون لحوم الناس ، ويقعون في

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (امام احمد:٦/٧، ٣٩٢)(الطبراني ١/٣٠٢)و(النسائی ٢/١١٥)بڕوانە (مجمع الزوائد ٣/٥٣).

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(امام احمد :٣/٢٣١,١٢٠، ٢٣٩) گێڕایەتیەوە.

أعراضهم) [1]. واتە: لە کاتی بڵند کردنەوەم لەشەوی ئیسراو میعراجدا بەسەر نەتەوەو پێڕێکدا تێپەڕیم کە نینۆکی دریـژیان هەبوو لـە مـس دروست کرابوو بـەو نینۆکـانی چنگیان دەدا لەدەم وچاو سنگیان ودایان دەڕنی. بەجبریلم ووت: ئەم پێڕە کێ یە؟ ئەویش ووتی: ئەمانە ئەو پێڕەن کەهەمیشە گۆشتی مرۆڤەکانیان دەخوارد وبە خراپە باسی ناموسی خەڵکیان دەکرد.. مەبەستی لەگۆشتی خەڵکی واتە غەیبەت کردنە.

وەهــەروەها لــە "أنــس"ەوە کەپێغەمبــەرﷺ بــە زۆری ئــەم ووتەیــەی دووپــات دەکردەوەکە دەیفەرموو: (یا مقلب القلوب والابصار، ثبت قلبي على دینك ، فقلنا یا رسول الله ، أمنا بك وبما جئت به، فهل تخاف علینا؟ قالﷺ: نعم ،ان القلوب بـین أصـبعین مـن أصـابع الله یقلبهـا کیـف شـاء) [2]. واتــە: ئــەی ئاوەژووکــەرەوەی دڵ وچاوەکان، دڵ ودەرونمان جێگر کە لەسەر ئاینەکەت. ئێمەش ووتمان ئەی پێغەمبـەر ئێمە باوەڕمان بەتۆ هێناوە و وەبەوەشی کەتۆ هێناوتەو ئایا هێشتا لێمان دەترسـیت کـەبگۆڕێین؟ فـەرمووی:بـەڵێ... دڵـەکان لـەنێوان دوو پـەنجـەن لەپـەنجـەکانی خـوای گەورە، دەیان گۆڕیت چۆنی بوێت.

وەهــەروەها هـاتووە کەپێغەمبـەری خـوداﷺ بـەجبریلی ووت: (مـالي لاأرى مكائیـل ضاحكا قط؟ قال: ما ضحك منذ ان خلقت النار.) [3] واتە: بۆچی هیچ کاتێك میکائیل نابینم کە پێ بکەنێت؟ ئەویش فەرمووی: لەوڕۆژەوەی کە دۆزەخ وئاگر دروست کراوە ئەو ئیتر پێ نەکەنیوە.

وە لەصحیح مسلم دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (یؤتى بـأنعم أهـل النـار، فیصبغ في النار صبغة. ثم یقال له: یا ابن أدم، هل رأیت خیراً قط؟هل مر بك نعیم

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[2] - ئــەم فەرموودەیە"صــحیح"ە، هــەمان سەرچــاوەی پێشــوو، (٢/٣،٤/١١٣، ٤/١٨٣)وە(حــاكم ١/٥٢٥) بە صحیحی داناوە لەسەر مەرجی"مسلم".

[3] - ئــەم فەرموودەیــە(ضــعیف الاســناد)ە، (امــام احمــد ٣/٢٢٤)گێڕاویەتیــەوە (حــافظ الهیثمــي لــە المجمع: ١٠/٣٨٥)دا هێناویەتی.

قط؟ فيقول: لا والله يارب ، ويؤتي بأشد الناس بؤساڨ الدنيا من أهل الجنة، فيصبغ ڨ الجنة صبغة، فيقال له: يا أبن أدم ، هل رأيت بؤساً قط؟هل مربك شدة قط؟ فيقول: لا والله يا رب، ما مر بي بؤسٌ قط، ولا رأيت شدة قط.) [1]واتە: کەسێك دەهێنن لەوانەی کەخۆشترین ژیان ژیابێت لە دونیادا"کەئێستا لە دۆزەخیەکانە". هەڵی دەکێشن لەدۆزەخ پاشان پێی دەڵێن: ئەی کوڕی ئادەم ئایا لەژیانتدا خۆشی وشادیت بینیوە؟ ئەویش دەڵێت: نەخێر سوێند بێت بەتۆ نەم بینیوە. وەکەسێك دەهێنن لەوانەی کەلەناخۆشترین ودژوارترین جۆری ژیاندا ژیابێت لەدونیادا"کە ئێستا لەبەهەشتەیەکانە" بە بەهشتدا هەڵی دەکێشن، دواتر لێی دەپرسن ودەڵێن: ئایا لە ژیاندا ناخۆشی وخەمناکیەکت بینیوە؟ ئەویش دەڵێت: نەخێر پەروەردگار هیچ ناخۆشی وخەمناکییەکم نەبیوە.

وەلە "مسند" دا هاتووەلەفەرموودەی"براء بن عازب"ﷺ دەڵێت: لەگەڵ تەرمی پیاوێکی ئەنساری بەرێ کەوتین بۆ گۆڕستان وپێغەمبەریشمان لەگەڵدا بوو. کاتێك کەبەخاکمان سپارد پێغەمبەر ﷺدانیشت وئێمەش بەچواردەوریدا دانیشتین. زۆر لەکەشێکی ناخۆشدا بووین ، وە پێغەمبەرﷺ چیلکەیەکی"پارچەدارێکی بچوك"بەدەستی یەوە بوو زەوی یەکەی پێ هەڵدەکەن، پاشان سەری بەرزکردەوەو دوو تاسێ جار فەرمووی"استعیذوا بالله من عذاب القبر... واتە پشت بەخوا ببەستن لەسزای گۆڕ"، پاشان فەرمووی: ان العبد المؤمن اذا كان ڨ انقطاع من الدنيا وإقبال من الآخرة نزل اليه ملائكة من السماء بيض الوجوه، كأنهم وجوههم الشمس ، معهم كفن من اكفان أهل الجنة،وحنوط من حنوط الجنة،حتى يجلسوا منه مد البصر، ثم يجيء ملك الموت حتي يجلس عند راسه، فيقول: أخرجي أيتها النفس المطمئنة أخرجي الى مغفرة من الله ورضوان، فتخرج تسيل كما تسيل القطرة من

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(مسلم ١٤٦/١٧– نووی)وە(احمد ٢٠٣/٣)وە(نسائی ٣٦/٦)گێڕایانەتەوە.

في السقاء فيأخذها لم يدعوها في يده طرفة عين حتى يأخذها فيجعلوها في ذلك الكفن وفي ذلك الحنوط، فأذا أخذها لم الكفن وفي ذلك الحنوط، ويخرج منها كأطيب نفحة مسك وجدت على وجه الارض، فيصعدون بها، فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا: ما هذه الروح الطيبة؟ فيقولون: روح فلان ابن فلان. بأحسن أسمائه التي كانوا يسمونه بها في الدنيا، فيستفتحون له،فيفتح له، فيشيعهٔ من كل سماء مقربوها الى السماءالتي تليها، حتى ينتهي به السماء السابعة، فيقول الله عز وجل: أكتبوا كتاب عبدي في عليين، واعيدوه الى الارض فأني منها خلقتهم وفيها أعيدهم ، ومنها أخرجهم تارة أخرى، قال: فتعاد روحه الى الارض فيأتيه ملكان، فيجلسانه فيقولان له: من ربك ؟ فيقول ربي عزوجل. فيقولان له: ما دينك؟ فيقول: ديني الاسلام. فيقولان له: ماهذا الرجل الذي بعث فيكم؟ فيقول: هو (محمد) رسول الله. فيقولان له: وما علمك؟ فيقول: قرأت كتاب الله عزوجل فآمنت به وصدقت، فينادي مناد من السماء: ان صدق عبدي ، فأفرشوا له من الجنة، وألبسوه من الجنة، وافتحوا له باباً الى الجنة. قال: فيأتيه من روحها وطيبها ، ويفسح له في قبره مد بصره. قال: ويأتيه رجل الحسن الوجه، حسن الثياب، طيب الريح. فيقول: ابشر بالذي يسرك هذا يومك الذي كنت توعد من انت فوجهك الوجه الذي يجيء بالخير. فيقول: انا عملك الصالح، فيقول: رب اقم الساعة... رب أقم الساعة، حتى أرجع الى أهلي ومالي، قال وأن العبد الكافر، اذا كان في أنقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل إليه ملائكة من السماء، سود الوجوه، معهم المسوح، فيجلسون منه مد البصر، ثم يجيء ملك الموت حتى يجلس عند رأسه ، فيقول: أيتها النفس الخبيثة:أخرجي الى سخط من الله وغضب، قال: فتفرق في جسده فينزعها كما ينزع السفود من الصوف المبتل، فيأخذها فإذا أخذاها لم يدعوها في طرفة عين ، حتى يجعلوها في تلك المسوح، ويخرج منها كأنتن ريح جيفة وجدت على وجه الارض ، فيصعدون بها ،فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا: ماهذه الروح

الخبيثة؟ فيقولون: روح فلان بن فلان، بأقبح أسمائه التي يسمى بها في الدنيا ، فيستفتح فلا يفتح له ثم قرأ رسول الله ﷺ:"لا تفتح لهم ابواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط...أعراف:٤٠" فيقول الله عزوجل: أكتبوا كتابه في سجين، في الارض السفلى، فتطرح روحه طرحا ثم قرأ" وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاء فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ....الحج: ٣١) .
فتعاد روحه في جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له: من ربك؟ فيقول: هاه....هاه، لا أدرى. فيقولان له ما دينك؟ فيقول: ها...ها لاأدري. فيقولان له ماهذا الرجل الذي بعث منكم .فيقول: ها...ها لاأدري.. فينادي مناد من السماء: أن كذب عبدي، فأفرشوا له من النار وافتحوا له باباً الى النار. فيأتيه من حرها وسمومها، ويضيق عليه قبره ،حتى تختلف فيه أضلاعه، وياتيه رجل قبيح الوجه قبيح الثياب، منتن الريح. فيقول: ابشر بالذي يسوءك ، هذا يومك الذي كنت توعد.فيقول: من أنت؟ فوجهك الوجه الذي يجيء بالشر ، فيقول: انا عملك الخبيث، فيقول: رب لاتقم الساعة) [1].

واته: پاش ئەوەی فەرمووی پەنا بگرن بەخوا لەسزای گۆڕ ، فەرمووی: کاتێك مرۆڤی باوەڕدار کۆتایی بەژیانی دونیایی دێت وبەرەو ژیانی قیامەت نزیك دەبێتەوە، پێڕێك لەفریشتەی ئاسمان دادەبەزن بۆ لای کە ڕوخساری لەشێوەی خۆردایە لەپرشنگداریدا. کفنی بەهەشت وبۆنی بەهەشتیان پێ یە، لەتەنیشتەوە دادەنیشن تا چاوبڕکات.پاشان فریشتەی گیان کێشان دێت ولەژوور سەریەوە دادەنیشێت، پێی دەڵێت: ئەی دەروونی پاك وئارام ودڵنیا ، دەرچۆ بۆ دیداری بەخشندەیی ولێبوردەیی ڕەزامەندی خوای گەورە ، پاشان گیانەکەی دەردەچێت لەشێوەی دڵۆپێك ئاو

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (امام احمد :٤/٢٨٧-٢٩٥)وە ابوداود وکەسانی تریش گێڕایانەتەوە لە"صحیحین"دا هەیە کەبە"المشهور"بەناوبانگە. بڕوانە دەرهێنانی ئەم فەرموودەیە لە کتابی"اهوال القبور/ برقم: ٤ "توسیق(ابن رجب الحنبلي).

لەدەمی گۆزەوە ، پاشان وەری دەگرن، لێرەدا ڕاستەوخۆ لەدەستی وەردەگرن لەچاوپروکانێکا. وەدایدەپۆشن بەوکفنە بەهەشتی . وەبۆن خۆشی دەکەن بەبۆنی بەهەشت ، کەدەری دەهێنن بۆن خۆش بووە بەخۆشترین بۆنی میسك لەسەر زەویدا، پاشان بەرەو ئاسمان بلّندی دەکەنەوە، وەبەلای هەر پێرێکی فریشتەدا تێ دەپەڕن پرسیار دەکەن: ئەم ڕوحە پاك وبۆن خۆشە کێ یە؟ پێیان دەڵێن: ئەمە ڕوحی فلآنە کەسی کوڕی فلآنەکەسە. بەخۆشترین ناو ناوی دەبەن کەلەدونیادا ناوبراوە. پاشان فریشتەکان داوای کردنەوەی دەرگای ئاسمان دەکەن بۆی ، ئەوانیش دەرگاکە دەکەنەوە ولەهەر ئاسمانێکەوە لەلایەن فریشتە زۆر بەڕێزەکانەوە کەلەخوداوە نزیکن بەمەراسیمێکی شکۆدار بەڕێی دەخەن، تادەگاتە ئاسمانی حەوتەم. خودای گەورە دەفەرمێت:"کتابی بەندەکەم لە تۆماری (علیین) تۆمار بکە (کە تایبەتە بەبەهەشتیەکان) پاشان دەفەرمێت بیگەڕێننەوە بۆ زەوی ، چونکە من لەزەوی دروستم کردووە، وەهەر بۆ ئەویش دەیان گەڕێنمەوەو وەهەرلە ئەویشدا جارێکی تر زیندویان دەکەینەوە".پاشان ڕوحی دەگێڕنەوە بۆ سەرزەوی بۆ ناوجەستەی ، پاشان دوو فریشتە دێنە دیاری ولێی دەپرسن کێ خوداتە؟ئەویش دەڵێت: الله خودای گەورەمە. وەلێی دەپرسنەوە: ئاینی تۆ چی یە؟ ئەویش دەڵێت: ئاینی من ئیسلامە. دیسانەوە لێی دەپرسنەوە: ئەو پیاوە کێ یە کەلەنێو ئێوەی مرۆڤدا ڕەوانە کراوە: ئەویش دەڵێت: ئەوە "محمد"ە ، کەپێغەمبەرونێردراوی خودای گەورەیە. وەلێی دەپرسن چۆن زانیت؟ ئەویش دەڵێت: کیتابی خودام خوێندەوە وباوەڕم پێی هێنا وبەڕاستم زانیوە. دەنگێك لەئاسمانەوە دێت ودەڵێت: بەندەکەم ڕاستی کردووە لەڕاخەری بەهەشتی بۆ ڕابخەن، وپۆشاکی بەهەشتی لەبەر بکەن ، وەدەرگایەکی بۆ والآ بکەن بۆ بەهەشت ، لەوێوە بۆن وبەرامی خۆشی بۆدێت، گۆڕەکەی بۆ فراوان دەکرێت بەئەندازەی چاوبڕکات.. پێغەمبەر فەرمووی: پیاوێکی ڕوخۆش وجل وبەرگ جوان دێت بۆ لای پێی دەڵێت: مژدەبێت بەوەی کەئاسانکاری بۆکردیت، ئەمە

ئەوڕۆژەیە کەپەیمانت پێ درا. پێی دەڵێت:تۆ کێیت؟ کەڕوخسارت لەمژدەبەخش دەچێت؟ ئەویش پێی دەڵێت: کردەوچاکەکانتم. لێرەدا مردووەکە دەڵێت: خودایە قیامەت هەستێنە... بابگەڕێمەوە بۆناو کەس وکارو ماڵم....... بەڵام مرۆڤی بێ باوەڕ کاتێ کۆتایی بە ژیانی دێت ولەقیامەت نزیك دەبێتەوە ، پێڕێك لەفریشتەی ئاسمان دادەبەزن بۆلای ڕوخساریان ڕەش وناشرینە، تورەکەیەکی لەموو دروست کراویان پێ یە، لەتەنیشتی دادەنیشن تا چاوبڕکات، پاشان فریشتەی گیان کێشان دێت لەژوور سەریەوە دادەنیشێت وپێی دەڵێت: ئەی دەروونی پیس وەرە دەرەوە بۆ سزاوخەشم وتورەیی خوا.. پێغەمبەر دەفەرموێت:"دەست دەباتە ڕوحی لەڕەگ وریشە بەتوندی دەری دەهێنێت هەروەکو دەرهێنانی تەلەزی یەك لەناو پەمووی تەڕدا"هەر کەدەریان هێنا لەچاوپروکانێکا دایدەپۆشن بەوتورەکەیە ، وەکاتێك دەری دەهێنن بەناخۆشترین وبۆگەنترین بۆن کەهەبێت لەسەرزەویدا بۆنی لێ دەدەن، پاشان بەرەوئاسمانەکان بەکێشی دەکەن، وەبەلای هەرپێڕێکی فریشتەدا تێ پەڕن، یەکسەر دەپرسن: ئەم بۆنەناخۆش وبۆگەنە کێ یە؟ ئەوانیش دەڵێن: فلانەکەسی کوڕی فلان کەسە. بەناشیاوترین ناوی دەبەن کەبانگیان پێ کردووە لەدونیادا. داوا دەکەن کەدەرگای ئاسمانەکانی بۆ بکەنەوە. پاشان پێغەمبەر ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (لاَ تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاء وَلاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ... الأعراف:٤٠) واتە: دەرگاکانی ئاسمانیان لێ ناکرێتەوە وبەهەشت نابینن تا هوشتر نەچێتە کونەدەرزی یەوە. پاشان خوای گەورە دەفەرمێت: ناوی لە کیتابی "سجین"دا تۆماربکەن "کەتۆماری دۆزەخی یەکانە"، لەزەوی ژێرەوەدا ، پاشان ڕوحی فڕێدەدەنە"هەڵی دەدەن"خوارەوە، پاشان پێغەمبەر ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاء فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ....الحج: ٣١) واتە: هەرکەسێك هاوەڵ بۆ خودا بڕیار بدات، وەك ئەوە وایە لەئاسمان بەربێتەوە و باڵندە پەلاماری بدات و"پارچەپارچەی کات"یاخود

ڕەشەبایەکی بەهێز بیفڕێنێت وبیبات بۆشوێنێکی دوور وقوڵ...... پاشان ڕوحی دەگێڕنەوە بۆ ناوجەستەکەی. دوو فریشتە دێنە لای ولێی دەپرسن: کێ خوداتە؟ ئەویش دەڵێت:هاه..هاه..نازانم. وەلێی دەپرسن: ئاینی تۆ چی یە؟ دەڵێت: هاه...هاه، نازانم. وەدەپرسنەوە: ئەو پیاوە کێ یە کەلەنێو ئێوە نێردرا؟ دەڵێت: هاه...هاه، نازانم. دەنگێك لەئاسمانەوە دێت دەڵێت:بەندەکەم درۆی کرد لەڕایەخی دۆزەخی بۆ ڕاخەن ودەرگایەکی دۆزەخی لێ والآ کەن. بۆن وبەرامێکی ناخۆش وگەرمایەکی بەتینی لێوە دێت، وەگۆڕەکەی لەبەرتەسك دەکەنەوە، تاوەکو هەموو ئێسکەکانی تێکەڵ بەیەك دەبن ، پاشان پیاوێکی ڕوخسار ناشرین وجل وبەرگ شێواو وپیس وبۆن ناخۆش دەڵێت: مژدەبێت ئەم ناخۆشی یەت، ئەمە ئەوڕۆژەیە کەپەیمانت پێ درابوو. ووتی: تۆ کێیت؟ کەڕوخسارت لەمژدەبەخش نایێت، ئەویش دەڵێت: من کردەوە خراپەکانتم.دەڵێت: خودایە قیامەت دوابخە..

وە لەوتەیەکی تردا کە ئیمامی احمد دەیگێڕێتەوە: (ثم يقض له اعمى وأصم وأبكم، في يده مرزبة ، لو ضرب بها جبلاً كان تراباً، ثم يعيده الله عزوجل كما كان، فيضر به ضربة أخرى، فيصيح صحية يسمعها كل شيء الا الثقيلين. وقال البراءﷺ :ثم تفتح له باب الى النار ويمهد له من فراش النار) [1]. واتە: کەسێکی بۆ دەنێرن کە کوێر وکەڕ ولاڵە ، چەکوشێکی گەورەی ئاسنی بەدەستەوەیە ، ئەگەر بیدات لەچیایەك دەیکات بەخۆڵ ، پاشان خودا وەك جارانی لێ دەکاتەوە، وەجارێکی تر لێی دەداتەوە. هاوارو قیژاحێك دەکات هەموو شتێك گوێی لێ دەبێت تەنها مرۆڤ وجن نەبێت.

لە ("مسند")ەوە هاتووە لە "براء"ەوە کەدەفەرمێت: (بينما نحن مع رسول اللهﷺ، اذا بصر بجماعة فقال: علامة أجتمع هؤلاء؟ قيل على قبر يحفرونه، ففزع رسول

[1] – ئەم بەشەیان(ضعيف الاسناد)ە ، (امام احمد ٤/٢٩٦)بڕوانە"احوال القبور:ص٢٧ وەفتح الباری ٣-٢٠٧٧".

اللهﷺ ، فبدر بين يدي اصحابه مسرعاً، حتى أنتهى الى القبرفجثا على ركبتيه، فأستقبلته بين يديه لأنظر مايصنع ،فبكى حتى بل الثرى من دموعه. ثم اقبل علينا فقال: أي اخواني لمثل هذا اليوم فأعدوا.) [1] واته: ئێمه لەگەڵ پێغەمبەر بووین ، کۆمەڵێکی بینی پرسی کەئەمانە چی دەکەن؟ پێی وترا: ئەوانە گۆڕێك هەڵدەکەنن ، پێغەمبەر سامناکی دایگرت ، بەخێرایی ڕۆیشت بۆ لایان تا گەیشتە گۆڕەکە ، لەسەر چۆکەکانی دانیشت ومنیش ڕووبەڕووی وەستام تا بزانم چی دەکات، پێغەمبەری خودا دەستی بەگریان کرد،تا خاکی بەردەمی تەڕ کرد بەفرمێسکەکانی. پاشان ڕووی وەرگێڕا بۆلامان وپێی فەرمووین: براکانم بۆ ڕۆژوشوێنێکی ئاوها خۆتان ئامادەکەن.

وەلە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی (بريد) ﷺ دەڵێت: **(خرج إلينا رسول اللهﷺ يوماً، فنادى ثلاث مرات: "يا ايها الناس ، أتدرون ما مثلي ومثلكم؟ قالوا: الله ورسول أعلم. فقالﷺ:انما مثلي ومثلكم مثل قوم خافوا عدواً يأتيهم ، فبعثوا رجلاً يتراءي لهم، فأبصر العدو، فأقبل لينذرهم، وخشى أن يدركة العدو قبل أن ينذر قومه، فأهوى بثوبه: ايها الناس أوتيتم ، ايها الناس أوتيتم... ثلاث مرات".)** [2]

واته: ڕۆژێك پێغەمبەر هات بۆ لامان وسێ جار هاواری کرد: ئەی خەڵکینە ئایا دەزانن نمونەی من وئێوە وەکو کێ وایە؟ ووتیان: خوداو پێغەمبەر دەزانن ، پێغەمبەر فەرمووی: نمونەی من وئێوە وەکو قەومێك وایە کە مەترسی ئەوەیان هەبوو کە دوژمنەکەیان بدا بەسەریاندا، بۆ ئەم مەبەستە پیاوێکیان نارد کەچاودێری دوژمنەکانیان بکات، کاتێك پیاوەکە بینی وا دوژمنەکانەیان بەرەو ڕوویان دێت، ئەمیش ویستی قەومەکەی ئاگەداریکاتەوە، بەلاّم ترسا دوژمنەکانی پێی بزانن وڕێی لێ بگرن پێش ئەوەی هەواڵەکە بەقەومەکەی بگەیەنێت.لەناچاریدا جل وبەرگەکەی

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد)ە، (احمد ٤/٢٩٤)و(ابن ماجه ٤١٩٥) بڕوانە "احوال القبور–٢٦٣".

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد٥/٢٤٨)(المجمع ٢/١٨٨).

داکەندو بەدەستی یەوە ڕای دەوەشاند وهاواری دەکرد ئەی خەڵکینە هاتن بۆگیانتان...سێ جار ئەمەی دووبارە کردەوە.

وەلە صحیحی موسلیمدا هاتووە لە فەرموودەی (جابر) ﷺ کە پێغەمبەر دەفەرمێت: (قل مسكر حرام، وإن على الله عزوجل عهداً لمن شرب المسكر ان يسقيه من طينة الخبال ، قيل ماطينة الخبال؟ قالﷺ: عرق أهل النار ، او عصارة أهل النار.) [1] واتە: هەموو سەرخۆشکەرێك حەرامە.، خوای گەورە بەڵێنی داوە هەرکەسێك ماددەی سەرخۆشکەر بخواتەوە ،ئەوا"طينة الخبال"ی دەرخوارد بدات. پرسیان: "طينة الخبال"چی یە؟ پێغەمبەریش فەرمووی: "طينة الخبال"مەی'عارەقی'خەڵکی دۆزەخە ،یان پاشەڕۆی خەڵکی دۆزەخ وئاگرە.

وەهەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"ابي ذر"ﷺ کە پێغەمبەر فەرموویەتیﷺ: (إني ارى مالا ترون ، واسمع مالاتسمعون، أطت السماء وحق لها ان تئط، ما فيها موضوع اربع أصبع الا وعليه ملك ساجد، لوتعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً ولبكيتم كثيراً وما تلذ ذتم بالنساء على الفرش ، ولخرحبتم الى الصعدات تجأرون الى الله عزوجل. قال ابو ذر: والله لوددت اني شجرة تعضد.) [2]واتە: ئەوەی من دەیبینم و دەیبستم ، ئێوە نایبینن ونابیستن، ئاسمان ناحەق نی یە، چونکە شوێنی لەپێکی دەست نی یە فریشتەیەکی تێدانەبێت کڕنوش دەبات ، واللە ی ئەوەی من دەیزانم ئێوە بیزانن ئەوا کەم پێ دەکەنن وزۆر دەگریان وچێژتان لەهاوسەرەکانتان وەرنەدەگرت لەسەر جێگا. یەکسەر ڕادەپەڕین وڕووەو دەشتەکان دەڕۆیشتن لە خودا دەپاڕانەوە. ئەبو ذر ووتی:خۆزگەم دەخواست کە من دارێك بوومایە گازو قەپم لێ بگیرایە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە،(مسلم۱۳/۱۷٦–نووی)گێڕاویەتی یەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(ترمذي ۲۳۱۲)وە(ابن ماجە ٤۱۹۰)و(امام احمد ۱۷۳/٥) وە(حاكم ۲/٥۱۰ – ۱۰٦۰–۱۷۷۲).

وەلە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"حذیفة"ﷺ ووتی: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خودادا بووین لەبەخاك سپاردنی تەرمێكدا. كاتێ گەیشتینە گۆڕەكە، پێغەمبەر هاتە خوارەوە لەقاچی تەرمەكە وردبووەوەو فەرمووی: (یضغط المؤمن فیه ضغطة تزول منها حمائله ویملأ علی الكافر ناراً.) [1] واتە: باوەڕدار لەم گۆڕەدا فشارێكی توندی توش دەبێت كەسەرجەم پەل وپۆ وسنگی وردو خاش دەبێت ، بۆ بێ باوەڕیش پڕی دەبێت لەئاگر.

هەروەها لە (مسند) دا هاتووە لە فەرموودەی"جابر"ﷺ دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خودا دا بووین ڕۆیشتین بۆ بەخاك سپاردنی (سعد بن معاذﷺ) كاتێك پێغەمبەر نوێژی لەسەر كردو بەدەستی خۆی لەگۆڕی ناو پێغەمبەر"سبحان الله"ی كرد، ئێمەیش "سبحان الله"ی زۆرمان كرد. دواتر پێغەمبەر "الله أكبر"ی كرد. پرسیان: ئەی پێغەمبەری خودا بۆچی"سبحان الله و الله أكبر"ت كرد؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (لقد تضایق علی هذا العبد الصالح قبره حتی فرج الله عنه.) [2]واتە: گۆڕەكە زۆر بەرتەسك بووە لەسەر ئەم پیاو چاكە، تاخوای گەورە فریای كەوت دەربازی كرد، وە لە (صحیح) ی (بخاری) دا هاتووە لە فەرموودەی"ابی سعید"ﷺ كە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (اذا وضعت الجنازة، واحتملها الرجال علی أعناقهم ، فإن كانت صالحة قالت:قدموني قدموني، وإن كانت غیر صالحة قالت: یا ویلها ، أین تذهبون بها؟ یسمع صوتها كل شيء الا الانسان، ولو سمعها الانسان لصعق.) [3]واتە: كاتێك تەرمی مردوویەك دادەنرێت و دەخرێتە سەرشان ودەبرێت بۆ گۆڕستان. جا ئەگەر ئەوتەرمە خاوەنەكەی پیاوچاك وصالح بێت دەڵێت: پێشمخەن... پێشمخەن، واتە زوو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (امام احمد ٥/٤٠٧)(المجمع ٣/٤٦، ١٠/٢٦٤) وە(ابن رجب– هوال القبور ١٠٨)گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە،(احمد ٣/٣٦٠، ٣٧٧) وە (المجمع ٣/٤٦)وەبڕوانە(اهوال القبور ٨٧–٩١).

[3] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری :١٣١٤–١٣١٦ – ١٣٨٠)گێڕاویەتیە وە.

بم گەیەنن، بەلاَم ئەگەر خراپ بێت دەڵێت: ئەی قورِم بەسەر بۆ کوێم دەبەن. بەدەنگێکی بەرز ئەم قیژاخ وهاوارە دەکات، کەهەموو شت گوێی لێ یەتی تەنها مرۆڤ نەبێت، کەئەگەر گوێی لێبێت ئەوا لەهۆشی خۆی دەچێت.

وە لـە "مسـند" دا هـاتووە لەفـەرموودەی"ابی أُمامـە"ﷺ کـە پێغەمبـەر فەرموویەتی:(تدنوا الشمس یوم القیامة علی قدر میل ، ویزدا حرها کذا وکذا، تغلي منها الرؤوس کما تغلي القدور، یعرقون فیها علی قدر خطا یاهم، منهم من یبلغ الی کعبه، ومنهم یبلغ الی ساقه ، ومنهم من یبلغ الی وسطه، ومنهم یلجم العرق.)[1] واتە: لە ڕۆژی قیامەتدا خۆر یەك میل لە مرۆڤەکانەوە دوورە وپلەی گەرمی خۆر چەندین وچەندین جار زیاد دەکات. هەموو سەرەکان تێیدا وەك مەنجەڵ دەکوڵێت وە عارەقێکی زۆر دەکەن هەر کەسەو بەپێی تاوانەکانی. هەیاەنە عارەق دەگاتە قولە قاپی، هەیانە عارەق دەگاتە قاچەکانی، هەیانە عارەق دەگاتە کەمەرەی، وەهەیانە عارەق دادەپۆشێت.

وەهەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"ابن عباس"ﷺ کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (کیف أنعمم وصاحب القرن قد التقم القرن؛ وحنی جبهته یستمع متی یؤمر فینفخ ، فقال اصحابه: کیف نقول؟ قالﷺ: قولوا: حسبنا الله ونعم الوکیل، علی الله توکلنا.)[2] واتە: من چۆن هەست بەخۆشی بکەم، کەخاوەن قۆچەکەواتە فریشتە "ئیسرافیل"قۆچەکەی هەلگرتووە، گوێی ڕاگرتووە تاکەی فەرمانی پێ بکرێت فوو بەقۆچەکەدا (بووق) کەدا بکات. ووتیان: ئەگەر کەوتینە ئەوکاتەوە چی بڵێین؟ پێغەمبەریش فەرمووی بڵێن: "تەنها خودامان بەسەو ئەو باشترین کەسە بۆمان وپشت بەخودا ببەستن".

[1] –ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٥/٢٥٤)وە(حاکم ٤/٥٧١)گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد وهو حسن لغیره)ە،(احمد ١/٣٢٦، ٣/٧، ٤/٣٧٤)وە(ترمذي : ٢٤٣١، ٣٢٤٣) بڕوانە(السلسله الصحیحه: ١٠٧١).

وه له"مسند" دا هاتووه لەفەرموودەی"ابن عمر"ﷺیرفعه: (من تعظم في نفسه، او اختال في مشيته، لقى الله تبارك وتعالى وهو عليه غضبان.) [1] واته: هەرکەسێك لەناخەوه خۆی بەفیز زل وگەوره زانی، یان لەڕێ ورۆیشتندا به فیزو لوت بەرزی یەوه دەڕۆیشت ، کاتێك بەدیداری خودا دەگات خوای گەوره لێی تورەیه.

وەله (صحيحين) دا هاتووه له "ابن عمر"ەوه کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن المصورين يعذبون يوم القيامة ، ويقال لهم:أحيوا ما خلقتم.) [2] واته: پەیکەر تاشەکان سزادەدرێن له قیامەتدا وپێیان دەوترێت:ئەو پەیکەری دروستتان کردووه زیندووی بکەنەوه وروح بخەنه بەریان.

وەهەروەها تێیدا هاتووه له"ابن عمر"ەوه کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان احدكم اذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشي، ان كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة، وان كان من اهل النار فمن أهل النار. فيقال: هذا مقعدك حتى يبعثك الله عزوجل يوم القيامة.) [3] واته: هەر کەسێك کەله ئێوه دەمرێتهەموو ئێوارەو بەیانی یەك شوێن وجێگای خۆت پێ نیشان دەدەن ،ئەگەر بەهەشتی بێت یان دۆزەخی. وەپێی دەڵێن: ئەمه شوێن وجێگەته تا ڕۆژی قیامەت وزیندوو دەکرێیتەوه.

وەهەروەها له (صحيحين) دا هاتووه له "ابن عمر"ەوه کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (اذا صار أهل الجنة في الجنة، وأهل النار في النار. جيء بالموت حتى يوقف بين الجنة والنار ثم يذبح، ثم ينادي مناد: يا اهل الجنة خلود فلا موت. ويا اهل النار خلود فلا موت. فيزداد أهل الجنة فرحاً الى فرحهم ويزداد اهل النار حزنا الى حزنهم.) [4] واته: کاتێك بەهەشتیەکان بەرەو بەهەشت یەکلاکرانەوەو

[1] – ئەم فەرموودەیه"صحيح"ه،(احمد ٢/١١٨)بڕوانه(الصحيحه– ژمارەی ٥٤٣).

[2] – ئەم فەرموودەیه"صحيح"ه،(بخاری ٦١٠٩)و(مسلم ١٤/٩٠ نووی).

[3] – ئەم فەرموودەیه"صحيح"ه، (بخاری ١٣٧٩)و(مسلم ١٧/١٩٥– نووی).

[4] – ئەم فەرموودەیه"صحيح"ه،(بخاری ٦٥٤٨)وه(مسلم ١٧/١٧٩– نووی).

دۆزەخیەکانیش بەروە دۆزەخ یەکلا کرانەوە. "مردن ومەرگ" دەهێنرێت لەنێوان بەهەشت ودۆزەخدا سەردەبڕێت ،پاشان کەسێك جاڕ دەدات ودەڵێت: ئەی بەهەشتیەکان ئیتر مردن نی یەو زیندوون بەهەمیشەیی، ئیتر بەهەشتیەکانیش لەسەروو دڵ خۆشیەکەیانەوە هێندەی تر دڵ خۆش تر دەبن، وەدۆزەخییەکان لەسەروو ناخۆشیەکانیانەوە هێندەی تر ناخۆش وخەفەتبار تردەبن.

هەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی "ابن عمر" کەپێغەمبەر فەرموویەتی: (من اشترى ثوباً بعشرة دراهم فيها درهم حرام لم يقبل الله له صلاة مادام عليه، ثم ادخل اصبعية في اذنبيه ثم قال: صمتاً إن لم أكن سمعت النبيﷺ يقوله.) [1]واتە: هەرکەسێك جل وبەرگێك بە دە درهەم بکڕێت بەلآم یەك درهەمی حەرام بێت، ئەوا خوای گەورە نوێژی قبوڵ ناکات تا لەبەری دا بێت وەپاشان هەردوو دەستی خزانە گوێچکەکانی یەوەو ووتی: ئای خۆزگایە گوێم لێ نەبووایە.

هەروەها لە "مسند" دا هاتووە لە فەرموودەی"عبدالله بن عمر"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من ترك الصلاة سكراً مرة واحدة فكأنما كانت له الدنيا وما عليها فسلبها ، ومن ترك الصلات سكراً اربع مرات كان حقاً على الله ان يسقيه من طينه الخبال. قيل "وما طينة الخبال"يا رسول الله، قال رسول اللهﷺ:"عصارة أهل جهنم".) [2]واتە: هەرکەسێك یەك جار واز لەنوێژکردن بهێنێت بەهۆی سەرخۆشی یەوە ، ئەوە وەك ئەوە وایە کە هەموو دونیا موڵکی ئەو بووبێت دوای بەتاڵانیدات. وەهەر کەسێك چوا جار واز لەنوێژکردن بهێنێت بەهۆی سەرخۆشی یەوە، ئەوا مافی خودایە کە"طينة الخبال"دەرخوارد بدات. پرسیان: "طينة الخبال" چی یە؟ پێغەمبەر فەرمووی:پاشەڕۆی ئەهلی دۆزەخە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد)ە، (احمد ٢/٩٨)بڕوانە(المجمع: ١٠/٢٩٢).

[2] –ئەم فەرموودەیە"حسن لغيره"ە ، (احمد ٢/١٧٨)وە (حاكم ٤/١٤٦) (البيهقي ١/٣٩٨، ٢٨٧/٨) (صحيحه حاكم).

هەروەها لە هەمان سەرچاوەی پێشوو وەهەر لە "عبدالله بن عمر"ﷺ مرفوعاً: (من شرب الخمر مرة لم تقبل له صلاة اربعين صباحاً، فإن تاب، تاب الله عليه، فإن عاد لم يقبل الله عليه فلا أدري في الثلاثة او الرابعة قال: فإن عاد كان حقاً على الله ان يسقيه من ردغة الخبال يوم القيامة.)[1] واتە: ئەگەر هەرکەسێك یەك جار مەی بخواتەوە ، ئەوا تا ماوەی چل بەیانی "ڕۆژ" نوێژی لێ قبولْ ناکرێت، وەئەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ، ئەوا خودا لێی خۆش دەبێت.بەلاّم ئەگەر جارێکی تر مەی خواردەوە، ئەوا دیسانەوە چل بەیانی نوێژی دروست وقبولْ نابێت، جائەگەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ئەوا خودا لێی خۆش دەبێت.

بەلاّم نازانم لەسێ یەمیاندا یان چوارەمیاندا فەرمووی:ئەگەر جارێکی تر گەڕایەوە سەر مەی خواردنەوە،ئەوا مافی خودا خۆیەتی لە پاشەڕۆی ئەهلی دۆزەخی دەرخوارد بدات لەڕۆژی قیامەتدا.

وەهەروەها لە "مسند" دا هاتووە لەفەرموودەی "ابی موسى"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من مات مدمناً للخمر سقاه الله من نهر الغوطة. قيل ما نهر غوطة؟ قالﷺ: نهر يجرى من فروج المومسات يؤذي أهل النار ريح فروجهن.)[2] واتە: هەرکەسێك ئالّوودە بوبێت بە مەیەوە وبمرێت، ئەوا خوای گەورە لە ڕووباری "غوطة"ی دەرخوارد دەدات. ووتیان: ڕووباری "غوطة" چی یە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ڕووبارێکە لە دامێنی ئافرەتە داوێن پیسەکانی دۆزەخی یەکان دەردەچێت بۆن وبەرامە ناخۆشەکەی دۆزەخی یەکان سزاوئازار دەدات.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٢٥/٢ ، ١٧١/٥ ، ٤٦٠/٦) و(حاكم ٣٠/١ - صحيحه)و(ترمذي ١٨٦٢-و حسنه)و(الهيثمي- الجمع ٦٩/٥)گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(احمد ٣٩٩/٤) وە (حاكم ١٤٦/٤)وە(ابن حبان في صحيحه ١٣٨٠-موارد)و(الهيثمي- الجمع ٧٤/٥)گێڕاویانەتەوە.

وەهەروەها لەهەمان سەرچاوەدا لە فەرموودەی"ابی موسی"ﷺ کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (یعرض الناس یوم القیامة ثلاث عرضات ، فأما عرضتان فجدال ومعاذیر، واما الثالثة فعند ذلك تطیر الصحف في الایدي، فأخذ بیمینیه او اخذ بشماله.) [1] واتە: لە ڕۆژی قیامەتدا خەڵکی سێ جار توشی"عرض"کردن دەبێتکە یان یەکەم ودووەمیانە کە: کە مشت ومڕو گفتوگۆو بیانو هێنانەوەیە ، وەیا سێ یەمیانە کە تێیدا نامەی کردەوەکان دەدرێت بەدەستەکان ، یان دەدرێت بەدەستی ڕاست یان دەدرێت بەدەستی چەپ.

وەهەروەها لە (مسند) دا هاتووە لەفەرموودەی "ابن مسعود"ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إیاکم ومحقرات الذنوب، فإنهن یجتمعن علی الرجل حتی یهلکنه ، وضرب لهن رسول اللهﷺ ، مثلاً کمثل قوم نزلوا أرض فلاة ، فحضر صنیع القوم، فجعل الرجل ینطلق فیجي بالعود،والرجل یجي بالعود حتی جمعوا سواداًوأجبوا ناراً فأنضجوا ما قذفوا فیها.) [2]واتە: وریایی تاوانە بچوکەکان بن ، چونکە کەڵەکە دەبن لەسەرتان تا بەهیلاکتاندا دەبەن. پێغەمبەر نمونەیەکی هێنایەوە فەرمووی: وەك نمونەی پێڕێك لەزەوی وشك وچۆڵدا لایانداوە گەورەکەیان پیاوان تەرخان دەکات بۆ هێنانی پارچەدار، تا دارێکی زۆر کۆدەکەنەوەو ئاگری تێ بەردەدەن.، وەئەوەی خستیانەسەر ئاگرەکە کوڵاندیان."واتە هەرچەندە پارچەدارەکان بچوك بوون بەڵام کەزۆربوون ئاگری گەورە بەرپا دەکەن".

وە لە (صحیح) دا هاتووە لەفەرموودەی"ابی هریرة"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (یضرب الجسر علی جهنم ، فاکون اول من یجوز، ودعوی الرسول یومئذ: اللهم سلم سلم، وعلی حافیته کلا بیب مثل شوك السعدان تخطف الناس

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە،(احمد ٤/٤١٤)وە(ابن ماجه ٤٢٧٧)وضعفه الالباني.

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(احمد ١/٤٠٢ ، ٥/٣٣) و(طبراني ١٠/٢٦١)بڕوانە (الصحیحه:٣٨٩).

بأعمالهم فمنهم الموثق بعمله، ومنهم المخردل ثم ينجو، حتى اذا فرغ الله من القضاء بين العباد، واراد ان يخرج من النار من أراد وان يرحم ممن كان يشهد ان لااله الا الله، امر الملائكة أن يخرجهم ، فيعرفونهم بعلامة أثار السجود، وحرم الله على النار أن تأكل من ابن ادم أثر السجود، فيخرجونهم قد امتحشوا فيصب عليهم من ماء يقال له ماء الحياة، فينبتون نبات الحبة في حميل السيل.)[1] واته: پردێك لەسەر دۆزەخ دروست دەكرێت "كە بەپردی سراط ناسراوە"وەیەكەم كەسێك لەوپردە دەپەڕێتەوە من دەبم، وەنزاو پاڕانەوەی سەرجەم پێغەمبەران لەوڕۆژەدا بریتی یە لە:خودایە بەسەلامەتی.. خودایە بەسەلامەتی.. وەكەنارو قەراغی ئەو پردە قولاب ڕێژكراوە لە شێوەی دركی "السعدان"كەدەبنە هۆی سەغڵەت كردن وڕێگرتنی خەڵكی هەركەسێك بەپێی كردەوەكانی ، هەیانە پشت ئەستوورە بەكردەوەكانی بەئاسانی دەپەڕێتەوە، وەهەیانە دەڕوات وگیر دەبێت لە قولابەكان وهەڵدەسێت ورزگاری دەبێت هەتا خوای گەورە لە دادوەری دادگاكردنی نێوان بەندەكانی تەواو دەبێت پاشتر خوای گەورە دەیەوێت ئەوانەی كە شایەنی بەزەیین لەدۆزەخ دەریان بهێنێت لەوانەی كە شایەتی گەواهیان داوە كە"لا الە الا الله" یان بەڕاست زانیوەو ووتویانە. بۆ ئەم مەبەستە فەرمان دەكات بەفریشتەكان كە دەریان بهێنن، فریشتەكانیش ئەوكەسانە بە نیشانەی سوژدەی نێوچاوانیاندا دەناسنەوە، چونكە خوای گەورە حەرامی كردووە كە ئاگر شوێنەواری سوژدەی وەچەی ئادەم بسوتێنێت. پاشان كەدەریان دەهێنێت هەرهەموویان برژاون. دواتر ئاوی "حەیاتیان"بەسەردا دەكەن وەكو گەنمە ناو ئاوڕێژ سەوز دەبنەوە.

هەروەها لە (صحيحين) دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی هریرە"ﷺ كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ان ا ول الناس يقضي فيه يوم القيامةثلاثة: رجل استشهد، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها. فقال: ما عملت فيها؟ قال: قاتلت فيك حتى قتلت ، قال

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٦٥٧٣)گێڕاویەتی یەوە.

كذبت، ولكن قاتلت ليقال: هو جريء ، فقد قيل ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، ورجل تعلم العلم وعلمه وقرأ القرآن، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها فقال: ما عملت فيها؟ قال: تعلمت فيك العلم وعلمته وقرأت فيك القرآن، فقال: كذبت،ولكنك تعلمت ليقال: هو عالم، فقد قيل، وقرأت القرآن ليقال، هو قارىء ، فقد قيل ، ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، ورجل وسع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله، فأتي به فعرفه نعمه فعرفها فقال: ما عملت فيها؟ فقال: ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها الا أنفقت فيها لك. قال:كذبت ، ولكن فعلت ليقال: هو جواد، فقد قيل، ثم أمر به فحسب على وجهه حتى ألقي في النار، "وفي لفظ"فهو اول خلق الله تسعر بهم النار يوم القيامة.)[1] واتە: يەكەم پێڕ كە لەڕۆژی دوايدا دادگاييان لەگەڵدا دەكرێت بريتين لەسێ كەس: پياوێك شەهيد بووە خودا نيعمەتەكانی خۆی بير دەهێنێتەوە ئەويش هەمووی دەناسێتەوە، پێی دەڵێن: چيت كردووە؟ ئەويش دەڵێت: كوشتارم كردووە تا كوژرام. دەڵێت درۆت كرد، كوشتارت كردووە تاكو پێت بڵێن جوامێر وكەڵەمێرد. جا ئەوەت پێوترا ، فەرمان دەكات بەكێشی كەن بەسەردەم چاويدا بۆ ناوئاگر. وەپياوێك فێری زانست بووەو خەڵكيشی فێركردووە، قورئانی خوێندووەو خودا نيعمەتەكانی خۆی بير دەهێنێتەوە ئەويش هەمووی دەناسێتەوە ،ووتی: چيت كردووە؟ ئەويش دەڵێت: فێری زانست وزانياری بوومە وخەڵكيشم فێركردووە ، وەقورئانيشم خوێندووە، دەڵێت: درۆت كرد، تەنها لەبەر ئەوە وات كرد كە پێت بڵێن زانايە، وە پێيان ووت: فەرمان دەكان بەسەردەم وچاوی دا بەكێشی بكەن بۆ ناوئاگر. وە پياوێك خوای گەورە دەرگای پيت وبەرەكەتی لێ والآ كردبوو لەهەموو جۆرەكانی ماڵی پێدابوو، خودا نيعمەتەكانی خۆی بير دەهێنێتەوە ئەويش هەمووی دەناسێتەوە. ووتی: چيت كردووە؟ ئەويش دەڵێت: هەرچی يەكم بەباش زانيبێت لە پێناوی خودادا بەخشيمە. دەڵێت: درۆت كرد. تەنها

---

[1] – ئەم فەرموودەيە"صحيح"ە، (مسلم: ١٣/٥٥ – نووی)گێراويەتی يەوە.

لەبەرئەوەی پێت بڵێن سەغی ومالّ بەخشە، وەپێیان وتیت. پاشان فەرمان دەکات بەسەر دەم وچاویدا بەکێشی بکەن بۆ نێو ئاگر، وە لە وتەیەکی تردا بەم شێوەیە هاتووە: ئەمانە یەکەم پێڕێکن کە خوای گەورە ئاگری دۆزەخیان پێ گەرم دەکات.

وە (شیخ الاسلام ابن تيميه) دەڵێت: (باشترین وچاکترین پێڕ، بریتی یە لەپێڕی پێغەمبەران ، وە خراپترین پێڕ ئەوانەن کە وادەدەنێت لە پێڕی پێغەمبەرانن بەلاّم لەئەوان نین. وە باشترین پێڕ لەدوای پێغەمبەران پێڕی زانایان وشەهیدەکان وڕاستگۆکان ودڵسۆزەکانن، وەخراپترین پێڕیش ئەوانەن کە وادادەنێن لە پێڕی ئەمان بن ،بەلاّم لەئەمان نین) .

وە لەصحيح بخاری دا هاتووە لە فەرموودەی "ابی هريره"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من كان عنده لأخيه مظلمة في مال أو عرض فليأته، فليستحلها منه قبل أن يؤخذ وليس عنده دينار ولادرهم ، فأن كانت له حسنات أخذ من حسناته فأعطيها هذا، والا اخذ من سيئات هذا فطرحت عليه ثم طرح في النار.) [1] واتە: هەرکەسێك ئەگەر ستەمی لەبرایەکی کرد ،یان مافێکی لەلایە لەماڵ وسامان و وەستەم وناڕەوایەکی کردووە لێی ، باپێش ئەوەی بمرێت بیداتەوە، چونکە گەر دوابکەوێت ، ئەوا دەکەوێتە ڕۆژێکەوە نەدیناری پێ یەو نەدرهەم، ئەوکاتە گەر چاکەی هەبێت لەچاکەکانی دەردەهێنرێت و دەدرێت بەخاوەن مافەکە. وەئەگەر چاکەشی نەبوو ئەوا لەخراپەکانی خاوەن مافەکە دەردەهێنرێت ودەخرێتە سەر تاوانەکانی، ئەوساتە فڕێ دەدرێتە دۆزەخەوە.

وە لەصحيح دا هاتووە لەفەرموودەی"ابی هريره"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من أخذ شبراً من الارض بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع أرضين.) [2]واتە:

---

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە، (مسلم ١٣/٥٥ – نووی)گێراویەتی یەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە،(بخاری ٦٥٣٤)گێراویەتیەوە.

هەرکەسێك بستێك زەوی بەناحەق داگیر بکات ئەوا لەرۆژی قیامەتدا خوای گەورە بە ناخی حەوت زەویدا دەیباتە خوارەوەو رۆی دەکات.

وە لە "صحیحین"دا هاتووە لەفەرموودەی "ابی هریرە"ﷺ کە پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (نارکم هذه التي یوقد بنو أدم جزء من سبعین جزءاً من نار جهنم، قالوا: والله إن کانت لکافیه، قالﷺ: فإنها قد فضلت علیها بتسعته وستین جزءاً کلهن مثل حرها.) [1]واتە: ئەم ئاگرەی ئادەمیزاد بۆ سوتاندن بەکاری دەهێنێت، بەشێکە لە حەفتا بەشی گەرمی دۆزەخ، وتیان: ئەگەر هەرئەمەش بوایە بەس بوو ئەی پێغەمبەری خودا. ئەویش فەرمووی: لەڕاستیدا دۆزەخ شەست ونۆ پلە زیاترە لەم. هەر بەشێکی بەوێنەی ئەم گەرمە.

وەلە مسند دا هاتووە کە "معاذ"ﷺدەفەرمێت پێغەمبەر ﷺوەسیەتی بۆکردم و فەرمووی: (لا تشرك بالله شیئاً، وإن قتلت او حرقت، ولا تعقن والدیك، وإن أمراك أن تخرج من أهلك ومالك، ولا تترکن صلاة مکتوبة متعمداً، فإن من ترك صلاة مکتوبة متعمداً فقد برئت منه ذمةالله، وتشربن خمراً، فإنه رأس کل فاحشة ، وإیاك او المعصیة ، فإن المعصیة تحل سخط الله.) [2] واتە: هاوبەشی بۆ خودا بڕیار مەدە ،ئەگەر لەم پێناوەیشدا بکوژرێیت یان بسوتێنرێیت، وەئازاری دایك وباوکت مەدە ،ئەگەر چی دەریان کردی لەماڵ ونێو خزمانیشدا، وە بە ئەنقەست نوێژی فەرز لەدەستی خۆت مەدە، چونکە هەرکەسێ بە بێ بیانووی دروست نوێژ لەدەست بدات ئەوا لەپەنای خودا دەردەچێت. وە مەی "عارەق" مەخۆنەوە ، چونکە سەرچاوەی هەموو خراپەو بەد ڕەوشتی یەکە، وەوریا بە یاخی نەبی لەخودا، چونکە یاخی بوون دەبێتە مایەی تورەبوونی خودا.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(بخاری ٣٢٦٥)وە(مسلم ١٧٥/١٧ -نووی) گێڕایانەتەوە.

[2] - ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (احمد ٢٣٨/٥)وە (حاکم ١٤/١٤)گێڕایانەتەوە.

فەرمودە لەم بوارەدا زۆر زۆرە جاناموزگاری کەسێك دەکەین کەسێ دەیەوێت گوێی خۆی دابخات وچاوەکانی دابخات وخۆی فرێ بداتە ناو دەریایی یاخی بوون وتاوەنکاری، بەئومێدی ئەوەی گومانی باشی بەخودا هەیە. ئەوا ئەوکەسە سەرگەردانی تەواوە.

"ابو الوفاء بن العقيل""رەحمەتی خوای لێبێت "دەڵێت: " (پێویستە زۆر وریا بین بە ئومێد وگومانی باش بردن بەخودا نەخەڵەتێین، بەتایبەتی کاتێك بۆ سێ دەرهەم دزین دەست ببڕێتەوە و بۆ خواردنەوەی چۆڕێ مەی داری حەدی لێ بدرێت، وەئافرەتێك بچێتە دۆزەخەوە بەهۆی ئازاردانی پشیلەیەك، وەشەهیدێك بچێتە دۆزەخەوە کاتێك نیەتی پاك نەبوو، ئیتر چۆن بەئومێدی گومانی باش بردن خۆمان دەس خەرۆ بکەین) .

وە امام احمد "رەحمەتی خوای لێبێت"دەڵێت:لە"ابو معاويه"کە "أعمش"بۆی گێڕاینەوە لە"سلمان بن مسيره"وە لە"طارق بن شهاب"ﷺ يرفعه ، ووتی: (دخل رجل الجنة في ذباب، ودخل رجل النار في ذباب، قالوا: وكيف ذلك يا رسول الله؟ قال: مر رجلان على قوم لهم ضم لايجوزه أحد حتى يقرب له شيئاً. قالوا لأحدهما:قرب، قال ليس عندي شيء، قالوا له: قرب ولو ذباباً، فقرب ذباباً فخلوا سبيله، فدخل النار، وقالوا للآخر: قرب، فقال: ماكنت لأقرب لأحد شيئاً من دون الله عزوجل، فضربوا عنقه فدخل الجنة.) [1] واتە: پیاوێك بەهۆی مێشێکەوە دەچێتە بەهەشتەوە ، وەیەکێکی تر بەهۆی مێشێکەوە دەچێتە دۆزەخەوە. ووتیان چۆن ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی: دوو پیاو بەڕێبواری ڕێیان دەکەوێتە قەومێك، ئەم قەومە پێستێکیان هەیە ، هەرکەسێك تێپەڕێت دەبێت قوربانی یەکی بۆ بدات، ئەگەرنا مۆڵەتی نادەن تێپەڕێت. بەیەکەمیان دەڵێن: قوربانی بدە. ئەویش دەڵێت:هیچم پێ نی یە بیکەمە قوربانی. ووتیان تەنها مێشێکیش بێت ئەبێت. ئەویش

---

[1] – لە کتێبی"الزهد"ی(امام احمد: ل١٥)دا هاتووە.

مێشێکی گرت وکردیە قوربانی ، ئەوا بەم کارە چووە دۆزەخەوە. دووەمیان ووتی: من قوربانی نادەم. ووتیان تۆش مێشێك بکە قوربانی. ووتی: من جگە بۆ خودا قوربانی بۆ کەس نادەم. کوشتیان بەڵام چووە بەهەشتەوە. جاری وا هەیە بە تەنها ووشەیەك دەبێتە مایەی ئەوەی بەدۆزەخ شاد بێت.

گومڕابوونی نەفامان بەوەی خودا لەدونیادا نیعمەتی پێ بەخشیوە

زۆر ئادەمیزاد بەوە سەرگەردان دەبێت کاتێك دەبینێت خوای گەورە لە دونیادا نیعمەت وپیت وبەرەکەتی زۆری ڕشتووە بەسەریدا، وادەزانێت خودا خۆشی دەوێت، وەلە قیامەتیشدا زۆرتری پێ دەبەخشێت. بەم شێوەیە توشی گومڕایی دەبێت.

امام احمد دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی "عقبە بن عامر"ﷺ کەپێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (اذا رأیت الله عزوجل یعطي العبد من الدنیا علی معاصیة ما یحب ، فإنما هو استدراج، ثم تلا قوله عز وجل: ﴿فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ﴾.. الأنعام: ٤٤)[1] واتە: ئەگەر کەسێکتان بینی سوور بوو لەسەر تاوانکاری ویاخی بوون، لەهەمانکاتدا خوای گەورە نیعمەتی دەڕژاند بەسەریدا ، واتایی ئەوە نی یە کەخودای گەورە خۆشی دەوێت بەڵکو ئەمە کەمەندکێش کردنێتی. پاشان ئەم ئایەتی خوێندەوە (﴿فَلَمَّا نَسُواْ مَا ذُكِّرُواْ بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُواْ بِمَا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ﴾.. الأنعام: ٤٤..... واتە: پاشان کاتێك ئەو بەرنامەو ڕێبازەی کە یادیان خرابوەوە فەرامۆشیان کرد، ئێمەش دەروازەکانی هەموو شتێکمان بۆ والآ کردنەوە[2] نازو نیعمەتمان ڕژاند بەسەریاندا[3] هەتا کاتێك دڵخۆش وشادومان بوون بەوەی کەپێیان دراوە ئیتر لەناکاوێکدا گرتمانن وهەموویانمان

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد وهو صحیح لغیره)،(احمد ٤/١٤٥)و(طبرانی ١٧/٣٣٠)گێڕایانەتەوە، بڕوانە(الصحیحە– ٤١٣).

سـەرگەردان وریسـوا کـرد پاشـان بەویـەڕی نائومێـدی بوونـەوە بەغـەم ویـەژارەوە تیاچوون)) .

هەندێك لـە پێشینەکان"سـلف" دەڵێن: (هـەرکاتێك هەسـتت کـرکـە خـوای گـەورە نیعمەتی زۆری بەسردا ڕشت و تۆش سەرپێچی فەرمانەکانی دەکەیت، ئەو کاتە وریابە ئەوە کەمەند کێش کردنە .ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فَضَّةٍ وَمَعَـارِجَ عَلَيْهَـا يَظْهَـرُونَ * وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُونَ * وَزُخْرُفًا وَإِن كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ.... زخرف:٣٣-٣٥) واتە: ئەگەر لەبەر ئـەوە نەبوایـە کـە خـەڵکی هەموو دەبوونە یـەك پێڕ"لـەبێ باوەڕ وتاوانکاریدا"ئـەوا هەرکـەس بـاوەڕی بـەخوای گەورەو میهرەبان نەبوایە سەقفی خانووەکەیمان لە زیو بۆ دروست دەکـرد، هـەروەها قادرمـەو پێپیلکانـەکان و ئاسنسـوارمان بـۆ دەکـردن بەسـەریاندا سـەربکەون، وەبـۆ ماڵەکانیان قاپی ودەروازەی زیو وکورسی و قەنەفەی ڕازاوەشمان پـێ دەبەخشـین تـا پاڵ بدەنەوەو شانی لەسەر دابدەن، بەهەموو جۆرە نەخش ونیگارێکی جـوان وڕازاوە "دارو دیوار وسەقف وکەل وپەلی ناوماڵەکانیانمان دەڕازاندەوە"جا ئەوە هەرهەمووی خۆش گوزەرانی ژیانی دونیا نەبێت هیچی تر نی یە. لەکاتێکدا کە ژیـانی پـڕ خۆشـی وبەختەوەری ونەبڕاوە لای پەروەردگارت بۆ خواناسان ودوورە پەرێزانە لە گوناه.) .

هەروەها خوای گەورە وەڵامی دروستی ئـەو کەسـانە دەداتـەوە کەبـەوە دڵـی خۆیـان خۆش دەکەن. کەدەفـەرمێت: (فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّـي أَكْرَمَنِ * وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ.... الفجر: ١٥-١٧) واتـە: کاتێـك ئـادەمیزاد لەلایـەن پـەروەردگاری یـەوە تـاقی دەکرێتـەوە ڕێـزی لـێ دەنێت ونازونیعمەتی بەسەردا دەڕژێنێت، دەڵێت: وادیارە پەروەردگارم خۆشی دەوێم وڕێـزم هەیە لەلای،بەڵام کاتێك تاقی دەکاتەوە بەکەم کردنـەوەی ڕزق، وەڵێـی دەگرێتـەوەو دەڵێت پەروەردگارم خۆشی ناوێم وڕقی لێمەو ڕیسوای کردووم، نەخێر...

کەواتە هەموو نیعمەت وبەخششێك لەلایەن خوداوە واتـی خـەڵات کـردن نـی یـە، وە هەموو نەهامەتی یەك کەلەلایەن خوداوە دێت وا ـای ڕیسواکردن نی یە. بەڵکو هەندێ جار بەنەهامەتی بەندەی خۆی تاقی دەکاتەوە و بەنیعمەتی زۆریش کەسی تر ڕیسوا دەکات.

وەلە"جامع" ترمذي دا هاتووە کەپێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (ان الله يعطي الدنيا من يحب ومن لايحب ، ولا يعطي الايمان الا من يحب.) [1]واتە: خوای گەورە دونیاو خۆشی یەکان بەوکەسانە دەدات کە خۆشیانی دەوێت وبەوانەشی کەخۆشیانی ناوێـت، بـەلاّم باوەڕ تەنها بەو کەسانە دەدات کە خۆشی دەوێن.

وە پێرێـك لەسـەلەف دەڵـێن: دوور نـی یـە کەسـێك بەنیعمەتـەکانی خـودای گـەورە کەمەندکێش بێت وخۆی نەزانێت ، وەدوور نی یە کەسێك بەپەردەپۆشی کردنی خودا بۆ تاوانەکانی گومڕا ببێت بەخۆی نـەزانێت ، وەهـەروەها کەسـێك بـە پێدا هەڵـدانی خەڵکی بۆی توشی فیتنە بووبێت ، بەلاّم بەخۆی نەزانێت.

گەورەترین گومڕایی بوون ئەوکەسەیە کەبەدونیا گومڕادەبێت

گەورەترین گومڕایی ئەوجۆرەیە کە مرۆڤ سەرگەردانی دونیانو خۆشی یـەکانی بێـت و قیامەتی بیربەرێتەوە. تەنانەت هەندێك لەگومڕایان دەڵێن: دونیا وەك پارەیەکی نەقد وایە ،بەلاّم قیامەت وەك قەرز وایە.

یاخود هەندێکی تـر دەڵـێن: دونیـا پارەیـەکی لەدەسـتە ، قیامـەت پارەیـەکی دوورە دەستە.

یاخود دەڵـێن: خۆشـی یـەکانی دونیـا لەبـەر چـاوە ، بـەلاّم خۆشـی یـەکانی قیامـەت گوماناوی وخەیاڵە.

---

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ، (احمد ٣٨٧/١) وە(حاکم ١٦٥/٤ وصححه اسناده).

ئەمانە لە ترسناكترين جۆرەكانی لەخشتە بردنی شەيتانە بۆ نێچیرەكانی ، بگرە ئاژەڵ وگيان لەبەرەكان گەلێك لەم پێرە هۆشيارترن، چونكە ئاژەڵ وگيانلەبەرەكان كاتێك هەستيان بەمەترسی كرد بەزۆريش لێيان بدەيت بەرەورووی نا ڕۆن. بەلآم ئەمانە ڕووبەڕووی هەڵدێرو تياچوون هەنگاو دەنێن بەشێوەيەكی مل هوڕانە.

وەئەوانەی كەزانياريان هەيەو ئاگادارن بەڕاستی خوداو پێغەمبەرەكانی وملی هوڕانە بەدونيا سەرگەردان بوونە، لەڕۆژی قيامەتدا شەرمەزارترين پێرن كە ئەم هەموو ڕاستی يەيان زانيوەو كاريان بۆ نەكردووە.

وەلآم دانەوەی ئەم گومانانە:-

ئەو ووتەيەی كەدەڵێت: (پارەيەكی بەدەست نەك پارەيەكی دوورە دەست) .

وەلآمەكەی: ئەگەر بڕوبەهاو نرخ وسەنگی پارەی دوورە دەستەكەو پارەی دەستەكە هاوسەنگ بوون و وەك يەك بوون ، ئەوا بێ گومان پارەی بەدەستەكە "دونياكە "باشترەو چاكترە، بەلآم ئەگەر پارەی دوورە دەستە نرخ وبەهاو سەنگی وزۆرتر وباشتر بوو ئەوساتە بێ گومان پارەی دوورە دەستەكە باشترە. جا دونيا لەچاو قيامەتدا چ نرخ وبەهايەكی هەيە؟

وەژيانی دونيا بەهەموو خۆشی يەكانی يەوە وەك هەناسەيەكی قيامەت وايە. هەروەكو لە مسند ی أمام أحمد دا هاتووە لەفەرموودەی"المستورد بن شداد"كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ما الدنيا في الاخرة الا كما يدخل احدكم اصبعه في اليم، فلينظر بم يرجع؟) [1].واتە: نمونەی كەم بايەخی و بچوكی دونيا لە چاو قيامەتدا وەك نمونەی كەسێكە كە پەنجەی دەستی بكاتە ناو ئاوێكەوە پاشان دەری بهێنێت. ئايا چەندی پێ يە لەو ئاوە چی هێناوە لەگەڵ خۆيدا؟.

[1] - ئەم فەرموودەيە"صحيح"ە، (احمد ٢٢٩/٤)وە (ترمذي ٢٣٢٣)وە بە (حسن صحيح)ی دادەنێن.

جا بەقوربان کردنی پارەی دوورە دەستە باشەکەبۆ پارەکەم بەدەستەکە چ گەوجی ونەفامی یەکە. بەواتایەکی تر لەدەست دانی قیامەتێکی هەتاهەتایی وپڕ لەخۆشی وبەختەوەری وهەمیشەیی بۆ تەمەنێکی کەم وپڕ لەناسۆر ودەدەسەری وخۆشی یەکی کاتی.... کامیان جێگەی هەڵسەنگاندنی ژیرو عەقڵە؟!

بەلآم ووتەکەی تر کە پوختەکەی دەڵێت: (شتێکی دڵنیایی ،بەشتێکی گومانـاوی ناگۆڕمەوە)

واتە دونیا دڵنیایی یەو قیامەت خۆشی یەکانی جێگای گومانە...

ئەوە پێی دەوترێت: تۆ لەم دوو حاڵەتە بەدوور نیت ، یان گومانت لە بەڵێن وپەیمانەکانی خودای گەورەو پێغەمبەرەکانی هەیە سەبارەت بەقیامەت، یاخود دڵنیایی یەکی تەواوت پێی هەیە. جا ئەگەر دڵنیایەکی تواوت پێی هەیە، بە چ ژیری وهۆشیاری یەکەوەدەست بەرداری قیامەتێك وخۆشی یەکی نەبڕاوە دەبیت بۆ چەند ڕۆژێکی کورت وکاڵی دونیا؟!

وەئەگەر گومان و دوو دڵیت هەیە ئەوا دەست بەجێ بکەرەوە پیاچوونەوە وردبوونەوەو لێکدانەوەی ئایەتەکانی خوای گەورە کەباس لەبوون تاکێکتی وهێز وتوانا دەکات، کەباس لەڕاستی ودروستی پەیامبەرەکان دەکات ، تا بە تەواوی ڕاستی ودڵنیایت بۆ دروست بێتەوە.

جا لە ژیرو هزری هیچ کەسێك جێگەی نابێتەوە وەبڵێت خوایەکی بەتواناو بڵند وبەدەسەلآت داناو زاناو بیسەرو بینەر... دەست بەرداری ئەم هەموو ژیان ودونیایە دەبێت. لێ پرسینەوەو پاداشت وسزا ئەنجام نەدات. ئەم حاڵەتە مەحاڵە بۆ پادشایەکی ئادەمیزادی بۆ وڵاتەکەی، جا چۆن شیاوی گەورەیی خودای مەزنەو بەدانایە. جا ئەگەر مرۆڤ بەوردی لەدروست بوونی خۆی وردبێتەوە کە لەدڵۆپێك ئاوەوە بۆ ئەم ڕێك وپێکی یەی کە ئێستا هەیەتی. کێ ئەم هەموو گرنگی یەو چاودێری یەی کردووە، قۆناغ بەقۆناغ گەشەی پێ کردووە تابووەتە ئەم مرۆڤە. جا

چۆن خودا دروست کراوێکی وا مەزنی پشت گوێ دەخات وماف وسنوور وئەرکی بۆ دیاری ناکات؟ جا ئەگەر بەچاوی تێ ڕامانەوە تەماشای چوار دەوری خۆمان بکەین لەوانەی کەدەیانبینین و لەوانەی کە نایانبینین هەر هەموو ئەمانە بەڵگەی تاك وتەنهایی و ڕاستی خودا ناسەلمێنن کە"قورئان" ووتەی خودایە؟! کە خوای گەورە بۆ ئەم حاڵەتە دەفەرمێت: (فلا أقسم بما تبصرون * وما لاتبصرون * انه لقول رسول كريم... الحاقة:٣٨-٤٠) واتە: سوێند بێت ئەوەی کە دەیبینن و وەئەوەی کە نایبینن ئەمە ووتەی خوای گەورەیە.

هەروەها بەڵگەی زۆرمان هێنایەوە لەسەر ئەم بابەتە، تەنانەت خودای گەورە دەفەرمێت: (وفي أنفسكم افلا تبصرون... الذاريات: ٢١) واتە: بەڵگەکانمان لەدەروونی خۆتانیشدا هەیە، ئایا نابینی بەتەنها مرۆڤ بەڵگەی لەسەر تاکی ودانایی خوای گەورەیە.

گومڕابوونی مرۆڤەکان بۆ دوو هۆکار دەگەڕێتەوە کە ئەویش هۆکاری بەڕاست زانین ودڵنیابوونە بە بوون، یاخود درۆکردن وگومان بردنە.

باوەڕ بوون بەقیامەت بەڵام تەمەڵی لەخواپەرستیدا

ئەگەر ووترا: ئەگەر دڵێك باوەڕی تەواوی بەقیامەت و پاداشت وسزا هەبێت، کەچی لەهەمان کاتدا زۆر سست وتەمەڵ لەئەنجام گەیاندنی ئەرکی خودا پەرستیدا؟

ئایا ئەگەر کەسێك دڵنیا بێت کە سبەینێ لەلایەن پادشایەکەوە خەڵات دەکرێت، یاخود سزا دەدرێت، ئایا ئەو شەوە وەك شەوانی تر بەبێ دوودڵی وڕاڕایی بەسەر دەبات؟! ئایا بیر لەسبەینێ ناکاتەوە؟ وەخەمی بۆ ناخوات وخۆی بۆ ئامادە ناکات؟

ووترا: بەڵێ زۆر ڕاستە ئەمە پرسیارێکی زۆر دروستە زۆربەی خەڵکی دەگرێتەوە. کە جێی سەرسوڕمانە ئەم تەمەڵی وبێ باکی یە! وەئەمەش بێ هۆکار نی یە ، وەهۆکارەکانی بریتین لە:

یەکەم: نزمی ئاستی زانستی وکەمی وکورپی لە دڵنیایی بوونیدا. هەرکەسێك پێی وابێت کەئاستی زانست چەسپاوەو زیادو کەم ناکات، ئەوە بەهەڵەدا چووە. ئەوە "ئیبراهیم"ی پێغەمبەر"س.خ" پرسیار لەخودای گەورە دەکات ودەیەوێت شێوازی چۆنی یەتی زیندوو کردنەوەی مردووەکانی پێ نیشان بدات، کەلەگەڵ ئەوەشدا باوەڕی تەواوی هەبوو بەڕاستی ئەم کارە، بەڵام ویستی دڵنیایی تەواوی بێ کەم وکورپی بۆ دروست ببێت، واتە سەرچاوەی ئەم پرسیارە لە گومان ودوو دڵی یەوە نەهاتووە، بەڵکو ویستی دڵنیایی بوونی یەکجاری بۆ دروست بێت.[1]

وەلە مسند ی امام احمد دا هاتووە کە پێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (لیس المخبر کالمعاین) [2] واتە: هیچ کاتێك هەواڵ دەر وەك بینەری ڕووداوەکە نی یە.

هەرکاتێك نزمی لەئاستی زانستدا بوو کاریگەری لەسەر دڵ کەم دەبێت ولێشاوی حەزو ئارەزوو وسەرقاڵی بەدونیاوە هێرشی بۆ دەهێنێت و شەیتان کاریگەری خۆی بۆ دروست دەکات لەسەر دەروونی ودنیایی لا شرین دەکات و بێ ئاگایی بیرو هۆشی دەگرێت وبەم چەشنە باوەڕ ودڵنیایی بەر تەسك دەبنەوەو هەرەس دەهێنێت.

لەبەر ئەم هۆیەیە مرۆڤەکان لەئاستی باوەڕو کاردا جیاوازیمان هەیە، تەنانەت جاری وا هەیە لاوازی باوەڕ دەگاتە ئاستی تەنها گەردێك"مثقل ذره" لەدڵدا.

وەسەرجەم ئەم هۆکارانە دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی لەبینایی"البصیرە"و ئارامگرتن"الصبر" هەربۆیە خوای گەورە مەدح و وەسفی کەسانی ئارام گر و دڵنیابوو دەکات ودەفەرموێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ.... السجدة:٢٤) واتە: ئێمە نەتەوەی ئیسرائیلمان کردە پێشەوا،

---

[1] - بڕوانە (شرح مسلم للنووی ٢/١٨٣ - ١٨٤) وە(فتح الباری) کەلەم بارەیەوە زۆر وتراوە.

[2] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە،(احمد ١/٢١١٥ - ٢٧١) وە (حاکم ٢/٣٢١) گێڕاویانەتەوە.

وەدەسەلاَتمان پێ بەخشین، فەرمانیان دەکرد، چونکە ئارامگریوون وباوەڕی تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانمان.

گومانی باش بردن بەخودا بزوێنەری کاری چاکەیە نەك کەم تەرخەمی

پێشتر روونمان کردەوە جیاوازی زۆر هەیە لەنێوان گومانی باش بردن بەخوای گەورە، وەگومڕابوون. وە ڕونمان کردەوە گومانی باش بردن هەمیشە بزوێنەری کاری چاکەو چاکەخوازی بووەو هاندەری ڕێگەی ڕاست ودروستی خودا پەرستی یە ، چونکە گومانی باش بردن واتای تکاکاری بەندەیە بۆ خوای گەورە و ملکەچی کردنێتی، ئەوا ئەو تکاکاری یە ڕاست ودروستە ، بەلاَم هەرکەسێك تکاکاری یەکەی هاندەری کەم تەرخەمی و بێ پەروایی بێت ئەوا گرتنەبەری ڕێگای گومڕاییە.

نمونەی ئەمانە وەکو جوتیارێك وایە ، کەئەگەر زەوی یەکەی بە چاکی وباشی بکێلێت وچاودێری بکات، ئەوا چاوەڕوانی بەرهەمی چاك وباش وپاك دەکات، بەلاَم ئەگەر کەم تەرخەم وبێ پەروا بێت و وردەکاری نەکات لەکێلاَن وبژارو چاودێری کردنیدا ، ئەوا چاوەڕوانی بەرهەمی باش نابێت، بەلاَم هەمیشە گومانی باش بەزەوی یەکە دەبات، ئایا هیچ سوودێکی هەیە؟

یاخودا کەسێك بەبێ ئەوەی بچێتە لای خێزانەکەی تەنها بەئومێد وگومانی باش بردن منداڵی دەبێت؟ یاخود بەبێ کۆشش وخوێندن وهەوڵدان دەبێتە باشترین وچاکترین زانای سەردەمی خۆی؟

بەهەمان شێوە ئەگەر هەرچەندە ئومێدی باش وگومانی چاك بە خودای گەورە بەرێت بەلاَم کۆشش وخودا پەرستی نەکات ئایە پلە بەرزەکانی بەهەشت بەدەست دەهێنێت.؟

وە خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ...... البقرة:١١٨) واتە: "ئەو کەسانەی کەباوەڕدارن

وکۆچیان کردوەو تێکۆشاون لەپێناو خوای گەورەدا ئەوانە بەڕاستی تکاکاری ڕەحمەت و بەزەیی خوا دەکەن "

تەماشای ئەوە بکە کە تکاکاری ئەم پێڕە چۆن بزوێنەری کاری چاکەو هەوڵدانیان بوە.

دەنهێنی ئەم بابەتە ئەوەیە کە:ئومێدو تکاکاری وگومانی باش بردن بەخوای گەورە پێویستی بەگرتنە بەری هۆکارەکانێتی.کەپێویست دەکات بۆ بە ئەنجام گەیاندنی کە خوای گەورە لەشەرع و بەرنامەو سزاو پاداشتی دا دیاری کردوە. کەپێویستە دەستی پێوە بگرین.پاشان ئومێدو تکاوگومانی باش بەخودا بەرین کەلەسەر کاری چاکە بەردەوامان بکات لە سستی وکەم تەرخەمی بمان پارێزێت.

جیاوازی لە نێوان تکاکاری و هیوا خوازی دا

پێویستە کە هەرکەسێ کەتکاکاری دەکات (الرجا) کەپەیوەست بێت بەسێکاری سەرەکیەوە:

یەکەم:خۆش وویستنی ئەوەی کەتکاکاری بۆ دەکات

دووەم:ترس لەدەست چوونی

سێ یەم:هەوڵدان وکۆشش کردن بەگوێرەی توانا بۆ بەدەست خستنی

جاهەر (تکاکاریەك) ئەم سێ شتەی تێدا نەبوو.ئەواتەنها (هیواخوان) یەکی بێناوەڕۆکە.

(تکاکاری) جیاوازە لە (هیواخوازی) .تکاکار هەمیشە دەترسێت_وەئەوی بترسێت _خێرا دەکات تائەوەی ئەنجامەکەی لەدەست نەچێت.لە (الجامع الترمذي) دا هاتوە لەفەرموودەی (أبي هريرة) ﷺ کەپێغەمبەر ﷺدەفەرمێت : (من خاف أدلج ومن أدلج بلغ المنزل، الا ان سلعة الله غالية، الا ان سلعة الله الجنة.) [1] واتە:ئەوی بترسێت

[1] -ئەم فەرموودەیە"حسن"ە ،(ترمذي ٢٤٥٠) وە (حاکم ٤- ٣٧٠٧) وە صحيحه بڕوانە (الصحيحه :٩٥٤).

هەڵدەدات وشەو دەگەڕێت هەنگاو دەنێت وەئەوەی هەنگاو بنێت وهەوڵدات.دەگاتە شوێنی مەبەست.بەڕاستی کاڵاوخەڵاتی خوای گەورە بەنرخ وبەبەهایە.کاڵای خـوداش بەهەشتی بەرینە.

هەروەها خودای گەورە بەهەمان شێوە ی تکاکاری (الرجا) ترس (الخوف) یشـی کـردوە بەبزوێنـەری کـاری چـاکە وچـاکە خـوازی پێکـەوە دوو فاکتـەری هەمیشـەی کردەوەی چاکەن.هەروەکو دەفەرمێت: (إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ * وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ * وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ * وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ * أُوْلَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ..... المؤمنون: ٥٧-٦١) واتە: ئەو کەسانەی کەترسی پەروەردگاریان لەدڵدایەو دەترسێت لێیـان برەنجێـت ئەوانـەش بـڕوا بەئایـەت وفەرمانـەکانی پـەروەردگاریان دەهێنن.ئەوانەشـی هـاوەڵ وهاوبەشـی بۆپـەروەردگار بریـار نادەن.ئەوانـەش کـە دەبەخشن لەزەکات و خێر دڵیـان دەترسـێتنەوەکو لێیـان وەرنەگرێت.چـونکە ئـەوان بێگومـانن کـەبۆ لای پـەروەردگاریان دەگەڕێنـەوە. ئـا ئەوانـە پەلەدەکـەن پێشـبڕکێ دەکەن لە ئەنجام دانی هەموو چاکەیەک"

وەلە (جامع) ی (ترمذی) دا هاتوە.لەفەرمودەی عائیشە‌ﷺ کە دەڵێت: (سألت رسول الله ﷺ عـن هـذه الايـة، فقلـت: اهـم الـذين يشـربون الخمـر ويزنـون ويسـرقون؟ فقالﷺ: لا يا ابنة الصديق، ولكن الذين يصمون ويصلون ويتصدقون ، ويخافون ان لاتقبل منهم اولئك يسارعون في الخيرات.)[1] واتە: خاتوو عائیشە فـەرمووی: پرسـیم لەپێغەمبەری خوداﷺ سەبارەت بەم ئایەتە، ئایا باسی ئەو کەسانە دەکات کـە مـەی دەخۆنەوەو زینا دەکەن دزی لەماڵی خەڵکی دەکەن؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: نـەخێر ئەی کچەکەی صدیق. بەڵکو ئەوانەی ڕۆژوو دەگـرن ونوێژدەکـەن خێروچاکە دەکـەن

[1] – ئەم فەرموودەیە"صحيح"ە، (ترمذي ٣١٧٥)وە (ابن ماجه ٤١٩٨).

لەهەمان کاتدا دەترسن کە خودا لێیان قبول نەکات، ئەمانە بەڕاستی پێش برکێ دەکەن لەکاری چاکەدا.

ترس وتکا لەژیانی هاوەڵاندا[1]

خوای گەورە وەسف وپێناسەی خۆش بەختان دەکات بە پڕوپوختی لەگەڵ ترسدا، وە وەسفی بەدبەختەکان دەکات بەخراپەو هێمنی وئاسایشی. هەر بۆیە گەر لەم سۆنگەیەوە تەماشای ژیانی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ بکەیت دەبینیت کە لەگەڵ پڕوپوختیان لەگەڵ کارو تێ کۆشاندا هێشتا دەت رسان لەخودای گەورە.

حاڵی ابو بکری صدیق رضي الله عنه

ئەوە "ابو بکر"ە دەڵێت: هیوا خواز بوو کە من تەنها تاڵە موویەك بوومایە لە سنگی باوەڕدارێك. وە "احمد" دەگێڕێتەوە وەهەروەها دەڵێت: زمانی خۆی دەگرت ودەیووت:" ئەمە سەرچاوەی ئاوانەکانمە".

وەزۆر جار لەترسی خودا دەگریاو دەیووت: بگرێن، ئەگەر نەگریان خۆتان بگرێنن. وەهەر کاتێك کەهەڵدەسا بۆ نوێژ کردن وەك دارێك لەترسا ڕادەوەستا. جارێکیان باڵندەیەکی ڕزگار کردو ووتی: هەر نێچیرێك ڕاوبکەیت ویان دارێك ببڕیت، ئەوا لەیادی خوات خستووە.

کاتێك لەسەرەمەرگدا بوو ، بەخاتوو عائیشەی ووت: (ئەی کچەکەم من لەماڵ وسامانی مەسوڵمانان ئەم عابایەو شیردۆشێك ئەم خزمەت کارەم هەیە، خێرا بیان گەڕێنەوە دەستی عومەری کوڕی خەتابرضي الله عنه) .

وەدەڵێت: (والله ی ئاواتە خواز بووم دارێك بوومایەو بخورامایەو گازم لێ بگیرایە) .

وە"قتادە"دەڵێت: (بیستوومە کە ابو بکر فەرموویەتی: ئاواتە خواز بووم کە لاسکە سەوزەیەك بوومایە کرم بیخواردمایە) .

---

[1] - بڕوانە (موسوعە الصحابە)و پێشەکی کتێبی(الاوائل من الصحابە)

حاڵی عمری کوڕی خەتابﷺ

ئەوەتا عمری کوڕی خەتابﷺ سورەتی "الطور"ی دەخوێندەوە تا گەیشتە ئایەتی (ان عذب ربك لواقع...الطور:٧) دەستی کرد بەگریانێکی زۆر لەتاوندا نەخۆش کەوت وخەڵکی سەریان لێ دەدا.

لەکاتی سەرەمەرگیدا بەکوڕەکەی ووت: (ئەمە چی دەکەیت، ڕوومەت وگۆنام بخەرەسەر زەوی تا خوای گەورە بەم دیمەنە ڕەحمم پێ بکات)

هەروەها ووتی: (قوڕبەسەرم دایکە...ئەگەر خودا لێم خۆش نەبێت..."سێ جار ئەمەی دووبارە کردەوە"پاشان یەکسەر گیانی سپارد) .

شەوانە قورئانی دەخوێندەوە کە دەگەیشتە هەر ئایەتێك بیهەژاندایە وبترسایە، لەتاواندا چەند ڕۆژێك نەدەهاتە دەرەوە وخەڵی وایان دەزانی نەخۆشە. تەنانەت ئەوەندە گریا بوو دوو خەتی ڕەش لەسەر دەم وچاوی دەردەکەوت.

"عبدالله کوڕی عباس"ﷺ پێی دەڵێت: خوای گەورە لەسەر دەستی تۆ میسری ئازاد کردو چەندین فەتحی گەورە لەسەر دەستی تۆ هاتە دی، ئەویش فەرمووی: ئاواتە خوازم بەس تەنها لەقیامەتدا دەربازبم ، نەپاداشتم هەبێت نەتاوان.

حاڵی عثمانی کوڕی عەفانﷺ

عثمانی کوڕی عەفانﷺ کاتێك لەسەر گۆڕێك ڕابوەستایە ئەوەندە دەگریا تارپیشی تەڕ دەبوو. وەدەڵێت: (ئەگەر من لەنێوان بەهەشت ودۆزەخدا بم ،وەنەزانم بۆ کامیان ڕەوانەم دەکەم، لەوێدا ئاواتە خوازم ببمە خۆڵەمێش پێش ئەوەی بزانم بۆ کام لایان دەمنێرن) .

حاڵی علی کوڕی ئەبی تالبﷺ

ئەوە علی کوڕی ئەبی تالیبە کە زۆر دەترسا لەدوورشتی سەرەکی هیوا درێژی وشوێن کەوتنی حەزو ئارەزووەکان.

یەکەمیان "هیوا درێژی یە" قیامەت بیردەباتەوە، بەلاّم شوێن کەوتنی ئارەزووەکان رێگری دەکات لە حەق و ویستی. جا وادونیا بەرەو ئاوابوون دەچێت وقیامەت سەرهەلّدەدات ، جا هەریەکەیان کەس ورۆلّەی خۆی هەیە. وریا بن و ببنە رۆلّەی قیامەت و دونیا وەلاتێن. ئەمڕۆ تەنها کارەو سبەینێ تەنها لێ پرسینەوەیە.

حالّی ئەبو درداء ﷺ

دەلّێت (ئەو شتەی کەمن زۆر لێی دەترسم ، ئەوەیە کەلەرۆژی قیامەتدا لێم بپرسن وبلّێن: ئەبو دردا تۆ فێری زانست بووی، ئایا کارت پێ کردووە ؟)

وەهەمیشە دەیووت: (ئەگەر ئەتان زانی دوای مردن چیتان بۆ ئامادە کراوە، ئەوا نان وئاوتان پێ نەدەخورا بەئاسانی. وەلەمالّەکانتان خۆتان نەدەگرت ، بەلّکو بەرەودەشت ودەرەکان هەلّ دەهاتن وسنگتان دەکوتا وبۆخۆتان دەگریان. وەمن ئاواتە خواز بووم دارێك بوومایەو بخورامایە) ..

حالّی عبدالله ی کوڕی عباس ﷺ

ئەوەندە دەگریا چاوەکانی شۆڕ ببونەوە ئەوەندە دەگریا.

حالّی ئەبو ذر ﷺ

دەیووت: (ئاواتە خوازبووم دارێك بوومایە ، یاخود هەر دروست نەکرامایە. وەکاتێك ویستیان هاوکاری بکەن لەلایەن دەولّەتەوە ووتی: من پێویستم پێی نی یە، چونکە بزنێکمان هەیە دەیفرۆشین و وەگوێ درێژێکمان هەیە بۆ بارهەلّگرتن، خزمەتکارێکمان هەیە هاوکاریمان دەکات ، وەعابایەکم هەیە. وەمن دەترسم لەسەر ئەمانە توشی لێ پرسینەوە بم لە قیامەتدا) .

حالّی تەمیمی داری ﷺ

شەوێکیا تەمیم ی داری سورەتی جاثیة ی دەخوێندەوەتا گەیشتە ئایەتی: (أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ... الجاثية:٢١) واتە: ئایا ئەوانەی کەتاوانکاریان ئەنجام

داوە وای دادەنێت کەلە گەڵ ئەوکەسانەدا وەك یەکن کە باوەڕیان هێناوە و کردەوەی چاکەیان ئەنجام داوە، لەژیان ومردنیاندا زۆر بەهەڵەدا چوون.

ئیتر لەترساندا دەگریاو هەردووبارەی دەکردەوە تاوەکو ڕۆژ دەبووەوە.

حاڵی ئەبو عوبیدەی کوڕی جەراح ﷺ

ئەبو عوبیدە دەڵێت: زۆر ئاواتە خوازم کەمن مەڕێك بوومایەو بکرامایە قوربانی وسەر ببڕامایە و گۆشتم بخورایە.

لەم بوارەدا ڕووداو و ووتەی زۆر هەن کە درێژە دەکێشێت، تەنانەت "بخاری "لە (صحیح) ەکەیدا بابەتێکی لەم بوارەی لەژێر ناونیشانی"باب خوف المؤمن ان یحبط عمله، وهو لایشعر"دا داناوە.

"**ابراهیم التمیمی**"دەڵێت: (هەرکاتێك بەراوردی نێوان ووتەو کردەوەی خۆمم کردبێت ، مەترسیم بۆ دروست بووە لەوەی کردەوەکانم ووتەکانم بەدرۆ بخاتەوە.) [١]

"**ابن ابی ملیکە**"دەڵێت: (سێ لەهاوەڵانی پێغەمبەرم بینوە هەر هەموویان لەوە ترساون توشی دوو ڕووی هاتبێتن، وەکەسیان نەی دەووت باوەڕی من وەك باوەڕی جبریل ومیکائیل وایە.) [٢]

وە"**حسن**" ڕەحمەتی خوای لێبێت دەڵێت: (تەنها باوەڕدار دەترسێت ، وەتەنها دووڕوو بێ ترسە.) [٣]

وە"بخاری"دەڵێت: کاتێك پێغەمبەرﷺ ناوی دووڕووەکانی لای (حذیفە) بردبوو، "حذیفە"دەڵێت: "عمری کوڕی خەتابﷺ دەهات ودەیفەرموو: سوێندت دەدەم

---

١ -بوخاری ئەم ووتەبەی لە (صحیح)ەکەیدا هێناوە ، (باب خوف المؤمن ان یحبط عمله ، وهؤلاء یشعر /کتاب الایمان ، باب٣٧).

٢ -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

٣ -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

بەخودا ناوی بەدووپڕوو بردم یانا؟ وە حذیفەش دەیفەرموو: نەخێر بەلاَم لەدوای عمر بەکەسی تر نالێم.

هەروەها بخاری دەلێت: بیستم یەکێك لەزانایان ووتی: مەبەستی لەحذیفە لەوەی کە بەدوای عمر بەکەسی تر نالێم ، واتە ئەم دەرگایە لەخۆم ناکەمەوە خەلکی بێت پرسیارم لیّ بکەن لەم بوارەدا. وەبوخاری دەلێت: منیش ووتم: ئەمەی حذیفە وەك هەمان فەرموودەی پێغەمبەرﷺ وایە کە یەکێك لەهاوەلاَنی داوای لیّ کرد کە یەکێك لەو حەفتا هەزارە بێت کە بەشەفاعەتی پێغەمبەرەوە دەچنە بەهەشتەوە، پێغەمبەر پێی فەرموو: سبقك عكاشة.[1] واتە عکاشە پێش تۆ کەوت لەم داوا کردنەدا.

پێغەمبەر مەبەستی ئەوە نەبووە کە جگە لە"عکاشە"ئیتر کەسی تر نەماوە، بەلکو مەبەستی ئەوەبووە کە ئەم دەرگایە لەخۆی نەکاتەوە وهەرکەسێك بێت وداوا بکات و تائەویش بکەوێتە بەر ئەو تکاکاری وشەفاعەتە....والله أعلم.

[1] - ئەم فەرموودەیە"صحیح"ە، (بخاری ٦٥٤٢)وە(مسلم ٨٩/٣- نووی) گێڕاویانەتەوە.

بەشی دووەم:

شوێنەواری
تاوان.....

سزای لە دونیا و قیامەتدا

تاوان هۆكاری هەموو تاوان ودەردێكە

دێینەوە سەر باسی دەردو نەخۆشی یەكان ، كە هۆكاری تێكدەری دونیاو قیامەتە. دەبێت بزانین كەتاوان زیانی خۆی دەدات بەتایبەتی لەدڵدا. نمونەی وەك ژەهر وایە لە جەستەی مرۆڤدا. بە پێی جۆرو پلەی تاوانەكان كاریگەریشی دەگۆڕێت.

ئایا جگە لەتاوان ، هیچ كارێكی تر هەیە دونیاو قیامەتیشی شێواندبێت؟

هەر تاوان نەبووە هۆی هۆكاری بەدەركردنی" أدم وحوی"ی باوك ودایكمان لە بەهەشتی خۆش وبەختەوەری؟

هەر تاوان نەبووە هۆكاری بەدەرهێنان و ریسوا كردنی (ئیبلیس) لە مەلەكوتی خوای گەورە، وەبەر نەفرەت وخەشم وقینی كەوت و دیمەن و ڕوخساری بووە ناشرینترین سامناكترین ڕوخسار، وەبۆ هەتاهەتایی بێ بەش كرا لەبەزەیی و ڕەحمەتی خوای گەورە، وەدۆزەخ بووە جێگەی هەمیشەیی. كەهەموو ژیانی سەروبن كردەوە لەڕەحمەتی خودا بەتوڕەیی وغەزەبی. لەبەهشتی خۆش بۆ دۆزەخی ئاگرین، لەباوەڕ بۆ بێ باوەڕ، لەپیرۆزی یەوە بۆ دڕندەیی وڕیسوایی....لەبری تەسبیحات ،كفروشیرك و دووڕووی... وەلە بری ئەو هەموو پیرۆزی وخودا پەرستی یە، بووبەڕابەر وهاندەری پێڕی تاوانبار وستەمكار وخراپەكاران.

هەر تاوان نەبوو ، بووەهۆی هەڵكردنی زریانی نغرۆبوون ونقوم بوونی هەموو سەر زەوی بەهەموو پێكهاتەكانی یەوە ئاو دایپۆشین؟

هەر تاوان نەبوو بووە هۆی هەڵكردنی زریانی ڕەشەبا بۆ سەر قەومی"عاد" و وەبووەمایەی سەرگەردان وتەفروتوناكردنیان ولەناودانیان، وەبوونە نمونەو پەند بۆ هەموو مێژوو وجیهان؟

وەهەر تاوان نەبوو بووە هۆكاری ناردنی"هاوارو قیژەی سامناك" بۆ سەر قەومی (ثمود) كە جەرگ ودڵ وهەناویانی بڕی ولەناوی بردن؟

هــەر تــاوان نــەبوو بــووە هــۆی هۆكــاری لــەرەگ وریشــە دەركردنــی گونــدەكانی قــەومی"لــوط" و بەرزكردنـــەوەیان بــۆ بەرزاییـــەكانی ئاسمــان وبەشــێوەیەك كــە فریشتەكانی ئاسمان گوێیان لەوەرینی سەگەكانیان بوو. پاشان لەبەرزاییەوە بەناخی زەویــدا رۆیــان كــردن ســەربەرەوخوار پاشــان بــەردی بــاران بەســەریانداكە هــەموو چەشنەكانی غەزەبیان بەسەردا باران ولـەناو بـران. وەئـەم قـارو سـزایە دوور نـی یـە دووبارە بێتەوە بۆ ستەمكاران.

هەر تاوان نـەبوو. .بـووە هۆكـاری نـاردنی هـەوری رەشـی سـامناك بـۆ سـەر قـەومی (شعیب) و دواتر كەگەیشتە بان سەریان ئاگری بەتینی سوتێنەری بەسەردا باران؟

هەر تاوان نەبوو... بـووە هۆكـاری خنكانـدنی (فیرعـەون) و دارودەسـتەكەی، دواتـر روحەكانیان رەوانەی دۆزەخ كردن ولاشەوجەستەكانیشایان وەك عیبرەت هێشتنەوە؟

هەر تاوان نەبوو... قارون ومالْ وسامان وكۆشكەكەی بەناخی زەویدا برد؟

هەر تاوان نەبوو... بووە مایەی لەناوبردنی قەومی "یس" بەهاواری گەورە؟

هەر تاوان نەبوو. . پێرێكی بەتواناو جەریەزەی زالْ كرد بەسەر (بنی إسرائیل) دا پیاو وكورپانی كوشتن وكچ وئافرەتیان بەكەنیزە بردو ولآتیان كاولكرد؟

هــەر تــاوان نــەبووە... هــەموو جــۆرە كارەسـاتێكی گـەورەی بەسـەریاندا هێنـا"بنی إسرائیل" لەكوشتارو كاولكاری ووێرانی وكچ وئـافرەت بەكـەنیزەكردن ووەزالْ كردنـی پاشاو ستەمكارەكان و وەبوون بەمەیمون وبـەرازە ریسـوا... وەدوایـەمینیان پـەیامی خوای گەورەیە كەدەفەرمێت: (لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ.... اعراف:١٦٧) واتە: كەسانێك دەنێرمە سەریان كەتا رۆژی قیامەت ئازارو ئەشكەنجەیان بدات.

"امام احمد" دەلْێت: (ولید بن مسلم) بـۆی گێرامـەوە كـە ئـەویش لـە (صـفوان بـن عمرو) ئەویش لە (عبدالرحمن بن جبیر بن نفیر) ئەویش لەباوكی یەوە، دەلْێت ووتـی: كاتێ ولآتی"قبرص" ئازادكراو دەسەلآتدارەكانی سـەرگەردان وپـەرش وبلآوبوونـەوەو

وەبەسەریەکدا دەگریان. لەوکاتەدا "ابو درداء"مﷺ بینی لەگۆشەیەکدا دەگریا. منیش لێم پرسی: بۆچی لەم ڕۆژەدا دەگریت کەخوا ئیسلامی سەربەرزکرد تێیدا ئەویش ووتی: ئەوە ئەڵێی چی"جبیر"خەڵکی چەند بێ دەسەڵاتن بەرامبەر بەگەورەیی خودا. ئەم قەومە خاوەن دەسەڵات وپاشای بەهێزبوون کەپشتیان لەفەرمانی خودا کرد، چییان بەسەردا هات.

"علی بن الجعد"دەڵێت: (شعبە بن عمرو بن مرە) ووتی: گوێم لە"أبا البحتری"بوو ووتی: ئەوانەی کە گوێیان لێ بوو هەواڵیان پێدام کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لن یهلك الناس حتى یعذروا من انفسهم.) [1] واتە: خوای گەورە خەڵکی بەهیلاك نابات ، تاخەڵکی خۆیان بیانوو بەدەستەوە نەدەن.

وەلە مسند دا هاتووە لە فەرموودەی (ام سلمة) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إذا ظهرت المعاصي في أمتي عمهم الله بعذاب من عنده، فقلت یا رسول الله: اما فیهم یومئیذ أناس صالحون؟ قالﷺ : "بلى"، فقلت: کیف یصنع بأولئك؟ قال: یصیبهم ما أصاب الناس ،ثم یصیرون الى مغفرة من الله ورضوان.) [2] واتە: ئەگەر سەرپێچی وتاوەنکاری وپاخی بوون سەری هەڵدا لەناو ئومەتەکەمدا، ئەوا خوای گەورە هەموویان توشی سزا دەکات. منیش پرسیم: ئایا کەسانی چاکەخوازیان تێدا نی یە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: "بەڵێ تێیدایە". منیش ووتم: ئەی چی لەوان دەکات؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئەوانیش توشی دەبن بەڵام دواتر دەگەڕێنەوە بۆ لای ڕەحمەت وڕەزامەندی خوای گەورە.

وەلە "مراسیل الحسن" لە پێغەمبەرەوە کەدەفەرمێتﷺ : (لا تزال هذه الأمة تحت یدالله وفي کنفه مالم یمالئ قراؤها ، وما لم یذل صلحاؤها فجارها، ومالم یهن

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد : ٤/٢٦٠، ٥/٢٩٣)و (أبو داود:٤٣٤٧).

٢ - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ١/ ٢، ٦/٣٠٤)وە لە(صحیحین)دا بەم چەشنەیە:(یهلکون مهلکا واحداً ولکن یبعثون على نیاتهم) لەگێرانەوەیەکی تردا (على أعمالهم).

خيارها اشرارها، فأذاهم فعلو ذلك رفع الله يده عنهم، ثم سلط عليهم جبابرتهم فساموهم سوء العذاب، ثم ضربهم الله بالفاقة والفقر.) [1] واته: بەردەوام ئەم ئومەتە لەژێر دەستی ڕەحم ومیهرەبانی وچاودێری خودادایە، کاتێك کە قورئان خوێنەکانیان چاولەخوارو مەیلداری کاربەدەستان نەبن ، وەپیاوچاکانیان ژێردەستەی خراپەکاران نەبن، وەپیاوە باشەکانیان بەچاوی سوکەوە تەماشا نەکرێن، بەڵام کاتێك ئەمانە ڕوویاندا ، ئەوا دەستی چاودێری ومیهرەبانیان لەسەر هەڵدەگرێ وپاشان زۆرداران زاڵ دەکات بەسەریاندا و تووشی خراپترین ئازاریان دەکات ودواتر بەڵای هەژاری نەبوونیان تووش دەکات.

وەلە مسند دا هاتووە لە فەرموودەی (ثوبان) ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان الرجل ليحرم الرزق بالذنب يصيبه.) [2] واتە: مرۆڤی وا هەیە بێ بەش دەبێت ورزقی لێ قەدەغەدەکرێت بەهۆی تاوانێکەوە کەتوشی دەبێت.

هەروەها لەهەمان سەرچاوەو هەمان کەسدا هاتووە کەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (يوشك ان تتداعى عليكم الأمم من كل أفق ، كما تداعى الأكلة على قصعتها، قلنا: يا رسول الله امن قلة منا يومئذ؟ قالﷺ: انتم يومئذ كثير، ولكنكم غثاء كغثاء السيل، تنزع المهابة من قلوب عدوكم، ويجعل في قلوبكم الوهن، قالوا وما والوهن؟ قال: حب الحياة وكراهة الموت.) [3] واتە: نزیکە میلەتانی تر لەهەموو لایەکەوە بێن وبدەن بەسەرتاندا ، وەکو چۆن کەسانێك بانگی یەکتری دەکەن بۆ سەر نان خواردن، هاوەڵان وتیان: ئایا ئێمە ئەو ڕۆژە ژمارەمان کەمە؟ پێغەمبەر فەرمووی: ئێوە ئەو

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف)ە، (حافظي عراقي)لە (المغني)دا هێناویەتی وەدەڵێت(أسنادها ضعيف).

[2] – ئەم فەرموودەیە(حسن لغيره)ە،(احمد:٥/٢٧٧)و (الحاكم:١/٤٩٣)و (ابن ماجه:٤٠٢٢) بڕوانە (كنز الفوائد).

[3] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد: ٥/٢٧٨)و(ابو داود ٤٨٧٨)بڕوانە(السلسله الصحيحه:٩٥٨).

ڕۆژە ژمارەتان زۆرە ، بەڵام وەکو کەف سەر دەریان ، ترسی ئێوە لەدڵی ئەوان دەردەهێنرێت ولێتان ناترسن"وهن"دەخرێتە ناودڵەکانتان، پرسیان:ئەی پێغەمبەر"وهن" چی یە؟ پێغەمبەر فەرمووی: "وهن" واتە: خۆشویستنی دونیاو ڕق لێ بوونەوەی مردن.

وەلە (مسند) دا هاتووە لە فەرموودەی"أنس"ﷺ کە پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لما عرج بي مررت بقوم لهم أظفار من نحاس يخمشون بها وجوههم وصدورهم، فقلت: من هولاء ياجبريل ؟ قال: هؤلاء الذين ياكلون لحوم الناس، ويقعون في أعراضهم.) [1] واتە: لەشەوی "إسراء"دا قەومێکم بینی نینۆکی درێژیان هەبوو لە مس دروست کرابوو سنگ ودەم وچاوی خۆیانی دەڕنی ، بەحەزرەتی جبریلم ووت: ئەمانە کێن؟ ئەویش ووتی: ئەوانە ئەو پێڕەن کە بەهەمیشەیی گۆشتی مرۆڤیان دەخواردو بەخراپە باسی ناموسی خەڵکیان دەکرد.

وەلە "جامع" ترمذی دا هاتووە لە فەرموودەی (ابي هريرة) ﷺ کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (يخرج في أخر الزمان قوم يختلون الدنيا بالدين ، ويلبسون للناس مسوك الضأن من اللين، ألسنتهم أحلى من السكر، وقلوبهم قلوب الذئاب، ويقول الله عزوجل: ابي يغترون؟ وعلى يجترئون؟ فبي حلفت، لأبعثن على اولئك فتنة تدع الحليم فيها حيران.) واتە: لە کۆتایی زەماندا کەسانێك دەردەچن لە ڕێگەی ئایینەوە دونیا بەدەست دەهێنن، هێندەش خۆیان نەرم ونیان دەکەن بەوێنەی مەڕ، زمانیان شیرینترە لە شەکر،بەڵام دڵیان دڵی گورگە. خوای گەورە دەفەرمێت: (ئایا دەیانەوێت من بخەڵەتێنن؟ جورئەت وبوێری بەسەر منەوە دەکەن؟ سوێند بێت بەخودی خۆم..بەڵاو فیتنەیەکی ئەوتۆیان بەسەر دێنم کە عاقڵەکانیان تێدا سەرگەردان بن) .

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد: ٣/٢٢٤)و (أبو داود: ٤٢٩٧) بڕوانە (سلسلە الصحيحە: ٩٥٨).

وه (ابن أبی الدنیا) لەفەرموودەی (جعفر بن محمد) . (عن ابیه عن جده) ووتی که (علی بن ابی طالب) ووتی: (یأتي علی الناس زمان لایبقی من الاسلام إلا إسمه، ولامن القرآن الا رسمه، مساجدهم یومئذ عامرة، وهي خراب من الهدی، علماؤهم شر من تحت ادیهم السماء، منهم خرجت الفتنة، وفیهم تعود.) واتە: ڕۆژانیك دێت بەسەر خەڵكیدا، ئیسلام تەنها هەر ناوەكەی دەمێنێت ، وە قورئانیش تەنها وێنەكەی و مزگەوتەكان ڕازاوەن،بەڵام وێرانە لەڕووی خودا پەرستی یەوە، زاناكانیان خراپترین پێڕن ، لەوانەوە فیتنەو ئاشوب سەرهەڵدەدات، وەهەر بۆ ئەوانیش دەگەڕێتەوە.

وە لە"سماك بن حرب" وەلە " عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود"ەوەﷺ لەباوكی یەوە ووتی: (اذا ظهر الزنا والربا في قریة أذن الله عزوجل بهلاكها) واتە: هەركاتێك زیناو سوخواردن"ریبا"لەهەر شارێكدا سەری هەڵدا ، ئەوا خوای گەورە مۆڵەتی بەهیلاك بردنیان دەدات.

وەلە (مراسیل الحسن) دەڵێت: (اذا أظهر الناس العلم وضیعوا العمل، وتحابوا بالألسن ، وتباغضوا بالقلوب ، وتقاطعوا الارحام، لعنهم الله عزوجل عند ذلك، فاصمهم وأعمی أبصارهم) واتە: هەركاتێك خەڵكی خۆیان بەزانا دەرخست وكاریان پێ نەكرد، بەزمان یەكیان خۆش دەویست ولەدڵەوە ڕقیان لەیەك بوو ، وە پەیوەندیان دەپچڕاند، ئەوا خوای گەورە نەفرەتیان لێ دەكات وكوێروڵاڵیان دەكات.

وە لە"سنن"ی "ابن ماجه" دا هاتووە لەفەرموودەی (عبدالله بن عمر الخطاب) ﷺفەرمووی: (كنت عاشر عشرة رهط من المهاجرین عند رسول اللهﷺ ، فأقبل علینا رسول اللهﷺ بوجهه فقال: یا معشر المهاجرین، خمس خصال أعوذ بالله ان تدركوهن: ما ظهرت الفاحشة[1] في قوم حتی أعلنوا بها إلا ابتلوا بالطواعین والأوجاع

---

[1] – فاحشە: هەموو شتێكی ناڕەواو ناشرین لە ووتەو كرداردا وەخوای گەورە باسی دەكات كە فاحیشە قەدەغەیە بەنهێنی وئاشكرایەوە:(قل انما حرم ربي الفواحش ماظهر منها وما بطن)

والأوجاع التي لم تكن في اسلافهم الذين مضوا ، ولا نقص القوم المكيال والميزان الا ابتلوا بالسنين وشدة المؤنة وجور السلطان، وما منع قوم زكاة اموالهم إلا منعوا القطر من السماء فلولا البهائم لم يمطروا،ولاخضر قوم العهد الا سلط الله عليهم عدواً من غيرهم، فأخذوا بعض ما في ايديهم ، وما لم تعمل ائمتهم بما انزل الله عزوجل في كتابه الاجعل الله باسمهم بينهم.) [1] واته: ئەی پێری کۆچەرییەکان"المهاجرين" پەنا ئەگرم بەخوادا کە توشی ئەم پێنج خەسڵەتە نەبن: لە قومێکدا زینا سەرهەڵبدات و بە ئاشکرا ئەنجامی بدەن ئەوا توشی چەندین پەتای جۆراوجۆر دەبن کەلە پێشینەو باوباپیریاندا نەبووە. وەهەر قەومێك دیاردەی دزی وفێڵ کردن لەتەرازودا ئەنجام بدەن، ئەوا توشی گرانی وستەمی دەسەلآت دەبنەوە. وەهەر قەومێك رێگری بکەن لەزەکات دەرکردن، ئەوا توشی وشکەساڵی دەبن ، ئەگەر لەبەر گیانلەبەران نەبێت هەر بەیەکجاری باران نابارێت. وەهەر قەومێك دیاردەی پەیمان شکاندن تێیاندا سەرهەڵبدات، ئەوا خوای گەورە دوژمنانیان بەسەردا زاڵ دەکات و بەشێکی زۆری سامان ودەسەلآتیان لەدەست دەدەن. وەهەر قەومێك سەرکردەکانیان بەفەرمایشتەکان وکتێبەکەی خوای گەورە فەرمان ڕەوایی نەکەن ، ئەوا خوای گەورە توشی دوبەرەکی ودوژمنایەتیان دەکات لەنێو خۆیاندا.

وەلە (مسند وسنن) دا هاتووە لە فەرموودەی (عمرو بن مروه) لە (سالم بن ابی الجعد) ﷺ لە باوکی یەوە دەڵێت پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن من كان قبلكم كان اذا عمل العامل فيهم بالخطيئة جاءه الناهي تعذيراً، فأذا كان الغد جالسه و اكله وشاربه، كانت لم يره على خطيئة بالأمس، فلما رأي الله عزوجل ذلك منهم ضرب بقلوب بعضهم على بعض ، ثم لعنهم على لسان نبيهم داود وعيسى بن مريم، ذلك

وەدەفەرموێت:(الشيطان يعدكم الفقر ويأمركم بالفحشاء) وەزۆر ئەم وشەیە ۆ "زینا" بەکاردەهێنرێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (ابن ماجه: ٤٠١٩) و(بویصر البانی)بە حسن یان داوەتە قەڵەم.

بما عصوا وكانوا يعتدون. والذي نفس محمد بيده لتأمرن بالمعروف، ولتنهون عن المنكر ولتاخذن على يد السفية، ولتأطرنه على الحق أطراً او ليضربن الله بقلوب بعضكم على بعض، ثم ليلعنكم كما لعنهم) [1] واته:لەو خەڵكانەی پێش ئێوەدا گەر کەسێك هەڵەی بکردایە ، ئەوا یەکێك لەوکەسانەی ئامۆژگاری خەڵکیان دەکرد دەهات وسزای دەداو ئامۆژگاری دەکرد، پێی دەووت: لەخوا بترسە، بەلأم بەیانی کەرۆژ دەبووەوە ئامۆژگاری کەرەکە لەگەڵ تاوانبارەکەدا پێکەوە دەبوون نان وئاویان دەخوارد هەروەکو بڵێی ئەو کەسە دوێنێ هەڵەی هەرنەکردبێ. کاتێك خوای گەورە ئەمەی لێ بینین دڵەکانی وەك یەك لێ کردن وەبەیەکیانیدا. ئەوجا نەفرەتی لێ کردن لەسەر زاری "داود وعیسای کوڕی مریم (س.خ) ". ئەمەش بەهۆی ئەوەی سەرپێچی خودایان دەکرد ،پاشان پێغەمبەر فەرمووی: سوێند بەوکەسەی کەگیانی منی بەدەستە ،ئەگەر فەرمان بەچاکەو ڕێگری لەخراپە نەکەن ، وەدەستی نەفامان نەگرن وپشتیوانی لەحەق نەکەن، ئەوا خودا دڵەکانتان دەدات بەیەکداو نەفرەتان لێ دەکات، وەکو لەوانەی پێشوو تری کرد.

وە (ابن ابی الدنیا) لە "ابراهیم بن عمرو الصعانی"دەڵێت: (اوحى الله الى يوشع بن نون عليه السلام، اني مهلك من قومك اربعين الفاً من خيارهم، وستين الفاً من اشرارهم، قال:يارب ،هؤلاء الاشرار ، فما بال الاخيار؟ قال: إنهم لم يغضبوا لغضبي، وكانوا يواكلونهم، ويشاركونهم.) واتە: خوای گەورە وەحی بۆ"یوشع بن نون"نارد کەمن وچل هەزار لەپیاو خراپ وچل لەپیاوچاکانی قەومەکەت بەهیلاك دەبەم. ئەویش ووتی: خوایە پێری خراپەکارەکان حەقی خۆیانە، ئەی پێری چاکەکاران بۆ؟ فەرمووی: چونکە بەئەرکی خۆیان هەڵنەساون بەوەی ڕێگری خراپەکاران نەبوون ، تووڕەنەبوونە بەرامبەر ئەو کارانەی کە من پێم ناخۆشە، وەئەوان ئەنجامیان داوە.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(ضعیف الاسناد)ە، (احمد: ١/٢١٩)وە (ابو داود: ٤٣٣٦) وە(الترمذي: ٣٠٤٧) وە (ابن ماجه: ٤٠٠٦)بڕوانە: (ضعیف ابن ماجه ی البانی: ٨٦٧).

هەروەها (أبو عمر بن عبدالبر) لە"أبی عمران" دەڵێت: (خوای گەورە دوو فریشتە ڕەوانە دەکات بۆ کاولکردنی گوندێك ،بەهەرچی تێدایە. کاتێك کەچوونە سەر گوندەکە بینیان کە پیاوێك لەمزگەوتەکەودا خواپەرستی دەکات وکڕنوش دەبات، فریشتەکان وتیان: خوایە گیان فلاّن بەندەت لەگوندەکەتدا نوێژ دەکات، خوایگەورە فەرمووی ئەویشی لەگەڵدا وێران بکەن، چونکە هیچ کاتێك نارەحەت ودڵگران نەبووە لەپێناو مندا.) .

وە"الحمیدی" لە (سفیان بن عیینە) دەڵێت: (سفیان بن سعد) لە "مسعر" دەگێڕێتەوە: (کە فریشتەیەك فەرمانی پێ کرابوو کە گوندێك بەناخی زەویدا بەرێت ، دواتر وتی ئەی پەروەردگار فلانە کەسی خواپەرستی تێدایە. خوای گەورە وەحی نارد کەلەو کەسەوە دەست پێ بکە، چونکە هیچ کاتێك دڵگران نەبووە بەرامبەر بەوکارە خراپانەی کەلەو گوندەدا کراوە.)

وەهەروەها (ابن أبی الدنیا) لە "وهب بن منبە"دەڵێت: (کاتێك داودی پێغەمبەر هەڵەی کرد، داوای لێ خۆشبوونی کرد ، خوای گەورە لێی خۆش بوو. دواتر خوای گەورە باجی ئەو هەڵەیەی دابەسەر نەتەوەی بنی ئیسرائیلدا. حەزرەتی داود فەرمووی: ئەی خودایە تۆ فەرمانڕەوایی دادپەروەری ڕەهای چۆن باجەکەیت دابەسەر کەسانی تر کەچی من هەڵەم کردووە. خوای گەورە وەحی نارد وفەرمووی:چونکە کاتێك تۆ هەڵەت کرد، ئەوان ڕێگریان نەکردیت.)

وەهەروەها (ابن ابی الدنیا) لە (أنس بن مالك) دەڵێت: (انه دخل علی عائشةرضي الله عنها هو ورجل آخر، فقال لها الرجل: یا ام المؤمنین حدثینا عن الزلزلة. فقالت: اذا استباحوا الزنا،وشربوا الخمور ، وضربوا بالمعازف غار الله عز وجل في سمائه، فقال للأرض: تزلزلي بهم ، فإن تابوا ونزعوا، وإلا هدماها علیهم، قال: یا ام المؤمنین أعذابا لهم؟ قالت: بل موعظة ورحمة للمؤمنین، ونکالا وعذابا وسخطا علی الکافرین. فقال انسرضي الله عنه:ما سمعت حدیثا بعد رسول الله ﷺ انا أشد فرحا به مني

بهذا الحديث.) [1] واته:من وپیاوێکی تر چووین بۆ لای خاتوو عائیشهﷺ،پیاوەکە لێی پرسی: ئەی دایکی بڕواداران باسی بوومەلەرزەمان بۆبکە"زلزلە"؟خاتوو عائیشەش فەرمووی: ئەگەر زیناوداوێن پیسی بەئاشکراکرا و مەی خورایەوەو ئامێری مۆسیقایان ژەنی. خوای گەورە لەسەرووی ئاسمانەوە تورە دەبێت، وەبەزەوی دەڵێت دەست بکە بەلەرینەوە واتە بوومەلەرزە. جا ئەگەر تەوبەیان کردو گەڕانەوە باشە..ئەگەرنا ئەوا بە بوومەلەرزە کاولیان دەکات و خانوو کۆشکەکانیان بەسەردا دەڕوخێنێت. پیاوەکە ووتی: ئەی دایکی بڕواداران ئەمەتەنها سزایەکە بۆ ئەوان؟ خاتوو عائیشە فەرمووی: پەندو ئامۆژگاری یەکە بۆ بڕواداران وە سزاو تورەیی خودایە بۆ بێ باوڕەکان. "أنس" دەڵێت: لەدوای پێغەمبەری خودا فەرموودەی وادڵ خۆشم نەبیستووە.

وە (ابن أبی الدنیا) لە فەرموودەیەکی (مرسل) دەگێڕێتەوە: (إن الأرض تزلزت على عهد رسول الله ﷺ ، فوضع يده عليها ثم قال: أسكني ، فإنه لم يأن لك بعد، ثم التفت الى اصحابه. فقال: (ان ربكم ليستعتبكم فاتبعوه) ، ثم تزلزت بالناس على عهد عمر بن الخطابﷺ فقال: أيها الناس ما كانت هذه الزلزلة الا على شيء أحد ثتموه، والذي نفسي بيده لئن عادت لا أساكنكم فيها أبداً.) [2] واته: لەسەردەمی پێغەمبەرداﷺ بومەلەرزەیەك ڕوویدا وزەوی دەستی کرد بە لەرینەوە، پێغەمبەریش دەستی خستە سەر زەوی و پێی فەرموو: هێمن وئارام بە هێشتا کاتی ئەوەت

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (ضعيف الاسناد) ە،(حاكم: ٥١٦/٤) گێڕاویتیەوە لەسەر مەرجی مسلم بە"صحیح"ی داوە لەقەڵەم، وە(ذهبي) دڵێت:پێم وایە هەڵبەستراوێت ، وەئەم فەرموودەیە(سیوطي)لە کتێی(کتاب الزلازل)دا هێناوێتی و وەدەیداتە پاڵ (ابن ابی الدنیاو حاکم) موە دەڵێت: وەبەڕاستی زانیوە (صحیح) بڕوانە ئەو کتێبە لا٩٧-١٠٠، بەدەرهێنانی ئێمەوە.

٢ - ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد) ە،وە(ابن أبی حاتم)لە(المراسیل ل-١٩٠) گێڕاویتیەوە، بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو، لا٢٥.

نەهاتووە ، پاشان رووی کردە هاوەڵەکانی وفەرمووی: خوای گەورە لۆمەتان دەکات ، دەی ئێوەش لۆمەی خۆتان بکەن لەسەر خراپەکاریەکانتان

پاشان لەسەردەمی (عمر بن الخطاب) دا بومەلەرزەیەك روویدا. (عمر) فەرمووی: (ئەی خەڵکینە ئەم بومەلەرزەیە بەهۆی کارێکە بووە ئێوە بەخراپە ئەنجامتان داوە، سوێند بێت بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە، ئەم جارەیان رووبداتەوە من پارێزگاریتان لیّ ناکەم) .

وەلە پلەوپایەی (عمر بن الخطاب) دا هاتووە لە (ابن ابی الدنیا) ەوە دەگێڕێتەوە کە: (ان الارض تزلزلت علی عهد عمر ﷺ فضرب يده عليها ،وقال: مالك؟ ومالك؟ أما إنها لو كانت القيامة حدثت اخبارها ، سمعت رسول الله ﷺ يقول: إذا كان يوم القيامة فليس فيها ذراع ولاشبر إلا وهو ينطق.) واتە: لەسەردەمی (عمر بن الخطاب) ﷺ زەوی لەرزی یەوە، عمریش دەستی خستەسەری و ووتی: ئەوەچیتە؟ ئەوە چیتە؟ خۆئەگەر قیامەت بێت، ئەوا دەبێت بێتە وەلاّم، چونکە من گوێم لەپێغەمبەر بوو ﷺ فەرمووی: ئەگەر رۆژی قیامەت روویدا ئەوا هەموو بالّ وبستێك لەزەوی دەست دەکات بەقسەکردن.

وە (إمام احمد) لە (صفیه) دەگێڕێتەوە کە: ووتویەتی: (قالت: زلزلت المدينة على عهد عمر ﷺ، فقال: يا ايها الناس ماهذا؟ ما اسرع احدثتم. لئن عادت لاأساكنكم فيها.) [1] واتە: لەسەردەمی "عمر" ﷺ زەوی لەریەوە، ئەویش ووتی: ئەی خەڵکینە ئەمە چی یە؟ چۆن بەخێرایی شتێکتان کردووە، جائەگەر ئەم جارە رووبداتەوە من ئێوەی تێدا ناپێرێزم.

وە (کعب) دەڵێت: هەرکاتێك خەڵکی تاوانی زۆریان لەسەر زەوی ئەنجام بدایەئەو زەوییەی لەترسی ئەوەی کە خودای گەورە ئاگادارێتی دەلەرزی یەوە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(ابن ابی شیبه)لە (مصنفه:٤٧٤/٢)وە(بیهقی)لە (سنة الطبی: ٣٤٢/٣) گێڕایانەتەوە.

(عمر بن عبدالعزيز) ﷺ نامەی نووسراوی ئاراستەی گشت شارەكان كرد: (اما بعد فإن هذا الرجف شيء يعاتب الله عزوجل به العباد ، وقد كتب الى الامصار أن يخرجوا في يوم كذا وكذا شهر كذا وكذا، فمن كان عنده شيء فليتصدق به، فإن الله عزوجل يقول: قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى..أعلى:١٤-١٥. وقولوا كما قال ادم: رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ... الأعراف:٢٣. وقول كما قال نوح: وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ...هود:٤٧. وقولوا كما قال يونس: لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.... الأنبياء:٨٧) [1]

واتە: ئەم داچەڵەكینەی زەوی گلەیی خودایە لەبەندەكانی دەكات. وەلەنامەیەكدا كەئاراستەی سەرجەم شارەكانی كردو نووسی بووی: ئەم زەمین لەرزەیە گلەیی خودایە لە بەندەكانی،جا پێویستە لە فلان رۆژو لەفلان رۆژدا ، وەلە فلان مانگ ولەفلان مانگدادەربچنە دەرەوەی شار ، هەر كەسێك دەستی دەردەچێت وهەیەتی باخێر بكات، چونكە خوای گەورە دەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى..أعلى:١٤-١٥). واتە: ئەو كەسە سەرفرازە كەدەروونی خۆی پاك ڕاگرتووە، وەناوی پەروەردگار دەبات ونوێژ دەكات. ئێوەش هەروەكو"ادم"ووتی بڵێن: (رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ.... الأعراف:٢٣) .واتە: ئەی پەروەردگار ئێمە ستەممان لەخۆمان كرد، ئەگەر تۆی بەخشندە لێمان خۆش نەبیت وەرەحمان پێ نەكەیت ئەوا دەبینە یەكێك لەدۆڕاوەكان. وەهەروەكو "نوح"ووتی ئێوەش بڵێن: (وَإِلاَّ تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُن مِّنَ الْخَاسِرِينَ...هود:) ٤٧ .واتە: ئەی پەروەردگار ئەگەر تۆ ڕەحممان پێ نەكەیت ولێمان خۆش نەبیت ،ئەوا دەبینە یەكێك لەدۆڕاوەكان. وەهەروەكو "یونس"ووتی ئێوەش بڵێن: (لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(أبو نعيم)لە "حلية الاولیا ٥/٣٠٥"گێڕاویەتەوە، وەدەڵێت هەندێك كەسی تێدایە نایناسم، وە"ابن أبي شيبه"لە "مصنف: ٤٧٣٢"گێڕاویەتەوە بە "مسند"پیاوەكانی هەموو متمانەدارن.

سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.... الأنبياء:) ٨٧. واتە: هیچ خودایەك نی یە بەحەق تەنها تۆ نەبێت، پاكی وبێ گەردی بۆتۆ ، من یەكێك بووم لەستەمكاران.

وەهەروەها (أمام أحمد) دەڵێت: (أسود بن عامر) لە (أبو بكر) لە (الاعمش) لە (عطاء بن أبي رياح) لە (ابن عمر) ەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێت: (سمعت رسول الله ﷺ يقول: اذا ضن الناس بالدنيا والدرهم وتبايعوا بالعينة، وتبعوا أذناب البقر، وتركوا الجهاد في سبيل الله، أنزل الله بهم بلاء لا يرفعه حتى يراجعوا دينهم.) [1] واتە گوێم لەپێغەمبەرﷺ بوو دەفەرمێت: ئەگەر خەڵكی دینارو درهەم وپارە بووە مەبەستیان ، وەكاری كڕین وفرۆشتنیان بە شێوەی"عینـة" ئەنجامدا، وەشوێن دەسەلاتدارانی قامچی بەدەست كەوتن كە قامچیەكانیان لەشێوەی كلكی مانگادایە. وەپشتیان كرد لەتێكۆشان لەپێناوی خودادا. ئەوا خوای گەورە بەلایەكیان بەسەردا دادەبەزێنێت لەكۆڵیان نابێتەوە تا نەگەڕێنەوە سەر ئاینەكەیان.

(وتبايعوا بالعينة) لەلای "فقهاء"وزانایانی بواری فیقە دوو ڕاڤەو لێكدانەوەیان هەیە:

یەكەم: فرۆشتنی كالایەك بەقەرز بەكەسێك، بەنرخی زیاتر لەنرخی ئاسایی خۆی.

دووەم: فرۆشتنی كالایەك بەكەسێك ، پاشتر كڕینەوەی هەمان كالا لەوكەسە، بەلام بەنرخێكی زۆر كەمتر لەوەی كە پێی فرۆشتووە.[2]

وە"حسن"دەڵێت: فیتنە تەنها سزایەكەو تۆڵەسەندنەوەیەكە خوای گەورە لەخەڵكی دەسێنێتەوە.

وەهەندێ لەپێغەمبەرانی "بنی ئیسرائیل" كاتێك وردبوونەوە لەو كارەساتەی (بنختنصر) [3] بەسەریاندا هێنای ووتیان: (ئەی خودای گەورە بەهۆی بەرئەنجامی

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٢٨/٢) وە (ابو داود: ٣٤٦٢)گێڕاویانەتەوە.

[2] –بڕوانە: (معجم لغە الفقهاء: ل١١٤).

[3] – یان نەبو خودنوسەر، پاشای بابلیەكان بوو كە هێرشی كردە سەر شاری "ئورشەلیم–قدس" وشارستانیەتی جولەكەی كاول كرد زۆری لێ كوشتن وزۆریشی لێ بەدیل گرتن ولەبابل بەندی كردن."وەرگێڕ"

ناپاكی وتاوانكاری خۆمان كەسێكت زاڵ كرد بەسەرماندا ، ئەتۆ دەناسێت ونەبەزەیی بەئێمەدا دێنەوە.)

وە (بختنصر) بە" دانیال-ی پێغەمبەر"ی ووت: چی منی بەسەر قەومەكەتدا زاڵ كرد؟

(دانیاڵ) یش ووتی: گەورەیی تاوانكاری تۆو ستەمكاری قەومەكەم بەرامبەر بەخودی خۆیان.

وە"ابن ابی الدنیا" لە فەرموودەی (عمار بن یاسر) و (حذیفة) ەوە دەگێڕێتەوە كەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن الله عزوجل إذا أراد بالعباد نقمة أمات الاطفال وأعقم ارحام النساء، فتنزل النقمة ، وليس فيه مرحوم.) [1] واتە: هەر كاتێك خوای گەورە بیەوێت بەلایەك توشی بەندەكانی بكات، ئەوا پێشتر منداڵان دەمرێنێت وئافرەتان نەزۆك دەكات، ئەوسا بەلاكە دادەگرێتە خوارەوە بۆ سەریان، كە كەسێكیان تێدا نی یە شایەنی بەزەیی خودای گەورە بێت.

وە (ملك بن دینار) دەڵێت لە "حكمە"دا خوێندمەتەوە كە خودای گەورە فەرموویەتی: (من الله م پادشاو خاوەنی پادشاكانم، دڵی پادشاكان لەدەستی مندایە. هەركەسێ ملكەچی وخواپەرستی من بكات، ئەوا پادشاكەیان دڵ نەرم ونیان دەكەم. وەهەر كەسێك سەرپێچیم بكات ، ئەوا پادشاكەیان دەكەم بە بەلا بەسەریانەوە. جا خۆتان بەكاروباری پادشاكانەوە سەرقاڵ مەكەن، بەڵكو سەرقاڵی گەڕانەوەو تەوبە بن بۆمن، ئەوا ئەوان دڵ نەرم دەكەم.)

وەلە (مراسل الحسن) دا هاتووە: (ئەگەر خوای گەورە ویستی خێر بڕژێنێت بەسەر هەر قەومێكدا ، ئەوا كاروباریان دەداتە دەست كەسە نەرم ونیان ودڵسۆزەكانیانەوە،

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد) ە،(سیوطي)لە (جامع الكبیر)دا هێناویتی، وە(البانی) لە(ضعيف الجامع بەژمارەی ١٥٤٤)هێناویتی لە(الالقابی شیرازی) وەبە(ضعیف)ی داناوە.

بەلاّم ئەگەر ویستی شەڕیان بەسەردا بڕژێنێت ، ئەوا کاروباریان دەداتە دەست کاربەدەستانی ستەمکار وبێ عەقڵ ودڵ ڕەقەکانیان.)

وە (امام أحمد) و کەسی تریش دەگێڕنەوە لە"قتادە" دەڵێت: (حەزرەتی "موسی" (س.خ) فەرمووی: ئەی خوای گەورە تۆ لەسەرووی ئاسمانەکانیت و ئێمەیش لەزەوی. جا نیشانەی توڕەبوون ورازی بوونت لەئێمە چی یە؟ خوای گەورە فەرمووی: ئەگەر کاروبارتانم دایە دەستی کاربەدەستانی نەرم ونیان وژیرو لێهاتوو، ئەوا نیشانەی ئەوەیە لێتان ڕازیم. وەهەر کاتێك کاروبارتانم دا بەدەستی ستەمکارو بێ بەزەیی ئەوا نیشانەی ئەوەیە لێتان توڕەم.)

وە (ابن ابي الدنيا) دەگێڕێتەوە کە "فضيل بن عباض"ووتی: "خوای گەورە وەحی نارد بۆ هەندێ لە پێغەمبەران کە: ئەو کەسەی کەمن بناسێت وسەرپێچیم بکات، ئەوا کەسێك بەسەریاندا زاڵ دەکەم کە من نەناسێت."

وەهەروەها (ابن ابی الدنيا) دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی"ابن عمر"ﷺ يرفعە: (والذي نفسي بيده ، لاتقوم الساعة حتى يبعث الله امراء كذبة، و وزراء فجرة، واعواناً خونة، وعرفاء ظلمة ، وقراء فسقة، سيماهم سيماء الرهبان، وقلوبهم أنتن من الجيف، اهواؤهم مختلفة، فيفتح الله لهم فتنة غبراء مظلمة فيتهاوكون فيها، والذي نفس محمد بيده لينقضن الاسلام عروة عروة، حتى لا يقال الله الله، لتأمرن بالمعروف ، ولتنهون عن المنكر، او ليسلطن الله عليكم شراركم فيسومونكم سوء العذاب، ثم يدعو خياركم فلا يستجاب لهم ، لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر او ليبعثن الله عليكم من لايرحم صغيركم، ولايؤقر كبيركم.) واتە: سوێند بێت بەو کەسەی گیانی محمدی بەدەستە ، قیامەت ڕوونادات تاوەکو خوای گەورە ئەم کەسانە ڕەوانە نەکات: سەرکردەی درۆزن، وەزیری تاوەنکارو ناپاك، خواناسی ستەمکار، قورئان خوێنی خراپە کار کەسیماو ڕوخساریان لەسیماو ڕوخساری ڕاهیبەکان دەچێت ، وە دڵەکانیان بۆگەنە ئارەزووەکانیان جیاوازە، خوای گەورە دەرگای ئاشوب

وفیتنەی لیّ دەکاتەوە. وەسوێند بێت بەوکەسەی گیانی محمدی بەدەستە ئیسلام پارچەپارچە دەبێت ولەناو دەچێت، تەنانەت ووتنی الله الله یش نابیستیت ، یان فەرمان بەچاکە دەکەن ورێگری لەخراپە دەکەن ، یا خودای گەورە ستەمکاران وخراپەکارانتان دەکاتە ڕابەرو سەرکردە تاوەکو توشی توندترین ئازارتان دەکەن. لەم کاتەدا پیاو چاکەکانیشتان نزایان قبولّ نابێت. یان دەبێت فەرمان بەچاکەو ڕێگری لەخراپە بکەن، یاخود خوای گەورە کەسانێك بەسەرتاندا زالّ دەکات کەڕێز لەگەورەتان نەگرێت وبەزەیی بە بچوکیشتان نەیەتەوە.

وەلە (معجم الطبراني) و سەرچاوەی تریش هاتووە لە فەرموودەی "سعید بن جبیر" لە "ابن عباس"ﷺ دەلّێت:پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (ما طفف قوم كيلاً، ولا بخسوا ميزاناً ، الا منعهم الله عزوجل القطر، وما ظهر في قوم الزنا إلا ظهر فيهم الموت، وما ظهر في قوم الربا الاسلط الله عليهم الجنون، ولا ظهر في قوم القتل- يقتل بعضهم بعضاً، الا سلط الله عليهم عدوهم، ولا ظهر في قوم عمل قوم لوط الا ظهر فيهم الخسف، وما ترك قوم الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر الا لم ترفع أعمالهم ولم يسمع دعاؤهم.) [1] (واتە: هەر قەومێك فێلّ لەتەرازوو بكات ، ئەوا خوای گەورە توشی وشكە سالّیان دەكات و بارانیان لیّ دەگرێتەوە. وەهەر قەومێك زینا وداوێن پیسی ببێتە دیاردە تێیاندا ، ئەوا خوای گەورە توشی مردنیان دەكات"واتە جۆرەها دەردو تاعونی كوشندەی وەك ئیدز وسەیەلان وزوهری توش دەكات كەهەر بەتوش بوونیان لە ڕیزی مردوان دەژمێردرێن ، چونكە چارەسەریان ئەستەمەو دژوارە.... وەرگێڕ".)

وەهەر قەومێك ڕیبا خواردن ببێتە پیشەودیاردە تێیاندا، ئەوا خوای گەورە توشی شێتییان دەكات. وەهەر قەومێك كوشتن ویەكتر كوژی سەرهەلّبدات لەناویاندا، ئەوا

[1] -(منذری)لە (الترغیب والترهیب)دا هێناویێتی ،وە(مالك)بە(موقوف)ی داوە لەقەلّەم، بەلاّم لەلای (الطبراني)و كەسانی تر "مرفوعە".

خوای گەورە دوژمنەكانیان بەسەردا زاڵ دەكات. وەكرداری چلێسی قەومی لوط واتەنێر بازی لەهەر قەمێكدا سەرهەڵبدات، ئەوا خوای گەورە توشی سزایی بەناخی زەویدا چوونیان دەكات. وەهەر قەومێك دەست بەرداری فەرمان كردن بەچاكەو رێگری لەخراپەكردن ببێت، خوای گەورە كارو دوعایان لیٚ وەرناگرێت ولێیان قبوڵ ناكات.

وە (ابن ابی الدنیا) لە فەرموودەی "ابراهیم بن الاشعث"لە "عبدالرحمن بن زید" لە "باوكی یەوە" ئەویش لە "سعید"ئەم فەرموودەیانە گێراوەتەوە.

وەلە "مسند" و سەرچاوەی تریش دا هاتووە لەفەرموودەی"عروە"لە "عائیشە"وەﷺ دەڵێت: (دخل رسول اللهﷺ وقد حفزه النفس، فعرفت في وجهه انه قد صفزه شيء فما تكلم حتى توضأ، وخرج فلصقت بالحجرة، فصعد المنبر فحمد الله وأثنى عليه، ثم قال: يا أيها الناس ، إن الله عزوجل يقولكم: مروا بالمعروف وانهوا عن المنكر قبل ان تدعوني فلا أجيبكم، وتستنصرون فلا أنصركم، وتسألوني فلا أعطيكم.)[1] واتە: چووم بۆلای پێغەمبەری خودا هەستم كرد بەروخساریدا شتێك سەرقاڵی كردووە. هیچی نەووت تا دەست نوێژی گرت ورۆیشت بۆ مزگەوت دواتر چووە سەر بڵندگۆیەكی وفەرمووی: ئەی خەڵكینە خوای گەورە پێتان دەفەرمێت: فەرمان بەچاكەو رێگری لە خراپە بكەن، پێش ئەوەی بپارێنەوە و داوابكەن و وەڵامتان نەدەمەوە و داوای سەركەوتنیش دەكەن سەرتان ناخەم.

وە (العمری الزاهد) دەڵێت: (یەكێك لەو سەركەشیانەی تۆ بەسەر دەرونی خۆتدا دەیكەیت و خوداش لەخۆت زویر دەكەیت ، ئەوەیە كاتێك كە كارێكی ناڕەوا كە دەبێتە مایەی تورە بوونی خودای گەورە لە پێش چاوت ئەنجام دەدرێت ، تۆیش نەرێگری دەكەیت ونە فەرمان بەچاك بوونی دەكەیت و وەتێیدەپەرێنیت لەترسی

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الاسناد) ە،(احمد : ١٥٩/٦)وە(الهيثمي)دەڵێت لەسەنەدەكەی دا (عاصم بن عاوی تێدایە)كەلە (مجاهل)ە(٢٦٦/٧).

کەسانێکی تر نەوەك زیانت پێ بگەیەنن، کەچی لەڕاستیدا ئەوان ناتوانن زیان وقازانج بەخۆشیان بگەیەنن، نە خوازە بەتۆ) .

وەهەروەها دەڵێت: (هەر کەسێك لەترسی کەسانی تردا دەست بەرداری فەرمان بەچاکەو ڕێگری لەخراپە بێت، ئەوا گوێڕایەڵی وملکەچی بۆ خوای گەورە لەدەست داوە.)

وە (امام أحمد) لە"مسند" دا لە فەرموودەی"قیس بن ابی حازم" هێناویێتی کە دەڵێت"ابو بکر الصدیق"ﷺ ووتی: (ایها الناس إنکم تتلون هذه الآیة، وإنکم تضعونها علی غیر موضوعها: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ.... المائدة:١٠٥) وانی سمعت رسول اللهﷺ یقول: ان الناس اذا رأوا الظالم لم یأخذوا علی یدیه، وفي لفظ، اذا رأوا المنکر فلم یغیروه، او شك ان یعمهم الله بعقاب من عنده.)[1] واتە: ئەی خەڵکینە ئێوە ئەم ئایەتە پیرۆزە دەخوێننەوەکەچی لەشوێنی خۆیدا بەکاری ناهێنن ، خوای گەورە دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ.... المائدة:١٠٥) .

من گوێم لەپێغەمبەری خودا بوو کەدەفەرمێت:" ئەگەر خەڵکی ستەمکارێکیان بینی ستەمی کرد وڕێگرییان لێ نەکرد. یاخود لە ووتەیەکی ترا ئەگەر ناڕەوایەکیان بینی و نەیانگۆڕی و ڕێگریان لێ نەکرد، ئەوا دوور نی یە خوای گەورە هەموویان توشی سزایەك بکات.

وە (اوزاعی) دەگێڕێتەوە لە"یحیی بن ابی کثیر"لە "ابي سلمة" لە"ابو هریرة"ﷺدەڵێت:پێغەمبەری خودا فەرمووی: (اذا خیفت الخطیئة لم تضر

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٧/١) و (ترمذي: ٢٠٥٧) وەبە "حسن صحیح"ی داناوە.

الاصاحبها ، واذا ظهرت فلم تغير ضرت العامة.) [1] واتە: ئەگەر تاوانێك پەردەپۆش کرا ئەوا تەنها خاوەنەکەی توشی سزا دەبێت، بەلاٌم ئەگەر دەرکەوت وئاشکرا بوو و نەگۆڕدرا ئەوا زیانی بۆ گشت خەڵکی دەبێت.

وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە"عمر بن الخطاب"وتوویەتی: (دوور نی یە ئەو دێهات وگوندانە بە ئاوەدانی کاول بکرێت؟ ووتیان چۆن کاول دەبێت کەخۆی لەخۆیدا ئاوەدانە؟ فەرمووی: ئەگەر تاوەنکارەکانیان زاڵ ببن بەسەر پیاو چاکەکانیاندا و خراپەکاران ببنە سەرۆکی خێڵ وعەشیرەتەکانیان.)

وە (اوزاعی) دەگێڕێتەوە لە "حسان بن عطیة" لە پێغەمبەرەوە کە فەرموویەتی: (سیظهر شرار أمتي علی خیارها ، حتی یستخفی المؤمن فیهم، کما یستخفی المؤمن فیهم، کما یستخفی المنافق فینا الیوم.) واتە: خراپەکارانی ئومەتەکەم زاڵ دەبن بەسەر چاکەکانیدا. وەباوەڕدار تێیاندا وون وبزر دەبێت، هەروەکو چۆن ئەمڕۆ دووڕووەکان لەنێوانماندا بزرن و وونن. [2]

وە (ابن ابی الدنیا) لە فەرموودەی "ابن عباس" دەگێڕێتەوە کە: (یرفعه) قال (یأتي زمان یذوب فیه قلب المؤمن کما یذوب الملح في الماء. قیل: مم ذاك یا رسول الله؟ قالﷺ: مما یری من المنکر لا یستطیع تغیره.) واتە: ڕۆژێك دێت کەدڵی باوەڕدار دەتوێتەوە وەك توانەوەی خوێ لەئاودا. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا چۆن؟ فەرمووی: بەهۆی ئەوەی کە نارەوایی وخراپە دەبینێت وناتوانێت ڕێگری بکات وچاکی بکاتەوە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(ضعیف جداً) ە،وە(الهیثمي)لە(المجمع: ٢٦٨/٧) هێناویێتی وە"طبرانیش" لە(الاوسط) دا وە(مردان بن سالم الغفاری) تێدایە لەسەنەدەکەیدا گەنەم پیاوە (تروك) مو شتی لێ وەرناگیرێت.

[2] –هەروەکو بڵێی پێغەمبەری خوداﷺ باسی ئەمڕۆ دەکات.

وه (امــام احمــد) لەفــەرموودەی "جریــر"ﷺ دەگێڕێتــەوە کەپێغەمبــەرﷺ فەرموویەتی: (ما من قوم يُعمل فيهم بالمعاصي، هم أعز واكثر ممن يعمله لم يغيروه إلا عمهم الله بعقاب.)[1] واتــە: هــەر قــەومێك پێڕێکــی کــەم تێیانــدا خراپەکاروسەرپێچــی بکــات. وەزۆرینــە کەباڵادەستیشــن، هــەوڵی گــۆڕینی پێــرە کەمەکەیان نــەدا، ئــەوا خــوای گــەورە ســزاوئازارێکی تونــد ئاراســتەی هەرهــەموویان دەکات.

وه له (صحيح بخارى) دا لەفەرموودەی"اسامە بن زيد" کە دەڵێت گـوێم لـێ بـوو کـە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (يُجاء بالرجل يوم القيامة، فيلقى في النار، فتندلق اقتابه في النار، فيدور كما يدور الحمار برحاه فيجتمع عليه أهل النار، فيقولون: أي فلان، ماشأنك؟ الست كنت تأمرنا بالمعروف وتنهانا عن المنكر؟ قال: بلى ، إني كنت آمركم بالمعروف ولا آتيه وأنهاكم عن المنكر وآتية.)[2] واتە: پیاوێك دەهێنن لـەڕۆژی قیامەتدا فرێی دەنە ناو دۆزەخەوە هەرهەموو ڕیخۆڵەکانی پەرش وبلاودەبێتەوە لەناو ئاگردا، جا بەشێوەی سوڕانەوەی گوێ درێژ بـەدەوری مێخسـکەکەیدا دەسـوڕێتەوە، خەڵکی دۆزەخی لێ کۆدەبێتەوەو دەیناسنەوەو پێی دەڵێن:ئەی فلانە کەس تـۆ چـی دەکەیت لێـرە؟ ئـەی تۆنـەبوویت لـەدنیادا فـەرمانت پـێ دەکـردین بەچاکەو ڕێگـری وڕێنمایت دەکردین لەخراپەدا. ئەویش دەڵێت: بەڵێ.. من فـەرمانم دەکـرد بەچـاکە ، بەڵام خۆم نەم دەکرد. وەڕێنمـایم دەکـردن لەنـەکردنی خراپـە، بـەڵام خـۆم خراپـەم دەکرد.

وه (امام احمـد) دەگێڕێتـەوە کـە "مالـك بـن الـدينار" ووتويـەتی: "یـەکێك لـەپیاوە ئاینیەکانی بنی ئیسرائیل کە پلەی"حبر"ی هـەبوو هـەموو کاتێك پیـاوان وئافرەتـان

---

[1] – ئــەم فەرموودەیــە (صــحيح)ە،(احمد ٤/٣٦١، ٣٦٤، ٣٦٦)وە (ابــو دواد: ٤٣٣٨)وە (ابــن ماجه:٤٠٠٩) وە(البانی)بە صحيحی داناوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

دەهاتنە ماڵەکەی و ئەویش بەهەمیشەیی ڕێنمایانی دەکرد ویادی خوای دەخستنەوە. جارێکیان هەندێ لەکوڕەکانی خۆی بینی کە چاوبڕکێیان لەگەڵ ئافرەتان دەکرد، ئەویش پێی ووتن: لەسەر خۆتان ئەی کوڕەکانم ،لەسەر خۆتان، کەوتەخوارەوەو توشی شەلەلی نیوە بوو، وەئافرەتەکەیش توشی شکست هات، وەکوڕەکانیشی کوژران، خوای گەورە وەحی نارد بۆ پێغەمبەرەکەیان کەبە فلان حبر بڵێت: من بەهیچ شێوەیەك لە نەوەی تۆدا پیاو باش دروست ناکەم، وەتوڕەبوونی من لەتۆش تەنها لەبەرئەوە بوو کەلە ڕێگرتن لەکوڕەکانتدا، تەنها ووتت لەسەر خۆتان کوڕەکانم.

وە (امام احمد) لە "عبدالله بن مسعود"ەوە دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (إياكم ومحقرات الذنوب، فأنهن يجتمعن على رجل حتى يهلكنه، وان رسولﷺ ضرب لهن مثلاً كمثل قوم نزلوا أرض فلاة، فحضر صنيع القوم، فجعل ينطلق فيجيء بالعود، والرجل يجيء بالعود، حتى جمعوا سواداً واججوا ناراً، وأنضجوا ما قذفوا فيها.) [1] واتە: وریایی تاوانە بچوکەکان بن، چونکە کەڵەکە دەبن لەسەرتان تابەهیلاکتان دەبەن، پێغەمبەر نمونەیەکی هێنایەوە وفەرمووی، وەك نمونەی پێڕێك وایە لە زەوی یەکی ووشك وچۆڵدا لایان داوە ،گەورەکەیان پیاوان تەرخان دەکات بۆ هێنانی پارچە دار، تادارێکی زۆر کۆدەکەنەوە وەئاگری تێ بەردەدەن، وە ئەوەی خستیانە سەر ئاگرەکە کوڵاندی، واتە هەرچەندە دارەکان بچوك بوون بەلام کەزۆربوون ئاگری گەورە بەرپا دەکەن.

وەلە (صحيح بخاری) دا هاتووە لە" أنس بن مالك"ﷺ ووتی: (إنكم لتعملون أعمالاً هي أدق في اعينكم من الشعر، وإن كنا لنعدها على عهد رسول اللهﷺ من الموبقات.) [2] واتە: ئێوە کاری وادەکەن لە تاڵە موویەك بچوکترە لە چاوتاندا کەچی ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەردا بەیەکێك لەو تاوانانەمان داناوە کە مرۆڤ بەهیلاك دەبات.

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری) (٦٤٩٢) گێڕاویەتیەوە.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە لەفەرموودەی"عبدالله بن عمر"ﷺ کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (عذبت امرأة في هرة سجنتها حتى ماتت، فدخلت النار ، لا هي اطعمتها ولا سقتها ولا هي تركتها تأكل من خشاش الأرض.) [1] واتە: ئافرەتێك خرایە ناو ئاگرەوە بەهۆی پشیلەیەکەوە، کەبەندی کردبوو نەئاوی پێ دابووو نەخۆراك ، وەنەمۆڵەتیشی داو نە ئازادیشی کر تا خۆی شتی زەوی بخوات تاوەکو مرد، خودا ئافرەتەکەی خستە دۆزەخەوە.

وە لە (الحلیە) دا (أبی نعیم) ئەم ووتەیەی "حذیفة"دەهێنێت کەپێی ووتراوە: "ئایا بنی ئیسرائیل لەیەك ڕۆژدا دەست بەرداری ئاینی خۆیان بوون؟ حذیفة دەڵێت: نەخێر. بەڵام ئەوان بەسەر هەر خراپەیەك تێپەڕینایە پشت گوێیان دەخست، وەهەر شتێکیان لەسەر قەدەغە بکرایە ،ڕاستەوخۆ دەیان کرد. بەم چەشنە بەردەوام بوون. تا لەئاینەکەیان جیابوونەوەو دەرچوونە دەرەوە، هەروەکو چۆن پیاو قەمیس وکراسەکەی دادەکەنێت ولێی دێتە دەرەوە."

وەهەر لەم ڕوانگەیە هەندێك لە زانایانی"سەلەف" ووتویانە: (تاوانکاری وسەرپێچی پۆستی بێ باوەڕی یە.) هەر وەکو چۆن ماچ کردن پۆستی کاری سێکسی ژن ومێردە ، وەگۆرانی پۆستی داوێن پیسی یە"زینا". و تەماشاکردن ونەزەر پۆستی عیشق وشەیدابوونە، وەنەخۆشی پۆستی مردنە.

وە لە (الحلیە) دا هاتووە لە "ابن عباس"ﷺ ووتوویەتی: (ئەگەر کەسی تاوەنکاریت، لەسەرئەنجامی تاوانەکەت بێ خەم مەبە وەبەردەوامیت لەسەر تاوانکاری لە خودی تاوانەکە گەورەترە) .

- وەبێ شەرمیت بەرامبەر فریشتەکانی سەر شانی ڕاست وچەپت گەورەترە لەخودی تاوانەکەت.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری : ٣٤٨٢، ٣٣١٨ ، ٢٣٦٥) وە (مسلم: ١٤ ، ٢٤٧ ، نووی)گێراویانەتەوە.

♦ وەدڵ خۆش بوونت بەئەنجام دانی تاوانەکەت گەورە ترە لەخودی تاوانەکە.

♦ وە غەمگینت بۆ لەدەست دانی تاوانێك کەلە دەستت چووەو فریایی نەکەوتیت ئەنجامی بدەیت ، گەورە ترە لەخودی تاوانەکە.

♦ وەنەترسان لەوەی کە خودا تەماشات دەکات ودەتبینێ ، وەلەهەمان کاتدا ترسانت لەوەی نەك یەکێك بتبینێ یان دەرگاکە بجوڵێتەوەو کەسێك تەماشات کات، گەورە ترە لەخودی تاوانەکە کە ئەنجامی دەدەیت.

قوربەسەر... ئایا دەزانیت هۆکاروتاوانی حەزرەتی یونس چی بوو کە خوای گەورە توشی ئەوهەموو بەلایەی کرد لەنەخۆشی وتیاچوونی ماڵ وحاڵ وکورو سامانی؟! تەنها ئەوەندە بوو کە کەسێکی ستەم دیدە داوای هاوکاری کرد لەدژی ستەمکارەکەی ،بەلام حەزرەتی یونس پشت گوێی خست. بۆیە خوای گەورە توشی ئەوهەموو بەلایەی کرد.

(امام احمد) دەگێرێتەوە لە "ولید"ئەویش لە "اوزاعی" کە گوێی لێ بووەو "بلال بن سعد"وتوویەتی: (تەماشای بچوکی تاوانەکەت مەکە ، بەڵکو تەماشای گەورەیی ئەو کەسە بکە کەتاوانی لە پێش ئەنجام ئەدەیت.)

وە (فضیل بن عیاض) دەڵێت: (هەرچەندە تۆ تاوانەکەت بە بچوك بزانیت بە ئەندازەی ئەوە خوای گەورە بە گەورە تەماشای دەکات، وەهەرچەندە تۆ تاوانەکەت بەگەورە بزانیت بەئەندازەی ئەوە خوای گەورە بە بچوك تەماشای دەکات.)

وە ووتراوە: کە خوای گەورە وەحی بۆ "موسی (س.خ) "ناردووە کە یەکەم کەس لەدروست کراوەکانم مردوونە. بریتی بووە لە (ئیبلیس) چونکە سەرپێچی کردم وياخی بوو، چونکە من یاخی بووەکان لەریزی مردوان دەژمێرم.

وەلە "مسند" و (جامع الترمذي) دا هاتووە لەفەرموودەی "أبي صالح"کە "ابو هريرة" دەڵێت کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتیﷺ: (ان المؤمن اذا اذنب"ذنبا" نكت في قلبه نكتة سوداء، فإذا تاب ونزع واستغفر صقل قلبه، وإن زاد زادت، حتى تعلو

قلبه، فذلك الران الذي ذكرهالله عـز وجـل:" كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُــوبِهِم مَّــا كَــانُوا يَكْسِبُونَ... المطففين:١٤"قال الترمذي هذا الحديث صـحيح.) [1] واتـه: كەسـی بـاوەڕدار ئەگەر تاوانێك ئەنجام بدات ،ئەوا خاڵێکی ڕەش لەناو دڵیدا دروست دەبێت، جائەگـەر تەوبەی کردو گەڕایەوە ئەوا خوای گەورە دڵی پاك دەکاتەوە. خۆئەگـەر تـاوانی زیـاد کرد ئەوا ئەوخاڵە ڕەشە هەموو دڵی دەگرێتەوە. وەئەمەش واتای ووشەی (ران) ە.

کە خوای گەورە دەفـەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَـى قُلُــوبِهِم مَّــا كَــانُوا يَكْسِــبُونَ... المطففين:١٤) واتە: نـەخێروانی یـە "ئـەو نەفامانـە تـێ ناگـەن وداناچـەڵەکێن"بەڵکو دڵیــان ژەنگــی هــەڵهێناوەو پیســی وتــاوان دایپۆشــیوە، لەســەر ئــەنجامی ئەوکاروکردەوانەی کەدەیان کرد.

وە (حذيفة) دەڵێت: "هـەر بەندەیـەك تاوانێك بکـات، ئـەوا خـاڵێکی ڕەش لـە دڵـی دروست دەبێت، تا دڵی وەکو مەڕێکی سپی لێ دێت کەخاڵێکی ڕەشی تێدایە."

(امام احمد) دەڵێـت "يعقـوب" بـۆی گێڕامـەوە لـە بـاوکی یـەوە لە"صـالح" لـە"ابن شهاب"کە "عبدالله بن عبـدالله عتبـە"بۆی گێڕاوەتـەوە لـە "عبـدالله بـن مسـعود" کـە پێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (اما بعد يا معشر قريش، فإنكم اهل هـذا الأمـر مالم تعصوا الله ، فإنكم عصيتموه بعث عليكم من يلحاكم كما يلحى هـذا القضيب بقضيب في يده، ثم لحي قضيبه فإذا هو أبيض يصلد.) [2] واتە: ئەی پێڕی قوڕەیش، ئێوە کەسی شیاوی ئەم ئایینداری وکاروبارەن تاسەرپێچی خودا نەکەن، کەسەر پێچی خوداتــان کــرد، ئەوکاتــە خــوای گــەورە توشــی کارەســاەتێکتان دەکـات لاتــان دەدەن،هەروەکو چۆن ئەم توێکڵە لەم دارە دەبێتەوە ، لەم کاتەدا پێغەمبەر دارێکـی

---

[1] – ئــــەم فەرموودەیــــە (صــــحیح)ە،(احمد: ٢٩٧/٢)و (الترمــــذي: ٣٣٣٤)وە (ابــــن ماجــــە: ٤٢٤٤)وەدەڵێت "صحیح"ە لەسەر مەرجی"مسلم".

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٤٥٨/١)گێڕاویەتیەوە.

بەدەستەوە بوو ، توێژاڵەکەی لێ دەکردەوە وپاك وسپی بووەوە، واتە هیچتان بەدەستەوە نامێنێت.

وە (امام احمد) لە "وەهب"ەوە دەگێڕێتەوە و دەڵێت:"خوای گەورە لە بەشێك لەو ڕێنمایەی کەبە بنی ئیسرائیلی دەفەرموو: من ئەگەر ملکەچیم بکرێت ئەوا ڕازی دەبم ، وەئەگەر ڕازیش بووم ئەوا پیت وبەرەکەت دەڕژێنم بەسەرتاندا. وەپیت وبەرکەتی منیش کۆتایی نایەت. وەئەگەر سەرپێچیم بکرێت وپاخی بن لێم، ئەوا تووڕەدەبم، وەئەگەر تووڕەش بووم ،ئەوا نەفرەتان لێ دەکەموەنەفرەتی منیش تا وەچەی حەوتەمیشتان دەگرێتەوە."

هەروەها (وکیع) دەڵێت: "زکریا" لە "عامر" دەگێڕێتەوە خاتوو عائیشە (خ.ڕ) ئەم فەرموودەیەی ئاراستەی "معاویە بن ابی سفیان" کرد کە تێیدا هاتووە: (اما بعد فإن العبد اذا عمل بمعصیة الله عاد حامده من الناس ذاماً.) [1] واتە: هەرکاتێك بەندەکان

[1] - ئـەم فەرموودەیە (صحیح لغیرە)ە، (ترمذي:٢٤١٤) وە(ابن حبان:٢٧٦- أحسان)وەبڕوانە(الصحیحە: ٢٢٣١١)"مرفوعە"وەبەم وتەیە هاتووە:(من التمس رضا الله بسخط الناس كفاه الله مؤنة الناس، ومن التمس رضا الناس بسخط الله وكله الله الى الناس)ئەمە لفظ ی ترمذي یە. واتە: هەرکەسێك ڕەزامەندی خوای گەورە بەدەست بهێنێت ، بەپێچەوانەی ڕەزامەندی خەڵکی ، ئەوا خوای گەورە پشتیوانی لێ دەکات لە بری کەسانی تر. وەهەر کەسێك بەپێچەوانەوە ڕەزامەندی خەڵکی بەدەست بهێنێت لەسەر حسابی توڕەبوونی خودای گەورە ، ئەوا خودای گەورە توشی شەڕی خەڵکی دەکات.

وەدانەر دەڵێت: مەبەست لەو کەسانەدا دەچەسپێت کە هەمیشە هاندەرو پشتیوانی سەرکردەو پادشاکان دەکەن لەسەر مەبەستە خراپەکانیان، وەهەروەها ئەوانەشی کەهاوکاری کەسانی بیدعەچی دەکەن کەخۆیان داوەتە پاڵ خواناس وشارەزاکان لەناییدا. جا هەر کەسێك خوای گەورە یارمەتی بدات ورێنمایی بکات، ئەوە خۆڕاگر دەبێت لەسەر ئەنجام نەدانی خراپەکاری، وەلەبەرامبەر ووتەو ڕەخنەی ناشرین ودژایەتی یەکانی خەڵکی خراپە ویست ئارام دەگرێت، وەسەرئەنجامی سەرفرازی دونیاو قیامەت بەدەست دەهێنێت. هەروەکو ئەوەی بەسەر پێغەمبەران وهاوەڵانیان هاتووە لەدژایەتی کردنیدا.

هەروەها دەڵێت: لە هەندێ حاڵەتی تایبەتی دا ڕێپێدراوە ڕەزامەندی دەربڕی لەسەر هەندێ شتی ناڕەواوتایبەتی ،بەلام لەدڵەوە زۆرت پێ ناخۆش بێت وەك دەرخستنی بێ باوەڕ، کەلە هەندێ شوێنی

كاريان كردو له خوا ياخى بوون ، ئەوا ئەو كەسانەى لەخەڵكى پێشتر وەسفيان دەكرد و پێياندا هەڵدەدا. ئەوا زەمى دەكەن بەخراپە باسيان دەكەن.

هەروەها (ابو نعيم) له "سالم بن ابى الجعد" دەڵێت "ابو درداء" دەڵێت: (با مرۆڤ ئاگادارو وريايى ئەوە بێت كە دڵى بڕواداران نەفرەتى لىٚ نەكەن، ئەميش بەخۆى نەزانێت، پاشان ووتى: ئەزانى ئەمە لەبەر چى؟ منيش ووتم: نەخێر. ووتى: چونكە ئەو مرۆڤە بەنهێنى دەست دەكات بە سەرپێچى وياخى بوون لەخودا. خواى گەورەش ئەو مرۆڤە ناشرين دەكات لە دڵى بڕواداراندا كە چى بەخۆشى نازانێت.)

تـــاوان شوێنەوارى خراپى هەيە، هەرچەندە ئێستا دەرنەكەوێت

(عبدالله بن أحمد) له كتێبى "الزهد"ى باوكيدا دەگێرێتەوە لە" محمد بن سيرين":

كاتىٚ قەرزارى زۆرى بۆ هێنا زۆر دڵ تەنگ بوو ، ووتى: من ئەم دڵ تەنگى وخەفەتە دەزانم هى چى يە، ئەم هى تاوانێكە لە چل ساڵ لەمەوپێش ئەنجامم داوە...

ئا لێرەدا ئەمە جێگەى تێڕامانە، كە زۆرێك لەخەڵكى لەبارەى كاريگەرى وشوێنەوارى تاوان بىٚ ئاگان، وا گومان دەبن كە چيتر شوێنەوارى تاوان تێپەڕيوەو كاريگەرى نەماوە ، هەروەكو شاعير دەڵێت:

إذا لم يغبر حائط في وقوعه   فليس لهُ بعد الوقوع غبار

واتە: ئەگەر ديوارێك لەكاتى ڕوخانيدا هيچى بەسەر نەهات، ئەوا لە دواى ڕوخانى تۆزو غوباريش ناكات.

پاكى وبىٚ گەردى بۆ خوا.... ئەم بىٚ ئاگايى يە چى بەسەر خەڵكيدا هێنا ؟ چەندين نيعمەتى لەناو برد. چەندين بەڵاو ئاشوبى هێنا. چەندين زاناو خاوەن پلەوپايە لەم بوارەدا تىٚ كەوتن جا نەخوازە نەفامەكان. چونكە هەستيان بەوەنەدەكرد كەتاوان

تايبەت ولەكەسانى تايبەت وبۆ حالآنى تايبەت دا ڕوودەدەن، بڕوانە كتێبى(كنز الفوائد) بابەتى(باب المكروهات المقدره على العبد).

کاریگەری وڕەهەندی زۆری هەیە. وەبیٔ ئاگابوون لەوەی کە تاوان هەروەکو برینی بۆگەن کەلەژێرەوە کێم وچڵك دەکات ،هەر ڕۆژێك بێت کاریگەریەکەی دەردەکەوێت.

وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە "ابو درداء"وتوویەتی: (بەشێوەیەك خودا پەرستی بکەن خودا دەبینن، وەخۆتان لەڕیزی مردووەکان بژمێرن ، وەدڵنیابن کە ماڵێکی کەمی باش ،باشترە لە زۆرێك کە ماندووتان بکات. ودڵنیابن کەچاکە بزر نابێت وەخراپەش لەبیرناکرێ. وەلەگەڵ ئەمەشدا تاوان سیمایەکی ڕاستەوخۆ دەبەخشێت بە بکەرەکەی.)

(سلیمان التمیمی) دەڵێت:"مرۆڤ کاتێك کەتاوان دەکات بەنهێنی، کەچی دواتر پێوەی دیارە."

وە (یحیی بن معاذ الرازی) دەڵێت:"سەرسورمانم دێت بەکەسانێك کە لەنزاوپاڕانەوەکانیدا دەڵێت: خودایە دوژمنانم پیٔ دڵ خۆش مەکە، کەچی ئەم خۆی دڵی دوژمنەکانی خۆش دەکات، ووتیان چۆن؟ ووتی: سەرپێچی دەکات ولە خودا یاخی دەبێت و وەسەرجەم ناحەزانی دڵ خۆش دەبن لەقیامەتدا پێی."

وە (ذو النون) دەڵێت:"هەرکەسێك ناپاکی وخیانەت بەرامبەر خودا بکات بەنهێنی ، ئەوا خوای گەورە پەردەلەسەری هەڵدەماڵێت وبە ئاشکرا ڕیسوای دەکات."

شوێنەوارە ناشیرینەکانی تاوان ، وە ئەو سزایانەی لەسەر ئەنجامدەرەکەیەتی لە دونیادا

تاوان ویاخی بوون.. شوێنەوار و کاریگەری ناشیرین وخراپی وزۆرە ، کەزیان بەخشە بۆ دڵ وجەستە لەدونیاو قیامەتدا. مەگەر تەنها خوای گەورە بزانێت. لەو کاریگەریانە:_

١- بیٔ بەش بوون لەزانست:

زانست ڕووناکی یە خوای گەورە لە دڵ داینـاوە، وە تاوان ئەو ڕووناکی یە دەشارێتەوە.

کاتێ "امام الشافعي"ﷺ لەبەردەستی "امام مالك" دا دەستی کرد بەخوێندن، وەزیرەکی وبلیمەتی و لێهاتووی وشارەزای دەرکەوت. پێی ووت: وا هەست دەکەم خوای گەورە ڕووناکی یەکی لەدڵتدا کردۆتەوە، ووریابە بە تاریکی تاوان کردن نەیکوژێنیتەوە...

وە (امام الشافعي) دەڵێت:

شكوت الى وكيع سوء حفظي فأرشدني الى ترك المعاصي

وقال: أعلم بأن العلم فضلٌ وفضل الله لايؤتاه عاصي[1]

واتە:گلەیم کرد لەلای "وەکیع"لەکەم تەرخەمیم لە لەبەرکردندا.....ڕێنمای کردم بۆ وازهێنان لە تاوانکاری

پێی ووتم: زانست بەخششی خوایە.... وەبەخششی خودا نادرێت بەیاخی.

٢- بێ بەش بوون لە ڕزق و ڕۆزی:

لە (مسند) دا هاتووە: (إن العبد ليحرم الرزق بالذنب يصيبه) [2] واتە: (مرۆڤ بێ بەش دەبێت لەڕزق وڕۆزی بەهۆی تاوانێکەوە کەتوشی دەبێت) .

هەروەکو چۆن تەقواو خۆپاراستن مایەی زیادبوونی ڕزق وڕۆزی یە، وەپشت گوێ خستنیشی مایەی هەژاری ونەداری یە. وەهەروەها واز هێنان لەتاوانکاری مایەی زیادبوونی ڕزق وڕۆزی یە.

٣- بێزاری لەدڵ ودەروونی تاوەنکاردا دروست دەبێت ، هەست بەدوورکەوتنەوە دەکات لەخوا:

[1] – لە دیوانی"امام شافعي"دا ئەم دێرە شیعرانە هاتووە بەم چەشنانە:

وأخبرني بان العلم نور ونور الله لايهدي لعاصي

واتە: پێی ڕاگەیاندم کە زانست ڕووناکی یە وەڕووناکی خودا نادرێت بەیاخی.

[2] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، پێشتر باسمان کردووە.

هەموو خۆشی وتام وچێژەکانی دونیا ناتوانێت شوێنەواری ئەو دووری ودڵتەنگی و بێزاری یە بسڕێتەوە کەلە دڵ ودەروونی تاوەنکاردا دروست دەبێت. وەئەم حاڵەتەش کەسانێك هەستی پێ دەکات کە دڵیان زیندووبێت، چونکە هیچ کاتێك ئازار بەجەستەی مردووناگەیەنێت. وەکەسێك هاواری بۆ یەکێك لەخواناسان هێنا لەدەستی ئەو دڵتەنگی وبێزاری یەی کەلەدونیادا هەیە، خواناسەکەش پێی ووت:

إذا كنت قد او حشتك الذنوب فدعها إذا شئت واستأنس

واتە: ئەگەر بەهۆی تاوانەوە ئەم بێزاریەت توش بوو ئەوا دەست بەرداری تاوان بە دڵخۆش بە ئەگەر ویستت.

وەهیچ شتێك نی یە هێندەی بێزاری ودڵتەنگی تاوان لەسەر تاوان کاریگەری هەبێت لەسەر دڵ.

٤- دڵتەنگی وبێزاری تاوەنکار لەخەڵکی وەپیاوی چاکەخوازان بەتایبەتی:

بێزاری ڕوودەکاتە نێوان کەسی تاوانکارو خەڵکی بەتایبەتی پیاوی چاکەخوازان. کەهەرچەندە لەم پیاوە لە دانیشتن وهاوڕێیەتی یان دوور بکەویتەوەتووشی زیان دەبێت وەزیاتر لەبەرامبەردا لە حزب وپیاوی شەیتان نزیك دەبێتەوە، وەدەست بەرداری حزب وپیاوی ڕەحمان دەبێت. تا کاردەگاتە ئەوەی بێزاری دەگاتە نێو ماڵ وخێزان ومنداڵەکانیشی. دواتر تەنانەت لەخودی خۆیشی بێزاردەبێت.

هەندێك لە "سلف" دەڵێن: کاتێك کەلە خودا یاخی دەبم وتاوانکاری دەکەم، تەنانەت لە خووڕەوشت وئاکاری ماڵ وهاوسەرو وڵاغەکانیشم دا ڕەنگ دەداتەوە وهەستی پێ دەکەم.[1]

[1] -(امام جوزی)لە (الصفوە: ١/٤٠٨)دا هێناویتی دەیداتە پاڵ(فضیل بن عیاض)، بەلام بەم شێوازە لەبڕگەی(دابتي وامراتي) بڕگەی (في خلق حماري وخادمي)داناوە.

٥- دژواربوونی کارەکانی:

دژواربوون وگران بەدەستەوەهاتنی کارە ئاساییەکانی مرۆڤ کاردانەوەی تاوانکاری یە ، چونکە خوای گەورە ئاسانکاری بۆ لەخوا ترساوان دەکات "متقین". وەکەسێك تاوەنکاربێت وەدەست بەرداری تەقوا بێت ، ئەوا دەرگای خێروچاکەی لێ دادەخات. وەدژواری لەکارەکانی دا هەست پێ دەکات...ئای چەند مرۆڤ هەیە گرفتاری ئەم حاڵەتەن، بەلأم بەخۆیان نازانن هۆکارەکەی چی یە؟

٦- تاریکی وتارمایی دڵ ودەروونی دادەپۆشێت:

تاوانکار هەست بەم حاڵەتە دەکات، هەروەکو چۆن هەست بەتاریکی شەوەزەنگ دەکات. تاریکی وتارمایی تاوان دڵ ودەروونی دەتەنێ. گوێڕایەڵی وملکەچی ڕووناکین، وەیاخی بوون و تاوەنکاری تاریکی وسامناکین، هەرچەندە ئەو تاریکی وسامناکی یە زیاد بکات ، ئەوەندە زیاتر ئەوکەسە توشی سەرگەردانی وگومڕایی دەبێت. بەبێ ئەوەی خۆی هەستی پێ بکات. نمونەی وەکو نابینایەك وایە کەلە شەوێکی تاریکدا بەتەنها دەکەوێتە ڕێ. ئەم تاریکی یە سامناکی یەتەنها بەدڵەوە ناوەستێت گەر ڕێگری لێ نەکرێت ئەوا بینایی وڕوخساریش دەگرێتەوەو خەڵکی بەئاسایی دەیبینێت و هەستی پێ دەکەن.

وە (عبدالله بن عباس) ﷺ دەڵێت: هەموو گوێڕایەڵی و چاکەیەك. ڕووناکی وڕۆشنایی یە بۆ ڕووخسارو دڵ. وە فراوانبوونی ڕزقە. وە هێزە بۆ جەستە. وە خۆشەویست بوونە لەدڵی خەڵکیدا. وەهەموو خراپەیەك. ڕەش بوونی چارە و ڕووخسارە ، وەتاریکی و خەمناکی یە بۆ دڵ. وەبارگرانی و سستی یە بۆ جەستە. کەمی ڕزق وڕۆزی یە. ناشیرین بوونە لەدڵی خەڵکیدا.

٧- تـــــاوەنکاری سستی ولاوازی یە بۆ دڵ وجەستە :

لاوازی یـە بـۆ دڵ: بەبـەردەوامی هێـز لـەدڵ دەبڕێـت و لاوازی دەکـات ، تـاوەکو زیندوویەتی و وریایی لەدەست دەدات.

لاوازی یە بۆ جەستە: چونکە باوەڕدار هێزی لە دڵیدایەو جاهەرکاتێ دڵی لاواز بـوو ، ئەوا جەستەشی لاواز دەبێت.

بەڵام تاوەنکار هەرچەندە جەستەو بازووی بـەهێز بێـت ؛ بـەڵام ئـەو هێـزە لـە کـاتی پێویستدا ڕۆڵ نابینێت وناپاکی لێ دەکات. هەر بۆ ئەم مەبەستە تەماشای بـەهێزیی وتوانایی "فارس ورۆم" بکە ، چۆن ئەو هـەموو هێـزە ناپـاکی لەگـەڵ کـردن وخۆیـان نەگرت بەرامبەر بە هێزی دڵ ودەروونی باوەڕداران وچۆکیان دادا.

٨- تـــــاوانکاری ڕێگری دەکات لە گوێڕایەڵی:

تاوانکـاری خـۆی لەخۆیـدا پشـت گـوێ خسـتنی فـەرمانی خودایـە. هەنـدێ جـار ئەوتاوانکاری یە دەبێتە مایەی ڕێگرتن لـە بـەگوێ کـردن و گوێڕایـەڵی کردنـی خـوای گەورە وبەجێهێنانی فەرمانەکانی. هەروەکو چۆن کەسێك بەهۆی خواردنێکی خراپەوە توشی نەخۆشی یەکی درێژخایەن دەبێت ودەبێتە مایەی ڕێگرتن لەخواردنی چەندین خواردنی خۆش و بەتام. "والله أعلم".

٩- تاوانکاری دەبێتە مایەی تەمەن کورتی:

هەروەکو چۆن چاکەکاری تەمـەن درێـژ دەکـات [1]. بەپێچەوانەوە تاوانکـاری تەمـەن کورت دەکات.

کەم وزیادکردنی تەمەن:

---

[1] -لـە فەرموودەی (صـحیح)دا هـاتووە :(ان صـلە الـرحم تزیـد العمـر) بڕوانـە قسـەکردنمان لەسـەر (صحیح مسلم).واتە: پەیوەندی بەهێزی خزمایەتی تەمەن درێژ دەکات.

خەڵكی لەم بابەتە ناكۆك و جودان:

پێرێك دەڵێن: كەم كردنی تەمەنی تاوەنكار، واتە نەمانی پیت وبەرەكەتە لەتەمەنیدا. كەئەمەش ڕاستەودروستە وەبەشێكە لە كاریگەری تاوان.

وەپێرێكی تر دەڵێن: بەڵكو بەڕاستی تەمەن كەم دەكات. هەروەكو چۆن ڕزق كەم دەكات، بەهەمان شێوە هۆكارەكان تەمەن كورت دەكەنەوە. هەروەها دەڵێن: ئەمە پێچەوانەی دیاری كردنی تەمەن وئەجەل نی یە، چونكە خوای گەورە بەختەوەری وتەندروستی نەخۆشی وهەژاری ودەوڵەمەندی و... هەموو ئەمانەی بەقەدەر خۆی دیاری كردووە وپەیوەستی كردوون بەهۆكارەكانەوە"الاسباب"، وەتاوانكاریش هۆكاری كەم وكورت كردنی تەمەنە.

وەپێرێكی تریش دەڵێن: ڕاستی ودروستی ژیان بەندە بەدڵەوە، وەكاریگەری تاوانیش كار لەسەر زیندووی دڵ دەكات، هەربۆیە خوای گەورە بێ باوەڕەكان " كافرەكان "بە مردوو دادەنێت، هەرچەندە لاشەشیان زیندووە، چونكە دڵیان مردووە. كە دەفەرمێت:" (أموات غير أحياء....نحل:٢١) واتە: تەمەن، تەمەن وزیندووی دڵە."

جا كاریگەری تاوانكاری لەسەر دڵ ودەیمرێنێت ولەناوی دەبات، بۆیە تەمەن كەم دەكاتەوە.جا گوێڕایەڵی وچاكەكاری تەمەنی زیندووی دڵ زیاد دەكات.

نهێنی ئەم بابەتە: تەمەنی ڕاستی ژیانی مرۆڤ ئەوەندەیە لە ملكەچی وگوێڕایەڵی وخواپەرستدا بەسەری بەرێت. جگە لەمە بەتەمەن ناژمێردرێت.

١٠- تاوان...تاوانی تر بەكێش دەكات وزیاد دەكەن:[1]

تاوان، تاونی تر بەكێش دەكەن وزیاد دەكەن بە ئەندازەیەك مرۆڤ دەربازبوونی لێیان دژوار وئەستەم دەبێت.

---

[1] - بڕوانە ڕاڤەو تەفسیرەكانی ئایەتەكانی(٥- ١٠)سورەتی "الليل"وەهەروەها بڕوانە خاڵەكانی(١١- ١٢ -١٤- ١٨- ١٩- ٢٦- ٢٧- ٣٠- ٣١- ٣٤- ٣٦- ٤١- ٤٧- ٤٨)

هەروەکو هەندێك لە "سلف" دەڵێن:" لە چەرمەسەری و سلبیاتەکانی خراپە ئەوەیە کە خراپەی تر بەشوێنیدا دێت. وەلە باشیەکانی چاکە ئەوەیە کە چاکەی تری بەدوادا دێت."

مرۆڤ کاتێك چاکەیەك ئەنجام دەدات چەندین چاکەی تر بەدوای خۆیدا بەکێش دەکات. وەتا بێت خێروچاکەکانی زیاتر دەکات وپاداشتی زۆر دەبێت. وەبەهەمان شێوەش بۆ خراپە. تاکاردەگاتە ئەوەی هەر یەکە لەچاکەو خراپە دەبنە ئاکارو سیفەتی هەمیشەیی ئەو مرۆڤە. چیتر ناتوانێت لێیان جیابێتەوە. وەك نمونەی ماسی کە ناتوانێت بەبێ ئاو بژێت ، وەبەگەیشتنی بەئاو هێمنی وئارامی ڕووی تێ دەکات ودەبوژێتەوە.

هەربۆیە ئەگەر یاخی بوو وتاوانکارەکان دەست لەتاوانکاری هەڵبگرن و وەدەست بکەن بەخودا پەرستی، ئەوساتە نارەحەت دەبن وپێیان ناکرێت و هەر زوو دەگەڕێنەوە سەر تاوانکاریەکانیان. تەنانەت هەندێك لە خراپەکارەکان"فاسق" تاوان دەکەن نەك لەبەر چێژ وەرگرتن، بەڵکو لەبەرئەوەی ناتوانن لە تاوانکاری جیاببنەوە.

هەروەکو سەرکردەی ئەم پێڕە (الحسن بن هانيء) بەڕاشکاوی دەڵێت:

وكأسٍ شربت على لذةٍ   واخرى تداويت منها بها

واتە: پێکێك مەیم خواردەوە بۆ چێژ   ئەوی ترم بۆ چارەسەری ئەوی تر خواردەوە.

وەیەکێکی تریان دەڵێت:

(فكانت دوائي وهي دائي بعينه   كما تيداوى شارب الخمر بالخمر

واتە: بەڕاستی هەرئەو دەردو دەرمانم بوو   هەروەکو چۆن مەیخۆر بە مەی چارەسەری مەی دەکات.)

بەبەردەوامی مرۆڤ حەزی بەخودا پەرستی یە و خۆشی دەوێت تاوەکو خوای گەورە بەسۆزی خۆی فریشتە دەنێرێت وپشتیوانی لێ دەکات وهانی دەدەن بۆ خودا

پەرستی وملی کەچی خودا. بەهەمان شێوە مرۆڤی تاوانکار بەبەردەوامی حەزی بەتاوانکاری هەیە تاوەکو خوای گەورە شەیتانێك دەنێرێتو هانی دەدات بۆ تاوانکاری وياخی بوون.

١١- تـــاوان ئیرادەی دڵ لاواز دەکات:

ئەمەیان لە هەموو مەترسیەکانی تر سامناکترە ، کە هێزو توانا وئیرادەی یاخی بوون وتاوانکاری زیاد دەکات. وەلەبەرامبەریشدا ئیرادەی تەوبەکاری لەدڵدا لاواز دەبێت وتادەگاتە ئەندازەی نەمانی ئەو ئیرادەیە بەیەکجاری. کەئەگەر بێتو لایەکی لەجەستەی شەلەل بهێنێت ئەو هەر تەوبە ناکات. هەرچەندە بەدەم بەشێوەیەکی درۆینە تەوبە دەکات وداوای لێ خۆشبوون دەکات ، بەڵام دڵی پڕبووە لەتاوان وياخی بوون، وەسوورە لەسەر تاوانکاری کەئەمە لەمەزنترین وترسناکترین جۆری مەترسی یە. وەزۆر نزیکە خاوەنەکەی بەرەو هیلاك بوونی هەتاهەتایی بەرێت.

١٢- تاوان...ناشیرینی خۆی لەدڵدا ناهێڵێت:

واتە لەدڵدا هەست بەناشیرینی تاوان ناکات و وەك نەریتێکی لێ دێت. وەلەکاتی ئەنجامدانی تاواندا بینینی خەڵك وقسەیانی بەخەیاڵدا نایەت وشەرم ناکات. بگرە زۆرجار شانازی پێوە دەکات و وەلەلای کەسانی تریش باسی دەکات کەچی کردووە. ئەم جۆرە دەرگای تەوبەکاریان لەسەر داخراوە ، هەروەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (كل أمتي معافى الا المجاهرون وإن من الاجهار: ان يستر الله العبد ثم يصبح يفضح نفسه ويقول:: يا فلان عملت يوم كذا وكذا كذا وكذا، فهتك نفسه، وقد بات يستره ربه.) [1] واتە: هەموو ئومەتی من خوای گەورە لێی خۆش دەبێت، تەنها ئەوکەسانە نەبێت کە ئاشکراکەری خودی خۆیانن وباسی تاوانەکانیان دەکەن ، کاتێك خوای گەورە بەندە تاوانکارەکەی پەردە پۆش دەکات ، کەچی بەیانی هەڵدەسێت خودی

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری: ٦٠٦٩) و(مسلم: ٢٩٩٠) گێراویانەتەوە.

خۆی ئابڕوی خۆی دەبات و دەڵێت: فلان کەس من لەفلان ڕوژدا ئەوە وئەوەو ئـەوەم کرد، حەیاوئابڕووی خۆی دەبات، لەکاتێکدا خوای گەورە دەیپۆشێت.

١٣- هەر تـاوانێك لەتـاوانەکان پاشماوەی نەتەوەکانی پێشووترن کە خوای گـەورە بەهیلاکی بردوون:

نێربـازی پاشمـاوەی بەدڕەوشـتی قـەومی "لـوط"ە. وەپـارە وەرگـرتن بـەزیادەوە ودانـەوەی بەکەمـەوە لـە پاشمـاوەی قەومی"شـوعیب"ە. هـەروەها تێکـدانی زەوی ولووتبەرزی لە پاشماوەی قەومی"فیرعەونی یەکان"ە. وە خۆبەزل زانین لەپاشماوەی گەلی"هود"ە...هتد.

سەرجەم جۆرەکانی تاوان هەریەکەیان پاشماوەی بەدکاری یەکێکە لەگـەلانی پێشـوو کەهەموویان دوژمنی خوای گەورە بوون.

(عبدالله بن احمد) لە کتێبی "الزهد"دا لەباوکییەوە دەگێڕێتەوە کە "مالك بن دینار" وتوویەتی: (خوای گەورە وەحی بۆیەکێك لەپێغەمبەرانی بنی ئیسرائیل واتـە جولەکـە دەنێرێت کەبە گەلەکەت بڵێ: کەنەچـنە شـوێنی دوژمنـەکانم ، وەخـواردن وپۆشـاك و ولاغی دوژمنەکانم بەکارنەهێنن، چونکە دواتر وەك ئەوان دەبنە دوژمنم.)

وە لـە (مسـند) دا هـاتووە لـە فـەرمودەی "عبـدالله بـن عمر"دەگێڕێتـەوە کـە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (بعثت بالسيف بين يدي الساعة.حتى يعبدالله وحده لاشريك له. وجعل رزقي تحت ظل رمحي، وجعل الذلة والصغار على من خالف امري، ومن تشبه بقوم فهو منهم.)[1] واتـە: نێـردراوم بـە شمشـێرەوە وەبەهاتنیشـم قیامەت نزیك بووەتەوە ،هەتا خودا بەتاك وتـەنهایی بپەرسـترێت. وەرۆزی مـن لـەژێر سێبەری ڕمەکەمدایە، وسەر شۆڕی وریسوایی بۆهەر کەسێکە سەرپێچی فەرمانـەکانم بکات ، وەهەرکەسێکیش هاوشێوەی هەرگەلێك بکات ئەوا لەئەوانە.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٢/ ٥٠، ٩٢)گێڕاویەتیەوە(البانی)یە (صحیح)ی داناوە.

١٤- تاوانكاري هۆكاري ڕيسوا بوونه :

(حسن البصري) دەڵێت:ئەگەر خواى گەورە كەسێك ڕيسوا بكات كەس نى يە بەچاوى ڕێزەوە تەماشاى بكات. هەرچەندە لەبەر هۆكارى ترسان لێى يان ترسان لەشەڕى وادەرئەخەن، بەلاَم لەدڵەوە زۆر بێ ڕێزو ڕيسوايە، هەربۆيە دەفەرمێت: (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ....الحج:١٨).

١٥- بە بچوك زانينى تاوان :

ئەو مرۆڤانەى كە بە بەردەوامى تاوان ئەنجام دەدەن، تاوانيان لەبەر چاودا زۆر بچوكە. كەئەمەش نيشانەيەكە لەنيشانەكانى تياچوون، چونكە تاوان هەرچەندە بچوك دەركەوێت لەلاى مرۆڤ ، بەلاَم لەلاى خواى گەورە گەورەيە.[1]

وە لە (صحيح بخارى) دا هاتووە كە (ابن مسعود) ﷺ فەرموويەتى: (باوەڕدار تاوان لەسەر شێوەى چيايەك دەبينێت كە زۆر دەترسێت بروخێت بەسەريدا، بەلاَم تاوانكار تاوان ئەوەندە بەبچوك دەبينێت كەوادەزانێت مێشێكە بەسەر لووتيەوە "كەپوو" نيشتووەتەوە، هەر كەپێى بڵێيت ئەهـ... بفڕێت.)[2].

١٦- تاوانكارى مرۆڤ كاريگەرى خراپى لەسەر گيانلەبەرانيش هەيە :

بەهۆى تاوانى مرۆڤى تاوانكارەوە زۆرێك لەگيانلەبەرانيش توشى بەلاَ دەبێت.

(ابو هريرة) ﷺ دەڵێت: (باڵندەى"حبارى" لە هێلانەكەى خۆيدا لەتاو ستەمى ستەمكاران گيان لەدەست دەدات) . وە (مجاهد) دەڵێت:"گيانلەبەران نەفرەت لە ئادەميزادى تاوانبار دەكەن كە وشكە ساڵى دێت وباران نابارێت، دەڵێن ئەمە بەهۆى شومى وتاوانكارى ئادەميزادەوەيە".

وە (عكرمة) ﷺ دەڵێت: گيانلەبەرانى زەوى ، تەنانەت قالۆنچە و دووپشكيش دەڵێن: بەهۆى تاوانكارى ئادەميزادەوە بارانمان لێ گيراوە.

---

[1] -پێشتر ووتەى(فضيل بن عياض)مان هێناوەتەوە لەسەر ئەم بابەتە.

[2] - ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە، (بخارى: ٦٣٠٨) وە(ترمذي: ٢٤٩٧)گێراويانەتەوە.

ئایا ئەوەندە بەس نی یە کە تاوانکار هۆشی بێتەوە کە شومی تاوانەکانی کەسانی تری پێوە تێ دەگلێت.

١٧- تاوانکاری دەبێتە مایەی سەرشۆڕی:

هەموو سەربەرزیەك وشكۆمەندیەك لە گوێڕایەڵیدایە بۆ خودا. ئەوەتا

خوای گەورە دەفەرموێت: (مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا... فاطر:١٠) واتە: هەرکەسێك سەربەرزی بوێت باداوای سەربەرزی بکات لەخودا، کەئەویش تەواو لە گوێڕایەڵی دایە.

هەر بۆیە نزاوپاڕانەوەی هەندێك لە"سلف" بریتی بووە لە: (اللهم أعزني بطاعتك ولاتذلني بمعصيتك) واتە: خودایە سەربەرزم کە بەگوێڕایەڵیم بۆت ، وەسەرشۆڕم نەکەیت بەیاخی بوونم لێت.

وە (حسن البصري) دەڵێت:ئەگەر چی دەنگی پێی ئەسپەکانیان تەقەی بێت، خۆیان بەسەربەز بدەن لەقەڵەم، بەڵام سەرشۆڕی تاوان لە دڵیان جیانابێتەوە وخودا سەرپێچی کاران هەر سەرشۆڕدەکات.

وە (عبدالله بن مبارك) دەڵێت:

رأيت الذنوب تميت القلوب وقد يورث الذل إدمانها
وترك الذنوب حياة القلوب وخير لنفسك عصيانا
وهل افسد الدين الا الملوك وأحبار سوءٍ ورهبانها

واتە:

بینم کە تاوان دڵ دەمرێنێت ئالودەبوونی سەرشۆڕی دێنێت
دوورکەوتنەوە لەتاوان ژیانی دڵە باشترە بۆ تۆ وازی لێ بێنیت
کێ ئایین دەشێوێنێت جگە لە پادشاوپیاوانی ئایین یاخوا نەیبینێت.

١٨- تاوان ژیری دەشێوێنێت:

ژیری وعەقڵ نیعمەتی گەورەی خودان، وەڕووناکی و واتا دەبەخشێت بە ژیانی مرۆڤ، تاوانکاری لەناوبەری ئەو ڕووناکی وهۆشیاریەیە.

هەندێك لە (سلف) دەڵێن: کەسانێك تاوانکاری وپاخی دەبن لەخودا، کەژیری وعەقڵیان نەماوە لەو ساتەدا. چونکە عەقڵیەتی مرۆڤ هیچ کاتێك ئامادە نی بە ماڤ کەسانی تر پێشێل بکات و بەرژەوەندی خۆی وچواردەوری خۆی بکاتە مەترسی یەوە. وە دواڕۆژی خۆی پێشێل بکات وخولقێنەری هەموو جیهان لەخۆی برەنجێنێت بۆ تەنها خۆشی چەند ساتێکی کەم.

لەهەمان کاتدا زۆر دوورە لە عەقڵانیەتی مرۆڤی ژیرەوە کە یاساکانی دەسەڵاتی بەهێزی لەبن نەهاتووی خوای گەورە پێشێل بکات. کە هەموو کاتێك دەبینێت فریشتەکان کارەکانی تۆ تۆماردەکەن. وەقورئانی پیرۆز دەست نیشانی جۆری سزاکانی کردووە، وەمردن لەپێشدایە، وەدڵنیاش بێت دۆزەخ سزای تاوانبارانە. بێ گومان کەسێك لەم ساتە وەختانەدا گەر ژیری لەدەست نەدابێت کاری تاوانکاری ئەنجام نادات.

١٩- ڕۆچوون لەتاوانکاریدا مایەی تیاچوونی دڵە لە بێ ئاگایی:

خوای گەورە دەفەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ.. المطففين:١٤).

هەندێك لە (سلف) پێیان وایە کە ئەمە "تاوان لەسەر تاوانە" کە دڵیان دادەگرێت.

وە (حسن البصری) دەڵێت: (رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم) واتە: تاوان لەسەرتاوان لە دڵیاندا کەڵەکە دەبێت تا سەرئەنجام دڵ توشی نابینای وبێ ئاگایی دەکەن.

وەکەسانی تریش دەڵێن: (هەرکاتێك تاوان و گوناهەکانیان زیادی کرد ئەوا دڵیان دەتەنێت لە تاوانکاریدا).

وە پوختەی ئەم بابەتە: دڵی مرۆڤ بەرۆچوون لەتاوانکاریدا ژەنگ دەگرێت. جا ئەگەر ئەم ژەنگە زیادی کرد ئەوا دڵی قورس دەبێت (ران) دواتر گەر بەردەوام بوو ئەوا دەبێتە مایەی ژەنگاوی وقفڵدان ومۆرکردنی ، دواتر دڵ پەردەپۆش دەبێت و بینایی"بصیر"و هیدایەت لەدەست دەدات. وەدوژمن بەئارەزووی خۆی یاری پێ دەکات و وەئەو دڵە رەق دەبێت ودەمرێت، هیچ شتێك کاری تێ ناکات.

٢٠- مرۆڤی تاوانکار توشی نەفرەتی پێغەمبەرﷺ دەبێت:

پێغەمبەری خوداﷺ هەمیشە نەفرەتی لە یاخی بووان وتاوانکاران کردووە. جا چ تاوانکارێك زیانی بۆ خۆی هەبێت یاخود بۆ خۆی و بەرژەوەندی کەسانی تر ، یاخود مەترسی هەبێت بۆ بەرژەوەندیە بالاَکان.

ئەوەتا خوای گەورە نەفرەت لەو کەسانە دەکات کە: خاڵ دەکوتن و خاڵیان بۆ دەکوترێت. وەئەوانەی کە پرچی زیادە دەبەستن بۆ کەسانی تر وەئەوانەشی کە داوای پرچی زیادە دەکەن وەئەوانەی کە برۆ هەڵ ئەگرن وئەوانەی برۆیان بۆ هەڵ دەگیرێت.وەئەوانەی ددانیان بچوك دەکەنەوە تا گەنج دەربکەون سووریبا دەخۆن ودەدەن وخەلاَلی دەکەن ودەینوسن وشایەتی دەدەن ودزی دەکەن.

- مەی خۆرەوەو دروستکەر وهەلگرو فرۆشیارەکەی.
- ئەوەی کە ئازارو نەفرەت لەدایك وباوکی`دەکات.
- لەوپیاوانەی کەلاسایی ئافرەتان دەکەنەوە وبەپێەوانەوە.
- لەو کەسانەی کە قوربانی بۆ غەیرە خودا دەدەن.
- لە بیدعەکاران وداهێنەرانی بیدعە.
- وەلەبەدکارانی نێربازو خوی گەلی لوط.
- وەلەو مرۆڤانەی کە کاری سێکسی لەئاژەلآن دُەکەن.
- وەلە کەسانێك موسوڵمانان ئازارو عەزیەت دەدەن.
- وەلە کەسانێك لەسەر گۆڕستان مۆم هەڵدەکەن ومزگەوت دروست دەکەن.

- وەلە کەسانەی کەژیانی هاوسەرێتی خەڵك دەشێوێنن.
- وەلەو کەسانەی لەدواوە دەچنە لای خێزانەکانیان لە کاری سێکسیدا.
- وەلەو ئافرەتانەی کە شەوجێی ناکەن بۆکاری سێکسی لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا وەبەپێچەوانەوە.
- وەلەو کەسانەی کە ڕووی چەك دەکەنە براکانیان وتەنانەت فریشتەکانیش نەفرەتی لێ دەکەن.
- وە کەسانێك کە جوێن وشتی ناڕەوا بە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ بڵێت، وەزۆری تریش.

وە خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە:_

- ژیانی سەر ڕووی زەوی تێك دەدات ودەی شێوێنێت.
- کە پەیوەندی خزمایەتی ودۆستایەتی دەپچڕێنێت.
- کە دژایەتی و ئازاری پێغەمبەرﷺ بدات.
- کە ڕێنماییەکانی خودا بشارێتەوە.
- کە ئافرەتانی پاك ناوزەردو تاوانباریان دەکەن بە بوهتان.
- کە بانگەوازکەرێت بۆ ڕێگەی بێ باوەڕی.

وەپێغەمبەری خوداﷺ نەفرەتی لەواستە چی یەکان کردووە کە بە (راشی ومرتشی) ناوی بردوون.

وەزۆر شتی تریش. جائەگەر کەسێکی هۆشیارو دانا هەست بەمەترسی نەفرەتنانەی خوداو پێغەمبەر بکات، ئەوا ڕاستەخۆ پاشەگەز دەبێتەوەو دەگەڕێتەوە بۆ لای خوا.

٢١- تاوانکار دەبێتە مایەی بێ بەش بوون لەنزاو پاڕانەوەکانی پێغەمبەر وفریشتەکان:

خوای گەورە فەرمانی بەپێغەمبەران وفریشتەکان کردووە کە داوای لێ خۆش بوون بکەن بۆ باوەڕداران، وەك دەفەرمێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ

رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ * رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ* وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ.... غافر: ٧-٩) واتە:ئەو فریشتانەی کە هەڵگری عەرشی مەزنی خودان وەهەروەها ئەو فریشتانەشی کەبەدەوریدا دەسوڕێنەوە. وەباوەڕیان بەخوای گەورە هەیە و هەمیشە یادی دەکەنەوە پاك وبێ گەردی بۆ خودای مەزن دەردەبڕن وداوای لێ خۆش بوون بۆ بڕواداران دەکەن. وەدەپاڕێنەوەو دەڵێن: ئەی ئەو پەروەردگارەی هەموو شتێکت تەنیوە بەڕەحمەت وزانست. لەو کەسانە خۆش بە کەتەوبەیان کردووە و گەڕاونەتەوەو شوێنی ڕێبازی خودا کەوتن ، وەلە ئازاری دۆزەخ بیان پارێزە...ئەی پەروەردگار بەهەشتی بەرینیان پێ بخەشە هەروەکو خۆت بەڵێنت پێ دابوون. هاوڕێ لەگەڵ ئەوکەسانەی کەچاك وخواناسن ، لەباوك ودایك وهاوسەرەکانیان ونەوەکانیان، بەڕاستی هەر تۆ خوایەکی بالآدەست ودانایت.

ئەم نزاوپاڕانەوەی فریشتە نزیکەکانی خودای گەورە بۆ ئەو کەسانەی کە تەوبە دەکەن و شوێنی "قورئان وسونەت"دەکەون. کە جگە لەم ڕێگە ڕاستە هیچ ڕێگایەکی تر نی یە بۆ ڕزگاربوون، جاهەرکەسێك لەم ڕیگایە لابدات و یاخی ببێت بێ بەش دەبێت لەم نزاوپاڕانەوەیە.

٢٢- سزای تاوانکاران لەگۆڕدا :

وەلە سزای تاوانکاران لە گۆڕدا لە (صحيح بخاى) دا هاتووە لە فەرموودەی "سُمرە بن جندب"ﷺ کە پێغەمبەرﷺ زۆرجار دەیووت بە هاوەڵەکانی: (هل راي احدمنكم البارحة رؤيا؟ فيقيص عليه ماشاء الله أن يقص. وإنه قال لنا ذات غداة: إنه اتاني الليلة آتيان وإنها وإنبعثا لي، وإنهما قال لي: إنطلق ، وإني انطلقت معهما

وإنا اتينا على رجل مضطجع ، واذا آخر قائم عليه بصخرة وإذا هو يهوي بالصخرة لرأسه، فيثلغ رأسه فيتدهده الحجر ها هنا، فيتبع الحجر ، فيأخذه فلا يرجع إليه حتى يصح رأسه كما كان، ثم يعود عليه، فيفعل به مثل ما فعل فيه المرة الأولى. قال: قلت لها: سبحان الله ! ماهذا؟ قالا لي: إنطلق..إنطلق، فإنطلقنا ، فأتينا على رجل مستلق لقفاه وإذا أخر قائم عليه بكلوب من الحديد، وإذا هو يأتي احد شقي وجهه ويشر شر شدقه الى قفاه، ومنخره الى قفاه، وعينه الى قفاه، ثم يتحول الى الجانب الأخر ، فيفعل له مثل ما فعل بالجانب الأول فما يفرغ من ذلك الجانب حتى يصح ذلك الجانب كما كان. ثم يعود علية فيفعل مثل ما فعل في المرةالأولى. قال: قلت: سبحان الله! ما هذان؟ قالا لي: إنطلق.. إنطلق، فإنطلقنا ، فأتينا على مثل التنور. فإذا فيه لغط وأصوات، قال: فإطلعنا فيه، فإذا فيه رجالٌ ونساءٌ عراةٌ، وإذا هم يأتيهم لهب من أسفل منها ، فإذا أتاهم ذلك الهبُ ضوضووا. فقال: قلت لهم: ما هؤلاء؟ فالالي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا على نهر أحمر مثل الدم. فإذا في النهر رجل سابحٌ يسبَحُ، وإذا على شط النهر رجلٌ قد جمع عنده حجارة كثيرة، وإذا ذلك السابح يسبح ماشاءالله أن يسبح، ثم يأتي ذلك الذي قد جمع عنده الحجارة فيفغر له فاه، فيلقمه حجراً، فينطلق فيسبح. ثم يرجع عليه كلما رجع إليه ، فغر له فاه فيلقمه حجراً، قلت لهما: ماهذان؟ قالا لي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا على رجل كريه المرآة أو كاكره ما أنت راء رجل مراى، وإذا هو عندهُ نار يحشها. ويسعى حولها ، قال قلت لهما: ما هذا؟ قال: قالالي: إنطلق.. إنطلق، فانطلقنا حتى أتينا على روضة معتمة. فيها من كل نور الربيعَ وإذا بين ظهراني الروضة رجل طويلٌ ، لا اكاد أرى رأسه طولاً في السماء ، واذا حول الرجل من أكثر ولدان رأيتم قط. قال: قلت: ما هذا؟ ما هؤلاء؟ قال: قالا لي: إنطلق..إنطلق، فانطلقنا ، فأتينا الى دوحة عظيمة، لم أردوحة قط أعظم منها ولا أحسن، قال: قالا لي: إرق فيها ، فارتقينا فيها الى مدينة مبنية بلبن ذهب ولبن فيضة. قال:فأتينا

باب المدينة فاستفتحنا، ففتح لنا فدخلناها، فتلقانا رجال شطر من خلقهم كأحسن ما انت راء وشطر كأقبح ما أنت راء، قال: قالالهم: أذهبوا فقعوا في ذلك النهر ، واذا نهر معترض يجري كأن ماءة المحض في البياض، فذهبوا فوقعوا فيه، ثم رجعوا إلينا ، قد ذهب ذلك السوء عنهم، قال: قالالي: هذه جنة عدن، وهاذاك منزلك، قال: فسما بصري صعداً، فإذا قصر مثل الربابة البيضاء، قال:قالا لي: هذا منزلك ، قلت لها: بارك الله فيكما فذراني فأدخله ، قالا: اما الآن فلا ، وانت داخله، قلت لها: فأني رايت منذ الليلة عجباً، فما هذا الذي رايت؟ قال:قالالي: أما إنا سنخبرك:

أما الرجل الأول الذي أتيت عليه يثلغ راسه بالحجر، فإنه الرجل يأخذ القرآن، فيرفضه، وينام عن الصلاة المكتوبة.

وأما الرجل الذي أتيت عليه يشرشر شدقه الى قفاه، ومنخره الى قفاه، وعينه الى قفاه، فإنه الرجل يغدو من بيته فيكذب الكذبة تبلغ آلافاق.

وأما الرجال والنساء العراة الذين هم في مثل بناء التنور، فإنهم الزناة والزواني.

و أما الرجل الذي أتيت عليه يسبح في النهر، ويلقم الحجارة، فإنه آكل الربا.

واما الرجل الكرية المرآة الذي عند النار يحشها ويسعى حولها فإنه مالك حازن جهنم.

وأما الرجل الطويل الذي في الروضة، فإنه ابراهيم"عليه السلام".

وأما الولدان الذين حوله ، فكل مولود مات على الفطرة. وفي رواية البرقاني: ولد على الفطرة. فقال بعض المسلمين: يا رسول الله وأولاد المشركين؟ فقال رسول الله: وأولاد المشركين.

وأما القوم الذين كنوا شطر منهم حسن وشطر منهم قبيح، فإنهم قوم خلطوا عملاً صالحاً وآخر سيئاً تجاوز الله عنهم.) [1]

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٧٠٤٧) گێراویەتیەوە.

واتـه: (پێغەمبـەرﷺ زۆر بـەهاوەلانی دەفـەرموو: کـێ ئـەم شـەوی رابـردوو خـەوی بینیـوە، تاچـەندی پـێ خۆشـە باسـی بکـەن و وەپێـی خـۆش بـووە خـەوەکانی بـۆ بگێرنەوە.وەئەویش گوێ بیستی دەبوو. لە نیوەڕوانێك پێغەمبەرﷺ پێی فـەرمووین: ئەم شەو لەخەومدا ، دوو فریشتە هاتن بۆ لام و ووتیـان بـابڕۆین ، منـیش لەگەڵیانـدا ڕۆیشتم تا گەیشتینە لای پیاوێك ،ڕاکشابوو کەسێکی تر گابەردێکی گەورەی پـێ بـوو بـەرزی دەکـردەوەو دەیکێشـا بەسـەر پیاوەکـەدا، سـەری وردوخـاش دەکـرد، هـەتا بەردەکەی هەڵدەگرتەوە دیسانەوە سەری وەك جارانی لێ دەهاتەوە بەهەمان شێوە بەرزی دەکردەوەو دەی کێشا بەسەریدا ، بەم شـێوەیە بـەردەوام بـوو. منـیش ووتم: پاك وبێ گەردی بۆ خودای گەورە ، ئەمە کێ یەو بوای لـێ دەکـەن؟ فریشـتەکانیش ووتیان: خێراکە برۆ...برۆ، منیش لەگەڵیاندا کەوتمە رێ.

تاگەیشتینە لای پیاوێك لەسەر پشت ڕاکشابوو، وەکەسـێکی تـر بـەقولابێکی ئاسـنی لەسەر سنگی ڕاوەستابوو ، بەقولابەکەی دەیکێشا بەڕوومەتی ڕاستی دا تا پشـتەملی هەڵی دەتلیشان "هەڵی دەدڕی"و شەقی دەکرد،پاشان دەیدا لە لووتی وتا پشتە ملی هەڵی دەدڕی ، دواتر دەدا لەچاوی هەڵی دەکۆڵی تـا پشـتەملی ،دواتـر دەچـووە لای ڕوومەتی چەپی بەهەمان شـێوە شـەق وپـەتی دەکـرد ، کاتێـك کـەلای چـەپی تـەواو دەکرد لەوکاتەدا یەکسەر ڕوومەتی ڕاسـتی وەك خـۆی لـێ دەهاتـەوە ، بـەم شێوەیە بەردەوام خەریکی شەق وپەت کردنی بوو ، منیش ووتم: پـاك وبـێ گـەردی بۆخـودا ، ئەمە کی یە؟ چی کردووە؟ فریشتەکان ووتیان: خێراکە..برۆ...برۆ.

منیش لەگەڵیاندا کەوتمە ڕێ تا گەیشتینە لای کورەیەکی زۆر گەورە کە دەنگە دەنگ وناڵەو هاواری لێ دەهات ، کاتێك لێی نزیك بووینەوە وتەماشامان کرد لەناو کورەکەدا پڕی بوو لەژن وپیاوی ڕووت وقووت کەلە ژێری کورەکەوە ئاگرو گڕوتینیان بۆدەهـات وەدەبـرژان وهـاوارو قیژاحیـان دەکـرد، منـیش پرسـیم: ئەمانـە کـێن؟ فریشـتەکانیش ووتیان: خێراکە..برۆ...برۆ. منیش لەگەڵیاندا کەوتمە ڕێ.

تاگەیشتینە ڕووبارێکی سووری خوێناوی، کەپیاوێك لەناویدا مەلەی دەکرد، لەکەناری ڕووبارەکەدا کەسێکی لێ بوو بەردێکی زۆری کۆکردبووەوە ، کەدواتر ئەو پیاوەی کەمەلەی دەکرد دەهاتە کەناری ڕووبارەکە ودەمی دەکردەوە ، ئەویش پڕ دەمی دەکرد لەبەرد، وەئەویش دەیهاڕی ودەیخواردو دەچووەوە بۆ مەلەکردن تا خودا ویستی لەسەر بووایە دیسانەوە دەهاتەوە کەنار ڕووبارەکە وپڕدەمی دەکرا لەبەرد وەك شێوەی جاران و ئەم دیمەنە دووبارە دەبووەوە. پرسیم ئەمانە کێن؟ فریشتەکانیش ووتیان: خێراکە.. بڕۆ...بڕۆ.

دواتر گەیشتینە لای پیاوێکی ڕووخسار ناشیرین ودیمەن ترسناك وەك بڵێی ناشیرینترین کەس کە بینرابێت، کەلە تەنیشتی ئاگرێکدا بوویەدەوریدا دەهات وهەڵی دەگیرساند. منیش پێم ووت: ئەمە چی یەو کێ یە؟ فریشتەکانیش پێیان ووتم: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ.

منیش لەگەڵیاندا ڕۆیشتم تاگەیشتینە باخچەیەکی خۆشی پڕ لەدارو درەخت لە هەموو جۆرە گوڵێکی تێدابوو، وەلەناویاندا پیاوێکی بەژن درێژی تێدابوو بە ئەندازەیەك ئەوەندە بڵند بوو سەری بەجوانی دیارنەبوو. وەلە چواردەوریدا ژمارەیەکی زۆر مێردمندالی لێ بوو. ووتم ئەمە چی یە وئەمانە کێن؟ فریشتەکان ووتیان: خێراکە..بڕۆ...بڕۆ. منیش لەگەڵیاندا ڕۆیشتم.

تا گەیشتینە لای دارێکی مەزن کەتاوەکو ئێستا داری وا مەزنم نەبینیوە لەگەورەیی وچاکیدا. فیشتەکان ووتیان: سەرکەوە بەسەریدا. ئێمەیش سەرکەوتین تا گەیشتینە شارێك کە دروست کرابوو لە خشتی زێڕو زیو، کەگەیشتینە دەرگای شارەکە ،داوامان کرد دەرگاکەمان لێ کرایەوەو چووینە ژوورەوەو پێشوازیمان لێکرا لەلایەن هەندێك کەسەوە ،ڕوخساریان نیوەی هێندە قەشەنگ وجوان بوو لە جوانیدا کەسی وات نەبینی بوو وەنیوەکەی تری هێندە ناشیرین بوو لە ناشیریندا کەسی وا ناشیرینت نەبینی بوو. فریشتەکان پێیان ووتن: بڕۆن خۆتان فڕێ بدەنە نێو ئەو ڕووبارەوە ،

ئاوی ڕووبارەکە لەپاکی وڕوختیدا وەك ماست سپی بوو ،ئـەوانیش خۆیـان فـڕێ دایـە ناوی. پاشـتر کەهاتنـە دەرەوە لەئاوەکـە هـەموو دیمەنـە ناشـیرینەکەیان نـەمابوو. فریشتەکان ووتیان: ئەمە بەهەشتی (عدن) ە وەئەو جێگایە شوێنی تۆیە ، ئاماژەیان بۆ جێگایەك کرد ، کەچاوم هەڵبڕی تەماشم کرد کۆشکێکی مەزن کەلـە پەڵـە هـەوری سپی دەچوو. فریشتەکان ووتیان: ئەمە جێگای تۆیـە، منیش ووتم: خـودا ڕێزدارتـان بکـــات ،مۆڵـــەتم بـــدەن بچـــمە ژوورەوە. فریشـــتەکان ووتیـــان:ئێســـتا نـــا، لەداهاتوودا.بەڕاستی من لەوشەوەدا ،شتی سەیرەو سەمەرەم بینی ، ئایا ئەمانە چی بوون؟ فریشتەکان ووتیان: ئێمە پێت دەڵێین ئەمانە چی بوون؟

ئەو پیاوەی کە بەبەردەکە سەری پان دەکرایەوە، ئـەوە کەسـێکە کـە گـوێ بیسـتی قورئـان دەبـوو ، پشـت گـوێی دەخسـت وڕەدی دەدایـەوە ، وەنوێـژی بەزایـە دەداو دەنووست و نوێژی نەدەکرد.

وەئەو پیاوەی کەدەم وڕوخساریان هەڵدەدڕی. ئـەوە کەسـێکە کەلـەماڵ دەردەچـوو درۆی دەکرد بەئەندازەیەك درۆکەی دەگەیشتە ئاسۆ لەناڕەوایدا.

وەپیاو وئافرەتە ڕووت وقووتەکان کەلەناو تەنوورەکەدا بوون، ئەوانە زیناکـارو داوێـن پیس بوون.

وەئەو پیـاوەی کەلـەناو ڕووبـارە خوێنەکـە مەلـەی دەکـرد وبـەردی دەخـوارد، ئـەوە کەسێکە سوو"ڕیبا" خۆرە.

وەپیاوە ڕوخسار ناشیرینەکە لای ئاگرەکە، ئەوە (مالك) و بەرپرسی دۆزەخە.

وەپیـــاوە بـــەژن درێژەکـــە لـــە نێـــو باخچـــەکەدا، ئـــەوە حـــەزرەتی (ابـــراهيم) ەو مێردمندالّـەکانیش ئـەو مندالأنـەن کەلەسـەر سروشـت وفـیترەت مـردوون، هەنـدێك لەموسڵمانان ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوداﷺ مندالّی بێ باوەڕەکانیش دەگرێتەوە؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ ئەوانیش دەگرێتەوە.

وە ئەو پیرەی کەبەشێك لە ڕوخساریان جوان وبەشەکەی تریان ناشیرین بوو، ئەوا ئەو کەسانەن کە کاری خراپەو چاکەیان ئەنجام داوەو وەخوای گەورە لەتاوانەکانیان خۆش بوو.)

٢٣- تاوانکاری جۆرەها خراپەو گەندەڵی لەسەر زەویدا بەرپا دەکات:

جۆرەها فەساد لە بونەوەر بەرپادەکات لە ئاووهەواو کێڵگەومالّ... ئەوەتا خوای گەورە باسی دەکات دەفەرمێت: (ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ... الروم:٤١) واتە:تاوان وخراپەکاری دەرکەوتووە و هەموو سەرزەوی ودەریاکانیشی گرتووەتەوە. بەهۆی ئەو تاوان وگوناهانەوە کە خەڵکی دەستیان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێك لە کردەوەکانیان بچێژن"کە بەرپابوونی جەنگ وکارەساتە سروشتی یەکانە" بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە بۆ یەك خواناسی.

(مجاهد) دەڵێت: بەهۆی ستەمی ستەمکارانەوە کە فەساد بەرپا دەکات. خوای گەورە باران بارین دەگرێتەوە ووشکە ساڵی باڵ دەکێشێت بەسەر گوندو شار وکوچە دا. "پاش ئەوەی ئەو ئایەتەی سەرەوەی خوێندەوە" ووتی: مەبەست لەووشەی (البحر/ دەریا) مەبەستی ئەو ئاوانەیە کەلەگوندەکاندا هەیە لەڕووبارەکان.

وە (عکرمە) دەڵێت: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ.. من ناڵێم مەبەستی ئەم دەریایانەیە، بەڵکو مەبەستی ئەو ڕووبارانەیە کەلە تەنیشت گوندەکانەوە تێ دەپەڕێت.

وە (قتادە) دەڵێت: خوای گەورە ئاوی شیرینی بە بحر ناو بردووە کە دەفەرموێت: (وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ... فاطر: ١٢) واتە: هەردووجۆری دەریاکە وەك یەك نین، یەکێکیان ئاوی سازگارو خۆشە ئەوی تریان سوێروتاڵە.

وە لە دونيادا دەرياپەكى شيرين نى يە ئاوەكەی ڕاوەستابێت، بەڵكو مەبەستی ئەو ڕووبارانەیە كە تێ دەپەڕن. وەدەريايی ئاوی سوێر ئەوانەن كە ئاويان ڕاوەستاوە. جا ئەو گوند ولادێيانەی كەلەسەر ئاوی ڕۆيشتوو دان بەم جۆرە ئاوە باس كردووە.

وە (ابن زيد) دەڵێت: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ... مەبەستی لەتاوانە.

منيش ووتم: ئەگەر مەبەستی ئەو تاوانانە بێت كە بەهۆكاری ئەو فەسادانەوە سەرهەڵدەدەن، ياخود مەبەستی ئە فەسادانەوە بێت كەبەهۆی تاوانەوە سەرهەڵدەدەن! جا بەپێی ئەو بەشەی ئايەتەكە كە دەفەرمێت: لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا...ئەم پيتی"لام"ە پێی دەوترێت (لامی العاقبە وتعليل) واتە بەو هۆكارەی پێشووەوە بووە.

وەپێم وایە: مەبەستی يەكەمی بە (الفساد) ئەوەیە تۆڵە سەندنەوەی خودايە لەكەمی بارانوشەڕوئاشوب ، لەبەرئەنجامی ئەوتاوانانەی كە مرۆڤ ئەنجامی دەدات.

هەروەكو هەندێك لە "سلف" دەڵێن: هەرچەندە ئێوە تاوان بكەن خوای گەورە سزاتان دەدات و تۆڵەتان لێ دەسێنێتەوە.

وە ئەوەی ڕوونە"والله اعلم"مەبەست لەو فەسادە تاوان وپاشماوەكانێتی ، وەبەبەڵگەی ئەم ئايەتە كەدەفەرمێت: (لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا....الروم:٤١) [1] ئەمە

[1] - لەم ئايەتەدا ئامازە بۆ تێك چوون وپيس بوونی ژينگە دەكات، كەژينگە پێك دێت لە سێ بنەمای سەرەكی ژيان(خاك وئاو وهەوا) كەلەم ئايەتە پيرۆزەدا ئامازەيان بۆدەكات كە بەهۆی خراپەوكردەوەكانی مرۆڤ زەوی دوچاری پيس بوون وگۆڕانی ئاوروهەوای زەوی وبەرزبوونەوەی پلەی گەرماو مەترسی بەرزبوونەوەی ئاستی ئاوی زەرياكان بەهۆی توانەوەی بەستەڵەكە بەفرينەكانی جەمسەرەكانی زەوی،كەئەمەش دەبێتە هۆی نقوم بوونی بەشێكی زۆر لەوشكانی كەنار ئاوەكان وەهەندێ دەوڵەت بەتەواوی ژێرئاو دەكەون وەك هۆڵندە و بەشێكی زۆری دانيمارك. وەلەئەنجامی بەرزبوونەوەی ڕێژەی گازی دووەم ئۆكسيدی كاربۆن و گازی يەكەم ئۆكسيدی كاربۆن كاريگەری خراپی كردووەتە سەر بەرگی چينی ئۆزۆن ئەتمۆسفير"بەرگەگاز" كەلەهەندێ شوێن بووەتە هۆی كون بوونی. كە ئەمەش دەبێتە هۆی گەيشتنی تيشكە زيانبەخشەكان بەتايبەتی تيشكی سەروو وەنەوشەيی، كە مرۆڤ دوچاری نەخۆشی جۆراوجۆر دەكات بەتايبەتی نەخۆشيە كانی پێست. "وەرگێڕ"

حاڵی ئێمەیە کەبەشتێکی کەم لەسزای تاوانەکانمان و کردەوەکانمان دەچێژین. جا ئەگەر بێتو سزای هەموو کردەوەکانمان وەربگرین ، ئەوا سەر زەوی مێروولەیشی تێدا نەدەما ئەوەندە کاول دەبوو.

٢٤- تاوان دەبێتە مایەی ڕوودانی کارەساتەکانی بومەلەرزە و ڕۆچوونی زەوی؛

تاوان دەبێتە مایەی دروست بوونی چەندین کارەساتی بومەلەرزەو ڕۆچوونی زەوی ونەمانی پیت وبەرەکەتی زەوی کە وەکو تۆڵەیەکی خوای گەورە ڕوودەدەن.

وە کاتێك پێغەمبەرﷺ لەگەڵ چەند هاوەڵێکیدا بەلای شوێنەوارو پاشماوەی گەلی (ثمود) تێپەڕین ڕێگری کرد لەهاوەڵانی کەلەو شوێنە لابدەن، یاخود ئاو خۆنەوە،تەنانەت نەیهێشت حوشترەکانیش ئاوی لێ بخۆنەوە لە بەر کاریگەری ئەو تاوان ویاخی بوونەیان کە خودا تۆڵەی لێ کردنەوە، کەکاریگەری لەسەر بەرەکەت وبەپیتی ئەو شوێنە کردبوو، تەنانەت لە ئاوەکەشیان.

وە (اما احمد) لە "مسند"دا لە میانەی فەرموودەیەکدا دەڵێت: (لەمۆزەخانەی "بنی أمیە"دا دەنکە گەنمێکی گەورە هەبوو ، کەلە گەورەیدا هێندەی ناوکە خورمایەك بووە، وەلە پارچە شتێك نوسرابوو لە تەنیشتیەوە.کە ئەم دەنکە گەنمە لەسەردەمی دادپەروەریدا ڕوواوە.)

وەهەروەها پێرێك لە پیاوە بەتەمەنەکانی بیابانیش پێیان ڕاگەیاندووم. کە پێشتر بەروبومی کشتوکاڵ ومیوەهات زۆر لەقەبارەی ئێستا گەورە تر بووە.

وەزۆرێك لەم بەڵایانە کەبە سەر ژیاندا هاتووە ، لەبەرئەنجامی تاوانکاریدا ڕوویان داوە.

٢٥- تاوان کاریگەری لەسەر شێوەی دیمەن و دروست کراوەکان هەیە؛

(ترمذی) لە "جامع" دەگێڕێتەوە ، کەپێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (خلق الله ادم وطوله في السماء ستون ذراعاً ، فلم يزل الخلق ينقص حتى الآن.)[1] واتە: خوای

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٣٢٦)وە (مسلم :١٧٣/١٧–نووی) گێڕاویانەتەوە.

گەورە "ئادەم"ی دروست کرد کە درێژی یەکەی شەست باڵ بوو،وەبە بەردەوامی تاوەکو ئێستاش قەبارەی مرۆڤە دروست کراوەکان لەبچوك بوونەوەدایە.
کە ئەمە ئاماژەیەکە بۆ بچوك بوونەوەی شێوەو قەبارەی مرۆڤ ودروستکراوەکانی تر.
خوای گەورە کە دەیەوێت سەر ڕووی زەوی لە تاوان وتاوانکاران و ناپاکان وستەمکاران پاك بکاتەوە، ئەوا یەکێك لەبنەماڵەو خانەوادەی پێغەمبەرﷺ ،واتە بەڕەچەڵەك دەگەڕێتەوە سەر خانەوادەی پێغەمبەرﷺ [1] دەنێرێت، سەرزەوی پڕدەکات لە دادپەروەری خۆش گوزەرانی، وەدەجالی جولەکەو خاچ پەرستەکان لەناو دەبات. مرۆڤایەتی بەختەوەردەکات بە بلاوکردنەوەو سەقام گیرکردنی ئیسلام. دیسانەوە پیت وبەرەکەتی زەوی دەگەڕێتەوە. تەنانەت پێرێك لەمرۆڤ یەك هەنارێك دەخۆن ، ئەوەندە گەورەیە. وەتەنها هێشوە"بۆڵە" تریێ یەك هێندە گەورە بە بارە هوشترێکە[2].
هۆکاری ئەم گۆڕانکاریەش نەمانی تاوانکاری وستەمە، کەدیسان پیت وبەرەکەتی زەوی سەرهەڵدەداتەوە. بێ گومان ئەو سزاو تۆڵە سەندنەوەی خوای گەورە لە گەلانی کردۆتەوە ، تا ئێستا کاریگەری وشوێنەواری بەسەر زەوی یەوە ماوە، چونکە هاوشێوە ونمونەی ئەوتاوانە گەورانەی گەلانی پێشوو بوونی هەیەو ماوە و لەنێو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا ئەنجام دەدرێت. هەر بۆیە بەپێی ئەوتاوانانە سزای خودایی دەبینرێت. بەپێی ئەندازەی بچوکی ڕێژەی تاوانەکە سزاکەش دەدرێت.
بەراوردی شەیتان بکە... کاتێك کەسەرپێچی کرد خوای گەورە پیت وبەرەکەتی لەتەمەن وکارو پلەوپایەوماڵیدا نەهێشت، تەنانەت لەهەر جێگایەکی زەویدا ملکەچی

---

[1] - مەبەست لێرەدا سەرهەڵدانی(محمد مهدی)یە کە چەندین فەرموودەی صەحیحمان لەسەری هێناوەتەوە. بڕوانە بابەتی:"علامات الساعه الكبرى".

[2] - ئەمە لەسەردەمی هاتنە خوارەوەی (عیسی کوڕی مریم) لەپێش ڕوودانی قیامەت ڕوودەدات.

بکرێت توشی بێ بەرەکەتی دەبێت. وەلە قیامەتیش لەجێگایەکدایە کە بەزەیی و ڕەحمەت وسۆزی تێدا نی یە کە دۆزەخە...

٢٦- تاوان ڕووناکی غیرەت وپەرۆشی دەکوژێنێتەوە[1]:

غیرەت وپەرۆشی پێویستیەکی هەنووکەیی یە بۆ ژیان ، وەك پێویستیە غەریزیەکان بۆ جەستەی مرۆڤ پەرۆشی ئەو ئاگرەیە کە هەرچی خراپە وناکارە ناشیاوەکان هەیە لێوەی دەردەچێت. هەروەکو چۆن لەڕێگەی دەزگای فووکردن بە کورەی ئاگردا هەرچی ماددەو بۆنە ناخۆشەکانی زیو وزێڕ وئاسن هەیە لێوەی دەردەچێت. وە شکۆمەندترین مرۆڤ لە هەموو کەس زیاتر پەرۆشی وغیرەتی هەیە لەچاو خەڵکی تردا. هەر بۆیە پێغەمبەرﷺ بە پەرۆشترین مرۆڤ بووە سەبارەت بەگەل و ئومەتەکەی. وەخوای گەورە لە پێغەمبەر زیاتر بەپەرۆشە بۆ بەندەکانی. هەر وەکو چۆن لە صحیح دا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمێت: (أتعجبون من غیرة سعد؟ لأنا اغیر منه ، والله اغیر مني.) [2] واتە: سەر سوڕمانن بەپەرۆشی سعد؟ من لەسعد بەپەرۆشترم ، وەخوداش لەمن بەپەرۆش ترە.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ لە واتارە خۆر گیراندا فەرمووی: (یا أمة محمد، ما احد أغیر من الله ان یزني عبده أوتزني امته.) [3] واتە: ئەی ئومەتی محمد: کەس نی یە بەئەندازە خوای گەورە بە پەرۆش بێت، کە کاتێك بەندەکانی داوێن پیسی وزینا دەکەن.

وەلە "صحیح"دا هاتووە کە پێغەمبەر دەفەرمێت: (لا أحد أغیر من الله ،من اجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، ولا أحد احب إلیه العذر من الله ،من

---

[1] – بڕوانە خاڵەکانی:(١٠، ١١ ، ١٢، ١٤، ١٨، ١٩، ٢٧).

[2] – ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری: ٦٨٤٦- ٧٤١٦)وە(مسلم: ١٢٢/١٠- نووی) گێڕاویانەتەوە.

[3] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٠٤٤) وە(مسلم:٦/٢١٠-نووی) گێڕاویانەتەوە.

اجل ذلك أرسل الله الرسل مبشرين ومنذرين،ولا احد أحب اليه المدح من الله من أجل ذلك أثنى على نفسه.)[1] واتە: كەس لەخودا گەورەتر و بەپەرۆشتر نی یە، هەر لەبەر ئەوەیە كەبەد رەفتاری حەرام كردووە چ نهێنی بێت یان ئاشكرا. كەسیش نی یە پۆزش بۆ هێنانەوەی لەلا خۆشەویست تربێت لە خوای گەورە ، لەبەرئەوەشە كتێب و پێغەمبەرانی رەوانە كردووە وە كەس نی یە مەدح و پیێ هەڵدانی لەلا خۆشەویستر بێت لە خوای گەورە ، هەر لەبەر ئەوەیە مەدحی خۆی كردووە.

ئەم فەرموودەیە هەردوو بابەتی (پەرۆشی–غیرە) و (پۆزش–عذر) ی هێناوەتەوە و لەیەك بابەتدا ئاوێتەی كردوون. وەك دوو چەمكی گرنگ بۆ ژیانی مرۆڤایەتی.

بابەتی پەرۆشی لەوەوە سەرچاوە دەگرێت رقی هەڵدەسێت لەئەنجام دەرانی كاری نارەواو ناشیاو. وە "پۆزشیش" لەوە سەرچاوە دەگرێت كە پێی خۆشە ئەنجام دەرانی ئەو كارانە پۆزشی بۆ بهێننەوە و ئەویش لێیان ببورێت، كەئەمە بەتەواوەتی سۆز ورەحمەت وخۆشەویستی خودایە بۆ بەندەكانی. هەر زۆیە خوای گەورە پێغەمبەران وكتێبی رەوانە كردووە بۆ مرۆڤایەتی،وەك بەهانە هێنانەوەو پۆزش ، وەكو هەرەشەكردن وئاگادار كردنەوەیەك.كە ئەمەش تەواوی پڕوپوختی و بێ كەموكوڕیە.

بە پێچەوانەوە زۆرێك لەخەڵكی دەبینین كە كەسێك هەڵەیەك دەكات ، یەكسەر بەبێ ئاگادار كردنەوەو گوێگرتن لە پۆزشەكەی یەكسەر سزای بەسەردا دەسەپێنێت، یاخود زۆر جار زۆر شل گیرانە هەموو بیانوویەك بە پۆزش دادەنێت ، كەئەمەش نارەوایی وكەموكوڕیە لە خودی پەرۆشیدا.

هەروەكو پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (إن من الغيرة ما يحبها الله ، ومنها مايبغضه الله، فالتي يبغضها الله الغيرة في غير ريبة.)[2] واتە: هەندێ پەرۆشی هەیە

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٧٤٠٣)وە (مسلم: ١٧/ ٨٠– نوری) گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (حسن)ە، (احمد: ٥/٤٤٥) وە (النسائي: ٥/٧٩)گێڕویانەتەوە.

خودای گەورە پێی خۆشە، وەهەندێکی تری پێ ناخۆشە، ئەوەی کە خودا پێیخۆشـە بریتیە لە پەرۆشی یەکی بێ توهمە.

وەپەرۆشی ستایش کراو: ئەو پەرۆشی یە کە هاورێك بێت لەگەڵ پۆزشدا. واتە لەکاتی پەرۆشیدا پەرۆش بێت، وەلەکاتی پۆزشیشدا ببورێت.

تەنها خوای گەورە شایەنی ستایشە...

خوای گەورە خاوەنی سیفات وئاکارە بڵندەکان وناوە جوان وپیرۆزەکانە. سـەرجەم پروپـوختی وکەماڵیـەتی هەیـە، وەهـەر ئـەو تـەنها شـایەن وشایسـتەی سـتایش وپێداهەڵدان ووەسـف ومـەدح کردنـە. هـەروەکو چـۆن خـۆی وەسـف وسـەنای خـۆی کردووە.

جـا خـوای گـەورە پێـی خۆشـە بەنـدەکانی بـە سـیفاتەکانی خـوای گـەورە خۆیـان برازێننەوەو خوداپەرستی پـێ بکـەن. وەپەرۆشـیش یەکێکـە لەسـیفاتەکانی ، ئەگـەر بەندەیەك پەرۆشی تێدا بێت ، ئـەوا خـوای گـەورە خۆشـی دەوێـت. هـەروەکو خـوای گەورە بەبەزەیی وبەرەحمە ، بەنـدە بەبەزەییـەکانی خـۆش دەوێـت.وەخوای گـەورە کریمە، وە بەخشندەکانیشی خۆش دەوێت.وەخوای گـەورە زاناودانایـە ، بەنـدە زانـا ودانـاکانیشی خۆش دەوێت. وەخوای گەورە بەهێزە ، بۆیە باوەرِداری بـەهێزی زیـاتر خۆش دەوێت بەبەراورد لەگەڵ باوەرِداری لاواز...هتد.

تاوانکـاری ویـاخی بـوون رِێگـری دەکـات کـە خاوەنەکـەی خـۆی بـەم سـیفاتە پـیرۆز وجوانانەوە برازێنێتەوە، بەڵکو مایەی سزای خوداشە. چـونکە شـێوازەکانی دروسـت بوونی تاوانکاری و یاخی بوون بەم چەند قۆناغە تێ دەپەرِێت:

<u>قۆناغی یەکـــەم</u>: تەنها کەوتنە دڵەوەیە وەك بیرۆکەیەکی سادە.

<u>قۆناغـــی دووەم</u>: ئەو بیرۆکەیە دەبێتە وەسوەسەو دوو دڵی بۆ دروست دەکات.

<u>قۆناغی سێ یەم</u>: ئەو وەسوەسەیە دەبێتە ئیرادەو بیری لێ دەکاتەوە بەهەمیشەیی.

قۆناغی چوارەم: ئەو ئیرادەیە دەچێتە قۆناغی"عزيمە"نیازو بڕیارو سوور بوون لەجێ بەجێ کردنیدا.

قۆناغی پێنجەم: ئەو بیرۆکە و دوودڵی و وەسوەسە وئیرادەیەو سوربوون وعەزیمەیە دەبێتە کردارو جێ بەجێ دەکات وە تاوانەکە بەرجەستە دەکات وەك تاوانێك.

قۆناغی شەشەم: دواتر گەر لەسەر ئەنجامدانی ئەوەتاوانە بەردەوام بێت و پاشەگەز نەبێتەوە، ئەوا ئەوتاوانە دەبێتە سیفەت وئاکارێکی هەمیشەیی ودەبێتە بەشێك لەژیانی کەناتوانێت دەست بەرداری ببێت وەك سەرجەم ئاکارو سیفاتەکانی تری.

مەبەستمان: مەبەستمان لێرەدا ئەوەیە ئەگەر تاهۆکارەکانی تاوانکاری بەهێزبوون، ئەوا لەبەرامبەردا هێزی پەرۆشی لەدڵدا کەم دەکاتەوە و لاواز دەبێت بەرامبەر بەخودی خۆی و خزم وکەسو کارو چواردەوری. تا کاردەگاتە ئەندازەیەك کەناتوانێت شتی ناڕەواو وناشیاوو ناشیرین لەخودی خۆی وچواردەوریشیدا مەحکوم بکات ، بەم شێوەیە دەگاتە دەروازەی تیاچوون.بەڵکو ئەمە هەنگاوێکە کە مرۆڤ بەرەو هەڵدێر دەبات وتەنانەت پێوەرەکانی دەگۆڕێت و وەشتی ناشیرین وداوێن پیسی وستەمکاری...هتد، هەموو ئەمانە بە شتێکی جوان وشیاو دادەنێت و لایانگریان دەکات و بگرە بانگەوازو بانگەشەشیان بۆدەکات و دەبێتە مرۆڤێکی قێزەون.

هەربۆیە "دەیوث"واتە گەواد قێزەونترین مرۆڤە لای خودای گەورە کە بەهەشتی لەسەر قەدەغەکردووە، هەروەها بانگەشەکەرانی و بەحەلاڵ کردنی ستەم وناڕەوایی لەنێو خەڵکیدا. ئەمانەش مایەی نەمان وتیاچوونی پەرۆشی یە لەدڵی ئادەمیزادادا. ئەمەش ئەوەدەسەلمێنێت کە کرۆکی ئاین بریتی یە لە "غیرە- پەرۆشی" کە جیاکەرەوەی ڕەوا وناڕەوایە وەبزوێنەرو هەڵسوڕێنەری کارەکانە. وەپارێزگاری دڵ ودەرونە. وەهەر کەسێك غیرەت وپەرۆشی نەبێت ئەوا ئاینیشی نی یە. وەنەمانی پەرۆشی دڵ دەمرێنێت وپەل وپۆکان پەك دەخات،نمونەی غیرەت وپەرۆشی وەك

هێزی بەرەنگاری نەخۆشی وایە لەجەستەی مرۆڤدا ، بەبێ بوونی ئەو بەرگریە، ئەوا مرۆڤ ڕووبەڕووبوونەوەی تیاچوون دەبێتەوە.

نمونەی وەك شاخ وقۆچەکانی گامێش"گا" وایە کەدەتوانێت بەهۆیەوە پارێزگاری لەخۆی ووەچەکانی بکات. جا هەرکاتێك ئەو شاخ وقۆچانەی شکان، ئەوا دەبێتە جێی تەماحی دوژمنانی ودەبێتە نێچیرێکی ئاسان بۆیان.

٢٧- تاوان ماددەی سەرەکی ژیانی دڵ لەناودەبات کە ئەویش شەرمە:

حەیاوشەرم وئابڕو سەرچاوەی هەموو خێروچاکەیەکە، وەبە تیاچوونی لەدەست دانی هەموو خێرێکە.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: **(الحیاء خیر کلە)** [1].

وەهەروەها دەفەرمێتﷺ: **(إن مما أدراك الناس من الكلام النبوة الأولى: اذا لم تستحفاضع ما شئت.)** واتە: ئەوەی خەڵکی لە ووتەی پێغەمبەرانی تر فێربوونە ئەوەیە: ئەگەر شەرمت نەکرد چی ئەکەیت بیکە.

ئەم فەرموودەیە دوو جۆرە لێکدانەوە هەڵدەگرێت:_

یەکەم: کە هەڕەشەو ترساندنە. بەواتای ئەگەر تۆ شەرمت نەکرد ، ئەوا هەموو شتێکی ناڕەوا ئەنجام دەدەیت، وە تەنها ڕێگریەك لەم کارانە بریتی یە لەشەرم وحەیا. ئەمەش لێکدانەوەی "أبی عبیدە"یە.

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٢/٦-٧)گێڕاویەتیەوە.

وە(امام نووی)دەڵێت: شەرم وحەیا هێزێکە پاڵنەرە بۆ دەست بەرداربوونی ناڕەوایەکان ،وەڕێگرێکە لەدروست بوونی کەمتەرخەمی بەرامبەرماف ڕەواکان.

وە(الامام جنید)دەڵێت:(شەرم بینینی نیعمەتەکانی خوای گەورەو کەم وکورتیەکانی مرۆڤە، جا لەم نێوەندەدا شتێك دروست دەبێت پێی دەوترێت شەرم.)

وە(القاضي – عیاض)وکەسانی تریش پێیان وایە کە: هەرچەندە شەرم غەریزەیە"ڕەمەکە" بەڵام بۆ جێ بەجێ کردنی بەپێی شەرعی خودا پێویستی بەهێزو نیەت وزانست هەیە، هەر بۆیە لەبەشێك ئیمان وباوەڕ دەژمێردرێت، وەهاندەری کاری خێرو ڕێگرە لەخراپەکاری. تەماشای (شرح مسلم)بکە لەلایەن(النووی: ٩/٢) وە(کنز الفوائد –باب الاخلاق)بکە.

دووەم: هەر کردەوەو کارێك گەر لەبەرخودا شەرمت نەکرد، ئەوا ئەنجامی بدە.
وەئەگەر دەست بەرداری بوویت، تەنها لەبەر شەرم کردن لە خودا دەست بەرداری ببە.
ئەمەش بۆچوون ولێکدانەوەی "امام احمد"ە.
واتە لەیەکەمدا شێوازی هەڕەشە ئامێز لەخۆ دەگرێت کە دەفەرمێت: (اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ...
فصلت: ٤٠) واتە:چی دەکەن بیکەن.
وە دووەمشیان ڕێ پێدان ومۆڵەتدانە.
جا ئەگەر ووترا: ئایا دەکرێت هەردوو لێکدانەوەکە وەری بگرین؟
ئەوا دەڵێم: نەخێر.. چونکە لەنێوان مۆڵەتدان وهەڕەشەدا پێچەوانەیەك هەیە.
پوختەی مەبەست: تاوانکاری شەرم وحەیا لاواز دەکات. وەدوور نی یە هەر بەیەکجاری لەدڵی مرۆڤدا بەیەکجاری دایبڕنێت ، وەهەرچەندە کەسانی تر وشیاری بکەنەوە، بەڵام بێ سوود دەبێت تەنانەت دوور نی یە لەلای خەڵکی شانازی پێوە بکات و باسیان بکات. کە مرۆڤ گەیشتە ئەم قۆناغە چیتر چاك بوونەوەی ئەستەم ودژوار دەبێت.
جا ووشەی شەرم وحەیا لە ووشەی (حياة —ژیانەوە) سەرچاوەی وەرگرتووە ، چونکە هەر کەسێك شەرمی لەدڵدا نەبێت،واتە دابڕا (حياة —ژیانەوە) و وەلە ڕیزی مردووان و تیاچووانی دنیاوقیامەت دادەنرێت. جا هەریەکە لەتاوان وبێ شەری وبێ پەرۆشی یەکتری کەمەندکێش دەکەن. جاهەرکەسێك لەکاتی تاوانێکدا شەرمی لەخودا کرد ، ئەوا خودای گەورەش شەرمی لێ دەکات سزای بدات. وەبەپێچەوانەشەوە هەرکەسێك شەرم لەخودا نەکات لەتاواندا ، ئەوا خودای گەورە لە قیامەتدا شەرمی لێ ناکات لەسزادانیدا.

٢٨- تاوان گەورەیی ومەزنی خودا لەدڵدا کەم دەکاتەوە:

کەسی تاوانکار هەیبەت وگەورەی و مەزنی خودای گەورەی لە دڵدا کەم دەبێتەوە ، هەر بۆیە بوێرانە دەست دەکات بەتاوانکاری. ئەگەر کەسێك بڵێت: نەخێر گەورەیی

خودا هەر لەدڵیدایە ، بەڵام کاتێ تاوان دەکەین، پشتمان بەوە ئەستوورە کە خودای گەورە بەخشندەیە لەبەندەکانی دەبورێت. ئەوا ئەمە هەڵەیە و خۆ خەڵەتاندنە ، چونکە خوای گەورە بەمەزن بزانێت ، یاساکان وقەدەغەکراوەکانی بە مەزن دەزانێت و سەرپێچی ناکات.

٢٩- تاوان لەخودا ترسان لەدڵدا لەناو دەبات:[1]

ئەمە گەورە ترین سزایە توشی تاوانکا ر دەبێت. مرۆڤی تاوانکار ترسی لەخودا نامێنێت ، هەر بۆیە بەئاسانی سەرپێچی دەکات.بە ئەندازەی خۆشویستنی بەندە بۆ خودا ، خوداش بەندەکەی خۆش دەوێت، هەروەها بەئەندازەی ترسی بەندە بۆ خودا، خوای گەورە رێزی لێ دەنێت. وەچەندە خودا بەمەزن بزانیت ، ئەوەندەش خودای گەورە پایەدارت دەکات لەناو خەڵکی دا.

جا چۆن بەندە سنوورە قەدەغەکراوەکانی خودا پێشێل دەکات و لەهەمان کاتدا ئاواتی ئەوە دەخوازێت کە خەڵکی تر ماف پێشێل نەکات؟..

جا چۆن بەبچوکی دەروانێتە قەدەغەکراوەکانی خوای گەورەو سەرپێچی دەکات. ئەی چۆن خوای گەورە بە بچوک وبێ نرخ تەماشای نەکات. وەخوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە لەمیانەی سزای سەرپێچی کاراندا کە چۆن لەبەرئەنجامی توانکاریاندا خوای گەورە دڵ ودەروونی داپۆشیون و مۆری کردەوەو لەبیری کردووون. وە بێ نرخ وڕێز سوکی کردوون، وەك چۆن ئەوان بە سوکی وبێ رێزی تەماشای ئاینی خودایان دەکرد. هەر بۆیە خودای گەورە دەفەرموێت: (وَمَـــن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ...الحج:١٨) واتە: هەر کەسێك خوای گەورە سوکی بکات وبێ رێزی بکات ئەوا کێ هەیە رێزداری بکات.

---

[1] - بڕوانە خاڵی (١٤).

واته كاتێك ئەوان سوجدەو كڕنوش بردنيان بۆ خودا لا بێ ڕێزی بوو وە ئەنجاميان نەدا وگاڵتەيان پێ دەهات ،ئەوا خودای گەورە بێ ڕێزو ڕيسوايان دەكات. جاكێ هەيە لەپاشاندا ڕێزدارو بايەخداريان بكات؟ جگە لەخودای گەورە؟

٣٠- تاوان دەبێتە مايەی ئەوەی كە خودای گەورە بەندەكەی لەبير بكات:

كەسی تاوانكار بێ گومان خودای گەورە لەبير دەكات ، بۆيە بوێرانە ياساكانی خودا پێشێل دەكات. ئەم كارە دەبێتە مايەی ئەوەی كە خودای گەورە ئەو بەندە تاوانكارە پشت گوێ بخات ولەبيری بكات، ئەمەش مەترسيترين شوێنەوارو كاريگەريەكانی تاوانە. كەمرۆڤ چاودێری خوای گەورەی لەسەر نەمێنێت و بەتەنها لەنێو دەرونی تاوانكاری وشەيتاندا بمێنێتەوە وبەرووەهەڵدێرو نەهامەتی دەچێت.

خوای گەورە دەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ * وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.... الحشر:١٨-١٩) واته: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، خواناس و پارێزگاربن، لەسنوورەكانی مەترازێن. باهەموو كەسێك سرنج بدات وبزانێت چی بۆ سبەی دەست پێش كەری كردووە ، هەوڵ بدەن هەميشە خواناس وپارێزكاربن. چونكە خوای گەورە ئاگادارە بە هەموو ئەو كردەوانەی ئێوە ئەنجامی دەدەن، نەكەن وەك ئەوانە بن كە خوايان فەرامۆش كردووە و شوێنی بەرنامەكەی نەكەوتوون. وەخوای گەورەش ئەوانەی لەبير خۆيان بردووەتەوە، ئەوانە لەسنوورە دەرچووەكان وتاوانكارەكانن.

خوای گەورە ڕێنمای بڕواداران دەكات ،كەئەگەر لەوكەسانەبن كەتەقوا ناكەن ،دواتر خوا لەبيردەكەن و وەئەو هۆكارانەش لەبير دەكەن كە دەبێتە مايەی ڕزگاری لەقيامەتدا.وەدەبێتە بەندەی دەرونی تاوانكاری خۆی وشوێنی هەواوئارەزوو وحەزەكانی دەكەوێت وبەرژەوەنديەكانی هەميشەيی قيامەتی لەبير دەكات. وەخوای

گـەورەش ئەوبەندەیــە لــەبیر دەكــات. وەهۆشــیاری و وریــایی لەدەســت دەدات، وەسەرگەردان دەبێت وقیامەت لەدەست دەدات بۆ خۆشیەكانی دونیا.

وەگەورەترین سزای سزایی خوایی ئەوەیە كە ئەو بەندەیــە بـیَ بـاك دەبێـت لـەخوای گەورەو وەخودی خۆی لـەیاد دەچـێت، وەگرنگـی بـەئاین وبەرنامـەی خـودا نـادات ، وەبایەخی تەواو دەدات بەدونیا. بەلأم هەموو شتە دونیایـەكان ناتوانێـت فریادرەسـی بێـت لـە دونیـاو قیامەتـدا، وەجێگـەی رەحمەتوچـاودێری خـوای گـەورە ناگرنـەوەو فریادرەسی ناكەن ، چونكە هەموو شتێك لەناودەچێت وبیَ بایەخ دەبێت، تەنها خوای گەورە نەبێت. هەربۆیە ئەوكەسەی بەرنامەو رێنمای خوای گـەورە پشـت گـویَ بخـات ئەوا خوای گەورە پشت گوێی دەخات وبەرەولەناوچوون هەنگاو دەنێت.

٣١- تـاوان مرۆڤ لەنزیكی خودا دووردەخاتەوە:

ئەگەر دڵی مرۆڤ ئیحسانی تێدا بێت، ئـەوا رێگـر دەبێـت لـەتاوانكاری، چـونكە ئەگـەر هەموو كاتێك هەست بەنزیكی خوداو چاودێری خودای كرد، واهەستی كـرد كـەخودای گـەورە دەبینێـت. خۆئەگـەر ئـەم خـودا نـەبینێت ، ئـەوا خـوای گـەورە دەیبینێـت. ئەمهۆكارە بەربەست دروست دەكات لەرێگەی تاوانكاریـدا ، بـەلأم ئەگـەر ئـەم لایەنـە لاواز بوو، چـیتر لـەژێر چاودێری ورەچـاوی خـودای گـەورەدا نامێنێـت و دەترازێـت.

هەروەكو پێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لایزنی الزاني حـین یزنـي وهـو مـؤمن، ولایشرب الخمر حین یشربها وهو مؤمن. ولا یسرق السارق حین یسرق وهو مؤمن. ولاینتهب النهبـة ذات شـرف یرفـع إلیـه فیهـا النـاس أبصارهم حـین ینتهبها وهـو مؤمن.) [١] واتـە: داوێـن پـیس كاتێـك زینـاو داوێـن پیسـی دەكـات ، بـاوەڕی نـی یـە. وەدزیش كاتێـك دزی دەكـات بـاوەڕی نـی یـە. وەعـارەق ومـەیخۆریش كاتێـك مـەی دەخۆنەوە باوەڕی نی یە.جەردەش لەكاتێكدا شتێكی گرانبەها كە خـەڵك چـاوی تـیَ بڕی بیَ، تالأنی بكات باوەڕی نی یە.

---

[١] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٢٤٧٥) وە(مسلم: ٢/ ٤٤- نووی) گێڕایانەتەوە.

٣٢- تاوانكارو ياخى بوو... هاوەڵێتى باوەڕداران لەدەست دەدات:

باوەڕداران كۆمەڵێك تايبەتمەندى تايبەتيان هەيە كە لەلای خوای گەورە وەك خەڵات وڕێزلێنان پێيان بەخشراوە. بەهۆی تاوانەوە تاوانكاران وياخى بووان هاوەڵێتى باوەڕداران لەدەست دەدەن ودواتر لەو تايبەتمەنديانە بێ بەش دەبن. لەو تايبەتمەنديانە:

- پاداشتى مەزن: خوای گەورە دەفەرموێت: (وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا... النساء:١٤٦) واتە:لە ئاينەدەدا خوای گەورە پاداشتى زۆر بێ سنوور دەبەخشێت بەبڕواداران.

- پاڕانەوەی فريشتەكان وهەڵگرى عەرشى مەزن بۆ لێ خۆش بوون لەبڕواداران: خوای گەورە دەفەرموێت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا... الغافر:٧) واتە: ئەو فريشتانەی كە هەڵگرى عەرشى مەزنى خودا وە ئەوانەيشى كەبەدەوريدا دەسوڕێنەوە و تەسبيحات وستايش وسوپاسى پەروەردگاريان دەكەن، باوەڕى پتەويان پێ يەتى. داوای لێخۆش بوون دەكەن بۆ ئەوانەی كە باوەڕيان هێناوە.

- پشتيوانى خوای گەورە بۆ بڕواداران: كە هەميشە پشتيوانيان دەكات وپشتيان بەرنادات: (اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُواْ...البقرة:٢٥٧) واتە:خوای گەورە پشت وپەناو خاوەنى ئەوكەسانەيە كە بڕوايان هێناوە.

- چەسپاندنى باوەڕداران لەلايەن فريشتەكانەوە: (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ: أنفال: ١٢) واتە: خوای گەورە وەحى بۆ فريشتەكان دەناردو دەيفەرموو من ياروياوەرتانم ، ئێوەش دڵى باوەڕداران پابەندو دامەزراو بكەن.

- پلەوپايەی بەرزى لێ خۆش بوون لەلايەن خوای گەورەوە:

- سەربەرزی وشکۆمەندی: (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ... المنافقون:٨) واتە: شکۆمەندی وسەربەرزی بۆ خودای گەورەو پێغەمبەرو بڕوادارانە، بەڵام دووڕووەکان بەم ڕاستی یە نازانن.
- نزیك بوونی خوای گەورە بۆ بڕواداران: (إن الله مع المؤمنين...: انفال:١٩) واتە: خوای گەورە لەگەڵ بڕواداراندایە.
- بڵندبوونی بڕواداران لە دونیاو قیامەتدا: (يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ...المجادلة:١١) واتە: خوای گەورە پلەوپایەی بڕواداران وزانست خوازان بڵند ڕادەگرێت.
- پێدانی دووبەش لەڕەحمەتی خوداو وە پێدانی ڕووناکی کەڕێگەی پێ بکەن وە لێ خۆش بوون لەتاوانەکانیان.
- ئەو خۆشەویستی یەی خوای گەورە پێیان دەبەخشێت: وکەبریتی یە لەوەی کە خوای گەورە خۆشی دەوێن ، هەروەها خۆشەویستیان دەکات لەلای فریشتەوپێغەمبەر وپیاو چاکان. وەدەفەرموێت: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا... مريم:٩٦) واتە: ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاکە ئەنجام دەدەن، خوای گەورە خۆشەویستی وڕێزی تایبەتیان بۆ ئامادەکات.
- سەرفرازبوونیان لە ترس وسامناکی ڕۆژی قیامەت: (فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ.... أنعام:٤٨) واتە: ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوەو چاکە خوازبوونەو هیچ مەترسی یەکیان نی یەو غەمگینیش نابن لە دونیاو قیامەتدا.
- ئەو کەسانەی کە پیت ونیعمەت دەڕژێت بەسەریاندا: ئەو کەسانەی کە ڕۆژانە حەڤدە جار داوا لە خودا دەکەن کەلەو کەسانە بیان ژمێرێت.
- قورئانی پیرۆز ڕێنمایی وشیفایە بۆیان: (قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاء وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُوْلَئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ...فصلت:٤٤) واتە: ئەم قورئانە بۆ ئەوانەی باوەڕیان هێناوە هیدایەت وڕێنمایی وشیفاو چارەسەری

هەموو دەردو نەخۆشی یەکان دەکات. جا ئەوانەی باوەڕناهێنن گوێچکەکانیان کەڕەو بەشتی تر ئاخێنراوەو دیدە کوێرن لەئاستیدا ئەوانە هەروەکو لەدوورەوە بانگیان لێ بکرێت وایە"ئەدەنگەکە بەچاکی دەبیستن و نەڕەنگەکە بەڕوونی دەبینن".

پوختەی مەبەست:

باوەڕ مایەی فەراهەم هێنانی هەمووخێروچاکەیەکە لەدونیاو قیامەتدا. وەهۆکاری هەموو خراپەوناڕەواو شەڕێك بریتی یە لەبێ باوەڕی. جا چۆن مرۆڤ سەرکەشانە دەوێرێت هەندێ ناڕەوایی ئەنجام بدات ولەبازنەی باوەڕداری دەری بهێنێت و وەئەم هەموو بەرهەمانەی لەدەست بدات، بەلاّم لەچوارچێوەی گشتی موسڵمانێتی ناچێتە دەرەوە، بەلاّم ئەگەر هەر سوور بوو لەسەر ئەوتاواناکاری وخراپەکاریەدا مەترسی دەرچوونی هەیە لەچوارچێوەی موسڵمانێتی وئاینی ئیسلام بەگشتی.

هەرئەمەیە پاڵ بەهەندێ لە"سلف"ەوە دەنێت کە بڵێن:"ئێوە لەتاوان دەترسن، بەلاّم من لەبێ باوەڕی".

٣٢- تاوان بەربەستی دڵە لە گەیشتن بە بەزەیی خوای گەورە:

سروشتی دڵی مرۆڤ وایە کەزۆر بەخێرایی بەرەو خوای گەورە دەچێت، بەلاّم ئەگەر ئەو دڵە دوچاری نەخۆشی یەکانی تاوان بوو ،ئەوا هێزی نامێنێت وبەربەستی بۆ دروست دەبێت. جائەگەر بەردەوام بوو لەسەر تاوانکاری ، ئەوا بەیەکجاری پەکی دەخات وڕێگری ئەواوی دەکات ودەیمرێنێت.

تاوان دڵ دووچاری مردن یاخود نەخۆشی دەکات ،یان لاوازی دەکات وهێزی لەبەر دەبرێت و توشی کۆمەڵە دەردێکی دەکات کە پێغەمبەرﷺ بە (هەشت) دەرد ناوی بردوون وپەنای گرتووە بەخوای گەورە، لەو هەشت دەردە بریتی یە لە: (اللهم إني أعوذبك من الهم والحزن والعجز والكسل والجبن والبخل وضلع الدين وغلبة

الرجـال.) [1]واتـــە: خودایـــە مـــن پـــەنا دەگـــرم بـــەتۆ لە:خەموپەژارە،ولـــەپیری وبەساڵاچـوونووەلەبێ دەسـەڵاتی وتەمـەڵی ، وەلـە ترسـنۆکی وچاوچـنۆکی وەلـە کەڵەکەبوونی قەرزاری وزوڵم وستەمی پیاوان.

جاگەر بە وردی لەم فەرموودەیە ورد بینەوە دەبینین ئەم چەمکانە بـەجووت هـاتوون وهاوڕێکن: خەم وپەژارە.

٢٤- تـاوان نیعمەت لەنـاو دەبات و بەڵا بەشوێنیدا دێنێت:

بەهەمیشەیی تاوان هۆکاری لەدەست دانـی نیعمـەتی خـودای و تـوش بوونـە بەبـەڵاو ناوخۆشی هەروەکو (علی بـن ابـی طالـب) دەڵێـت: (تـاوان هۆکـاری هـاتنی بەڵایـە ، وەتەنها بە تەوبە ئەوبەڵایە لادەچێت.)

هەروەها خـوای گـەورە دەفـەرمێت: (وَمَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَن كَثِيرٍ.... الشوری:٣٠) واتە: هـەر بـەڵاو نەهامەتیـەکتان بەسـەردا هاتبێـت ، ئـەوا دەرئەنجامی ئەوکاروکردەوانەیـە کەبـە ئـارەزووی خۆتـان دەتـان کـرد، بـەڵام خـوای گەورە بە میهرەبانی خۆی لەهەندێ لەو تاوانانە خۆش دەبێت.

هــەروەها دەفــەرمێت: (ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَــا بِأَنفُسِهِمْ.... أنفــال:٥٣) واتــە: خـوای گـەورە هـیچ نازونیعمـەتێکی نـەگۆڕیوە کـە بەخشیبێتی بەهەر گـەل ونەتەوەیـەك، تـاوەکو خۆیـان بـەکردەوەی نـاڕەوای خۆیـان بووبێتە مایەی گۆڕینی ئەو نیعمەتە، وەخوای گەورە بیسەروزانایە بەکردەوەکانتان.

خوای گەورە لێرەدا جەخت لەسەر ئەوەدەکاتەوە کە هیچ کاتێك بەخشش ونیعمـەتی خـۆی کەبەخشـیبێت بەسـەر بەندەکانیـدا نایگۆڕێـت، هـەتاوەکو هۆکـاری گۆڕینەکـە لەبەندەکانەوە سەرچاوەی نـەگرتبێت، کەلـەبری ملکەچـی یـاخی بووبێـت، وەلـەبری

[1] -- ئـەم فەرموودەیـە (صـحیح)ە، (بخـاری: ٦٣٦٩)وە (مسـلم: ٣٣/١٧- نـووی) گێڕایانەتـەوە، وەبڕگەی(وضلع الدین وغلبه الرجال)لە مسلمدا نەهاتووە.

سوپاس گوزاری ،ناسوپاس گوزاربێت.وەهەرکاتێکش بەندەکان لەخراپەوە گۆڕابێت بۆ باشە. بۆ نمونە یاخی بوونی گۆڕیبێت بۆ ملکەچی وخواپەرستی ، ئەوا خوای گەورەش بەڵای بۆ کردوون بەنیعمەت و سەرشۆڕشی وریسوایی بۆ کردوون بەسەربەرزی وشکۆمەندی.

خوای گەورە دەفەرموێت: (لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ...الرعد:١١) واتە: بێ گومان خودای گەورە بارودۆخی هیچ قەوم وگەلێك ناگۆڕێت"لەخۆشی یەوە بۆناخۆشی، یان لەزەلیلی یەوە بۆ سەربەرزی، یان لەگرانی یەوە بۆ هەرزانی" هەتا ئەوان ئەوەی بەخۆیان دەکرێت نەیگۆڕن ونەیکەن ، کاتێك خودا بیەوێت بەڵایەك بەسەر هەر میللەتێکدا بهێنێت"لەدەرئەنجامی سەرکەشی ویاخی بوونیان" ئەوامیچ هێزێك ناتوانێت بەری بگرێت، هیچ کەسیش ناتوانێت جگە لەخودا فریان بکەوێت ورزگاریان بکات.

وەلە هەندێ "آثاری الابصیە"دا هاتووە کەخوای گەورە فەرموویەتی: (وعزتي وجلالي لايكون عبد من عبدي على ماأحب، ثم ينتقل عنه الى ما اكره، الا أنتقلت له مايحب الى مايكره، ولايكون عبد من عبدي على ماأكراه، ثم ينتقل عنه الى ما احب، الا أنتقلت له مما يكره إلى مايحب.) واتە :هەر بەندەیەك لەبەندەکانم لەسەر شتێك بێت کەمن پێم خۆشە بیگۆڕێت بۆ شتێك کەمن پێم ناخۆش بێت. ئەوا منیش شتە خۆشەکانی بۆ دەگۆڕم بۆ ئەو شتنانەی کەپێی ناخۆشە. وەهەر بەندەیەك لەبەندەکانم لەسەرشتێك بێت کە من پێم ناخۆشە ، وەبیگۆڕێت بۆ شتێك کەمن پێم خۆشە. ئەوا منیش شتە ناخۆشەکانی بۆ دەگۆڕم بۆ ئەوشتانەی کە ئەو پێی خۆشە.

٣٥- تاوان دەبێتە مایەی ترس وسامناکی لەدڵی مرۆڤدا:

مرۆڤی بڕوادار هەمیشە لەئاسایشدا دەژێ، چونکە خودا پەرستی وگوێڕایەڵی پەرژینی خودای مەزنە بۆ بڕواداران کەچاونەترس وسەربەرزن. بەپێچەوانەوە،مرۆڤی تاوانکار

بەهەمیشەیی لەترس وسامناکیدا دەژێ ودڵنیایی وئارامی وئاسایشی لەژیانیدا بەدی ناکرێت، چونکە ئەمە جۆرێکە لەسزای خوای گەورە بۆیان. وەهەموو نارەحەتی وڕووداوێك بە مەترسی بۆسەر خۆیان وبەرژەوەندیەکانیان دەزانن، دوودڵی وترس هەموو ژیانیانی تەنیوە لەدەروونەوە،[1] وەدەرونیان داڕووخاوەو زۆریش لەمەرگ دەترسن.

وەهەرکەسێك لەخودا بترسێت لەهیچی تر ناترسێت، وەهەر کەسێکیش لەخودا نەترسێت لەهەموو شتێك دەترسێت.

٣٦- تاوان مایەی خەمناکی وغەمباری وتەنهایی یە لەدڵی مرۆڤدا:

مرۆڤی تاوانکار هەمیشە هەست بەخەمناکی وغەمباری دەکات ، کەئەمەش بەهۆی ئەودابڕان و دوورکەوتنەوەیەیە لەخوای گەورە ولە خەڵکیش، هەربۆیە سامناکی ودابڕان باڵ بەسەر ژیانیدا دەکێشێت. گەر مرۆڤی تاوانکار بەراوردێك بکات لەنێوان چێژی تاوان ئەودابڕان تەنهایی وخەمناکی یەی کەبۆی دروست دەبێت گێلی ونەفامی خۆی بۆدەردەکەوێت.

وەنهێنی ئەم بابەتەش بریتی یە لە:

ملکەچی وگوێڕایەڵی دەبێتە مایەی نزیك بوونەوە لەخوای گەورە. وەهەرچەندە ئەم نزیك بوونەوەیە بەهێزبێت، ئەوا هێمنی وئاسودەیی باڵ بەسەرژیانیدا دەکێشێت. وەبەپێچەوانەوە هەرچەندە مرۆڤ تاوانکار بێت ئەوەندە زیاتر لەخودای گەورە دووردەکەوێتەوەو توشی دابڕان وبێ کەسی دەبێت. هەربۆیە مرۆڤ هەست بەدووری ودابڕان دەکات بەرامبەر دوژمنەکەی هەرچەندە نزیکیش بن.وەبەپێچەوانەوە هەست بەنزیکی خۆشەویستەکەی دەکات هەرچەندە کەلەیەکیش دووربن.

[1] -خوای گەورە لەباسی دووڕووەکاندا دەفەرموێت:(يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ.. المنافقون:٤)
واتە: هەر هاوارو ڕوداوێك و بانگ بکرێت،وادەزانن دژی ئەوانە.

وه تەنهایی "الوحشه" هۆكارەكەی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی بەربەستێك ،جا هەرچەندە ئەو بەربەستە لێڵ وتەم ومژاوی بێت، ئەوەندە زیاتر هەست بەدابڕان وتەنهایی دەكات، وەبێ ئاگایی وگێلیش دابڕان وتەنهایی دروست دەكات. مەترسیدارترین جۆری دابڕان و تەنهایی ، بێ باوەڕی وهاوبەشی پەیداكردنە كەدڵ ودەروون دادەپۆشێت.

٢٧- تاوان دڵ توشی نەخۆشی ولادان دەكات:

تاوان دڵی مرۆڤ توشی نەخۆشی دەكات، وەكاریگەری تاوان لەسەر دڵ زۆرترە لەكاریگەری نەخۆشی لەسەر جەستە. ئەگەر چارەسەری نەخۆشی جەستە بریتیبێت لەچارەسەركردن، بەلأم تاكەچارەسەری تاوان بریتی یە لەوازهێنان و تەوبەكردن.

وەخواناسان دەڵێن: دڵ ناگات بەمەرام وئامانجی خۆی تا نەگات بەخوای گەورە. وەناگات بەخوای گەورە تا ساغ وتەندروست نەبێت. وەساغ وتەندروست نابێت تا لە نەخۆشی یەكان دەربازی نەبێت.وەلە نەخۆشی یەكان دەربازی نابێت تاوەكو دژی حەزوئارەزووەكانی نەوەستێتەوە، چونكە نەخۆشی یەكانی بریتی یە لەئارەزووەكانی ، جائەگەر نەخۆشی یەكە زاڵ بێت ئەوا ئەو دڵە تیادەچێت.

دەروونی بڕوادار لە خۆشیەكانی دنیاو قیامەتدایە

مرۆڤی باوەڕدار خاوەنی دەرونی خاوێن كە ڕێگری وبەربەست لە ڕێی ئارەزووەكانیدا دروست دەكات ، ئەوا لەخۆشی یەكانی بەهەشتدایە چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا. وەكەس هەست بەم ڕاستیە ناكات تەنها ئەوانە نەبێت كە چەشتویانە. وەنابێت لەم ئایەتە پیرۆزە واتێ بگەین كەتەنها مەبەستی خۆشی یەكانی بەهەشت بێت ،بەڵكو مەبەستی خۆشی یەكانی دونیاوقیامەتە كەبەسێ قۆناغدا تێ دەپەڕێت" دونیا، بەرزەخ، قیامەت". كەدەفەرمێت: (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ.... الانفطار:١٣-١٤) واتە: چاكەكاران لەخۆشی یەكاندان* وەخراپەكاران لەدۆزەخدان.

وەئایا چ خۆشی ونیعمەتێك هەیە بگاتە خۆشی دڵ؟

وەچ سزاو ئازارێك هەیە بگاتە ئازاری دڵ ؟

وەچ سزایەك هەیە بگاتە ئازارونارەحەتی یەکانی خەم وترسو نەخۆشی دڵتەنگی و پشت کردن لەخوای گەورە وپشت گوێ خستنی قیامەت و وەپەیوەست بوون بەغەیری خوای گەورەوەوەدڵنیابوون لە دوارۆژ.

هەرکەسێك شتی خۆش بوێت جگە لەخودای گەورە ئەوا پێی سزادەدرێت

هەرکەسێك شتێکی خۆش بوێت جگە لەخودا، ئەوا هەر ئەوشتە دەبێتە مایەی سزاوئازار بۆی. کە ئەویش بەسێ قۆناغی جیاجیا لەم دونیادا ڕوودەدات کەئەویش ئەمانەن:

قۆناغی یەکەم: ئازاروغەم وپەژارەی ئەوکاتەی کەلەهەوڵی بەدەست خستنی ئەوشتەدایە.

قۆناغی دووەم: ئازارو غەم وپەژارە لەمەترسی لەناوچوون ولەدەست دانی ئەوشتەو وەپارێزگاری کردن لێی.

قۆناغی سێ یەم: جانەگەر شتە لەناوچوو ولەدەستی دا، ئازاروغەم وپەژارەی زیاتر دەبێت.

بەم سێ قۆناغە توشی سزا دەبێت لەدونیادا.

وەلەژیانی بەرزەخیشدا: واتە دوای مەرگ ومردن ئەوکەسە لەنارەحەترین جۆری سزادادەبێت، بەهۆی لەدەست دانی ئەو نیعمەت وژیانە پڕوپوچەی بەسەری برد. وەئازاری دابڕان ودوورە پەرێزی لەخوای گەورە کە کاریگەریەکی ئێجگار گەورەیان هەیە لەدەرونی ئەوکەسانە زیاتر لەکاریگەری کرم ومارومێروو لەجەستەیدا. پاشتر لەدوای زیندووبونەوەیان ڕووەو سزای سەختر وتوندتر دەڕۆن.

بەراوردی ئەم حاڵەتانە بکە: لەگەڵ حاڵی باوەڕداران کەبەدرچوونیان لەم ژیانە ڕووەو خۆشی وشادی وژیانی ئاسودەیی دەبنەوە، وەبەدیداری خوای خۆیان شاد دەبنەوە.

ئەنانەت هەندێك لەپیاو چاكان لەكاتی سەرەمەرگیشدا دەڵێن:"ئای لەم شادی وخۆشی یە".

وەهەندێكی تر دەڵێن:"جا ئەگەر بەهەشتی یەكان لەم ژیانەدابن ئەوا خۆشی وشادی وا نمونەی نیە".

وەهەندێكی تر لەپیاوچاكان دەڵێن:"لەم دونیایەدا بەهەشتی خۆشی هەیە، جاهەركەسێك نەی بینیبێت، لە قیامەتدا ناچێتە بەهەشتەوە.[1] "

جا هەركەسێك بێ عەقڵی ونەفامی بكاتە ئەندازەیەك كە ژیان وبەختەوەری هەتاهەتایی لەدەست بدات بۆ چێژولەزەتێكی كاتی. ئای لەوكەسانەی كە خوای گەورە كڕیاری كاڵاكەی بێت بەرامبەر بە بەهەشتی بەرین، وەرێكخەری ئەو كڕین وفرۆشتنەش پێغەمبەری نازداربێتﷺ. جاكەسێك بەم كڕین وفرۆشتنە ڕازی نەبێت و بەحەزوئارەزووەكانی بیفرۆشێت دوای لە دواڕۆژدا گلەیی لەكێ دەكات.

هەروەكو شاعیر دەڵێت:

إذا كان هذا فعل عبيد بنفسه　　　فمن ذا له من بعد ذلك يكرم؟

واتە: ئەمە كاری بەندەبێت بەدەرونی خۆی　　　جا ئیتر كێ هەیە ڕێزی لێ بنێت؟

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ...﴾ الحج:١٨) واتە: ئەوەی خوای گەورە قەدرو ڕێزی بشكێنێت و ڕیسوای بكات ئەوا هیچ ڕێزلێنەرێكی نی یە، بەڕاستی خوای گەورە ئەوەی بیوێت ئەیكات.

٣٨- تاوان بینایی دڵ كوێر دەكات و ڕووناكی لەناو دەبات و بەربەست لەڕێگەی زانست وهیدایەت دروست دەكات:

[1] - بڕوانە خاڵی(٧٠) وەتەماشای (مدارج السالكين)ی نووسەر لەبەشی (منزلة الحياة الطيبة: ٤١٨/٢) وەكتێبی (السادة والأمان/ رضوان مع رضوان).

(امام مالك) كاتێك ئەوهەموو زیرەكی وژیریەی لە "امام شافعی " بینی پێی ووت: من واهەست دەكەم كەخوای گەورە ڕووناكی یەكی باشی پێ بەخشیوی، ئاگاداربە بە تاریكی تاوان لەناوی نەبەیت.

جا بە بەردەوامی ڕەشایی وتاریكی تاوان زیاد دەكات لە هێزی ئەو ڕووناكی یەی دڵ دەشارێتەوە، تا دواتر سیاپۆشی دەكات وەك شەوی تاریك.وەئەم تاریكی یە لەدڵەوە تەشەنە دەكات تا ڕوخسارو پەل وپۆكانیشی دەگرێتەوە. گەر بەم دیمەنە تووشی مەرگ بێت ، ئەوا سەراپا گۆڕەكەشی سیاپۆش دەبێت. هەروەكو پێغەمبەرﷺ دەفەرموێت: (إن هذا القبور ممتلئة على أهلها ظلمة، وإن الله منورها بصلاتي عليهم) [1]. واتە: ئەم گۆڕانە سەراپا تاریكی سیاپۆشی كردوون بەوانەشی كەتێیدان و بەڵام خوای گەورە ڕوونی دەكاتەوە بە صلاوات دانی من لەسەریان.

وەلەڕۆژی حەشردا سەرجەم ڕوخساروكردەوەكانیان بڵندو بەرز دەبن كە هەموو كەسێك دەیانبینێت كە وەكو خەڵوز ڕەش داگیرساون ، ئەم حاڵەت ودیمەنە بەراورد ناكرێت بەهەموو خۆشی یەكانی دونیا.. ئای لەحاڵەتی ئەوكەسانە پەنادەگرم بەخودا.

٣٩- تاوان دەرونی مرۆڤ بچوك وڕیسوا دەكات:

دەرونی مرۆڤ ڕێز لێنراوە لەلایەن خوای بالآدەستەوە ، بەلأم تاوانكاری ئەو دەرونە دەتەپێنێت و بچوك وڕیسوای دەكات و وەبێ ڕێزی دەكات ولەئاستی كەم دەكاتەوە. بەلأم بەخوداپەرستی وملكەچی بیڕازێنێتەوە ئاوەدان وشكۆمەندتر دەبێت. هەروەكو خوای گەورە دەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا.... الشمس:٩-١٠) واتە: ئەو كەسە سەرفرازە كەدەرونی پاك وپوخت كردوە بەملكەچی

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٧/٢٩- نووی)گێراویەتیەوە لە ئەسلدا لە(بخاری: ٤٥٨، ١٣٣٧)دا هاتووە.

وخواپەرستی * وەئەو کەسە نائومێدە کە دەرونی خۆی ناپوخت کردو ئاڵودەی تاوان وخراپەی کرد.

وە وشەی (دَسَّاهَا) لە بنەڕەتدا لە (تدسیە) ەوە هاتووە واتە (تەپاندن) یاخود شاردنەوە. وەکو دەفەرموێت: (أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ.. النحل:٥٩) واتە: لەخۆڵدا ونی کردوون.

واتە یاخی وتاوانکار دەرونی خۆی لەتاواندا ونە کردوەو ڕێزی لەدەست داوەو شکۆمەندی شکاوە، وەلەلای خواو خەڵکی بێ ڕێزو ڕیسوا بووە. خواپەرستی وملکەچی بوون بۆ خودا دەرونی ڕێزدارو شکۆمەند و ئاست بەرز دەکات، کەئەمانەش دەرئەنجامی خۆ بەکەم زانیی وملکەچی بوونە بەرامبەر بەخودای گەورە.

٤٠- تاوان وتاوانکار... بەهەمیشەیی دیلی شەیتان وبەندی حەزوئارەزووەکانێتی:

کەسی تاوانکار هەمیشە دیل وکۆت وبەندەی درندەترین دوژمنە کەشەیتان ودەرونێتی. کەدژوارترین جۆری بەندە ، بەندەی شەیتانە. وەدژوارترین کۆت، کۆتی ئارەزووەکانە. جا ئەوکەسە چۆن دەتوانێت ڕووەو خوای گەورە هەنگاو بنێت کەدڵ ودەرونی بەند کراوە.

نمونەی دڵ وەکو باڵندەیەك وایە کەهەرچەندەبەرز بێتەوە بەرووەقوڵای ئاسمان بفڕێت، ئەوا ئەوندە زیاتر دوور دەکەوێتەوە لەتەڵەو ڕاوچییان. وەبەپێچەوانەوە، هەرچەندە نزم بێتەوە ڕووەو مەترسی دەبێتەوە. وەلە فەرمودەیەکدا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الشيطان ذئب الانسان) [1] واتە: شەیتان بۆ مرۆڤ وەك گورگ وایە.

هەروەها مەڕی دوور لەشوان وپەرژین زیاتر توشی مەترسی گورگ دەبێتەوە. بەهەمان شێوەش کە مرۆڤ لەخودا دووربێت توشی داوی شەیتان دەبێتەوە،

[1] - ئەم فەرموودەیە (ضعیف الاسناد)ە، (امام احمد: ٥/٢٢٣، ٢٤٣)بە سەنەدێکی لاوازەوە گێڕاوێتیەوە.

وەهۆکاری پاراستنی بریتی یە لەخواپەرستی وپارێزگاری کردن. هەروەها گورگی درندە زیاتر فورسەت لەمەڕی دوور لە پەرژین ودوور لەشوان دەبات ، چونکەنێچیرێکی ئاسانە.

پوختەی باسەکە: پوختەی باسەکە ئەوەیە کەهەرچەندە بەندە دوور بێت لەخوای گەورە، زیاتر دوچاری مەترسی بەلا دەبێتەوە. وەدووریش جۆری زۆرە ، هەیانە کاریگەری ومەترسی زۆرترە. بۆ ئاگایی مرۆڤ دووردەخاتەوە لەخوای گەورە، بەلام تاوانکاری ویاخی بوون دژوارترە لەوی تر. هەروەها دووری (بیدعە) زۆر مەزنتر وسامناکترە لەهەردووکیان. وەدووری دووڕوی وهاوبەشی پەیداکردن لەهەرهەموویان مەترسیدارترو سامناکترە.

٤١ - تاوان مایەی لەدەست دانی ڕێزوپلەوپایەیە لە لای خوا و خەڵك:

مرۆڤ ڕێزلێنراوە لەلایەن خوای گەورەوە. گەربێت و بتوانێت پارێزگاری بکات لەو ڕێزە وەك مرۆڤێك. وەلەنێو مرۆڤەکاندا ڕێزدارترینیان لای خوای گەورە ئەو کەسەیە کەلە خواترسەو گوێڕایەڵی بەرنامەکەیەتی، وەکەسی یاخی بوو تاوانکار ئەو ڕێزو بایەخە لەدەست دەدات و وەسەرئەنجام لەپێش چاوی خەڵکی دەکەوێت و نرخ وشکۆمەندی دەدۆڕێنێت.، چونکە هەموو مرۆڤێك ڕق وقینی لەتاوان وتاوانکاری یە، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ بەزاندنی سنووری خودا وخەڵکی. هەربۆیە لەپێش هەردووکیان دەکەوێت وژیانی پردەبێت لەناڕەحەتی دەرونی وهیوابڕاوی وسەرگەردانی کەخۆی لەخۆیدا ئازارو سزاکەیە. جا ژیانی بەم چەشنە بە بەراورد لەگەڵ چێژی تاوانکاریدا چ ماناو واتایەکی هەیە... بەلام ئارەزوو سەرخۆشی کردوون وعەقڵی لەدەست داون.

وەلە مەزنترین نیعمەتەکانی خوای گەورە بەسەر بەندەکانی یەوەبریتی یە لەوەی کە خوای گەورە ناو وپلەو بایەخی ئەو خواناسانە بەرز ڕادەگرێت هەروەکو پێغەمبەران کەچۆن شکۆمەندی کردوون تا قیامەت ناو وبایەخ وڕێزی پاراستوون ،کەدەفەرموێت:

(وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ * إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ

ذِكْرَى الدَّارِ... ص:٤٥-٤٦) واتە:یادی بەندە بەڕێزەکانمان بکەرەوە لە ابراهیم واسحاق یەعقوب کە هەموویان دەستێکی بالآیان هەبوو لە گەیاندنی ئاینی خوداو چاکە خوازی ، هەروەها بەرچاوڕوونیان هەبوو لە هەموو ڕوویەکەوە ، وەئێمە کردمان بەبەندەیەکی تایبەتی خۆمان بە هۆی سیفەتی دونیا نەویستی کە ئەویش یادەوەری ڕۆژی قیامەتە.

مەبەست لێرەدا بەرزڕاگرتن وشکۆمەندی ناوڕووداوەکانەکەلەم دونیایەدا باس دەکرێت.وەئەمە ئەو زمانی ڕاستگۆیەیە کە پێغەمبەر ابراهیم (س.خ) وەك نزایەك داوای کرد لەخوای گەورە: (وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ... الشعراء: ٨٤) واتە: پەروەردگارم با یادی خێرم لەسەر زاری بەندەکانی داهاتوو هەبێت.

هەربۆیە خوای گەورەش دەفەرموێت: (وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا... مريم: ٥٠) واتە: ئێمە لەڕەحم وبەخشندەیی خۆشمان هەموویانمان بەهرەمەند کردو ئێمە زمانی خەڵکی دیندارمان هێناوەتە گۆ کەهەتا هەتایە باسی ئەوانە بە چاکی وبڵندی بکەن.

هەروەها سەبارەت بەپێغەمبەر محمدﷺ دەفەرمێت: (وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ.. الشرح:٤) واتە: ئێمە ناو وناوبانگی تۆمان بەرزو بڵند ڕاگرتووە.

جا شوێن کەوتوانی پێغەمبەریش بەئەندازەی ملکەچیان بۆ خودا بەشیان لەو بەرزی وبڵندیە بەردەکەوێت، وەیاخی بووانیش بێ بەش دەبن لەو شکۆمەندیە.

٤٢- تاوانکار بێ بەش دەبێت لە ناوو سیفەتە جوانەکان:

کەسی تاوانکار بێ بەش دەبێت لە ناوە جوانەکانی بڕواداران کە وەکو ڕیز لێنانێك خۆی پێ بڕازێنێتەوە، وەکو ناوەکانی (باوەڕدار، خواناس ، چاکەخوازی ، چاکەکار ، گوێڕایەڵ ، خواپەرست ، ژیر...هتد.) . وەلەبری ئەمانە ناوە ناشیرین وقێزەونەکانی بەسەردا دەبڕێت وەك: (تاوانکار، یاخی بوو ، سەرپێچی کار ، تێکدەر ، پیس ، چڵکن ، داوێن پیس ، دز ، جەردە ، درۆزن ، دووڕوو ، بێ وەفا ، بێ متمانە ،

ستەمكار...هتد.) ئەمانە ناوی فاسقەكانە: (بِئْسَ الاسْــمُ الْفُسُــوقُ بَعْــدَ الْإِيمَــانِ.. الحجرات:١١) واتە: ئای كەچەند ناشرین وناشایستەیە ناو ونـاتۆرەی خـراپ لـەدوای موسڵمان بوون.

ئەم ناوو سیفاتانەی كەدەبێتە مایەی ڕەنجاندنی خـوای گـەورە و شـادبوون بـەدۆزەخ ولەكەداركدرنی كەسایەتی. جائەو كەسانەتی تاوانكارن شایستەی ئەم ناوانەن.

گەر نا ئەوا شایستەی ئەو ناوە جوان وپیرۆزانە دەبوون كەمایەی ڕەزامەندی خواوەند وشادبوونە بە بەهشت وبەرز ڕاگرتنی كەسایەتیانە. بەڵام هیچ ڕێگری وبەربەستێك نیە لە بەخشینی خودا. وەهیچ بەخشینێك نی یـە كـە خـودا ڕێگـری كـرد، وەهەركەسـێك خودا ڕیسواوسوكایەتی پێ بكات، كێ هەیە ڕێزی پێ بدات. وەخوای گەورە چی بوێت ئەنجامی دەدات. وەك دەفەرموێت: (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَــلُ مَــا يَشَاءُ... الحج:١٨) .

٤٢- تـاوان كاریگەری لە سەر ڕادەی پرو پوختی وكەم كردنی ژیری هەیە :

هـیچ كاتێـك نـابینی دووكەسـی ژیروعاقـڵ و هۆشمەنـد هـەبن یـەكێكیان خواپەرسـت وئەویتریان یاخی بوبێت ، چونكە كەسی هۆشمەندو ژیـر هەمیشـە خوانـاس وبیرتیـژو وریـاو دانـا هەمیشـە كەسـانی خواناسـن. هەربۆیـە دەبیـنین قورئـانی پـیرۆز وتووێـژ ئاراسـتەی مرۆڤـە ژیروهۆشـیارو هۆشمەنـدەكان دەكـات، هـەروەكو خـوای گـەورە دەفەرموێت: (وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ... البقــرة:١٩٧) واتـە: ئـەی خـاوەن ژیـروبیرو هۆشیارەكان پارێزگاری وتەقوای من بكەن.

هەروەها دەفەرموێت: (فَاتَّقُواْ اللَّهَ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ... المائدة:١٠٠) واتـە: ئەی هۆشمەندان لەخوا بترسن وپارێزگارین بۆ ئەوەی سەرفرازو سەركەوتووبن.

هەروەها دەفەرموێت: (وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ... البقرة:٢٦٩) واتە: بەڕاستی تەنها خـاوەن ژیـرو بـیرو هۆشمەنـدەكان پەنـدو ئامۆژگـاری وەردەگـرن لەڕاسـتی شـتەكان دەگەن.

وەچەندەها ئایەتی تری هاوشێوەی ئەمانە.
کەی ئەوکەسە ژیرو هۆشیارە کە تاوانکاری دەکات بەرامبەر بە پەروەردگارەکەی ولێی یاخی دەبێت. لەکاتێکدا لەماڵ ومولکی تەواودایە ، وەلەنازونیعمەتی ئەو دەخوات ودەخواتەوە، لەپێش چاوی ئەو ناڕەوایی ئەنجام دەدات، وەخۆی لەڕەحم ومیهرەبانی خودا بێ بەش دەکات، وەبەهەشتی بەرین لەخۆی حەرام دەکات ، وەدیداری خوای مەزن لەخۆی قەدەغەدەکات. ئەبێ ئەو کەسە چی عاقڵێك بێت کەبۆ چێژی چەند ساتێکی کەم بەختەوەری هەمیشەیی وڕەزامەندی خودای لەدەست دەدات. خۆی لەڕیزی پیاوچاکان وخواناسان وەدەردێنێت. وەخۆی توشی خەشم قینی خوای گەورە دەکات[1]. جامرۆڤی لەم چەشنە لە کەسانی شێت ئاست نزمترن.

بەڵام کاریگەری تاوان لەسەر کەم کردنی ڕادەی ژیری: بەڕاستی ئەم حاڵەتە جێی سەرسوڕمانە، ئەگەر مرۆڤ هۆشیار بێتەوە لە خەوی غەفڵەت بەئاگابێتەوە ئەو ساتە بۆی ڕوون دەبێتەوە کە خۆش گوزەرانی وبەختەوەری هەمیشەیی وچێژولەزەت لە ڕەزامەندی خوای گەورە وپاداشتەکەیدایە. وەمەینەتی ونازارو تیاچوون لەیاخی بوون وسەرکەشی دایە، چونکە مرۆڤی باوەڕدار سەرفرازی هەردوو دونیایە.

هەروەکو بێ باوەڕان لەخۆشی یەکانی ئەم دونیا بەشدارەو لە نیعمەت وبەخششەکانی خودای گەورە بێ بەش نی یە، حاڵی وەك هەموو مرۆڤێکی ئاساییە، چ باوەڕداربێت یان بێ باوەڕ. وەهەروەها سەرەڕای ئەمانەش چاوەڕوانی خەڵات وپاداشت و نیعمەتی بەهەشتی بەرینە لە قیامەتدا کە بێ باوەڕان لێی بێ بەشن.هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّهِ مَا لاَ

---

[1] - هەروەکو شاعیر دەڵێت:
ئەی نفس بۆ هەوەس ملم مەشکێنە
رێی ڕاستی ژینم لێ مەشێوێنە
بۆ خۆشی تەنها چەند ساتێکی کەم
خالقی کەونم لێ مەرەنجێنە "وەرگێڕ"

يَرْجُونَ.... النساء:١٠٤) واتە: ئەگەر ئێوە هەست بەئازارومانداووکردن بکەن بریینداری بکەن، ئەوا بێ باوەڕانیش توشی هەمان حاڵەت دەبن. بەڵام ئێوە بەتـەمای بەهەشـت وپاداشتن لەلایەن خوای گەورەوە، بەڵام ئەوان ئەو ئومێدەیان نی یە.

پەنا بەخودا لەو بێ عەقڵ ونەفامانەی کە دونیا بەقیامەت دەگۆڕنـەوە، وەهاوڕێیـەتی پێغەمبەراو پیاوچاکان وشەهیدەکان دەگۆڕنەوە بـە خوانەناسـان وتاوانکـارو نـەفرەت لێ کراوەکان.

٤٤- تـاوان دەبێتە مایەی دابڕانی بەندە لەخودای خۆی:

تـاوان بەنـدە دادەبڕێـت لـەخودای گـەورە. واتـە هـەرکاتێك خـوای گـەورە دەسـتی میهرەبانی لەبەندەکەی بەردا ئەوا هۆکارەکانی چاکە خوازی لەدەست دەدات و توشی هۆکارەکانی خراپەکاری دەبێت. جا چی چاوەڕوان دەکرێت لە ژیانی کەسێك کـەهۆکا رەکانی چاکەوباشەی لێ دابڕابێت وپەیوەنـدی لەگـەڵ خـوای باڵادەسـتدا بچـڕابێت. وەلە بازنەی سۆزو میهرەبانی وچاودێری خوای گەورەدا ترازابێت و لەبازنەی شـەیتان وخراپەکاراندا گیرسابێتەوە.

وەهەندێك لە سەلەف دەڵێن: مرۆڤەکان لە نێوان خوای گەورە وشەیتانی نەفرەتیدان. جائەگەر لەخودای گەورە دابڕاو پشتی تێ کرد ،ئەوا شەیتان باوەشی بۆ دەگرێتـەوە. وەئەگەر لەخوای گەورە دانەبڕاو یاخی نەبوو، ئەوا شەیتان پێی ناوێرێت.

وەخوای گەورە دەفەرموێت: (وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاء مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّـــالِمِينَ بَدَلًا... الكهف:٥٠) واتە: ئێمە کاتێك بەفریشـتەکانمان ووت: سـوژدەبەرن بـۆ ئـادەم هەرهەموویان سوژدەیان برد، جگـە لـە "ابلـیس" کەلـە دەسـتەی پـەری یـەکان بـوو بەهۆی ئەوەوە لەفەرمانی پـەروەردگاری یـاخی بـوو. ئایا ڕەوایـە کەئـەو ونەوەکـەی بکەنە پاڵپشت ویاروپاوەری خۆتان لەجیاتی من، لەکاتێکدا ئـەوا دوژمنـی هەمیشـەیی

ئێوەن. ئای کە چی سەرلێشێوان وئەنجام خراپێکە بۆ ستەمکاران کەلە جیاتی خـودا گوێڕایەڵی دوژمنێکی وەك شەیتان بکەن.

خوای گەورە بەزمانی حاڵ پێتان دەڵێت: ئێمە ڕێزی تایبـەتیمان لـەباوکتان گرتـووەو پلەوپایەیمان بەرز ڕاگرتووە ولەکەسـانی تـر جیامـان کردووەتـەوە، وەفـەرمانمان بـە فریشتەکان کردووە سوژدەی ڕێزی بۆ بەرن ، وەهەرهەموویان گوێڕایەڵ بوونـە تـەنها دوژمنەکەی من وئـەو نـەبێت، کەلـەفرمان وبریـاری مـن یـاخی بـوون. جـا پـاش ئـەم ڕووداوەو دژایەتی یە چۆن ئێـوە ڕێ بـەخۆتان دەدەن گوێڕایـەڵی بکـەن وسەرپێچی پەروەردگارەکەتان بکەن لەکاتێکدا ئەو دوژمنی من وئێوەشە؟

وە ئێوە پشتیوانی دەکەن لەکاتێکدا مـن فـەرمانم پـێ کـردوون کەسەرپێچی بکـەن. جاهەر کەسێك پشتیوانی لەدوژمنی خودا بکـات ، ئـەوا ئـەو ودوژمنەکـە لـەلای خـودا وەکـو یـەکن. جاگوێڕایـەڵی خـودا بـەبێ سەرپێچی دوژمنەکـەی نایەتـە دی، چـونکە گوێڕایەڵی کردنی خودا و پشتیوانی کردنی دوژمنەکەی لەیەك کاتدا دووشـتی مەحاڵـە ئەمەلەلایەك، وەلەلایەکی ترەوە ئەمە زۆر دژوارومەحاڵە، کە دوژمەنەکە لەیـەك کاتـدا دوژمنی مرۆڤ وخوداش بێت.

دوژمنایەتی تۆو ئەو لەنێوان شەیتان ونەوەکانی ئادەمـدا هەیـە کـە زۆر قـوڵ وگـەورە ترە لە دوژمنایەتی نێوان گورگ ومەڕ. ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت و ئاگادارمـان دەکاتەوەکە دوژمنی سەرسەختی ئێوەیـە: ﴿وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ... الكهف:٥٠﴾ وەئامـاژە بە دڕندەیی وناپەسەنی ئەو دوژمنە دەکـات کەدەفـەرمێت: ﴿فَفَسَقَ عَنْ أَمْـرِ رَبِّـهِ... الكهف:٥٠﴾ جاهۆکاری سەرپێچی شـەیتان بـۆ خـوای گـەورە بـریتی بـوو لـە هاتنـە بـوونی مرۆڤـەوە. شـەیتان لەیـەك کاتـدا دوژمنـی سەرسـەختی مرۆڤـەو یـاخی بـووی خوداشە. کە پێویستە نەوەکانی ئادەم دژایـەتی کردنـی شـەیتان بـەکاری هەنوکـەیی ژیانیان دابنێن. جا ئیتر ئەم گوێڕایەڵی وملکەچی یە لەپای چی؟

هەروەکو بڵێیت لەمیانەی ئەم ووتەیەدا خوای گەورە نەرمە گلەییەك ئاراستەی مرۆڤ دەکات، کەهۆکاری بنەڕەتی دژایەتی کردنی شەیتان بۆ من ڕێزنەگرتن بوو لەباوکتان، کەچی ئێوەش سەرەڕای ئەمەش پەیمانی گوێڕایەڵی ئەدەنێ وملکەچی دەکەن وئاشتەوایی لەگەڵ دەبەستن؟

٤٥- تاوان بەرەکەتی دین ودونیا لەدەست دەدات:

هەربۆیە دەبینین پیت وبەرەکەت لەدین ودونیا وتەمەنی یاخی بواندا نی یە ، بگرە تاوانکاریەکانیان نەمانی پیت وبەرەکەتی سەرزەویشە. خوای گەورە دەفەرموێت: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُواْ وَاتَّقَواْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ... أعراف:٩٦) واتە:خۆئەگەر خەڵکی شارەکان بەڕاستی باوەڕیان بهێنایەو خۆیان بپاراستایە ، ئەوا بێ گومان ئێمە دەرگای فەڕوبەرەکەتی ئاسمان وزەویمان لەسەر دەکردنەوە.

هەروەها دەفەرموێت: (وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقًا * لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ... الجن:١٦-١٧) واتە: جائەگەر خەڵکی ڕێگەی خواناسیان بگرتایەتەبەر ئێمە بارانی پڕبەرەکەتمان بەسەردا دەباراند تا تاقیان بکەینەوە ، وەمرۆڤ بەهۆی تاوانەوە لەڕزق بێ بەش دەبێت.

وەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ان روح القدس نفث في روعي انه لن تموت نفس حتى تستكمل رزقها فاتقوا الله وأجملوا في الطلب، فإنه لاينال ما عندالله بطاعته، وان الله جعل الروح والفرح في الرضى واليقين. وجعل الهم والحزن في الشك والسخط.) [1]
واتە: گیانی پیرۆز"واتە جبریل" خزاندیە"چرپاندیە"دڵمەوە کە هیچ کەسێك نامرێت هەتا هەرچی ڕزق هەیە تەواوی نەکات. جاخۆتان بپارێزن ولەخودا بەجوانی

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(ابن ماجە: ٢١٤٤)گێراویەتیەوە لە فەرمووودەی جابرﷺەوە(ابو نعیم)لە (الحلیە: ٢٧/١٠)لە فەرموودەی (أبی امامە) لە (البانی) لە (صحیح الجامع) هێنارێتی دەڵێت "صحیحە".

بپارێنەوەونزابکەن ، چونکە بەملکەچی خواپەرستی نەبێت بەمرازو ئومێدتان ناگەن لەلای خوای گەورە. جا خوای گەورە ئاسایش وخۆشی وشادی لە ڕەزامەندی ودڵنیایدا کۆکردۆتەوە، وەناخۆشی وخەمناکی لە گومان وتوڕەیدا کۆکردۆتەوە.

وەپێشتر ئەم (أثر) ەمان باس کرد لەکتێبی"الزهد"دا کە (امام احمد) دەگێڕێتەوە: (خوای گەورە دەفەرمێت کەمن ڕەزامەندیم نواند ئەوا بەرەکەت داری ئەکەم، وەسنووری بەرەکەتی من کۆتایی نایەت. وەئەگەر توڕەبووم ئەوا نەفرەت دەکەم، وەنەفرەتم بەحەوت نەوەو وەچەدا دەچێتە خوارەوە) .

جا فراوانی ڕزق بەزۆری کارکردن نی یە، هەروەها تەمەن درێژی بەزۆری مانگ وساڵ نی یە، بەڵکو لەبەرەکەتەکەی دایە.

پێشتر ئەوەمکان ڕوون کردەوە کە ئەو ماوەیەی لەتەمەنی مرۆڤ کەبە ژیان دەژمێردرێت کەبە دڵ وگیان ودەروون ملکەچی وپەیوەستی و خواپەرستی تێدا بکات بۆ خوای گەورە و ئارامی وهێمنی ودڵنیایی بەدەست بهێنێت بەیادوزیکری خوای گەورە. جاجگە لەم ساتانە ئەوانی تر بەژیان ناژمێردرێت کە مرۆڤ تێیدا یاخی وسەرگەردان و سەرکەشە لەخوای گەورە دوورە لە دەرەون وبیروهۆشی دەژێت ، بەڵکو ژیانی لەژیانی ئاژەڵ کەم بایەخترە، چونکە هیچ کەسێك ژیانێك نی یە بتوانێت قەرەبووی ئەو ساتانە بکاتەوە کەلە دەستی چووە. جائەگەر میهرەبانی وسۆزو بەخشندەیی خودا لەدەست بدات کێ هەیە جێگەو قەرەبووی بکاتەوە. کێ هەیە وەك خوای میهرەبان هەمیشە زیندوو وباڵادەست بێت، تابتوانێت قەرەبووی بکاتەوە.. جاکەسێ تەنها گەردیلەیەکی بەدەست نەبێت بەچی قەرەبووی دەکاتەوە؟..

شەیتان نەفرەت لێ کراوە

یاخی بوون سەرپێچی کردنی خودا مایەی نەمانی بەرەکەتە، چونکە شەیتان نەفرەتی یە وەمایەی نەمانی بەرەکەت، وەپاڵپشتی یاخی بووان و دۆستی سەرپێچی کەران وتاوانکارانە، جا هەرکەسێك پەیوەندی بەشەیتانەوەهەبێت، مایەی نەمانی بەرەکەت.

هەر بۆیە پێویست کراوە لەشەرعی خودا کەناوی پیرۆزی خودا بهێنرێت وەك دەست پێکی هەموو کارێك، لەخواردن وخواردنەوەو بەرگ پۆشین وسواربوون وهەستان ورۆیشتن وتەنانەت چوونە لای هاوسەریش، چونکە ناوی خودا مایەی بەرەکەتە ، وەهەر بەناوهێنانی شەیتانی نەفرەت دووردەکەوێتەوەو بەرەکەت دار بێت.

وەهەر شتێك بۆ خودا نەبێت بەرەکەت دار نی یە ، چونکە خودا خۆی سەرچاوەی بەرەکەتە، جا هەرشتێك پەیوەست بێت بەخوداوە بەرەکەت دارە. ووتەی بەرەکەتدارە ، پێغەمبەری، بەندە خواناسەکانی، مالّی پیرۆزی... هەرهەموویان پیرۆز وبەرەکەتدارن. جا هەر شتێك وکەسێك وکردارێك بۆ خودا نەبێت بیّ بەرەکەتە، وەبەرەکەتداری وپیرۆزی شتەکان بەندە بەرادەی نزیکیان لەخوای گەورەوە.

نەفرەت دژی بەرەکەتە: هەر زەوی وکەس وکاروئاکارێك خودای گەورە نەفرەتی لیّ بکات ئەوە پیرۆزی بەرەکەتداری لەدەست دەدات. وەخوای گەورە نەفرەتی لەئیبلیس کردووە. وەهەر شتێکیش لەلایەن ئەوەوەبێت نەفرەت دارە بەپێی دووری ونزیکی لەئیبلیسەوە.

جا لێرەوەیە کاریگەری تاوانکاری وسەرپێچی لەنەهێشتنی بەرەکەت لەرۆژی وتەمەن وزانست وکاردا. جا هەرکات وکارو سامان وزانستێك سەرپێچی خودای تێدا کرابێت ئەوا لەسەر خاوەنەکەی دەکەوێت بەتەمەن نازمێررێت تەنها ئەوساتە نەبێت کەئەو شتانەی سەروەی لە پێناو ملکەچی وخواپەرستیدا بەسەر بردبێت وبەکاری هێنابێت.

جا کەسی واهەیە سەد سالّ لەم دونیایەدا ژیابێت ،بەلاّم تەمەنی راستی خۆی لە دە سالّێك تێپەرنەکات. وەهەیە خاوەنی سەروەت وسامانێکی ئێجگار زۆرە بەلاٍم سامانی راستەقینەی لەچەند دینارێك تیّ پەرناکات کەلە پێناو رەزامەندی خودا بەکاری بردبێت. هەروەها بۆ زانست وکەسایەتی و...هتد.

وەلە (ترمذي) دا هاتووە لەفەرمودەی پێغەمبەر کە دەفەرمێت: (الدنيا ملعونة ملعون ما فيها إلا ذكر الله عزوجل وما ولاه وعالم او متعلم) [1]واتە: دونیا ئەوەی تێیدایە نەفرەت لێ کراوە ، تەنها یادی خواو خواپەرستی وزانا وزانست خواز نەبێت.
هەروەها لە (أثر) دا هاتووە کە: (الدنيا ملعونة ملعون ما فيها إلا ما كان لله.) [2]واتە: دونیاو ئەوەی تێیدایە نەفرەت لێکراوە ، تەنها ئەوە نەبێت کەبۆ خودایە. کە تەنها لەمەیاندا بەرەکەت هەیە ، پشتیوانی تەنها بۆ خودایە.

٤٦- تاوان مایەی سوکی ونزمی وریسواییە :

خوای گەورە دوو جۆر خەڵکی بەدیهێناوە کەئەوانیش: بڵندو شکۆمەندەکان، وەسوك ونزم وریسواکان. وەشکۆمەندەکانی لەپلەی بەرزو بڵند دا جێگرکردووە، وەبەرێزو بایەخدارترین جۆری بەندەکانێتی و سەربەرزی دونیاو قیامەتیان دەکات. وەهەروەها (أسفل السافلين) جێگەی ریسواکانە، وەسەر شۆری کەم بایەخی وبێ رێزی سوکی دونیاو قیامەتیان دەکات.
هەروەکو لە (مسند) ی "امام احمد"دا هاتووە لە فەرموودەی (عبدالله بن عمر) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (بعثت بالسيف بين يدي الساعة،وجعل رزقي ظل رمحي ، وجعل الذي والصغار على من خالف أمري.) [3] واتە: بەشمشێرەوە ڕەوانە کراوم،

[1] - ئەم فەرموودەیە (حسن)ە،(ترمذي: ٢٣٢٢) وە (ابن ماجە: ٤١١٢)گێراویانەتەوە وەبەلای "ترمذي"یەوە "حسن"ە.
[2] - ئەم فەرموودەیە (ضعيف الاسناد)ە، (ابو نعيم) لە(الحليە: ١٥٧/٣، ٧/ ٩٠)وە (ابن الجوزى) لە(العلل المتاهليە: ٣١٢/٢) وە(الهيثمي) لە (المجمع: ٢٢٢/١٠) گێراویانەتەوە لە فەرموودەی (ابي درداء)وەدایانەتە پاڵ (طبراني)لە (الكبير) وە ووتویەتی جگەلە (خداش بن مهاجر) هەموو کەسەکانی تر جێگەی متمانەن.
[3] - ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(امام ابن رجب الحنبلي) لە(الحكم جديرة بالاذاعة)دا هێناویتی وە(الباني)دەڵێت"صحيح"ە، دەیداتە پاڵ (احمد) و(ابن عساكر)و (طبراني).

بەهاتینیشم قیامەت نزیك دەبێتەوە، وەڕۆژی من لەژێر سایەی ڕمەکەمدایە، وەڕیسوایی و کەم ئاستی لەسەر پێچی کردنم دایە.

جا هەرکاتێك مرۆڤ سەرپێچی یەك بکات لەپلەوپایەی دادەبەزێتە خوارەوە وەبەردەوام لەگەڵ سەرپێچی کردندا پلەبەپلە دادەبەزێت تا دەگاتە نزمترین ئاست. وەبەپێچەوانەوە لەگەڵ هەر چاکەیەك پلەیەك بەرزوبڵند دەبێت تادەگاتە بەرزترین ئاست. مرۆڤی واهەیە لەڕۆژانی ژیانیدا توشی بەرزبوونەوەو نزم بوونەوە دەبێت، بەلاَم دواتر لەچی ئاستێکدا خۆی بینیوە، ئەوا لەوانە دەژمێردرێت. وەناکرێت ئەگەر کەسێك سەد پلە سەرکەوت ،بەلاَم پلەیەك دابەزی ئیتر لەئاست نزمەکان دەژمێردرێت. وەهەروەها بەپێچەوانەوە.

هەندێك تاوان مرۆڤ توشی دابەزینی سامناك دەکات

هەندێك جار مرۆڤ تاوانێکی ناڕەوا دەکات بەشێوەیەکی زۆر سامناکانە دادەبەزێت ونزم دەبێتەوە بۆ ئاستە زۆر نزمەکان کە دووری نێوانیان وەکو دووری نێوان ڕۆژهەڵات وڕۆژئاوابێت وەهەرچەندە هەوڵ بدات بەئاسانی سەرنەکەوێتەوە.

هەروەکو لە"صحیح"دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ان عبد ليتكلم بالكلمة الواحدة لايلقى لها بالاً يهوى بها في النار أبعد مما بين المشرق المغرب) [1]. واتە: جاری واهەیە بەندەکان"مرۆڤ" تەنها وشەیەك ئەدرکێنێ وهیچ باکی نی یە، کەچی نازانێت ئەو وشەیە بەناخی دۆزەخدا دەیباتە خوارەوە زیاتر لەدووری نێوان ڕۆژهەڵات وڕۆژئاوا.

بە چ بەرزبوونەوەیەك دەگاتەوە ئاستی جارانی؟!

[1] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٦٤٧٧) وە(مسلم: ١٠٩/١٨ –نووی) گێراویانەتەوە.

دەرون بەرزی ونزمی هەیە

دابەزین کارێکی سروشتی یە بۆ ژیانی مرۆڤ، وە دابەزینیش جۆری زۆرە. جاری واهەیەمرۆڤ تووشی دابەزین دەبێت بەهۆی بێ ئاگاییەوە ، جاهەرکاتێك بەئاگاهاتەوە دەگەڕێتەوە ئاستی جارانی خۆی یان زیاتر. وەهەیە بەهۆی کارێکی موباحەوە دادەبەزێت، جاهەرکاتێ گەڕایەوە سەر ملکەچی پێشووی ئەوا دەگاتە ئاستی پێشووی خۆی یان زیاتر ،یان کەمتر. وەهەر بەهۆی سەرپێچی یەوە توشی دابەزین دەبێت. جا جۆرە سەرپێچی یەکە گەورە یان بچوك بێت ،لەم کاتەدا بۆ گەڕانەوەو بەرزبوونەوەی پێویستی بەتەوبەیەکی نەصوح هەیە.

ئایا تەوبەکار دەگەڕێتەوە ئاستی پێشووی خۆی

لەم بابەتەدا خەڵکی ناکۆکن وچەند ڕاوبۆچونێکیان هەیە کەئایا تەوبەکار دەگەڕێتەوە بۆ ئاستی پێشووی بەوەی کە تەوبەکردن تاوانەکەی دەسڕێتەوەو سزاکەشی لەناو دەبات. هەروەکو بڵێی ئەم کارە لەبنەڕەتدا ڕووی نەدابێت، بەلاّم ناگاتە بەپلەی جارانی خۆی.

هەندێك لەزانایان دەڵێن: بێ گومان ناگەڕێنەوە ئاستی پێشووتری ، چونکە ئەوساتانەی لەدەست چووە کەتوشی سەرپێچی بووە. نمونەی وەك بازرگانێك وایە کەهەرچەندە ڕۆژانە قازانج بکات وبیخاتەوە گڕ ، کەزیاتر پارەوقازانج بەدەست دەهێنێت. جائەوکەسە قازانجی ئەوڕۆژانەی لەدەست داوە کەبەسەرپێچی کردووە ،نێوان ئەم دووقازانجە ماوەیەکی زۆرە.

وەهەندێکی تر دەڵێن: نمونەی ئەم حاڵەتە وەك دووکەس وایە لەپەیژەیەکی ناکۆتا سەردەکەون پێکەوە، لەپڕدا یەکێکیان پلەیەك دێتە خوارەوە ،پاشان دەستی کردەوە بەسەرکەوتن ،بەلاّم ئەویتریان لەسەرکەوتنی خۆی بەردەوامە. هەربۆیە یەکەمیان بەوەی دووەمیان ناگات.

وە شیخ الاسلام"ابن التیمیە" توانی بڕیارێکی پەسەند لەم ڕووەوە بدات کەدەڵێت: هەندێ لەتەوبەکاران دەگاتە بەرزترو بڵندتری لە ئاستی پێشووتری ، وەهەمیشە ناگاتە ئەوئاستەی جارانی.

وەمنیش دەڵێم: واتە ئەمە بەندە لەسەر جۆرو بەهێزی وپڕوپوختی تەوبەکردنەوەکەوە. کەئەگەر تەوبەکە ڕاست وبەهێزو دروست بێت وپڕبێت لەپەشیمانی وگریان لەترسی خودا و...هتد. ئەمانە ئەوتەوبەکارانە دەگەیەنێتە بەرزتروبڵندتر لەپلەوئاستی پێشووتری. وەکو بڵێی ئەو تەوبەکردنە بووەتە مایەی خێرو بەرەکەت بۆی ،وەدەروازەیەکە بۆ بەخۆداچوونەوەو ڕزگاربوون لە دەردە کوشندەکانی بێ ئاگایی. وەپێی گەیشتبێتە دەرگای میهروسۆزو لێبوردەیی خودای میهرەبان ، وەسەری زەلیلی وبێ کەسی وبێ هێزی خۆی بەوپەڕی خۆبەکەم زانینەوە کە چی کردبێت لە لووت بەرزی وخۆبەشت زانین وجۆروئاکارە ناڕەواکانی تری پێ لەگۆڕنابێت.

جا چی بەخششێك هەیە بگاتە بە نیعمەتی بەخۆداچوونەوەو هەستکردن بە بەخشین ولێ بوردەیی خودا ، وەخۆی زۆر بەکەمتر بزانێت بەرامبەر بەو لوتف ومیهرەبانی یەی کە خودا پێی بەخشیوە. وەچی بەڵایەك هەیە مەترسیدارتر بێت لەوەی کەمرۆڤ خۆی لەوە بەگەورەتر ببینێت کە پێی دراوە لەلایەن خوداوە ، سزانەدان وتۆڵەنەسەندنەوەی خودا لێی بەلێهاتووی وپایەبەرزی خۆی بداتە قەڵەم، کەچی ئەوکەسە شایەنی سزایە چیاکان بەرگەی ناگرن،نەخوازە ئەو مرۆڤە لاوازە.

هەرچەندە تاوانەکە بچوك بێت بەڵام تەماشای گەورەیی ومەزنی وباڵادەستی وهەیبەتی ئەو خودایە بکە کە سەرپێچی دەکەیت کە بەخشێنەری هەموو نیعمەتەکانە. بێ گومان هەموو کەسێکی باوەڕدارو بێ باوەڕ وجوامێرو نامەرد لەلایا لەنگی یە کەبەرامبەر پیاوێکی گەورەو پایەدارو دەم سپی ودەسەڵاتدار هەندێ شتی ناڕەوا ئەنجام بدات لەپێش چاوی، نەخوازە ئەمە بەرامبەر بەدیهێنەری ئاسمانەکان

وزەوی وخوداو پەروەردگاری جیهان ئەنجام بدەیت،جا خۆنەگەر خوای مەزن بڕیاری نەدابوایە کەرەحمەت وسۆزی پێش تورەیی وتۆڵەسەندنەوەی دابوایە ، ئەوا ئاسمانەکان دەڕوخان بەسەر یەکدا و زەوی خاپوردەبوو لەئەنجامی سەرپێچی بەندەکاندا. خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا... فاطر:٤١) واتە: بەڕاستی هەر خودای مەزنە کە ڕاگری ئاسمانەکان وزەوی یە وناهێڵێت بڕوخێت وبترازێت بەسەریەکتریدا، جا ئەگەر بترازایەو بڕوخایە بەسەر یەکدا ،کێ هەیە جگە لەخوای مەزن بتوانێت ڕایانبگرێت. وەخوای گەورە بەردەوام خۆگرو ئارامگرو لێ خۆش بووە. لێرەدا تێبینی ئەوە بکە کە خوای گەورە کۆتایی ئەم ئایەتە پیرۆزەی بە دوو ناوی هەمیشە پیرۆز وجوان هێناوەکە ئەوانیش (حَلِيمًا غَفُورًا) ە. خۆنەگەر "حليم"ی خودا نەبوایە بەرامبەر تاوانبارن وە "غفور"نەبوایە بەرامبەر بەسەرپێچی کاران ، ئەوا ئاسمانەکان وزەوی جێگیر نەدەبوون. وەخوای گەورە باسی لەسەرئەنجامی هەندێ لەبێ بڕوایی بەندەکان دەکات کەڕەحمی خودا نەبێت چی بەسەر بونەوەردا دەهات لەدەرئەنجامی تاوانەکانیان، کەدەفەرموێت: (تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا....مريم:٩٠) واتە: لەدەرئەنجامی ئەو گوفتارەناڕەوایانەدا خەریکە ئاسمانەکان بڕوخێن و خاپوربن بەسەر یەکتردا و زەوی شەق بەرێت وڕۆچێت وچیاکان وردوخاش بن.

خوای گەورە لەدەرئەنجامی تەنها تاوانێکدا "دایك وباوکمانی" لەبەهەشت وەدەرنا، وە"ئیبلیس"یش لەدەرئەنجامی تەنها سەرپیچی یەك دووچاری نەفرەتی هەتاهەتایی بوو، بەڵام ئێمەی مل هوڕو سەرگەردان ، هەروەکو شاعیر دەڵێت:

نصل الذنوب الى الذنوب ، ونرتجي درج الجنان لدى النعيم الخالد

ولقـــد علمنا أخرج الأبويت من ملكوته الاعلى بذنب واحـــد

واتە: ئێمە تاوان گرێ دەدەین بەدەم تاوانەوە ، وەئاواتەخوازی بەهەشتی بەرین دەکەین.

وەدەشزانین باوك ودایكمان ، لەبەر تەنها تاوانێك لەبەهەشت دەركران.

پوختەی مەبەست: مرۆڤ هەندێك جار تەوبەكردنەكەی دەبێتە مایەی خێروبەرەكەت بۆی و ئاستی بەرزتر دەكاتەوە، وەبەپێچەوانەوە جاری واهەیە تاوانەكە ئاستی دادەگرێت وناگەڕێتەوە ئاستی جارانی.

ئەوە سەبارەت بەتاوانكاری، بەلآم خوانەخواستە دابەزینەكە بەهۆی نارەوایەكی وەكو گومان وبێ باوەڕی وهاوبەشی پەیداكردن بێت ، ئەوا تەنها بەگەڕانەوەو تازەكردنەوەی باوەڕو ئیسلامەتی نەبێت دەربازبوون وگەڕانەوەی دژوارو زەحمەت ومەحاڵە.

٤٧- تاوان دەبێتە مایەی زاڵ بوونی خەڵكی بەسەر بكەرەكەی دا :

شەیتان بەشێوەیەكی بوێرانە زاڵ دەبێت بەسەر تاوانكاردا كە ئەویش بەدڵەڕاوكێ وترساندن وغەمباركردن ولەبیركردنی بەرژەوەندیەكانی. بەردەوام شەیتان هانی دەدات سەرپێچی خوای گەورەی پێ بكات. وەهەروەها مرۆڤە شەیتانیەكانیش بەردەوام ئازاری دەدەن لە ئامادەبوون ونامادەنەبوونیشدا. تەنها كەس وكارەكەش زاڵ دەبێت بەسەریدا بوێرانە ئازاری دەدەن وتەنانەت دراوسێ وئاژەڵەكانیشی.

هەندێك لە سەلەف دەڵێن: من كاتێك سەرپێچی خودا دەكەم ، هەست بەكاردانەوەكەی دەكەم لە ئاكاری هاوسەرەكەم وتەنانەت ئاژەڵەكانیشمدا.[1]

هەروەها كاربەدەستانیش ئەگەر دادپەروەرین بوێرانە یاسای خودای بەسەردا جێ بەجێ دەكەن. بەم چەشنە هەموو شتەكان دژی دەوەستنەوە. تەنانەت دەرونی سەركەش دەبێت لە ژێرئیرادەو ویستیدا نامێنێت ،ئەگەر بیەوێت بەرەوكاری خواپەرستی بگەڕێتەوە ئەوا دەرونی گوێڕایەڵی ناكات ویاخی دەبێت لێی وبەرەوهەڵ

[1] -ئەمە وتەی(فیضل بن عیاض)ە.

دێـری دەبـات، چـونكە مرۆڤـی بـاوەڕدار لەنێوپـەرژین وشـورای پـۆلاینی خـودای گەورەدایەو پارێزراوە لەهەموو شتێ. وەكاتێك یاخی دەبێـت لەونێوەنـدە نامێنێـت و چیتر كەس نایپارێزێت. ئیتر هەموو چەتەو ڕێگرێك فورسەتی لـێ دەهێنێـت ، بـەپێی ئەندازەی ئەو بوێریەی ئـەنجامی داوە لەسەرپێچـی كردنـی خـوای گـەورەدا كەسـانی تریش بوێرانە زاڵ دەبن بەسەریدا.

جا هەمیشە بەڵاو مەینەتیەكان لە كێ بڕكێ ورووبەڕووبوونەوەدان بەرامبەر بەچاكەكان، وەسەركەوتن بۆ بەهێزترینیانە. وەهەروەها خوای گەورە بەرگری لەباوەڕداران دەكات وەبـاوەڕیش ووتـەوكردارە، بـەپێی بـەهێزی باوەڕەكـەو بـەرگری لەخراپـەكان زیـاتر دەكات. جا خودا پشت وپەنامان بێت.

٤٨- تـاوان دەبێتە مایەی لە دەستدانی تواناكان:

هەموو مرۆڤێك پێویستی بەناسـین وزانـینی هۆكارەكـانی قـازانج وزیـانی خـۆی هەیـە لەژیانی ڕۆژانەیدا. وەلێهاتووترین كەس لەم بوارەدا ئەوەیە كەزانیاری تەواوی هـەبێت لەسەر باشەوخراپەكانی خۆی وچواردەوری ، تابەتەواوی بەشێوەیەك بـەگریان بخـات كەلە بەرژەوەندی خۆیدا بێت.

پەی بردن بەم زانیاریانەو زانستە لەكەسێكەوە بۆ كەسێكی تر جیـاوازە ،باشـترینیان ئەوەبوو كەباسمان كرد كە بتوانێت بەرژەوەندیەكانی خۆی بپارێزێت. وەتیاچـووترین وەهەژارترین كەس لـەبوارەدا ئەوەیەكـە بەرژەوەنـدی خـۆی نـەپارێزێت وهـیچ وریـایی وتێگەیشتنێكی لەم بوارەدا نەبێت.

تاوان دەبێتە مایەی پەردەپۆش كردنی ئەو زانست و وریایی وتێ گەیشتنە، هەر بۆیە دەبینین كەسی تاوانكار سەرقاڵی كارە لاوكی وبێ نرخەكانە و وەكارە هەنوكەییـەكان پشـت گـوێ دەخـات و نـەدڵی وریـایی هەیـەو نـە هـۆش وبـیری ژیرداره نەجەسـتەی گورِوتین وهێزی هەیە تا بەئاگای بهێنێتەوە. واتە هەر هەموو ئەندامـەكانی جەسـتەی خۆی ناپاكی لێ دەكات و وەك كەسێكی دوژمنـدار وایە لـەكاتێ كـە دوژمـن هێرشـی

کوشتنی بۆ دێنێت و پەلاماری شیرەکە"شمشێرەکەی" دەدات ، بەلأم نایەتە دەستی پەوەو ژەنگ گرتوویەتی وخیانەتی لیّ دەکات وتوشی مەترسی کوشتنی دەبێتەوە. بەهەمان شێوە دڵ ژەنگ دەگرێت وتوشی نەخۆشی دەبێت وهێزی لیّ دەبڕێت. وەلەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ دوژمندا دڵی هیچ خرۆش وپاڵنەرێکی "غیرەتی"تێدا نی یە تا هاندەرو پاڵنەری دەست وبازووەکان بێت وبەرەنگاری دوژمن ببێتەوە، چونکە بنەڕەتی جەنگاندن وبەرەنگاربوونەوەی مرۆڤ لەخودی دڵ دایە نەك بازوو. کەمرۆڤ غیرەتی لەدەست دا چیتر بازوو وچەك هیچ ڕۆڵێکی کاریگەر نابینن.

هەروەها دەرونیش بەتاوان توشی گەندەیی وپیسی دەبێت. لەدەرونێکی دڵنیایی و ئارامی پەوە بەرەو دەرونێکی خراپەکار هەنگاو دەنێت، وەپشت ئەستور دەبێت بەتاوانکاری و چیتر ئارامی و دڵنیایی ڕووناکاتە دەرونی ودەرونی دەمرێت چ لەدونیاو بەرزەخ وقیامەتیشدا، واتە سودی لیّ نابینێت.

پوختەی مەبەست: هەرکاتێك مرۆڤ کەوتە حاڵەتی نارەحەتی وبەلأی بەسەردا هات ، ئەوا ئەندامەکانی جەستەی ناپاکی لەگەڵدا دەکەن ودڵی نایەتە ژێر باری پشت بەستن بەخوداو گەڕانەوە بۆ لای ونواندنی ئەوپەڕی شێوازی بەندایەتی، وەزمانی گوناکات ویادی خودا بکات و وەهەماهەنگی نابێت لەگەڵ دڵیدا. وەئەگەر یادیشی بکاتەوە تەنها بەزمانەو بەس هیچ کاریگەریەك لەسەر دڵ دروست ناکات ، چونکە پێشتر لەسەر ئەم کارە ڕانەهێنراون وژەنگی تاوانکاری لیّ داوون ولەکاری خستوون، وەك کەسێك وایە چەند سەربازێك بیپارێزێت لەدوژمن ،بەلأم لەکاتی هێرشەکەدا کەسیان ئامادە نین پارێزگاری لیّ بکەن.

تاوان ڕێگرە لەکۆتا خێری

لەهەموو شتێك سامناکترو مەترسیدارتر ئەویە کە مرۆڤ لەسەرەمەرگ وکاتی گیان کێشانی دا زمانی گۆنەکات و شایەتمانی بۆنەیەت ونەتوانێت شەهادەت بڵێت. کەدیمەنی لەم جۆرە زۆر بینراوەلە خەڵکی.

تەنانەت لەسەرە مەرگدا بەهەندێك کەس ووتراوە شەهادەت بێنەو بڵێ (لا إله إلا الله) ووتویەتی: "ئاه...ئاه... ناتوانم". وەهەندێکی تر لەبری ووتنی (لا إله إلا الله) ووتویەتی:[1] (شاه،روخ. لێتم بردەوە) یەکسەر گیانی دەرچووە. وەیەزکێکی تر ووتویەتی بڵێ: (لا إله إلا الله) ئەویش ووتویەتی: (یا رب قائلة یوماً، وقد تعبت کیف الطریق الی حمام منجاب؟) واتە خودایە کچێك ڕۆژێك ووتی: ئەرێ زۆر ماندوو بووم ،ڕێگەی حەمامی منجاب لەکوێ یە؟

پاشان گیانی دەرچووە.

وەبەیەکێکی تر ووتویانە بڵێ (لا إله إلا الله) لەبری ئەوە گۆرانی ووتوەو تاتنا وتننتنا، پاشان گیانی دەرچووە. وەبەکەسێکی تر ووتویان بڵێ (لا إله إلا الله) ئەویش ووتویەتی: جا چ سودێکی هەیە ووتنی ئێستاکە من هەرچی تاوان هەبێت کردوومە، نەیتوانیوە بیڵێ.

وەیەکێکی تر لەوساتانەدا دەڵێت: چ سودێکی هەیە بیرم نایەت تاکە نوێژێکم بۆ خودا کردبێت، نەیوتووەو مردووە.وەبەکەسێکی تر کەپێیان ووت ئەو ووتی من کافرە بەوەی تۆ دەیڵێت مرد.

وەکەسێکی تر هەرچەندە هەوڵی دەدات دەیووت زمانم بەستراوە. بۆیان گێڕامەوە کەیەکێك لەسواڵکەرەکان لەسەرەمەرگیدا لەبری (لا إله إلا الله) دەیووت: توخوا دینارێك..توخوا دینارێك، پاشان مرد.

وەهەندێك لەبازرگانەکان پێیان ڕاگەیاندم کەیەکێ لەبازرگانەکان لەسەرەمەرگدا بوو، ئەوانیش پێیان ووت: بڵێ"لا إله إلا الله" کەچی ئەو دەیووت: ئەم پارچە قوماشە زۆر هەرزانە ، ئەمە کڕیارێکی زۆر باشە...هتد ، هەتا گیانی دەرچوو.

سبحان الله... خەڵکی چەندین دیمەنی لەم شێوانەیان بینیوە وپەندی لێ وەرناگرن، جائەگەر مرۆڤێك لەپەڕی تواناو هێزوهۆشدا بێت شەیتان زاڵ بووبێت بەسەریداو

---

[1] -ئەم دوو ووشەیە ناوی ناوی دوو بەردو داشی یاری شەترەنج ودامەن.

سەرپێچی خودای پێ کردبێت ولەتاوانکاریدا ڕۆچووبێت ، ئەی ئەبێت لەحاڵەتی بێ هێزی وپەککەوتنی پەل وپۆو ئەندامەکانی و نەخۆشی جەستەیی داوەشانبێت، وەلە سەرەمەرگدا بێت شەیتان چی پێ بکات؟ بێ گومان شەیتان بەهەموو هێزێکی یەوە هەوڵی ئەوەدەدات کەئەم هەلە زێرینەی لەدەست بدات کەهەلی شەیتانە لەسەرەمەرگدا. وەلەوساتانەدا ئەو مرۆڤە لە بێ هێزترین کاتدایە و وەشەیتانیش لەوپەڕی بەهێزی دایە.

جا لێرەدا خوای گەورە دەفەرمێت: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاء.... ابراهيم:٢٧) واتە:خوای گەورە باوەڕداران پایەدار دەکات لەسەر گوفتاری بەجێ ودروست لەژیانی دونیادا، وەلەسەرەمەرگ وقیامەتیشدا "باوەڕی دامەزراو فریایان دەکەوێت"و گوفتاریان ڕێك وپێك دامەزراودەبێت بەباوەڕەوە دەمرن ، وەستەمکارانیش گومڕا دەکات وەئەوەی خوای گەورە هەرچی یەکی بیەوێت دەیکات.

جا چۆن خوای گەورە کۆتایی ژیانی ستەمکارو خوانەناس وتاوانکاری چڵێس خۆش بەخت دەکات؟! کەلەم دونیادا بەرامبەر بە بەرنامەکەی لوت بەرزو خۆبەزل زان بووەو دیل وبەندەی حەزو ئارەزووەکانی بووەویادی خودا بەزمانیدا نەهاتووە وبەردەوام سەرپێچی خودایان کردووە. وەك بڵێی پەیمان نامەی لێ خۆش بوونیان بۆ ئامادەکراوە لەسەرەمەرگدا، کەچی باوەڕدارو خواناسەکان زەندقیان چووە لەترسی مەینەتی یەکانی سەرەمەرگدا. (أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ * سَلْهُم أَيُّهُم بِذَلِكَ زَعِيمٌ.... القلم: ٤٠-٤١) واتە: یان سوێندتان لەسەرمانە کە ڕۆژی قیامەت هەرچیتان بوێت ئەوە دەبێت، پرسیاریان لێ بکەن بزانە کامیان زامنی ئەو کارەیە.

یاخود هەروەکو ووتراوە:

یاآمنا مع قبح الفعل منه أهـــــــل

اتاك توقية أمنٍ انت تملـــكه؟

جمعت شيئين: أمنا ، واتباع هوى

هذا ، واحداهما في المرء تهلكه

والمحسنون على درب المخاوف قد

ساروا ، وذلك درب لعت سالكه

فرطت في الزرع وقت البزر من سفهٍ

فكيف عند حصاد الناس تدركه

هذا ،واعجب شيءٍ فيك زهدك في

دار البقاء بعيش سوف تـــتركه

من السفينه إذا بالله؟انت ام الـــ

ـ مغبون في البيع غبناً من تدركه

واته:

ئەی ئەو کەسەی خۆت بەئەمین دەزانی لەگەڵ ئەوەی ڕەفتارت ناشیرینە...

ئایا پارێزەرێکت بۆ هاتووە کە بتپارێزێت یان خۆت هەتە؟

دوو شتت کۆکردۆتەوە ئەمینی وبێ باکی لەگەڵ ئارەزووبازی...

کەبوونی هەریەکێکیان لەهەرکەسێکدا بەهیلاکی دەبات

چاکەکاران لەسەر ڕێگای مەترسیدا هەنگاویان نا....

ئەو ڕێگایە بوو کەتۆ نەت گرتە بەر

زیادەڕەویت کرد لەچاندنی تۆو بەنەفامی....

جا چۆن لەکاتی دروێنەی خەڵکی پیادەگەیت؟

ئەوەی جێی سەرسوڕمانە لەگەڵ ئەمانەشدا تۆ بەچاوی کەم...

دەڕوانیتەماڵی کۆتایی لەپێناو ژیانێك کەجێی دەهێڵیت

جا توخوا کێ نەفامە؟ تۆ یان ئەوەی لەمامەڵەدا...

زەرەرێ دەکات ، دڵنیابە ڕۆژێ پێی دەگەیت

٤٩- تاوان بینایی دڵ کوێر دەکات یاخود لاوازی دەکات:[1]

بێ گومان دڵ بینایی تایبەتی خۆی هەیە، پێشتریش باسی ئەوەمان کرد کەتاوان بینایی دڵ لاواز دەکات ، بەلآم ئەگەر بەیەکجاری کوێری بکات ، ئەوا بۆ دواجار هیدایەت نابینێت وشارێگای ڕاستی بەیەکجاری وون دەکات.

کەماڵی مرۆڤایەتی لەسەر دووبنەما بەندە کەئەویش:_

١- ناسینی حەق وڕاستی یە.

٢- هەڵبژاردنی ئەو حەقە.

ڕێزوپلەوپایەی مرۆڤەکان لەدونیاو قیامەتدا بەندەلەسەر ڕادەی پەیوەست بوونیان وڕادەی مامەڵەکردنیان لەگەڵ ئەم دووبنەمایەدا.

وەهەربوونی ئەم دووبنەمایە بووەتە مایەی وەسفی پێغەمبەران لەلایەن خوای گەورەوە کە دەفەرمێت: (وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ... ص:٤٥) واتە: باس ویادی بەندە بەڕێزەکانمان بکە" ابراهیم وئیسحاق ویەعقوب" کەدەستێکی بالآیان هەبوو لە حەق وحەق ویستی و بەرچاوڕوونی‌و شارەزاییەکی تەواویان هەبوو لە هەموو ڕوویەکەوە.

برگەی (الْأَيْدِي) کەلە ئایەتە پیرۆزەکەدا بە واتای هێز دێت لە جێ بەجێ کردن وگەیاندنی حەق وحەق ویستیدا ، وەبرگەی" وَالْأَبْصَارِ " بەواتای بەرچاو ڕوونی و بینایی تەواو لەئایندا. کەواتە وەسف وپێناسەی کردوون بەکەماڵی ناسینی حەق وکەماڵی جێ بەجێ کردنی حەق ویستی، بەلآم خەڵکی لەم بوارەدا دابەش بوونە بەچوار بەشەوە:_

بەشی یەکەم: ئەوەبوو کەباسمان کرد لەپێغەمبەران کەبەڕێزترین وجوامێرترین دروست کراوەکانی خوای گەورەن.

[1] -بڕوانە خاڵەکانی: ١-١٩-٣٦

بەشی دووەم: بە پێچەوانەی بەشی یەکەمەوەن کە هیچ بینابییەك وبەرچاوڕوونیەکیان نی یە لەئایین وحەق وجێ بەجێ کردنی حەقدا. کەئەمانە زۆرینەی زۆری گێلن، ئەوانەن کەبەرچاویان برسی وتەنگ وژێرتەسك وبیرکورت وبێ هۆشن ، جگە لەڕیسوایی هیچیان لێ بەرهەم نایەت.

بەشی سێیەم: ئەم بەشە بینابیان حەق وڕاستی دەبینێت ،بەلام زۆر بێ هێزو بێ دەسەلاتن ناتوانن پشتگیری بکەن وبانگەشەی بۆبکەن وجێ بەجێی بکەن ،بەڵکو بەباوەڕداری بێ هێز ناودەبرێن، کەخێر وباشەیان کەمترە لەچاو باوەڕدارە بەهێزەکان.

بەشی چوارەم: ئەم بەشە هێزودەسەلات وتوانایان زۆرە وەبەهێزن وهیمەت بەرزن، بەلام بینابیان زۆر کورت بین وسستە کە ناتوانن حەق وڕاستی لە ناحەق جیابکەنەوە، وەدۆستانی خودا جیابکەنەوە لەدۆستانی شەیتان. کەزۆر جار هەموو ڕەنگێکی ڕەش بەخورما دەزانن وهەموو سپی یەك بەهێلکەو چارەسەر بەژەهر و ژەهریش بەچارەسەر...

ئەم پێڕە بەهیچ شێوەیەك بۆ پێشەوایەتی کردنی ئایینداران وبڕواداران دەست نادەن، بەڵکو پێشەوایەتی تایبەتە بەبەشی یەکەمەوە کەخوای گەورە دەفەرمێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ.... السجدة:٢٤) واتە: ئێمە ئەوانمان کردووە بە پێشەوایانی خەڵکی وبە ڕێنماییەکانی ئێمە کاردەکەن ، چونکە ئارامگر بوون وبڕوای تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانمان.

خوای گەورە لەم ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژە بۆ دوو هۆکاری سەرەکی دەکات وەك مەرجێك بۆ پێشەوایەتی ، کەئەویش (صبر-ئارامگری ، یقین- بڕوای تەواوبوون) کەخوای گەورە ئەم پێڕەی پێ بەهرەدار وڕێزدار کردووە لەبەشەکانی تر.

بۆچی خودا سوێند بەکات دەخوات؟

خودای گەورە کات وزەمەن هەڵدەبژێرێت وسوێندی پێ دەخوات ، چونکە کات مەودای هەوڵ وکۆششی سەربەرزان وبۆڕاوەکانە. کەدەفەرمێت: (وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ.... العصر:١-٢-٣) واتە: سوێند بێت بەکات * بەبەردەوامی مرۆڤ لەخەسارەت مەندی دایە* تەنها ئەوکسانە نەبێت کە باوەڕیان هێناوەو کردەوەی چاك ئەنجام دەدەن وحەق دەناسن پشتگیری دەکەن وبانگەشەی بۆدەکەن وئارمگرن لەسەر بەجێ گەیاندنی.

لێرەدا تەنها ناسینی حەق مەبەست نی یە، بەڵکو گەیاندن وپشتگیری کردن وبانگەشە بۆ کردن ورێنمایی بۆ کردن مەبەستە.

جا جگە لەم پێرە هەموو پێرێکی تر دۆڕاوو خەسارەمەندن. ئاشکرایە کەتاوان و سەرپێچی بینایی دڵ لاواز دەکات حەق وراستی بەپێی پێویست ناناسێت ، وەلە هەمان کاتدا هیمەتی بێ هێز دەبێت وئارامگرنابێت لە پێناویدا. بەڵکو زۆرجا ژەنگی تاوان پێوەرەکانی دڵ دەگۆرێت ناحەق بەحەق و خراپە بەچاکە دەداتە قەڵەم ،رێگەی خودا ون دەکات و رێگەی نەفامی هەڵدەبژێرێت و دونیا پەرستی بەراست وحەق دەزانێت، وەلە راستی وحەق ویستی ئایەتەکانی خودا بێ ئاگادەبێت. جا تەنها ئەمە بەسە لە کاریگەریە خراپەکانی تاوان تا دەست بەرداری بین و خۆمانی لێ دەرباز بکەین.

٥٠- تاوان شەیتان لەدڵدا جێنشین دەکات:

تاوان رێ خۆشکەرە بۆ شەیتان تا بتوانێت جێگەی لە دڵی تاوانکاردا بکاتەوە وهێلانەو مۆڵگەی خۆی تێدا دابمەزرێنێت وە هەنگاوێکە بۆ گومراکردنی یەکجاری. بەپێچەوانەوە ملکەچی وگوێرایەڵی و خودا پەرستی دڵ ڕووناك ورۆشن دەکاتەوە ودەیرازێنێتەوە وەك ئاوێنەی ساف بریقەداری دەکات و پڕدەبێت لەیەك پارچە نور

ورووناکی. که زۆرجار شەیتان لەم جۆرە دڵانە هەڵدێت ورادەکات ، چونکە بەرگەی تیشك ورووناکی یەکەی ناگرێت. هەروەك هەڵهاتنی گورگ لەترسی شێری نێو بێشەدا. کە رووناکی تیشکی بەر شەیتان بکەوێت راستەوخۆ دەیبورێنێتەوە ، دواتر کەشەیتانەکانی تر لێی کۆدەبنەوە دەپرسن چی یەتی؟ دەڵێن: ئادەمیزاد پێکایەتی، یان بەرچاوی ئادەمیزاد کەوتووە.

فيا نظرة من قلب حر منور   يكاد لها الشيطان بالنور يُحرق

واتە: ئای لەرووناکی دڵی ئازاد   کە خەریکە لەرووناکیدا شەیتانەکان بسوتێنێت.

ئایا ئەم دڵەو دڵێکی کرماوی و مۆڵگەی شەیتان زاڵبوو بەسەریدا وجێ بەجێ کەری حەز وئارەزووەکانی وەك یەکن؟ کە هەمیشە هاوەڵێکی خراپەکاری لەگەڵدایە بۆ سەرلێ شێواندنی. خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ * وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ * حَتَّى إِذَا جَاءنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ * وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ.... الزخرف:٣٦-٣٩) واتە: کەسێك خۆی کوێر بکات لەئاستی قورئان و یادی خودای میهرەبان ، ئەوا ئێمە شەیتانێك دەکەینە ملۆزمی و"هاوەڵی خراپ" هەمیشە دەبێتە یاروپاوەری لەگەڵیدا دەبێت ،بێ گومان ئەوشەیتانە رێگەی راستییان لێ دەشێوێنێت و دەیانخاتە سەر رێگەی خراپەکاری کەچی وادەزانن لەسەر رێگەی چاکەن تا رۆژی قیامەت هەموو شتێك روون دەبێتەوەو وەلە کاتی لێپرسینەوەدا بەشەیتانەکەی دەڵێت: خۆزگە نێوانی من وتۆ بەقەدەر رۆژهەلات ورۆژئاوا لەیەك دوور بووینایە.. ئای کە چ هاوەڵێکی خراپ ونالەباری ، ئەمرۆ ئەو قسەوگلەیی وگازندەیانە بێ سوودن، چونکە ئێوە کاتی خۆی ستەمتان لە خۆتان ولە خەڵکیش کردووە ،بێ گومان هەردوولاتان لە لەسزاو ئازاردا بەشدارن لە دۆزەخدا.

خوای گەورە لەم چەند ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژە بەوە دەکات کە هەرکەسێك پشت هەڵ بکات لە بەرنامەی خودا وپێغەمبەرەکەی و دژایەتیان بکات وهەوڵی تێگەیشتن وخواناسین نەدات ئەوە گیرۆدەی شەیتانێکی خراپ خوازی دەکەین کەهەمیشە ڕێ نیشاندەری دەبێت لەخراپەکاریدا.

وەهەروەها خاڵێکی گرنگ دەست نیشان دەکات کە بریتی یە لەوەی کاتێك ئەو مرۆڤە سەرگەردانە کە ڕێگای ڕاستی وون کردووە، ئەوەندەی تر شەیتانەکە گومڕای دەکات بەشێوازێك کەهەرچی ڕێگای خراپە وخراپە خوازی هەیە لەلای ئەو بەکاروکردەوە ورێگەی چاکە خوازی دەیداتە قەڵەم واتە یەك بۆ یەکتری تەواوکەری خراپەکاریەکانن هەربۆیە ساتێ لەقیامەتدا بەڕاستی کارەکانیان دەگەن هەریەکە نەفرین لەوی تر دەکات وە هیواخوازی یەکتر نەناسینن وەدووری لەیەکتر دەخوازن.

هەرچەندە سروشتی ژیان وایە گەر یەکێك لە بەڵاو ناڕەحەتیەك هاوبەشت بێت ،بێ گومان دەبێتە مایەی سوك کردنی خەم وپەژارەکە لەسەر دڵ ودەرونت. هەروەکو (خنساء) لە بارەی کوژرانی براکەیەوە دەڵێت:

فلولا كثرة الباكين حولـــــي على أخوانهم لقتلت نفسي

وما يبكون مثل أخي ، ولكن أعزي النفس عنه بالتأسي

واتە: ئەگەر زۆری شیوەن کاران نەبوونایە لە چواردەورم کە بۆ براکانیان دەگرین ئەوا من لە هەژمەتا خۆم دەکوشت.

هەرچەندە کەسی وەك براکەمی تێدا نەبووە کوژراوەکان ، بەڵام بۆمن باروخەم سوکی یە بینینی ئەوان کە دەگرین.

بەڵام لەقیامەتدا خوای گەورە ئەم سروشتە دەگۆڕێت وەك لەئایەتەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە ، بگرە بوونیان پێکەوە لە سزادا هیچ بار سوکی یەك بۆ هیچ لایەکیان دروست ناکات.خوای گەورە ئەو بار سوکی یەی لەسەر لابردوون وئەو سروشتەی لا گۆڕیوون

وەك دەفـــــــــەرمێت: ﴿ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلۡيَوۡمَ إِذ ظَّلَمۡتُمۡ أَنَّكُمۡ فِي ٱلۡعَذَابِ مُشۡتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾الزخرف: ٣٩

واتە: بوونی هەردوولاتان لەسزادا هیچ بارسوکیەك پەیدا ناكات بۆ ئەوی ترتان چونكە ئێوە ستەمكار بوون

٥١- تاوان وسەرپێچی لە چەكە بەهێزەكانی شەیتانە:

یەكێكی تر لەكاریگەریە خراپەكانی تاوان وتاوانكاری بریتی یە لەوەی كەتۆ هەمیشە دوژمنەكەت چەكدار دەكەیت و كار ئاسانی بۆ دەكەیت تا بەباشترین شێواز لە دژی خۆت بجەنگێت.

دوژمنێك كە هەمیشە لەگەڵتدایە ، تەنانەت بە ئەندازەی چاو پروكانێك لێت بێ ئاگا نابێت. بەردەوام دەت بینێ كەچی تۆ ئەو نابینی و هەموو جۆرە تەڵەو پیلان وفێڵێك لە دژت بەكاردەهێنێت. بەردەوام شەیتانی گەورە بانگیان دەكات وهانیان دەدات و پێیان دەڵێت:دوژمنەكەتان دوژمنەكەی باوكتان كە مرۆڤە. نەهێڵن لەدەستان ڕزگاری ببێت كە بەهۆیانەوە ئێمەی شەیتان توشی نەفرەت ودەربەدەری بووین. مۆڵەت نەدەن ئەوان بچنە بەهەشت و خۆتانیش بۆ دۆزەخ. ئەوان بەر ڕەحمەت كەون وئێمەش بەر نەفرەت. وەك ئێمە بێ بەش بووین لەبەهەشت وناتوانین لەگەڵیاندا بەشداربین ، بائەوان لەگەڵماندا بەشداربن لە دۆزەخ..

جا خوای گەورە ئەم دوژمنە سەرسەختەی پێ ناساندووین فەرمانی پێ كردووین كە خۆمان ئامادە كەین لەدژیان. كاتێك خوای گەورە ئادەم ونەوەكەی بینی توشی سەرسەخترین دوژمن بوونە ، هۆكارو چەك و پێداویستی ئەو جەنگەی بەهەردولا بەخشی و بانگەشەی جیهادوبازاڕی جەنگ و شەڕی كرد لەسەر زەوی لەماوەی تەمەندا ، وەماڵ ودەرونی لە باوەڕداران كڕی كە بجەنگێن تێ بكۆشن وكوشتار بكەن لەبەرامبەر خەلاتی بەهەشتی بەرین.

وەئەمەی بەبەڵێن وپەیمان باس کردووە لە کتێبە پیرۆزەکاندا کە "تەورات وئینجیل وقورئانە". جاهەر کەسێك دەیەوێت ئەو گرێ بەستە مۆر بکات با تەماشای کڕیارو خەڵاتەکە بکات وەچ بازرگانیەك وچ قازانجێکە؟ کە دەفەرمێت: (تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ * يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ * وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ.... الصف:١٠-١٣) واتە: ئەی باوەڕداران دەست نیشانی بازرگانیەکتان بۆ بکەم کەلە سزایەکی بەئێش ڕزگارتان بکات ، سەرەتا باوەڕ بهێنن بەخوای گەورە و پێغەمبەرەکەی وەتێ بکۆشن لەپێناوی ئەم ڕاستی یەدا بە ماڵ وسامان وبەخت کردنی جەستەو گیانتان"واتە: ماندووکردنی جەستەوبیروهۆش تا دەگاتە گیان بەخت کردن" بێ گومان ئەم کارە چاکتر وبەفرتره بۆتان ئەگەر بزانن وتێ بگەن، ئەوسا خوای گەورە لەبری ئەمانە لەتاوانەکانتان خۆش دەبێت وبەهەشتی بەرین وپڕشادی وخۆشیتان پێ دەبەخشێت کە ڕووبارەکان بەژێرکۆشك وتەلارو دەرخت وباخەکانتاندا تێ دەپەڕێت، بەڕاستی ئەمەیە سەرکەوتن وسەرفرازی دواتر ئەوەی کە ئێوە زۆر حەزی پێ دەکەن پێتان دەبەخشێت کە سەرکەوتنە بەسەر دوژمنەکانتان وکردنەوەی وڵات ودڵەکانە ، وەئەم مژدەیە بدە بە بڕواداران لە هەموو سەردەمێکدا بەمەرجێ ئەوان بۆ خودا یەکلابن.

خوای گەورە بەم جەنگە ویستی ئەوە بووە کە ڕێزوپلەوپایەی باشترین دروستکراوەکانی بنرخێنێت پایەداریان بکات، ئەویش بە پێدانی بەیداخ ونالآی تێ کۆشان لەدژی خراپەکاری. دڵی ئادەمیزاد کە چەقی خۆشویستنی خوداو خواپەرستی یە ڕۆڵی گرنگ دەبینێت لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا. وەکۆمەکی کردووە بەسەربازەکانی خۆی کە فریشتەکانن کە هەمیشە وەك گارد پاسەوانی دەکەن.کەدەفەرمێت: (لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ... الرعد: ١١) واتە: فریشتە بێ

شومارەكانی خودا بەتۆرە بەدوای يەكدادێن تا چاودێری ئادەمیزاد بكەن لەبەرو پشت وهەموو لایەکەوە بیپارێزن بەفەرمانی خودا.

شەفت بەشەفت تۆرە دەكەن و چەسپاوی دەبەخشن بەباوەڕداران وهاندەری چاكەن بە زمانی حالْ بە ئادەمیزاد دەڵێن: كاتژمێرێك ئارامگر بەتا بەختەوەری هەتاهەتایی بەدەست بهێنیت. هەروەها خوای گەورە جگە لەمانە هەر هەمووی پشتیوانی تەواویان دەكات لەم جەنگەدا ئەویش بەڕەوانە كردنی پێغەمبەران وكتێب بۆیان تا پاڵپشت وپشت گیری باوەڕداران بن.

جگەلە هەموو ئەمانە خوای گەورە بە عەقلْ وژیری مرۆڤی بەهرەمەند كردووە ، بەزانست وشیاری كردۆتەوە بەباوەڕ چەسپاندویەتی بەرێنمای ڕاست و هەڵەی بۆ ئاشكرا كردووە. گەر ورد بینەوە دەبینین خوای گەورە بەهەموو چەشنێك پشتگیری وهاوكاری مرۆڤەكان دەكات لەم جەنگەدا دەبینین:

ژیری وعەقلْ: سەركردايەتی سوپادەكەن

زانست ومەعریفە: هۆكارەكانی جەنگ وپێداویستی یەكانی دابین دەكات.

باوەڕ: بەهێزو خۆڕاگری دەكات.

دڵنیایی: هەڵمەتەكانی بۆ ساز دەكات دژی دوژمنەكەی.

چاوەكان دەزگای بينين وپشكنينێتی.

گوێیەكان: دەزگای هەواڵگری يەتی.

زمان: دەزگای وەرگێڕان وڕادەربڕینێتی.

دەستەكان وپێیەكان:دەزگای جێ بەجێ كردن وهەوڵەكانێتی.

سەرەڕا ی ئەمانەش فریشتە نزیكەكانی خودای گەورە هەلگرانی عەرشی مەزن، بەشێوازی پشتگیری مەعنەوی دەكەن ودەپارێنەوە كە خوایە سەریان خەیت و لەتاوان بیانپارێزیت وبە بەهەشتیان شادكەیت.

وەخوای گەورەش خودی پیرۆزی خۆی بەرگری لەباوەڕداران دەکات بەپێڕو حیزبی خۆی ناویان دەبات. کەهەر حزبی خودا سەرکەوتوو سەرفرازە. (أُوْلَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ... المجادلة:٢٢) . هەروەها خوای گەورە لە چوار ووشەی پوخدا شێواز وتەکنیکی ئەم جەنگەی پێ فەرمووین کە دەفەرمێت: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ...آل عمران:٢٠٠) واتە: ئەی باوەڕداران خۆگروئارامگر بن ، وەئارامگری بەسەرخۆتاندا بهێنن هەمیشە لەسەنگەری کۆشش وخەباتدا بن ، لەخوابترسن پارێزگاربن بۆ ئەوەی سەرفرازیو سەرکەوتنی هەمیشەیتان دەست کەوێت.

ئەم جەنگە بەبێ ئەم چوار تەکنیکە سەرناگرێت ، واتە: ئارامگری و خۆڕاگری ناکرێت تا "مصابرە"نەبێت. واتە بەرەنگاربوونەوەی دوژمن وڕووبەڕووبوونەوەی ، جا ئەگەر دوژمنەکەشی ئارامگربوو، ئەوا پێویستە "مرابطة"هەبێت واتە: "سەنگەر چۆڵ نەکردنی دڵ" نەك دوژمن زەفەربێنێت وە سەنگەرەکانیش بریتیبێن لە سەنگەری (چاوەکان ، گوێیەکان ، زمان ، سك ، دەست ،قاچەکان) . چونکە دوژمن لە هەوڵ دایە لەم سەنگەرانەوە هێرش بهێنێت وخۆی بگەیەنێتە دڵ، وەجەستەوبیروهۆش بشێوێنێت وتێکیان بدات.

ئەوەتا هاوەڵەکانی پێغەمبەری خوداﷺکەلە دوای پێغەمبەران بەرێزترین پێڕی مرۆڤن، لە هەموو کەسێك زیاتر پارێزراوبوون لەشەیتان، کاتێك سەنگەری خۆیان چۆڵ کرد لەجەنگی "ئوحد"دا دوژمن زەفەری پێهێنان وئەوەی کەڕوویدا ڕوویدا..

وەبڕبڕەی پشتی هەر سێ بنەماکە کەبریتی یە لە"تقوی"پارێزکاری کردن ولە خواترسان، چونکە بەبێ تەقوا نەخۆگری وئارامگری وسەنگەر چۆڵ نەکردن سوودیان نابێت ، هەروەها تەقواش بەبێ ئارامگری نابێت.

جا ئێستا لە خودی خۆتدا تەماشای لەیەکدانی ئەو دوو سوپایە بکە ، شەڕی ئەو دوو لەشکرەبکە کەچۆن هەندێ جار زاڵ دەبن بەسەرتدا ، وەهەندێ جاریش تۆ زاڵ دەبیت.

پیلانەکانی شەیتان بۆ لەخشتە بردنی مرۆڤ

بێ گومان شەیتان پیلانی تایبەتی خۆی هەیە لەم بوارەدا. شەیتان لەدەست وپێوەندەکان وسەربازەکانی خۆی پرسیاری کرد ، کام سەربازەی مرۆڤ لە مرۆڤ زۆرتر نزیکترە وکاریگەری هەیە لەسەر مرۆڤ؟ ئەوانیش ووتیان: "نەفس– دەرونی".

شەیتان ووتی: لەدەرونەوە دەستی پێ بکەن وخاڵە لاوازەکانی بدۆزنەوەو کاری لەسەر بکەن و حەزو ئاواتەکانی بۆ بکەنە داوی ڕاوکردنی وشەووڕێڕ کۆلی لێ نەدەن تا لەخشتەی دەبەن. گەر هاتوو دەرون هەڵگەرایەوە دژی پاشا "دڵ"، وەبووە هاوکاری من، ئەوا ئیتر هەریەکە لەم سەنگەرەگرنگانە داگیر دەکەین وسەنگەرەکانی (چاو، گوێ ،زمان ، دەم ، دەست ،قاچ) جا لەسەر ئەم سەنگەرانە تێ بکۆشێن وبجەنگێن.

ئامۆژگاری ئیبلیس بۆ نەوەکانی

هەرکاتێك توانیتان دەست بگرن بەسەر عەرشی دڵدا ، ئەوا ئەو مرۆڤە یان کوژراوە یان دیلە یاخود برینداریکی سەختە سەنگەرتان چۆڵ نەکەن ، وەمۆڵەت ودەرفەتی هێز و دەستەی دوژمن نەدەن هێرش بهێنن بۆ ڕزگارکردنی دڵ. وەئەگەر هێرشەکەیان زۆر بەهێزبوو ،ئێوە کۆڵ نەدەن، بەردەوام بجەنگێن تا کاتێ ئەو هێزە دەگاتە دڵ زۆر لاوازو بێ توانا دەبێت، چونکە گەر وابوو ئەوا هیچیان پێ ناکرێت.

مەترسی تەماشای نادروست"نەزەری حەرام"

ئیبلیس دەڵێت: ئەی هێزەکانمان ، کەدەستان گرت بەسەر ئەو سەنگەرانە ، ئاگەداری سەنگەری چاوبن ، دەرفەتی نەدەن تەماشاکردنەکانی سەرەنج دارو

وردەكاریێت ، ڕاستەوخۆ لێی تێك بدەن بەنەزەری بیّ ئاگایی وئارەزووبازی ،چونكە دەرونیشی حەزی پێیەتی.

دڵنیابن سەنگەری "چاو" كاریگەری تەواوی هەیە لەسەری ، من تەنها لەو ڕێگایەوە سەرم لەئادەمیزاد شێواند، چونكە بەنەزەری حەرام تۆوی ئارەزووبازی وشەهوەتم لەدڵیدا ڕواندو بە ئاوی حەزوئاوات ئاوی دەدەم تا هیمەت بەرزی دەكەم لەتاوانكاری وسەرپێچیدا نغرۆی دەكەم. جا چی دەتوانن لە تێكدانیی وسەرلیّ شێواندنیان لەم سەنگەرەوە بیكەن. گومڕای بكەن وبڵێن: جا خودا چاوی بۆچی پیّ داوین؟ وەجوانی بۆچی دروست كردووە؟ ئەگەر بۆ تەماشاكردن نەبێت؟

خۆ ئەگەر ئادەمیزادەكان نەفام بوون ، پێیان بڵێن: ئەم تەماشاكردنە تێیدا گەورەیی خوای بەدیهێنەرمان بۆ دەردەخات، جوانی بوارێكە لەبوارەكانی گەورەییّ شوێن دەستی پەروەردگار ، پێویستە تێربین لە تەماشاكردن وپیّ هەڵدانیدا.

وەپێیان بڵێن: ئەم وێنەیە بەشێكە لەدیاردەكانی حەق هەولّ دەن بیری یەك پارچەیی بوون وحەقیان لادروست كەن ، گەر ڕازی نەبوون ،ئەوا باسی توانەوەو حلولی گشتی وتایبەتیان بۆ بكەن تا دەبنە برای نەسرانیەكان كە خودا دابەش دەكەن لەچەند جەستەیەكدا.

بەم چەشنە دواتر بیری دوورە پەرێزی دونیاویستیان لادروست بكەن ، وەخەڵكی ساویلكەی پیّ لەخشتە بەرن، چونكە ئەمانە لەچەكە بەهێزەكانمانە.

مەترسی گوێگرتن لەحەرام

لەئامۆژگاری ئیبلیس بۆ سەربازەكان

ئاگاداری سەنگەری گویّ یەكان بن. شتانێك نەبیستێت كە ببێتە مایەی شێواندنی كارەكانتان. جگە لە شت و دەنگی پڕوپوچ هیچی تر بانەبیستێت ، خۆشترین ئاواز بە پڕوپوچترین ووشە برازێنێتەوە وبیدەن بەگوێیدا. چی دەرونی پێی خۆش بوو باهەرئەوە ببیستێت، نەك ئەوەی كە عەقڵی دەیەوێت.

بەهیچ شێوەیەك مۆڵەت نەدەن ووتەی خوای گەورەو پێغەمبەرەکەی ببیستێت یان ووتەی بانگەوازان ورێنمایی کاران، خۆ ئەگەر شتی وا ڕوویدا دەرفەت نەدەن بگاتە بیروهۆشی لێی بشێوێنن، یاخود بیخەنە دڵی یەوە کەوا ئەم کارە دژوارەو بەتۆ ناکرێت وەسەرقاڵی بکەن بەشتی لاوکی یەوە. وەئەوەی بۆ دروست بکەن کە دەست بگرە بەکڵاوی خۆتەوە با با نەیبات و کێ ئەمڕۆ لەحەق دەپرسێتەوە، خۆتۆ لەو خەڵکە زیاتر نیت بۆ ژیان وبەرژەوەندی خۆت توشی مەترسی دەکەیتەوە...هتد. تادەتوانن ناحەقی بۆ برازێننەوەو حەق لەدڵیدا دەربهێنن.

پیلانی شەیتان بۆ دەست بەرداربوون لە پرۆسەی فەرمان کردن بەچاکەو ڕێگری لەخراپە

شەیتان پیلانی خۆی هەیە بۆ ئەوەی ئادەمیزاد دەست بەرداری گەورەترین فەرمانی خودای بێت کە"فەرمان کردنە بەچاکەو ڕێگرتنە لەخراپە". جا ئەگەر بتەوێت لەپیلانی شەیتان شارەزابیت ، بڕوانە پیلانی براکانی لەو مرۆڤە شەیتانانە کەچۆن ئەم پرۆسەیە لەناو دەبەن بەوەی کە ئەمە خۆ هەڵقورتاندنە لە کاروماڵی خەڵکی تردا، وەشوێن کەوتنی کەم وکوڕی وناتەواویەکان وعەیبی خەڵکی ترە، وەخۆتووش کردنە بەبەلا ودروست کردنی ئاشوبە لەنێوخەڵکیدا.

پیلانی شەیتان لە شێواندنی یەکتاپەرستی وڕەدکردنەوەی سیفاتەکانی خوای گەورە

پیلانی شەیتان لەم بوارەدا لەوەدا خۆی دەبینێتەوە کە شوێن کەوتوانی سونە لەڕێ دەربکەن وسیفات وکارە جوانەکانی خوای گەورە پەك بخەن لە ژێر ناوی"جەستە ڕێژی– التجسيم" وە"لێکچواندن– التشبيه" وە "چۆنیەتی– التکييف". بۆ نمونە: "بڵندبوونی خودای گەورە"وە لەنگەرگرتنی لەسەر تەختی عەرشی مەزن بەلایەنگ باس دەکەن.

وە"دابەزینی خودا بۆ ئاسمانی دونیا" وەفەرموودەکەی: (من سألني فأعطية[1]..... کێ پرسیارو داوا بکات داواکاری یەکە بۆ جێ بەجێ دەکەم) .بەجولاندنەوەو گواستنەوە وەسف دەکەن.

وە وەسفی خودا بۆ خودی خۆی بە"دەست وروخسار"بە ئەندامەکانی لەش لێك دەدەنەوە.

وەکارەکانی خودا بەنوێ"حوادث"دادەنێن ، وەسیفەتەکانیشی بە "اعراض"لێك دەدەنەوە.

بەم چەشنە سیفاتەکانی خودا ڕەد دەکەنەوە.

وەسەر لەگەوجەکان دەشێوێنن کە بۆ سەلماندنی سیفاتەکانی خودا لەقورئان وسونەدا هاتووە پێویستی بەم کارانە هەیە. جا ئەم ڕوون کردنەوەیە پەکخستنە لەقالبی پاك وبێگەردی ومەزنی وگەورە ڕاگرتنی خودا پێش کەش دەکەن. وەزۆرێك لەکاڵ فامەکان ئەم شتانە وەك خۆی وەردەگرن وبەووشەی جیاوازتر گوزارشتی لێ دەکەن. خوای گەورە دەفەرمێت: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نِبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا... الأنعام:١١٢) واتە: جا بۆهەر پێغەمبەرێك وبڕوادارێك دوژمنێکمان لەشەیتان وپەری سازاندووە، کەبەردەوام قسەی زل وڕازاوە دەدەن بەگوێی یەکداو خۆیان وخەڵکی پێ سەرگەردان وگومڕادەکەن.

جا خوای گەورە ئەو ووتەو قسانەی بەڕازاوە باس کردووە ، چونکەناحەقە بۆ قبوڵ کردنی دەیڕازێنێتەوەو دەیدات بەگوێی نەفام وسەرکەشەکاندا وپێی گومڕادەبن.

پوختەی مەبەست:

---

[1] – ئەمە بەشێکە لەفەرموودەیەکی(صحیح) لەدابەزینی خودای گەورە بۆ ئاسمانی دونیا لە سێ بەشی شەودا بەچەندین سەنەدی ڕاست ودروستەوە، هەروەها (بخاری ومسلم)و کەسانی تریش ئەم فەرموودەیەیان گێڕاوەتەوە. بۆ ئەم مەبەستە بڕوانە (اجتماع الجیوش)و(مختصر الصواعق)ی نوسەر.

شەیتان لەسەنگەری گوێیدا مۆڵگەی دامەزراندووە وجگە لەشتنای پڕوپوچ وبێ خێر نەبێت مۆڵەتی شتی باش وچاکە نادات بێتە ژوورەوە و قازانجی پێ بگەیەنێت، وەئەگەر هاتە ژوورەوەش بێ سوودی دەکات.

مەترسیدارترین سانمە،سانمەی زمانە

شەیتان بەیاردو دەستەکانی دەڵێت:سەنگەری زمان مەزنترین سەنگەرە بۆکاری ئێمە، دەزگای گوزارشت و وەرگێڕانی دڵە. جا زۆر پێویستە بەوریاییەوە لەسەنگەردا کاربکەین ، کەمەند کێشی بکەین بۆ ووتەی نابەجێ وناپەسەند کەهەرهەمووی زیان بەخش بێت ومۆڵەت ودەرفەتی یادی خوداو قورئان خوێندن و ووتەی ئامۆژگاری مەدەن لەزمانی یەوە دەربچێت. وە ئێوە لەم سەنگەرەدا دووکاری مەزنتان هەیە پێویستە دەست بەرداری هیچیان نەبن:_

١. قسەی ناڕەواکردن: چونکە هەرکەسێك قسەی ناڕەوا بکات ئەوا برایەکە لەبراگەورەکانتان و لەسەربازە گەورە کانتانە.

٢. بێ دەنگ بوون لەئاستی حەق: جا هەرکەسێك لەسەر حەق بەوەڵام نەیەت وە بێ دەنگی هەڵبژێرێت ،برایەکە کەڕوڵاڵی ئێوەیە ، هەروەك یەکەمیان قسەکەری ئێوەبوو ئەمەش برایەکی کەڕولاڵتانە.

جا ئەمان نەك مۆڵەتیان بدەن بە ووتەی حەق بدوێن و بێ دەنگ بن لەووتەی ناڕەوا، بەهەموو ڕێگاکان ناڕەوایی برازێننەوە، حەق بێزان بترسێنن کەسەرئەنجامیان باش نابێت. دڵنیابن ڕۆڵەکانم کە سەنگەری زمان هۆکارێکی سەرەکی سەرگەردانی ئادەمیزادەکانە. چەندیان لەم ڕێگەیەوە دوچاری گرتن وکوشتن وتیاچوون بووە.

ئامۆژگاریتان دەکەم بەوەی یەکێکتان ووتەیەك لەسەر زاری برائادەمیزادەکەتانەوە بڵێ، ئەوی تریشتان لە گوێگرەکەی گەورە بکاتەوە سەرسوڕمانی لادروست بکات وپێی دووبارە بکاتەوە، بەهەمیشەیی هاندەروهاوکاریان لە گوێگرتن و ووتنی قسەی ناڕەوادا.

هەموو دەرگاو گۆشەیەکیان لێ بتەنن ، مۆڵەتیان مەدەن وەبیری ئەوەتان دەهێنمەوە کە من چی بەڵێن وسوێندێکم خوارد لەبەرامبەر خوداکەیان کەووتم: (ثُمَّ لآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلاَ تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ * قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ... أعراف:١٦-١٧) واتە:شەیتان ووتی: بەهۆی ئەوەی کەتۆ منت گومڕاو سەرگەردان کرد ، ئەوا سوێندبێت منیش لەسەر رێگەی ڕاستەکە بۆیان دانشم ولایان بدەم وبیان ترازێنم.پاشان سوێند بێت بەخودا لە هەموو لایەکەوە بۆیان بێم، لە پشت وپاش وچەپ وڕاستەوە، وەدونیایان لاخۆشەویست دەکەم و گومان دوودڵیان لەسەر قیامەت بۆ دروست دەکەم، وەزۆربەیان گومڕادەکەم، کەمیان بەسوپاس گوزاریت دەمێننەوە.

ئایا نابینیت من لەهەموو ڕیگایەکەوە پیلان دەگێڕم بۆ ئادەمیزاد تادەربازی نەبێت وگێرۆدەی بکەم وکۆڵ نادەم. وەپێغەمبەرەکەیان ئاگاداریانی کردۆتەوە کە بەئادەمیزادی ووتوە: (إن الشيطان قد قعد لأبن آدم بطرقه كلها، وقعد له بطريق الاسلام. فقال: أتسلم وتذر دينك ودين أبائك؟ فخالفة واسلم، فقعد له بطريق الهجرة. فقال: اتهاجر وتذر ارضك وسمائك ؟ فخالفه وجاهر. فقعد له بطريق الجهاد. فقال: أتجاهد فتقتل فيقسم المال وتنكح الزوجه؟.)[1] واتە: شەیتان لەسەر هەموو ڕێگاکان سەنگەری لەئادەمیزاد گرتووە ، هەتا سەر ڕێگەی ئیسلام ، ووتی: ئیسلام دەبێت دەست بەرداری ئاینی باوباپیرانی خۆت دەبیت؟ کەچی سەرپێچی کردنی ئیسلام بوو. دواتر هاتە سەر ڕێگای کۆچ کردن. ووتی: ئایا کۆچ دەکەیت وخاك وولآتی خۆت بەجێ دەهێڵیت؟ کەچی سەرپێچی کردو کۆچی کرد. پاشان هاتە سەر ڕێگەی جیهاد، ووتی:ئایا تۆ جیهاد دەکەیت ودەکوژرێیت ومالٌ وسەروەتت دەبرێت ودابەش دەکرێت وخێزانیشت شوودەکاتەوە؟

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(أحمد: ٤٨٣/٣) گێڕاویەتیەوە.

جا بەهەمان شێوە لەسەر هەموو ڕێگایەكی چاكە خوازی ڕێیان لێ بگرن. ئەگەر ویستی خێرو پارە ببەخشێت ڕێگری بكەن وپێی بڵێن:ئایا ئەو پارەو ماڵەی خۆت ئەیبەخشیت سەرئەنجام وەك ئەو سوڵكەرەودرۆزە چیەت لێ دێت؟ ئایا نەتان بیستووە چیم خستە سەر زمانی كەسێك كەهەژارێك داوای هاوكاری لێ كرد ، ئەویش ووتی: ئەمە پارەی خۆمانە ،جانەگەر بیدەین بەئێوە ،ئەوا ئێمەش وەك ئێوەمان لێ دێت. جا ئەگەر بچیت بۆ حەج كردن پێی بڵێن: ئەو هەموو ڕێگە دوورو درێژە دەبڕیت دوور نی یە خۆت وماڵەكەت توشی تیاچوون نەبێت.

بەم چەشنە هەموو ڕێگەیەكیان لێ بتەنن وباسی مەترسی ودژواری وزەحمەتیان بۆ بكەن. دواتر ڕێگاكانی تاوان وخراپەكارییان بۆ ئاسان بكەن وبۆیان برازێننەوە وخۆشی بكەن لەدڵیاندا. وەزیاتر پشت بەئافرەت ببەستن وبەكاریان بهێنن بۆ ئەم مەبەستە ، وەلەدەرگای ئافرەتانەوە هێرشیان بۆ بەرن، چونكە باشترین پێڕن بۆ ئاسانكاری كارەكانتان.

سەنگەری دەست وپێ یەكان

ئەم سەنگەرە بەباشی بیتەنن ومۆڵەت نەدەن كا ری چاكەوچاكەخوازی پێ ئەنجام بدرێت. وەبۆ بەدەست هێنانی ئەم مەبەستە پێویستە هاوكاری لەدەرونی خراپەكارەوە وەربگریت، وەبخرێتە گڕ بۆ دژایەتی كردن ولاواز كردنی ڕۆڵ وهێزی دەرونی چاكەكار ، بەدڵنیایی ئەم كارەش بە ڕێگری كردن دەبێت لە پێ گەیشتنی یارمەتی بۆی.

وەلەهەمان كاتدا پشتگیری وهاوكاری بەهێزبوونی دەرونی خراپەكار بكرێت. بەم چەشنە دەتوانن بگەنە تەختی عەرشی دڵ،وەپێویستە لەمەملەكەتەكەی دوور بخرێتەوە دەرونی خراپەكار لەبری دڵ جێنیشین كەن. جا ئەو كاتە هەموو شتێك بەئارەزووی خۆتان دەبێت و وەهەرچی بڕیارێك بدات لە بەرژەوەندی ئێوەدایە ، وەمەرج وبڕیارەكانتان هەرهەمووی جێ بەجێ دەكرێت لەلایەن ئەو دەروونەوە.

وەئەگەر هەست بەجوڵەو هەوڵی دڵت کرد بۆ هاتنە سەر تەختی پاشایەتی، ئەوکاتە هەوڵ بدەن ئەو دەرونەی بۆ جوان وشیرین بکەن وەلە پێش چاوی بیرازێننەوە ووەك بوکێك هاوسەرگیری پێ بکەن لە گەڵ دڵدا. وەسەرمەستی بکەن وپێی بڵێن تامی خۆشی بچێژە هەروەکو تامی شەڕو ناخۆشیەکانت چەشت ، ئەوساتە بەراوردێك بکە لەنێوانیاندا. وەدەست هەڵبگرە لەجەنگ وشەڕ ، چونکە شەڕی ئێمە کۆتایی نایەت تا مەرگ، وەتۆش ئەی دڵ بەرگەی جەنگی درێژخایەن ناگریت...

سەربازەکانی ئیبلیس

وەئەی نەوەکانم پشت بەدوو سەربازی مەزن ببەستن کەلەگەڵیاندا بەهیچ شێوەیەك توشی بەزین نایەن، ئەو دووسەربازەش بریتین لە:

١. سەربازی بێ ئاگایی: بە هەمیشەیی هەوڵ دەدەن بە هەموو شێوەیەك دڵی ئادەمیزاد بێ ئاگا بکەن لە خودا وقیامەت ، چونکە ئەمە خاڵی وەرچەرخانە لە جەنگی ئێوەدا. هەرکاتێ دڵی بێ ئاگابوو لەخودا ، ئەوکاتە زاڵ بوون بەسەریداو دەسەمۆکردنی زۆر ئاسانە.

٢. سەربازی ئارەزووبازی: ئارەزوو بازی لەپێش چاوی جوان لەدڵیاندا شیرین بکەن، وەبەهێزی هەردوو سەربازگەکە هێرش بکەن بەسەریاندا ، چونکە چەك وسەرباز لەم دووانە باشتر وبەهێزترمان نی یە ، وەبۆ بەئەنجام گەیاندنی بێ ئاگایی بە ئارەزوو خەریکیان بکەن ، وەبۆ گەیشتن بەئارەزوو بازی بەبێ ئاگایەوە سەرقاڵیان بکەن.

جا هێرش بەنە سەر کەسە خوانا ...کان ، چونکە ئێوە بەبوونی ئارەزوو بازی وشەیتانەکەش وئادەمیزاد بەوە دەبنە چوار کەس وزاڵ دەبن، وەپێڕی خواناسان تێك بدەن وبیشێوێنن بە پشت بەستن بە بەکارهێنانی ئادەمیزادە بێ عەقڵ وژیرەکان بۆ شێواندنی کۆڕەکانیان.

پوختەی مەبەست:

ئـادەمیزاد سەرمەسـت بکـەن بـە ئارەزووبـازی وبـیّ ئاگـایی، وەئەگـەر خـوای گـەورە فەرمانی کـردەوە بـەئادەمیزاد بـەوەی کـە ئـارامگرو خـۆگرو سـەنگەر چـۆڵ نەکـەن، ئێوەش بەهەمان شێوە خۆگرو ئـارامگر بـن وسـەنگەرەکان چـۆڵ مەکـەن. وەلـەکاتی دروسـت بـوونی هـەر دەرفـەتێك لەدەسـتی مـەدەن، بەتایبـەتی لـەکاتی تورەبـوون و ئارەزوو بازیدا کە دوو هەلی بیّ وێنەن.

وە ئاگادار بـن کـە ئـادەمیزادی وا هەیـە ئارەزوبـازی زاڵـە بـە سـەریدا و کـەمتر تـورە دەبێت. جا ئێوە گرنگی بە بواری ئارەزوبازی بدەن و سەرگەردانی بکەن. وە دەست بەرداری تورە بوونی ببن.

وە هەیانە بـە پێچـەوانەوە رادەی تـورە بـوون و هەڵچـونی زیـاترە و کـەمتر حـەز بـە ئـارەزوو بـازی دەکـات.جـا لێـرە دا گرنگـی بـە بـواری هەڵچـوون و تورشـە بونەکـەی بدەن.هەرچەندە سەنگەری ئارەزووی چۆل مەکەن. چونکە هەرکەسێك لە کاتی تـورە بوون و هەڵچوندا خۆگرنەبێت ئەوە بە دڵنیایەوە لە کاتی ئارەزووبازیدا خـۆگر نابێـت. جا پێویستە ئێوە ئاوێنەیەك دروست بکەن لە نێوان حەز و ئارەزوو و تورشە بوون دا. بانگەشەی تورە بوونی بکەوە لە رێگەی ئارەزووبازیەوە.

وە بانگەشەی ئارەزووبازی بکەن لە رێگەی تورە بوونەوە.

وە بزانن کاریگەرترین چەك لـە ئـادەمیزاد بـریتین لـەو دوانـە. چـونکە بـەهۆی حـەزو ئـارەزووە (باوکیـان ودایکیـان) لـە بەهەشـت دەرکـران. وە بـەهۆی تـورە بوونـەوە نەوەکانیان (هابیل و قابیـل) دەسـتیان چـووە خـوێنی یـەکتری وە هـەر بـەو دوانـە پەیوەندی و دۆستایەتی و خزمایەتیان لە دەست داوە وە خوێنی یەکتریان رژاندوە.

وە دڵنیابن تورە بوون پشکۆیەکە لـە دڵـی ئـادەمیزادا وە حـەز و ئـارەزوو گڕێکـە لـە دڵێوە دەجۆشێت. وە وریا بن ئاگر و پشکۆ بـە ئـاوی دەسـت نوێـژ و یـادی خـودا و نوێژ و الله أکبر دەکوژێتەوە.جا ئاگادار بن مۆڵەت نەدەن لەو دوو سـاتە دا لـە نوێـژ و دەست نوێژ و یادی خودا نزیك ببنەوە. هەر لە بەر ئەم هۆیەیـە کـە پێغەمبەرەکـەیان

ئامۆژگاری کردوون و دەفەرموێت: (إن الغضب جمرة في قلب إبن ادم ، أما رأيتم (من) إحمرار عينة ، وإنتفاخ أوداجة ؟ فمن أحس بذلك فليتوضأ) [1] (واتە: تورە بوون پشکۆیەکە لە دڵی ئادەمیزاد دا ئایا نابینیت کە تورە دەبێت چاوەکانی چۆن سور هەڵدەگەڕێت و دەمارەکانی ملی هەڵدەسێت ، جا هەرکەسێ هەستی بەم حاڵەتە کردوو با دەست نوێژ بگرێت.) وە هەروەها پێغەمبەرکەیان پێی وتوون: (إنما تطفأ النار بالماء) ٢ واتە: "ئاگر بە ئاو دەکوژێتەوە".

---

[1] – وە ئـەم فەرمودەیـە(حسـن و لغیرە)یـە ،(أحمـد : ١٩/٣) وە (عبـدالرزاق: ٢٠٢٨٩) گێڕیانەتەوە.

[2] – وە ئـەم فەرمودەیـە(حسـن و لغیرە)یـە ،(أحمـد : ١٩/٣) وە (عبـدالرزاق: ٢٠٢٨٩) گێڕیانەتەوە.

وە ئـەم فەرمودەیـە (حسـن و لغیرە)یـە (أحمـد –٢٢٦/٤)وە (أبـوداود ٤٧٨٤). وە (البخـاری) لـە (تاریخـە) وە (طبرانـی –٢٦٧/١٧) گێڕیانەتـەوە هەرچـەندە ئـەم لـە سـەنەدەکەیدا (أبـی وئـل القـاص) هەیـە. کـە ناوەکـەی = (عبـدالله بـن یحی)یەکـە (إبـن حبـان) دەڵێـت : شـتی سـەیر و سـەمەرە دەگێڕێتەوە..هەرچەندە (إبن معين) متمانەی پێی هەبووە. بڕوانە (السلسلة الضعيفة –٥٨٢).

دکتـۆر أحمـد شـوقی (ئەنـدام لـە کۆلیـژی پزیشـکی پادشـای لـە لەنـدەن) دەڵێـت :– چارەسـەری دەرونـی لـە حاڵـەتی ئـەویترو کرژبـوون و تـورە بوونـدا بـە دوو شـێواز دەکرێـت کەئـەویش: بـە خاوکردنەوەی ماسولکەیی و دەرونی وە بە کەم کردنەوەی هەستی هەڵچوونی.

هەر بۆیە دەبیـنین لـە فەرمودەیـەکی پێغەمبـەری خـودا ﷺ بـاس لـە دەسـت نوێـژ گـرتن و نوێـژ دەکـات ،چـونکە لـە دەسـت نوێـژ و نوێـژ کردنـدا کرداریچـکی پراکیزەکردنـی خاوبوونـەوە و هـێمن بوونـەوەی ماسـولکە و ڕەواندنـەوەی تـورەی و هەڵچـونی دەرونـە. وە زانسـتی سـەردەم گەیشـتۆتە ئەو ڕاسـتیە زانسـتیەی دەڵێـت : لـە کـاتی تورە بـوون و هەڵچونـدا گەریتوپرشـی ئـاو بـەر ئـەو کەسـە بکـەوێت لـە ڕووناکیدا،ئـەوا هێمنـی و بـاری دەرونـی بـۆ دێتـەوە و ماسـولکەکانی خـاو دەبێتـەوە. هۆکـارە زانستیەکەشـی دەگەڕێتـەوە بـۆ ئـەوەی کـە ڕوونـاکی لـە دڵۆپـە ئاوەکانـدا بارگـەی سـالب دروسـت دەکـات کـە دەبنـە خاوبوونـەوەی ماسـولکەکان.وە لـە گـەڵ بـوونی ڕووناکیـدا خۆشـۆردن هێمنی دەروونی دروست دەکات . لە چاو ئەوەی حەمامەکە تاریك بێت.

وە زۆر لە زانیـان دەڵێـت :– لـە خۆشـۆردندا هێزێکـی سـیحری هەیـە لـە چـلاك کردنـەوەی جەسـتە و هـێمن کردنـەوەی بـواری دەرونـی و وەدەرنـانی تـورەیی و هەڵچـون. دورر نـی یـە هـەر ئـەم هۆکـارە بێـت لـە لەشـی ئـەو کەسـانەوەکە کـە لـە کـاتی خۆشـۆردندا لـە خۆشـیاندا گـۆرانی دەڵـێن ،چـونکە هێمنی دەرونیان بۆ دەگەڕێتەوە.

وە خوای گەورە ڕێنمایی بۆ کردوون کە پشت ببەست بە نوێژ و ئارامگری. بەڵام ئێوە دەرفەتیان مەدەن بە تووڕە بوون و ئارەزووبازی لە بیریان بەرنەوە چونکە چەکی کوشندەی ئێوە بریتی یە لە (بێ ئاگایی و ئارەزووبازی) . جا هەر کاتێ کەسێکتان بینی دژ و پێچەوانەی ئارەزووەکانیەوە دەوەستێتەوە ، ئەوا بە هەموو شێوەیەك لێ ی دوور بکەونەوە.

پوختەی مەبەست:

تاوان و تاوانکاری چەندێك کوشندەن بە دەستی شەیتانەوەیە کە بە چەکی خۆت جەنگت لە گەڵ دا دەکات ،وە خۆت هاوکاری دەکەیت و دژی خۆت کە ئەوەش لوتکەی بێئاگای و گێلی یە.

مایلبغ الاعدا عمن جاهل   مايبلغ الجاهل من نفسه

واتە:- ئەوی کەسی گێل و گەوجە بە خۆی دەکات ،دوژمنەکانیشی ئەوەی پێ ناکەن.

وە ئەوە جێ ی سەر سوڕمانە کە مرۆڤ خۆی بە دەستی خۆی هاوکاری و لە ناوچونی خۆ بدات وا بزانێت ڕێزی لێ دەنێت. وە هەوڵی لە دەستدانی بەختەوەری خۆی بدات کەچی وا بزانێت بەختەوەری دەکات. هەروەها ڕێز و پلە و پایەی خۆی لەکەدار و بچوك بکاتەوە کەچی وا بزانێت شکۆمەند و سەربەرزی دەکات.

وە هەر ئەوە نهێنی و حیکمەتی ئەوەیە کە ئایینی ئیسلام لە پێش هەموو نوێژێك دا فەرزی کردووە کە دەست نوێژ بگیرێت تاوەکو لە کاتی نوێژدا وە وەستان لە بەرامبەر بە گەورەیی خودادا.هێمنی و ئارامی بالی کێشا بێت بە سەر دەرون و جەستەدا ،وە دڵ و دەرون ئارام و هێمن بێت.

وە لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت کە بۆچی پێغەمبەری خودا ﷺ هەرکاتێ تووشی نارەحەتی و غەم و پەژارەیەك ببوایە ڕاستەوخۆ هانای بۆ نوێژکردن دەبرد ، وە هەر بۆیە هەرکاتێ گوێ بیستی بانگ بوایە لە لایەن (بیلالی الحبشی)بەوە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو (أرحنا بها يا بلال). واتە "بمان حەوێنەوە و هێمنیمان بکە پێی ئەی بیلال".

هەر بۆیە هەندێ لە (سلف) لە وتارەکانیاندا دەیان ووت:– " دوور نی یە کەسێك خۆی ڕیسوا بکات کەچی وا بزانێت شکۆمەند بووە. وە خۆی بچوك بکاتەوە کەچی وابزانێت بایەخدار و ئاست بەرزی کردووە ، وەخۆی لە دەست بدات وا بزانێت ڕزگاری کردووە. کێ هەیە لەوە گێل و گەوجە تر کە دەست لە گەڵ دوژمنەکەیدا تێکەڵ بکات بۆ لە ناودانی خۆی.

٥٢- تاوانکار خودی خۆی لە بیر دەکات:[1]

مرۆڤی تاوانکار خودی خۆی لە بیر دەکات و دەرونی پشت گوێ دەخات وێرانی دەکات ،جا ئەگەر وترا چۆن مرۆڤ دەرونی خۆی لە بیر دەکات ؟ وە چۆن دێتەوە یادی ؟ وە واتای لە بیر کردنی خود چی‌یە ؟

ئەوا دەڵێین:– بەڵێ خۆی لە بیر دەکات مەترسیترن لە بیرکردن ئەوەتا خودای گەورە دەفەرموێت: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ... الحشر:١٩) واتە: " وەك ئەو کەسانە نەبن کە خوای گەورەیان لە بیر کرد ، خوای گەورەش خودی خۆیانی لە بیر بردنەوە بە ڕاستی ئەوانە تاوانکارن و خراپەکارن.

واتە خوای گەورە خودی خۆیانی لە بیر بردنەوە وەك سزایەك بۆ لە بیر کردنی خوای گەورە.بەڵێ خوای گەورە لە سزای ئەم تاوانەدا. بە دوو جۆر سزا دەدات:–

یەکەم: خوای گەورە لە بیریان دەکات.

دووەم: خودی خۆشیات لە بیر کرد.

وە خوای گەورە لە بیریان دەکات بە واتای پشتیان تێدەکات و لە ڕەحم و سۆزی بێبەشیان دەکات و ڕێنمایان ناکات تیادەچن.

وە خودی خۆیان لە بیر کرد بە واتای ڕێز و بایەخی خۆیان لە بیر کرد و هۆکارەکانی بەختەوەری و سەربەرزیان لە بیر کرد وە هیچ کاتێك بەرژەوەندیەکانی خۆیان نایەتەوە یاد و بۆ یەکجاری خۆیان لە یاد دەکەن وێڵ و سەرگەردان دەبن. هەروەها

---

[1] ١ – بڕوانە خاڵکانی (١٤–٢٩)

کەم و کوڕی کەمتەرخەمیەکانی خۆشیان لە یاد دەکەن لە بیری ئەوەدا نابن کە چاکسازی لە خودی خۆیاندا ئەنجام بدەن.

وە لە گەڵ ئەمانەشدا هەرچی برین و ئازارەکانی دڵ و دەرونیشیان لە یاد دەکەن وەك نمونەی سەرخۆش بیرێك لە ژیان و جەستە و دڵ و دەرونی خۆیان ناکەنەوە و چارەسەری ئێش و ئازارەکانیان ناکەن کە دواتر بە هیلاکیان دەبات چونکە هەموو جەستە و دڵیان پڕە لە نەخۆشی. کە ئەمە گەورەترین سزایە خوای گەورە توشیان دەکات بە گشتی و بە تایبەتی.جا چیتر بەڵاو نەهامەتی هەیە بگاتە ئەم دەردە کوشندەیە کە مرۆڤ خودی خۆی و بەرژەوەندیەکان و بەڵاگانی لە یاد بکات و بەرەو تیاچوون بچێت و دواتر بەهەشتی بەرین لە دەست بدات ؟!

جا هەرکەسێك بە وردی حاڵ و باروودۆخی خەڵکی بە گشتی بکۆڵێتەوە بۆی دەردەکەوێت کە زۆرینەی خەڵکی ئێستا ڕاست و دروستی خودی خۆیان لە یاد کردووە دواتریش قیامەتیان و خۆیان فرۆشتووە بە بەرامبەر بە تەمەنێکی کورت و کرچ و کاڵ و بێ نرخ ،فرۆشتنێکی گێل و گەوجانە. وە ئەم ڕاستیانەیان بۆ ڕوون دەبێتەوە لە کاتی مردن و دوای مردندا بە ئاگا دێنەوە کە بە چی گرێ بەستێکی بێنرخ و بێ بەها قیامەتی لە دەست داوە بازرگانی پێوە کردووە بۆ تەمەنێکی کورتی دونیا. کە چی بە پێچەوانەوە خەڵکی دونیا دەفرۆشێت بۆ بە دەستهێنانی قیامەت و ژیانی هەتا هەتایی.

جا دۆڕاوەکان:

ئەو کەس و گەوج و گێلانەن کە لە گەڵ هەموو دۆڕاندن و سەر لێ شێواویە و خۆو خوا لە یادکرنە کە ژیانی دونیا سەرسام بوون و حەزو ئارەزووەکانیان تێرکردووە قیامەتیان بە دونیا گۆڕیوەتەوە و ژیانی دروست و ڕاستی لە لای ئەوان بریتی بوو لە تێر کردنی حەزو ئارەزووەکانیان و ڕابواردن کە چی هێشتا هەر خۆیان بە براوە و

قازانجگر دەزانن هەروەکو یەکێك دەڵێت: (خذ ماتراه ودع شيئاسمعت به) واتە: پەلاماری ئەوە بدە کە دەبینی و شتێ لە بیر بکە کە تەنها بیستووتە و نەت بینوە.
جگە لەمەش لاوازی باوەڕ و چاولێکەری لە خەڵکی و زاڵ بوونی حەز و ئارەزووەکانی هەر هەمویان کاریگەریان لە سەر ئەم بیر و بۆچوونەیان هەیە.
هەر بۆیە زۆرینەی خەڵکی لەم بازرگانیە دا دۆڕاو خەسارەت مەندن. هەروەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (أُولَـئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُاْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالآَخِرَةِ فَلاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنصَرُونَ.... البقرة:٨٦) . واتە: ئەو کەسانەی کە ژیانی دونیایان هەڵبژاردو گۆڕیانەوە بە ژیانی قیامەت. لە بەر ئەوە سزایان لە سەر کەم ناکرێتەوە و ئەوانە هەرگیز یارمەتی نادرێن و سەر ناخرێن.
هەروەها دەفەرموێت: (فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُواْ مُهْتَدِينَ.... البقرة:١١) واتە: ئەوانە بازرگانیەکەیان قازانجی نەکردووە ،سەرمایەکەشیان کە هیدایەتە لە دەستیان دا. وە مایە پوچ بوون و ڕێبواری ڕێگای هیدایەت نەبوون.
جا لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێ ڕاستی هەموو شتەکان بە ڕوونی دەخرێنە پێش چاو ،ئەو کەسانە گێل و گەوجەی خۆیان بۆ دەردەکەوێت و پەشیمانی دایان دەگرێت هەر چەندە بێ سودە.
ئەوانەی قازانجیان کرد:—
ئەو کەسانە بوون کە ڕێز و قەدری خۆیانیان زانی و بە ژیانی کاتی هەڵنەخەڵەتان و بەرق و بریقی دونیا سەرەنجی ڕانەکێشان ،خۆشیەکی کاتیان گۆڕیەوە بە خۆشیەکی نەبڕاوە و هەتا هەتایی خوای گەورە و پاداشت و خەڵاتی خودایان لە بیر نەکرد. هەر بۆیە تەمەنی دونیا لە لایەن زۆر بێ نرخ و کەم و کورت بووە ،چونکە بە چاوی بینایەوە تەماشای قیامەتیان دەکرد.
خوای گەورش دەربارەیان دەفەرموێت: (وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُواْ إِلاَّ سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ.... يونس:٤٥) واتە: ڕۆژێك کە خودا هەر هەموویان کۆ دەکاتەوە

، وا هەست دەكەن كە تەنها سەعاتێك لە رۆژێكدا پێچووە " خزمان و ناسیاوان و دۆستان " هەمووان یەكتر دەناسنەوە.

هەروەها دەفەرمێت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا * فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا * إِلَى رَبِّكَ مُنتَهَاهَا * إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا * كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا..... النازعات:٤٢-٤٦) واتە: پرسیارت لێ دەكەن "ئەی پێغەمبەر" كە قیامەت كەیە؟ وەچ كاتێك بەرپا دەبێت؟ جا تۆ لەكوێ دەزانیت كەی بەرپادەبێت ، تۆ لەكوێ ئەوباسە لەكوێ؟ بێ گومان كۆتایی دونیاو هاتنی قیامەت تەنها خودا دەیزانێت. ئەركی تۆ تەنها بێ داركردنەوەی ئەو كەسانەیە كەلەو ساتانە دەترسن، ئەو رۆژەی قیامەت بەرپادەبێت. باوەڕداران وا دەزانن تەنها سەر لەئێوارەیەك یان سەر لەبەیانیەك تەمەن درێژەی ژیانی دونیایان بووە.

هەروەها دەفەرموێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ... الأحقاف:٣٥) واتە: ئەو رۆژەی كەبەڵێنیان دراوەتێ كە پێشهات وادەزانن تەنها ساتە وەختێكیان لەرۆژێكدا پێ چووە.

هەوروەها دەفەرموێت: (قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ * قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ * قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ... المؤمنون:١١٢-١١٤) واتە:خوای گەورە دەپرسێت: ئەوە چەند ساڵ لە زەویدا ژیانتان بردە سەر ؟ ئەوانیش دەڵێن: رۆژێك یان كەمتر، لەو كەسانە بپرسن كە بیروهۆشیان لای خۆیانەو حسابی ژمارەو كات دەكەن، خوای گەورە دەفەرموێت: بەڕاستی مانەوەتان لە دونیادا هەر زۆر كەم بووە ئەگەر بەڕاستی دەتانزانی.

هەروەها دەفەرمێت: (يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا * يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا * نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا..... طه:١٠٢-١٠٤) واتە: رۆژێك دێت كە فوو دەكرێت بە"صور"دا. ئەو رۆژە تاوانباران چاویان كوێر دەبێت. بەچپەوسرتە بەیەك دەڵێن تەنها دە شەو نەبێت "لە

دونیا یان لەبەرزەخدا" هیچی ترتان پێ نەچوو. ئێمە چاك دەزانین سەرئەنجام چی دەڵێین ، چونکە ژیرترین و وریاترینیان دەڵێت: تەنها رۆژێك نەبێت هیچی ترتان پێ نەچووە ! !

ئەمە ڕاستی ودروستی ژیانی دونیایە لەچاو قیامەتدا. کەکاتێ بۆ مرۆڤایەتی ڕوون دەبێتەوە کە جگە لەژیانی دونیای کاتی و کەم وکورت و پڕ لە کێشەو چەرمەسەری ، دونیایەکی تری پڕ لەشادی وکامەرانی وهەتاهەتایی هەیە، کەئەمان بەدەستیان هێناوەو فەرامۆشیان نەکردووە وهەوڵیان بۆ داوە، لەبازرگانیەکی قازانکراوی سەت دەرسەتدا بەدەستیان هێناوە ، لەبەرامبەر ژیانی دونیای کاڵ وکرچ وکورتدا. هەموو مرۆڤێك لەم دونیایەدا فرۆشیارە...

نرخی فرۆشتنەکە بەهەشتە...

پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (کل الناس یغدو فبائع نفسه، فمعتقها او موبقها) واتە: هەموو مرۆڤێك کەڕۆژ دەکاتەوە فرۆشیاری دەروونی خۆیەتی ، یان ڕزگاری دەکات یاخود توشی هیلاك وتیاچوونی دەکات.[1]

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ... التوبة:١١١) واتە: خوای گەورە ماڵ وگیانی لە باوەڕداران کڕیوە بەوەی کە بەهەشت بۆ ئەوانەو بەشیانە، ئەو بڕوادارانەی کەلە پێناو خودادا دەجەنگن وکوشتار دەکەن ، دەکوژن ودەکوژرێن.ئەوە بەڵێنی "کڕینی بەهەشتە" پەیمان وبەڵێنی ڕاسیتی خودایە

[1] – (امام نووی) لە ڕاڤەی ئەم فەرموودەیەدا دەڵێت : واتای ئەم فەرموودەیە ئەوەیەکە هەموو مرۆڤێك هەوڵ دەدات بە دەروونی خۆی. هەیە دەیفرۆشێت بەخوای گەورە بە ملکەچی وخواپەرستی کردن ، ئەوا دەروونی ڕزگاردەکات لەسزای خوای گەورە. وەهەیشە بەشەیتان دەیفرۆشێت بە شوێن کەوتن وملکەچی کردن بۆی ئەوا دەروونی بەهیلاك دەبات وەتوشی سزای خودای دەکات(شرح مسلم).

بۆیان تەنانەت لە کتێبە پیرۆزەکانی"تـەورات وئینجیـل وقورئان"یشـدا بـاس کـراوەو دوپات کراوەتەوە ، جا کێ هەیە هێندەی خودا بە وەفاو بەئەمەك بێت لە جێ بـەجێ کردنی بەڵێنەکانی. کەواتە مژدەتان لێبێت بەو مامەڵە کڕین وفرۆشتنەتان، بەڕاستی هەر ئەوەیە بردنەوەو قازانج وسەرفرازی هەمیشەیی.

جا ئەمە یەکەم گرێ بەستە لە نرخی ئەو بازرگانیە کە کاڵاکەی بەهەشتە. جا ئەی بێ پارەو سامانەکان فریاکەون وبازرگانی بکەن وئـەم هەلـە لەدەسـت مـەدەن. وەئەگـەر کەسێك توانای بەستنی ئەم گرێ بەستەی نەبوو ، ئەواهەلێك وگرێ بەسـتێکی تـریش هەیە بۆ کەسانێك بیەوێت بەهەشتی بەرین بکڕێت ،ئـەوا ئـەم بازرگانیـەی تـر بکـات،: (التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدونَ الآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ.... التوبة:١١٢) [١]واتە: تەویـەکاران و خواپەرسـتان وسـوپاس گـوزەران وگـەڕۆکان "کەبیردەخاتـە کـار بـۆ ناسـینی خودا"سـوژدەبەران وکرنـوش بـەران ،فـەرمان کـەران بەچـاکەو ڕێگـران لەخراپـە ، پارێزەرانی سنووری خودا،پاشان مژدە ببەخشە بە بڕواداران.

هەروەها دەفـەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ * تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ... الصف:١٠-١١) واتـە: ئـەی بـاوەڕداران بازرگانیـەکتان بـۆ دەسـت نیشـان بکـەم کـە ڕزگارتـان کـات لەسزاوئێشـێکی گـەورە ، بـاوەڕبهێنن بـە خـوداو پێغەمبەرەکـەی ،وەتـێ بکۆشـن بـەماڵ وسـامان وگیـان ودەروونتـان لـەپێناوی خـوای گەورەدا. وەئەمە چاکترو باشترە بۆتان گەر ئێوە بزانن.[٢]

[١] – ئەمەش هەشت"٨" جۆری ترە لە نەخت(نقد) بۆ کڕین وبەدەست هێنانی بەهەشت.

[٢] – وە"تـێ کۆشـان لـەپێناو خودادا"دەکاتـە نـەختی"پارە"ی ئـەم بازرگـانی کـردن و کـڕینی کـالای خودا کەبەهەشتە.

٥٣ و ٥٤- تاوان نیعمەتە بەردەستیەکان لەناودەبات ونیعمەتە بەردەوامەکانیش رادەگرێت:

خوای گەورە نیعمەتی زۆرە بەسەر بەندەکانی یەوە بەردەوامی پێ دەدات. جا تاون وتاوانکاری دەبێتە مایەی لەدەست دانی نیعمەتە بەردەستەکان وڕاگرتنی نیعمەتە بەردەوامەکان. خوای گەورە بۆ هەموو شتێك هۆکاری سازاندووە بۆ بەدەست خستنی، وە هۆکارێکشی داناوە بۆ لەکارخستنی. جا بەردەوامی نیعمەتەکان بەهەموو جۆرەکانی یەوە بەندە بەملکەچی وگوێڕایەڵی وخواپەرستی بۆ خوای گەورە ومیهرەبان. وەهۆکاری لەدەست چوون ونەمان وڕاگرتنی نیعمەتەکان بەندە بەسەرکەشی وسەرپێچی ویاخی بوون وتاوانکاری ولادان لەبەرنامەی خودا.

لە ڕاستیدا جێگەی سەرسوڕمانە کە مرۆڤ هەست بەم ڕاستی یەدەکات و وەك مێژووش بیستوویەتی کە هۆکاری لەدەست دانی نیعمەتەکانە، کەچی سەرەڕای ئەمانەش هەر سوورە لەسەرپێچی وسەرکەشی ویاخی بوون لەخودای گەورە هەروەك بڵێی بۆ ئەم لەم یاسایە جیاکاری کراوە وئەم ناگرێتەوە وتایبەتە بەخەڵکی ترەوە. کەئەمەش ئەوپەڕی بێ عەقڵی وستەمکاری یە مرۆڤ لەدەرونی خۆی دەکات.

٥٥- تاوان مایەیی دوورخستنەوەی پشتیوانی فریشتەیە:

خوای گەورە مرۆڤەکانی بەهرەمەند کردووە بە پشتیوانی کردنی فریشتەکان لێی، بەتایبەتی فریشتەیەك کە هەمیشە ڕینمایی کارو هاوەڵ ودۆستە بۆی و نزیکترین کەسە لێوەی لەلایەن خوای میهرەبانەوە تەرخان کراوە بۆی لەبەرامبەر خراپترین وزیان بەخشترین کەس بۆی کەشیتانە هاوەڵەکەیەتی کە لەلایەن شەیتانی نەفرەتی گەورەوە تەرخان کراوە بۆ سەرلێ شێواندنی.

جا هەرکاتێ کەمرۆڤ تاوان وسەرپێچی بکات ئەوا ئەو فریشتەیە لێی دوور دەکەوێتەوە، بەم دوورکەوتنەوەیەش گەورەترین پشت وپەنا لەدەست دەدات.

تەنانەت دەڵێن لە "ئەثەر"ێك داهاتووە: بەئەنجام دانی درۆیەكی بچوك مەوداو ماوەیەكی زۆر دووردەكەوێتەوە لێی بەهۆی ناخۆشی بۆن ویەرامی ئەو درۆیەوە.

جا ئەمە بەهۆی تەنها درۆیەكی بچوكەوە بێت، ئەی ئەگەر تاوانی گەورە تر ئەنجام بدات چی؟

وەپیرێك لە سەلەف دەڵێن: ئەگەر تاوانێكی نێربازی ئەنجام درا ،ئەوا لەهەژمەتا زەوی هاوار دەكات ودەقیژێنێت، وەفریشتەكانیش بەرەو خوای گەورە هەڵدێن گلەیی وئەو تاوانە دەكەن كە بینییان.

هەروەها پیرێكی تر لەسەلەف دەڵێت: كاتێك مرۆڤ ڕۆژ دەكاتەوە ، فریشتەكەو شەیتانەكە لێی نزیك دەبنەوە، جا ئەگەر دەستی كرد بەسوپاس گوزاری وناوهێنان ویادكردنەوەی خودا،ئەوا شەیتانەكە بەدوور دەنێت وڕاوی دەنێت.بەڵام ئەگەر بەپێچەوانەوە بوو ،ئەوا فریشتەكە هەڵدێت وشەیتانەكە لێی نزیك دەبێتەوە.

جا ئەگەر خواپەرست بێت ئەوا بەردەوام ئەو فریشتەیە لێی نزیك دەبێتەوە تا دەبێتە دۆستی هەمیشەیی وبەردەوام فەرمانی چاكەوچاكە خوازی پێ دەكات لە دونیاو لەكاتی مردن وناوگۆڕو قیامەتیشدا. ئەوەتا خوای گەورە دەفەرموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ * نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ... فصلت: ٣٠-٣١) واتە: ئەوانەی ووتیان "الله"خوامانەوە لەسەر ئەو شارێگایە سەقامگیر بوون ئەوا لەسەرەمەگدا دەستەدەستە فریشتە دادەبەزن بۆلایان وپێیان دەڵێن: هیچ ترستان نەبێت لەداهاتوودا هیچ غەم وپەژارەیەكتان نەبێت بۆ ڕابردوو. مژدەتان لێبێت بەو بەهەشتەی خوا بەڵێنی پێ داون. خوای گەورەو فریشتەكان دەفەرموون: ئێمە یارویاوەرو پشتیوانتانین لەدونیاو قیامەتدا، وەمژدەی بەهەشتان لێبێت كە تێیدا هەرچی دڵ ودەروونتان ئارەزووی دەكات بۆتان ئامادەیە.

بەم شێوەیە فریشتەکان بەگشتی فریشتە تایبەتەکەشی پشت وپەنای دەکەن ودەی چەسپێنن و پشتگیری دەکەن.

خوای گەورە دەفەرمێت: (إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ.. النفال:١٢) واتە: خوای گەورە وەحی نارد ۆ فریشتەکان کەمن یارویاوەرتانم ئێوەش دڵی بڕواداران پابەند ودابمەزرێنن.

وەفریشتەکە لەسەرەمەرگدا پێی دەڵێت: مەترسە ناڕەحەت مەبە مژدەت لێبێت.... دەیچەسپێنێت وپشتگیری دەکات بە ووشەو دەربڕینی جوان وڕەوان لە دونیاو سەرەمەرگ و لەناوگۆڕیش لەکاتی پرسیارکردنیدا. هیچ کەسێك نی یە وەك ئەو فریشتەیە دڵسۆزو خەم خۆری ئەو مرۆڤە بێت کە هەمیشە پشت وپەنایەتی لە نوستن وبەئاگابوون وژیان ورۆیشتن وهاتن وکاروتەنهادا وەبەردەوام بەرگری لیێ دەکات ودەجەنگێت لە دژی شەیتانەکاندا ،وەهاوکاری خێروچاکەی دەکات.

هەروەکو لە (ئەثەر) دا هاتووە بە "مرفوع موقوف": (إن للملك بقلب ابن آدم لمة وللشيطان لمة فلمة الملك إيعاد بالخير وتصديق بالوعد، ولمة الشيطان إيعاد بالشر وتكذيب بالحق) .[1]واتە: هەریەکە لەفریشتەو شەیتانەکان شت دەخەنە دڵی مرۆڤەکەوە ، جا ئەوەی فریشتەکە پاڵپشتیە بۆ چاکەو چاکەخوازی وبەڕاست زانینە بۆ قیامەت، بەڵام ئەوەی شەیتان پاڵپشتیە بۆ خراپەوخراپە خوازی بەڕاست نەزانینی حەق وڕاستی یە.

وەهێندە ئەو فریشتەیە لەمرۆڤەوە نزیك دەبێتەوە تەنانەت لەسەر زاری مرۆڤەکەوە قسەی چاکەوچاکە خوازی دەردەبڕێت و وە ووتەی ڕاست وحەق بێژی دەخاتە سەرزاری مرۆڤەکە. بەهەمان شێوە گەر کەسەکە شەیتانەکە دۆستی بێت ئەوسانە لەسەر زاریەوە ووشەی ناشرین وناڕەوا دەردەبڕێت وهانی خراپەخوازی دەدات.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ٢٩٨٨)گێراویەتیەوە دەڵێت ئەم فەرموودەیە(حسن غريب)ەو نازانین ئەمە(مرفوعە)یان تەنها لەفەرموودەی.......

تەنانـــەت ئــەم ڕاســـتی یـــە خـــودی کەســـەکان هەســـتی پـــێ دەکـــەن هـــەروەکو لەفەرموودەیەکدا هاتووە: (إن السكينة تنطق على لسـان عمرﷺ) واتـە: بەڕاسـتی دڵنیایی لەسەر زاری عمرەوە دەردەچێت.

وەکاتێ یەکێکیان ووتەی ڕاستو دروست وچاکەخوازی دەردەبڕێت ،ئەویتریان دەیووت ئەمـە فریشـتەکە خسـتۆتیە سـەرزارت، وەکـاتێ ووتـەو ووشـەی نـاڕەوای دەبیسـت دەیووت ئەوە شـەیتانەکەت ئـەم ووتانـەی خسـتۆتە سـەرزارت ، جـا کـاری فریشـتەو شەیتانەکە لەسەر دڵ وزاریشە.

تاوان هۆکاری دوورکەوتنەوەی فریشتەو دۆستەکەیەتی

ئەو فریشتەیەی کە هەمیشە پشتگیری دەکردو هاوکاری دەکرد ودژایەتی ناحەزەکانی دەکرد بەهۆی تاوانەوە لێی دووردەکەوێتەوەو هەڵدێت، وەلەهەمان کاتدا شەیتانەکەی لێ نزیك دەبێتەوەو بەرەو هەڵدێری دەبات.

تەنانەت ئەو فریشتەیە زۆرجار ئەگەر کەسێك شتی ناشیرینی پـێ بڵێـت ئـەو وەڵامـی دەداتەوە وبەرگریت لێ دەکات. هەروەکو لەم فەرمودەیەدا هـاتووە: (اختصـم بـين يدي النبيﷺ رجلان فجعل احدهما يسب الآخر، وهو ساكت، فتكلم بكلمة يرد بها على صاحبه، فقام النبيﷺ فقال: يارسـول الله لما رددت عليـه بعـض قولـه قمـت ، فقالﷺ: كان الملك ينافع عنك، فلما رددت عليه جاء الشيطان فلـم اكـن لأجلس.)[1]

واتە: دووپیاو لەبەردەم پێغەمبـەر بـوو بەناخۆشـیان ، یـەکێکیان جـوێنی ناشـیرینی بەوی تردا،بەڵام ئەو بێ دەنگ بوو ،بەڵام دواتر وەڵامی دایەوە. پێغمبـەرﷺ یەکسـەر هەستا. دواتر لێی پرسی ووتی ئەی پێغەمبەر هەرچـەندە ئـەو قسـەی بـەمن ووت تـۆ هەڵنەستایت ،بەڵام کاتێك من وەڵامم دایـەوە تـۆ هەسـتایت.پێغەمبەرﷺ فـەرمووی:

[1] – ئەم فەرمودەیە(حسن)ە،(أبو داود: ٤٨٩٦) گێراویەتیەوە.

فریشتەیەك بەرگری لیّ دەكردیت بەلاّم كاتیّك وەلاّمت دایەوە ئیتر شەیتان هات ،منیش لەشویّنی وادا دانانیشم.

تەنانەت لەكاتی پاڕانەوەو نزاكردن بۆ برایەكت بەنهیّنی فریشتەكە "ئامین"دەكات ،وەدەلّیّت: (لك بمثله[1]...واتە تۆش هەروەها) . وەهەروەها لەكاتی خویّندنی سورەتی (الفاتحە) دا ئەو فریشتەیە "ئامین" دەكات.[2] وەكاتیّك كە كەسیّكی باوەڕدار تاوانیّك ئەنجام دەدات فریشتەكان بەتایبەتی هەلّگرانی عەرشی مەزن بۆی دەپاڕیّنەوە وداوای لیّ خۆش بوونی بۆ دەكەن.[3]

هەروەها ئەگەر مرۆڤ بەدەست نویّژەوە بنویّت ،ئەوا فریشتەكە لەتەنیشتیەوە دەبیّت ، وەدەیپاریّزیّت هاوكاری دەكات وسەری دەخات و لەهەلّمەتی ناحەزان دەیپاریّزیّت، بگرە وەك دروایسیّیەك ومیوانیّكی ئازیزی وایە. وەئەگەر ریّزگرتنی میوان یەكیّك بیّت لە پیّداویستی یەكانی باوەڕداریّتی ، ئەوا ریزنان وخزمەت كردنی ئازیزترین وبەریّزترین میوان ئەبیّ چی بیّت؟..

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ١٧/٥٢نووی)و(أبو داود: ١٥٣٤)گیّراویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٧٨٠)و(مسلم: ١٤/١٣٢)گیّراویانەتەوە.

[3] - ئەم ئایەتە ئاماژە بۆ ئەو ڕاستی یە دەكات كە دەفەرمیّت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ * رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ... غافر:٧-٩)واتە: فریشتەكان هەلّگری عەرش وتەختی خوای گەورە ،وەئەو فریشتانەی بەدەوری عەرشدا دەسوڕیّنەوە، هەمیشە سوپاس گوزاری خودا دەكەن وباوەڕی پتەویان بە خودا هەیە. وەداوای لیّ خۆش بوون دەكەن بۆ باوەڕداران ودەلّیّن: پەروەردگار ڕەحمەت ومیهری تۆ ،زانست وزانیاری تۆ هەموو شتیّكی پیّ گرتووەتەوە. كەوابوو خۆشبیە لە وانەی تەوبەیان كردووەو پاشەگەزبوونەتەوەو شویّنی بەرنامەكەت كەوتوون ، وەلە ئاگری دۆزەخ بیان پاریزە. پەروەردگارا بیان خەرە ئەو باخ وباخاتەی بەهەشتی عەدەنەوە كە بەلّیّنت پیّ داون و هاوریّ لەگەلّ ئەوكەسانەی كە خواناس وچاكن، لەباوك ودایك وهاوسەرو نەوەكانیان. بەراستی بەتەنها هەر تۆ خاوەن بالاّدەست وتوانایت.

جا ئەگەر هاتوو ئەو مرۆڤە ئازاری ئەو ئەو میوانە ئازیزەی دا بەتاوانکاری وسەرپێچی ، ئەوا فریشتە میوانەکە گلەیی وگازندە لەلای خوای گەورە دەکات و دەڵێت: خودا پاداشتت نەداتەوە ، وەبەپێچەوانەوە ئەگەر هاتوو بە خواپەرستی وملکەچ بوون بۆ خودا ڕێزت لێ گرت، ئەوا لەخودا دەپاڕێتەوەو نزات بۆ دەکات.

تەنانەت پێرێك لە هاوەڵان ووتویانە: ئێوە فریشتەتان لەگەڵ دایە هیچ کاتێك لێتان دوور ناکەوێتەوە،جا ڕێزیان لێ بنێن وشەرمیان لێ بکەن.

وەئەمە واتای ئەو ئایەتە پیرۆزەیە کەدەفەرمێت: (وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ * كِرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ... الانفطار:١٠-١٢) واتە: ئێوە چاودێریتان لەسەر دانراوە. لە فریشتە بەڕێزە تۆمارکارەکان. هەرچی کارێك ئەنجام بدەن ئەوان لای خۆیان تۆما ری دەکەن وە ئاگاداری هەموو کارو گوفتارێکتانن.

واتە شەرم لەو پارێزگارە بەڕێزانە بکەن ، وەبەکردەوەی ناشایستە ناڕەحەتیان مەکەن کەتەنانەت حەزناکەن کەسی وەکو خۆتان ببینێت. واتە ئەگەر مرۆڤ بەبینینی تاوانکاری دەبێت ،بەهەمان شێوە فریشتەکانیش بەبینینی تاوانکاری ئازاریان پێ دەگات وناڕەحەت دەبن.

٥٦- تاوان هێنەرو ڕاکێشەری کەرەسەکانی لەناوچوونی مرۆڤن لە دونیاو قیامەتدا :

تاوان خۆی لەخۆیدا نەخۆشی یەکی کوشندەیە گەر بێتوو بەتەواوی توشی مرۆڤ بێت. هەروەکو چۆن جەستە بەخۆراکی باش وچاك بەهێزدەبێت ، وەلە ڕێگەی دەرەچەوە لەسەرجەم پاشەڕۆیە زیانبەخشەکان دەربازی دەبێت، جا ئەگەر ئەو دەرەچانە نەبووایە پاشەڕۆ زیان بەخشەکان بەهیلاکی دەبردن.

دڵ بە باوەڕوکرداری چاکە زیندوو دەبێتەوە

بەهەمان شێوەش دڵ پێویستی بە خۆراکی تایبەتی خۆی هەیە تا بەهێزوپاراوبێت کە بریتی یە لە"باوەڕ وکرداری چاکە خوازی". وەلەهەمان کاتدا پێویستی بەدەرچەیەك هەیە بۆ دەربازبوون لەکردەوە ناشایستەکان کە بریتی یە لە"تەوبەی نەسوح".

جا "تقوی" ناوێکە بۆ هەرسێ کارە سەرەکی یەکە (باوەڕو کرداری چاکەوتەوبەی نەسوح) وە لە پێك هێنەرەکانی تەقوان. جا هەریەك لەم سێ بنەمایە لاوازبوو وکەمی کرد ،ئەوا کزی وکەم وکورتی ڕوودەکاتە تەقوای ئەو کەسە. جا تاوان وتاوانکاری دژەتەقوایە واتە ڕوخێنەرو دژی پێکهێنەرەکانێتی. بگرە هۆکاری لەناوبردنی هەریەکەیانە. جا هەرکاتێ نەخۆشی تاوان شالأوی هێنا بۆ مرۆڤ ئەوا کردارەکانی دەشێوێنێت وتەوبەکردن ڕادەگرێت وتەندروستی دڵ وباوەڕ دەشێوێنێت.

جا پێویستە خۆمان لەنەخۆشی تاوان وتاوانکاری بپارێزین تا دڵ ودەروونمان سەلامەت دەبێت زیاتر لەوەی کەجەستەمان دەپارێزین. هەروەکو شاعیرێك دەڵێت:

جسمك بالحمية حضته　　مخافة من ألم ضـــــاری

وكان اولى بك ان تحمي　　من المعاصي خشية الباری

واتە: تۆ جەستەی خۆت دەپارێزیت　　لە ترسی ئازارێکی لەناکاودا

باشتر وایە لەپێشدا خۆت　　لە تاوان بپارێزیت لەترسی خودا

جا هەرکەسێك توانی خۆی بپارێزێت بە گوێڕایەڵی ودوورکەوتنەوە لە یاساغەکانی خودا بەتەوبەکردن وەبە لەدەست نەدانی خێروچاکەخوازی، ئەوا دوور دەبێت لە مترسی یەکانی تاوان وتاوانکاری.

سزا شەرعیەکانی تاوان

جا ئەگەر کەسێك ئەم سزایانە نەیترساندووەو کاریگەری لەسەر نەبووە ئەوا با فریایی خۆی بکەوێت.

سزا شەرعیەکان

سزا شەرعیەکان کە خوای گەورەو پێغەمبەرﷺ دایاننناوە بۆ لەتۆڵەی تاوانکاری وتاوانبارانـدا، وەك دەست دزی بڕین و وەهەروەها بڕینی دەست وپێی ڕێگرو چەتەکردن و بەتالآن بردنی ماڵ وسامان وکوشتن ولێدانی قامچی ولەت کردنی پێست لەتۆڵەی هەڵبەستنی کاری ناڕەوا بۆ ئافرەتانی داوێن پاك. وەبەردباران کردنی

پیاوێکی زیناکەرو وەدارکاری کردنی گەنجی زیناکەر و دوورخستنەوەی بۆ دەرەوەی وڵات بۆ ماوەی ساڵێك وەلە سێ دارەدانی کەسێك کە دەست درێژی بکاتە سەر کچ یان دایك یان خوشکی...هتد لە نزیکەکانی خانەوادەکەی خۆی یان هەڵگەڕانەوەو دەست لەنوێژهەڵگرتن.. هەروەها کوشتنی نێرباز لەبکەرو پێکراو...هتد. وەچەندینی تر لەجۆرەکانی سزا. کەبەپێی لێکەوتنەوەی خراپە سزاکەی بۆ داڕێژراوە.

جا هەر تاوانێك هەڵقوڵاوی سروشتی کەسەکە نەبێت ،تەنها سزایەکی "تعدزیر" ی هەیە. وەك خواردنەوەی خوێن ، یان خواردنی گۆشتی مردوو...هتد ، بەڵام ئەگەر هەڵقوڵاوی سروشتی کەسە کەبوو وەك زینا ئەوا سزاکەی گەورەترە ، چونکە مەترسیدارترە لەسەر بەرژەوەندی گشتی.

لێرەدا تەماشای دانای خوای گەورە بکە لە دەست نیشان کردنی جۆری سزاکە ، بۆ نمونە ئەو ئەندامەی بەکاهێناوە لەو تاوانەدا سزای تایبەتی بەردەکەوێت هەروەکو لەدەست بڕینی دزدا هەیە، چونکە دزی خراپەیەکی گەورەیە ، بەڵام ئەگەر سزادانی ئەو ئەندامی جەستەیە زۆر گەورەتر بوو وەخراپەکانی زیاتر بوو ئەوا سزاکە دەگۆڕدرێت بۆ هەموو جەستەی. وەك سزای کەسێك کە بوهتانێکی ناڕەوا هەڵبەستێت بۆ ئافرەتێکی داوێن پاك کەلەم تاوانەدا زمانی بەکارهێناوە ، خۆناکرێت لەتۆڵەی دا زمانی ببڕدرێت، چونکە شوێنەوارو خراپەکەی زۆر زیادە لەسەر کەسەکە، هەربۆیە بەبەرکەوتنی سەرجەم جەستەی بە سزای لێدانی حەد دیاری کراوە.

جا ئەگەر ووترا: ئەی بۆ لەسزای کەسی داوێن پیس وزیناکاردا ،داوێنی نابڕدرێت یان ناشێوێنرێت؟

لەوەڵامدا وتراوە: لەبەر چەند لایەنێك:

یەکەم: بەبڕین یان شێواندنی داوێن شوێنەوارێکی زۆر خراپی لێ دەکەوێتەوە کە گەورەترە لەتاوانی زینا وەلە بنبڕکردنی وەچەونەوەی ئادەمیزادو بە هیلاك بردنی ئەوکەسەدا.

دووەم: داوێن وعەورەت ئەندامێکی هەستیاری داپۆشراوی ئادەمیزادە، بەبڕینی یان شێواندنی ئەو ئامانجە ناپێکێت لەوەی خەڵکی بەبینینی کەسەکە پەندو عیبرەت وەربگرێت، چونکە عەورەت وداوێن داپۆشراون ونابینرێت.

سێ یەم: ئەگەر دەستی دزێکی دیارو ناسراو بڕدرا ،ئەوا دەستێکی تری هەیە کە دەتوانێت کاری پێ بکات، بەڵام داوێن وعەورەت تەنها یەك دانەیە بەبڕینی هیچی تر نی یە کاری ئەوە بکاتەوە.

چوارەم: چێژوخۆشی زینا هەموو جەستەی گرتۆتەوە ،جا پێویستە هەموو جەستە سزا بدرێت نەك تەنها یەك ئەندام لەلەش.

جا سزای خوای گەورە بەجوانترین و پوختترین شێواز دارێژراوە کەبەرژەوەندی هەموو لایەك دەپارێزێت.

<u>پوختەی مەبەست:</u>

تاوان وتاوانکاری سزای لەتۆڵەدا دەدرێت جا سزای شەرعی بێت یان قەدەری، یان هەردووکیان پێکەوە ،یاخود خوای گەورە بەهۆی تەوبەکردن وچاکەکاریەوە لێیان خۆش دەبێت.

جۆرەکانی سزا

سزای تاوانەکان دوو جۆرن:

سزا شەرعیەکان وقەدەریەکان...

ئەگەر سزا شەرعیەکان ئەنجام دران بەسەرتاوانباردا ،ئەوا سزا قەدەریەکان هەڵدەگیرێت ونامێنێت یاخود سوك دەبێت، چونکە کەم جار خوای گەورە هەردوو جۆری سزاکە دەسەپێنێت بەسەر بەندەکانی. ئەویش لەحاڵەتێکدایە کەسی تاوانبار شایستەی هەردوو جۆرەکە بێت. جا هەرکاتێك بەربەست هەبوو لەبەدەم جێ بەجێ کردنی سزاشەرعیەکاندا ،لەو کاتەدا سزاقەدەریەکان دێتە کایەوەو دوور نی یە سەختر بێت لەوی تریان یان سوکتربێت، بەڵام خاسیەتی سزا قەدەریەکان ئەوەیە کە گشتی

یـەو هــەمووان دەگرێتــەوە، بەپێچــەوانەی ســزا شــەرعیەکان تایبەتــە بەکەســی تاوانبارەوە، چونکە خوای گەورە بە سزا قەدەریەکان هەمووان سزادەدات.

بەلاّم سزا قەدەریەکان: ئەوا توشی تاك وکۆمەڵ دەبێت بەتایبەتی وگشـتیش ، چـونکە هـەرکاتێ تاوانکـاری وسەرپێچـی بـە نهـێنی ئـەنجام دراو ئاشـکرا نەکرا،ئـەوا زیـان وزەرەری تەنها بۆ ئەنجامدەرەکەی دەبێت ، بەلاّم ئەگەر هاتوو تاوانکاری وسەرپێچی ئاشکراکراو خەڵکی بەگشتی ڕێگرییان لێ نەکرد ئەوا دوور نی یە هەرهەموویان توشی سزای خودای گەورە ببن.

جۆرەکانی سزا شەرعیەکان

هەروەکو پێشتر ڕوونمان کردەوە کە سزا شەرعیەکان خوای گەورە لە بەرامبەر ڕادەی زیان ومەفسەدەی تاوانکاریەك داینـاوە کە بریتین لەسێ جۆر: (لە سێ دارەدان ، بڕین ، دارکاری) [1].

لە سێ دارەدان: بۆ دژی تاوانی"کفره" کە ئاین تێك دەدات ،وەزیناو نێربازی یـە کـە وەچە تێك دەدات.[2]

(امام احمد) دەڵێت: لە دوای کوشتن من تاوانێکی بە گـەورەتر نـازانم جگـە لـەداوێن پیسی"زینا" وەبەڵگەی لەسەر ئەم ووتەیە فەرموودەی (عبـدالله بـن مسـعودﷺ) ە، کە لەپێغەمبەری پرسیوە: (یارسول الله أي الذنب أعظم؟ قالﷺ: ان تجعـل لله نـدأ وهو خلقك، قال: قلت: ثم أي؟ قالﷺ: ان تقتل ولدك مخافة ان يطعم معك. قال: قلت: ثم أي؟ قالﷺ ان تزني بحليلة جارك.) [3] واتە: ئەی پێغەمبەرﷺ کام تاوان بە

---

[1] – ئـەم سـزایە بـۆ تاوانـە گەورەکانـە، بـەلاّم بـۆ بچـوکەکان تـەنها سـەرزەنشـت کردنـە بـەپێی حاڵـەتی تاوانباریەکەی.

[2] –دیـارە هـەموو کـافرێکیش لەئیـسلامدا ناکوژرێـت، چـونکە کـافر جـۆری هەیـە. تـەنها شـەڕکەریان دەکوژرێــت کــەڕێگرو شــەڕکەرە لەبەرامبــەر ئیــسلامدا، چــونکە کافرمــان هەیــە "مــسالم"یە وهەیە"متحالفا". "وەرگێڕ"

[3] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری:٤٤٧٧)و (مسلم:٨٣/٢ نووی)گێڕاویەتیەوە.

گەورەترین تاوان دەژمێردرێت؟ فەرمووی: شەریك وهاوەڵ بۆ خودا بڕیاردان. دیسان ووتی چیتر؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: کوشتنی منداڵەکەت لە ترسی برسێتی دا. دیسان ووتی چیتر؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: زینا بکەیت لەگەڵ هاوسەروحەلاڵی دراوسێ کەتدا.

وەخوای گەورە وەك پشت ڕاست کردنەوەی ئەمە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ... الفرقان:٦٨) واتە: هەروەها ئەوانەی لە پەرستندا هاوبەشی بۆ خودا بڕیارنادەن ، وەکەسیش بەناحەق ناکوژن کە خودا کوشتنی حەرام کردووەوزینا ناکەن، بەلاَم ئەوانەی ئەم کارە خراپانە ئەنجام بدات ئەوا توشی سزاو ئازارو ڕیسوای دەبێت.

گەورەترین تاوانە گەورەکان

پێغەمبەرﷺ لەسەر ئەو پرسیارەی لێ کرا جۆرەکانی تاوانەگەورەکانی خستە ڕوو کەبەم شێوەیە:_

گەورەترین جۆری شیرك: بریتی یە لە هاوبەش وهاوتایەك بۆ خودا بڕیاربدەیت.

گەورەترین جۆری کوشتن: بریتی یە لەکوشتنی منداڵەکەت لەترسی برسێتیدا، کەهاوبەشت بێت لەخواردن وخواردنەوە.

گەورەترین جۆری زینا: بریتی یە لەزیناکردن بەهاوسەروحەلاڵی دراوسێکەت.

امام نووی دەڵێت: لەم فەرمودەیەدا دەست نیشانی تاوانە گەورەکان دەکات کەبریتین لە: هاوەڵ وشەریك بۆ خودا بڕیاردان، هەروەها کوشتنی بەناحەق.

بەلاَم جگە لەشەریك پەیدا کردن وکوشتنی ناحەق، ئیتر چی تر هەیە لەزیناو نێربازی ، ڕیبا خوادن"سو" وەئازاردانی دایك وباوك، جادوگەری ،بوهتان کردن بەکچانی داوێن پاك، هەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ، وەجۆرەکانی تر لەتاوانە گەورەکان ، ئەوا بەپێی جۆر وڕێژەو ئەندازە وهۆکاری تاوانەکەیان حوکم وپاسای تایبەتی خۆیانیان هەیە، وەکاتێك بمانە دەوترێت تاوانە گەورەکان مەبەست لێرەدا وەك ئەوەیە بڵێت لەبەرابەر ئەمەدا (کارو چاکە گەورەکان)هەیە، بۆیە دەوترێت تاوانە گەورەکان... والله أعلم. (شرح مسلم: ٨٤/٢).

واتە زینا کردن جۆری هەیە ، جا زیناکردن لەگەڵ ئافرەتێکدا کەهاوسەرومێردی هەبێت زۆرگەورەترە لەکچێك و ئافرەتێك کە هاوسەری نەبێت، چونکە بەئەنجامدانی ئەم کارە تۆ خیانەت لە حەلاڵی کەسێك دەکەیت وسەرجێگەی دەشێوێنیت وەهەرچەندە وەچەو نەوەی تێکەڵ ودەشێوێنیت. جا زینا کردن لەگەڵ ئافرەت وهاوسەری دراوسێ کەتدا زۆر مەترسیدارترو گەورەترە لەلای خوای گەورە لەگەڵ زیناکردن لەگەڵ سەد ئافرەتی بێ مێرد دا ، چونکە هەربەوەی کە مێردەکەی دراوسێتە ئیتر چەندین ماف پێشێل دەکەیت کەلە هەرەتاوانە گەورەکانە.
وەپێغەمبەری خوداﷺ دەفەرمێت: (لایدخل الجنة من لا یأمن جاه بوائقه.) [1]واتە: ناچێتە بەهەشتەوە ئەوەی دراوسێ کەی لەشەرو خراپەی ئەمین نەبێت.
جا بەئەندازەی دووری ونزیکی کەسەکان رێژە تاوانکاریەکە گەورەتردەبێتەوە. بۆ نمونە: ئەگەر زینا بکەیت بەرامبەر دراوسێ کەت، ئەگەر خزم وکەست بن ئەوا زیاتر لەرێژەی تاوانەکە زیاد دەکات لەپێشێل کردنی ماف تر...
جا ئەگەر"مێردی ئافرەتەکە" دراوسێتانەو زینات کردووە لەگەڵی لە ماڵ دەرچووبێت یان بۆ شارێك چووبێت بۆ"نوێژ ، خوێندنەوەو وەرگرتنی زانست ، کار ،جیهاد" ئەوا تاوانەکە زیاتر دەبێت. تەنانەت ئەگەر زینا لەگەڵ خێزانی تێکۆشەرێکدا بکەیت کەلە پێناو خودادا تێ دەکۆشێت ، ئەوا لەقیامەتدا بەتێکۆشەرەکە دەوترێت: (خذ من حسناته ماشئت. قال النبي: فما ظنكم؟) [2]واتە: بەئارەزووی خۆت لەخێروچاکەکانی بەرە چەندت دەتەوێ. وەپێغەمبەر فەرمووی: ئایا پێتان وایە هیچی بۆ جێ دەهێڵێت؟ واتە: ئایا گومان دەبەن لەوکاتەدا باوك خواخوایەتی مافێکی لەلای

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ۲/۲۰نووی)گێڕاویەتیەوە لە فەرموودەی(ابي هريرە) وە(بخاری: ٦٠١٦)بەم جۆرە گێڕاویانەتەوە: (والله لايؤمن ، والله لايؤمن، قيل:من يارسول اللهﷺ: الذي لايأمن جاره بوائقة)واتە: وەالله ی باوەڕی نی یە، والله ی باوەڕی نی یە. وتیان: کێ ئەی پێغەمبەری خودا ؟ فەرمووی: ئەو کەسەی دڕواسێ کەی لەشڕی پارێزراو نەبێت.
[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ۱۳/٤٦نووی) گێڕاویەتیەوە.

منداڵەکەی بێت تا لێی وەربگرێتەوە، ئایا لەوکاتە ناڕەحەتدا هیچ خێرێك بۆ کابرای زیناکەر دەهێڵێتەوە؟ بێ گومان نەخێر.

جا ئەگەر ئەو ئافرەتەی زینات کرد لەگەڵیدا لەکەس وکاری خۆت بێت ،ئەوا تاوانەکە زیاتر دەکات بەوەی کە خیانەت وناپاکیشت کرد لە خزم وکەس وکارەکەت. وەئەگەر کەشی زیناکەر خێزاندار بێت، ئەوا تاوانەکە زیاتر گەورەتر دەبێت لەسەری. خۆ ئەگەر زیناکەر بەتەمەن وپیربێت ، ئەوا لەهەمووی خراپترو گەورەترو مەترسیدار ترە.

وەبەیەکێك لەو سێ کەسە دادەنرێت کە خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا تەماشایان ناکات، نەقسەیان لەگەڵدا دەکات وەنە پشتیوانیان دەکات وسزایەکی سەختی بۆ بڕیاردەدات کە پێغەمبەر دەفەرمێت: **(ثلاث لايكلمهم الله يوم القيامةولا يزكيهم. قال أبو معاوية: ولاينظر إليهم ولهم عذاب أليم: شيخ زان ،وملك كذب، وعائل مستكبر.)** [1]واتە: سێ کەس لەقیامەتدا خوای گەورە نەقسەیان لەگەڵ دەکات نە

[1] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ١١٦/٢)گێڕاویەتیەوە لەفەرموودەی (ابی هریرە).

وە(امام نووی) دەڵێت: قسەی چاکەو باشەیان لەگەڵدا ناکات ، بەڵکو بەزمانی توندو تیژ وتوڕەییەوە قسەیان لەگەڵدا دەکات. وەجەماوەری ڕاڤەکاران"جهور المفسرين" پێیان وایە کە : مەبەست لەوەی کە قسەیان لەگەڵدا ناکات ، واتا بەشێوازێك نادوێت تا سوودمەند ودڵ خۆش بن. وە ووتراوە کە:فریشتەکان پێشوازیان لێ ناکەن وبەخێرهاتیان ناکەن.

وەمەبەست لە"تەماشایان ناکات" واتە: ڕوویان تێ ناکات، چونکە تەماشاکردنی خوای گەورە لەو ڕۆژەدا واتای ڕژاندنی سۆز ومیهرەبانی بۆیان.

وەمەبەست لە"پێشوازیان ناکات"(زجاج) دەڵێت: واتا ستایشیان ناکات. وەوتراوە : واتە پاکیان ناکاتەوە لە پیسی وژەنگی تاوانکاری.

وە(قاضي عیاض)دەڵێت: ئەمە زەنگی مەترسی یە هەرسێکیان جۆرە تاوانێکیان ئەنجام داوە کە نەدەبوو یان کردایە ، چونکە دووری هەیە لەنێوان خودی خۆیان وتاوانەکەیاندا ، چونکە هیچ پێویستیان پێیان نی یە وبیانووی ئەنجام دانی ئەم تاوانەیان نی یە، لەکاتێکدا پێویست بوو هەر سێکیان زیاتر ڕوویان بکردایەت خوای گەورە.

بابەتی"پیری زینا کەر" کە زیری بەرەو پوختی دەچێت و حەزو ئارەزووی کەم دەبێتەوە و تەمەنی بەسەر چووەو لە مردن نزیك بووەتەوە، لەهەمان کاتدا حەزوئارەزووی سێکسی تەنگی پێ هەڵ چنیوە وەك لاوێك ، پاشان کە حەڵاڵی خۆی هەیە بۆ پەنا دەبات بۆ ئەم کارە.... بڕوانە شەرحی نووی بۆ "مسلم : ١١٩/٢).

پشتیوانیان دەکات "معاویە دەڵێت": وەنە تەماشایان دەکات، وەسزایەکی توندوتیژیان هەیە بریتی یە لە: پیرێکی زیناکەر، دەسەلأتدارێکی درۆزنکار، هەژارێکی لووت بەرزو خۆ بەزل زان.

جا کات وشوێن وجێگاش ڕۆڵی خۆی هەیە لەزیادکردنی قەبارەی تاوانەکەدا. بۆنمونە ئەگەر ئەو تاوانکاریە لە مانگی حەرام وڕەمەزاندا بێت، یاخود لەشاری مەککەی پیرۆزدا بێت ، یان کاتێکی مەزن وپیرۆز لەلای خودا گەورە بێت وەك کاتی نوێژ یان گیراوقبوڵ بوونی نزا...کەواتە بەپێی ئەم هۆکارانە کاریگەری زیادوکەمی یان گەورەیی وبچوکی قەبارەی زیانی تاوانەکە دەردەکەوێت وپلەداردەکرێت. خودا پشت وپەنامان بێت.

حیکمەت ودانایی لەبڕینی دەستی دزدا[1]

خوای گەورە دەست بڕینی دزی کردۆتە سزایەك بۆ ئەوبەدکاریەو تاوانکاریەی کە لەشێوە ودیمەنی پشیلەو ماردایە کەهەر نازانێت چۆن ولەکوێ پەیدا دەبن وکاری چەپەڵی خۆی ئەنجام دەدات وبەرهەمی ماندووبوون وهەوڵ وکۆششی چەندین ساڵەی مرۆڤەکان بەناحەق دەبات وماڵی خەڵکی کاول دەکات. هەربۆیە خوای گەورە سزای داوە بە بڕینی ئەو ئەندامەی کە کاری دزی پێ ئەنجام دەدات، وەسزای کوشتن ودارکاری لەم دوور خستۆتەوە.

[1] – تێبینی ئەوە دەکرێت کە هەموو دزێك دەستی نابڕێتەوە، چونکە سیاقی ئایەتە قورئانیەکە بە (السارق والسارقة) واتە سەرەتای بە (الف ولام)ی مەعریفە دەست پێ کردووە. واتە کەسێك کە پیشەی هەمیشەیی بریتیبێت لەدزی وە ناسرابێت بەم کارە چەپەڵە. وەدوور بێت لەسەردەمی گرانی ونەهامەتی وبرسێتی ووەبیانووی تەواوی نەبێت لەسەر ئەنجام دانی ئەم کارە، چونکە لەسەردەمی خەلیفە عومەری کوڕی خەتاب ئەم حوکمی دەست بڕینی دزە هەڵگیرا بەهۆی بڵاوبوونەوەی بێ کاری وبرسێتی وگرانی بەسەر وڵاتدا. "وەرگێڕ"

جۆرەکانی کەفارەتی تاوان

خوای گەورە بۆ لیٚ خۆش بوون لەتاوانەکان کەفارەتی داناوە وەك بەرامبەرێك و نیەت سافیەك بۆ لێخۆشبون لە تاوانەکان. هەروەکو سیٚ جۆر سزا هەیە لە هەموو تاوانە گەورەکان. بە هەمان شێوەش سیٚ جۆرە کەفارەت هەیە کەفارەت هەیە کە بریتین لە (ڕزگارکردن – خواردن دان–ڕۆژووگرتن) ڕزگار کردن مەبەست لێی –ڕزگارکردنی بەندەیەکە مرۆڤێکی کۆیلە ئازادی بکەیت وەنان دان و خواردن و بەخشاندنەوە

بەشەکانی تاوانکاری بە پێی کەفارەتەکەی

خوای گەورە تاوانکاریەکانی کردووە بە سیٚ بەشەوە.

بەشی یەکەم: کە سزای حەد (الحد) ی بۆ داناوە پێویستی بە کەفارەت نەکردووە.

بەشی دووەم: پێویستی بە (حەد) نەکردووە لە بری ئەوە کەفارەتی بۆ داناوە.وەکو تاوانەکانی (چونە لای خێزان لە ڕۆژانی مانگی ڕەمەزان) و کاتی ئیحرام پۆشین لە حەج و عەمرە دا) وە کوشتنی بێمەبەست و سوێند خواردن بە درۆ.

وە بەشی سیٚ یەم: کە نە پێویستی بە کەفارەت هەیە وە نە (حەد) یش کە ئەمەش دەبێتە دوو بەشەوە:

١. ئەوانەی کە قەدەغە کردنیان سروشتی‌یەو هەر لە سروشتی مرۆڤ دان نەشیاوە وەك: خواردنی پیسایی و خواردنەوەی میز و خوێن.

٢. جۆرێکە مەفسەدەو خراپیەکەی کەمتر بێت لە ئاستی ئەوەی کە پێویست بە (حەد) بکات ،وەك نەزر کردن و ماچ کردن و بەرکەوتن ،قسەکردن–وە دزی بچوك (دزینی پارەی کەم) و هاوشێوەکان.

ئەو جۆرەی کە کەفارەتی پێویستە

ئەو جۆرەی کە کەفارەتی پێویستە سێ جۆرە:_

یەکەم: ئەو کارەی کەلە بنەڕەتدا موباحە وڕێپێدراوە، بەڵام دواتر لەکاتێکدا یان دواتر بۆ ماوەیەك قەدەغەو حەرام کراوە. وەکو چوونە لای خێزان لەکاتی ئیحرامی حەج وڕۆژووگرتندا. بەڵام زانایان لە چوونەلای ئافرەت لەکاتی"بێ نوێژی-سوڕی مانگانە"دا ،ناکۆکن کەئایا لەم جۆرەیە یان حوکمی جیاوازترە.ئەمە لەبابەتی سەرزەنشت کراوەکانە. "زواجر"

دووەم: کارانێك وەکو"نەزرکردن بۆ خودا یان سوێندخواردن یان پەیمانێك بەخودا"یان حەرام بوویەك کە بیەوێت حەڵاڵی بکات، ئەوا لەسزایدا خوای گەورە کەفارەتی بۆ داناوە وەناوی ناوە (تحلە) ، جا ئەم کەفارەتە تاوانی ئەو بێ ڕێزی یە ناسڕێتەوەکە سوێندی بەدرۆ بەخودا خواردووە وەکو هەندێك لەزانایان گومان دەبەن. چونکە دەگونجێت سوێند خواردن واجب بێت، وەهەندێ حاڵەتیش "موستەحەب"بێت یان "مباح"بێت، بەڵکو کەفارەتەکە حەڵاڵ کردنی بەڵێنەکەیە. ئەمەیان لەبابەتی حەڵاڵ کردنی "تحلە".

سێ یەم: ئەو شتانەی کە پێویستی بەقەرەبوو هەیە وەك کوشتنی بێ مەبەست، کوشتنی بێ مەبەست لەڕاوکردندا هەرچەندە باتاوانیش نەبێت. کەئەمانە لەبابەتی قەرەبووەکانن"الجوابر".[1]

هیچ کاتێک لەسزای تاوانکاریدا ئەم شتانە کۆنابێتەوە

لە سزادانی کەسی تاوانکاردا هیچ کاتێك لەیەك کاتدا حەد وسەرزەنشت کردن کۆنابێتەوە. ئەوەی پێویستی بەسەر زەنشتە ئەوا حەدی ناوێت. ئەوەیشی حەدی

---

[1] – کەفارەتی ئەم جۆرەیان: زواجر-سەرزەنشت کراوەکا. تحلە: حەڵاڵ کراوەکان، جوابر: قەرەبووکراوەکان. بڕوانە(فتح الباری: ١٢/٨٠، ١٨٤، ١٨٦).

ویست سەرزەنیشتی ناوێت. وەهەروەها ئەگەر کەفارەتی ویست ئەوا پێویستی بەحەد نی یە، وەئەگەر حەدی ویست ئەوا پێویستی بە کەفارەت نی یە.

ئایا سزای سەرزەنشت کردن تعزیروکەفارەت کۆدەبێتەوە لەتاوانێکدا کە پێویست بە حەد نەکات؟

وەك چوونە لای خێزان لەکاتی ئیحرام وڕۆژووگرتندا وسوڕی مانگانەدا"حەیز"کە پێویستی بەکەفارەت هەیە. لەم بارەدا دوو بۆچوون هەیە:

وتراوەکە: پێویستی بەسزای"تعزیر" هەیە کەیاساکانی پێشێل کردووە کە چووەتە لای خێزانی لەکاتی حەیزدا.

وە وتراوەکە: پێویست بە"تعزیر" ناکات تەنها کەفارەتی هەیە، چونکە کارەکە دەسڕێتەوە وقەرەبوو کراوەتەوە.

سزا قەدەریەکان

سزا قەدەریەکان دوو جۆرن. جۆرێکیان تایبەتە بەدڵ ودەرون، وەجۆرەکەی تریان تایبەتە بەجەستەومالّ وسامان.

٥٧- سزا قەدەریەکانی تایبەت بە دڵ:

ئەوەی تایبەتە بەدڵەکان دووجۆرن:

یەکەمیان: ئێش وئازار بەدڵ دەگات.

دووەمیان: ڕێگرتن وبن بڕکردنی ئەو شتانەی کەژیانی دڵیان بەدەستە. جا ئەگەر ئەم حاڵەتە ڕوویدا ئەوادژەکانی دروست دەبن. جا ئازارو ئێشی دڵ لەهەموو ئێشەکانی تر بەئێش وئازارترەو بنەڕەتی سزای جەستەیە. جا ئەم سزایە کەم وزیاد دەکات، لەدڵەوە بۆ جەستە دەچێت وەلە جەستەشەوە بۆ دڵ دەچێت. جاکاتێك دەرون وڕوح لەجەستە جیادەبێتەوە ئەوکاتە سزاکە تایبەت دەبێت بە دڵ ودەرون کەپێی دەوترێت سزای گۆڕ یاخود جیهانی بەرزەخ. کە سزای ئەم جیهانە وەك سزای جیهانی دونیا وایە.

جۆرەكانی سزا قەدەریەكان لەسەر جەستە

٥٨- سزا قەدەریەكان بەسەر جەستەدا:

دیسانەوە ئەم جۆرە سزایە دەكرێتە دوو بەشەوە:_

جۆرێكیان لە دونیادایە ، وەجۆرەكەی تریان لەقیامەتدایە. وەسەختی وبەردەوام بوونیان بەندە لەسەر ڕێژەی وجۆر وزۆری بەرئەنجامی ئەو خراپیەی كەلێی كەوتووەتەوە. وەلە بنەڕەتدا نەلە دونیاو نەلە قیامەتدا شەڕو خراپەكاری نی یە تەنها تاوانكاری وسزاكەی نەبێت. وەبنەڕەتی هەموو تاوانێكیش شەڕو خراپەی دەرون وبەدكرداریە كەناوی خراپەو شەڕ بڕواتەوە بەسەر هەموویاندا.

وەهەر ئەو دووانەیە كە پێغەمبەرﷺ هەمیشە لەسەرەتای وتارەكانیدا پشت وپەنای دەبەست بەخودا لە مەترسیاندا كەدەیفەرموو: (ونعوذبالله من شرور أنفسنا ، وسيئات أعمالنا.) [1] واتە: پەنا بەخودا دەگرین لەشەڕو خراپەی دەرونمان وبەدكرداری كردوەكانمان.

جا بەدكرداری كردەوەكانمان "سيئات الاعمال"بەشێكە لەبەشە زۆر خراپەكانی دەرون، واتە دەرون "نفس" سەرچاوەی هەموو خراپەیەكە.

واتای برگەی (وسيئات أعمالنا) لەفەرموودەكە:

لە واتای ئەم برگەدا ڕای جیاواز هەیە كەئایا مەبەستی تەنها "كارە خراپەكانمانە"؟ وەك بلێی باسی لقێك بكات لەبنەمایەك لەڕەگەزی خۆی؟یاخود پیتی (من) بۆ زیاتر خستنەڕووكارەكە هاتووە؟

ڕایەك هەیە ووتراوە: واتاكەی لەوەدا كۆبووەتەوە كەپەنا بەخودا دەگرم لەهەموو شەڕێك كەسەرچاوەكەی دەرونە كەمایەی هێنانی بەلاوسزایە بۆسەر مرۆڤ. جا

[1] – ئەمە بەشێكە لەفەرموودەیەكی درێژی(صحیح)(اصحاب السنن) وەكسانی تریش گێراویانەتەوە. وەشیخ البانی دەلێت:وەبەڕاستی سەلمێنراوە لە پێغەمبەرەوە كە ئەم فەرموودەیەی فێری هاوەلانی دەكرد كەلە ووتار ودەست پێكی گوتارەكانیاندا بلێنەوەو وەك پێشەكی یەك پشتی پێ ببەستن لە داواكاریەكانیاندا. ا هـ، بڕوانە (مقدمە حقیقە الصیام:ص٩).

مەبەست لێرەدا پەناگرتنە لەسەرچاوەولقەکانی شەڕوخراپەومەبەستەکان وبەرئەنجامەکەی. هەربۆیە کاتێك فریشتەکانیش بۆ باوەڕداران دەپاڕێنەوە دەڵێن: (وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ... غافر: ٩) واتە:خوادایە لەخراپەوخراپەکاری بیان پارێزە، وەهەرکەسێکت لەخراپەوخراپەکاری پاراست واتە ڕەحم ومیهری خۆت ڕژاندووە بەسەریدا.

جا ئەم نزایە لەم ئایەتە پیرۆزەدا دووشتی لەخۆ گرتووە:

یەکەمیان پاراستنیانە لەخراپەی کردەوەکان ، دووەمیان لەتۆڵەو سزای خراپەی کردەوەکان کەژیانی مرۆڤ دەشێوێنێت. جاکەواتە هەرکاتێك خودای گەورە مرۆڤی پاراست لەبەدکاری، ئەوا ڕاستەوخۆ دەیپارێزێت لەتۆڵەوسزای بەدکاریەکانیشی. هەرچەندە ئەم ئایەتە پیرۆزە ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کەبۆ تێ نەکەوتن لەتۆڵەوسزای کارەکانمان، پێویستە خۆمان لەخراپەکاری بپارێزین وخوای گەورەش بمان پارێزێت.

جا ئەگەر وترا: مەبەست لەم نزایە پاراستنی مرۆڤە لەسزاکانی دۆزەخ، کەواتە خراپەکان"السیئات" مەبەست لێی خراپەکارییەو بەدکاری یە، واتە ئەوەی فریشتەکان بۆت دەپاڕێنەوە هەمان مەبەستە کە پێغەمبەرﷺ پەنای گرتووە لێی. جا لێرەدا وشەی (يَوْمَئِذٍ) واتە لەوڕۆژەدا ڕەدی ئەم بۆچوونە نادرێتەوە، بەڵکو مەبەست لێی پاراستنی لەخراپەکاری وبەدکاری یە لەوڕۆژەدا، کەبریتیە لە خراپەکان لەدەرووندا.

وە ووتراوە: پاراستن لەخراپەکان دوو جۆرە:

١. پاراستن لەئەنجام نەدانی بەدکاری وخراپەکاری.
٢. پاراستن لە تۆڵەو سزای بەدکاری ئەگەر ئەنجام درا ، بەلێخۆش بوون.

کە ئەم ئایەتە پیرۆزە هەردوو داواکاریەکەی لەخۆگرتووە.

جا با لەناوەرۆكی ئەم داواكارییەی فریشتەكان ورد بینەوە لەو ئایەتە پیرۆزەدا. چۆن چۆنی باسی گەورەیی باوەڕوباوەڕداران دەكەن و كردەوەی چاكە دەنرخێنن وداوای لێ خۆش بوون بۆ باوەڕداران دەكەنوەلە میانەی نزاو پاڕانەوەكەیاندا لە خودای میهرەبان دەپاڕێنەوە كە خاوەنی زانست وسۆزو میهرەبانی یە. زانیارە بەلاوازی مرۆڤ وسەرسەختی دوژمنەكەیان، بەحەزو ئارەزووەكانیان، بەسەرچاوەی تاوانەكانیان.كە بەمیهرەبانی وزانیاری خۆی كاتێك كە كۆرپەلەی لەسكی دایكیدا گەورەی كردن و وەسۆزو ڕەحمەتی بەسەردا ڕشتن ، ئەو سۆزو ڕەحمەتەی كە هەموو جیهان وهەموو شتێكی داپۆشیوە. كەڕەحمیان پێ بكات وەباوەڕداران ویەكتاپەرستان توشی سزای كارەكانیان نەبن ، چونكە خوای گەورە خاوەنی فراوانی ڕەحمەتە. هەركەسێك ئەو سۆزو میهرەبانیە نەیگرێتەوە ،ئەوا بەدكارترین وسەرلێشێواوترین مرۆڤە ،وەدواتر دەپاڕێینەوە تا خای گەورە لەتەوبەكاران خۆشبێت، كەبوونەتە ڕێبواری كروانی خواپەرستی ودەست بەرداری خراپەكاری بوونە ، دواتر داواو نزا دەكەن كە خوای گەورە لە تۆڵەو سزای دۆزەخ پارێزراویان بكات وەباوەڕداران بەخۆیان وهاوسەرەكانیانەوە بەبەهەشتی بەرین شاد بكات.

خوای گەورە خاوەنی بەڵێن وپەیمانی خۆیەتی و وەبەڵێنی بەهەشتی پێ داون بەهۆی كۆمەڵێ هۆكارەوە.

پوختەكەی بریتی یە لەپاڕانەوەونزای فریشتەكان بۆیان كە خودا ڕەحم وبەزەییان بەسەردا بڕژێنێت وەبەوەش لەكارەكانیاندا سەركەوتووبن تا فریشتەكانیش لەڕوانگەی كارەكانیانەوە بۆیان بپاڕێینەوە. پاشان فریشتەكان كۆتایی نزاوپاڕانەوەكەیان بەم برگە پیرۆزە تەواو دەكەن. (إنك أنت العزيز الحكيم) واتە: بەڕاستی تۆ عەزیزودانایت.

جا "عزيز"لە (عزەتەوە) هاتووە، كە كەماڵی هێزو قودرەتە. وەداناپش"الحكيم" لوتكەو كەماڵی زانیاری وزانستە. كەواتە بەم دووسیفەتە پیرۆز وشكۆیە خوای

گەورە بڕیارو فەرمان دەدات وەکارەکان یەکلا دەکاتەوە، کەسەرچاوەی هەموو دروست کردنێك وشەریعەت وفەرمانێکە.

پوختەی مەبەست:

تۆڵەوسزای خراپەکاری جۆراوجۆرە لە سزا شەرعیەکان ووسزاقەدەریەکان کەتوشی یان دڵ دەبێت یاخود جەستە ،یاخود هەردووکیان لەیەك کاتدا ، وەهەروەها سزاکانی ژیانی بەرزەخ لەپاش مردن، وە سزاکانی جەستە لە ڕۆژی حەشردا. جا تاوانکاری خاڵی نی یە لەسزا ،بەڵام کەسی تاوانکار وەك سەرخۆش وبێ هۆش وایە هەست بەئازارو ئێش ناکات تاکاتێك بەئاگادێتەوە.جا کەڵەکەبوون وکۆبوونەوەی سزاکان لەسەر یەکتری ،نمونەی زۆر مانەوەی سوتاوە لەنێو ئاگردا، وەمانەوەی خنکاو لەنێو ئاودا.

جا زۆر کەسی تاوانکار هەست بەخراپەکانی ناکات ، چونکە هیچ دیاردەیەك هەست پێ ناکات،بەڵام نازانێت کە ئەمە کەمەندکێش کردنە وەك کاری لەسەرخۆی ژەهری کوشندەوایە لەنێوجەستەدا. جا ئەگەر زوو فریای چارەسەرکردن کەوێت،ئەوا بەرەوچاك بوونەوە دەچێت گەر نا ئەوا ئەوە بەرەو هەڵدێر و تیاچوون هەنگاودەنێت. جا بەهەمان شێوە کەڵەکەبوون وکۆبوونەوەی تاوان لەسەر تاوان مرۆڤ توشی تیاچوون دەکات...پەنادەگرین بەخوا.

جۆرەکانی سزاقەدەریەکان لەسەر دڵ

لێرەدا هەندێك لە تۆڵەوسزاکان دەهێنمەوە یاد کەلەبەرئەنجامی تاوانکاریدا دروست دەبن بەئومێدی ئەوەی بێتە مایەی هەڵهاتن ودورگرتن لەتاوان وتاوانکاران.

٥٩- تاوان مایەی پەردەپۆش کردنی دڵ وبیستن وبینایی یە :

تاوان دڵەکان دادەخات ومۆری بێ ئاگایی لێ دەدات وەبینایی کوێردەکات وگوێیەکان کەڕدەکات هۆشو هەستی مرۆڤ لەناودەبات یادی خودا بیردەباتەوە،

وەمرۆڤ خـودی خۆشـی لـەبیر دەکـاو دڵـەکان ژەنگـاوی دەکـات ، سـنگ وئاسـۆ وبیرتەسك دەکاتەوە. دەردو نەخۆشی وبەلاّ بەسـەر دڵ وجەسـتەدا دەبارێنێـت و ئارەزووی جڵەوی دەسەلاّت بەدەست دەهێنێت ،ڕاستیەکان لەدەست دەدات.

هەروەکو (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە (حذيفة بن اليمان) دەڵێت: دڵەکان چوار جۆرن: دڵێکی خاوێن وپرشنگ دار کەدڵی باوەڕدارە ، وەدڵێکی تاریك وپەردەپۆش کراو کەدڵی بێ باوەڕە، وەدڵێکی نەخۆش وشکست خواردوو کەدڵی دووڕووەکانە. وەدڵێك کەهەمیشە لەنێوان دوو جەمسەردایە ،جەمسەری دووڕووی وەجەمسـەری باوەڕ، جاکامیان زاڵ بوون سەرئەنجامەکەی بەندە لەسەری.

٦٠- تـاوان دەبێتە هۆی نەهێشتنی گوێڕایەڵی وتەمەڵی لە پەرستندا:

٦١- تـاوان دڵ کوێر وکەڕولاڵ دەکات:

تاوان دڵ ژەنگن دەکات وپەردەپۆشی دەکات لەبەرامبـەر بەحـەق وحـەق ویسـتی وراستی کوێرو کەڕولاڵی دەکات، ڕاستی بەناڕاستی دەبینێت وڕووناکی بەتاریکی و وەبەپێچەوانەوە، چونکە هۆش وهۆشیاری دڵ لەدەست دەدات. لەو کاتەدا چاندێ کەسێکی نابینا لە ڕەنگەکان تێ دەگات. وەچەندە کەڕ لەناسینەوەی دەنگـەکان دەگات وەچەندە لاڵ دەتوانێت ئاوازی جوان بچڕێت و وشـەی جـوان دەربڕێـت. ئەویش هێندەی ئەمانە لەحەق وحەق ویستی دەگات ودەیناسێتەوە.

دواتریش کوێروکـەڕو لاڵـی دڵ دەگوازرێتـەوە بـۆ ئەندامـەکانی جەسـتە ، چـونکە هۆشیاری وبینای ڕاست ودروست لەدڵ ودەروندایە. وەخـوای گـەورە دەفـەرمێت: (فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ..الحـج:٤٦) واتـە: جاوەنـەبێت هـەر چـاوان کوێرونابینـا بوبێـت ، بـەڵکو ئەودلاّنـە کـوێر دەبـن وا لەسینەکاندان"چونکە هەر ڕواڵەت دەبینێت وناوەڕۆك لێك ناداتەوە".

جا ئەم ئایەتە مەبەستی لەوە نی یە کە بـەهیچ شـێوەیەك چاوکوێرنابێت ونابینـا نابێـت ، ئـەوەتا لەشـوێنێکی تـردا لەباسـی باسـی حـوکمی کـاری شـەرعی دا

،دەفەرمێت: (لیس علی الأعمی حرج... النــور:٦١) واتە: لە کاری شەرعیدا کوێرونابینا گلەییان لەسەر نی یە.

هەروەها دەفەرمێت: (عَبَسَ وَتَوَلَّى * أن جَـاءهُ الْـأَعْمَى..عــبس:١-٢) واتە: پێغەمبەر ڕووی گرژ کردو ڕووی وەرگێڕا، کاتێك بڕوادارێکی کوێر هات بۆ لای.

بەڵکو مەبەست لێرەدا هۆشیاری وبینایی ڕاستەقینەو دروستە کەلە دڵدایە[1] ،هەر بۆیە پێغەمبەر دەفەرمێت: (لیس الشدید بالصرعة، ولکنه الذي یملك نفسه عند الغضب.) [2]واتە: بەهێز ئەوکەسە نی یە کە زۆرانبازو پاڵەوان بێت، بەڵکو ئەو کەسەیە کەلە کاتی تورەیدا خۆگربێت..

هەروەها دەفەرمێت: (لیس المسکین بالطواف الذي ترده اللقمة واللقمتان، ولکن المسکین الذي لایسأل الناس، ولایفطن له فیتصدق علیه.) [3]واتە: هەژارو فەقیر ئەو کەسە نی یە کە دەرۆزەدەکات لێرەو لەوێ پاروویەك یان دوو پارووی بدرێتێ ، بەڵکو هەژار ئەوکەسەیە کە دەرۆزە ناکات داوا لەکەس ناکات، وەکەسیش هەستی پێ ناکات کەهەژارە تاخێری پێ بکات.

پوختەی مەبەست:

تاوان دەردو بەڵایەکەیە دڵ کرمە ڕێزو ژەنگاوی دەکات وەلە ڕاستی وکوێرو کەڕولاڵی دەکات.

٦٢- تاوان دەبێتە مایەی ڕۆچوونی دڵ بۆ ئاستە نزمەکان:

دڵ خوای گەورە ڕێزی لێ ناوەو کردویەتیە جێگایەکی پیرۆز ، کەخۆشەویستی وترس وبینی خۆی تێدا ڕواندووە. وەجێگەی چەکەرەبوونی بیروباوەڕی پاك وبێ

---

[1] – ئەوەتا مەحوی شاعیر دەڵێت:

سەر کەجۆشێکی نەبێ ، زرکەتاڵم بۆچــــی یە

دڵ کەجۆشێکی نەبێ ،شیشەی بەتاڵم بۆچی یــە " وەرگێڕ"

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٦١١٤) وە(مسلم:١٦/١٦٦– نوری) گێڕاویانەتەوە.

[3] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ١٤٧٩)وە(مسلم: ٧/١٣٢نووی)گێڕاویانەتەوە.

گەردە کەهەمیشە بەیادی خودا ئارام وهێمن ودڵنیا بێت. وەبەکردەوە جوانەکانی بەرزدەبێتەوە تـا دەگاتـە ئاسـتی عەرشـی مـەزنی خـودا لـەئاسمانی میهروسـۆزی خودادا مەڵەدەکات، بەلام بەهۆکاری تاوان وتاوانکاری وسەرپێچیەوە، ئاستی نزم دەبێتەوەو وەبەرۆخی خـوارەوەی خـوارەوەدا "ئاسـتە نزمـەکان" رۆدەچـێت.کە هەمیشە دەبێتە جێگەی شتە پروپوچ وقێزەونەکان.

٦٢- تاوان دڵ کوێر دەکات:

هەروەکو چۆن وێنە رەش وکوێر دەبێتەوە، دواتـر ئـەو دڵـە رووونـاکی نامێنێـت و وەلـەدڵی ئادەمیزادێکـەوە دەگۆرێیـت بـۆ دڵـی ئاژەڵێـك کـە دواتـر لـەئاکاری خاونەکەیدا رەنگ دەداتەوە.

جا هەنـدێ دڵ هەیـە خـوای گـەورە کـوێری دەکـات وەلەسـەر شـێوازی "بـەراز" دەردەکەوێت کە لێك چوون هەیە لەنێوان ئەو ئاژەڵەو کاری ئەوکەسەدا. وەهەیـە لەو دلانە دەچێتە سەر ئاکاری "سەگ وگوێدرێژ ومار ودوپشك"، ئەمە لێکدانەوەی (سفیان بن عینە) یە بۆ ئەم ئایەتە پیرۆزە کەدەفەرمێت: (وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثَـــالُكُم... الأنعـــام:٣٨) واتـە: هـەر زینـدەوەرو گیانەوەرێك بەسەر زەویدا بروات ،وەهەر باڵندەیەك بـە باڵـەکانی بفرێـت ، وەکـو ئێوە خاوەنی گەل ونومەتن.

کە "سفیان" دەڵێت: مـرۆڤ هەیـە دڵـی لەسـەر ئاکـاری شـێرە، وەهەیانـە لەسـەر ئاکاری سەگ وبەرازو گوێدرێژە، وەهەیە لەسەر شێوەی تاوس دا بەجل وبەرگیـدا خۆی دەنوێنێـت ، هەیـە وەکـو گوێدرێـژ بـارکراوە وەهەیانـە وەکـو کەڵەشـێرە، وەهەیە لەروح سوکیدا وەك کۆتر وایە، وەهەیانە وەکو مەڕ هەر خێر وپیت وفەرن. وەهەیانە وەکو رێوین لە مامەڵەوکاردا ، وەخوای گـەورە کەسـانی گێـل وگـەوجی هەندێ جار بە گوێدرێژ چوواندووە، وەهەندێ جاریش بەسەگ وئاژەل.

ئەم لێك چوونانە لەناخەوەدا زۆر بەهێز دەبێت تا كاریگەری هەیە لەسەر ئاكارو ڕوخسارو مامەڵەی ئەو كەسانە كە مرۆڤی وردبین وخاوەن فیراسە هەستی پێ دەكات. كەهەندێ جاریش وێنەو ڕوخساریان چووەتە سەر ئەو جۆرە ئاژەڵە كەلە مێژوودا ڕوویداوە كەخوای گەورە بەسەر جولەكەكانیدا هێناوە.[1] وەخوای گەورە ئەم كارە بەسەر قەومێكی ئەم ئومەتەدا دەهێنێت كەدەیان كات بە مەیمون وبەراز.[2]

جا سبحان الله چەند دڵی شێواو شكست هەیە خاوەنەكەی بێ ئاگایە؟وەچەند دڵ كوێر بوو ورۆچوو هەیە؟ وەچەندین كەس سەركەردان بووە بە پیاهەڵدانی خەڵكی؟ وەمەغرور وسەركەش بووە بەپەردەپۆشی خودا بۆی ؟ وەكەمەندكێش بووە بەنیعمەتەكانی خودا بۆی؟!

ئەمانە هەر هەمووی سزاو ڕیسواییە ،بەڵام خاوەنەكەی وادەزانێت ڕێزی لێنراوە.

٦٤- فێڵ كردنی خوای گەورە لە فێڵبازان:

٦٥- خەڵەتاندنی فێلبازان لەلایەن خوای گەورەوە:

٦٦-گاڵتە كردنی خوای گەورە بە گاڵتەجاران:

٦٧- كەنار خستنی ئەو دڵانەی كەلەحەق لایان داوە:

٦٨- تاوان دڵ تێك دەشكێنێت و ئاوەژووی دەكاتەوە:

تاوان دەبێتە مایەی شێواندنی سەرجەم پێوەرەكانی دڵ ودەرونی تاوانكار ،بەشێوازێك كە حەق بەناحەق دەزانێت وەڕاستی بەناڕاستی ،وەخێروچاكە بەشەڕ دەزانێت.

[1] - بڕوانە سەرگوزەشتەی(قریە القرود)لە زنجیرەی (قصص من القران : رضوان جامع رضوان).

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، (بخاری: ٥٥٩٠)بە هەڵواسراوی"معلق"،و (حافظ) هێناویتی لە(الفتح: ٥٤/١٠)گێڕاویانەتەوە، بڕوانە (الفتح المغیث)ی(الحافظ سخاوی: ١٠٥/١).

گومرایی وسەرگەردان دەکرێت وادەزانێت ڕێگای هیدایەتی خودایەتی.کەئەمەش یەکێکە لەسزاکانی تاوانکاری.

٦٩- تاوان دڵ پەردەپۆش دەکات لەخوای گەورە لەدونیاو قیامەتدا :

هەروەکو حوای گەورە دەفەرمێت: (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ * كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ... المطففين:١٤-١٥) واته:نەخێر وانی یە"ئەو نەفامانە تێ ناگەن وبێ دارنابنەوە" بەڵکو دڵیان ژەنگی تاوان دای پۆشیوە لەسەر ئەنجامی ئەو کردەوانەی کەدەیان کرد، نەخێر ڕزگاربوونیان ئەستەمە، چونکە ئەو ڕۆژە بەربەست هەیە لەنێوان تاوانبارن وخوای گەورەدا ، وەلەبینینی ئەو زاتە پیرۆزەدا بێ بەشن.

تاوان وەك ئاستەنگێك وبەرەستێك وایە لەنێوان هەست کردنی دڵ بەگەورەیی فەزڵی خوای گەورە تا بەتەواوی ڕاستی ودروستی یەوە هەست بەگەورەیی ومەزنی خودا بکەن وەگرێ بەستی بەندایەتی لەگەڵدا ببەستن، وەبەختەوەری هەمیشەیی بەدەست بهێنن.بەڵکو بەبەردەوامی تاوان ڕێگرو پەردەپۆشێکی ئەستووری سامناکە لەنێوان ناسینی بەندە بۆ دڵی خۆی و وەلەنێوان دڵی وپەروەردگاری مەزندا.

٧٠- تاوانکار توشی دژوارترین ژیان دەبێت لە دونیاو بەرزەخ وقیامەتدا :

خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى.... طه: ١٢٤) واتە: هەر کەسێك پشت لە یادی خوداو بەرنامەکەی بکات، ئەوا ژیانێکی پڕنەهامەتی ودژواری توش دەکەین ، وەلە قیامەتدا بەکوێری ونابینایی حەشر دەکرێت ولێی دەپرسینەوە.

وەبڕگەی" مَعِيشَةً ضَنكًا " بەسزای گۆڕ لێکدراوەتەوە.کەواتە خوای گەورە ناخۆشترین ژیانی بۆ کەسانێك بڕیارداوە کە پشت لەبەرنامەی خودا دەکەن وسەرپێچی دەکەن. هەرچەندە لەدونیادا بەچەندین نیعمەتی خودا ژیانیان

ڕازاوەتەوە، بەڵام لەناخدا دڵی لەوپەڕی بێزاری وڕیسوایی وحەسرەتی ومەینەتی وهیوا بڕوای دایە. وەلەوپەڕی گومڕایی وسەرخۆشیدایە، بەهۆی مەست بوونی بەحەز وئارەزووەکانی وەحەزی بۆ دەسەلآت ومانەوە...هتد.

بێ گومان سەرخۆشی ومەستی بەدونیاوە ،زۆر مەترسیدار ترە لەسەرخۆشی ومەستی بە مەی خواردنەوە، چونکە دووەمیان هەرکاتێك مەی لێ دوورخرایەوە مەستیەکەی بەری دەدات وبەئاگادێتەوە، بەڵام بەپێچەوانەوە بێ هۆشی ومەستی بەدونیاوە تەنها لەساتەکانی سەرەمەرگدا بەئاگادێتەوە. جا ژیانی ڕیسوایی وسەرشۆڕی وناسۆری بەشی ژیانی یاخی بووان وسەرپێچی کاران لە دونیاو ژیانی بەرزەخ لە پاش مردن وەلە قیامەتدا توندترین سزایان هەیە.

بێ گومان بەختەوەری وئارامی دڵ ودەروون وسەرجەم ئەندامەکانی جەستەی مرۆڤ تەنها بەیادی خوداو ملکەچی بوون بۆ خودا دێتە دی. خوای گەورە دەفەرمێت: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ... النحل: ٩٦) واتە: ئەو بڕوادارانەی کە کاری چاکە ئەنجام دەدەن لەپیاوو ئافرەت، ئەوا توشی ژیانێکی کامەرانی وئاسوودەییان دەکەین لە دونیادا. وەلە قیامەتدا بەجوانترین شێوە پاداشتیان دەدەینەوە لەوەی کەئەوان دەیان کرد.

جا باوەڕو کردەوەی چاکە وئاکاری جوان مایەی فەراهەم هێنانی بەختەوەری وشادی وخۆش گوزەرانی هەردوو دونیایە. وەهەروەها خوای گەورە دەفەرمێت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ... النحل: ٣٠) واتە:واتە ئەوکەسانەی کەچاکەیان ئەنجام داوە لەم دونیادا چاکە دێتە ڕێیان ، وەلەقیامەتدا ڕازاوەترین وئایابترین پاداشتیان هەیە ،کەخۆشترین جێگا ساز کراوە بۆ خواناسان.

وەدەفەرمێت: (وَأَنِ اسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ... هود:٣) واتە:ئەی خەڵکینە داوای لێ خۆش بوون بکەنوتەوبە بکەن بۆ خوای گەورە چێژو خۆشی ولەزەتی ژیانتان پێ دەبەخشێت تا کاتێکی دیاری کراو، وەخوای گەورە پاداشتی هەموو خاوەن چاکەیەك بەزیادەوە دەداتەوە.

کەواتە باوەڕداران وئاکار جوانان وخواناسان سەرفرازی وئارامی دونیاوبەختەوەری قیامەتیان بەدەست هێنا. بە خۆپاراستن لەحەز وئارەزووە چڵێسەکان و دوورکەوتنەوە لە گومانە خراپەکان ، خۆشی وشادی ڕاستەقینەی ڕوح و دڵ و دەرونیان بەدەست هێنا کەلە هەموو خۆشیەکانی دونیا گرنگترو مەزنترە.

تەنانەت لەخواناسان هەیە کە گوزارشت لەم حاڵە دەکات ودەڵێت: ئەگەر پادشاو نەوەکانیان درك بەم خۆشی وچێژە ڕوحی ودەرونیەی ئێمە بکەن ،ئەوا بۆ بەدەست خستنی لەگەڵمان بەشەڕ دێن و بەشیر دەجەنگان لەگەڵمان.

وەهەروەها یەکێکی تر دەڵێت: هەندێ جار ساتی واخۆش بەسەر دڵمدا ڕادەبورێت لە خەیاڵی خۆمدا دەڵێم ئەگەر بهەشتیەکان لەم جۆرە ژیانەدا بن، ئەوا ژیانێکی خۆشیان هەیە.

وەیەکێکی تر دەڵێت: لەم دونیایەدا بەهەشتێکی خۆشی وئارامی ڕوحی هەیە لەدڵ ودەروندا هاوشێوەی بەهەشتی قیامەت. جا هەرکەسێك بچێتە ئەوبەهشتەی دونیاوە، ئەوا بەهەشتی قیامەتی بەنسیب دەبێت وەهەر کەسێکیش دووری بژێت ، ئەوا لەبەهەشتی قیامەت بێ بەش دەبێت.

وەتەنانەت پێغەمبەریش ﷺ ئاماژە بۆ ئەم بەهەشتە دەکات ودەفەرمێت: (اذا مررتم بریاض الجنة فارتعوا، قالوا:وما ریاض الجنة؟قال:ﷺ حلق الذکر.)

[1]واتە: ئەگەر بەلای باخەکانی بەهەشتدا تێپەڕین مشی خۆتان بەرن. ووتیان ئەی پێغەمبەری خودا باخەکانی بەهەشت کامانەن؟ فەرمووی: کۆڕەکانی زیکرویادی خودایە.

وەهەروەها دەفەرموێت: (ما بين بيتي ومنبري روضمة من رياض الجنة.) [2]واتە: لە نێوان ماڵەکەم وبڵندگۆی مزگەوتەکەم باخێکە لەباخەکانی بەهەشت.

جا کاتێ خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ... الأنفطار:١٣-١٤) واتە: چاکە خوازان لەبەهەشت دان وە خراپەکاران لەدۆزەخدان.

واگومان نەبەیت کەمەبەستی ئەم ئایەتە تەنها بەهەشت ودۆزەخی قیامەت بێت؟ بەڵکو لێرەدا مەبەستی سێ قۆناغە بۆ هەریەکەیان کە بەهەشتی دونیاو بەرزەخ وقیامەتە. وەهەروەها سزای دۆزەخی دونیاو بەرزەخ وقیامەت.

جا چ نیعمەت وچێژێك دەگاتە شیرینی وخۆشی ناسینی خودا وپاکی دڵ ودەرون وئاکارجوانی ورەوشت بەرزی؟ وەئایا هیچ ژیانێك هەیە بگاتە ئاستی ژیانی پاکی وساغی پتەوی دڵ؟ کە خوای گەورە ستایشی خۆشەویستی خۆی دەکات کە "ابراهيم ی پێغەمبەر"ە بەهۆی پاکی وساغی دڵ ودەرونی یەوە کە دەفەرمێت: (وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ * إِذْ جَاء رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ... الصافات: ٨٣-٨٤) واتە: وەیەکێك لەپەیڕەوان وشوێن کەوتوانی "نوح" بریتی یەلە (ابراهيم) سەلامی خوای لێبێت. کاتێك ڕووی کردە خواپەرستی بەدڵێکی پاك وساغ وپڕلەباوەڕەوە.

کە گرنگی وبەنرخی ومەزنی ئەوجۆرە دڵە لەقیامەتدا دەردەکەوێت کە چەندە کاریگەری هەیە لەسەر دیاری کردنی پاشەڕۆژی خاوەنەکانیان. کە خوای گەورە

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن لغيره)ە، (ترمزی: ٣٥٠٩، ٣٥١٠) و(امام احمد: ٣/١٥٠)گێڕاویانەتەوە، بڕوانە (السلسلة الضعيفة: ١١٥٠).

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحيح)ە، (بخاری: ١٩٥)وە (مسلم:٩/١٦٠نووی)گێڕاویانەتەوە.

ئەو دیمەنانەمان دەخاتە پێش چاو دەفەرمێت: (يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ * إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ... الشعراء: ٨٨-٨٩) واتە: ئەو ڕۆژەی"قیامەت" کە نەماڵ وسامان وکوڕو نەوە هیچی فریادڕەسی نی یە وفریای مرۆڤ ناکەوێت، تەنها مەگەر کەسێك خاوەنی دڵێکی ساغ وپاك وپڕ لەبڕوا نەبێت.

ئاکارەکانی دڵی پاك وساغ

دڵی پاك وساغ: ئەو دڵەیە کەساغ وپاك وسەلامەت بێت لەهاوبەشی و"شیرك" ڕق وکینەو حەسودی وچروکی ولـووت بـەرزی وحەزکردن بەدەسـەلات. پـاك بێـت بەدووربێت لەهەموو بەڵایەك کە دوورەبخاتـەوە لـە خـوای گـەورە ، دوور بێـت لـە هەموو گومانێك لە ڕاستیتی خودا. دووربێت لە هەموو ئارەزوویـەك ببێتـە مایـەی سەرپێچی و یاخی بوون لە خودا. وە دووربێت لە هـەموو شتێك کـە لات دات لـە بەمەبەستی خودا. وە دوور بێت لە هەموو ئاستەنگێك و بەربەستێك کە دایبڕێت لە خودا. جا ئەمیە دڵی ساغ و پاك –کەلە دونیا و قیامەت دا لە بەهەشتی شـادی و کامەرانی دا دەژێت.

هۆکارەکانی خراپ بوونی دڵ

دڵی مرۆڤ بۆ ئەوەی دوور بێت لە خراپ بون و شێواوی پێویستە پارێزراو بێت لـە پێـنج بـەڵای کوشـندە. لـە (شـیرك) کـە دژی یەکتاپەرسـتیەیە ،لـە (بیدعـە) تازەگەری لە ئایندا کە دژی سوونەتە ،وە لە (ئارەزوو بازی) کە دژی گوێڕایەڵیە ،وە لـە (بێئاگـایی) کـە دژی یـادی خودایـە ، وە لـە (حـەزەکان) کـە دژی دڵسۆزیە. جا ئەم پێنجە هۆکاری تێکدان و شێواندن و خراپ بوونی دڵە.

مرۆڤ پێویستی بە پشتیوانی خودایە تا ڕێنمایی بکات بۆ ڕاست و ڕەوان

جا بۆ ئەوەی دڵی مرۆڤ دووربێت لە بەڵایانە. وە ڕێنمایی بکرێت بـۆ سـەر ڕێگـای ڕاسـت و ڕەوان و لـە نەخۆشـی و ناخۆشـیەکانی دڵ سـەلامەت بێـت. پێویسـت هەمیشە داوای هاوکاری و کۆمەکی لە پەروەدگاری مەزن بکات تا ئەو شا ڕێگایـە

وون نەکات و لە نێو کوچ و کۆڵانەکانی نەهامەتیدا بزر نەبێت. چونکە شا ڕێگای ڕاست و ڕەوان (صراط المستقیم) پێویستی بە هیمەت و هەوڵ و کۆشش و کاروئاکاری جوان هەیە لە ناخ و دەرەوەشدا. جا وردەکاریەکانی (شارێگای ڕاستی) زۆرن. دوور نییە مرۆڤ هیچی لێ بزانێت ، لەوە دەچێت شتی زۆری لێ بزانێت.

لەوە دەچێت ئەوەشی کە بیزانێت بە هۆکاری تەمەڵی و تەوەزەلی‌یەوە یان هەر ئاستەنگێکی ترەوە بۆ بەرجەستە نەکرێت. وە دوور نییە ئەوەشی کە دەزانێت بۆی بچێتە سەر ،وە دەشێت ئەوەشی گەر بەرجەستەی دەکات دلسۆزی ئیخلاسی تێدا نەبێت. وە دەشێت ئەوەی کە بەرەستەی دەکات بەو پەڕی دڵسۆزیەوە بەڵام تەواو پڕو پوخت نەبێت یان ببێت. جا ئەمانە و چەندانی تری هاوشێوەی ئەمانە ڕۆژانە چەندین بارە دەبێتەوە. جا پێویستە هەمیشە داوای کۆمەك و سەرفرازی لە خودای گەورە داوا بکەین

نەزانین و ستەم کاری بنەڕەتی دەرونی ئادەمیزادە

بنەڕەتی دەروونی ئادەمیزاد بریتی‌یە لە نەزانین و ستەم کاری جا هەرکاتێ ئادەمیزاد گەڕایەوە سەر بنەڕەتی خۆی ئەوا ڕێگەی هیدایەت و ڕاستی نادۆزێتەوە و گومڕا دەبێت. هەر ئەوەیە خودای گەورە دووڕوەکانی گەڕاندۆتەوە سەر بنەڕەتی سروشتی خۆیان بەهۆی تاوان کاریەوە.

خوای گەورە لە سەر (شارێگای ڕاستی یە) (صراط المستقیم) لە هەموو بڕیار و فەرمان و ڕێگرتن و قەدەغە کردنێك دا. خودای گەورە بە دانایی وزانایی خۆی ڕێنمای وهێدایەتی ئەو کەسانە دەدات کە مەبەستێتی بۆ سەر (شا ڕێگای ڕاستی) وە ئەو کەسانەی کە مەبەستیان نیە دووریان دەخاتەوە و هیدایەتیان نادات چونکە شایستەی ئەو شارێگایە نین.

جا له ڕۆژی قیامەتیشدا خوای گەورە شارێگایەك دروست دەكات بۆ بەندەكانی تاوەكو لە ڕێگەیەوە بگەنە ڕەحمەت و بەزەیی و میهرەبانی خودا. چونكە خودای گەورە شا ڕێگای ڕاستی یە. خودای گەورە لە ژیانی دونیا دا شارێگایەكی بۆ سەرجەم بەندەكانی هەڵبژاردووە و دەست نیشانی كردووە. وە داوای لە هەموان كردوە لەو شا ڕێگایە لانەدەن و لە سەری بەردەوام بن كە خۆی لە خۆیدا حوجە و بەڵگەیە.

وە لە قیامەت دا خوای گەورە دیسانەوە شارێگایەك دیاری دەكات[1] بۆ گەیشتن بە خەڵاتی خودای كە بەهەشتە جا هەركەسێك لە دونیادا لە سەر ئەو شارێگەیە سەقامگیر بووبێت ئەوا بە ئاسانی دەتوانێت لەو پردی شارێگەیەی قیامەتدا بپەڕێتەوە. سەقامگیرانە هەنگاو بنێت وە نوور و ڕووناكی باوەڕەكانیان دەدرەوشێتەوە و گۆڕ و قیامەت وڕێگای (سیراط) یان بۆ دەكاتە چراخان. بەڵام ئەو كەسانەی كە لە دونیادا لەو شارێگایەدا لایان داوە و ترازاون یان خزاوون. ئەوا ناتوانن لە سەر ئەو شارێگایەی قیامەتدا بپەڕنەوە و سەقامگیر بن ،هەرچۆن لە دونیادا سەقامگیر نەبوون.

وە تاریكی وسامناكی و گۆڕوحەشەر و قیامەت و سەر پردی (سیراط) یان دەكاتەوە شەوەزەنگ قولابە دركاوەیەكانی سەر پردەكە ڕێگریان دەكات و ناتوانن لێی دەربازبن. چونكە ئەو ڕووناكیانەی لە دونیادا هەبوو ئەمانە بە تاریكی و تاوان و سەرپێچی كردنی خودا سیا پۆشیان كردوو لە دەستیان دا و نغرۆی نێو تاریكستان نەفامی و ستەمكاری بوون. ڕێكردنیان لە سەر ئەو پردە وەك پاشگەز بوونەوەیانە و هەڵهاتنیانە لە شارێگای خواپەرستی لە دونیادا. وە هەروەها خوای گەورە كانیاوی سازگای (كوثر) ی سازكردووە بۆ ئاو خواردنەوەی ئەو كەسنەی

[1] – مەبەستی لەشارێگای دونیا"ئاینی ئیسلامە"، وەمەبەستی لەشارێگای قیامەت"پردی صیراط". "وەرگێر"

کـە لـە دونیـادا تینـوو و تامـەزرۆی شـەرعی خـودا بـوون. بـەو ئەندازەیـە ئـاو دەخۆنەوە. وە یاساغ و قەدەغەی کردووە لە سەر ئەو کەسانەی کـە پشـتیان لـە شەرعی خودا کردووە و لێی هەڵهاتوون.

جا ئەگەر بێتو بە چاوی تێرامان و ووردبینانەوە ژیرانە بڕوانینە قیامەت و دونیا – بۆمان روون دەبێتەوە کە دونیا کێڵگەی قیامەتە چی بچێنیت تیایدا لـە قیامەتـدا دەیدوریتەوە. پلە و پایەو خەڵاتی خودای و پێگـەکانی بەهەشـت بەنـدە لـە سـەر رێژەی باوەڕو کاری چاکەخوازی لە دونیادا. وە بە پێچەوانەشەوە خودا پەنامان بدات.

٧١-تـاوان و تـاوانکاری دەبێتە مایەی ترازان و خزان لە سەر شاڕێگای ڕاسـتی "صراط المستقیم":

بنەڕەتی تاوان و جۆرەکانی

بەهۆی ئەوەی تاوان پۆلین و ریزبەندی و جۆری زۆری هەیە. هەر بۆ ئەم مەبەستە لەم بابەتە کورتەدا بە پشتیوانی خودای گەورە تیشك دەخەینە سەریان و دەڵێین:

بنەڕەتی تاوان دوو بنەمایە:

(جێ بەجێ نەکردنی ئەرك و فەرمان،وە ئەنجامدانی قەدەغە کراوەکان)

واتە: جێبەجێ نەکردنی ئەرك و فەرمانێکی خودای کە پێویستکراوە لـە سـەرت. کە ئەمە خۆی لە خۆیدا تاوانە. هەروەها ئەنجامدانی یاساغ کراو و قەدەغە کراوێك کە پێویستکراووە لە لایەن خوداوە کە دوور کەویتەوە لێی. جا ئـەم دوو جـۆرەی تاوان بوو کە هەر یەکە باوکانی (جن و ئادەمیزاد) ی پێتاقیکرایەوە. یەکـەمیان (ئیبلیس) بـوو فـەرمانی پێکرا بە ئەنجامـدانی ئـەرکی سـوجدە بردنـی رێـز بـۆ (ئادەم) دووەمیان (ئادەم) بوو کە هەستا بە ئەنجامـدانی قەدەغـە کراوێك کـە نەدەبوایە بیکردایە. جا هەریەکەیان دابەش دەبێت بە پێی ویست و مەبەستی دڵ. وەهەروەها بە پێی ئەندامەکانی جەستە لە ڕواڵەتـدا ، واتـە پەیوەسـتە بـە مـافی

خودا و مافی خەڵك. هەرچەندە ئەوەی پەیوەندی بە مافی خەڵکیەوە دەبێت هەر دەچێتە ژێر ناوی مافی خوداوە. بەلاّم پەیوەستکراووە بە داواکردنی خاوەن مافەکە لە خەڵك یان دەست بەردار بوونی لەو حەق و مافە.

پاشان تاوان دابەش دەبێت بۆ چوار جۆر:

(موڵکیەکان ، شەیتانیەکان ، دڕندەییەکان ، ئاژەڵیەکان)

تاوانەموڵکیەکان (الملكية)

تاوانەموڵکیەکان: واتە خۆ نواندن بە هەندێ ئاکاری نەشیاو و ناشایستە بۆ خود بەندەکان. وەك نواندنی ئاکارەکانی پەروەردگاریەت (الربوبية) وەك خۆ بە مەزن زانین ،خۆ بە پیرۆز زانین ،خۆ بەبڵند زانین ، خۆ بە پەرستراو زانین ،کە شایستەی مرۆڤ نیە و لەو سنورە دەرچونی مرۆڤە لە توانا و قەوارەی خۆی ،تەنانەت شەریك و هاوەڵدانان بۆ خودای گەورەش دەگرێتەوە.

جۆرەکانی هاوبەشی بڕیاردان (الشرك)

هاوبەش بڕیاردان بۆ خودا دوو جۆرە:

١. هاوبەش بڕیاردان لە ئاکار و ناوە جوانەکانی و هاوەڵ بۆ پەیدا کردن لە پەرستندا.

٢. وە هاوبەش بڕیاردان لە مامەڵە کردن لە گەڵ خودادا.

کە ئەم بەشەیان هەندێ جار مرۆڤ ناباتە دۆزەخەوە هەرچەندە خودی ئەو کارە پوچەڵ دەکاتەوە کە هاوبەشی تێدا بڕیاردراوە.

جا ئەنجامدانی تاوانە موڵکیەکان بە گەورەترین و مەترسی ترین تاوانبارن دەژمێرێن. چونکە بەرامبەریان لە پەروەردگار گرتووە و خۆیان بە هاوبەشی دەزانن لە خودایەتی و پەروەردگاریەتیدا. بە بێ زانست و زانیاری قسە لە خودا و خەلق و شەریعەتیدا دەکەن و خۆیان لەو بە باشتر دەزانن.

ئەم جۆرە تاوانە هەڵوەشێنەرەوە و پوچەڵکردنەوەی کارەباشەکانە.

تاوانە شەیتانیەکان

تاوانە شەیتانیەکان: واتە خۆچواندن بە ئاکارەکانی شەیتان لە بوونی "حەسودی وبوغزوکینەو ڕق وفێڵ وخەڵەتاندن وسەرپێچی وڕێگری لەچاکەو فەرمان کردن بەخراپە وبیدعەو وتازەگەری لە ئاینی خودادا. وەگومڕاکردن "واتە ئەم جۆرە ئاکارە شەیتانیانە ئەنجام دەدات وتاوانبار دەبێت وژیان بەخودی خۆی وخەڵك وكۆمەڵگا دەگەیەنێت وهاولآتیەکی چاك خواز نابێت ، وەئەم جۆرە تاوانە بەڕیزبەندی دووەم دێت لە مەترسیدا لەپاش تاوانە مولکیەکان.

تاوانە دڕندەییەکان وئاژەڵیەکان

<u>تاوانە دڕندەییەکان"السبعیة"</u>: واتە ئەنجام دانی ئاکارە ناشرین ودڕندەییەکان کە مایەی مەترسیە بۆ خودی خۆی وچواردەورەکەی. وەك ئەنجام دانی دوژمنایەتی ، تووڕەیی، خوێن ڕشتن، چەوساندنەوە، بێ بەزەییەتی، هەلپەرستی، ستەمکارێتی...هتد.

<u>تاوانە ئاژەڵیەکان"البهیمة"</u>: واتە سووربوون لەسەر ئەنجامدانی ئاکارە ئاژەڵیەکان کەئاژەلآن پێی ناسراون وپیشەیی هەمیشەییانە.وەك: سووربوون لەسەر تێرکردنی بێ مەرجی حەزوئارەزووی برسێتی وسێکس، کە دەبێتە مایەی دروست بوونی (دزی وزیناو داوێن پیسی) ، هەروەها خواردنی ماڵ وسامانی هەتیوان وخەڵکی بەناحەق، چروکی وڕەزیلی، ترسنۆکی وشەپرزەیی وسەرکەشی، بەرەلآیی، بێ ئابڕووی وبێ شەرمی...هتد.

جا ئەم جۆرەیان زۆرینەی خەڵکی تێ کەوتوون بەهۆی نەتوانینی ئەنجامدانی هەریەکە لەتاوانە "مولکی ودڕندەییەکان"زۆرینە گیرۆدەی ئەم جۆرە تاوانانەبوونەتەوە. وەهەروەها ئەم جۆرەیان دەرگاو دەروازەی چوونە شێوی دونیای تاوانەکان وبەشەکانی تری تاوانکاریە، بەشێوەی کەمەندکێش کردنیان لەم

بەشـەوە بـۆ جـۆری تـری تاوانـە درندەییـەکان وشەیتانیەکان.پاشـان بوغرابـوون ودژایەتی کردنی خودای گەورە هەنگاودەنێت.

تاوانکاری پۆستەی بیٚ باوەڕی یە

جا هەرکەسێك بەچاوی تێڕامانەوە وردبیتـەوە لەوڕاستیانە،بۆی ڕوون دەبێتـەوە کـەتاوان وتاوانکـاری پۆسـتـەی هاوبەشـی دانـان وبـیٚ بـاوەڕی ودژایـەتی کردنـی پەروەردگارە. سەرەتاکەی تاوانە وەکۆتایەکشی بیٚ باوەڕی یە.

بەشی سێ یەم:

تاوانە بچوك وگەورەكان

وەگەورەترین تاوانە گەورەكان

تاوان دوو جۆره:

گەورەو بچوك

بێ گومان تاوان دوو جۆری هەیە گەورەو بچوك. ئەم ڕاستیەش هەریەکە لەقورئان وسونەت وتێکڕای هاوەڵان وشوێن کەوتوانیش تەنانەت پێشەوایانیش سەلماندویانە.

خوای گەورە دەفەرموێت: (إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلاً كَرِيمًا... النساء:٣١) واتە: ئەگەر ئێوە خۆتان بپارێزن لەتاوانە گەورەکان کە قەدەغەکراوە ، ئەوا چاوپۆشی لەتاوانەکانی ترتان دەکەم ودەتان خەینە خۆشترین وسازگارترین شوێنەوە "کەبەهەشتە".

هەروەها دەفەرمێت: (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ... النجم:٣٢) واتە: ئەوانەی کەلە تاوانە گەورەکان خۆیان دەپارێزن تەنها گوناهەبچوکەکان نەبێت.

کردەوە چاکەکان پوچەڵ کەرەوەی تاوانە بچوکەکان

لە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (الصلوات الخمس: والجمعة الى الجمعة، ورمضان الى رمضان، مكفرات لها بينهن اذا اجتنبت الكبائر.) [1] واتە: پێنج نوێژە فەرزەکە ، هەینی بۆ هەینی، ڕەمەزان بۆ ڕەمەزان. سڕینەوەی تاوانە بچوکەکانن کەلەو نێوەندەدا ئەنجامت داوە، بەمەرجێك خۆت بپارێزیت لەتاوانە گەورەکان.

<u>ئەو کردەوانەی تاوان دەسڕنەوە سێ پلەیان هەیە:</u>

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم: ١٤-١٦/٢٣٣)گێراویانەتەوە.

١. لەبەر بچوکی کارەکە ولاوازی ودڵسۆزی تیادا تەنها تاوانە بچوکەکان بسڕێتەوە یان نا. لە شێوەی چارەسەرێکی بێ هێزدایە کە لەبەرامبەر نەخۆشی یەکی کەمدا دەوەستێتەوەوچارەی دەکات.

٢. کارە چاکەکە ڕووبەڕووی تاوانەکە دەوەستێتەوە وەبە تەواوی دەیسڕێتەوە.

٣. لەبەرگەورەیی وبەهێزی کارە چاکەکە جگە لەسڕینەوەی تاوانە بچوکەکە ،ڕووەو سڕینەوەی تاوانە گەورەکانیش هەنگاو دەنێت وکاریگەریان تێ دەکات.

وەلە هەردوو (صحیحین) دا هاتووە ، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (الا أنبئكم بأكبر الكبائر؟ قلنا: بلى يا رسول الله. فقال: ﷺ: الإشراك بالله والحقوق الوالدين، وشهادة زوور.) [1] واتە: ئایا لەگەورەترین تاوانە گەورەکان ئاگادارتان کەمەوە؟ ووتیان:بەڵێ ئەی پێغەمبەر. پێغەمبەرﷺفەرمووی: هاوبەش بڕیاردان بۆ خوای گەورە، وەئازاردانی دایك وباوك، وەشایەتی دانی ناحەق وناڕاست.

وەهەروەها لەهەردوو (صحیحین) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (اجتنبوا السبع الموبقات، قيل:وما هن يارسول الله؟ فقالﷺ: الإشراك بالله ، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل مال اليتم، وأكل الربا، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصات الغافلات المؤمنات.) [2]واتە: خۆتان بپارێزن لە حەوت تاوانە بەهیلاك بەرەکان. ووتمان:کامانەن ئەی پێغەمبەر، فەرمووی: هاوبەشی بڕیاردان بۆ خوای گەورە، سیحروجادوگەری، وەکوشتنی مرۆڤ بەناحەق، وەخواردنی ماڵی هەتیو بەناحەق، وەسووخواردن، وەهەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ، وەبوهتان هەڵبەستن بۆ ئافرەتانی باوەڕدارانی پاك وبێ ئاگا.

وە لەهەردوو (صحیحین) دا هاتووەکە: (سئل: اي الذنب أكبر عندالله؟ قالﷺ: وإن تدعوا لله نداً وهو خلقك، قيل: ثم أي؟ قال: ان تقتل ولدك مخافة ان يطعم

---

[1] —ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٢٦٥٤)وە (مسلم:٢/٨٤نووی)گێڕاویانەتەوە.

[2] —ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٢٧٦٦)وە(مسلم:٢/٨٥نووی)گێڕاویانەتەوە.

معك ، قال: ثم اي؟ قال: ان تزني بحليلة جارك. فأنزل الله تصديقها: ((وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ... الفرقان:٦٨)) [1] **واتە: پرسيار كرا لەپێغەمبەر: كام تاوانە بەگەورە دادەنرێت. پێغەمبەری خوداﷺ فەرمووی: هاوەڵێك بۆ خودا بڕیاربدەیت كەچی ئەویش دروستی كردووی، پاشان پرسیان چی تر؟فەرمووی: منداڵەكەت بەناهەق بكوژی لەترسی برسێتی. پاشان پرسیان چیتر؟ فەرمووی: وەزیناو داوێن پیسی بكەیت لەگەڵ حەلاڵی هاوسێكەتدا.جا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ڕەوانە كرد:** (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُــونَ... الفرقان:٦٨) **واتە: ئەو كەسانەی كە هاوەڵ وپەرستراوێك بۆ خودا بڕیار نادەن وەمرۆڤ بەناحەق ناكوژن وەداوێن پیسی ناكەن.**

ژمارەی تاوانە گەورەكان

لە دەست نیشان كردن وژمارەی تاوانە گەورەكاندا دوو ڕای تایبەت هەیە:

ڕای یەكەم: دەڵێن تاوانە گەورەكان دەست نیشان كراوو ژمێرراوە.

ڕای دووەم: دەڵێن دەست نیشان نەكراوە

ئێستاش دێینە سەرهەریەكەیان:

ڕای یەكەم:

پێیان وایە تاوانە گەورەكان دەست نیشان كراوە، بەلام لەدیاری كردنی ژمارەیاندا ناكۆك وجیاوازن. (عبدالله ی بن مسعود) دەڵێت: ژمارەیان چوارە. (عبدالله ی بن عمر) دەڵێت: ژمارەیان حەوتە. (عبدالله ی‌بن عمرو بن عاص) دەڵێت: ژمارەیان نۆیە.

وەهەندێكی تر پێیان وایە ژمارەیان یانزەیە. وەكۆمەڵێكی تر پێیان وایە ژمارەیان"حەفتایە".وە (ابو طالب المكی) دەڵێت:پاش كۆكردنەوەی ووتەی

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە، پێشتر باسمان كردووە.

هـاوەڵانی پێغەمبـەرﷺ لـەم بارەیـەوە ،وەکـۆم کـردەوە پـاش لێکدانـەوەی بـۆم دەرکەوت کە ژمارەی تاوانە گەورەکان بەم شێوەیەیە:_

- (چوار) تاوان لەدڵدا: کەبریتی یەلە هاوبەشی بۆ خودا بڕیاردان، سووربوون لەسەر تاوان، وەمەویست بوون وبێ هیوابوون لەڕەحمەتی خودا، وەبـێ بـاکی لـە سزای خودا.
- (چوار) تاوان لە زمان: کـەبریتین لـە شـایەتی درۆ، بوهتـان هەڵبەسـتن بـۆ ئافرەتانی داوێن پاك ، سوێندی درۆ ، سیحرو جادوگەری.
- (سـێ) تـاوان لـە سـك دا: مـەی خواردنـەوە ، خـواردنی مـاڵی هـەتیوان بەناحەق، وەسووڕیبا خواردن.
- (دوو) تاوان لە داوێن"دامێن": داوێن پیسی" زینا "، نێربازی.
- (دوو) تاوان لەدەست دا: کوشتن ودزین.
- (یەك) تاوان لە قاچەکاندا: هەڵهاتن لەبەرەکانی جەنگ.
- (یەك) تاوان کە هەموو جەستە تێیدا بەشدارە: کەبریتی یە لەئازاردانی دایك وباوك.

ڕای دووەم:

ئەوانـەی کەدەسـت نیشـانیان نـەکردووە: پێیـان وایـە کەدەسـت نیشـان وژمـارە نەکراوەو ڕای تایبەتیان هەیە لەم بارەیەوە:

هەیانە دەڵێن: هەرتاوانێك خوای گەورە لە قورئاندا ڕێگری لێ کردبێت،ئەوا تاوانی گەورەیە. وەهەروەها هەرتاوانێکش پێغەمبەرﷺلە سونەتدا ڕێگـری لـێ کردبێـت ئەوا تاوانی بچووکە.

وەڕای تریـان هەیـە دەڵێـت: هـەرتاوانێك ڕێگـری کرابـوو بـەتورەبوون ونـەفرەت وسزاوهەڕەشە لەئەنجام دانی کرابێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە.وەهـەرتاوانێکش لـەم سیانە بەدەربوو ،ئەوا تاوانی بچوکە.

وەهەروەها ووتراوە: هەرتاوانێك لەتۆڵەیدا سزای حەدی بۆ دانرابێت لە دونیاو وەلەقیامەتدا بەڵێنی سزا درابێت بۆی ،ئەوا تاوانی گەورەیە. جگە لەمە تاوانی بچوکە.

هەروەها ووتراوە: هەرتاوانێك لەهەموو شەریعەتەکاندا حەرام وقەدەغەکرابێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە. وەهەر تاوانێکیش تەنها لەشەریعەتێکدا قەدەغەکرابێت ،ئەوا تاوانی بچوکە.

وەهەروەها ووتراوە: هەرتاوانێك کەخوداو پێغەمبەری خودا نەفرەتیان لەبکەرونەنجام دەرەکەی کردبێت ،ئەوا تاوانی گەورەیە.

وە ووتراوە: هەر تاوانێك لەسەرەتای سورەتی "النساء" باس کرابێت، ئەوا تاوانی گەورەیە کە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ... النساء: ٣١﴾ .

ئەو پێرەی کە تاوان لەلایان هەرهەمووی یەك ئاستە:

ئەم پێرە دەڵێن: تاوانەکان گەورەوبچوکیان نی یە و وەهەموویان یەك ئاستە، چونکە تاوان زیان بە خوای گەورە ناگەیەنێت وکاریگەری لەسەر خودای گەورە نی یە. هەربۆیە ناکرێت هەندێکیان لەلای بچوك بێت وئەوانی تر گەورە. بەڵکو پوختی بابەتەکە لەبوێری وسنوور شکاندنی تاوانکارانە کە دەوێرن وجەرائەت دەکەن لە سنوور شکاندن وسەرپێچی کردنی.

جا هەرکەسێك سنوور بشکێنێت بێ گوێی خوای گەورە بکات ئەوا تاوانی ئەنجام داوە.کاتێك کەسێك مەی دەخواتەوە یاخود زینایەك دەکات و بەحەرام وقەدەغەکراوی نازانێت ، ئەوا لێرەدا دووشتی کردووە کە لەنێوان نەفامی وخراپەکاریدا ، جا لێرەدا ئەوکەسە نابێت سزابدرێت ، چونکە نەفام ونەزانە. بەڵام ئەگەر زانی کە قەدەغەکراوو حەرامە ،بەڵام هەرسوور بوو لەسەر ئەنجام

دانی ئەوا تاوانێکی گەورەی ئەنجام داوە لەبنەڕەتدا کەبریتی یە لە "بوێری وچاونەترسی" لە شکاندن وسنور بەزاندنی قەدەغەکراوەکانی خوای گەورە.

وەدەڵێن: خراپی تاوان بریتی یە لەگوێ نەدان بەفەرمانی خوای گەورەو پشت گوێ خستنی و بوێری وچاونەترسی لە ئەنجامدانی وسەرپێچی کردنی. کەئەمەش هیچ جیاوازی یەك نی یە لەنێوان تاوانەکاندا.

وەدەڵێن: پێویستە مرۆڤ تەماشای گەورەوبچوکی تاوان نەکات ، بەڵکو پێویستە تەماشای گەورەیی ئەو خودایە بکرێت کەتاوانی بەرامبەر دەکرێت ویاساو فەرمانی دەشکێنرێت.جا ئیتر لەم حاڵەتەدا جیاوازی لە نێوان تاوانەکاندا نی یە.

جا ئەگەر پاشایەك فەرمان دەرکات بۆ دووکەس کە بچێت بۆ شارێك وکارێکی پێ بسپێرێت کەئەنجامی بدات ، کاتێك کەهیچیان کارەکە نەکەن سەرپێچی دەکەن. ئایا هەردووکیان هەر فەرمانی پاشایان پشت گوێ نەخست؟ ئایا هەردووکیان بەهەمان چاو تەماشا ناکات؟ وەسزایان نادات؟

وەهەروەها دەڵێن: جا ئەگەر کەسێك سەد دەرهەمی بدات ئەو زەکاتی نەداو سەرپێچی کرد، وەهەروەها کەسێکی تریش هەزار دەرهەم ئەوا ئەویش زەکاتی نەداو سەرپێچی کرد. ئایا هەردووکیان هەر یەك تاوانیان نی یە؟ کەرێکگری یەو زەکات نەدانەبەبێ ڕەچاوکردنی ژمارەو ڕێژەی زۆری وکەمی ماڵەکەی.

گەورە ترینی تاوانە گەورەکان

هاوبەشی بریاردان بۆ خودا

لادانی پەردە لەسەر ئەم بابەتە:

خوای گەورە سەرجەم پێغەمبەرانی ڕەوانە کردووە وکتێبە پیرۆزەکانی ناردووە وەزەوی وئاسمانەکانی دروست کردووە تەنها بۆ یەك مەبەست کەیەکتاپەرستانە بپەرسترێت وگوێڕایەڵی وملکەچی تەنها بۆ ئەوبێت. (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ... الذاريات:٥٦) واتە: ئێمە پەری وئادەمیزادمان تەنها بۆ خواپەرتی دروست کردووە.

وەدەفەرمێت: (وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ... الحجر:٨٥) واتە: ئێمە زەوی وئاسمانەکان وهەرچی لەنێوانیاندایە ،تەنها بۆ چەسپاندنی حەق دروستمان کردووە.

وەدەفەرموێت: (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا.... الطلاق:١٢) واتە: خوای گەورە ئەو زاتەیە کە حەوت چینی ئاسمانی دروست کردوەو زەویشی بەوێنەی ئەوان وەفەرمانی خودا لەنێوانیاندا دادەبەزێت وجێ بەجێ دەبێت تا ئاگاداربن وبزانن کە خوای گەورە بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ وبەتوانایە.وەخوای گەورە بەزانست وزانیاری خۆی گەمارۆی هەموو شتێکی داوە.

وەهەروەها دەفەرموێت: (جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلاَئِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُواْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ... المائدة:٩٧) واتە: خوای گەورە کەعبەی کردووە بەهۆی هەستانەوەو بوژاندنەوەی خەڵکی"لەهەر دوو دونیادا"،هەروەها مانگە حەرامەکان ودیاری قوربانیە دیاری کراوەکانی داناوە، تابزانن وئاگادار بن کەخوای گەورە ئاگادارە بەهەرچی لەئاسمانەکان وزەویدایە، وە خوای گەورە بەهەموو شتێك زانایە.

خوای گەورە لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوەدەکات مەبەست لەدروست کردن وشەریعەت ناردندا، بریتی بووە لەوەی کە خەڵکی ناوو سیفات وئاکارەکانی خودا بناسێت و بەتاك وتەنها ملکەچی وبەندایەتی بۆ ئەو ئەنجام بدەن. وەخەڵکی لەنێو خۆیاندا دادپەروەربن ، ئەو دادپەروەریەی کە هەمو ئاسمانەکان وزەوی لەسەر بنیات نراوە. وەهەروەها دەفەرمێت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ... الحديد:٢٥) واتە: ئێمە پێغەمبەرەکانمان ڕەوانە کردووە هاوڕێ لەگەڵ موعجیزاتی ڕووندا، لەگەڵ کتێبە پیرۆزەکاندا، تەرازو

پێوەری شەرعی ودادپەروەرەمان ڕوون کردووەتەوە تاوەکو خەڵکی دادپەروەری بەرپابکەن وجێ بەجێی بکەن.

خوای گەورە مەبەستی لەڕەوانە کردنی پێغەمبەران وناردنی کتێبە پیرۆزەکان بریتی بووە لەبەرپاکردنی دادپەروەرێتی. وەچڵەپۆپەی دادپەروەرێتی بریتی لە بەتاك وتەنها پەرستن وناسینی خودای گەورە. وەلە بەرامبەریشدا چڵەپۆپەی ستەمکاری ونادادپەروەرێتی بریتی یە لە هاوبەشی بڕیاردان بۆ خوای تاك وتەنها. هەروەکو دەفەمێت: (إن الشرك لظلم عظيم) جا هەر بۆیە "هاوبەشی وبڕیاردان"بۆ خوای گەورە بەگەورەترین تاوانە گەورەکان هەژماردەکرێت.

کەواتە بەرێژەی دووری ونزیکی لەبنەمای دادپەروەرێتی کەمەبەستی خوای گەورەیە، ئەوا ڕێژەی حەق وناحەق وەهەروەها حەرام وحەلاڵ دیاری دەکرێت. تەنانەت لە کردارو ئاکارەکانیشدالە خواپەرستی وسەرپێچیشدا. جا چونکە هاوبەش بڕیاردان بۆ خودا تەواو پێچەوانەیە لەگەڵ بنەمای دادپەروەرێتی، هەربۆیە بەگەورەترین تاوان هەژمێردەکرێت ووەبەهەشت لەسەر ئەنجام دەرەکەی قەدەغە دەکرێت ووەماڵو خوێنی حەلاڵ دەبێت، وەهیچ کارێکی لێ قبوڵ ناکرێت، وەهیچ تکایەکی تاوانکاران نایگرێتەوە. چونکە هاوبەش دانەر "مشرك" نەفامترین وگەوج ترین کەسە کەدەچێت دروست کراو دەهێنێتە ڕیزی بەدیهێنەرو دروستکەر. بەم پێ یە دەبێتە ستەمکارترین کەس کەستەم لەخۆی وبونەوەر دەکات.

بیانووی هاوبەش دانەران

لێرەدا هاوبەش دانەران پێیان وایە کەمەبەستیان لە هاوبەش بڕیاردان بۆ خوای گەورە.مەبەستیان بەگەورەو مەزن ڕاگرتنی خوای گەورەیە کەڕاستەوخۆ پەیوەندی پێوە ناکەن، بەڵکو هانا بۆ کەسانی پلەوپایە بەرز بەرن تا تکایان بۆ بکات وکاریان بۆ ئاسان بکات بەنمونەی پادشاکانی سەر ڕووی زەوی.

واتە ئەو هاوبەشیە وەك هۆكارێك و واستەیەك بووە بۆ گەیشتن بەخودای مەزن.
(وما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفي... الزمر:٣٠) .

جا هەربە بەكارهێنانی ئەم هۆكارو تاكاكرانە ، دەبێتە مایەی خەشن وتوڕەیی خوای بالأدەست ، وەمانەوەی هەتاهەتایی ئەوكەسانە لەناو ئاگر. وەدەبێتە مایەی خوێن ڕشتنیان ومالّ وسامان حەلاڵ بوونیان.

جا لێرەدا پرسیارێك سەر هەلّ دەدات ئەویش ئەوەیە: ئایا دەگونجێت خوای گەورە ڕێگا بدات بۆ بەندەكانی بۆ نزیك بوونەوە لێی ،پەنابەرنە بەر تكاكەرو ناوبژیوان ونێوەندێك ؟ ئایا قەدەغەكردنی ئەمە تەنها لە ڕێگەی شەریعەتەوەیە ؟ یاخود هەر بەسروشتیش ئەمە ناشیرین وژیریش ڕێگری ئەوە دەكات كە شەریعەت ڕێگەی پیّ نەدات؟

بەڵكو شەریعەت هاتووە بۆ دیاری كردن وڕێگری لەو شتانەی كەلە ڕوانگەی ژیریشەوە ناشیرین وناپەسەندن. وەئەم هاوبەشی دانانەش لەهەموو شتەكانی تر ناشیرین ترو ناڕەوا ترە.

جا نهێنی چی یە هاوبەشی لەنێو هەموو تاوانەكاندا لیّ خۆش بوونی نی یە؟ ئەوەتا خوای گەورە دەفەرمێت: (إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء... النساء:٤٨) واتە: خوای گەورە جگە لەتاوانی هاوبەشی بۆ خوا بڕیاردان لەهەمووتاوانێكی تر دەبورێت.

جا لەم پرسیارە وردبەرەوە وبەبیرو هۆش ودلّ هەڵیسەنگێنە و بەكەمی نەزانی ، چونكە هەر ئەم پرسیارەیە كەجیاكەرەوەیە لە نێوان یەكتاپەرستان و هاوبەش دانەرا ، خواناسان وخوانەناسان، بەهەشتیەكان و دۆزەخیەكان.

لە وەلأمدا دەلّێن: سەركەوتنوسەرفرازی هەر لای خوای گەورەیە ، وەداوا لەو دەكەین كە كۆمەك وڕاست ڕەویمان پیّ ببەخشێت. جا هەركەسێك بەپێی ڕێنماییەكانی هەنگاو بنێت سەرگەردان نابێت. وەهەر كەسێكیش توشی

سەرگەردنی بوو جگە لەخودا ڕێنماکاری نی یە، وەهەرچی یەکیش ببەخشێت ڕێگری بۆ نی یە. وەڕێگری لەهەر شتێکیش بکات کەس بۆی نی یە ببیبەخشێت.

جۆرەکانی هاوبەشی

هاوبەشی دوو جۆرە:

هاوبەشی یەك پەیوەندی بە خودی خوای گەورەوە هەیە ، واتە بەخودو ناوو وئاکارو کردارەکانی یەوە.

وەهاوبەشی یەك کە پەیوەندی بە شێوازی پەرستن ومامەڵە کردنەوە هەیە ، هەرچەندە خاوەنەکەی باوەڕی بەتاکی خودایە لەخود وناو وئاکارو کردارەکانیدا.

جۆری یەکەم: کە پەیوەندی بە خودی خوداوە هەیە:

ئەم جۆرەیان دابەش دەبێت بۆ دووبەش:_

١. هاوبەشی لەکارخستن"التعطیل".

٢. هاوبەشی پەرستنی چەند خودایەکە لەگەڵ خودای گەورەدا.

یەکەم: هاوبەشی لەکارخستن (التعطیل)

ئەمەیان دابەش دەبێت بۆ سێ جۆر:_

أ. لە کارخستنی پەیوەندی نێوان دروستکار"خودا" و دروستکراو"بەندەکانی".

ب. ئینکاری کردنی سیفاتی کەمالی وتەواوی بۆ خودا، ئەویش بەکارخستنی ناوو ئاکارو کردەوەکانی خوای گەورە.

ت. لە کارخستنی چۆنیەتی مامەڵکردنی بەندەکان لەگەڵ خودای خۆیاندا لەڕووی یەکتاپەرستیەوە.

لەنمونەی ئەم هاوبەشیە: هاوبەشی پێڕی "الوحدة الوجود"ە کەپێیان وایە شتێك نی یە بەناوی دروستکارو دروست کراو (بەدیهێنەر وبەدیهێنراو) بەڵکو تەنها یەك حەق وڕاستی هەیە کە کرۆکی بونەوەرە وەلە هەموو شتێکدا هەیە وهەموو شتێکیشی تێدایە.

وەهەروەها هاوبەشی ئەو بێ باوەڕانەی کە پێیان وایە کە بونەوەر هەر لەمێژەوە هەبووەو سەرەتاوکۆتایی نی یە. وەسەرچاوەی هەموو ڕووداوەکان دەگەڕێتەوە بۆ هۆکارەکان وەبە (عەقڵ ودەروونەکان) ناویان دەبەن.

هەروەها هاوبەشی ئەو کەسانەی کە ناوو ئاکارو کردەوەکانی خوای گەورە لە کار دەخەن وەك پێڕی (جهەیمەکان وقرامتەکان) کە هیچ ناوو ئاکارێکیان بۆ خودا نەسەلماندووە ، بگرە لەڕوانگەی ئەوانەوە دروست کراوەکان لەخودی خۆی پڕوپوختترو خاوەن ئاکارو کرداری جوان وتەواوترن.

دووەم: هاوبەشی پەرستنی چەند خودایەک لەگەڵ خوای گەورەدا

واتە ناو وئاکاری خوای گەورە لەکار ناخات ،بەڵکو هاوبەشی بۆ خودا بڕیار دەدات لە پەرستندا. وەکو هاوبەشی مەسیحیەکان ، کەمەسیح بەخودا دەزانن لەگەڵ خوای گەورەدا. وەهەروەها ئەم جۆرە هاوبەشی وبڕیاردانە مەجوسەکان "ئاگرپەرستەکان"یش دەگرێتەوە، کەهەموو کارێکی چاکە خواز دەدەنە پاڵ ڕووناکی وهەموو کارێکی خراپیش دەدەنە پاڵ تاریکی.

هەروەها ئەم جۆرە هاوبەشی وبڕیاردانە پێڕی قەدەریەکان"القدریە"یش دەگرێتەوە کەدەڵێن: گیانلەبەر خۆی بەدیهێنەری کردارەکانێتی، وەبەبێ ویست وئیرادەی خوای گەورە ڕوودەدەن. هەربۆیە قەدەریەکان لەم بۆچوونەدا هاوشێوەی مەجوسەکانن.

ئەم جۆرە هاوبەشی وبڕیاردانە چەندین شێواز دەگرێتەوە لەوانە:_

أ. ئەو کەسەی کە ڕووبەڕووی (ابراهیمی پێغەمبەر) بووەو دەیووت:منیش مردن وژیانم بەدەستە کە خۆی کردبووە هاوبەشی خودا لەم کارەدا. کەدەوترا"ابراهیمی پێغەمبەر" ووتەکەی پوچەڵ کردەوە بەوەی کە خوای گەورە خۆر لەخۆرهەڵاتەوە دەبات بۆ خۆرئاوا ، تۆ بەپێچەوانەوە ئەنجامی بدە. (إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِـي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِـي وَأُمِيتُ... البقرة:٢٥٨) .

ب. ئەو کەسانەی کە ئەستێرەو هەسارەکان بەئەنجام دەرو کاریگەرو هەڵسوڕێنەری کردارەکان دادەنێن. وەکو ڕێبازی (سائبەکان) و کەسانی تریش.

ت. ئەو کەسانەی کە خۆر"ڕۆژ" یان ئاگر دەپەرستن.

پ. ئەو کەسانەی کە وادەزانێت خواکەی ئەم چڵ وپۆپەی هەموو خوداکانە.گەر بیپەرستیت پشتیوانیت لیّ دەکات.

ج. ئەو کەسانەی کەپێیان وایە بە پەرستنی خودایەکی بچوك نزیك دەبیتەوە لەخوای گەورە، وەبەم چەشنە ژمارەی خوداکان زیاد دەکات ، وە وەکو هۆکار و واستەیەك بەکاری دەهێنێت.

جۆری دووەم: هاوبەشی بڕیاردان لە پەرستندا:

ئەم جۆرەیان لەهاوبەشی جیاوازە لەوی تر ،چونکە ئەنجام دەری ئەم جۆرەیان بیروباوەڕی بەتاك وتەنهایی خودای گەورە پتەوەو هیچ هێزوپەرستراوێك نی یە تەنها خوای مەزن نەبێت کەسوود وزیان گەیەنەرە وەتاك وتەنهایە، بەلاّم بەدڵسۆزی وئیخلاسی تەواوەوە خواپەرستی ناکات.

هۆکارەکانی ئەم هاوبەشی بڕیاردانە:

واتە لەپەرستنی خوای تاقانەدا بەشی دەرونودونیایی تێدایە ، هەندێك جار لەپێناوی ناوبانگ دەرکردندا خواپەرستی دەکاتو وەهەندیّ جاریش بۆ دەست کەوتنی دونیایی وەهەندیّ جاریش بۆ خواپەرستی. بەشێوازێك ئەو خواپەرستی یە بەشی خوداو دنیاو شەیتانیشی تێدایە.

بەداخەوە ئەمە حاڵی زۆرینەی خەڵکی یە، وەئەم جۆرە هاوبەشییە کە پێغەمبەری خوداﷺ دەربارەی فەرمووە، کە (ابن حبان) لە (صحیحه) دا هێناویّتی کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الشرك في هذه الأمة أخفى من دبيب النمل، قالوا: كيف نجوا منه يارسول الله؟ قالﷺ: قل: اللهم إني أعوذبك ان اشرك بك وأنا

اعلم، وأستغفرك لما لا أعلم.) [1] واته: ئەم جۆرە هاوبەشی یە لەناو قەومەکەمدا لەدەنگی پێی مێروولە شاراوەتر ونهێنی ترە. ووتیان ئەی چۆن خۆمانی لێ ڕزگاربکەین؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بڵێن: خودایە ئێمە پەنا بەتۆ دەگرین کەهاوبەشیت بۆ بڕیاربدەین کەپێی بزانین ، وەداوای لێ خۆش بوونت لێ دەکەین کە پێی نازانین.

جا ڕووپەرمای (الرياء) هەر هەمووی بەهاوبەشی دادەنرێت. خوای گەورە دەفەرمێت: (قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا... الكهف:١١٠) واته: پێغەمبەر پێیان ڕابگەیەنە کەمن تەنها مرۆڤێکی هاوشێوەی ئێوەم خوای گەورە وەحی ونیگام بۆ دەنێرێت تا پێتان ڕابگەیەنم کە خوای ئێوە تاك وتەنهایە ، جا ئەوەی ئەیەوێت بەدیداری ئەو خودایە شاد بێت ئەوا با کرداری چاکە ئەنجام بدات هاوبەش وهاوەڵ بۆ خودا بڕیار نەدات.

ئەم ئایەتە ئاماژە بە تاکی خوداو تاکی مەبەستی پەرستن بۆ خودا دەکات ، چونکە خودا تاکەو وەپێویستە بەتاکی بپەرسترێت و وەهاوەڵ وهاوبەشی بۆ بڕیار نەدرێت لەپەرستندا وەپێناسەی کرداری چاکەوچاکەخوازی ئەوەیە کەلەسەر ڕێبازی سونەتەوە مەبەستی پەرستن تەنها بۆ خودا ئەنجام بدرێت دوور لە ڕووپەرمایی.

هەروەکو نزاو پاڕانەوەی (عومەری کوڕی خەتاب) کە هەمیشە دەیفەرموو: خودایە هەموو کردەوەکانم بکە بەکردەوەی چاکە ، وەهەموو کردەوە چاکەکانم تەنها بۆمەبەستی ڕەزامەندی تۆ بێت، وەبەشی هیچ کەسێکی تێدا نەبێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(احمد: ٤٠٣/٤) گێڕاویەتیەوە بە(بأسنا وضعیف)وە(بخاری)لە (الأدب المفرد:٧١٦) گێڕاویەتیەوە(البانی)بە صحیحی داوەتە قەڵەم.

حوكمی ڕووپەرمایی"الرياء"

هاوبەشی ئـەنجام دان لەپـەرسـتندا دەبێتـە مایـەی لەدەسـت دانـی پاداشـتەكەی. هەروەكو بڵێی ئەو كارەو پەرستنەت هەرئەنجام نەدابێت. هەر بۆیـە دوور نـی یـە سزا بدرێیت لەسەر ئەنجام نەدانی ئەو پەرستنە، چونكە خوای گەورە فەرمانی پێ كردووین كەبە دڵسۆزو ئیخلاسی دوور لەڕووپەرمایی خودا بەتاك وتەنها بپەرستین وهاوبەشی بۆ ئەنجام نەدەین. (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاء... البينة:٥) .

جا هەركەسێك بەئیخلاسی ودڵسۆزی پەرستن ئەنجام نەدات، ئەوا كاری بەفەرمانی خودا نەكردووە، وەئەو كارە نەدروسـتەو نـەقبوڵیش دەكرێت. خـوای گـەورە لـە فەرموودەیەكی قودسیدا دەفەرمێت: (انا اغنى الشركاء عن الشرك، فمـن عمـل عملاً اشرك معي فيه غيري، فهو للذي اشـرك بـه، وانـا منـه بـريء.) واتـە: مـن لەهەموو كەس زیاتر بـێ باكم وبـێ هاوتـام لەهاوبـەش وهـاوەڵ. جـا هەركەسـێك كارێكی ئەنجام دا وهاوبەشی بۆ پەیداكردم، ئەوا لە قیامەتدا ئەو كەسە دەنێرمـە لای هاوبەشەكە، وەمن لێی بێ بەریم ، چونكە ئەو كارە بۆ من نەبووە.

جۆرەكانی ئەم هاوبەشە

ئەم جۆرەی هاوبەشی وبڕیاردانە دابەش دەبێت بۆ دووجۆر:

یەكەم: خودا لەئەنجام دەرەكەی خۆش نابێت:

كە ئەمەش دەبێتە دووبەشەوە كە گەورەو گەورەترینە.

وەخوای گەورە لەئەنجام دەری هیچ كامیان خـۆش نابێـت، لەوانـە:خۆشویسـتنی كەسێك یان شتێك بەئەندازەی خۆشویستنی خودای گەورە كەدەفـەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ... البقرة:١٦٥) واتە: لەگـەڵ بـوونی ئـەو هـەموو بەڵگـە ڕوونوئاشـكرایانەدا ،كەچـی هەندێك لەخەڵكی دەچن شتانی تر هەڵدەبژێرن و وەكـو خـودا خۆشـیان دەوێـت

ودەپپەرستن، لەکاتێکدا بڕواداران خودایان لەهەموو کەسێك وشتێك زیاتر خۆش دەوێت.

وەئەنجام دەرانی ئەم جۆرە هاوبەشیە لەدۆزەخدا دەڵێن: (تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ... الشعراء:٩٧-٩٨) واتە: سوێند بەخودا ئێمە لەوپەڕی گومڕایی وسەرلێ شێواوی دا بووین. کاتێك ئێوەمان دەبردە ڕیزی پەروەردگارو یەکسانمان دەکردن.

جا هاوبەشی کردنی ئەو شتانە لەگەڵ خودای گەورەدا تەنها لەبابەتی خۆشەویستی وگوێڕایەڵیدا بووە، نەك بەوەی کەبەخودایان بزانن. جا ئەمە لە لوتکەی نەفامی وگەوجی وستەمدا نی یە کەسێك یاخود شتانێك لەئاستی خودای گەورەدا دابنرێت؟!

جا چ گەوجیەکە دروست کراوێکی بێ هێز وبێ دەسەلآت وهەژارو ناتەواو بەراورد بکرێت بەخولقێنەری هەموو جیهان وسەرچاوەی هێزوتوانایی وبژێنەرو مرێنەری هەموو دروست کراوەکان ، وەسەرچاوەی دانایی وزانایی وخاوەن بەخشندەیی ومیهرەبانی ،جا ئەمە چ ستەم وناڕەوایەکە؟!

وەئەمە چ بەراوردێکە ؟ خوای گەورە دەفەرمێت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِم يَعْدِلُونَ... انعام:١) واتە: سوپاس وستایشی بێ پایان بۆ بەدیهێنەری زەوی وئاسمانەکان وتاریك و ڕووناکی یە،کەچی پاش ئەم هەموو ڕاستیە بێ باوەڕان پەروەردگارو دروست کراوەکانی هاوتاو هاوبەش دەکەن.

جا هاوبەشکاران (مشرك) بە چ پێوەرێك خولقێنەری زەوی وئاسمانەکان کە خاوەن ڕووناکی وتاریکی یە بەراورد دەکەن بەرامبەر کەسانێك خاوەنی خۆشیان نین و وەهیچیان بەدەست نی یە تەنانەت مان ومردنی خۆشیان. ئەمە چ بێ

عەقڵی وستەم وناڕەواییەکە؟! وەچ تاوان ونەفامیەك هەیە بگاتە ئەم بێ عەقڵی یە؟!

هاوبەش بڕیاردان لەکردارو ووتە و نیەتەکاندا

ئەم جۆرە هاوبەشیانە لەچوارچێوەی هاوبەشی بڕیاردانە لەپەرستندا.

هاوبەشی لەکردارەکاندا

لە هاوشێوەی ئەم هاوبەشی بڕیاردانەوەك: سوژدەبردن بۆ غەیری خودا، وەسوڕانەوە وتەواف کردنی ماڵێك یان جێگایەك جگەلە ماڵی خودا"کەعبە".وەماچ کردنی بەردو شتی تر بەمەبەستی پەرستن،جگە لەبەردەڕەشەکە"الحجر الاسود"، وەماچ کردنی گۆڕو سوژدەبردن بۆی.

پێغەمبەرﷺ نەفرەت دەکات لەو کەسانەی گۆڕی پێغەمبەران وپیاوچاکان دەکاتە مزگەوت ونوێژیان لەسەر بکات، جانەخوازە کەسانێك گۆڕپەرستن وپەیکەرپەرستن. لە (صحیحین) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لعن الله الیهود والنصاری أتخذوا قبور انبیائهم مساجد.) [1] واتە:خوای گەورە نەفرەتی لەگاورو جولەکەکان کرد بەوەی کەگۆڕی پێغەمبەرانیان دەکردە مزگەوت وپەرستگا.

وەلە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان من اشرار الناس من تدرکهم الساعة وهم احیاء، والذین یتخذون القبور مساجد.) [2] واتە: خراپترین پێڕ ئەوانەن کە قیامەتیان بەسەردا دێت، وەئەو کەسانەش کە گۆڕ دەکەنە پەرستگا.

---

[1] -ئەم فەرموودانە لە(احکام الجنائز)ی(ناصرالدین الالبانی)دا بەصحیح هاتووە.

[2] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

وەلە (صحيح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن من كان قبلكم كانوا يتخذون القبور مساجد ألا فلا تتخذوا القبور مساجد ، فإني أنهاكم عن ذلك.) [1]واتە: ئەو گەلانەی پێشوو گۆڕەکانیان دەکردە پەرستگا جا من فەرمانتان پێ دەکەم کەکاری وانەکەن.

وەلە (مسند) دا (امام احمد) دا هاتووە، وە (ابن عباس) بە صحیحی هێناویەتی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لعن الله زورات القبور، المتخذين عليها المساجد والسرج.) [2] واتە: خوای گەورە نەفرەتی لەوئافرەتانە کردووە کەدەچنە سەرگۆڕەکانیان وکاری ناشەرعی ئەنجام ئەدەن، وەئەو کەسانەش کەگۆڕەکان دەکەنە پەرستگاو مۆمیان لەسەر دادەگرسێنن.

هەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (اشتد غضب الله على قوم أتخذوا قبور انبيائهم مساجد.) [3] واتە: خوای گەورە خەشم وقینەو غەزەبی توندە دژ بەوگەلانەی گۆڕی پێغەمبەرەکانیان دەکەنە پەرستگا.

وەهەروەها دەفەرموێت: (ان من كان قبلكم كان اذا مات فيهم الرجل الصالح بنوا على قبره مسجداً وصوروا فيه تلك الصورة، اولئك شرار الخلق عندالله يوم القيامة.) [4] واتە:گەلانی پێش ئێوە ئەگەر پیاوچاکێکیان لێ بمردایە لەسەر گۆڕەکەی پەرستگایان دروست دەکردو وێنەکەیان دەکێشا تێدا. ئەوانە خراپترین پێرن لەلای خوای گەورە لەڕۆژی قیامەتدا.

[1] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.
[2] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.
[3] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.
[4] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

جا ئەمە حاڵی ئەو کەسانەیە کەسوژدە بۆ خودا دەبەن لەمزگەوتێك کەلە سەرگۆڕەکان دروست کراوە. جا ئەبێ حاڵی ئەوکەسانە چۆن بێت کە سوژدە بۆ گۆڕەکان دەبەن؟!

پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (اللهم لاتجعل قبري وثنا يعبد.) [1] (واتە: خودایە گۆڕەکەم نەبێتە بت وبپەرسترێت.) پێغەمبەری ئازیز زۆر جەختی لەسەر پاراستنی لایەنی یەکتا پەرستی کردۆتەوە ، تەنانەت ڕێگری کردووە لەئەنجام دانی نوێژی سونەت لەکاتی هەڵهاتنی خۆردا تاوەکو لێك چونێك ڕوونەدات لەگەڵ خۆرپەرستەکاندا، کەلە کاتی هەڵهاتن وئاوابوونیدا سوژدەی بۆ دەبەن.هەربۆ ئەم مەبەستە پێغەمبەرﷺ ڕێگری کردووە لەئەنجامدانی نوێژ لەپاش نوێژی عەسر و دوای نوێژی بەیانی.

بەڵام سەبارەت بە سوژدەبردن بۆ جگەلە خودا. ئەوا پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (لاينبغي لأحدان يسجد لأحد إلا الله) [2]واتە: بۆ هیچ کەسێك نی یە سوژدەبەرێت جگە بۆ خودا نەبێت. جا ووشەی"لاينبغي" لە ووتەی خواو پێغەمبەردا واتای ئەوپەڕی لەڕێگری وقەدەغەیی دایە. هەروەکو خوای گەورە دەفەرمێت: (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ... يس:٦٩) واتە:ئێمە پێغەمبەرمان فێری شیعربێژی نەکردووە وبەهیچ شێوەیەکیش بۆی نی یەشیعر بڵێت.

(وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ * وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ.. الشعراء:١١٠-١١١)

واتە: شەیتانەکان نەیان توانیوە ئەم قورئانە داببەزێنن، وەبەهیچ شێوەکیش بۆیان نی یە ناتوانن کاری وابکەن.

[1] -هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[2] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٢٢٨/٥)گێڕاویەتیەوە.

وه ووتەی فریشتەكان لەقورئاندا: ﴿مَا كَانَ يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاء... الفرقان:١٨﴾ واتە: بەهیچ شێوەیەك بۆمان نی یە، جگەلە تۆ پشتیوان هەڵبژێرین.

هاوبەشی لە ووتەدا

واتە هاوبەشی بڕیاردان لە ووتەوگفتوگۆدا. وەك سوێند خواردن بە جگە لەخودا. هەروەكو (امام احمد) و (أبوداود) دەگێڕنەوە كە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (من حلف بغير الله فقد أشرك) [1]واتە: هەركەسێك سوێند بەغەیری خودا بخوات هاوبەشی بڕیاردانە.

وەنمونەی ووتنی (ماشاء الله وشئت) واتە: خواو تۆ ویستان. هەروەكو لەپێغەمبەرەوە دەگێڕنەوە كە: (قال له رجل: ماشاء الله وشئت، فقالﷺ: اجعلتني لله نداً؟ قل: ماشاء الله وحده) [2]واتە: پیاوێك بە پێغەمبەری ووت: ئەگەر خوداو تۆ ویستان ، پێغەمبەر فەرموی: ئایا منت كردە هاوبەشی خودا؟ بەڵكو دەبێت بڵێیت: ئەگەر خودا ویستی بەتەنها.

---

[1] –ئـەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(احمد: ٨٧,١٢٥/٢) وە(حاكم:١٨/١)وە (ابو داود:٣٢٥١)وە (ترمذي:١٥٣٥)گێراویانەتەوە.

وە(امام ترمذي)دەڵێت ؛ زانایان ئەم فەرموودەیە بەوە لێك دەدەنەوەكە ووتەی پێغەمبەر(فقد كفر– او أشرك) لەبابەتی(تغلیظ)، وەبەڵگەش لەسەر ئەمەفەرموودەی(عمر)ە: ان النبي ﷺ، سمع عمر يقول، وابي وابي، فقالﷺ، الا ان الله ينهاكم ان تحلفوا بأبائكم؛ واتە: پێغەمبەر گوێی لە (عمر)بوو ووتی: سوێند بەباوكم بەباوكم، پێغەمبەر فەرمووی: خوای گەورە قەدەغەی كردووە سوێند بەباوكتان بخۆن.

وەلە (ابوهريرە)دەگێڕنەوە كە پێغەمبەر فەرموویەتی:(من قال في حلفه اللات والعزى، فيقول: لا اله إلا الله)واتە: هەر كەسێك سوێند بەغەیری خودا بخوات بابڵێت"لا إلـه إلا الله "وە ووشەی(اللات والعزى)ناوی خوداكانی سەردەمی نەفامی بوون لە مەككە.

[2] –ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(احمد:٢١٤/١ ، ٢٨٣,٣٤٧)گێراویەتیەوە.

ئەمە لەگەڵ ئەوەشدا خوای گەورە جەخت دەکاتەوە لەسەر لەسەر ویستی مرۆڤ کەدەفەرمێت: (لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ... التكـــوير:٢٨) واتـە: بۆ ئەوانەی کەدەیانەوێت ڕێبازی ڕاست ودروست بگرنە بەر.

جائەگەر ئەمەی باسمان کرد دروست نەبێت ، ئاخۆ دروستی ئەم ووتانە لەکوێدا بێت کە خەڵکی خوویان پێوە گرتووە ودەڵێن: (من پشتم بەخودا وتۆ بەستووەو من تەنها خواو تۆم هەیە) ، (ئەمە هی خواو تۆیە. ئەمە لەبەرەکەتی خوداو تۆیە)

(من لەئاسمان خودام هەیەو لەسەر زەویش تۆ) . یاخود دەڵێن: (سوێند بەخودا ژیانی فلاَن کەس) . (من تکام لە خوداو تۆیە...هتد) .

جا ئەگەر بەراوردێك بکەین لەنێوان ووتەی "ئەگەر خوداو تۆ ویستان" ئەوا لەگەڵ ئەم ووتانەی تردا وەلە گەڵ وەلاَمی پێغەمبەردا بەوەی کە فەرمووی (منت کردە هاوبەشی خودا...) ئەوساتە مەترسی ئەو ووشانەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کەئەگەر پێغەمبەری خودا گوی بیستی ببووایە چی دەووت؟!

ئەو پەرستنانەی کەتەنها شایستەی خودان

ئەو پەرستنانەی کەتەنها شایستەی خوای گەورەن بریتین لە: (سوژدەبردن، پشــــت بەســــتن،پارێزگاری ولەخواترســــان"تقوا"،تەوبەکردن، نــــەزرکردن، سوێندخواردن، الله أكبر، الحمد لله، سبحان الله،وأستغفرالله، وەسوڕانەوەو تەواف کردن بەدەوری ماڵی خودا، نزاوپاڕانەوە.)

ئەم جۆرە پەرستشانە تەنهاو تەنها شایستەی خوای گەورەن وەدروست نی یەو ڕێ پێدراو نی یەبە هیچ شێوەو شێوازێك جگە لەخودا بۆ کەسی تر ئەنجام بدرێن.نەپێغەمبەر نەفریشتە...هتد.

وەلە (مسندی امام احمد) دا هاتووە کە: (ان رجلاً أتي به الى النبيﷺ قد أذنب ذنبا، فلما وقف بين يديه. قال: اللهم إني اتوب إليك ولا اتوب إلى محمد.

فقالﷺ:عرف الحق لأهله.)[1] واته: کەسێکیان هێنا بۆ لای پێغەمبەر وەتاوانێکی ئەنجام دابوو، کاتێك هێنایان بۆلای پێغەمبەرﷺ کابرا ووتی خودایە من تەوبە دەکەم بۆ تۆ نەك بۆ محمد. پێغەمبەرﷺفەرمووی: حەقی ناس بوو بۆ خاوەنەکەی ،واتە: زانی کەئەمە تەنها شایستەی خودایە نەك کەسی تر.

هاوبەشی لە ویست ونیەت دا

هاوبەشی دانان لە ویست نیەت دا بابەتێکی زۆر وردو پەنهانە ،بگرە ئەو دەریایەیە کە کەناری نی یە، تەنها کەسانێك دەربازیان دەبێت کە شارەزاییەکی زۆریان هەبێت. ئەم هاوبەشی دانانە ئەوە دەگرێتەوە کە هەرچی ویست ونیەتێکت هەیە لە ئەنجامدانی هەر ووتەو کردارێك مەبەستت نزیك بوونەوە دەبێت لە کەسێك یان بەدەست هێنانی بەرژەوەندیەك جگە لەخودای گەورە، ئەوا هاوبەشی بریارداوە.

دڵسۆزە"إخلاص": واتە هەرچی ویست ونیەت و ووتەو کارێکت هەیە بە پوختی تەنها مەبەستت خوای گەورە بێت، جا بەمە دەڵێن"الحنيفية"واتە "پاك وپوختی وراستگۆیی" کە گەلی حەزرەتی ئیبراهیمی لەسەر بوو. وەخوای گەورەش فەرمانی کردووە کە بەو شێوەیە خواپەرستی ئەنجام بدەین.وەجگە لەم شێوازە هیچی تری لاپەسەند نیە کە ناو کرۆکی راستی ئیسلامە (وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ...آل عمران:٨٥) واتە " ئەوەی جگە لە ئاینی ئیسلام پەیرەو بکات لێ ی وەرناگیرێت لە قیامەتیشدا خەسارەتمەند دەبێت..."

جا هەرکەسێك لە سەر ئەم شارێگایە لابدات ئەوا خەسارەتمەندی دونیا و قیامەتە.

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٤٣٥/٣) و(طبراني)لە (الكبير: ٢٦٣/١)و (الحاكم: ٢٢٥/٤)گێڕایانەتەوە. هەرچەندە (ذهبي)دەڵێت لەسەنەدەکەیدا (ابو مصعب) لاواز وبێ متمانەیە، بەلام پاوەکانی تر جێگەی متمانەن.

پوختەی هاوبەشی دانان:

پوختەی هاوبەشی دانان: بریتیە لە (چواندن بە خوای گەورە و ،چواندنی بە بەندەکان بە خوای گەورە) .

ئەمەیە کە هەرچی ئاکاری کەماڵی خوای گەورە هەیە کە خۆی و پێغەمبەرەکەی پێیان وەسف کردووە. وە بچوێنی بە دروست کراوەکانی. ئەو کەسانەی کە بینایان کوێر و ،دڵیان ڕەش،هۆشیان پوچە،کە یەکتاپەرستی دەکەنە لێکچواندن ،وە دواتر ئەم لێکچواندنە بە مەزنی و ملکەچی و خوداپەرستی لە قەڵەم دەدەن.چونکە هاوبەش دانەر (مشرك) دروستکراوەکان لە سیفاتی خوایەتیدا دەچوێنێت بە خوای گەورە.

وەهەرچی سیفاتی خوایەتی هەیە دەیداتە پاڵ ئەو دروستکراوانە. لە کاتێکدا کە ئەم سیفەتانە تەنها و تەنها شایستەی خوای گەورەیە کە هەر بە میهرەبانی خودی خۆی بەخشندە و ڕێگر و زیانبەخشە بە هەموو بوونەوەر کە لە بەرامبەر ئەمانە دا پێویستە نزا و پاڕانەوە ، ترس،و تکا و پشت بەستنی تایبەت بکرێت بەخوای گەورە. کە هەر خودیخۆی بەدیهێنەرو بڕیارِ دەر و مرێنەر و ژێنەرەی هەموو دروستکراوەکانێتی.

جاهەرکام لە مانە بدرێنە پاڵ هەرشتێك و کەسێکی تر ئەوا ئەو شتەی بە خوای گەورە چواندوە و هاوبەشی بڕیارداوە.کە ئەمەش گەورەترین ستەمە. کە کەسێك یان شتێك کە هیچی بە دەست نەبێت و خودی خۆی دروست کراوی خودای مەزنە بیچوێنێت بە مەزنترین و گەورەترین هێز کەخودای گەورەیە ؟!

تایبەتمەندیەکانی خوایەتی

یەکێك لە تایبەتمەندیەکانی خوایەتی بریتی یە لە:

١- کەماڵی ڕەها (المطلق) لە هەموو ڕوویەکەوە:

خودایەك هیچ کەم و کوڕیەکی نییە لە هیچ ڕوویەکەوە. کەماڵی ڕەهای هەیە لە هەموو ڕوو و بوارێکەوە هەربۆیە پێویستە سەرجەم پەرستشەکان ئاڕاستەی ئەو بکرێن بە تەنها چونکە سەرچاوەی دابین کردنی پێداویستیەکانی ژیانە لە هەموو ڕوویەکەوە. جا هەرچی پەرستش هەیە وەك (تەوبەکردن ،پشت بەستن ، بەمەزنی ڕاگرتن ، نزا و پاڕانەوە ،تکا کردن ،ملکەچ کردن ،خۆش ویستن و بەندایەتی کردن.هتد) سەرجەم ئەمانە بە پێی پێوەری عەقڵ و ژیری و شەرع و سروشتیش تەنها بۆ خودا ئەنجام دەدرێن.

جاهەرکەسێك کام لە مانەی سەرەوە بداتە پاڵ کە کەسێکی تر یاخود بۆشتێکی تری ئەنجام بدات جگە لە خودای گەورە ئەوا هاوبەشی بڕیارداوە ئەو شتەی چواندوە بە خودایەك کە نەهاوشێوە ونە هاوتای هەیە کە ئەمە خۆی لە خۆیدا گەورەترین ستەمە. وە خوای گەورەش لە ئەنجامدەرەکەی خۆش نابێت. لە گەڵ بوونی ئەو هەموو سۆز و بەزەیەی دا.

٢- پەرستراوێتی:

واتە هەمیشە خودای گەورە پەرستراوە لە لایەن بەندەکانیەوە و شایستە و شایەنی ملکەچیە.

وە (پەرستن) لە سەر دوو بنەمای سەرەکی پێکهاتووە بریتیە لە (تەواوی خۆشەویستی وە تەواوی ملکەچی) بۆ خودای گەورە.

وە پلە و پایەی بەندەکان لە پەرستندا بەندە بە بەهێزی ئەو دوو پێکهێنەرەوە جاهەر کەسێك "خۆشەویستی و ملکەچی" ببەخشێت بەکەسێك ،شتێك جگە لە خودای گەورە. ئەوا مافی خودای بەخشیوە بە کەسێکی تر کە ئەمەش هاوبەش دانانە ، وە هیچ عەقڵ و ژیریەك و سروشتێکی خاوێن ، ئەمە پەسەن ناکات. تەنها لە لای کەسانێك دروستە کە شەیتان عەقڵی تێکداون و سروشتی شێواندوون.

جا هەر کەسێك لە سەر ژێری پوخت و سروشتی خاوێن مابێتەوە ئەوا لەو کەسانەیە کە خواناس و ڕێنماکراوون بە هاتنی کتێب و پێغەمبەرەکانی خودا.وە ژیر پاك و بیر ڕۆشن و سروشتی خاوێنن ، هەمیشە بڕوای یەکتا پەرستیان گەشە دەکات (نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاء... النور:٣٥) واتە: خودای گەورە هیدایەت و ڕێنمایی ئەو کەسانە دەکات کە مەبەستێتی.

جا پاش زانینی ئەم ڕاستی یە ئیتر هەرچییەکی تر لەمانەی خوارەوە کە باس دەکەین ، هەر هەموویان تەنها و تەنها مافی خودان. لەوانە:

٣- سوژدە بردن :

هەرکەسێك سوژدە بۆ غەیری خودا بەرێت ئەوا ئەو شتەی چواندووە بە خودا.

٤- پشت بەستن (التوکل) :

هەرکەسێك پشت بە غەیری خودا ببەستیت. ئەوا ئەو شتەی چواندووە بە خودا.

٥- تەوبەکردن :

هەرکەسێك تەوبە بکات بۆ غەیری خودا ئەوا ئەو کەسەی چواندوە بە خودا.

٦- سوێند خواردن پێی،یان بە ناوی بەمەبەستی گەورە و پیرۆز ڕاگرتن :

جا هەرکەسێك سوێند بە غەیری خودا بخوات. واتە زۆر بە پیرۆزو گەورەی بزانێت ئەو مافەی پێی بە ڕەوا ببینێت ئەوا ئەو کەسەی چواندوە بە خودای گەورە.

ئەمانەی کە باسمان کرد هەرهەمووی لە ڕوانگەی چواندو بووە (التشبیە) .

بەلام لە ڕوانگەی لێك چواندن پێی (التشبە بە):

هەرکەسێك خۆی بە مەزن و گەورە و پیرۆز بزانێت ، وەبانگەشەی پیا هەڵدان بکات بۆ خۆی ، وە هەر یەکە لە مەزنی ، ملکەچی خەڵکی ،تکاکردن،ترسان ،پشتبەستن. هتد ئەمانە بە مافی خۆی بزانێت. ئەوا کێبڕکێی لە گەڵ خودا دا کردووە لە خوایەتی و پەروەردگارێتی دا.

خوای گەورە مافی خۆیەتی ڕیسوا و سەرشۆڕی بکات و بیکاتە پەند و عیبرەتی ڕۆژگار و بەندەکانی. لە (صحیح) دا هاتوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **(یقول الله عز وجل:العظمة إزاري،والكبرياء ،دائي ،فمن نازعني واحداً منهما عذبته)** [1] واتە: گەورەی و مەزنی ،جل و بەرگی سەربڵند و سەربەرزی عەباوباڵا پۆشمە. هەر کەسێك لەم دوانە کێبڕکێم لە گەڵ دا بکات تووشی ئازار و سزای دەکەم ".

جا ئەگەر پەیکەرتاشێك لە تاشینی پەیکەرێك دا بیەوێت لاسایی خودای گەورە بکاتەوە. ئەوا توندترین سزا دەدرێت. ئاخۆ کەسێك بیەوێت کێبڕکێ لە مافی خودایەتی و پەروەرگارێتی دا بکات حاڵی لە قیامەتدا چۆن بێت ؟! پێغەمبەر ﷺ دەفەرمێت: **(أشد الناس عذاباً يوم القيامة المصورون ، يقال لهم أحيوا ما خلقتم)** [2] واتە:"توندترین سزا لە قیامەتدا توشی پەیکەرتاشەکان دەبێت کە ویستویانە لاسایی خودای گەورە بکەنەوە. پێیان دەوترێت ئەو پەیکەرانەی دروستان کردووە زیندوویان بکەنەوە و ڕوح بکەنەوە بەریان ".

وە لە (صحیحین) دا هاتووە. پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی **(قال الله عز وجل: ومن أظلم ممن ذهب يخلق خلقاً كخلقي ، فليخلقوا ذرة ، فليخلقوا شعيرة)** [3] واتە:" خودای گەورە دەفەرموێت: کێ هەیە لەو کەسە ستەم کارتر کە شتێك دروست

---

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(مسلم:١٧٩/١٦نووی)گێڕاویەتیەوە.

(امام نووی)دەڵێت: "نازعنی" واتە بەمافی خۆی بزانێت ریکاتە سیفاتی خۆی، کەئەمەش لوتکەی خۆ بەمزل زانینە(التكبر) ،وە بە کارهێنانی وشەی "إزاری" وە "رادا،" لە ڕوی مەجازەوەیە هەر وەکو عەرەب دەڵێت :(فلان شعارة الزهد،و دثارة التقوى) مەبەستیا لێرە جل و بەرگ نی یە ، بەڵکو مەبەستیان سیفات و ئاکای ئەو کەسەیە. وەکو جل و بەرگ و مرزڤەکەیان ڕازاندۆتەوە دەڵێت : ئەمەی لێرەدا بۆیە بەکارهێناوە چونکە (عیزەت و سەربەرزی) تەنها تایبەتن بە خوای گەورە دوو شتن لەتی جیا نابنەوەو هەمیشەیین بۆ خودا...(شرح مسلم:١٧٩/١٦).

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٧٥٨٨)وە (مسلم: ٩٢/١٤نووی)گێڕاویەتیەوە.

[3] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٥٩٥٧) و(مسلم:٩٤/١٤نووی)گێڕاویانەتەوە.

دەکات و خۆی دەهێنێتە ئاستی من، ئەگەر ڕاست دەکەن با گەردێك یان دەنکە جۆیەك دروست بکەن".

خوای گەورە بچوکترین دروستکراوەکانی دەست نیشان کردووە کە"گەرد و گەنمە". نەخوازە ئاسمانەکان وزەوی..هتد. کە دەیانەوێت لەخودایەتی کێ برکێ لەگەڵ خوای گەورەدا بکەن.

وە لە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: **(إن أخنع الاسماء عندالله رجل یسمی: بشاهان شاه، اي ملك ملوك، لاملك إلا الله.)** [1] وەلە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە: **(أغیظ رجل علی الله رجل یسمی بملك الأملاك.)** [2]واتە: ناشیرینترین ناولای خوای گەورە ،کەسێکە ناوی بنرێت شاهان شاه.واتە پادشای پادشاکان، تەنها خودا پادشایە.

خوای گەورە توڕە دەبێت کەسێك ناوی خۆی بنێت بە پادشای پادشاکان، واتە خوای گەورە ڕق وغەزەبی لەکەسێك دەگرێت کەلەناوەکاندا خۆی بەخوای گەورە بچوێنێت، چونکە تەنها خوای گەورە پادشایەو فەرمان ڕەواو بڕیاربەدەستە.

گومانی خراپ بردن بەخودا، گەورەترین تاوانە

گومانی خراپ بردن بەخوای گەورە پێچەوانەو دژە بە کەماڵی خوای گەورە وسیفاتە بڵند وناوە جوانەکانێتی، چونکە گومانی خراپ بردن لە گۆشەنیگای کەم وکورتی ڕوانینەوەیە بۆ خوای گەورە. هەر بۆیە خوای گەورە بەڵێن وهەڕەشەی توندی لێ کردووین دەفەرمێت: (عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا... فتح:٦) واتە: ئەو گومانە خراپە هەربۆخۆیان

[1] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،(بخاری: ٦٢٠٦)وە(مسلم: ١٢٨/١٤نووی)گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە(صحیح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو. وەهەریەکە لە ووشەکانی: (خنع، اغیظ،أخبث) بەواتایی ڕیسوایی دێت لەڕۆژی قیامەتدا.

دەگەڕێتەوە،وەنەفرەتی لێ کردو غەزەبی لێ گرتوونوەدۆزەخی بۆ ئامادەکردوون کەسەخترین سەرئەنجامە.

وەخـوای گـەورە دەرهـەق بەکەسـانێك کەیـەکێك لەسـیفاتە بڵنـدەکانی ڕەد دەکاتەوە.دەفـەرمێت: (وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ... فصلت:٢٣) واتە:ئەوە سـەرئەنجامی ئـەو گومانـە ناپەسـەندە بـوو کەئێوە بەخوای گەورەتان بردکە بووە مایەی ئـەوەی بەهەتاهـەتایی بچنە ڕیـزی زەرەرمەندانەوە.

وەخوای گەورە لەسەر زاری حەزرەتی ئیبراهیمەوە کە وتەیەك ئاراستەی گەلەکەی دەفـەرمێت: (إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ * أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ * فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ.. الصافات:٨٥-٨٧) واتە: باشە ئەوە ئێوە چی دەپەرستن ؟ ئایا خواوەندی درۆینەو هەڵبەستراو دەپەرسـتن جگـە لـەخوای تـاك وتـەنها، ئـەی هەڵوێست وگومانتان چی یە بەرامبەر خوای گەورە؟

واتە ئەی گومانتـان چۆنە بـەخوای گـەورە کـەکاتێ بەدیداری دەگـەن وئێـوەش کەسی ترتان پەرستووە؟ ئەی گومانتان چۆنە بەناوە جوان وسیفاتە بڵنـدەکانی پەروەردگارێتی خودا کە دوورە لەهەموو کەم وکورتی وناتەواویەکەوە، تـا بیـانوو بدۆزنەوە بۆ پەرستنی کەسێکی تر جگە لەخودا.

جا ئەگەر گومانتان وابووایە کە خوای گەورە بەسەر هەموو شتێکدا زاڵە وبەهەموو شتێك ئاگادارە. وەهەموو شتێك کەم وکورتە تەنها کەماڵی خۆی نەبێت، وەهەموو شتێك بۆ لای ئەو دەگەڕێتەوە ، وەهەموو کەسێك وشتێك پێویستی بەسۆزی ئـەو هەیە، وەدابـین کـاری هـەموو پێداویسـتیەکانی ژیانـە. دەوڵەمەنـدترین وزانـاترین وبەخشندەترین هێـزە. پادشـای هـەموو پادشاکانەو خـاوەنزەوی وئاسمانەکانـە. وەسۆز وبەزەیی وڕەحمەتی هەموو بونەوەری داپۆشیوە. جا ئەمە سیفات وتوانای

خودا بێت زۆر دوورە لەژیری وعەقڵە سروشتەکەوە کەهۆکارێك واستەیەك بۆ خۆی بڕیاربدات لەنێوان خۆی وبەندەکانیدا.

پەرستن جگە لەخودا ،گەورەترین ستەمە

خوای گەورە خاوەن ووەبەرهێنـەری زەوی وئاسمانەکانـەو ئەویشـی کەتێیدایـە ، وەهەر خۆی شایستەو شـایەنی پەرستن وملکەچـی وگوێڕایـەڵی یـە، کەپێویسـتە بەمەزنی وگەورەیی تێیبڕوانین وملکەچی بکەین. چەند ستەمێکی گەورەیە کاتێك ئەو مافی خودایەتی وپەرستنە دەدرێت پاڵ کەسێکی تر جگە لـەخودا. بەتایبـەتی کەبزانیت ئەو کەسە پەرستراوەش لەبەندەیەکی بێ دەسەڵات زیاتر هیچی تـر نـی یە.

هەروەکو دەفەرمێت: (ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاء فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاء تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ... الروم:٢٨) واتە: هەر لەخۆتان نمونەی بۆ هێناونەتەوە "کە چەندە بڕیاردانی هاوەڵ وهاوبەش بۆ خودا نادروست ونابەجێ یە" ئایا ئێوەڕازین بەنـدەو بەردەسـتەکانتان ببنـە هاوبەشـتان لـەماڵ وسـامانتاندا وەهـەروەکو یـەك سوودی لێ وەربگرن ودەستی تێ بخەن ووەلێیان بترسـن ووحسـابیان بـۆ بکـەن. هەروەکو چۆن ئێوە لەیەکتری سڵ دەکەنەوە.جائەگەر ئێوە مۆڵەتی ئەوە نادەن کە کرێکارەکانتان یان کارەکەرەکانتان هاوبەشتان بێت لەماڵ وسـاماندا. بەچـی پێوەرێك ئێـوە بەنـدەکان ودروسـت کراوەکـانی مـن دەکەنـە هاوبەشـم لـەکاری خوایەتی کەبەتەنها مافی منە. جا هەرکەسێك ئەمـە بیروبـاوەڕی بێـت ئـەوە مـافی خوایەتی نەداوەو وەمنی بەتاك وتەنها نەزانیوە.

وەك دەفـەرمێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ * مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ...الحج:٧٣-٧٤)

واته: ئەی خەڵکینە، نمونەیەك هێنراوەتەوە چاك گوێبیستی بن، بەڕاستی ئەوانەی کەهاناو هاواریان بۆ دەبەن لەجیاتی خوا هەرگیزناتوانن تاکە مێشێك دروست بکەن، هەرچەندە بۆ ئەو کارە کۆببنەوەو یارمەتی یەکتریش بدەن، ئەگەر مێشەکە شتێکیان لێ بفڕێنێت ناتوانن لێی بسەننەوە. داواکراو وداولێ کراو هەردووکیان لاوازو بێ دەسەلاتن. ئەوانە "وەکو پێویست" قەدری خۆیان بەچاکی نەزانی، ڕێزی پەروەردگاریان بەتەواوی نەگرت، لەکاتێکدا بەڕاستی خودا زۆر بەهێز وبەتاوان وبالادەستە.

وەهەروەها دەفەرمێت: (وما قدروا الله حق قـدره والأرض قبضـته يـوم القيامـة والسموات مطويات بيمينه سبحانه وتعالى عمـا يشـركون... الزمـر: ٦٧) واتـه: خوانەناسان قەدەری خۆیان وەك پێویست نەگرت ڕێزیان بۆ دانەنا ، بەمەرجێك هەرهەموو گۆی زەوی پڕ مشتێکی ئەو زاتەیە لە ڕۆژی قیامەتدا. ئاسمانەکانیش بەدەستی ڕاست ودروستی خودا پێچراون ، پاکی وبێ گەردی وبلندی بۆ ئەو پەروەردگارە مەزنەی شایستەی ئەوە نی یەنەفامان وهاوەڵ وهاوبەشی بۆ بڕیاربدەن وقەدری نەزانن.

جا قەدرو ڕێزی پێویستی خوایان نەزانیوە کە هاوبەش وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن لە کاتێکدا خوای گەورە بەهێزوبالادەستە وەجگە لە خودا هەموو بەندەکانی لاوازو بێ دەسەلاتن.

هەروەها قەدروڕێزی خوایان نەگرتووە کەسانێك کە:

دەڵێت خودا هیچ کتێبێك وپێغەمبەرێکی ڕەوانە نەکردووە بەڵکو کاتێك بونەوەری دروست کردو ئیتر پشت گوێی خستووە و وازی لێهێناوە ، وەهیچ مەبەستێك نی یە لەدروست کردنی بونەوەردا. ئەمەش خۆی لەخۆیدا تۆمەت دانە پاڵ خوای گەورە بەپشت گوێ خستنی دروست کراوەکانی وەبێ هودەیی لە دروست کردنیدا. هەروەها ڕەد کردنەوەی وەبەڕاست نەزانینی ناوەجوان وسیفاتە

بڵندەکانێتی لە چاودێری کردن ونیعمەت بەخشین بە بەندەکانی. وەهەروەها ڕەدکردنەوەی ئەوەی کەخودا زاڵ وبالآدەست بێت بەسەر بونەوەردا. وەبەڕاست نەزانینی پێغەمبەرەکان وکتێبەکانی خودا کەبۆ ڕێنمایی ڕەوانەی کردوون، پەنا بەخودا دەگرین لەم بیروباوەڕە پوچانە. بڵندی وتاك وتەنهایی بۆ خودای گەورە.

هەروەها قەدروڕێزی خودایان نەگرتووە کەسانێك کە:

کە دەڵێن مرۆڤ هیچی بەدەست نی یە، هەموو کردەوەکان لەلایەن خوداوەن چ باشەوچ خراپە. جا خودا سزای بەندەکان دەدات بەکارانێك کەلە بنەڕەتدا هەر خودی خودا خۆی ئەنجام دەدرێتێ نەك مرۆڤ. لێرەدا مرۆڤ ناچارکراوە سزاش دەدرێت بەبێ ئەوەی دەستی هەبێ لەوکارەدا. ئەمەش واتای نادادپەروەری خودا دەسەلمێنێت، ئایا ئەم کارە لەکەسانێکی خاوەن ژیروعەقڵ دەوەشێتەوە.تا لەخواوە یەکێ گەورەو بەهێز کە دادپەروەرانە وبەبەزەیترین وبەڕەحمترین نی یە بەرامبەر بەبەندەکانی کاری وای لێ دەوشێتەوە؟! پاك وبێ گەردی بۆ خودای مەزن ولەگەورەیی ئەم ستەم وتاوانە.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

پێیان وایە خوای گەورە لە هەموو شوێنێك وپاك وپیسدا بوونی هەیە.وەڕەدی ئەوە دەکاتەوە کەلە سەرووی عەرشی مەزن لەنگەری گرتبێ"استواء"ی کردبێ، بەڵکو پێیان وایە خودا لە هەموو مرۆڤ وئاژەڵێکدا تواوەتەوە کەئەمەش ستەم وناڕەواییە بەرامبەر بەخودای مەزن کەدەفەرمێت: (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ...فاطر:١٠) واتە: گوتا ری چاك وجوان وبەجێ بۆلای خوای گەورە بەرزدەبێتەوە، کاروکردەوەی چاکیش گوفتاری شیرین بەرزی دەکاتەوە.

خوای گەورە لەسەرووی عەرشی مەزندایە وە فریشتەکانیش بۆ لای خودای خۆیان بڵند دەبنەوە ودێنە خوارەوە: (يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ...

السجدة:٥) واتە: ئەو خوایە لەسەرووی ئاسمانەوە کاروباری زەوی ڕێك دەخات وسەرپەرشتی دەکات ،وەسەرجەم کارەکان بۆلای ئەو بەرزدەبێتەوە.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

باوەڕیان بەسیفاتە بڵندەکانی خوای گەورە نی یە، وەپێیان وایە خوای گەورە وتووێژی لەگەڵ موسا نەکردووە لەکەناری چیایی"طور"،وەهاتن ولەنگەرگرتنی لەسەر عەرش، وەهاتنی بۆ دادگایی کردنی بەندەکانی لە قیامەتدا، هەروەها تورەبوون وغەزەب گرتن وڕەزامەندی وخۆشەویستی وچەندەهای تر لەسیفات وئاکارە بڵندەکانی خوای گەورە ڕەد دەکەنەوە. وەلێکدانەوەی نابەجێی بۆ دەکەن، وەپێیان وایە بەم کارە خوای گەورە ڕێزدارتر ومەزنتر ڕادەگرن.

وەهەروەها ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە:

هاوەڵ وکوڕی بۆ بڕیار دەدەن، یاخود پێیان وایە خوای گەورە تێکەڵ بووە بەهەموو دروست کراوەکانی و...هتد.

هەروەها قەدرورێزی خوایان نەگرتووە ئەو کەسانەی:

کەدەڵێن خوای گەورە دوژمن وناحەزەکانی پێغەمبەر وخانەوادەکەی بەرز ڕاگرتووە، جێنیشینی ودەسەڵاتداری وسەربەرزیٔ بەدوژمنەکانی بەخشیوە.وەشوێن کەوتووان ودۆست وخانەوادەکەی پێغەمبەری توشی ڕیسوای نەهامەتی کردووە لەهەر جێگایەکدابن.

ئەمەش ناڕەوایەکیەتەواوە بەرامبەر بەخوای گەورە دەکرێت کەووتەی"رافضە"یە.

جا ئەم بۆچوونە هاوشێوەی ووتەو بۆچوونی گاورو جولەکەکانە کە دەرهەق بەخودای گەورە دەیکەن کەدەڵێن: خوای گەورە پادشایەکی ڕەوانە کرد بانگەشەی پێغەمبەرایەتی تەنهاوتەنها بۆ خۆی دەکرد ووەدرۆی بەدەم خوداوە دەکرد، دەیووت: خودا دەڵێت وفەرمانی وادەکات، وەشەریعەتی پێغەمبەرایەتی هەڵدەوەشاندەوەو بەناوی خوداوە سەروماڵ وخوێن وئافرەتیانی حەلاڵ دەکرد بۆ

خۆی. وەخوای گەورەش هەمیشە پشتیوانی لێ دەکرد وبەسەر نەیارانی دا زاڵی دەکرد ووەنیشانەی ڕاستی ئەوی دەسەلماند و وەڕۆژ بەڕۆژ سەربەرز وبالآدەستی دەکردو...هتد.

بێ گومان ئەمەو هاوشێوەیان گەورەترین ستەم وناڕەواییە دەرهەق بەگەورەیی ودانایی ورەحمەت وزانستی خودا دەکرێت.جا ئەگەر بەراورد لەنێوان هەردوو وتەکەدا بکەین دەبینین وەك بڵێیت لەیەك سەرچاوەوە هاتوون.

نادانایی وستەم دانە پاڵ خوای گەورە جۆرێکە لە کوفر وبێ باوەڕی

هەروەها قەدرو ڕێزی خودایان نەگرتووە کەسانێك کە:

باوەڕیان وابێت کەدەشێت خوای گەورە سزاو ئازاری چاکخواز وملکەچەکان بدات کە هەمیشە بەندایەتییان بۆ کردووە ، وەڕاپێچی دۆزەخیان بکات. وەدەشێت یاخی بووان وتاوانکاران سەرفرازو ڕزگاریان بکات کەهیچ کاتێك خواپەرستیان نەکردووە، وەڕاپێچی بەهەشتی بەرینیان بکات ، چونکە هەردوو کارەکە بۆ خودا وەکو یەکە.

ئەم بۆچوونانە واتای نەبوونی دانایییە لەکارو بڕیارەکانی خودای گەورە وستەمکاری خودای دادپەروەردەسەلمێنێت ،کەئەمە پێچەوانەی ناوەجوان وسیفاتە بڵندەکانی خوای گەورەیە کەڕەدی ئەم جۆرە بۆچوونانەدەداتەوە دەفەرمێت: (وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاء وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ * أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ...ص:٢٧-٢٨) واتە: ئێمە ئاسمان وزەوی ودروست کراوەکانی نێوانیمان بێ هودەو هەڕەمەکی دروست نەکردووە، ئەوە گومانی ئەو کەسانەیە کەبێ باوەڕن. ئەی هاوار...ئاهوناڵە بۆ ئەو بێ باوەڕانە لە سزای ئاگری دۆزەخ، یاخود باوەڕیان وایە کە ئێمە ئەوکەسانەی کەباوەڕدارن

وكاری چاكه ئه‌نجام ده‌ده‌ن، ئه‌وانه‌ی تۆوی خراپه‌یان چاندووه له‌زه‌ویدا وه‌ك یه‌ك ته‌ماشابكه‌ن؟! یاخود ئایا خواناس وتاوانكار وه‌ك یه‌كن؟!

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمێت: (أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُم وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ * وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ...الجاثية:٢١-٢٢) واته:ئایا تاوانكاران وخراپه‌ خوازان باوه‌ڕیان وایه‌ كه‌ مردن وژیان وزیندووبوونه‌وه‌یان هاوشێوه‌ی ئه‌و كه‌سانه‌ ده‌بێت كه‌بڕوایان هێناوه‌ وچاكه‌یان ئه‌نجام داوه؟! ئای كه‌لێكدانه‌وه‌یه‌كی خه‌یاڵی یه!...خودا ئاسمانه‌كان وزه‌وی له‌سه‌ر بنه‌مای حه‌ق وڕاستی دروست كردووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی سه‌رئه‌نجام پاداشتی هه‌موو كه‌سێك به‌گوێره‌ی كرده‌وه‌كانی بداته‌وه‌ وهیچ جۆره‌ سته‌مێكشیان لێ ناكرێت.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمێت: (إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ * أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ...القلم:٣٥-٣٦) واته:ئایا پێتان وایه‌ سه‌رئه‌نجامی موسوڵمانان هاوشێوه‌ی سه‌رئه‌نجامی تاوانكاران ده‌بێت؟ ئه‌وه‌ چی لێكدانه‌وه‌و بڕیارێكی خه‌یاڵی یه؟!

هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌سانه‌ش ده‌گرێته‌وه‌ كه‌:

خوای گه‌وره‌ مردوو زیندوو ناكاته‌وه‌وه‌باوه‌ڕیان به‌حه‌شرو لێ پرسینه‌وه‌ نی یه. وه‌پێیان وایه‌ چاكاكاران پاداشت نادرێنه‌وه‌و خراپه‌كارانیش سزانادرێن ، وه‌سته‌م دیده‌ مافی خۆی له‌سته‌مكاران وه‌رناگرێته‌وه... جا خوای گه‌وره‌ له‌وڕۆژه‌دا پیشانیان ده‌دات كه‌كێ ڕاستی ووتوه‌و وه‌كێش خه‌ساره‌مه‌ندو بیر پوچ بووه.

هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌سانه‌ش ده‌گرێته‌وه‌ كه‌:

كه‌به‌چاوێكی كه‌ ده‌وه‌ ته‌ماشای خوای مه‌زنیان كردووه‌ دڵیان له‌ئاستی بێ ئاگابووه، فه‌رمانه‌كانی خودایان پشت گوێ خستووه‌ وسه‌رپێچییان كردووه، ڕێزی دروست كراوه‌كانی تریان داوه‌ به‌سه‌ر ڕێزی خودادا، كاریان به‌ به‌رنامه‌و

ڕێنامی یەکانی نەکردووە ، شوێنی حەزو ئارەزووەکانیان کەوتوون شەرمیان لەخەڵکی کردووە بەڵام شەرمیان لە خودا نەکردووە. لەخەڵکی ترساون بەڵام لەخودا نەترساون وشەوڕۆژیان لەپێناو ڕەزامەندی ئارەزووبازی وبەرپرسەکانیان بەخت کردووە. فەرمان وبڕیاری خودایان بەسوك تەماشا کردووە...هتد.

ئایا قەدرو ڕێزی خودایان زانیوە کە دەچن شەیتان لەبری خودا دەپەرستن وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن؟

جا خوای گەورە وبێ هاوتا مەحاڵە لەلای وقبوڵی ناکات یەکێك لە پێغەمبەران بکریت بەهاوەڵ وهاوبەشی ، نەخوازە پیسواترین وسەرشۆڕترین کەس کەشەیتانە بکرێتە هاوەڵی؟

تەنها شەیتان ویستێتی وەك خودا بپەرسترێت وڕێزی بگیرێت. هەر بۆیە خوای گەورە هۆشیاری بەمرۆڤ دەدات کەلەم بوارەدا نەکەونە داوی شەیتانەوە کەدەفەرمێت: (أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ * وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ...يس:٦٠-٦١) واتە: ئەی ئادەمیزادەکان من پێتان ڕانەگایاندن کەشوێنی شەیتان نەکەون وگوێڕایەڵی مەکەن، چونکە ئەو دوژمنی سەرسەختی ئێوەیە. وەهەر گوێڕایەڵی من بکەن کە ئەمەیە ڕێگەی ڕاست ودروست.

ئەو هاوبەش وبڕیاردەرانەی کەپێیان وابوو فریشتە دەپەرستن ، لەبنەڕەتدا تەنها شەیتانیان دەپەرست نەك فریشتە. وەئەم ڕاستیەش خودای مەزن ڕوونی دەکاتەوە دەفەرمێت: (وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاء إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ * قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ...سبأ:٤٠-٤١) واتە: ڕۆژێك دێت کەخوای گەورە تێکڕای هەموویان کۆدەکاتەوەو بەفریشتەکان دەفەرمێت: ئایا ئەم پێڕە ئێوەیان دەپەرست؟

فریشتەکان دەڵێن: پاکی وبێ گەردی بۆتۆی مەزن ، ئەوان خەریکی پەرستنی پەری بوون وباوەڕیشیان پێ بوو.

شەیتان بەهەمیشەیی فەرمان بەهاوبەش بڕیاردەرەکان (المشركون) کە بیپەرستن وکڕنوشی بۆ بەرن، وەبۆ هاتنەدی ئەم مەرامە ڕێگای پیلانی جۆراوجۆر دەگرێتەبەر. جارێك خۆی دەکات بەفریشتەو خەڵکی گومڕادەکات. وەتەنانەت کاتێك ڕۆژپەرستان کەلەکاتی ڕۆژهەلاتندا کاتێ دەیانەوێت کڕنوش بۆ"ڕۆژ" خۆر بەرن، شەیتان بەشێوازێك دەوەستێت کە خۆر بکەوێتە نێوان هەردوو قۆچەکانیەوە "شاخەکانی"تاکو کڕنۆشەکە بۆ شەیتان بێت ،بەهەمان شێوەش بۆ کاتی خۆرئاوابوون.

بەهەمان شێوە کاتێ گاورەکان کڕنوش وپەرستن بۆ مەسیح ودایکی دەبەن. کەلەشێوەی بتدا دروست کراوون لەبنەڕەتدا خەریکی شەیتان پەرستنن "مەسیح ودایکی" لەم کارە پوچەلانە بەدوورن ، وەهیچ کاتێکش کاری وایان لاپەسەند نەبووە وەفەرمانیشیان پێ نەکردووە. بەڵکو ئەوەی جگە لە خودا بپەرستێت تەنها شەیتانە هەر بۆیە خوای گەورە دەفەرمێت: (أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ * وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ...يس:٦٠-٦١) واتە: جاکاتێ ئادەمیزاد هەرکەسێکی تر بپەرستێت جگە لەخودای گەورە ئەوا شەیتانی پەرستووە. جا شەیتانەکانیش چێژ لەم پەرستنە وەردەگرن ومەرامەکانیان دێتە دی.

خوای گەورە ئەمە ڕۆشن دەکاتەوە دەفەرمێت: (ويوم يحشرهم جميعاً يامعشر الجن مقدا ستكثرتم من الانس) واتە: خوایگەورە لە ڕۆژێك دا هەموویان کۆ دەکاتەوە بە (خشم و قینەوە) دەفەرموێت: ئەی دەستەی پەریەکان بەڕاستی ئێوە زۆر کەستان لە ئادەمیزادەکان گومڕاکرد.

(وَقَالَ أَوْلِيَآؤُهُم مِّنَ الإِنسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيَ أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلاَّ مَا شَاء اللّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَليمٌ...الأنعام: ١٢٨) .

واتە: وە ئادەمیزادە سەر لێشێواوەکان و ئەڵقە لە گوێیەکانی شەیتان دەڵێت: پەروەردگارا هەندێکمان سودمان بە هەندێمان وەرگرت (سودی ئادەمیزادەکان دوونیابازی بوو،پەریەکانیش زیادکردنی پێڕی خۆیان بوو) ئێستاش ئەوە تا گەیشتنە ئەو کات و ساتەی تۆ بۆت دیاری کردووین. خوای گەورەش فەرموویەتی: ئەم ئاگرە جێگاتانە بە هەتاهەتای بە زیندووی مەگەر خوا ویستی لە سەر بێت.

جا ئەمانەی کە خستمانە روو ئامازەیەکە بۆ ئەو مەبەستەی کە هاوبەش دانان بۆ خودای تاک و تەنها– گەورەترین و مەترسیدارترین تاوانە لە تاوانەگەورەکان. وە خاوەنەکەی شایستەی هەتا هەتاییە لە دۆزەخ دا چونکە مافی گەورەی و خوایەتی و پەروەردگاریتی.پێشێل دەکەن و دەیدەنە پاڵ لاوازترین و ریسواترین دروستکراوەکانی خودا وە بە جگە لە تەوبەکردن و پاشگەزبونەوە نەبێت خودا لە ئەنجامدەرەکەی خۆش نابێت وە سەرئەنجام بەهەشتی لێ قەدەغە دەکرێت وە لە رەحمەتی خودای بێ بەش دەبێت ، کەسێك کە بایی تاکە گەردێك هاوبەشی بۆ خودا بریار بدات و تەکەبوری هەبێت مەبەست لە ناردن و رەوانە کردنی پێغەمبەرەکان و کتێبە پیرۆزەکان تەنها بریتی بووە لە ناسینی خودا و پەرستنی بە تاك وتەنهایی و هاوەڵ و هاوبەشی بۆ بریار نەدرێت.

یەکێکی تر لە تاوانە گەورەکان:

قسە کردنە لە سەر خودا بەبێ زانیاری تەواو

قسە کردن لە سەر خودا و باس کردنی ناو وسیفات و کردارەکانی بەبێ زانیاری تەواو پوخت.مایەی کەوتنە هەڵەی گەورەوەیە بە تایبەتی ناساندنی خودا و پێناسەکردنی بە شتانێك کە خودا و پێغەمبەرەکەی ردیان کردووەتەوە نەیانداوەتە پاڵ خودا. کە دواتر ئەمە ناتەواوی و کەم و کورتی دەداتە پاڵ

خودای گـەورە.وە لـە هەرەتاوانەگـەورەو مەزنـەکان دەژمێردرێـت. چـونکە ئەمـە ڕاستەوخۆ پەککەستن و لەکارخستنی سیفاتە جوانـەکانێتی. تەنانـەت ئـەم تاوانـە گەلێ گەورەترەو مەترسیدارترە لـە تاوانیکەسێك کەباوەڕشـی بـە خـودا هەیـە و بەلأم لـە هەنـدێ بـواردا هاوبەشـی بـۆ بڕیـار دەدات. چـونکە هاوبـەش بڕیـاردەر (مشرك) دان بە خوایەتی و پەروەردگارێتی خودا دادەنێـت و ڕەدیـان ناکاتـەوە. بـەلأم (معطـل) سـیفاتە جـوان و پڕوپوخـت و تـەواوەکانی خـودای گـەورە ڕەد دەکاتەوە و باوەڕی پێیان نیە. وە لە کاریان دەخات.

بۆ نمونە: کەسێك دان بە پاشایەتی (پادشا) دادەنێت بەلأم لە هەندێ کاروباردا هاوکـارو هاوبـەش و بـۆ بڕیـار دەدات. باشـترە لـە کەسـێك کـە هـەرە بـڕوای بـە پادشـایەتی ئـەو (پادشـایە) نیـیـە و لـە سـیفاتی پادشـایەتی دەخـات ئەمـە ڕاستیەکی سەلمێنراوە لە عەقڵی هـەموو خـاوەن بـیرو هۆشـێك. چـونکە زۆر جـار هاوبەش دانەرەکان وەك نزیك بوونەوەیەك لەخودا ئەو هاوبەشەیە بەکاردەهێنن و بڕیاری دەدەن نەك بەڕاست نەزانن.

جا دەردی (التعطيل – لە کارخستنی سیفاتەکانی خودا) . دەردێکی کوشندەی بێ چارەیە هەربۆیە خودای گەورە باس لە پێشەنگ و پێشەوای (معطلة) دەکات کە فیرعەونە، پێی وا بوو کە خودا لە سەرووی ئاسمانەکانەوە نیـیە. وە سیفاتی بڵندی و پایەبەرزی لە کار دەخست دەیووت: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ * أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ﴾...غافر ٣٦-٣٧) واتە: ئەی (هامان) تاوەرو بـورجێکی بـەرزم بـۆ دروسـت بکـەبۆ ئـەوەی هەنـدێ هۆکـارم دەسـت بکـەوێت... هۆکـاری بـەرز بوونـەوە بـۆ ئاسمانەکان تا سەردانێکی خودای موسی بکەم و ببینم. هەرچەندە من دڵنیام کە (موسی) درۆزنە و شتی وا نی یە لەوێ.

وە (شێخ أبو الحسن الاشعری) ئەم ئایەتەی کردبووە بەڵگە لە کتێبەکانیدا دژی پێڕەی (معطلة)[1].. [2] وە قسە کردن بەبێ زانیاری تەواو لە سەر خودای گەورە. لە گەڵ تاوانی هاوبەشیدا هاوڕێکن.

یەکێکی تر لە تاوانە گەورەکان:

داهێنراوە"بیدعە"[3] گومڕاکەرەکانە

بیدعە گومڕاکەرەکان کە ئەنجامدەدرێن ڕێگری و شێواندنی ڕێگای ڕاست و ڕەوانی خوا پەرستی یە. وە هەروەها نەزانینەوبە درۆخستنەوەی سیفاتە جوانەکانی خودایە کە لە (قورئان و سونەتدا) هاتووە. هەرچەندە (کفر) و بێ باوەڕی نی یە. بەڵام لە هەرە تاوانە گەورەکانە و بەلای (ئیبلیسە) وە لە تاوانە گەورەکانەوە بە نرختره.

هەروەکو هەندێ لە (سەلەف) دەڵێن: بیدعە بەلای ئیبلیسەوە خۆشتر و باشترە لە تاوانە گەورەکان، چونکە تاوانە گەورەکان تەوبەی لێ دەکرێت، بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت. وە (ئیبلیس) دەڵێت " ئادەمیزادم بە هیلاك برد لە تاوان، ئەوانیش منیان بە هیلاك برد بە وتنی (أستغفرالله ولا إله إلا الله) کاتێ ئەمەم

---

[1] -(معطلة)پێڕێکن سیفاتەکانی خودا لەکاردەخەن، وەپێیان وایەخوای گەورە ئەو جۆرە سیفاتەی نی یە. "وەرگێڕ"

[2] – بڕوانە کتێبی (اجتماع الجیوش الاسلامیة علی حرب المعطلة والجهمیة/ص٢٦٢)دانەری "ابن القیم".

[3] – داهێنراو"بیدعە": واتە تازەگەری لەئایندا، واتە هێنان ودروست کردنی یاخود لابردنی ڕوکنێك یان لقێك لەئایندا. وە بیدعە لە ئایندا دوو جۆرە:

أ. بیدعە لە بیروباوەڕ(عقیدە): کەئەمەیان خاوەنەکەی کافر دەکات.

ب. بیدعە لەپەرستندا(عبادە): ئەمەیان گەر نەهێشتن ولا دانی پەرستێکی سەرەکی بێت وەك(حجاب ، نوێژ)ئەوا لەلای هەندێك لە زانایان خاوەنەکەی کافر دەبێت ، وەئەگەر لەنجام دانی شێوازێکی تری پەرستن بێت بەنەزانین ئەوا خاوەنەکەی یاخی"عاصی" دەبێت. "وەرگێڕ"

بینی دەستم کرد بە بلاوکردنەوەی ئارەزووبازی ،جا ئەوان تاوان دەکەن تەوبە ناکەن پێیان وایە کاری چاکە چ'کە ئەنجامدەدەن ."

لێرەدا مەبەستی لە ئارەزووبازی (بیدعە) یە. وە ڕوون و ئاشکرایە تاواکار زیانی تەنها بۆ خۆیەتی. بەلام بیدعەکار زیانی بۆ گشتییە. فیتنەی تاوانکار لە حەز و ئارەزووەوەیە ، بەلام فیتنەی بیدعەکار لە بنەڕەتی ئایندایە. جا بیدعەکار لە سەر شاڕێگای ڕاستی دا ڕێگری دەکات و سەر لە خەلکی دەشێوێنێت و سەرگەردانیان دەکات. بەلام تاوان کار وا نیە ، بیدعەکار ئاستەنگ و بەربەست و ڕێگرە لە سەر ڕێگای قیامەتدا. بەلام تاوانکار بە هێواشی هەنگاو دەنێت بەرەو قیامەت بە هۆی تاوانەکانیەوە.

یەکێکی تر لە گەورەترین تاوانەکان:

کوشتنە بە ستەم و ناڕەوایی

خوای گەورە دادپەروەرە و دادپەروەری کردۆتە بنەڕەتی دروستکردنی زەوی و ئاسمانەکان. وەئامانجی خوای گەورە لەناردنی پێغەمبەران وکتێبە پیرۆزەکان بریتی بووە لەبەرپاکردنی دادپەروەری. جا کوشتنی مرۆڤ بەستەم وناڕەوایدژاودژە لەگەل دادپەروەریدا.

کوشتن بەهەموو شێوەکانی یەوە بەگەورەترین تاوانکاری دادەنرێت.وەك: کوشتنی باوك بۆ کۆرپەکەی "مندالەکەی"لەبەرمەترسی برسێتی یاخود کوشتنی باوك ودایك لەلایەن مندالەکانیەوە کەهۆکاری هاتنەدنیای ئەوانن لەبەر هەر هۆیەك بێت ستەم وناڕەوایی یە بەتاوانە گەورەکان دادەنرێت.

پۆلێنکاری لە پلەی کوشتندا

کوشتن بەپێی جۆری ناڕەواییەکەی دەگۆڕێت وجیاوازی هەیە ، گەورەترین جۆریان بریتی یەلە کوشتنی پێغەمبەرێك یان پێشەوایەك یان زاناو دانایەك کە

چاکە خواز ورێنماکار بێت بۆ سەرجەم خەڵکی. خوای گەورە لەبری کوشتنی بڕواداریك سزای هەمیشەیی دۆزەخ ونەفرەتی وخ ،شم وقینی بڕیارداوە.

وەسەرجەم زانایان کۆکن لەسەر ئەوەی بکوژ پاش تاوانەکەی ئەگەر بەویستی خۆی بڕوا بهێنێت ئەوا ئەو سزایەی لەسەر دەکەوێت.

ئایا تەوبەکردنی موسڵمان سزاکەی لەسەر لادەبات؟

واتا ئایا ئەگەر کەسێکی موسوڵمان کەکەسێکی کوشتووە، تەوبە بکات وپاشەگەزبێتەوە سزای کوشتنەکەی لەسەر دەمێنێت؟

لەم بابەتەدا زانایانی پێشوو"سەلەف" وزانایانی پاشتر دوو بۆچوونیان هەیە کە "امام احمد" دەیانگێڕێتەوە:

بۆچوونی یەکەم: پێیان وایە کەتەوبە کردن سزاکەی‌لەسەر لانابات، چونکە مافێکی ئادەمیزادی پێشێل کردووەو لەدونیادا ستەمی لێ کردووە، وەبە مافی خۆی نەگەیوە. جاپێویستە لەقیامەتدا دادپەروەرانە مافی خۆی لە بکوژەکە وەربگرێتەوە.

وەدەڵێن: هەرچی ئاشتەوای وسوڵحێکیش بکرێت بە پارەوپێدان بەمیرات گرەکانی، ئەوا ناچێتە چوارچێوەی سڕینەوەی تاوانەکە، لەبەر دووهۆ:

١. کەسی کوژراو هیچ سودمەندێك نەبووە لەو پارەو میراتانەی کەلە تۆڵەی خوێندا دراوە بە میراتگرەکانی.

٢. ئەو خوێن وەرگرتنە لەنێو پرۆسەیەکی ئاشتەوایدا کە یان عەفوی دەکەن یان خوێنی لێ دەسێنن ، واتە هەردوو بەندی سوڵحەکە دەشێت یەکێکیان بەرجەستە بکرێت.

هەر بۆیە بکوژ بەم کارە سزای لەسەر هەڵناگیرێت وەئەمە ڕاسترین بۆچوونە لەم بوارەدا کە بۆچوونی شوێن کەوتووانی ئیمامی "شافیعی واحمد" ە.

بۆچوونی دووەم: پێڕێكی تـر پێیـان وایـە كەبـە تەوبـەكردن وپاشـەگەز بوونـەوە وخوێن دان بەمیراتگرانی ، كوژەرەكە سزاكەی لەسەر لادەچێت. وەبـە پرۆسـەی ئاشتەوایی خوێن دان بەمیراتگرانی كوژراو ئەوا حەدی لەسەر جێ بەجێ كراوە.

وەدەڵێن:جا ئەگەر پرۆسەی تەوبە كـردن سـەرجەم شـوێنەوارەكانی بـێ بـاوەڕی "كفر"و جادوگەری وسحر بسڕێتەوە كە گـەورەترین دوو تـاوانن، چـۆن ناتوانێـت شوێنەواری كوشتن بسڕێتەوە. لەكاتێكدا كـە خـوای گـەورە تەوبـەی لـە بكـوژان وپیاوچاكان وخواناسـان پەسـەند كـردووە پاشـان بوونـە بەبانگەواز وخوانـاس. وەخـوای گـەورە بانگەشـەی تاوانكـارو بكـوژانی پیاوچـاكانیش دەكـات بـۆ گەڕانەوەوتەوبەكردن وپاشەگەزبوونەوە كەدەفـەرمێت: (قل یاعبادی الذین اسرفوا علی أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله یغفر الذنوب جمیعاً) واتـە: بـەو بەندانـەم بڵێ كە زیادەڕەویان كردووە لەتاوانكاریدا ،لەڕەحمەت ولێبوردەی خودا مەویست وڕەش بین وهیوابڕاو مـەبن، ئەگـەر ئێـوە تەوبـەی ڕاسـتی بكـەن خـودا لەهـەموو تاوانێك خۆش دەبێت.

هـەروەها دەڵـێن كەسـێك تەوبـە بكـات لـەتاوانێك وپاشەگەزبێتەوە،چـۆن دواتـر سزادەدرێت؟ كە ئەمەش لەشەرعی خودادا جێگەی نابێتەوە.

وەدەڵێن: بەئەنجام دانی پرۆسەی تەوبەكردن وخۆدانە دەستەوەو تەسلیم بـوونی بەكەس وكاری كـوژراو، لـەبری تەسلیم بـوونی كوژراوەكـە، هاوشـێوەی تەسـلیم كردنی پارەی قەرزی مردووەكەیە بەكەس وكارەكەی، كەلەبری ئەو وەری دەگرن.

پوختەی ئەم بۆچوونانە:

كوشتن سێ ماف وحەقی لێ دەكەوێتەوە كەئەویش: (حەقی خودا، حەقی كوژراو ، حەقی كەس وكـاری كـوژراو) . جـا ئەگـەر بكـوژ تەوبـەی كـردو لـەخودا ترسـاو پاشـەگەز بـووەوە ،مـافی خـودای لەسـەر نامێنێـت. وەبەویسـتی خـۆی خـۆی دا بەدەستەوەی كەس وكاری كوژراوەكە ،ئەوانیش بەلێ خۆش بوون یان خـوێن لـێ

وەرگرتن پرۆسەی ئاشتەواییان ئەنجام دا لەگەڵ، ئەوا ماف کەس وکاری کوژراوەکەش لەسەری نامێنێت. تەنها حەق ومافی کوژراوەکە لەسەری دەمێنێتەوە، جا ئەگەر بکوژەکە تەوبەکارێکی چاکەکارو چاکەخواز بێت، ئەوا خودای گەورە لەقیامەتدا ئاشتیان دەکاتەوەو مافی کوژراوەکە دەداتەوە، وەتەوبەی بکوژیش قبوڵ وپەسەند دەکات.

تەوبەکردن وپاشەگەزبوونەوە لەدزی

ئایا بەتەوبە کردن وپاشەگەزبوونەوە لەدزی دەبێتە مایەی ئەوەی سزاکەی لەسەر نەمێنێت؟

لەوەڵامی ئەم پرسیارەدا ناکۆکی هەیە لەنێوان زانایاندا:

پێرێك لەوانایان پێیان وایە: ئەگەر ئەوماڵە یان ئەوبرە پارەیەی کەدزیویتی بیگەڕێنێتەوە بۆ میرات گرانی خاوەن ماڵەکە، ئەوا سزاکەی لەسەر نامێنێت چ لەدنیاو چ لەقیامەتدا.

بەلام پێرێکی تر لەزانایان پێیان وایە کە: سزای قیامەتی لەسەر ناکەوێت،هەرچەندە ئەو برەپارە دزراوەکە بگەڕێنێتەوە بۆ میرات گرانی خاوەن ماڵەکە، چونکە خاوەنە سەرەکی یەکەی خۆی مردووە ولەدرێژای تەمەنی سودمەند نەبووە لەو برە پارەیەی کەلێی دزراوە،بگرە دواتر کەسانی تر لێی سودمەند بوونە. هەر بۆیە ئەو ماف وحەقەی هەیە لەسەر کابرای دز کەلەقیامەتدا سزابدرێت وحەقی ئەومافەی لێ بسێنرێتەوە.

هەروەها یاوەرانی (مالك واحمد) پێیان وایە کەهەرچەندە میراتگرەکانی ئەو ماڵە دزراوە زۆر بوو،ئەوا هەر هەموویان حەقیان بەردەکەوێت لەو ماڵە دزراوەدا کاتێك کەدەگەڕێنرێتەوە.

وە "شیخ ابن التیمیە"توانی ناکۆکی لەم بوارەدا نەهێڵێت، کەدەڵێت: ئەگەر خاوەن ماڵەکە تامردن نەیتوانی ماڵە دزراوەکە بسێنێتەوە، ئەوا مافی داواکردنی

ئەو ماڵە دەکەوێتە دەستی میراتگرانی لەدونیادا. جائەگەر ئەویش نەیتوانی بەدەستی بهێنێتەوە ، ئەوا دەکرێت لەقیامەتدا داوای مافی خۆیان بکەن. جائەمە پوختترین وباشترین ڕاوبۆچوونە لەم بوارەدا.

جا ئەو دزین وئەو زیانەی لە خاوەن ماڵەکە کەوتووە لەلایەن کەسانی ترەوە، واتا لێرەدا تەنها زیان بەخاوەن ماڵەکە کەوتووە نەك لەمیراتگرانی. جاهەر خاوەن ماڵەکە مافێتی لەقیامەتدا داوای حەق ومافی خۆی بکات، نەك میراتگرانی، بەڵام ئەگەر ئەو ماڵە دزراوە زەوی یەك بێت داگیرکراوبێت یاخود عەقارات ودوکان وشتی لەم جۆرە بێت کەدواتر وەك میرات دەمێنێتەوە وسودی بۆ میراتگران دەبێت، لەم حاڵەتەدا پاش مردنی خاوەنە سەرەکی یەکەی ، میراتگرانی بۆیان هەیە چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا داوای مافی خۆیان بکەن.

وەئەگەر پارەی چەند شەریکێك دزرابێت ، ئەوا مافی هەموویانە پێکەوە داوای مافی خۆیان بکەن چ لەدونیاو چ لەقیامەتدا....والله أعلم.

کوشتنی کەسێك وەك کوشتنی هەموو خەڵکی وایە

مرۆڤ مەزنترین وبەڕێزترین دروست کراوی خودای مەزنە. خوای گەورە حەرامی کردووە لەسەر خودی خۆی کە ستەم لەمرۆڤ بکات. جا چۆن مۆڵەت دەدات کەسێکی تر بەستەم مرۆڤ بکوژێت ولەناوی بەرێت.هەر بۆیە دەفەرمێت: (مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا... المائدة:٣٢) واتە: لەبەر ئەمە بڕیارمان داوە لەسەر نەوەی ئیسرائیل کە هەرکەسێك بەناحەق وبێ تاوان مرۆڤێك بکوژێت ،ئەوا وەکو هەموو مرۆڤی کوشتبێ وایە. وەهەر کەسێك مرۆڤێك لەمەرگ ڕزگاربکات ،وەکو هەموو خەڵکی ڕزگارکردبێت وایە.

جا زۆرێك لەخەڵکی لە لێکدانەوەی واتای ئەم دەقە قورئانیە بەهەڵە تێگەیشتوون، هەر بۆیە ئەم پرسیارەیان بۆدروست بووەودەڵێن: بێ گومان ڕوون وئاشکرایە کە

تاوانی کەسێك سەد مرۆڤی کوشتبێت زیاترە لەتاوانی کەسێك کە تەنها مرۆڤێکی کوشتبێت؟ کەچی لەئایەتەکەدا هەموویانی یەکسان کردووە؟

خەڵکی وای بۆدەچن کەلێك چوونەکە لە رێژەی تاوان وسزاکەدایە، بەلاّم سیاقی ئایەتەکە واناڵێت، بگرە ئەم لێك چوونە هەڵناگرێت، وەئەم لێك چوونە واتای ئەوە نی یە کەلە هەموو ڕوویەکەوە لەیەك دەچن وهاوشێوەن. ئەوەتا خوای گەورە لەسەر کورتی تەمەنی دونیا لە چاو قیامەتدا دەفەرمێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا... النازعات:٤٦) واتە:ئەو ڕۆژەی کەقیامەت بەرپادەبێت ، بێ باوەڕان وادەزانن کەتەنها سەرلە ئێوارەیەکە یان سەرلەبەیانیەك درێژی ژیانی دونیایان بووە.

هەروەها لەشوێنێکی تر لەسەر هەمان مەبەست وبابەت دەفەرمێت: (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ... الأحقـاف:٣٥) واتە:ئەو ڕۆژەی کەقیامەت بەرپادەبێت بێ باوەڕان وادەزانن کەتەمەنی ژیانی دونیایان سەعاتێك بووە.

جا ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کەرێژەکە چەندە، بەڵکو کورتی تەمەنی دونیاین دەردەخات. وەکاتێك پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(من صلى العشاء في جماعة فكانما قام نصف الليل، ومن صلى الفجر في جماعة فكأنما قامة الليل كله.)**[1] واتە: هەرکەسێك نوێژی شێوان (عیشا) بەجەماعەت بکات وەك ئەوە وایە تانیوەی شەو شەونوێژی کردبێت، وەئەوەی نوێژی بەیانی بەجەماعەت بکات وەك ئەوە وایە هەموو شەوەکە شەونوێژی کردبێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (مسلم: ٥/١٦نووی)گێڕاویەتیەوە.

یاخود لەمە ڕوونتر دەفەرمێت: (من صام رمضان واتبعه ستٍ من شوال فكأنما صام الدهر) [1] **واتە: هەرکەسێك مانگی ڕەمەزان بە ڕۆژوو بێت وشەش ڕۆژی مانگی شەوالیش بەڕۆژووبێت،وەك ئەوە وایە هەمووساڵەکە بەڕۆژوو بووبێت.**

هەروەها دەفەرمێت: (من قرأ "قل هو الله احد" فكانما قرأ ثلث القرآن) [2] **واتە: هەر کەسێك سورەتی (إخلاص) بخوێنێت وەك ئەوە وایە سێ بەشی قورئانی خوێندبێت.**

جا ڕوون وئاشکرایە کە پاداشتی کەسێك کە زۆرینەی کاتەکان بەڕۆژوو بێت زۆر گەورەترە لەوەی کەبەتەنها ڕەمەزان وشەوال بەڕۆژووبێت،هەرچەندە لێگ چوون هەیە لەشێوەی پاداشتەکەدا. هەروەها بۆ یەکێ سێ بەشی قورئانی خوێندبێت پاداشتی زیاترە لەوەی کەبەتەنها (قل هوالله احد) ی خوێندبێت، هەرچەندە لێکچوون هەیە لەشێوەی پاداشتەکەدا،بەڵام خودی کردارەکە جیاوازەو پاداشتیش لەسەر ڕێژەی ماندووبوون وهەوڵدانە. جا هیچ نیعمەتێك نی یە وەکونیعمەتی تێ گەیشتن لەقورئان وسونەت، کەئەمەش ڕێزو بەهرەیەکی خوای گەورەیە بەهەموو کەسێکی نادات.

جائەگەر پرسیاریان کرد ئایا لە چ ڕوویەکەوە لێکچوون هەیە لەنێوان بکوژی تەنها کەسێك وبکوژی سەدکەس دا؟

لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا ووتراوە: لەچەندین ڕووەوە لێکچوون هەیە وەك:

١. هەردووکیان سەرپێچی ویاخی بوونە لەفەرمانی خودایان پێشێل کردووە، وەتوشی نەفرەت وسزای خوای گەورە دەبن، وەشایستەی دۆزەخن بەهەمیشەیی، بەڵام لەنێو سزای دۆزەخدا جیاوازیان هەیە لەجۆری سزاکەیان هەریەکەیان بەپێی زۆری تاوانەکەی ، واتە سزای کەسێك زۆر سەختترە کە پێغەمبەرێك یان

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(مسلم: ٨/٥٧نووی)گێڕایەتیەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٥٠١٣-٥٠١٥)گێڕایەتیەوە.

خواناسێك یان بانگخوازێكی كوشتبێت بەبەراورد لەگەڵ كەسێكی تر كە مرۆڤێكی سادەی كوشتبێت.

٢. هەردووكیان شایستەی كوشتنن.

٣. هەردووكیان چوون یەكن لەڕووی بوێری وسەركەشیان كە دەستیان چووتە خوێنی مرۆڤ كەبەناحەق خوێنی بڕێژن. كەواتە ئەو بوێری وئامادەییان هەیە كە هەموو مرۆڤایەتی بكوژن گەر هەلیان بۆ برەخسێت.

٤. هەردووكیان چوون یەكن لە ناولێنانیان بە بكوژ وخوێن ڕێژو ستەمكار.

٥. لە ڕوویەكیترەوە چوون یەكن كاتێك پێری بڕواداران بە یەك جەستە ناودەبات كەئەگەر ئەندامێكی توشی ئازاربێت ،ئەوا هەموو جەستەی توشی ئازارو شەونخونی دەبێت.جا لەم ڕوانگەیەوە هەركەسێك ئازاری بڕوادارێك بدات ئەوا ئازاری هەموو بڕوادارانی داوە.

وەهەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لاتقتل نفس ظلماً بغير حق ألا كان على ابن أدم الأول كفلٍ من دمه، لأنه أول من سن القتل.)[1] واتە هەر مرۆڤێكی بێ تاوان بەناحەق بكوژرێت ، ئەوا تاوانی كوڕەكەی ئادەمی تێدایە وپشكی بەردەكەوێت"مەبەستی قابیلە"،كەیەكەم كەس بوو كوشتنی داهێنا.

ئەوەی شایەنی باسە ئەم هەڕەشەكردنە تەنها تایبەتە بەیەكەم كوشتنەوە ، بەهیچ شێوەیەك باس لەیەكەم تاوانی زینا یان دزی ومەی خواردنەوە ناكات. هەرچەندە هاوبەشی دانان لە كوشتن گەورەترە. هەر بۆیە پێغەمبەرﷺبینی كە (عمر بن لحي الخزاعي) بەسەخترین شێواز سزاو ئەشكەنجە دەدرێت ،چونكە یەكەم كەس بوو كە ئاینی "ابراهیم"ی پێغەمبەری گۆڕی بۆ بت پەرستی[2].خوای

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٣٣٥)گێڕایەتیەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، چونكە (عمروا بن لحی الخزاعی) یەكەم كەس بوو ئاینی پێغەمبەری ابراهیم ی گۆڕی و بت پەرستی هێناوە بۆ نێو دەورگەی عەربی وهەمانی عەرەبەكانی دا بت پەرسان.

گەورەش دەفەرمێت: (وَلاَ تَكُونُواْ أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ...البقرة:٤١) واتە:ئێوە مەبنە یەکەم بێ باوەڕ بەئایەتەکانی خوای گەورە.

کە دواتر خەڵکی شوێنتان دەکەون ودەبنە پێشەنگی خراپە خوازی ،هەربۆیە هەر کەسێك ستەمێك یان تاوانێك دابهێنێت ،ئەوا هەڵگری تاوانی سەرجەم ئەنجامدەرانی ئەوتاوانە دەبێت لەدوای خۆی. وەلە (جامع الترمذي) دا هاتووە لە (ابن عباس) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (يجيء المقتول بالقاتل يوم القيامة ناصيته ورأسه بيده، وأو داجه تشخب دماً ، يقول:يارب، سل هذا: فيم قتلني؟) واتە: لەرۆژی قیامەتدا کەسی کوژراو وبکوژەکەی خۆی دەهێنێت وبەسەر ناوچەواندا بەکێشی دەکات وخوێن لەدەمارەکانی یەوە دەچۆڕێت ودەڵێت: خودایە لێی بپرسە بۆچی ولەسەر چی منی کوشت؟

وەلە (ابن عباس) یان پرسی:ئایا تەوبەکردن هەیە بۆ بکوژ؟ئەویش ئەم ئایەتە یەرۆزەی خوێندەوەوَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا... النساء:٩٣) واتە: هەرکەسێك بەناڕەوایی بەدەستی ئەنقەست بڕواداریك بکوژێت، ئەوا سزاکەی دۆزەخی هەتاهەتاییە.

هەروەها ابن عباس بەردەوام دەبێت ودەڵێت:ئەم ئایەتە نەسخ نەکراوەتەوە جا ئیتر چۆن تەوبە دەکات.[1] وەهەروەها (نافع) دەڵێت: (نظر عبدالله بن عمر رضي الله عنهما يوماً الى الكعبة، قال: ماأعظمك وأعظم حرمتك، والمؤمنون عندالله أعظم حرمة منك.)[2] واتە: ڕۆژێك عبدالله ی کوڕی عومەر تەماشای کەعبەی دەکرد

(سیوطي) لە "الوسائل"دا ئەمە باس دەکات ودەیداتە پاڵ (ابن جریر) لەتەفسیرەکەیدا لە فەرموودەی (ابي هريرة)وە سەرەکی یەکەی لە (صحيحين)دایە. هەروەها لەهەمان سەرچاوە هاتووە لە فەرموودەی(أبي بن كعب)بە (مرفوعي) کە (حاكم) لە (مستدرك)دا دەیگێڕێتەوە (الوسائل –باب السابع)بڕوانە کتێبی(موسوعه الصحابه–باب ف الاصنام).

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد ١/٢٢٢)وە (ترمذي٣٠٢٩)گێڕایەنەتەوە.

[2] – ئەوە (حسن)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

ووتی: چەند مەزن وگەورەیە قەدرت، بەڵام لای خوای گەورە بڕواداران لەتۆ بەڕێزترن.

وەلە (صحیح بخاری) دا هاتووە (سمرە بن جندی): (أول ما ینتن من الأنسان بطنه، فمن أستطاع منكم ان لایأكل الا طیباً فلیفعل، ومن استطاع أن لایحول بینه وبین الجنة ملء كف من دم أهراقه فلیفعل) [1] واته: یەكەم شت كەلەجەستەی مرۆڤ دەگەنێت بریتی یە لە سكی ،با تا بۆی دەكرێت خواردنی حەلاڵ بخوات، وەهەر كەسێك دەیەوێت هیچ ئاستەنگێك لەنێوان خۆی وبەهەشتدا نەهێڵێت ئەوا باخۆی بپارێزێت لە چۆڕێ خوێن كەبەناڕەوا بیرێژێت.

وە لە (صحیح بخاری) دا هاتووە (ابن عمر) دەگێڕێتەوە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لایزال المؤمن في فسحة من دینه مالم یصب دماً حراماً.) [2]واتە: بەردەوام باوەڕداران لەفراوان بووندایە لە ئاینی خودا تا خوێن بەناحەق نەڕێژرێت.

هەروەها (بخاری) لە (ابن عمر) ەوە دەگێڕێتەوە كە ووتویەتی: (من ورطات الامور التي لامخرج لمن اوقع نفسه فیها سفك الدم والحرام بغیر حلة) [3]واتە: یەكێك لەو گیروگرفتانەی كە توشی مرۆڤ دەبێت وناتوانێت لێی دەربازبێت، بریتی یە لەخوێن ڕشتن بەناحەق.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (سباب المسلم فسوق وقتاله كفر.) [4]واتە: جوێن دان بەموسوڵمان تاوانكاریە، وەكوشتن كافربوونە.

---

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٧١٥٢)گێڕایەتیەوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو(٦٨٦٢).

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو(٦٨٦٣)

[4] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری:٤٨)و(مسلم: ٢/٥٧نووی)گێڕایانەتەوە.

هـەروەها لەهـەمان سەرچـاوەی پێشـوودا هـاتووە کـە پێغەمبـەرﷺ دەفـەرمێت: (لاترجعوا بعدي كفاراً يضرب بعضكم رقاب بعض.) واتـە لـەپاش مردنـی مـن نەگەڕێنەوە سەر بێ باوەڕیی ویەکتر کوشتن.

وەلە (صحيح بخارى) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (من قتل معاهداً لم يـرح رائحـة الجنـة، وإن ريحهـا ليوجـد مـن مسـيرة اربعـين عامـاً.) [1] واتـە: هەرکەسێك بێ باوەڕێکی خاوەن پـەیمان بکوژێت ،ئـەوا بـۆنی خۆشـی بەهەشـت ناکات. هەرچەندە بۆنی بەهەشت (٤٠) ساڵ ڕێ دەکات.

جا ئەمە سزای کەسێکە بێ باوەڕێکی خـاوەن پـەیمان بکوژێـت ،جـا نـەخوازە کوشتنی برواداریك؟

جا ئەگەر ئافرەتێك بچێتە دۆزەخەوە بەهۆی سزادان وئەشکەنجەدانی پشـیلەیەك تامردن. کە پێغەمبەرﷺ دیمەنی ئەو ئافرەتەی بینی بوو لەدۆزەخدا کە پشیلەکە چڕنوکی لەڕووخساری دەدا.جا ئەبێت سزای کەسێك چۆن بێت کە برواداریك بەند بکات بەبێ تاوان تامردن؟!

وەلە هەندێ (سنن) دا هـاتووە کـە پێغەمبـەرﷺ فەرموویـەتی: (لـزوال الـدنيا أهون عندالله من قتل مؤمن بغير حق.) [2] واتە: کاول بوونی دونیا ئاسانترە لەلای خوای گەورە لەکوشتنی برواداریکی بێ تاوان.

زینا یەکێکە لەتاوانە گەورەکان

زینا یەکێکە لەتاوانە گەورەکان کـە دەبێتـە هـۆی شـێواندنی وەچـەو نـەوەکان ، وەئـەتك کردنـی داوێـن پاکـان و پێشـێل کردنـی مافـە تایبـەتی وگشـتی یـەکان.

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخارى: ٦٩١٤)گێڕایەتیەوە.

[2] –ئـەم فەرموودەیـە (صـحيح)ە،(ترمـذي: ١٣٩٥)و (نسـائي: ٨٢/٧)و (ابـن ماجـە: ٢٦١٩)بـە (اسناد صحيح).

وەهــەروەها بلاوبوونــەوەی بــێ ڕەوشــتی وشــەڕو ئاشــوب وروخانــدنی بنــەما ڕەوشتیەکانی نێو کۆمەڵگا، چونکە ئەو کەسانەی زینایان لەگەڵ دەکرێت یان کچ یان خوشك یان دایك یان یەکێك مانن لە نێو کۆمەڵگادا ،هەربۆیە بەیەکێك لەتاوانە گەورەکان دادەنرێت لەپاش کوشتن لەقورئان وسونەتدا.

(امام احمد) دەڵێت: پێم وایە زینا لەگەورەیدا لـەپاش کوشـتن دێـت، هـەر بۆیـە خوای گەورە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا * يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَــوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا * إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّــهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا... الفرقان:٦٨-٧٠) واتە: ئەو کەسانەی لەپەرســتندا هــاوەڵ بــۆ خــودا بڕیــار نــادەن وبەناحــەق ونــاڕەوایی کــەس ناکوژن.کەخودا کوشتنی حەرام کردووە ، وەزینا ناکـەن ، جا هـەر کەسێك ئـەم کردارانە ئەنجام بدات ئەوا توشی سزاو ئازارو ڕیسوایی دەبێت وەلە قیامەتدا سزاو ئازاری بۆ چەند بەرامبـەر دەکرێت ، وەبەهەتاهـەتایی بەوپـەڕی ڕیسـوایی ژیـان بەرێتە سەر لەدۆزەخدا.

جا زینا بە هاوڕێکی لەگەڵ هەریەکە لە هاوبەشی دانان وکوشتن دێن، وەسزاکەشی دەست نیشـان کـردووە بەچـەندین قـات بـۆ هەتاهـەتایی لەدۆزەخـدا بمێنێتـەوە، وەبەتەنها بە تەوبەکردن وباوەڕهێنان وئەنجامدانی کرداری چاکە ڕزگاری دەبێت.

وەخوای گەورە دەفـەرمێت: (وَلاَ تَقْرَبُــواْ الزِّنَــى إِنَّــهُ كَــانَ فَاحِشَــةً وَسَــاء سَبِيلاً....اســراء:٣٢) واتـە: بـەهیچ شـێوەیەك نزیکـی زینـا مەکەونـەوە، چـونکە تاوانێکی گەورە وڕێگەیەکی ناقۆلایە.

لێـرەدا ئامـاژە بــەقێزەونی وناشــیرینی وناشــیاوی زینــا دەکــات کەتەنانــەت گیانلەبەرانیش قێزی لێ دەکەنەوە. (بخاری) لە صـحیحەکەیدا دەگێڕێتـەوە کـە (عمرو بن مەیمون الاودی) دەڵێت: من لەسەردەمی نەفامیدا مەیمونێکم بینی زینای

كرد، گەلە مەيمونێك پێيانزانى گرتيان وبەردبارانيان كرد تا كوشتيان.[1] پاشان ئاماژە بەوە دەكات كەسەرئەنجامى ئەم بەد رەوشتيە لە دونيادا بريتى يە لە تياچوون وريسوايى ونەدارى ، وەلە قيامەتيشدا بريتى يە لە ريسوايى وسزاى توندى دۆزەخ.

وەئايەتەكان ئاماژە بەوە دەكات كە بەتايبەتى خواستن ومارەكردنى خێزانى باوكتان لە كارە هەرە خراپەكانە كەدەفەرمێت: (إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَـاءَ سَبِيلاً....النساء:٢٢) واتە: بەڕاستى ئەمە تاوانێكى گەورەو ناپەسەند وڕێبازێكى خراپە.

هەروەها خواى گەورە تاكە ڕێگاى ڕزگارى وسەرفرازيمان بۆ دەخاتە پێش چاو كە بريتى يە لەپاك ڕاگرتنى داوێن، كەدەفەرمێت: (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَـاعِلُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَـادُونَ... المؤمنـون: ١-٧) واتە: بڕواداران دڵخۆش وسەرفرازبوون. ئەوانەى لەنوێژەكانياندا دڵيان دامەزراوەو لە خوا ترسە. ئەوانەى لە ووتەو گوفتارى نابەجێ دوورە پەرێزن. ئەوانەى كە زەكات ومالْ وسامانەكانيان بە هەژاران دەدەن. ئەوانەى كەداوێنى خۆيان دەپارێزن تەنها لە گەلْ هاوسەرەكانيان وكەنيزەكانياندا نەبێت كەئەمە حەلاَلى خۆيانە وجێگەى تانەو تەشەر نى يە. جا ئەوەى جگە لەم سنوورە ديارى كراوە ڕێبازى تر بگرێتە بەر ، ئەو جۆرە كەسانە بەياخى ولە سنوور دەرچوو دەژمێردرێن.

جا لێرەدا ئەم ئايەتە ئاماژە بۆ سێ شتى گرنگ دەكات ، كەئەگەر ئەوكەسەى داوێنى نەپارێزێت لەزينا ، ئەوا نابێتە يەكێك لەڕزگار بووان و دەچێتە ڕيزى لۆمەكاران ولە سنوور دەرچووان، وەشايستەى ئەوە دەبێت ناوى لەڕيزى دوژمنان

[1] -ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،(بخارى: ٣٨٤٩)گێڕايەتيەوە.

تۆمار بکرێت. جا با ئەو کەسانە بەراوردێك بکەن لە نێوان چێژی شەهوەت وئارەزووبازی ، وەلەنێوان ئازارو ئەشکەنجەکانی. کامیان ئاسانترە؟!

وەلە بەرامبەر ئەمەدا خوای گەورە لۆمەی ئادەمیزاد دەکات کە خۆگرو ئارامگر نی یە لەسەر خۆشی وناخۆشی یەکان. هەرکاتێك خۆشی توش بێت ڕەزیل وڕێگر وچروك دەبێت. وەهەر کاتێك توشی ناخۆشی بوو ئیتر ئومێد بڕاوو هیوا بڕاو دەبێت ، تەنها کەسانێك جیادەکاتەوە کەلە وەسفیاندا دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ * فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ... معارج:٢٩-٣١) واتە: جا خوای گەورە فەرمان بەپێغەمبەران دەکات کە باوەڕداران ئاگادار بکاتەوە لەوەی چاوو داوێنیان بپارێزن ، وەدڵنیایان بکەرەوە کەخوای گەورە بەوردی کارەکانیان دەبینێت. کە دەفەرمێت: (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ... غافر: ١٩) واتە: خوای گەورە هەمیشە چاوە خیانەت کارو ناپاکەکان دەناسێت ودەزانێت چی لەدڵ ودەرون وسینەیاندا حەشاردراوە.

نەزەر"تەماشاکردنی حەرام" پۆستەی زینایە

خوای گەورە لە سیاقی ئایەتەکەدا تەماشاکردنی حەراومی"نەزەر"پێش پاراستنی داوێن کردووە، چونکە سەرەتای کاری زیناکە لە بینین وتەماشاکردنی نادروستەوە سەرچاوە دەگرێت. هەروەکو چۆن ئاگر لە پێشدا لە بڵێسەوە دروست دەبێت. جا لە پێشدا تەماشایەکە ، پاشان بیرۆکەیەکە، دواتر هەنگاوێکە سەرئەنجام تاوانێکە.

وەلەبەر هەمان مەبەست ووتراوە: هەر کەسێك خۆی لەم چوار شتە بپارێزێت ،ئەوا ئاینی سەلامەت بووە کەئەویش: (چرکەکان، بیرۆکەکان، ووتەکان، هەنگاوەکان) . جا پێویستە لەسەر مرۆڤ ئەم سەنگەرانە بەتەواوی بتەنێت دەرفەت نەدات بەدوژمن زەفەری پێ بهێنن وژیانی داگیر بکەن.

دەرگاکانی تاوانکاری

زۆر جار ئادەمیزاد لەم دەرگایانەوە توشی تاوانکاری دەبێت کە بیتین لەچوار دەرگا:

١- چرکە ساتەکان:

کە بزوێنەری حەزو ئارەزووەکانە کە تێیدا ئادەمیزاد بە چاوەکانی دەڕوانێتە جەستەو قەدەغەکراوەکان ، بەپارستنی چاو لەو ساتانەدا مایەی پاراستنی داوێنە.

وەهەر کەسێك چاوەکانی وەك گورگی برسی بەرەڵابکات ئەوا سەرئەنجام بەرەو هەڵدێری دەبات. وەپێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لا تتبع النظرة النظرة، فانما لك الأولى ولست لك الأخرى.)[1] واتە: تەماشا لەدوای تەماشا ئەنجام نەدەن بۆ جەستە قەدەغەکراوەکان ، چونکە یەکەم تەماشایان مافی خۆتە ،بەڵام دووەمیان تاوانە.

وەلە (مسند) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (النظر سهم مسموح من سهام إبليس،فمن غض بصره عن محاسن امرأة لله اورث الله قلبه حلاوة الى يوم يلقاه.)[2] واتە: تەماشای حەرام تیرێکی ژەهراوییە لە تیرەکانی ئیبلیس ، جا هەرکەسێك چاو بپارێزێت لەشۆخ وشەنگی ئافرەتێك لە پێناوی خودادا ، ئەوا خودا چێژی خۆشی دەخاتە دڵی یەوە تا ئەو رۆژەی بەدیداری خوای گەورە دەگات.

پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (غضوا أبصاركم وأحفظو خروجكم)[3] واتە: چاوەکانتان بپارێزن و داوێنتان بپارێزن.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد: ٣٥١/٥)و (ابوداود:٢١٤٩)وە (ترمذي: ٢٧٧٧)گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە(ضعيف الأسناد، وهو حسن لغيرة)، (احمد :٢٦٤/٥)وە (حاكم: ٣١٣/٤)بە (سند ضعيف) گێڕایانەتەوە.

[3] – ئەم فەرموودەیە (ضعيف الأسناد)ە، (احمد: ٣٢٣/٥)بڕوانە: (المجمع : ١٤٥/٤).

وە پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (وإياكم الجلوس على الطرقات ، قالوا يارسول الله مجالسنا، مالنا بد منها، قالﷺ: فإن كنتم لابد فاعلين، فأعطوا الطريق حقه، قالوا: وما حقه؟ قالﷺ: غض البصر، وكف الأذن ، ورد السلام.) [1] واته: نەکەن لەسەر ڕێگاکاندا دابنیشن ، ووتیان شوێنی ترمان نی یە بۆ دانیشتن، فەرمووی ئەگەر هەر ناچارن دابنیشن ئەوا مافی ڕێگاکە بدەن، ووتیان ئەی پێغەمبەرﷺ مافی ڕێگا چی یە؟ فەرمووی: چاو بپارێزن، کەس ئازار نەدەن، وەلآمی سەلام بدەنەوە.

بنەڕەتی بەلآ لە تەماشاکردنەوەیە

زۆربەی ئەو تاوانەی توشی مرۆڤ دەبن سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ تەماشاکردنی نادروست، چونکە وەك زنجیرەیەکی یەك لەدوای یەك وایە بەرەو حەزو ئارەزوو و تەماشاکردن هەنگاو دەنێت، دواتر بیرۆکە دروست دەکات، بیرۆکەش دەبێتە بیرێکی تەواو ، بیریش حەزو ئارەزوو دەبزوێنێت. ئارەزوویش ئیرادە دروست دەکات، دواتر ئەو ئیرادەیە دەبێتە عەزیمەو سووربوون لەسەر جێ بەجێ کردنی ئەو کارە. کەسەرئەنجام تاوان ڕوودەدات. وەهیچ بەربەستێك ورێگریەکی دەرونی ئاستەنگی بۆ دروست ناکات.

هەربۆیە ووتراوە: ئارام گرتن لەسەر ئەنجام نەدانی تەماشاو نەزەری حەرام باشترە لەئارام گرتن لە کارەساتەکەی. شاعیرێك دەڵێت:

كل الحوادث مبدأها من المنظر	ومعظم النار من مستصغر الشرر
كم نظرة بلغت من قلب صاحبها	كمبلغ السهم بين القوس والوتر
والعبد مادام ذا طرف يقلبه	في أعين الغير موقوف على الخطر
يسر مقلته ماضر مهجته	لامرحبا بسرور عاد بالضرر

واتە:

زۆرێك لە سەرچاوەی ڕووداوەکان نەزەرو تەماشاکردنە

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری: ٢٤٦٥)وە(مسلم: ١٠٨/١٤)گێڕایانەتەوە.

هەروەکو سەرچاوەی زۆربەی ئاگرەکان بڵێسەی بچوکــــــــــە
ئای چەندین تەماشا کاریگەری گەورەی کردە سەر دڵی ئەوکەس
لە شێوەی کاریگەری تیر کەلە کەوان دەردەچێــــــــــــت
زۆر جار دڵ خۆش وشادومانە بەوەی کە بینیوێتــــــــــی
بەڵام هیچ بەخێر نەیەت شادیەکە کەمایەی زیان بێـــــــت.

لە بەڵاکانی تەماشاکردنی حەرام"نەزەر"

زۆر جار نەزەرکردنی نادروست دەبێتە مایەی خەم وپەژارەو داخ وحەسرەت ، بەتایبەتی کاتێك ئەوەی دەبینێت بەدەستی ناکەوێت و لەهەمان کاتیشدا ناتوانێت ئارامگر بێت. لێرەدا غەم وپەژارە ڕووی تێ دەکات. شاعیرێك دەڵێت:

وكنت متى أرسلت طرفك رائداً   لقلبك يوماً ،أتبعتك المناضــر
رأيت الذي لا كله أنت قـــادر   عليه ،ولاعن بعضه انت صابر

واتە:

تۆ هەرکاتێك شەپۆلەکانی چاوت ئاراستە بکەیـــــت
دڵنیابە ڕۆژێك بێت دەبێتە مایەێ ماندوو بوونـــی دڵ
ئەوەی کەدەبینی زاڵ نیت بەسەریدا ونابێتە هی خۆت
وەلەهەمان کاتیشدا ناتوانیت ئارام لەسەری بگریــت.

وەجێی سەرسوڕمانە: کاتێ ساتی تەماشاکردنەکە تیرێکە ڕاستەوخۆ لەدڵدا کاریگەری گەورە دروست دەکات، وەشعرێکم هەیە لەم بوارەدا:

يا رامياً بسهام اللحظ مجتهـــدا   أنت القتيك بما ترمي، فلاتصب
يا باعث الطرف يرتاد الشفاء له   أجس رسولك، لايأتيك بالعطب

واتە:

ئەی ئەو کەسەی تیری نەزەر ڕەوانە دەکەیت
ئاگاداربە ئەو کارە سەرئەنجامی خۆکوژی یە

ئەی ئەو کەسەی کەچاوت دەگێڕی وپێت وایە ئەمە چارەسەرە

تیرەکانی نەزەرت بەندێکە تاسەرئەنجام نەبێتە مایەی سەر لێ شێواندنی دڵت.....

ئەوەی جێگەی سەرسوڕمانە ئەوەیە کەهەر تەماشاکردنێك برینێك دەکاتە نێو دڵەوە، تابرین لەسەر برین زیاددەکات کەدواتر لە هەژمەتی ئازاردا هیچ ڕێگرییەك ناکات لەهێنانی ئازار وبرینی تر بۆ دڵی.وەلەم بوارەدا ئەم پارچە شیعرە هەیە:

مازلت تتبع نظرة في نظـــــــــرة في اثر كل مليحة ومليــــح

وتظن ذاك دواء جرحل وهو في الـ ـتحقيق تجريح على تجريـح

لابحث طرفك بالحاظ وبالبكــــاء فالقلب منك ذبيح أي ذبيح

واتە:

بەبەردەوامی تەماشا لەدوای تەماشا دەکەیـــــــــت

لەشوێنەواریاندا بین هەیە کەچی تۆ خوێ ڕێژی دەکەیت

واگومان دەبەیت کەئەمە چارەسەری برینەکانـــــــە

بەڵام لەڕاستیدا برینداركردن وكولانەوەی برینەکانــــە

چا وی خۆت بەسەر بریندا بەحەسرەت وگریـــــــان

وەدڵت سەربڕاوە بەڵام چۆن سەربڕینێـــــــــــــك.

وەوتراوە: بەندکردنی چاوەکان بۆ چەند سائێك باشترە لەخەم وپەژارەی بەردەوام. واتە کاتێك تەماشای شۆخێك ناکەیت وچاوی خۆت دەگریت، چیتر بیری لێ ناکەیتەوەو نابێتە مایەی خەم وپەژارەت.

٢- بیرۆکەکان:

مەبەست لێی ئەو بیرۆکانەیە کەبەدڵ ودەرونی مرۆڤدا دێت، کەسەرچاوەی چاکەو خراپەکانە ، وەبزوێنەرو دروست کەری ویست وخواست وهەڵمەتەکانە. جا هەرکەسێك توانی زاڵ بێت بەسەر بیرۆکەکانیدا ئەوا دڵ ودەرونی شاد دەبێت

وسەرئەنجامی بەختەوەری دەبێت. وەهەر کەسێك ملکەچی ئەو بیرۆکە خراپانە بوو ،ئەوا بەرشالاوی حەزوئارەزووەکانی دەروون دەکەوێت وسەرئەنجامی پڕدەبێت لەنەهامەتی.

جا بەربەردەوامی ئەو بیرۆکە خراپانە هێرش دەهێننە سەر دڵی مرۆڤ تا دەیکەنە مۆڵگەی ئاواتە پڕوپوچەکان. خوای گەورە دەفەرمێت: (كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ... النور:٣٩) واتە: وەك سەراب وتەراویلکەوایە لە بیابانێکدا بریسکە دەداتەوە کەسێکی تینوو وابزانێت ئاو ە. وە بەهەڵە داوان بۆی دەچێت ،کە گەیشتە لای دەبینێت هیچ نیە ،ئەوسا بەخۆی دەزانێت ژیانی کۆتایی هاتووە و قیامەت بەرپا بووە. خوادی گەورەش ئامادەیە لە لایدا بە گوێرەی کردەوەکەی لێپرسینەوەی لە گەڵ دەکات خوای گەورە لە لێپرسینەوە دا خێرایە "

جا بێ نرخترین هەوڵ و هەڵمەت ، لەو کەسەدایە کە هەمیشە خۆی بە ئاواتە پڕوپوچەکان سەر خۆش دەکات و گوی! بۆ ڕاستیەکان ناگرێت. هەمیشە خەون بە خەیاڵی بێ سنوور و دوور لە واقیع دەبینێت. کە بە ڕاستر ئەمە مایە پوچترین کەس و خەسارەت مەندترین جۆری بازرگانیە.

ئەم حاڵە دەردێکی کوشندەیە کە دەبێت هۆی دروست بوونی تەمەڵی بێ دەسەلاتی.ڕیسوایی و پاشگەزی لەو تەمەنەی کە بە فیڕۆ دوور لە ڕاستی ژیان بە سەرچوو. کە هەمیشە لە خەیاڵ و ئاوات دا بزر ببوو. کاتێ بە ئاگا هاتەوە، لە ژیانێکی بێ ناوەڕۆك و بازنەیەکی بەتاڵدا دەخولایەوە. ئەمە هاوشێوەی ئەو کەسە برسی و تینوەیە کە. هەمیشە لە خەیاڵدا نایابترین جۆری خواردن و خواردنەوە دەخوات ، کەچی لە ڕاستیدا جگە لە ئەندێشە و برسی هیچی تری لە مایە نی یە. بگرە ئەم ئەندێشە و بیرۆکانە هێز و توانای لێ بریوە ، ئەمەش واتای داتەپینی

دەروونی ئەو کەسەیە. بەلاّم مرۆڤی ژیر و هوشیار سەرجەم ئەو بیرۆکە خراپ و پوچانە وەلاوە دەنێت و بە چاوی ڕاست و دروستیەوە دەڕوانێتە ژیان.

جۆری بیرۆکەکان

چوار جۆر بیرۆکە هەیە:

یەکەم: ئەو بیرۆکانەی کە بەرژەوەندیەکانی دونیات بۆ فەراهەم دەهێنێت.

دووەم: ئەو بیرۆکانەی کە زیانەکانی دونیات لێ دوور دەخاتەوە.

سێ یەم: ئەو بیرۆکانەی کە بەرژەوەندیەکانی قیامەتت بۆ فەراهەم دەهێنێت.

چوارەم: ئەو بیرۆکانەی کە زیانەکانی قیامەتت لێ دوور دەخاتەوە.

جا زۆر پێویستە مرۆڤ سەرجەم هەنگاوەکانی لەم چوار جۆرەدا چڕ بکاتەوە وە ئەگەر هەر هەموویان کەڵەکەیان کرد لە سەری. ئەوا پێویستە پۆلێنکاریان بکات بە پێی (گرنگترین بۆ گرنگ) .. واتە گرنگێك کە مەترسی نەبێت لە لە دەستدانی.

دوو جۆری تر دەمێنێت کە بریتین لە:

١. گرنگێك لە دەست ناچێت.

٢. گرنگ نیە، بەلاّم لە دەست دەچێت

جا لێرەدا دوو دڵی ڕوو دەکاتە ئەو مرۆڤە کە کامیان هەڵبژێریت. لەوەی ئەگەر (گرنگە) پێش بخات ، ئەوا مەترسی لە دەست چوونی ئەوانی تری هەیە. خۆ ئەگەر ئەوە هەڵبژێرێت کە (گرنگ نیە) ئەوا لە ئەنجامی سەرقاڵی پێوەی مەترسی لە دەستدانی (گرنگەکە) هەیە.

جا لەم حاڵەتە دا دوو شت لە یەك کاتدا کۆدەبنەوە. بۆ بە دەستهێنانی یەکێکیان ئەوا ئەویتریان لە دەست دەدەیت. لێرەدا پێویستە ژیری و زیرەکی و مەعریفە ڕۆڵی خۆیان ببینن. بەڵێ زۆر کەس لەم حاڵەتەدا سەرفراز و سەرکەوتوو بوون.وە

زۆری تریش شکستیان هێناو تووشی ڕووخان هاتن. جا کەسانی بیر تیژ و خاوەن ژیـری ئـەم سـنورە نابـەزێنن.وە شـەریعەت و بەرژەوەندیـەکانیش لـە سـەر ئـەم بنەمایە دامەزراوون.

بیرۆکەکانی بڕواداری ژیر

پێویستە لەم بوارەدا کار بەپێی ئەو بنەما گەورەیە بکرێت کە شەرع و قەدەری لە سەر پێکهاتووە. وە سەرجەم خەڵك و حوکمی بۆی دەگەڕێتەوە. کە بریتی یە لە هەڵبژاردنی گەورەترین بەرژەوەندیەکان. هەرچەندە لـەم پێنـاوەدا. بەرژەوەنـدی بچوکت لە دەست بچێت. وە هەڵبژاردنی بچوکترین خراپـەکان بـۆ خۆپاراسـتن لـە گەورەترین زیان. جا لێرەدا بەرژەوەندیەکت لە دەست دەچێت بۆ بە دەستهێنانی بەرژەوەندیەکی گەورەتر. وە هەروەها خراپەیەك ئەنجام دەدەیت ، بۆ خۆپاراستن لە خراپەیەکی گەورەتر. جا ئەگـەر بـە وردی لـە یاسـاکانی سروشـت و بونـەوەر وردببینـەوە.بۆمـان دەردەکـەوێت کـە هـەموویان یاسـاکان و بەرژەوەندیـەکانی دوونیا و قیامەت لە سەر ئەم بنەما سەرەکیە داڕێژراوون. هـەر بۆیـە بیرۆکـەکانی کەسی ژیر و هوشیار لـەم چوار چێوەیەدا خـۆی دەبینێتـەوە لێـی ناترازێت.وە جـوانترین بـیر و بیرۆکـە بریتیـیـە لـەو بـیرەی کـە بـۆ خـوای گـەورە بێـت وە بەرژەوەندی قیامەت لە بەر چاو بگرێت کە ئەویش چەندین جۆرە لەوانە:

١. بـیر کردنـەوە لـە ئایەتـەکانی خـوای گـەورە و تێگەیشـتن لـە نـاوەڕۆکی مەبەستەکانی. ئەم ئایەتە پیرۆزانە تەنها بۆ خوێندنەوە دانەبەزێنراوون وە هەندێك پێیان وایە. هەروەکو هەندێك لە (سلف) دەڵێن: قورئان بۆ بەرجەستە کردن لـە کردار دا دابەزێنراوە کە چی هەندێ لە خەڵکی تەنها خەریکی خوێندنەوەیەن ".

٢. بیر کردنەوە لە ناسینی خودای گەورە. وە ناسینی سیفاتە جوانەکان و ناوە پیرۆزەکانی. لە ڕوانگەی ئایەتە قورئانیەکانەوە. هەروەها تێگەیشتن لە حیکمەت و دانایی و بوونی خودا و گەورەیی بیر بکرێتەوە.

٣. بیر کردنەوە لە بەخشش و نیعمەتە جۆرا و جۆرەکانی وە فراوانی ڕەحمەت و بەزەیی و لێ بوردەیی خوای مەزن. جا ئەم سێ جۆرە دڵ پاك و پوخت و پاراو دەکات. لە ئاستی خودای میهرەبان و بەرجەستە بوونی خۆشەویستی و نیەت پاکی و لە خوا ترسان و تکا کردن لێی دەکاتە بەرهەمی ئەم دڵە.

٤. بیر کردنەوە لە ناسین و تێگەیشتن لە دەروونی مرۆڤ. وە هەروەها دەستنیشان کردنی کەم و کوڕی‌و کورتی ، وە خاڵە لاوازەکانی و جۆرەکانی دەروون. جا ئەم بەشە زۆر بەسودە بۆ تێپەڕاندوو دەربازکردنی دەروون لە جۆری دەروونی فەرمانکار بە خراپە (النفس الامارة بالسوء) بۆ جۆری دەروونی دڵنیای (المطمئنة) کە دواتر دەبێتە سەرچاوەی چاکە و چاکەخوازی – دڵ فرمانی چاکە دەکات و سەربازەکانی بەرجەستەیی دەکەن.

٥. بیر کردنەوە لە ئەرکی ئەم ساتە وەختە و خۆجۆشدان بۆ جێبەجێ کردنی. چونکە خواناس کوڕی کاتی خۆیەتی ، و دەرفەت نادات کاتەکەی بە فیڕۆ بچێت. چونکە سەرجەم بەرژەوندیەکان هەڵقوڵاوی کاتە. گەر لە دەستمان دا ئەوا گەڕانەوەی ئەستەمە. تا خزمەتی مرۆڤایەتی پێ بکەین.

(إمام شافعی) دەڵێت: چەندە هاوڕییەتی پێڕی سۆفیەکانم کرد تەنها دوو دێڕ فێر بووم:–

یەکەمیان: کاتت شمشێرە. گەر نەیبڕێت. ئەتبڕێ..

دووەمیان: گەر دەروونت سەرقاڵ نەکەیت بە حەق و ڕاستی یەوە.ئەوا سەرقاڵت دەکات بە شتی پڕو پووچەوە. جا کات بریتی‌یە لە تەمەنی مرۆڤ ، وە ماوەی ژیانی خۆشبەختی بەهەشتی و ئەشکەنجەی دۆزەخە. کات بە وێنەی هەورەکان تێ

دەپەڕن و بزر دەبن. جا هەرچەندە بکەوێتە پێشبڕکێ لە گەڵیدا هێشتا هەر کەمە.وە هەر کات و ساتێ بە خواناسی و خودا پەرستی و هاوکاری خەڵکی لە چاکە و چاکە خوازیدانە بێتە سەر ئەوا بە کات و تەمەنی ڕاستی خۆتی مەزانە.چونکە جگە لەم ساتانە.چیتر بە ژیانی ئاژەڵی دەژیت و سەرئەنجام مردن لە ژیانی باشترە.

جا جگە لەم ساتە پڕ شکۆمەندیانە کە لەم چەند بیرۆکانەدا هەیە. لەمانە بترازێت هەمووی یان وەسوەسەی شەیتانەکانە. یان خود ئاواتە پڕوپوچە و خەیاڵیەکانە، کە جگە لە درۆ و خۆ خەڵەتاندن چیتری لێوە بەرهەم نایەت وەك مەستی سەرخۆشەکان کە کاتێ دێنەوە سەر هۆش و هەستی و بینی ڕاستیەك.وەك ئەم شاعیرە گوزارشتی لێ دەکات. زمانی حاڵیان دەڵێت:

إن كان منزلتي في الحشر عندكم ما قد لقيت ، فقد ضعيت أيامي

أمنية ظفرت نفسي بها زمـــــناً والیوم أحسبها أضغاث أحــلام

واتە:

هەرچەندە جێگەی من لە گەڵ ئێوە دایە لە حەشردا

بەڵام من ڕۆژگارەکانی تەمەنم بە فــــــــــیڕۆ دا

ئاواتێکم هەبووە دەرونم پێوە سەرقاڵ کرد بــــــوو

بەڵام ئەمڕۆ بۆم دەردەکەوێت کە خەیاڵ و خەوێکی پڕ و پوچ بوو.

بیرۆکەی ڕۆیشتوو، بیرۆکەی جێگیر

کاتێ بیرۆکە بە خەیاڵدا دێت و تێ دەپەڕێت هیچ زیانێکی نیە. چونکە وەك ڕێبواری سەرە ڕێ وایەدێت و تێدەپەڕێت. بەڵام زیان و مەترسی لەوە دایە کە لە گەڵ ئەو بیرۆکەیەدا بکەوێتە گفتوگۆ. زۆر بەڵێ زانانە بەرەو دەریای خۆی کەمەند کێشت دەکات. و سەر سامت دەکات. چونکە لە سەر دەرونی بەتاڵ و بێکار

میوانێکی زۆر ئازیز و ئێسك سوکە. بەلآم لە سەر دڵ و دەرونی پاك و پاراو میوانێکی ئیسك قورس و چارەگرانە.

دەرونی دڵنیای و دەرونی فەرمانکار بە خراپە"خراپەکار"

خوای گەورە دوو جۆر دەرونی لە ئادەمیزادا خوڵقاندوە کە بریتین لە دەرونی پاك و دڵنیای ، وە دەرونی خراپەکار. جا ئەم دوو دەرونە هەمیشە دژ بە یەکن و ناکۆك و لە جەنگدان هەمیشە پێچەوانەی یەکترین. چ کارێك و فەرمانێك لە سەر ئەویان سوك و خۆش بێت. بە پێچەوانەوە لە سەر ئەویتریان قورس و نارەحەت و ناخۆشە. کار و فەرمانێکی چاکە و چاکە خوازی لە سەر دەرونی خراپەکار قورسە ناخۆش و دژوارە. وە هەموو کار و فەرمانێکی خراپەکار لە سەر دەرونی دڵنیا و چاکەکار قورس و ناخۆش و دژوارە. فریشتەی هاوەڵ هەمیشە پشتیوانی لە لایەن ڕاست دەکات کە دەرونی چاکەکار دڵنیایی تێدایە. وە لە لایەکیشەوە شەیتان پشتیوانی دەرونی خراپەکار دەکات. جا ئەم جەنگ و دژایەتیە بەردەوام و بەردەوامی دەبێت تا کات و ساتی مەرگ. سەرکەوتن و دۆڕانی بەردەوامی هەیە لەم نێوەندەدا وە سەرکەوتن لە گەڵ بوونی ئارامگرتن دایە جا هەرکامیان ئارمگر و خۆڕاگر بێت و لە خودا ترسا ئەوا سەرئەنجامی دونیا و قیامەتی بردۆتەوە. خودای گەورە و دانا وەك حەکەمێك دەستە بڕیارێکی داوە کە گۆڕانی تێدا نیە کە دەفەرمێت: (إن العافية للمتقين....سەرئەنجام بۆ لە خوا ترسان و خواناسانە.)

جا دڵی مرۆڤ لە شێوەی تابلۆیەکی بێگەرد و خاوێن دایە. بیرۆکەکانیش پێنوس و قەڵەمن نەخشی تێدا دەکەن. وە کەسی ژیر و هۆشمەند مۆڵەت و دەرفەت نادات لەو دڵە پاکەدا نەخشی ناپەسەند و خەڵەتێنەری تێدا بکێشرێت کە دوور بێت لە حەق و ڕاستیەوە. جا لە یەك ساتدا دوو نەخشی ناپاب و ناشیا و لە دڵێکدا کۆ ناکرێتەوە بەڵکو پێویستە ئەو دڵە خاڵی بکرێتەوە تا جوانی و شۆخی ئەو نەخش و تابلۆیە بە جوانی دەربکەوێت.بەلآم مەترسی لێرەدایە کە دڵ و دەرونێك تەنها

بیرۆکە خراپەکان جێنشین بن و جێی خۆیان بکەنەوە. ئەوا مەترسی گەورەی لێ دەکەوێتەوە. وەك شاعیرێك دەڵێت:

أتاني هواها قبل أن أعرف الهوى

فصادف قلبنا فارغاً فتمكنا

واتە:

بیرۆکە و هەوای کەسێکم بۆ هات پێش ئەوەی بزانم هەوا و بیرۆکە چییە

دواتر توشی دڵێکی بەتاڵ بووم لەوێدا جێنشین بوو مۆڵگەی دامەزراند

ئەمە حاڵی زۆربەی خەڵکیە کە دڵ و دەرونیان لە سەر بنەمای زانست زانیاری نەچنیەوە و بیرۆکەی هەوڵ و کۆشش و چاکە خوازی پەی بە دڵ و دەرونیان نەبردووە. دواتر شەیتان ئەم هەلەی قۆستوەتەوە بە دەرفەتێکی گەورەی زانیوە وە سەرجەم ئەو دڵانەی تەنیوە بە بیرۆکە خەیاڵاوی و ئەندێشەی خراپە خوازی و لە خشتە بردن. کە دوای بۆ ڕازاندوونەتەوە کە ئەم بیرۆکانە بنەمای ژیان و ڕاستیەکانی بوونن. سەرئەنجام گومرایی و مەستی بوەتە پیشە و ئاکاری ئەو دڵانە.شەیتان لەم کارەدا بە وورد‌ی مامەڵە دەکات. هەر دڵ و بە پێی بارودۆخی خاوەنەکەی کاری لە سەر دەکات. هەندێ دڵ هەیە بە ئاسانی گیرۆدەی حەز و خەیاڵی نابێت. شەیتان سەرقاڵی دەکات بە بیرۆکەی دوورە پەرێزی و دابڕان و دوورکەوتنەوە لە کۆمەڵگا و لە ژێر ناونیشانی خواناسی و زوهد و خۆپارێزی... کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا لە خشتە بردنە. جا پێویست ە دڵ و دەرونمان بە بیرۆکەی زانست خوازی و چاکە خوازی بتەنێت کە بزوێنەری کار و هەڵمەتەکانمان بێت بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خودای گەورە. جا پڕو پوختترین دڵ ئەو دڵەیە کە بیرۆکەی چاکە خوازیەکانی لە سەر دڵیدا کەڵەکە بکەن و کێبڕکێ بکەن. هەر لەم ڕوانگەیەوە دەبینین کە (عمر بن خطاب (ﷺ)) کە هەمیشە بیرۆکە چاکەکان لە سەری کەڵەکەیان دەکرد. جاری وا هەبووە لە کاتی نوێژدا سوپایەکی

ئامادە وساز دەکردووە، کە بەمەش دەوترێت تێکەڵ کێش بوونی پەرستنەکان، کە ئەمەش ئاستێکی بەرزە لە خواناسی و دڵپاکی هەموو کەسێك بە ئاسانی پێی ناگات، بەخششی خودایە.بەو کەساتەی دەبەخشێت ، کە خۆی بە میهرەبانی خۆی مەبەستێتی.

زمان...دەروازەی خراپەکاریە بۆ مرۆڤ

٣- ووتەکان:

مەبەست لێی دەربڕینی ئەو برگەو ووشانەیە لەزمانی ئادەمیزادەوە رۆژانە دەردەچێت گوزارشتمان لێ دەکات.

پێویستە ئادەمیزاد هەمیشە لەوپەڕی وریایی وژیری دابێت کەهەرچی ووشەو ووتەیەك لەزمانی یەوە دەردەچێت بۆ جیهانی بیستراوەکان بریتی یە لەنهێنی وپەنهانی یەکانی دڵ ودەروونی ئەو کەسە، واتە هەرچی لەدڵەکان شاراوە بێت ، زمان گوزارشتی لێ دەکات وبەخەڵکی دەناسێنێت، وەپێش دەربڕینی هەر ووشەیەك پێویستە ئاگاداری ئەوە بین کەئەم ووشەیە خێر هێنەرە یاخود زیان هێنەرە، واتە چاکە یان خراپە، چونکە هەموو ووتەکان لەسەرمان دەنوسرێت ولێ پرسینەوەمان لەسەر دەکرێت.

وە (یحیی بن معاض) دەڵێت: دڵەکان وەك قۆری وان هەرچی تێدا بێت قوڵپ دەدات ودەکوڵێت.وەزمانیش لولەکەیەتی ولەو ڕێگایەوە شتەکانی ناوی دەردەچێت.

جا کاتێك قسەت بۆدەکات ، هەست بەتام وچێژی دڵ ودەروونی دەکەیت لە ڕێگەی هەڵسەنگاندنی ووتەکانیەوە کەئایا دڵی پاك وبێ گەردە،یاخود ڕەش وپیسە. هەروەکو چۆن کەسێك بەزمانی چێژی خواردن وخواردنەوەکان دەکات، وەلە فەرموودەی (أنس) دا هاتووە بە "مرفوع"ی کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لایستقم إیمان عبدٍ حتی یستقیم قلبه، ولایستقیم قلبه حتی یستقیم لسانه.)

[1]واتـه: بـاوەڕی مـرۆڤ سـەقامگیر نابێـت تـاوەکو دڵـی سـەقامگیر نـەبێت، وەدڵـی سەقامگیر نابێت تا زمانی سەقامگیر نەبێت.

وەکاتێك پرسیان لە پێغەمبەرﷺ زۆرترین هۆکاری چوونە دۆزەخـەوە چـی یـە، فـەرمووی: (الفـم والفـرج) واتـە: زمـان وداوێنـە. وە (معـاذ) پرسـیاری کـرد لـە پێغەمبەرﷺ دەربارەی ئەو کردارانەی بەرەو بەهەشتی دەبات و لـەدۆزەخ دووری دەکاتـەوە، پێغەمبـەرﷺ باسـی سـەرو کۆڵەکـە وکارەکـانی بـۆ کـرد وپاشـان فـەرمووی: (الا اخـبرك بمـلاك ذلـك کلـه؟) واتـە: ئایـا خـاوەن وجوڵێنـەری هـەر هەموویانت پێ بڵێم؟ معاذ ووتی:بەڵێ پێغەمبەری خودا.پاشـان پێغەمبـەر زمـانی خۆی گرتوو پێـی فـەرموو: (کـف عليـك هـذا) واتـە: ئەمـە بگـرەو بەسـت بێـت. معاژیس ووتی: پاشان پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (شكلتك أمك يا معاذ وهل يكب الناس على وجوههم أو على مناخرهم إلا حصائد ألسنتهم.) [2]واتە: دایکت تـۆی لەبار بچێت، ئایا خەڵکی هەموو نەهامەت وکارەساتەکانی هۆکارەکەی زمـانی نـی یە، کەدەبێتە مایەی ڕاکێشان بەسەر دەم وچاو لوتیاندا لەقیامەتدا.

ئـەوەی جێگـەی سەرسـوڕمانە ئەوەیـە زۆرێـك خـەڵکی خۆیـان دەگـۆڕن ودوور دەکەونەوە لەئاستی ستەم وزیناو دزی ومـەی خواردنـەوە، کەچـی نـاتوانن زاڵـبن بەسـەر زمـانی خۆیانـداو بیپـارێزن لەشـتی نـاڕەوا. هـەر وەیـە دەبـینی کەسـێك بەدینـداری خواناسـی ناسـراوە لـەنێو خەڵکیـدا ، کەچـی بـەبێ پـەروایی ووتـەی وادەردەبڕێت دەبێتە مایەی توڕەبـوونی خـوای گەورە.کـە سـەنگی ئـەو ووشـەیە نازانێـت چـەند مەترسـیدارە. تەنانـەت کەسـی واهەیـە خـۆی بەزاهیـدو خوانـاس دەزانێت کەچی کەزمانی دێتە گۆ وەکو گـورگی برسـی مـردوو وزینـدو ناپارێزێـت لەووتەی نابەجێ بەبێ گوێ دانە ووتەکانی.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد:٣/١٩٨)بڕوانە (المجمع اللهثمي: ١/٥٠٣).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد: ٥/٢٣١)وە (ترمذي: ٢٦١٦)گێڕایانەتەوە.

ئەوەتا لە (صحيح مسلم) دا هاتووە لە فەرموودەی (جندب أبن عبدالله ﷺ) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (قال رجل: والله لايغفر الله لفلان، فقال الله عزوجل: من ذا الذي يتألى علي اني لا اغفر لفلان؟ قد غفرت له وأحبطت عملك.) [1] واتە: پیاوێك ووتی: والله ی خوای گەورە لە فلأن کەس خۆش نابێت، خوای گەورە فەرمووی: ئەوە کێ بوو سوێندی خوارد کەلە فلأنە کەس خۆش نابم، ئەوا لەو کەسە خۆش بووم تۆش سەرجەم کارەکانت هەڵوەشایەوە.

جا تێبینی ئەو پیاوە بکە کەچەند خواپەرست بووە، کەچی بەتەنها ووشەیەك سەرجەم کارەکانی لەدەست دەدات.

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا (ابو هريره) دەگێڕێتەوە بەهەمان شێوەی ئەم فەرموودەیە. دواتر"ابو هريره"دەڵێت: تاکە ووشەیەکی درکاند دنیاو قیامەتی خۆی کاول کرد. [2]

وەلە (صحيحين) دا هاتووە لە فەرموودەی (ابی هريره) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (ان العبد يتكلم بالكلمة من رضوان الله لايلقى لها بالا يرفعه الله بها درجات ،وإن العبد ليتكلم بالكلمة من سخط الله لايلقى لها بها بالأ يهوي بها في نار جهنم.) [3] واتە: جاری واهەیە کەسێك ووشەیەك دەدرکێنێ لە ڕەزامەندی خوای گەورەدایە، وەهیچ هەستی پێ ناکات کەچی خوای گەورە چەندین پلە بەرزی دەکاتەوە، وەکەسی واهەیە ووشەیەك دەدرکێنی لە تووڕەبوونی خودای

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، تەنها(مسلم: ١٧٩/١٦نووی) گێڕایەتیەوە.
نووی دەڵێت: ئەم فەرموودەیە ئاماژەیەکە بۆ لێ خۆشبوونی خوای گەورە لە تاوانەکانی بەبێ تەوبە کردن ، کەڕێبازی ئەهلی سونەوجەماعە لەسەر دامەزراوە ، لەم لاشەوە پێڕی موعتەزیلە ئەمە بەبەڵگە دەزانن لەسەر پوچەڵ بوونەوەی کردەوەکان بەئەنجام دانی تاوانە گەورەکان ، بەلأم ئەهلی سونەو جەماعە پێیان وایە تەنها بە"کفر"کردەوەکان پوچەڵ دەبنەوە.
[2] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە، (احمد :٣٧٣/٢)و (ابوداود: ٤٩٠١)گێڕایانەتەوە.
[3] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری: ٦٤٧٨)گێڕایەتیەوە.

گەورەدایە، وەخۆی هیچ هەستی پێ ناکات ، کەچی خوای گەورە بەناخی ئاگردا دەیباتە خوارەوە.

وە لە لای "مسلم": (ان العبد ليتكلم بالكلمة ما يتبين مافيها يزل بها في النار أبعد مابين المشرق والمغرب.)[1] واتە: کەسی واهەیە ووتەیەك دەردەبڕێت نازانێت چی تێدایە، کەچی خوای گەورە بە دووری نێوان ڕۆژهەڵات وڕۆژئاوا بەناخی دۆزەخدا دەیباتە خوارەوە.

وەهەروەها (ترمذي) دەگێڕێتەوە لەفەرموودەی "بيلال بن الحارث الحزني" کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إن احدكم يتكلم بالكلمة من رضوان الله ما يظن أن تبلغ مابلغت فيكتب الله له بها رضوانه الى يوم يلقاه، وإن احدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله مايظن أن تبلغ ما بلغت، فيكتب الله له بها سخطه الى يوم يلقاه.)[2] واتە: جاری وا هەیە یەکێکتان ووتەیەك دەدرکێنێ لە ڕەزامەندی خوای گەورەدایە ، وەخۆی هیچ لەبارەی ووتەکەیەوە نازانێت کە چ ئاستێکی هەیە. جا خوای گەورە ڕەزامەندی خۆی بۆ دەنوسێت تا ئەو ڕۆژەی بەدیداری خودا دەگات لە قیامەتدا. وەکەسي واتان هەیە ووتەیەك دەدرکێنێ لە توڕەیی خوای گەورەدایە، وەخۆی هیچ لەبارەی ووتەکەیەوە نازانێت کەچی ئاستێکی هەیە، جا خوای گەورە تووڕەیی خۆی لەسەر دەنوسێت تا ڕۆژی قیامەت.

وە (علقمە) دەڵێت: ئای چەندین ووتەم هەبوو لەترسی ئەم فەرموودەیەی (بلال بن الحارث) دا نەم وێرا بیدرکێنم.

هەروەها لە (جامع الترمذي) دا هاتووە لە فەرموودەی "أنس" دەڵێت: (توفي رجل من الصحابة، فقال رجل: أبشر بالجنة، فقال رسول اللهﷺ: وما يدريك؟

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٦٤٧٧)وە(مسلم: ١٠٩/١٨-١١٠نووی)گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد :٤٥/١)وە (ترمذی: ٢٣١٩)گێڕایانەتەوە.

فلعله تكلم فيما لايعنيه، او بخيل بما لاينقص... قال حديث حسن) [1]واتە: واتە پیاوێك لەهاوەڵان كۆوچی دوایی كرد، پیاوێك ووتی: مژدەی بەهەشتت لێ بێت، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: چۆن دەزانیت، كێ ناڵێت هەر لەخۆیەوە ووتەیەكی نەدركانبێت كە ئیشی ئەو نەبووبێت ، یاخود كەم تەرخەمی ورەزیلی لە شتێكدا كردبێت كەخۆی كەمی نەبێت.

وەئەم فەرموودەیە لە ووتەیەكی تردا هاتووە: (إن غلاماً استشهد يوم أحد، فوجد على بطنه صخرة مربوطة من الجوع، فمسحت امة التراب عن وجهه، وقالت: هنيئاً لك يابني، لك الجنة، فقال النبيﷺ:وما يدريك؟ لعله كان يتكلم فيما لايعنيه، ويمنع مالا يضره.) واتە: گەنجێك لە جەنگی ئوحودا شەهید بوو ،بینیان لە برساندا بەردێكی بەستبوو بەسكیەوە، دایكی خۆڵ وتۆزی ڕوخساری لادا و پێی ووت: مژدەت لێ بێت ڕۆڵە مژدەی بەهەشت، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: چۆن دەزانیت؟ كێ دەڵێت هەر لەخۆیەوە ووتەیەكی نەدركانبێت كە ئیشی ئەو نەبووبێت ، یاخود ڕێگری شتێكی كردبێت كە زیانی پێ نەدەگەیاندبێت.

وەهەروەها لە (صحيحين) دا هاتووە لە فەرموودەی (أبی هريره) بە مرفوعی، كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من كان يؤمن بالله واليوم الأخر فليقل خيراً أو ليصمت.) [2]واتە: هەر كەسێك باوەڕی بەخودا وڕۆژی قیامەت هەیە با ووتەی چاك بڵێت،گەر نا با بێ دەنگ بێت.

وەلە دەقەكانی "موسليم"دا هاتووە: (من كان يؤمن بالله واليوم الأخرفإذا شهد أمراً فليتكلم بخير أو ليسكت.) [3] واتە: هەر كەسێك باوەڕی بەخودا وڕۆژی دوایی هەیە وەلە كارێكدا بوو ، ئەوا با ووتەی خێر بڵێت یان با بێ دەنگ بێت.

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (ضعيف الأسناد)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو(٢٣١٦).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،هەمان سەرچاوەی پێشوو(١٠/٦٠نووی)

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(ترمذي: ٢٣١٧)وە(ابن ماجه:٣٩٧٦)گێڕایانەتەوە.

وه (ترمذي) به "أسناد صحيح"دهگێڕێتهوه كه پێغهمبهرﷺ دهفهرمێت: (من حسن إسلام المرو تركه مالا يعنيه.) واته: له چاكی يهكانی موسوڵمان بوونی كهسێك ئهوهيه كهدهست نهخاته كاروبارێك كه پهيوهندی بهئهوهوه نهبێت.

وه (سفيان بن عبدالله الثقفي) دهڵێت: (قلت يارسول الله: قيلي في الاسلام قولاً لا أسال عنه أحد بعدك، قالﷺ: قلت أمن بالله ثم اسقم، قلت: يارسول الله ما اخوف ما تخاف على؟ فأخذﷺ لسن نفسه، ثم قال: هذا.) [1] واته: بهپێغهمبهرم ووت: ئهی پێغهمبهر شتێكم فێر بكه لهئيسلامدا كه چيتر پرسيار لهكهس نهكهم. پێغهمبهرﷺ فهرمووی: بڵێ باوهڕم بهخودا هێنا، وهلهسهر ئهمه سهقامگير به. پاشان پرسيمه ئهی پێغهمبهرﷺ چی شتێك مهترسی زياتر ههيه لهسهر من؟ پێغهمبهر زمانی خۆی گرت وفهرمووی: ئهمه.

ههروهها (أم حبيبه) ی خێزانی پێغهمبهرﷺ دهگێڕێتهوه ،كه پێغهمبهرﷺ فهرموويهتی: (كل كلام ابن أدم عليه لا له، الا أمراً بمعروف، او نهياً عن منكر، او ذكراً لله عزوجل.) [2]واته: ههموو ووتهيهكی ئادهميزاد لهسهر دهكهوێت، تهنها فهرمان كردن بهچاكهو ڕێگری لهخراپه ويادی خوا نهبێت.

وهله فهرموودهيهكی تردا هاتووه: (اذا أصبح العبد فإن الأعضاء كلها تكفر اللسان، تقول: أتق الله فينا فإنما نحن بك ، فاذا أستقمت اسقمنا، وإن اعوججت أعوججنا.) [3]واته: كاتێك مرۆڤ بهيانان ڕۆژ دهكاتهوه ، سهرجهم ئهندامهكانی جهستهی دهپاڕێنهوه وداوا لهزمان دهكهن وپێی دهڵێن: له خوا بترسه وهئێمه

---

[1] – ئهفهرموودهيه(حسن)ه،(مسلم: ١١/١٢نووی)گێڕايهتيهوه.

[2] – ئهم فهرموودهيه(حسن)ه، (ترمذي:٢٤١٢)وه (ابن ماجه: ٣٩٧٤)گێڕايانهتهوه. وه(ترمذي)دهڵێت: ئهم فهرموودهيه(حسن غريب)ه وه(الباني)به (ضعيف)ی داناوه.

[3] – ئهم فهرموودهيه(حسن)ه، (ترمذي: ٢٤٠٧)وه(احمد: ٩٦/٣)گێڕايانهتهوه.

هەموومان بەندین بەتۆوە، جا ئەگەر سەقامگیر بیت ،ئەوا ئێمەش سەقامگیر دەبین. وەئەگەر خواروخێچ بیت ،ئەوا هەموومان خواروخێچ دەبین.

وەپیاوانی سەلەف لەکاتی دركاندنی هەر ووشەیەكدا لێ پرسینەوەیان لەگەڵ خۆیان دەكرد گەر چی ووشەكەش بریتی بوایە لە:"ئەمڕۆ گەرمە، ئەمڕۆ ساردە".

وەدەگێڕنەوە كەلە خەودا بینراوە پرسیاریان لەزۆرێك لەكەڵە زانایان كردووە ، كەحاڵتان چۆنە لەپاش مردن؟ یەكێكیان ووتویەتی: من گیرم خواردووە بەدەست ووشەیەكەوە كەكاتی خۆی دركاندوومە ،كەووتومە: ئای خەڵكی چەند پێویستیان بەبارانە؟ وەپێم ووتراوە: تۆ چوزانیت؟ من باشتر لەبەرژەوەندی بەندەكانم شارەزاترم.

ئایا فریشتەكان هەموو ووشەیەك تۆمار دەكەن

سەرجەم زانایان لەم بابەتە جیاواز وناكۆكن ، كەئایا فریشتەكانی سەر شانی ئادەمیزاد تەنها ووتەی چاكەو خراپە تۆمار دەكەن، یاخود هەموو ووتەیەك؟ لەم بابەتە دوو ڕاوبۆچوون هەیە كەباشترینیان ودیاریترینیان ڕاوبۆچوونی یەكەمە ،كەپێیان وایە هەموو ووتەیەك تۆمار دەكەن.

هەندێك لە سەلەف دەڵێن: هەموو ووتەیەكی ئادەمیزاد لەسەریەتی تەنها ئەوە نەبێت كەلە پێناوی خودادا ووتراوە.

وە (أبو بكر) ﷺ زمانی خۆی دەگرت ودەیووت: ئەمە سەرچاوەی بەڵاكانە.

وەهەروەها ووتەكانت دیل وبەندی تۆن، جا هەر كاتێك دركاندت ئەوا دەبیتە دیل وبەندەی ووتەكانت. خوای گەورەش دەفەرمێت: (مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ... ق:١٨) واتە: هەر ووتەو ووشەیەك لەدەم وزار بێتە دەر ،خێرا ڕاستەوخۆ چاودێرێكی ئامادە تۆماری دەكات.

گەورەترین بەڵاكانی زمان

زمان دوو بلای گەورەی هەیە، جائەگەر لەیەکێکیان دەربازمان بێت، لەوی تر ئەستەمە ڕزگاربوونمان کە ئەو دووانەش بریتین لە بەلای "ووتن وبێ دەنگ بوون".

دوور نی یە هەریەکەیان لەشوێن وکاتی خۆیدا گەورەترین تاوان بەسەر خاوەنەکەیدا بهێنێت، چونکە بێ دەنگ بوون لە ئاستی حەق وڕاستیدا شەیتانێکی کەڕولاڵە وسەرپێچی خودای گەورەی کردووە. وە "ووتن وقسەکردن" بەناحەق وناڕەوایی و دوور لە ڕاستی ،ئەوا شەیتانێکی بەدەنگ وگۆیە ویاخی بووە لەخودای گەورە،جا زۆرێك لەخەڵكی گرفتاری بە لاکانی "ووتن وبێ دەنگین".

جا ئەو کەسانەی لەم نێوەندەدا خۆیان پاراستووە ، ئەوانە ڕێبواری شارێگەی ڕاست ودروستن کەهەمیشە لەکاتی خێروچاکە هاتوونەتە گفتوگۆ، وەلەکاتی خراپەخوازیدا خۆیان وزمانیان پاراستووە. ووردەکاری تەواویان بۆ ووتەکان وەبێ دەنگ بوونەکانیان کردووە بەشێوازێك کەلە بەرژەوەندی قیامەتیاندا بێت.

کەسی وا هەیە لەقیامەتدا بە ئەندازەی چیاکان کاری چاکە خوازی ئەنجام داوە ،کەچی بەتاکە ووشەیەکی ناڕەوا هەرەسی بەهەمووی هێناوە. وەکەسی واهەیە بە ئەندازەی چیاکان کاری خراپەکاری ئەنجام داوە ،کەچی بەتەنها ووشەیەك ویادی خودایەك ئەو چیا تاوانەی ڕوخاندووە.

٤- هەنگاوەکان:

مەبەست لێی هەنگاونانە بەرەوکارەکا چ خێربێت یان شەڕ. زۆر پێویستە پێش هەر هەنگاونانێك بە وردی لێکدانەوەی تەواوی بۆ بکەین تا بزانین سەرئەنجامی ئەم کارو هەنگاوانە خێروچاکەخوازییە یاخود شەڕوخراپەخوازییە، چونکە هەر هەنگاونانێك کەدەینێیت بۆ کاری چاکەخوازی ئەوا هەنگاوێك لە خوای گەورە نزیك دەبیتەوە. جا ساتمە کردن دوو جۆرە: (ساتمەی پێیەکان"هەنگاوەکان"، وەساتمەی زمان و"ووتەکان") .

جا هەریەکەیان تەواوکەری ئەوی تریانە، هەر بۆیە خوای گەورە دەفەرمێت: (وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا... الفرقان:٦٣) واتە: بەندەکانی خوای میهرەبان ئەو کەسانەن کە زۆر بەهێمنی وسالاری بەسەر زەویدا تێ دەپەڕن، وەکاتێکیش نەفام ونەزانەکان بە ووتەی ناشرین ڕووبەڕوویان دەبنەوە ،ئەمان بەسڵاو ووتەی جوان بەڕێیان دەخەن.

خوای گەورە باسی لەسەقامگیری ئەو پێڕە خواناسە دەکات لە"هەنگاوەکان و ووتەکاندا" هەروەکو چۆن کۆکردنەوەیەکی لە نێوان"ساتەکان وبیرۆکەکاندا کردووە"کەدەفەرمێت: (يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ... غافر:١٩) واتە: ئەو خودایە بەهەمیشەیی چاوە ناپاك وخیانەتکارەکان دەناسێت، وەدەزانێت چییان لەدڵ ودەرونیاندا حەشارداوە.

بەشی چـــــوارەم

حەرام کردنی خراپەکاری

و

پاراستنـــــی داوێـــــــــن

حەرام کردنی خراپەکاری و پاراستنی داوێن

هەموو ئەم باسەمان لە بابەتەکانی پێشوودا ڕوون کردۆتەوە لە قەدەغەکردن وحەرام کردنی خراپەکاری "الفواحش" وپێویستی پاراستنی داوێنوەلەم بارەیەوەش پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (أكثر مايدخل الناس النار:الفم والفرج.) [1]واتە: خەڵکی زۆربەیان بەهۆی خراپ بەکارهێنانی "زمان وداوێن" دەچنە دۆزەخەوە.

هەروەها لە (صحيحين) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لايحل دم امريء مسلم الا بأحدي الثلاث: الثيب الزاني، والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة.) [2] واتە: تەنها بەسێ شت خوێنی کەسێکی موسڵمان حەڵاڵ دەبێت: پیاوێکی خێزاندار زینا بکات، یاخود لەناحەق کەسێك بکوژێت، یاخود لەئاینەکەی هەڵگەڕێتەوە ولەپێڕی بڕواداران لابدات.

وەئەوەی لەم فەرموودەیەدا تێبینی دەکرێت کاری زیناکردنی لەگەڵ کافربوون وبێ باوەڕی و خوێن ڕشتن کۆکردۆتەوە. ئەمەش خۆی لەخۆیدا ئاماژەیە بۆ هاوڕێك بوونی ئەو فەرموودەیە لەگەڵ ئەو ئایەتە پیرۆزەی کەلە سورەتی "فرقان"دا هاتووە ،[3] وەئەوە فەرموودەیەکە (ابن مسعود) گێڕاویەتیەوە.

جا هاوڕێك وبەدوایەکدا هاتنی تاوانەکان لەم فەرموودەیەدا ئەوە دەسەلمێنێت کە پێغەمبەرﷺ لەو تاوانانەوە دەست پێ دەکات کەزیاتر وزۆرینەی خەڵکی توشی دەبن کە ئەویش"زینا"یە. پاشان بەپلەیەك دوای ئەو"کوشتنە" پاشتر"بێ

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٣٩٢/٢)وە(ابن المبارك)لە (الزهد:٣٧٩)گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٩٨٧٨)وە(مسلم: ١٦٦/١١نووی)گێڕایانەتەوە.

[3] -وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا...الفرقان:٦٨.

باوەڕی وهەڵگەڕانەوە" ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تـرەوە پێغەمبەرﷺ لەتاوانی گەورەوە بۆ گەورەترینەکان ڕیزبەندی بۆ کردوون.

جا خراپەو سلبیاتەکانی زینا زۆرن وپێچەوانەی چاکسازی کۆمەڵگان. کاتێك ئافرەتێك زینا دەکات ،ئەوا سنووری خودای گەورە دەشکێنێت وسەرشۆڕی وریسوایی توشی خۆی وخانەوادەکەی دەکات، ئەمە جگە ئەگەر سکی پڕبێت وئەو منداڵە لەدایك ببێت، ئەوا وەچەیەکی حەرام وبێ گانە تێکەڵ بەو بنەماڵەوخانەوادەیە دەکات وتێکەڵیان دەبێت وناو وناونیشانی ئەوان وەردەگرێت.وەلە دوارۆژدا لە میراتی ئەو خانەوادەیە وەردەگرێت کی پێی ناشێت ودروست نی یە...هتد.

هەروەها ئەگەر ئەو منداڵە لەپێش لەدایك بوونی لەناو براو لە باربرا، ئەوا جگە لە زیناکە تاوانی کوشتنیش هاتە پاڵی ، کەواتە کۆرپەیەکی بێ تاوان دەکوژرێت. جائەگەر پیاوێك زینا بکات ،ئەوا سنووری خودا دەشکێنێت ودەست درێژی دەکاتە سەر ناموسی ئافرەتێکی داوێن پاك و وەچەو نەوەی خۆی تێکەڵ بە وەچەی خەڵکی دەکات وەڕیسوایی دەهێنێت بەسەر خانەوادەیەکدا. دوور نی یە ئەو ئافرەتەی دەست درێژی کراوەتە سەر دواتر لەلایەن کەس وکاری یەوە توشی لەناوچوون وکوشتن نەبێتەوە.

جا ئەم تاوانە گەورەیە مایەی کاول بوونی دونیاو تیاچوونی ئاخیرەتە، جگە لەوەی ماڵی ئاگرینی بۆ خۆی سازداوە لە گۆڕو قیامەتدا. جا چەندین کارەسات وئاشوبی بێ شومار دروست بووە لەنێو خەڵکی دا کە بەچەندین خوێن ڕژاوەو خانەوادەو خێزان کاولکراوە، هەرهەمووی لەسەرئەنجامی تاوانێکی وەك زیناوە وەیە.

هەروەها لەتایبەتمەندیەکانی ئەم تاوانە ئەوەیە کەو خاوەنەکەی توشی کۆمەڵێك نەهامەتی دەکات وەك: توشی دەست کورتی ونەمەن کورتی وهەژاری دەبێت

ڕوخسارو دیمەن وچارەڕەش وئێسك گران دەبێت لەنێو خەڵكیدا بەكەسێكی ناشایستەو ناپەسەند ناودەبرێت كە متمانەی خەڵكی لەدەست دەدات.

دڵ دەمرێت وتوشی نەخۆشی ودەردو ترس وبیمی دەكات ، شەیتان دەكاتە هاوەڵی هەمیشەیی ووەدەبێتە دووركەوتنەوە وهەڵهاتنی فریشتەكان لەخاوەنەكەی. دواتر مرۆڤ بەسروشتی خۆی پێی خۆشە بمرێت یاخود خێزانەكەی بكوژرێت، بەلاَم نەیبیستێت كە زینای ئەنجام داوە.

(سعد بن عبادە) ﷺ دەڵێت: ئەگەر پیاوێك ببینم زینا لەگەڵ خێزانەكەم ئەنجام دەدات، بە شمشێر لەت وپەتی دەكەم. ئەم ووتەیەیان گەیاندە پێغەمبەری خودا، پێغەمبەریش فەرمووی: (تعجبون من غيرة سعد؟ والله لأنا أغير منه، والله أغير مني، ومن أجل غيرة الله حرم الفواحش ماظهر منها وما بطن.) [1]واتە: ئایا سەرسوڕمانن بە غیرەت وپەرۆشی سەعد؟ سوێند بێت بەخودا من لەسعد بەغیرەت ترم ، وەخودا لەمن بە غیرەت ترە، جا لەبەر غیرەتی خودا بوو خراپەكاری وزینا بە هەموو چەشنەكانیەوە "ئاشكراو نهێنی"قەدەغەو حەرام كراوە.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (إن الله يغار ، وإن المؤمن يغار، وغيرة الله أن تاتي العبد ما حرم عليه.) [2]واتە: خوای گەورە غیرەت دەكات ، وەبڕوادارانیش غیرەت دەكەن ، غیرەتی خوا گەورەیەو لەو ساتەدایە كەبەندەكانی شتێكی حەرام وقەدەغ ەكراو ئەنجام بدەن.

هەروەها لە (صحیحین) دا هاتووە كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لا أحد أغير من الله، ومن اجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، ولا احد أحب إليه العذر من الله، ومن أجل ذلك أرسل الرسل مبشرين ومنذرين، ولا احد احب إليه

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٦٨٤٦)وە (مسلم: ١٧/٨٠نووی)گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٥٢٢٣)وە(مسلم: ١٧/٨٠-٨١) گێڕایانەتەوە.

المدح من الله، ومن أجل ذلك أثنى على نفسه.)[1] واته: هيچ كەسێك هێندەی خودا بەغیرەت نی یە ، وەهەر لەبەر ئەمەیە كە خراپەكاری نهێنی وئاشكرای قەدەغەكردووە، وەهیچ كەسێك هێندەی خودا پێی خۆش نی یە كە بیانووی بەندەكانی ببڕێت،هەربۆیە پێغەمبەرانی ڕەوانەكردووە بەمژدەدەر وترسێنەر. وەهیچ كەسێك هێندەی خودا پێی خۆش نی یە كە سوپاس گوزاری وشوكرانە بژێری بكرێت، وەهەر لەبەر ئەوەیە كە وەسف وسەنای خۆی كردووە.

وەلە (صحيحين) دا هاتووە لە ووتاری خۆرگیراندا"الكسوف" كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (يا أمة محمد والله إن لا أحد أغير من الله ان يزني عبده أو تزني امته، يا أمة محمد والله لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً ولبكيتم كثيراً، ثم رفع يديه وقال: اللهم هل بلغت؟)[2] واتە: ئەی گەلی محمد، سوێندبێت بەخودا ، كەس هێندەی خودا بەغیرەت وپەرۆش نییە ، كاتێك بەندەكانی دەبینێت زینا دەكەن. ئەی گەلی محمد، سوێندبێت بەخودا ئەگەر ئەوەی من دەیزانم ئێوە بتان زانیایە ، ئەوا كەم پێ دەكەنین وزۆردەگریان. پاشان هەردوو دەستی بەرزكردەوەو فەرمووی: خودایە ئایا گەیاندم؟

جا باس كردنی ئەم تاوانە لەپاش نوێژی خۆرگیران لە ووتارەكەیدا نهێنی یەكی گەورەی تێدایە بۆ كەسێك بیر تیژبێت. بڵاوبوونەوە وسەرهەڵدانی تاوانی زینا لە مەترسیەكانی كاول بوون وویران بوونی دونیادایە ، هەروەكو لە (صحيحين) دا هاتووە كە (أنس بن مالك) دەڵێت: باسێكتان بۆ دەكەم كە كەس لەپاش من بۆتان ناكات. ووتی: گوێم لەپێغەمبەری خودا بوو دەیفەرموو: (من اشراط الساعة ان يۆرفع العلم ، ويظهر الجهل ، ويشرب الخمر ، ويظهر الزنى،ويقلل

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٣٦٣٤)وە(مسلم :١٧/ ٨٠) گێڕاویانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە، (بخاری: ١٠٤٤)وە(مسلم: ٦/ ٢١٠نووی) گێڕاویانەتەوە.

الرجال، وتكثر النساء، حتى يكون لخمسي امرأة القيم الواحد.)[1] واتە: ئەم ڕووداوانە لەمەرجەکانی هاتنی قیامەتە: زانست وزانیاری کەم دەبێت، نەزانین ونەفامی باڵ بەسەر ژیاندا دەکێشێت، مەی دەخورێتەوە، زیناکردن زۆر دەبێت، وەپیاوان کەم دەبنەوە، تەنانەت بۆ پەنجا ئافرەت تەنها یەك پیاو دەبێت.

سونەتی خوای گەورە وایە لە گەڵ بڵاوبوونەوەی زیناو دەرکەوتنی وەك دیاردەیەك لەنێو کۆمەڵگادا. خوای گەورە خەشم وقینی دێتە جۆش وسزای گشتی ڕەوانەی ئەو کۆمەڵگایە دەکات. (عبدالله بن مسعودﷺ) دەڵێت: هەرکاتێك زیناو ڕیبا"سو" وەك دیاردە لە هەر کۆمەڵگایەك دەرکەوتن، ئەوا خوای گەورە مۆڵەتی کاولکردنی دەدات.

جا هەندێك لەپیاوە ئاینییەکانی جولەکە دەگێڕنەوەکە "حبرێك"ی جولەکە کوڕەکەی خۆی بینی دەست بازی لەگەڵ ئافرەتێکدا دەکرد، ڕاستەوخۆ باوکەکە هاواری کرد ،نەکەی ڕۆڵە...باوکەکە توشی شەلەلی جەستە بوو، خێزانەکەشی توشی بەدڕەوشتی هات. جا بەکوڕەکەی ووت: ئەمە سەرئەنجامی کارە چەپەڵەکەی تۆیە کەچی بەسەر مندا هێنا، دەك خێر لەوەچەتا نەبێت هەتا ماویت..

توندترین سزا لە حەدی زینا دایە

خوای گەورە سزای زینای لەنێو سزاکاندا تایبەتمەند کردووە بەسێ خاڵ:_

١. کوشتن بەناشیرینترین شێواز، یاخود سزای دارکاری بۆهەموو جەستە، وەدوور خستنەوەی بۆ دوورە وڵات بۆ ماوەی ساڵێك کە ئەمەش سزای دڵ ودەروونە.

٢. خوای گەورە ڕێگری کردووە لە بەزەیی هاتنەوە وسۆز دەربڕین وڕەحم کردن بە زیناکار لەکاتی سزادانیدا ، چونکە خوای گەورە لەهەموو کەسێك تەنانەت لەدایکیش زیاتر بەسۆزترو میهرەبانترە بۆ بەندەکانی. لەگەڵ ئەەشدا ئەم جۆرە

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٨١)وە (مسلم: ٢٢٦/١٦نووی) گێڕایانەتەوە.

سزایەی دیاری کردووە بۆ زینا کاران ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تـرەوە سروشـتی مرۆڤەکان وایـە کـە هەمیشـە لـەنێو جۆری تاوانبارانـدا ، هاوسـۆزییەك هەیـە بـۆ زیناکاران بەبەراورد لەگەڵ تاوانەکانی دزی وکوشتن و مەی خواردنـەوە. هۆکـاری ئەم سۆز وبەزەییەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کەئەنجام دانی زینا لە نێو هەموو چین وتوێژەکانی کۆمەڵگادا بوونی هەیە چ دەوڵەمەند وهەژارو گەورە پیاوان و...هتد. وەزیاتر ئەم کارە چەپەڵە لەڕێگەی عەشق وخۆشەویستی یـەوە سـەر هەڵدەدات. وەسروشتی مرۆڤیش وایە کەهەمیشە سوزی دەردەبڕێت بۆ شـەیدایان وعاشـقان. هەرچەندە عاشق وشەیداو خۆشەویستی ڕاستەقینە ئەم جـۆرە کـارو تاوانـەی لـێ ناوەشـێتەوە. هـەروەها ئـەم تاوانـە "زینـا" زۆرجـار بەڕەزامەنـدی هـەر دوولا ڕوودەدات، وەکـەمتر زۆرکـردن ودەسـت درێـژی تێدایـە، وەشـەهوەت و ئـارەزوو لەهەموو دەروونێکدا هەیە. ئەمانە کۆمەڵێك هۆکارن بۆ ئـەوەی خـەڵکی بـەزەییان بـەزیناکار بێتـەوە، وەپاشـەگەزبینەوە لەسـزادانیان ، کەئەمانـە لـەلاوازی باوەڕەوەیـە. جـا هـەر لەبـەر ئـەم مەبەسـتەیە خـوای گـەورە ڕێگـری کـردووە لەدەربڕینی هاوسۆزی بۆ زیناکاران بەتایبەتی.

٣. خـوای گـەورە بڕیـاری داوە کـە سـزادانەکەیان لـە پـێش چـاوی خـەڵك وبـەئامادەبوونی خـەڵکێکی زۆر بێـت، تاببێتـە پەنـدو عیـبرەت بـۆ کەسـانی تـر، وەسزای پیاوی خێزاندار بریتی یە لەبەردباران کردن کەلە سزای گەلی "لـوط"ەوە هاتووەکە نێربازیان دەکرد. خوای گەورە بەردی باران بەسەریاندا ودواتر بەناخی زەویـدا ڕۆی کـردن. جـا خراپیـەکانی نێربـازی لـە ژمـاردن نایـەن ، هـەر بۆیـە پێکراو"مفعول به" بکوژرێت باشترە لەوەی توشی ئەو تاوانانە بێت وئـەو کـارەی

لەگەڵدا بکرێت ، چونکە بەئەنجامدانی ئەم کارە لێی ئیتر خێری نامێنێت و لەمەردایەتی وجوامێری دەکەوێت وناوی شەرم وحەیای دەتکێت.[1]

سزای ئەوکەسانەی کە کاری گەلی "لوط"[2] ئەنجام بدات ، واتە نێربازی بکات

ئایا کەسێك کاری نێربازی لەگەڵدا بکرێت ، واتە پێکراوبێت "المفعول به" دەچێتە بەهەشتەوە؟

---

[1]- ئەم جۆرە کەسانە کە هۆگری ئەم کارە چەپەڵەدەبن چیز بەکەڵکی هیچی تر نایەن، وئامادەن لەو پێناوەدا قوربانی هەموو شتێك بدەن. بۆیە متمانەی هیچ شتێکیان پێ ناکرێت هەر ئەرك وبەرپرسیاری وکارێکیان پێ بسپێرێت ناپاکی لێ دەکەن. وەئەگەر خێزانداربێت ئەوا مەترسی هەیە لەو پێناوەدا خێزانەکەشی توشی زیناو نارەوایی بکات. "وەرگێڕ"

[2] – تێبینی: زۆر جار لەسەرجەم کتێب وسەرچاوەکاندا لە بری ووشەی "نێربازی" ووشەی "لوطي– لواطة" بەکاردەهێنرێت. تاوانی نێربازی تاوانێکە وئاشکرایە ،بەلاّم وەرگرتنی ئەم ناوە دەگەرێتەوە بۆ خودی ئەو گەلەی بەم کارە ناشیرینە ناسراون. وە پێغەمبەرێکیان لەلایەن خوداوە بۆ رەوانە کراوە بەناوی حەزرەتی(لوط).

لێرەدا ناوبانگ دەرکردنی ئەم تاوانە، بەناوی پێغەمبەرەکەوە گەورەترین ستەم ونارەوایە. جا پێغەمبەرێك سەرجەم تەمنی بەگەیاندنی پەیامی یەکتاپەرستی ودژایەتی کردنی نێربازی تەرخان کردبێت، وەلە پێناویدا قوربانی زۆری دابێت. کەچی لەسەر ئەنجامدا ناوی ئەم تاوانە ببرێت بەسەر ناوی ئەو پێغەمبەرە ئازیزەدا؟ بەڕاستی ئەمە کارێکی نارەواو نابەجێ یە.

هەروەها پێغەمبەری خودا ﷺ کە فەرموودەکانمان لەم بارەیەوە دەگێرێتەوە دەفەرمێت: (هەرکەسێکتان بینی کە کردەوەی گەلی (لوط)ی دەکرد)نافەرمێت خەریکی (لوطي - لواطي)بێت، بەلکو دەفەرمێت کردەوەی گەلی لوط: (من وجد تموه یعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به)..(لعن الله من عمل قوم لوط لعن الله من عمل عمل قوم لوط لعن الله من عمل عمل قوم لوط.) واتە: پێغەمبەر لە فەرموودەکانی بە تاوانی گەلی لوط ناوی دەبرد نەك بەناوی خودی پێغەمبەرەکە ، وەك ئەوەی ئەمرۆ دەیبینین ولە کتێبەکاندا دەیخوێنینەوە.

هەربۆیە ئێمە لەم وەرگێڕانەدا ووشەی نێربازی بەکاردەهێنرێت، وە ووشەو ناوی ئەو پێغەمبەرە ئازیزە لەم کارە بەدوور دەگرین. "وەرگێڕ"

گوێم لە (شیخ الاسلام – ابن التیمیە) بوو لەوەڵامدا ووتی: زانایان لەم بوارەدا دوو بۆچوونیان هەیە:

هەندێکیان پێیان وایە ناچێتە بەهەشتەوە بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە پێغەمبەرﷺفەرموویەتی: (لایدخل الجنة ولد زینة) [1] واتە: کوڕی زینا ناچێتە بەهەشتەوە.

جا ئەگەر ئەمە حاڵی کوڕی زینا بێت ، کەخۆی لەخۆیدا هیچ تاوانێکی نی یە، تەنها ئەوەندە نەبێت لەتوخمێکی شیس وناپاکە، هەر بۆیە چاوەڕوانی خێری لێ ناکرێت. جائەگەر جەستەیەك بەحەرام گەورە کرابێت شایستەی ئاگر بێت. ئەی ئەبێ ئەوجەستەی کە بەتوخمی حەرام دروست بووبێ شایستەی چی بێت؟

جا دەڵێن: کەسێ کاری نێربازی لەگەڵدا کرابێت ، زۆرخراپترە لەکاری زینا ، چونکە ئەمەیان زیاتر شایستەی سزایەو خێربڕاوو ڕیسواو سەرشۆڕترە. جائەگەر ئەمە پیشەی بێت لەمنداڵی وپیریدا ئەوا خوای گەورە سەرکەوتووی ناکات لەهیچ کار وزانستێکدا، تەنانەت ڕێنمایی تەوبەکردنیش ناکات.

پووخته‌ی پشکنین له‌م بابه‌ته‌دا:

---

[1] – ئەم فەرموودەیە (حسن لغیرە)ە، وە (ضعیف الاسناد)وە(منکر المتن) واتە سەنەدەکە لاوازە ودەقەکەیشی ناپەسەندە، بەڵام (البانی) بەچەند گەواهێك بە(حسن)ی داناوە ، بڕوانە: (السلسلە الصحیحە: ٦٧٣).

وە(البانی)دەڵێت: ئەم فەرموودەیە(لایدخل الجنە ولد زینە)واتاکەی بەو شێوە ڕواڵەتە نی یە، بەڵکو مەبەست لێی ئەو کەسەیە بەردەوام هەمیشە خەریکی کارێکی زیناکاریە تابەو کارەوە دەناسرێتەوە، ئەو لەقەبەی لێ دەنرێت. جا پێی دەڵێن کوڕی زینا. هەروەکو ئەوانەشی بارەشیان بەدنیا کردووە پێیان دەوترێت"کوڕی دونیا" ،وەهەروەکو بەگەڕۆك وگەشتیار دەوترێت "ابن لالسبیل"واتە ڕێبوار، بەم چەشنە دەوترێت(أولاد الزینا، ابن الزینا) جائەمە مەبەستی پێغەمبەرە لەم فەرموودەیەدا.

وەئەم فەرموودەیە کوڕی زینا کار ناگرێتەوە، واتە کەسێك لە جووت بوونێکی زینا لەدایك بووبێت، وەبە واتای زینا ناوزەدناکرێت، چونکە لەبنەڕەتدا بێ تاوانە. وەدەڵێت لەم بوارەدا لە ووتەکانی (ابي جعفر الطحاوی)سوودم وەرگرتووە لە شەرحی ئەم فەرموودەیە.

ئەگەر ئەو کەسە تەوبەی نصوحی یەکجاری بکات وپاشەگەزببێتەوە وەبگەڕێتەوە سەر کاری چاکەو چاکەخوازی وخواپەرستی. ئەوا خودای گەورە لێی دەبورێت وخراپەکاریەکانی دەسڕێتەوە و وەلێی خۆش دەبێت ودەچێتە بەهەشتەوە، چونکە خوای گەورە بە تەوبەکردن وپاشەگەز بوونەوە لە هەموو تاوانەکانی خۆش دەبێت ، چونکە سروشتی تەوبە کردن ئەوەیە کە هەموو تاوانێك بە هاوبەش وکوشتنی پێغەمبەران وجادوگەری وبێ باوەڕی و...هتد هەر هەمووی دەسڕێتەوە وەبەدانایی ودادپەروەری خودا ،تەوبەکار وەك بێ تاوان وایە.[1] وە پەیمانی داوە کە کارە خراپەکانی تەوبەکاران بگۆڕێت بە چاکە. وەئەم یاسایە هەموو تەوبەکاران دەگرێتەوە: (قل یاعبدي الذين أسرفوا علی أنفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً إنه هو الغفور الرحيم... الزمر:٥٣) واتە: ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ ئەی ئەو بەندانەی کە تاوانکارن وتاوانتان زۆرە ، بێ ئومێد وهیوا براو مەبن لەڕەحمەتی خودای گەورە. خوای گەورە لە هەموو تاوانەکانتان دەبورێت، چونکە خوای گەورە لێ بوردەو بەخشندەیە.

بەلأم ئەمە تایبەتە بە تەوبەکارانەوە.

کۆتا شەڕی"ئاخر شەڕی"

(حافظ أبو محمد عبدالحق الأشبيلي) ﷺ دەڵێت: کۆمەڵێك هۆکار هەن کەدەبنە مایەی ئاخر شەڕی مرۆڤ لەسەرەمەرگ وکۆتایی ژیاندا. لەوانە: دونیابازی و پشت کردن لە قیامەت، بوێری چاونەترسی لە ئەنجام دانی تاوان وتاوانکاری وسەرپێچیدا. هۆگری وئالودەبوون بەتاوانێکی تایبەتی گەورەوە کە دواتر ڕۆشنایی ژیری وجۆشی دڵ وهۆشیاریت لەناو دەبات، دڵ ودەروون پەردەپۆش دەکات وچیتر ئامۆژگاری ووریاکردنەوەی بێ سوود دەبێت. جا لەناکاو وکوت

---

[1] - فەرموودەیەکی (مرفوع) لەم بوارەدا هاتووە کە (ابن ماجە: ٤٢٥٠)بە (الأسناد ضعيف)دەیگێڕنەوە،وە(ان حجر والباني) بە(حسن)ی دادەنێن.

وپرێكدا مردن بەخانگیری دەبێت وسەرئەنجامی بەخراپەكاری و عاقیبەتی شەڕی كۆتایی دێت.

هەروەها دەڵێت: دەگێڕنەوە كە یەكێك لەجەردەكانی "ناصر" لە سەرەمەرگدا دەبێت ، كوڕەكەی پێی دەڵێت بڵێ (لا إله إلا الله) ئەویش بەردەوام دەڵێت "ناصر پشت وپەنامە" چەندین جار دووبارەی دەكردەوە وئەو هەرهەمان وەڵامی هەبوو، وەبەكوڕەكەی دەووت:ئەی فلآن كەس، ناصر تۆ بەشمشێرەكەتدا كوشت و كوشتار دەتناسێتەوە، پاشان مرد.

وە (عبدالحق) دیسانەوە دەڵێت: بە كەسێكی تریان ووت بڵێ"لا إله إلا الله".ئەو لە وەڵامدا دەیوت :لە ماڵی فلآن كەس ئەو شتەی تێدا چاك بكەن. وە بێستانی فلآنە كەس وای لێ بكەن . تا مرد.

وە هەروەها دەڵێت: (أبو طاهر السلفي) مۆڵەتی دام ئەم ڕووداوەی لە سەر بگێڕمەوە: كە بە كەسێكیان دەووت لە سەرە مەرگ بڵێ (لا إله إلا الله) ، ئەویش بە زمانی فارسی دەیووت: (دە بە یازدە) واتە (دە كەرەتی یانزە) ..

وەیەكێكی تر پێیان دەووت بڵێ: لا إله إلا الله... ئەو دەیووت:ڕێگای حمامی منجاب لە كوێ یە؟

وە دەڵێت: ئەم ووتەیەچیرۆكی لە سەر هەیە. دەگێڕنەوە پیاوێك لە بەردەم ماڵەكەیاندا ،راوەستابوو، دەرگای ماڵەكەیان گەورە بوو. لە دەرگای حەمام دەرچوو.لەو كاتەدا كەنیزەیەكی زۆر جوان بە وێدا تێدەپەڕێت وەلە پیاوە دەپرسێت: ڕێگای حەمامی منجاب لە كوێیە ؟ پیاوەكەش بە هەلی دەزانێت و جوانی كەنیزەكە كاریگەری تێدەكات.وە دەیخەڵەتێنێت و دەیەوێت دەست درێژی بكاتە سەری.. دەڵێت ئەمە دەرگای حەمامەكەیە. واتە ماڵی خۆیان. كەنیزەكەش (كچەكە) دەچێتە ژوورەوە. پیاوەكەش بە دوایدا دەڕواتە ژوورەوە.كچەكە هەست دەكات فێڵی لێ كراوە ئەمە حاڵی كابرایەو نیەتی خراپە.. بە ڕووخۆشی و

نازەوە ووتی: ئەی نابێت هەندێ خواردن و خواردنەوەی خۆش کارەکەمان برازێنێتەوە. کابراش ووتی: هەرئێستا لە یەك سەعاتدا هەرچی ئارەزوی دەکەیت بۆتی دەهێنم. ڕاستەوخۆ بە بێ ئەوەی دەرگاکەی لە سەر دابخات دەچێت بۆ بازاڕ کڕینی شتەکان. کچەکەش بە هەلی دەزانێت هەڵدێت.. کاتێ کابرا دێتەوە ، تەماشا دەکات کچەکە ڕۆیشتووە. و دەستکاری هیچی نەکردووە لە ماڵەکەدا.ئیتر وێڵ و سەرگەردانی ئەو کچە دەبێت و شەو و ڕۆژ بە دوایدا دەگەڕێت و بە کوچە و کۆڵانی ئەو شارەدا تێدەپەڕێت و لە بەردەم خۆیەوە ئەم دێرە دووبارە دەکاتەوە– بە ئومێدی ئەوەی ئەو کچە گوێی لەم وتەیە بێت بیدۆزێتەوە دەڵێت: (یا رب قائلة یوماً ، وقد تعبت: کیف طریق الی حمام منجاب) ئای ئەو کەسەی ڕۆژێك ووتی: ڕێگای حەمامی (مەنجاب) لە کوێیە. بە خوا ماندوو بوم.

ڕۆژێك لە ڕۆژان لە پەنجەرەی یەکێك لە باڵەخانەکەوە دەنگێك دێت و لە وەڵامی ئەو دێرە دا دەڵێ: (هلا جعلت سریعاً إذا ظفرت بها حرزاً علی الدار أو قفلاً علی الباب) واتە: ئەگەر تۆ دەتوویست دەست درێژی بکەیتە سەری با پاسەوانێکت لە ماڵەکەدا دابنایە. یان قوفڵێکت لە دەرگاکە بدایە. کە گوێ بیستی ئەم ووتەیە بوو ئیتر هۆشی لێبڕاو دێوانە بوو.بەم چەشنە مایەوە هەتا ئەم دێرە ووشە کۆتایەکانی ژیانی بوو تا مرد..

وە دەگێڕنەوە کە (سفیان الثوري) شەوێك بەیانی دەگریا. لێیانی پرسی: لە ترسی تاوان دەگرێیت؟ ئەویش پوشێکی لە زەوی هەلگرت و ، ووتی: تاوان لەمە سوکترە.بەڵام لە ترسی ئاخر شەڕی دا دەگریم.

جا ئەمە گەورەترین شارەزای و دانای یە. کە مرۆڤ لەوە بترسێت کە تاوان سەرقاڵی نەکات و دوا کاری نەبێت لە کاتی مەرگ دا. و سەرئەنجام عاقیبەت شەڕی کات.

وە (إمام أحمد) دەگێڕنەوە کە لە (إبي درداء) وە لە کاتی سەرە مەرگ لە هۆش خۆی چوو ، کاتیٚ بە ئاگا هاتەوە ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە (وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ....الأنعام: ١١٠) واتە " ئەو کاتەی دڵ و چاوەکانیان هەڵدەگێڕنەوە. هەروەکو چۆن یەکەمجار لە سەرەتاوە باوەڕیان نەهێناوە بە گەورەیی خودا و ڕاستی پێغەمبەرﷺ. ئێمە جاریٚ وازیان لیٚ دەهێنین تا لە ستەم سەرکەشی خۆیاندا ڕۆبچن.."

هەروەها دەڵێت: ئاخر شەڕەی ئەمە تووشی ئەو بڕوادارانە نابێت کە دڵ و دەرونیان پاك و ساغ و باوەڕیان دامەزراوە و ملکەچی و گوێڕایەڵی خوداو پێغەمبەرن (د.خ) وە خەریکی کاری چاکە و چاکە خوازین بەڵکو کەسانێك دەگرێتەوە. کە ئالودەی تاوانە گەورەکان و سەرپێچی کارن و سورن لە سەر تاوانکاری و پشت کردن لە تەوبەکاری. کە ئەمانە دەبنە نێچیری شەیتان و دارو دەستەی و عاقیبەت شەڕیان دەکەن.

پشت کردن لە ئایین لە پێناوی ئافرەت

(عبدالحق) دەڵێت: دەگێڕنەوە لە (مصر) دا کەسێك هەبوو بەردەوام هۆگر و بانگ بێژی مزگەوت بوو هەموو نوێژێکی لە مزگەوت و ، بە جەماعەت ئەنجام دەدا. جارێکیان چوو بۆ سەر بڵندگۆی مزگەوت (منارە) بۆ بانگ دان. لە تەنیشت مزگەوتەکەوە.ماڵێکی گاور هەبوو (مەسیحی) .لەو کاتە کچێکی شۆخی ئەو ماڵە دێتە حەوشەکە.کابراش لە سەروی منارەکەوە دەیبینێت و شێت و شەیدای دەبێت ڕاستەخۆ دادەبەزێتە خوارەوە و مزگەوتەکە بە جیٚ دەهێڵێت و دەچێتە ماڵی گاورەکە. کچەکە کابراکە دەبینێت کە دێتە ژوورەوە پێی دەڵێت: کابرا چیت دەویٚ ؟ کابراکەش دەڵێت من تەنها تۆم دەوێت ! کچەکەش پێی دەڵێت: بۆچی یە..؟

کابراش دەڵێت: چونکە تۆ منت شێت و شەیدا کردووە و دڵمت داگیر کردوە..!

کچەکەش دەڵێت: من هەرگیز کاری ناڕەوات لە گەڵ ناکەم..

کابراش دەڵێت: من دەمەوێت بتخوازم و مارەت بکەم..

کچەکە دەڵێت: من کچێکی گاور و نەسرانیم. تۆش کەسێکی مووسڵمان. باوکم بە هیچ شێوەیەك نامدات بە موسڵمان..

کابرا دەڵێت: من دەبمە نەسرانی و گاور.بەس تۆم بدەنێ.

کچەکەش دەڵێت: گەر ببیت بە گاور ئەوا منیش ڕازی دەبم.

کابراکە بوو بە نەسرانی " گاور" وە پشتی کردلە ئیسلام.وە لەو ماڵەدا مایەوە پێش ئەوەی بیخوازێت هەر لەو ڕۆژەدا دەچێتە سەربانی خانووی ماڵەکە و دەکەوێتە خوارەوە و دەمرێت. وە دەستی ناگات بە کچەکە. و ئاینی خۆیشی لە دەستدا و قیامەتیشی دۆڕاند.

.. وە هەروەها دەڵێت: دەگێڕنەوە. کە کابرایەك هۆگری برادەرێکی دەبێت. وە زۆر تامەزرۆی دەبێت – خۆشەویستی ئەو کەسە دڵ و دەرونی داگیر دەکات. تا وای لێهات لە تاواندا توشی نەخۆشی بوو. لە جێگە دا کەوت. وە ئەو برادەرەی سەردانی نەدەکرد و نەدەهات بۆلای. خەڵکی ئەم ڕووداوەیان بۆ باس کرد. ئەویش بەڵێنی پێدان کە سەردانی بکات. ئەم هەواڵەیان گەیاندە کابرا نەخۆشەکە. لە خۆشێدا چاك بووەوە و زۆر دڵخۆش بوو هەر باسی دەکرد و چاوەڕوانی هاتنی برادەرەکەی دەکرد.. لەم ساتانەدا بوو هەواڵیان بۆ هێنا کە ئەو پیاوە پاشگەز بووەتەوە و نەهاتوو. هەواڵدەرەکە ووتی. تا نیوەی ڕێگا هاتوو دواتر ووتی دەگەڕێمەوە. منیش زۆرم لێکرد کە نەگەڕێتەوە. ئەویش لە وەڵامدا ووتی: ئەو پیاوە بە هاتنی من دڵخۆش بووە و لە لای خەڵکی باسی کردووم و ناوی زڕاندووم. منیش خۆم ناخەمە جێگەی گومانی خەڵکیەوە و نایەم. کابرا بە

بیستنی ئەم هەواڵە لە پەل و پۆ کەوت و بە تەواوی شێواو لە جێگادا کەوت. ونیشانەکانی مردنی لە سەر و چاویدا بە دیار کەوت. لەبەر خۆیەوە دەیووت:

أسلم يا راحة العليـــــل   ويا شفا الدنف النسحيل

رضاك أشهى إلى فؤادي   من رحمة الخالق الجليل

واتە:

سەلامەت بی ئەی حەوێنەرەوەی نەخــــــۆش

ئەی چارەسەری جەستەی دەردەداری تێکشکاو

دڵی من هێند تامەزرۆی ڕەزامەندیتــــــــــــە

زۆر زیاتر لە تامەزرۆی بۆ ڕەحمەتی خالقی جەلیل

منــیش ووتم: ئــەی فــلان کــەس لــە خــوا بترســە و یەکســەر بــەجێم هێشــت نەگەیشتمەوە دەرگای ماڵەکەیان و گوێم لە قیژاحی مەرگی بوو. جا پـەنا دەگرم بە خوای گەورە لە عاقیبەت خراپی.. و ئاخر شەڕی.

سزای نێرباز لە دونیا و قیامەت

تاوانی نێربازی لە گەورەترین تاوانەکانە. هەر بۆیەش سزاکەی لـە گـەورەترین و سەخترین سزایە.چونکە ئەم تاوانە بە پێچەوانەی سروشتی مرۆڤایەتیە.

جا ئایە سزای نێربازی گەورەترین و سەخترە یان سزای زینا.؟

لەم بارەیەوە زانیان جیاوازن و ڕاوبۆچونی تایبەتیان هەیە.

ڕای یەکەم:

جا هەندێ لە هـاوەڵان و زانایـان پێیـان وایـە کـە سـزای نێربـازی زۆر سـەختر و گەورەترە لە سزای زینا و کوشتن. جا ئەنجامدەری خێزاندار بێت یان ڕەبەن. لەو هاوەڵ وزانایانەی لە سەر ئەم ڕاو بۆچونەن:

(أبوبكر الصديق و علي بن أبي طالب و خالد بن وليد و عبدالل بن زوبير و عبدالله بن عباس و جابر بن زيد وعبدالله بن معمر و الزهري و ربيعة بن أبـي عبـدالرحمن و

مالك و أسحاق بن راهوية و امام أحمد له پوختترین بۆچونیدا وه امام الشافي لە یەکێ لە بۆچونەکانیدا) .

ڕای دووەم:

وەهەندێکی تر لەزانایان پێیان وایە سزای نێرباز هاوشێوەی سزای زینایە. لەوانە: (عطاء بن أبي رباح، حسن البصري، وسعيدبن المسيب ، ابراهيم النخعي ،وقتادة الاوزاي، وشافعی لە ڕواڵەتی ڕێبازەکەیدا ، والأمام احمد لەیەکێکی تر لەبۆچوونەکانیدا، وأبو یوسف ومحمد.)

ڕای سێیەم:

وەئەوانەی کە پێیان وایە سزای نێربازی کەمترە لەسزای زینا ئەوانیش بریتین لە: (حاکم وأبو حنیفە) .

وەلە درێژەی هێنانەوەی بەڵگە بۆ بووچوونەکانیان دەڵێین: ئەم تاوانە سەرپێچی ویاخی بوونە، خواو پێغەمبەری خودا هیچ جۆرە سزایەزکیان بۆ دیاری نەکردووە، تەنها سزای "التعزیر"نەبێت. هاوشێوەی خواردنی گۆشتی مردوو وخواردنەوەی خوێن گۆشتی بەرازە.

هەروەها دەڵێن: ئەم تاوانە لە ئەندامێکی جەستەی مرۆڤدا ئەنجام دراوەکە زۆر ناشیاوناسروشتی یە، بەڵکو ئەمە تەنانەت لای ئاژەڵیش قێزەوونە ، وەحەدی لەسەر نی یە وەك جووت بوون لەگەڵ گوێدرێژو شتی تردا.

هەروەها لەدرێژەی بەڵگە هێنانەوەدا دەڵێن: لە بنەماکانی شەریعەتدا هاتوە ئەگەر تاوانێك سروشتەکەی پاڵنەرو تەبیعەتێکی چەسپاوبێت، ئەوا حەددی لەسەر نی یە، وەئەگەر بەتەبیعەتێکی خوازراوەوە ئەنجام درابێت ئەوا حەددی لەسەرە. هەر بۆیە دەبینین زیناو دزی وەمەی خواردن حەددیان لەسەرە. بەدەر لەئەنجام دانی خواردنی گۆشتی مردارەوبوو وەخواردنەوەی خوێن وخواردنی گۆشتی بەراز..

وەهەر لەم سۆنگەیەوە ووتویانە: حەد نی یە لەسەر جووت بوون لەگەڵ ئاژەڵ و خواردنی گۆشتی مردارەوەبوو .کەچی لەبەرامبەردا خوای گەورە جووت بوونی پیاو بۆ پیاو"نێربازی" زۆر بەقێزەون پێناس کردووە، وەبەهەمان شێوەش بۆ پیاوێك داوابکات پیاوانی تر بێنە لای و کاری سێکسی لەگەڵدا بکەن، بە پێچەوانەی زیناوە کەهەر دوولا حەز بەو کارە دەکەن ودەیخوازن.

وەدەڵێن: جا ئەگەر یەکێك لەو دوو کەسی هاوڕەگەز چێژی لەیەکتری وەرگرت ، ئەوا حەددیان لەسەر نی یە. بۆنمونە ئەگەر دووئافرەت چێژیان لەیەکتری وەرگرت.

بەڵام زۆرینەی هاوەڵان وپیاوچاکان کۆکن لەسەر ڕاوبۆچوونی یەکەم وەلەم بارەیەوە دەڵێن: تاوانی نێربازی گەورەترین وقێزەونترین جۆری تاوانە مرۆڤایەتی بەخۆیەوە بینیبێت لەپاش بێ باوەڕی. تەنانەت دوور نی یە زۆر گەورەتربێت لەتاوانی کوشتنیش.

وەهەروەها دەڵێن: هیچ پێرێك وگەلێك لە پێش گەلی "لوط"دا نەبووە بەم کارە قێزەونە گیرۆدەو سەرقاڵ بووبێتن، هەر بۆیە خوای گەورە بەسەختترین وتوندترین شێوە سزای دان. کەلە پێش وپاشی ئەمانە هیچ گەلێکی تر بەم شێوەیە سزا نەداوە کە هەموو شێوەو شێوازەکانی سزاو تیاچوونی تێدا کۆکردنەوە هەر لەسزای بەهیلاك بردن وبەردباران کردن و"واتە لەئاسمانەوە بەردی باران بەسەریاندا" وەبەناخی زەویدا نغرۆی کردن وشارو گوندەکانیان هەڵوگێڕکردن بەناخی زەویدا بردیانیە خوارەوە کردیانە پەند وعیبرەت بۆ هەموو جیهان ، چونکە جۆرە تاوانێکیان ئەنجام ئەدا کە زەوی لەهەژمەتدا خەریك بوو لەت دەبوو، وەسەرجەم فریشتەکان بەرەو قوڵای ئاسمانەکان هەڵهاتن لەترسی ئەو دیمەنە شازە وناشیرینەی کە دەیان بینی. زەوی شکاتی حاڵی لای خوای گەورە کرد وەچیاکان خەریك بوو وردوخاش دەبوون. جا کوشتنی کەسێك باشترە لەوەی

که نێربازی لەگەڵدا بکرێت،هەتا ئەو کاتەی بەستەم دیده دەکوژرێت شەهید دەبێت وسوودمەندی قیامەت دەبێت. بەڵام ئەگەر ئەو کارەی پێ کرا ئەوا بەهەموو شێوازەکان کوشتوویەتی، کوشتنی کەرامەت وشکۆمەندی مەردایەتی وجوامێری. وەبەڵگە لەسەر ئەم ووتانە ئەوەیە کە سزای کوشتن واتە بکوژ دەکەوێتە سەر خزم وکەس وکاری کوژراو یان لێی خۆش دەبن یاخود دەیکوژنەوە یاخود خوێنی لێ دەسێنێت وئاشتەوایی دەکەن.

بەڵام ئەمانە هیچی نێرباز ناگرێتەوە، بەڵکو کۆدەنگییەك هەیە لە هاوەڵان وزۆرینەی زانایان کە کوشتن بەتەنها سزای نێربازییە، هەروەکو لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە. کەهەموو هاوەڵان وخەلیفە ڕاشیدینەکان کاریان پێ کردووە. وەسەلماوە کە (خالد بن الوليدﷺ) لە چواردەوری گوندنیشینەکانی عەرەب پیاوێکی دۆزیوەتەوە کە هاوشێوەی ئافرەت شوودەکاتوە پیاوان دەچنە لای. هەربۆیە لە نوسراوێك ئەم باسە ڕەوانەی خەلیفە (ابو بكرى صديقﷺ) دەکات کەچی دەربارەی ئەم حاڵەتە بکەن. خەلیفە أبو بكر ڕاوێژی بە زۆرینەی هاوەڵاکان کرد لە نێوانیاندا ڕاوبۆچوونی (علی بن أبي طالبﷺ) لەهەر هەموویان توندوتیژتر بوو ،کەدەیووت: لە هەموو جیهاندا تاکە گەلێك ئەم بەدڕەوشتیەی ئەنجام داوە لەلای هەموانیش ئاشکرایە کە خوای گەورە چی بەسەردا هێناون، جا پێم وایە ئەوکەسە بسوتێنرێت. خەلیفە "أبو بكرﷺ" لەوەلامدا ڕاوبۆچوونەکەی "علی" پەسەند کردو بۆ "خالید"ی ناردەوە ، ئەویش بەو کا رە هەستا.

وە (عبدالله بن عباسﷺ) پێی وایە: ئەو بەد ڕەوشتیە لەسەرووی بەرزترین خانووی ئەوشارەوە بەربدرێتە خوارەوەپاشان بەردباران بکرێت. وەئەم بۆچوونەی لەو سزایەوە وەرگرتووە کە خوای گەورە سزای گەلی "لوط"ی پێدابوو. وە "عبدالله" ئەم فەرموودەیەی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (من

وجد تموه يعمل عمل قوم لوط فأقتلوا الفاعل والمفعول به) [1]واتە: هەر کارێکی نێربازیتان بینی ، بکەرو پێکراوەکە بکوژن.

هەروەها دەڵێن سەلمێنراوە کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: **(لعن الله من يعمل عمل قوم لوط، لعن الله من يعمل عمل قوم لوط، لعن الله من يعمل عمل قوم لوط.)** [2] واتە: خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط"دەکات، خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط" دەکات، خوای گەورە نەفرەتی لەو کەسانە کردووە کە کردەوەی گەلی "لوط" دەکات.

لێرەدا پێغەمبەرﷺ سێ جار لەیەك فەرموودەدا نەفرەت لەزینا کار بکات ،هەرچەندە نەفرەتی لە برێکی زۆری تاوانە گەورەکان کردووە ،بەڵام تەنها لەیەك جار تێ نەپەڕیوە، کەچی سێ جار نەفرەت لە نێربازان دەکات.

جا لەڕووی سزای ئەو تاوانەوە سەرجەم هاوەڵان کۆك وهاودەنگن لەسەر کوشتنی نێربان، بەڵام ناکۆك بوونە لە شێواز وچۆنیەتی کوشتنەکەی. هەرچەندە هەندێ لەخەڵکی بەهەڵە لەمە گەیشتوون وایان زانیوە جیاوازبوونە لەسەر حوکمەکەی، نەخێر لەڕاستیدا تەنها ناکۆکیان لەسەر شێوازی کوشتنەکەی بووە.

وەدەڵێن: گەر تێبینی ئەم ئایەتە پیرۆزە بکەین کە دەفەرمێت: (وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً... الإسراء:٣٢) واتە:هەرگیز نزیك نەکەونەوە لە زینا وهۆکارەکانی بەروزینا ڕۆیشتن، چونکە بەڕاستی ئەوە تاوانێکی گەورەیە ڕێچکەیەکی هەڵەو ناپەسەندە.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ١٤٥٦)و(ابوداود ٤٤٦٢)و(ابن ماجە:٢٥٦٣)وە (ألباني)بە (حسن)ی داناوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(احمد :٣٠٩/١) گێراویەتیەوە.

هەروەها سەبارەت بەنێربازە دەفەرمێت: (أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّن الْعَـــالَمِينَ... الأعـــراف: ٨٠) واتـە:ئایا ئێـوە کـاری فاحیشـەو خراپـەکاری وئارەزووبازی ئەنجام دەدەن بە شـێوەیەك کـە وێنەوهاوشـێوەتان نـەبووە لـەنێو مرۆڤ وجیهاندا.

جا تێبینی جیاوازی نێوان ئەم دوو ئایەتە پـیرۆزە بکـە، خـوای گـەورە لەئایـەتی یەکەمدا زینای بەیەکێك لە جۆرەکانی فاحیشـە دەداتـە قەڵـەم، بـەڵام لەئایـەتی دووەمدا سەرجەم ناوی فاحیشەی لە نێربازیدا کۆکردۆتەوە.

واتە پوختەی فاحیشە بریتی یە لەم بەدکارو بەدڕەوشتیە واتە نێربـازی ، چـونکە ناشـیرینی وقێزەونـی ئـەم بەدکاریـە زۆر ناسـراوە وەهـەموو کەسـێك دەیزانێـت. وەئەمە هاوشێوەی ووتـەی فیرعەونـە کەلـەم ئایەتـەدا دەردەکـەوێت: (وَفَعَلْـــتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ... الشعراء:١٩) واتە: ئەوەندە کارەکە دیارو ناسراوە بەخراپە، هەموو کەسێك دەیزانێت چیت کردووە.

هەروەها خوای گەورە دەربارەی ئەم بەد ڕەوشتیە دەفـەرمێت: ((مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَـــدٍ مِّـــن الْعَـــالَمِينَ... الأعـــراف: ٨٠)) واتـە: کـەس لـەپێش ئێـوە ئـەم بەدڕەوشـتیەی ئـەنجام نـەداوە. پاشـان دێنـە سـەر دەسـت نیشـان کردنـی ئـەو بەدڕەوشتیەی کـە شـەرمەزارترین وپیسـواترین کـارە کەمرۆڤایـەتی بەخۆیـەوە بینیبێتی کەدەفەرمێت: (إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ... الإعراف:٨١) واتە: ئێوە دەچن پیاو لەپیاو مارە دەکەن ودەچنە لای یەکتری.

پاشان مەبەستی ئەو کارە چەپەڵەیان بۆ دەخاتە ڕوو کە نێربازی یە. وەئەم کارە دەبێتـە مایـەی دەسـت بـەرداربوون لـە هاوسـەرگیری وپشـت گـوێ خسـتنی هاوسەرەکانیان کەلەم پرۆسەیەدا واتە هاوسەرگیری و جووت بوونیـان پیرۆزتـرین وڕێزدارتـرین دروسـت کـراوی خـوای گـەورە دێتـە بـوون کەمرۆڤـە، کەچـینی پێغەمبەران وپیاو چاکانی تێدایە، جگـە لەدەسـت خسـتنی ژیـانێکی ئاسـودەیی

چێژو خۆشی بۆ هەردوولا ، کەلە تکانی شەرم ونەمانی شکۆمەندی مرۆڤ، مەگەر خودا خۆی بزانێت چەند خراپەی مەترسیدار هەیە لەم بەد ڕەوشتیەدا.

جگە لەهەموو ئەمانە نێربازی پێچەوانەی سروشت وپاکی و بێ گەردی مرۆڤایەتی وژیانە کەلە سەری پەروەردەبوونە ، کەسەرجەم بوونەوەریش لەسەر بنەمای نێرومێ دروست بوونە. کە ئەمان بەم کارەیان مرۆڤ لەڕێزو پلەوپایەی بەرزی وپاکیو شکۆمەندی دادەگرنە ڕیزی کەمتر لەئاژەڵان. لەهەمان کاتدا سروشت وفیترەتی مرۆڤایەتی پێچەوانەو ئاوەژوو دەکەنەوە، هەربۆیە خوای گەورە شارو خانووەکانیانی سەروژێرکردو بەناخی زەویدا بردوونی.

دواتریش خوای گەورە باس لەوە دەکات کەبەم تاوانەیان سنووریان شکاندووەو زیادەڕەویان کردووە لەتاواندا ، کەدەفەرمێت: (بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ... الإعراف:٨١) .

جا بەراوردێك بکە ئایەتەکە لەتاوانی زینادا شتی لەم شێوەیە هاتووە؟! پاشان خوای گەورە بەدەستە ئایەتی پیرۆز ناوزەدیان دەکات وکە هیچ پێرێك وگەلێك بەم چەشنە سەرکۆنەو ناشیرین نەکراوە کەدەفەرمێت: ((بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ... الإعراف:٨١)) .

(وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَت تَّعْمَلُ الْخَبَائِثَ... النبياء:٧٤) واتە: ئێمە پێغەمبەر"لوط"مان ڕزگارکردن لەو شارەی کە دانیشتوانەکەی کاری پیسیان ئەنجام داوە..... ((إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ...الأنبياء:٧٤)) واتە: بەڕاستی ئەوان پێروگەلێکی ستەمکارو خراپەو بەدڕەوشت بوون.

(رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ... العنكبوت:٣٠) واتە: خودایە سەرکەوتووم کەبەسەر ئەو گەلەی کەخراپەکای بلاّودەکەنەوە... وەئەنانەت فریشتەکانیش بە ستەمکاران ناوی دەبەن: (إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ...

العنكبوت:٣١) واتە: ئێمە هاتووین خەڵکی ئەوشارە بەهیلاك بەرین وشارەکە کاول بکەین چونکە دانیشتوانەکەی ستەمکارن.

تەنانەت کاتێك حەزرەتی ابراهیم"س.خ"دەیەوێت بەرگرییان لێ بکات ولەسەر ئەوسزایە بدوێت ، فریشتەکان رێگری لێ دەکەن ودەڵێن مۆڵەت ودەرفەرتی گفتوگۆکردن لەسەر ئەم کارە نەماوە وەسزای خودا بۆیان بەرێوەیە. (يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاء أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ...هود:٧٦) .

تەنانەت پیسی وچڵێسی ئەو گەلە لە ئاستێکدا بوو کە هیچ کەسێك لەدەستیان دەرباز نەدەبوو لەم کارەدا. وەکاتێك هەواڵیان بیست کە چەند پیاوێکی ڕوخسار جوان میوانی حەزرەتی "لوط"ن ڕاستەوخۆ هێرشیان هێنایە سەر ماڵەکەی و ویستیان دەست درێژی بکەنە سەریان لە دیمەنێکی ئەوپەڕی بێ شەرمیدا. بەناچاری حەزرەتی "لوط"لە میانەی بەرگیری کردن گفتوگۆکردنی لەگەڵ میوانە بەرێزەکانی کەچەکانی خۆی پێدان گەر بەشێوەیەکی ڕاست ودروست مارەیان بکەن وببنە هاوسەریان، بەلام دەست درێژی نەکەنە سەر میوانەکانی وشەرمەزاری نەکەن. ئایا ئێوە پیاوێکی مەردو جوامێرتان تێدا نی یە؟

(يَا قَوْمِ هَـؤُلاء بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَلاَ تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ...هود:٧٨) .

بەلام لە وەلامدا زۆر بێ شەرم وسەرکەشانە مەبەستی گڵاوی خۆیان دەخەنە ڕوو، کەدەڵێن ئێمە هیچ مافێك ومەبەستێکمان کچەکانت نی یە، وەتۆ باش دەزانیت کە ئێمە چیمان دەوێت وکێمان مەبەستە. (لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ...هود:٧٩) .

حەزرەتی "لوط"زۆر مەردانە تا سەر ئێسقان بەرگیری لەمیوانەکانی دەکرد لەژێر فشاری گەلەکەی وناچاری وبێ دەرفەتی بەئاخ وکەسەرێکی زۆرەوە دەڵێت: (قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ...هود:٨٠) واتە: پێیانی ووت: خۆزگە

من هێزێکم دەبوو،یان لەخۆتان هاوکارێکم دەبوو یاخود پەنایەکم شك ببردایە هەتا هانام بۆ ببردایە وتۆڵەم لێتان بکردایەتەوە.

جا میوانەکانی کە نێردراوی خوای گەورە بوون لەسەر ڕوخساری پیاوان هاتبوون، ڕاستی ومەبەستی هاتنەکەیان بۆ "لوط" ئاشکراکرد وهێوریان کردەوە کە ئەوان ناتوانن دەست بگەیەننە ئێمە. (قَالُواْ يَا لُـوطُ إِنَّـا رُسُـلُ رَبِّـكَ لَـن يَصِـلُواْ إِلَيْكَ...هود:٨١) .

پاشتر پێیان ڕاگەیاند کە سزای خوای گەورە بەڕێوەیە بۆ ئەم گەلە ستەمکارە، وەکات وساتی ئەم سزایەیان پێ ڕاگەیاند، هەروەها لیستی ڕزگاربووەکانیان پێدا لەم سزایە. کە پێڕی باوەڕدارانە جگە لە هاوسەرەکەی کەتیاچووەکانە بەنهێنی دەبێت شار چۆڵ بکەن: (فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَـدٌ إِلاَّ امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ...هود:٨١) .

جا حەزرەتی "لوط"ویستی زووتر کارەساتەکە پێش بخات، بەڵام فریشتەکان پێیان ڕاگەیاند کاتی سەعاتی سفر زۆر نزیکە بۆئەو ڕوویداوە. جاماوەی دەرچوونی یارانی "لـوط"لـەو شـارەو وێـران بـوونی تـەنها مـاوەی نێـوان بـەری بـەیان وخۆرهەڵهاتن بوو چیتر ئەو شارە بۆ یەکجاری خاپوورکراو سەرەوژێرکرایەوە.

لە پێشدا خـوای گـەورە فـەرمانی بەحـەزرەتی "جبریـل"دا کـە فریشـتەی نزیکـی خودایـە ، بـەوەی کەلـە ڕەگ وریشـەوە ئـەو شـارە هەڵکـەنێت وبـەروە قـوڵای ئاسمانەکان بیانبات، تەنانەت فریشتەکانی ئاسمان گوێیان لە وەڕینی سەگەکان وزەڕینی دەنگی گوێدرێـژەکانیان بـوو، ئەوەنـدە بـەرز کرایـەوە بەسـەرووژێری بەناخی زەویدا بران. (فَلَمَّا جَاء أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ...هود:٨٢) .

پاشتر بەردمان باران بەسەریاندا ، وەکردمانە نمونەو پەندو عیبرەت بـۆ سـەرجەم مرۆڤایەتی ، تەنانەت شوێنی کارەساتەکەشمان کـردە سـەرەڕێی کـاروان چییان

وریبواران تا بەبینینی شوێنەوارەکەیان پەندو عیبەرت وەربگرن. (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ * وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ * إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ... الحجر:٧٥-٧٧) واتە: ئەم بەسەرهاتە بەڵگەو پەندوعیبرەتە بۆ کەسانێك کە پەندو ئامۆژگاری وەربگرن ،بەتایبەتی شوێنەواری ئەو ڕووداوە لەسەر ڕێگای کا روان چییانە تا هەمووان پەندی لێ وەربگرین. وەئەمە بەڵگەیە بۆ بڕواداران کە خوای بەهێزیتان چۆن تۆڵە دەسێنێت.

سەرکەشی وگومڕایی وئارەزووبازی ژیری شێواندبوون ، بینایی کوێر کردبوون، دڵ ودەروونیانی پەردەپۆش کردبوو، زۆر لەئاژەڵ ئاست نزم وکەمتر بوون تا بەو دەردە چوون. کەبەهەمیشەیی شادی نێو ژانەلاکانی دۆزەخ بوون و لەنێو ئاگرو سزاو سوتاندا بیری ئەو چێژو خۆشیەیان دەخرێتەوە کە چی بەدڕەوشتیەکیان ئەنجام داوە. (اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ... الطور:١٦) واتە: ڕۆبچن لەنێو ئاگری دۆزەخدا ،جا خۆڕاگر دەبن لەنێو ئاگری دۆزەخدا یان خۆڕاگر نابن هەروەك یەك وایە ، دڵنیابن ئەمە تۆڵەی بەد ڕەوشتیەکەتانە کە ئەنجامتان داوە لەدونیادا.

پاشان خوای گەورە لەسیاقی ئایەتەکەدا ، وەپاش گێڕانەوەی وردەکاریەکانی ئەو کارەساتە ،بەشێوەیەکی هەڕەشە ئامێز ڕوودەکاتە ئەگەری دووبارە بوونەوەی ئەم کارەساتە گەر بێتو هاوشێوەو هاوکارانی ئەو بەدڕەوشتیە سەر هەڵبداتەوە لە نێو ئادەمیزاد دا. کەدەفەرمێت: (وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ...هود:٨٣) واتە: ئەم سزاو کارەساتە دوور نی یە دووبارە ببێتەوە، بەدووبارەبوونەوەی خودی ئەو تاوان وکارەساتەی گەلی"لوط"لە نێو مرۆڤایەتیدا.

گفتوگۆیەك لەسەر بەڵگەکان

گفتوگۆیەك لەسەر بەڵگەی ئەوکەسانەی کەپێیان وایە سزای نێربازی کەمترە لەسزای زیناکاری.

ئەوان پێیان وایە کە: نێربازی تاوانێکەو سەرپێچی یەکە خوای گەورە هیچ سزاو حەدێکی بۆ دیاری نەکردووە.

لە وەلآمدا دەڵێین: لە چەند ڕوویەوە شیکای ئەم بۆچوونە دەکەین:_

١. پێغەمبەری ئازیزﷺ پەیامبەری خودایەو ڕۆشنکارو شیکاری فەرمانەکانی خوای گەورەیە، جا سزای ئەم تاوانە بەلای پێغەمبەری خوداوە بریتی یە لەکوشتن ،وەك لەچەند فەرموودەیەك ڕوونمان کردەوە. جاهەرچەندە لەقورئاندا دەقێك نەهاتووە لەسەری ،بەلآم لەسونەتدا سەلمێنراوە.

٢. ئەگەر پێتان وایە لەم بابەتەدا سونەت وەرناگیرێت ،کەواتە ناکرێت بەردباران کردنی زیناکاریش بکرێت، چونکە تەنها لەسونەت وفەرموودەکاندا هاتووە. وەئەگەر ووترا بەردبارنکردنی زیناکار وەك دەق لەقورئاندا نەهاتووە،بەلآم حوکمی هەر ماوە ،چونکە ئایەتەکان وەك دەق نەسخ بوونەتەوە نەك وەك حوکم. ئەوا دەڵێین: کەواتە نابێت حەد لەمەی خۆر بدرێت! !

٣. ڕەدکردنەوەی بەڵگەیەکی دیاری کراو ،واتای ڕەدکردنەوەی سەرجەم بەڵگەکان نی یە لەکاتێکدا ئەو بەڵگەیەی ئێوە پشتی پێ دەبەستن ،ئێمە هەڵمان وەشاندەوە! ....

بەلآم ئەو ووتەیەی کەدەڵێت: ئەم تاوانە بەکارهێنانی کاری سێکسی یە لە ئەندام وشوێنێکی جەستەی مرۆڤ کەلەگەڵ سروشتدا ناگونجێت وخوازراو نی یە، وەهاوشێوەی لای خوای گەورە وەك چوونە لای ئاژەڵ وئافرەتی مردوو وایە، کە خوای گەورە لای پەسەند نی یە.

لە وەلآمدا دەڵێین:_

أ. ئەمە قیاسێکی ناڕەوایە ، بەدەقی فەرموودەی پێغەمبەر وکۆدەنگی هاوەلآن ڕەدکراوەتەوە.

ب. قیاس كردنی جووت بوون لەگەڵ كوڕێكی جوانكیلە كە فیتنەو ئاشوبەكەی لەسەرووی جووت بوونە لەگەڵ گوێدرێژو ئافرەتی مردوودا، ئەمە خراپترین قیاسە.

ج. ئەم ووتەیە لەگەڵ سروشتدا ناگونجێت وە لای خوای گەورە پەسەند نی یە وڕەد دەكرێتەوە، چونكە هەر كارێك خودا پێی پەسەند نەبێت لەگەڵ خودی سروشتی مرۆڤدا ناگونجێت ومەرج نی یە سزای لەسەر نەبێت. ئەمە هاوشێوەی ئەنجامدانی كاری سێكسیە لەگەڵ دایك وخوشك وكچدا. كە سزاكەی كوشتنە.

جا ئەمە یەكێكە لەڕاكانی (أحمد) وڕاوبۆچوونی (اسحاق بن راصوبە) و پێڕێكی زۆر لە "اهل الحدیث"، جا ئەو كەسە كوڕبێت یان پیاو.

وە (ابو داود) و (ترمذي) لە (براء بن عازب) دەگێڕنەوە كەدەڵێت: (لقیت عمي ومعه الرایة، فقلت الى أین ترید؟ قال: بعثني رسول اللهﷺ الى رجل نكح امرأة أبیة من بعده ان أضرب عنقه واخذ ماله.)[1] واتە: براء دەڵێت: مامەم پێگەیشت دەبینم ئالأیەكی بەدەستەوەیە ، پرسیم بۆ كوێ دەچیت؟ ووتی: پێغەمبەری خودا ناردومێتی بچم كابرایەك بكوژم وماڵەكەشی بهێنم ، چونكە لەدوای مردنی باوكی باوەژنی خۆی مارەكردۆتەوە.

وە (ترمذي) لەسەر ئەم فەرموودەیە دەڵێت: ئەم فەرموودەیە "حسن"ە، وە (جوزجان) كەدەكاتە مامی"براء"دەڵێت: ئەو پیاوە ناوی (حارث بن عمرو) ە.

وەلە (سنن ابی داود) و (ابن ماجە) دا هاتووە لە فەرموودەی "ابن عباس" كەپێغەمبەری خوداﷺ فەرموویەتی: (من وقع علی ذات محرم فأقتلوه)[2] واتە: هەر كەسێك كاری سێكسی لەگەڵ مەحرەمێكدا ئەنجام بدات، ئەوا بیكوژن.[1]

---

[1] – ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٤/٢٩٥)وە(ترمذي: ١٣٦٢)وە(ابو داود: ٤٤٥٧) گێڕایانەتەوە.

[2] – ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە، (احمد: ١/٣٠٠)وە(ترمذي: ١٤٦٢)وە(ابن ماجە: ٢٥٦٤) گێڕایانەتەوە.بڕوانە (الارواو:٢٣٤٨-٢٣٥٢)

هەروەها دەڵێن کابرایەکیان گرتبوو هێنایان بۆلای "حجاج"کە سەلمێنرابوو دەست درێژی سێکسی کردۆتە سەر خوشکەکەی، "حجاج" فەرمانی دا بەبەند کردنی وەفەرمانی دا کە بپرسێت لەهاوەڵانی پێغەمبەرﷺکە سزای ئەم تاوانبارە چۆن بدرێت. جا لە (عبدالله بن مطرف) یان پرسی کە هاوەڵی پێغەمبەرﷺ بوو، ئەویش ووتی:گوێم لە پێغەمبەرﷺ بوو دەیفەرموو: (من تخطى حرم المؤمنين فخطوا وسطه بالسيف.) [2]واتە: هەرکەسێك هێڵی ناموسی باوەڕدارانی شکاند ،ئەوا بە شمشێر بیکوژن و وەلە ناوەڕاستەوە دوو لەتی بکەن.

جا ئەمە باس لە جۆرێکی تری کوشتن دەکات کە تایبەتە، بەڵام هەرکەسێك بزانێت کەحەرامە چوونە لای کچ یان دایك، ئەوا حەدی بریتی یە لەکوشتن، واتا هاوشێوەی نێربازی یە.

پوختەی وردبینی لە بوارەدا:

یان دەبێت بەڵگە بهێنیتەوە لەسەر هەردوو بابەتەکە و بەقیاس کردن ڕاستی هەردوو بابەتەکە دەخاتە ڕوو.

وەسەرجەم موسڵمانان کۆدەنگن لەسەر ئەوەی هەرکەسێك زینا لەگەڵ مەحرەمێکدا بکات ئەوا حەدی لەسەر دروست دەبێت، بەڵام لەچۆنیەتی وشێوازی حەددەکە ناکۆکن کە ئایا کوشتنە لەهەموو حاڵەتێکدا ، یاخود حەددەکەی تەنها وەکو حەددی زینایە؟

---

[1] -مەحرەم ئەمانە دەگرێتەوە:(دایك، باوەژن، خوشك وکچ، کچەزا، خوشکەزا، کوڕەزا، پورو دایرە "نەنك" ، خوشك ودایك لەشیرەوە ،خەسو).

[2] - ئەم فەرموودەیە (ضعيف الأسناد)ە،(الهيثمي في المجمع: ٢٦٩/٦)دا هێناویەتی. وەدەیداتە پاڵ (طبراني)وەدەڵێت: جگەلە(وفدة بن قضاعة)نەبێت پاوەکانی ئەم فەرموودەیە هەموویان متمانە دارن. وە(بخاری) لەصحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر دەفەرمێت: (من زنى باخته فحده حد الزاني) واتە: هەرکەسێك زینای لەگەڵ خوشکەکەی کرد، ئەوا حەدی وەك حەدی زینایە. وە(الحافظ) دەڵێت: (احمد)یش پێی وایە، بەڵام زۆرینەی زانایان پێیان وایە ئەمە حەرامە،بەمەرجێك زانیبێتی کە حەرامە پێشتر.

دوو پێر لەبارەیەوە دەردەکەون:_

هەریەکە لە ئیمامی"شافعی ومالك وأحمد" پێیان وایە ،حەددەکەی هاوشێوەی حەددی زینایە.

بەلآم "احمد" لەیەکێك لە بۆچوونەکانیدا ، وەهەروەها "اسحاق "و کۆمەڵێکی تر پێیان اویە: کە حەددەکە کوشتنە لە هەمو حاڵەتێکدا ، هەروەها کۆدەنگن کە لەژێر ناوی خواستن ومارەکردندا ئەم کاری زینایەی ئەنجام دابێت و بیشزانێت کەحەرامە ، ئەوا حەددی لیّ دەدرێت، تەنها (ابو حنیفه) نەبێت ،کەپێی وایە لە ژێرناوی مارەکردندا بێت ئەوا حەددەکەی لەسەر دەکەوێت.

بەلآم ئەوانەی تر کە دژی ئەم بۆچوونەن دەڵێن: بە ئەنجام دانی ئەم تاوانە لە ژێر ناوی مارەکردندا ئەوا دووجار تاوانەکەی گەورە تر کردووە، دووشتی ناڕەوای گەورەی لەیەك کاتدا ئەنجام داوە، کەئەویش تاوانی ناڕەوایی گرێبەستی مارییەکەیە ، وەتاوانی ناڕەوایی زیناکەیە. جا بەچ شێوەیەك ئەو حەددەی لەسەر لادەچێت؟ بەکۆکردنەوەی مارەکردنێکی نادروست وتاوانی زیناکاری؟!

بەلآم سەبارەت بە جووت بوون لەگەلّ ئافرەتێکی مردوو، ئەوا دووجۆر بۆچوون هەیە کەلە ڕێباز و مەزهەبی "أحمد" وکەسانی تر هەیە. یەکەم وبەناوبانگترینیان ئەوەیە کە: حەددی لەسەر دروست دەبێت ، کە ئەمەش ووتەی"اوزاعی"یە، چونکە ئەنجام دەری ئەم تاوانە دووشتی گەورەی کۆکردۆتەوە کە بریتی یە لە ڕوشاندنی شکۆمەندی مردوویەك، وەهەروەها ئەنجامدانی تاوانی زیناکاری.

جووت بوون لەگەلّ ئاژەڵدا

جووت بوون لەگەلّ ئاژەڵدا یەکێکە لەتاوانە قێزەونەکان ، وەزانایان سەبارەت بەم تاوانە سیّ ڕاوبۆچوونیان هەیە کەئەوانیش ئەمانەن:_

١. حوكمەكەی بریتی یە لەتەمێ کردن و سەرزەنشت کردنی، وەحەدی لەسەر نی یە، ئەمە ڕاوبۆچوونی هەر یەك لە: (مالك ، ابو حنیفە ، شافعی لەیەکێ لەبۆچوونەکانیدا ، إسحاق) .

٢. حوکمی ئەم کارە وەك كاری زینا وایەدارکاری دەکرێت ئەگەر ڕەبەن بێت، وەبەردباران دەکرێت ئەگەر خێزانداربێت، ئەمە ڕاوبۆچوونی "حسن"ە.

٣. حوکمی ئەم کارە وەك كاری نێربازی وایە، ئەمە یەکێکە لەڕاوبۆچوونەکانی (أحمد) .

وەدەست نیشان کردنی جۆری سزاوحەددەکە دوو ڕاوبۆچوونی تر هەیە کە ئایا سزای کوشتنە؟ یان وەك زیناكار مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت؟

وەئەوانەی کە پێیان وایە سزاکەی بریتی یەلە"کوشتن"ئەم فەرموودەیەی "ابو داود"دەگێڕنەوە لە (ابن عباس) کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (**من أتى بهيمة فأقتله واقتلوها معه.**)[1] واتە: هەر کەسێك جووت بوو لەگەڵ ئاژەڵێكدا ،ئەوا هەردووکیان بکوژن"ئاژەڵ وکەسەکەش".

وەدەڵێن: ئەم جووت بوونە بەهیچ شێوەك دروست نی یە ، هەربۆیە سزای کوشتنە وەك نێربازی.

بەلاّم ئەوانەی کە پێچەوانەی ئەم بۆچوونەیان هەیە دەڵێن: ئەم فەرموودەیە "صحیح"و دروست نی یە وکاری پێ ناکرێت.

وە (اسماعیل بن سعيد الشانجي) دەڵێت: لەم بارەیەوە پرسیم لە"أحمد" ووتی: بێ دەنگ بوو...وە فەرموودەکەی"عمرو بن أبي عمرو" ی لا دروست وصحیح نەبوو.

---

[1] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ١/٢٦٩)وە(ابوداود: ٤٤٦٤)وە(ترمذي: ١٤٥٥)وەدەڵێت لای زانایان کار بەمە دەکرێت، کە ئەمەش ووتەی(احمد وإسحاق)ە.

وە (طحاوي) دەڵێت: ئەو فەرموودەیە لاوازە "ضعیف"، وەهەروەها فەرموودەو گێڕانەوەکەی "ابن عباس"یش دروست نی یە، هەر بۆیە فەتوای دەدا بەوەی کە حەددی لەسەر نی یە. وە"ابو داود"یش دەڵێت ئەم بۆچوونە فەرموودەکە لاواز"ضعیف"دەکاتەوە.

جا قیاس کردنی جووت بوون، ئەوا زۆر لەیەکەوە دوورن وقیاسێکی تەواو ناڕەوایە...

لە نێوان نێربازی وپانپانۆکی دا"السحاق"[1]

هەندێ جا تاوانی نێربازی قیاس دەکرێتە سەر تاوانی پانپانۆکیّ"السحاق"، کە ئەم قیاسە ناڕەواییەکی ئاشکرای تێدایە ، چونکە تاوانی نێربازی واتە دووپیاو یاخود دوو کوڕ کاری سێکسی ئەنجام دەدات بەتێپەڕکردنی ئەندامی نێرینە"چوك"بۆ نێو کۆمی ئەوی تریان، بەڵام ئەم کردارە لە پان پانۆکی"السحاق" ڕوونادات، چونکە تەنها هەردوو مێینەکە لە یەك کاندا چێژ لەیەکتری وەردەگرن.

وەدەتوانین بڵێین: هاوشێوەی پانپانۆکیّ"السحاق" لە نێرینەدا هەیە ، ئەویش چێژوەرگرتنی دووکەسی نێرینە بەبێ کرداری تێپەڕاندنی چوك بۆ نێو کۆمی ئەوی تریان. وەلە هەندێ "آثار"دا هاتووە بە "مرفوعی": (اذا أتت المرأة المرأة فهما زانیتان) [2]واتە: ئەگەر دوو ئافرەت چوونە لای یەکتری و کاری سێکسیان لەگەڵ یەك ئەنجام دا ، ئەوا هەردووکیان زینایان ئەنجام داوە.

---

[1] – "السحاق" لە کوردەواریدا پێی دەوترێت "پان پانۆکێ"یان لێخشاندن، واتە دووکەسی مێینە چێژی سێکسی لەیەکتری وەردەگرن بەئەنجامدانی هەندێ کرداری تایبەت لەم بوارەدا، بەبێ تێ پەڕکردنی هیچ شتێك بەنێو داوێنی یەکتریدا. "وەرگێڕ"

[2] – ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە، بڕوانە(المطالب العالیة)ی(ابن حجر: ۱۸۰۹)وە(مجمع الزوائد: ٦/٢٥٦)

بەلآم لێرەدا حەددیان لەسەر نی یە، چونکە هیچ شتێکیان تێپەڕ نەکردووە بۆ نێو داوێنی یەکتری، وەکاتێ ناوی لێ نراوە زیناکار ، ئەوا لەهاوشێوەی زینـای چـاو ودەم وقاچە.

بەشی پێنجەم
چارەسەر
و
وەڵامی پڕوپوخـــــت

چارەسەرو وەڵامی پڕوپوخت

پاش خستنەڕووی سەرجەم ئەو دەردە کوشندانەی کەهەر هەموویان لەپاخی بوون وسەرپێچـی وتاوانکـاری بەوەسەرچـاوەدەگرێت، لێـرەدا بەوپـەڕی کەساسـیەوە دەوترێت:

ئایا دەرمان وچارەسەرێك هەیە بۆ ئەم دەردە کوشندەیە؟!

وەڕووقیەك هەیە بۆ پوچەڵ کردنەوەی ئەم جادووە بێ شومارە؟

ئایا ڕێگایەك هەیە بۆ دەربازبوون لەم بیابانە بێ کۆتایە؟

وەفریـاد ڕەسـێك هەیـە بـۆ ڕزگـارکردنی دڵـی عاشـقێك کـە شـەیدایی دێوانـەی کردبێت؟... هتد.

بـــەڵێ......وەبێ گومان دەرد نی یە بێ دەرمان وچارەسەر بێت، ئەمە کرۆکـی بابەتەکەیە: (ما أنزل الله من داء إلا جعل له دواء علمه من علمـه وجهلـه مـن جهله.)[1] واتە: خوای گەورە هەر دەردو نەخۆشـی یـەکی ناردبێـت ، ئـەوا لەگەڵیـدا چارەسەرکەشی ناردووە، جا ئەوەی بیزانێت دەیزانێت وەئـەوەی بـێ ئاگـا بێـت، ئەوا نایزانێت.

جا چارەسەرکرنی ئەم دەردانەی دڵ، بەندە بەدووڕێگاوە:_

ڕێگای یەکەم: ڕێگـری کـردن وخۆپاراسـتن لـە پـێش تـووش بوونی."خۆپاراسـتن باشتر لە چارەسەرکردن".

ڕێگای دووەم: چارەسەر کردن وبنەبڕکردنی لە پاش تووش بوونی.

جا هەر دوو ڕێگاکە بەندە بەیارمەتی خوای گەورە ، وەهەر کەسێك خوای گـەورە هاوکاری بکات سەرفراز دەبێت، وەبەپێچەوانەشەوە ڕاستە.

ڕێگای یەکەم:

---

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

خۆپاراستن باشتر لەچارەسەرکردن

بۆ ڕێگری کردن لەتووش بوونی دڵ بەم دەردە کوشندەیە ، دووکاری گرنگ پێویستە:

١. چاو پاراستن لەنەزەری حەرام ،کەپێشتر شیکاری ئەم بابەتەمان کرد.

٢. نەزەری حەرام تیرێکی ژەهراویە لە تیرەکانی ئیبلیس، جا هەرکەسێ نەزەرەکانی بخاتە گڕ حەسرەتەکانی زیاد دەکات.بۆیە چاوپاراستن سوودی زۆرە.

سوودەکانی چاوپاراستن

١- بەجێ گەیاندنی فەرمانی خودایە:

ئەمە مەبەستی دروست بوونی مرۆڤە ،مایەی خۆشبەختیەتی بتوانێت فەرمانەکانی خودای گەورە جێ بەجێ بکات، وەقوربەسەرو تیاچوون بۆ کەسانێك کە پشت لەفەرمانەکانی خودا دەکەن.

٢- ڕێگرو قەڵغانی پاراستنە لە تیرە ژەهراویەکان:

٣- دڵ پەیوەست دەکات بە خوای گەورەوە:

نەزەری حەرام دڵ پەرتەوازە دەکات وەلە خوداو ڕەحمی خودا دووری دەخاتەوە، مرۆڤ هەست بەوێڵی و تەنهایی دەکات.

٤- دڵ شاد وبەهێز دەکات:

بە پێچەوانە گەر تەماشای نادروست بکەیت ، دڵ سست ولاواز دەکات.

٥- دڵ پڕدەکات لەڕۆشنایی:

بە پێچەوانەوە تەماشای نادروست دڵ سیاپۆش دەکات ، هەر بۆیە خوای گەورە لەپاش فەرمان کردن بە چاوپاراستن باس لەئایەتی "نور" دەکات کەدەفەرمێت: (قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... النور:٣٠) واتە: فەرمان بەباوەڕداران بکە با چاو وداوێنیان بپارێزن. پاشان ڕاستەوخۆ دێتە سەر ئایەتی "النور" کەدەفەرمێت: (اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا

مِصْبَاحٌ... النور:٣٥) واته: خـواى گـه‌وره ڕووناك كـه‌ره‌وه‌ى زه‌وى وئاسمانه‌كانـه وه‌نمونه‌ى ڕوونـاكى يه‌كـه‌ى وه‌ك تاقێك وايـه چـرايه‌كى تێـدابێت چـراكه‌ش لـه‌ناو شوشه‌يه‌كدابێت.

واته: هاوشێوه‌ى ئه‌م نوره له‌دڵى باوڕداراندايه. كه‌هه‌ركه‌سێك دڵى بـه‌نورى خـودا ڕووناك بووه‌وه، پاشتر هه‌رچى خێروچاكه‌خوازى هه‌يه لـه هـه‌موو لايه‌كـه‌وه ڕووى تـێ ده‌كـات په‌روانـه ئاسـا. بـه‌لام گـه‌ر خـامۆش وسـياپۆش بوو،هه‌رچـى شـه‌ڕو خراپه‌خوازى هه‌يه ڕووى تێ ده‌كه‌ن وێڵ وگومڕاونابينا ده‌بێت.

٦- فيراسه وڕووناسـى ده‌به‌خشـێت به‌دڵ.كـه پاك و پيس، ڕاسـت وناڕاسـت، حه‌ق وناحه‌ق له‌يه‌ك جياده‌كاته‌وه:

(شجاع الكرماني) كه‌خۆى خـاوه‌ن ڕووناسـيه‌كى "فيراسه"سه‌رسـوڕهێنه‌ر بـوو، ده‌ڵێت: هه‌ر كه‌سێك ته‌مه‌نى برازێنێته‌وه بـه شـوێن كـه‌وتنى سـونه‌تى پێغه‌مبـه‌ر ناخى دابمه‌زرێنێت ،به‌وچاودێرى خودا چاوى بپارێزێت له‌حـه‌رام، وه‌دره‌ون خـاڵى كات له‌گومان، جه‌سته‌ى تێركات له‌حه‌ڵاڵ، ئه‌وا فيراسه‌ى هيچ كات هه‌ڵه ناكات.

خواى گه‌وره‌ش هه‌ميشه چاكه‌ى به‌نده‌كان له‌ڕه‌گه‌زى كرداره‌كـه ده‌داتـه‌وه، واتـه كه‌سێك چاوى پاراست له‌حه‌رام، خودا ڕوونـاكى وبينـايى زيـاد ده‌كـات وڕووناسـى به‌هێز ده‌كات. هه‌ربۆيه خـواى گـه‌وره "دژه‌كـه‌ى" ئـه‌م ڕاسـتيه ده‌خاتـه ڕوو كـه "كوێرى و وێڵى يـه" كـه‌باس له‌گـه‌لى "لـوط"ى پێغه‌مبـه‌ر ده‌كـات وده‌فـه‌رمێت: (لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَـــكْرَتِهِمْ يَعْمَهُـــونَ... الحجـــر:٧٢) واتـه: سـوێندبێت بـه‌تۆ ئه‌ى"محمد" ئه‌وان له‌گومڕايى وسه‌رخۆشى خۆيان بۆ تـاوان كـوێرو نابينـا بوونـه وده‌تلێنه‌وه.

جا لێره‌دا خواى گه‌وره بـه "سـكر- سه‌رخۆشـى" باسـيان ده‌كـات ،كه‌مه‌به‌سـتى گومڕابوونى ژيرى وعه‌قڵه" وه‌"كوێرى_ العمه" كه‌مه‌به‌ستى نابينا بوونى چاوه.

٧- دڵ دامەزراو وچەسپاو دەکات:

چاو پاراستن دڵ دامەزراو دەکات ، خوای گەورە هێزی بەڵگەداری وزیرەکی وتوانایی دەبەخشێت.

وە لە (أثر) دا هاتووە کە: (الذي خالف هواه يفر الشيطان من ظلمه) واتە: هەرکەسێك ملکەچی ئارەزووەکانی نەبێت ،شەیتان لەسێبەری هەڵدێت.

وەبەپێچەوانەوە هەرکەسێك گوێڕایەڵی ئارەزووەکانی بکات ئەوا شەیتان دەبێتە یارو یاوەری و وەخوای گەورەش سەرشۆڕی دەکات. هەروەکو "حسن" دەڵێت: خوای گەورە یاخی بووان و سەرکەشان وتاوانباران سەرشۆڕو ریسوا دەکات ، هەرچەندە دەنگی سمی ئەسپەکانیان لە دوری ئەوەندەوە دەنگی بێت وەخۆیان بەزاڵ وسەربەرز بزانن.

چونکە خوای گەورە عیزەت وسەربەرزی کردۆتە هاوڕێکی ملکەچی وگوێڕایەڵی بۆ خودا، کەدەفەرمێت: (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ... المنافقون:٨) واتە: سەربەرزی وشکۆمەندی بەتەنها بۆ خوداو پێغەمبەرو برواداران. وەهەروەها دەفەرمێت: (وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ... آل عمران:١٣٩) واتە: ئەی برواداران ، غەم وپەژارە مەخۆن هەر ئێوە سەربەرزن ئەگەر باوەڕداری ڕاستەقینەبن.

وەهەروەها باوەڕ ووتەو کردارە لە ناخ ونهێنی وئاشکرایدا ، خوای گەورە دەفەرمێت: (مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ... الفاطر:١٠) واتە: ئەوەی سەربەرزی وپایەبڵندی دەوێت ، بابزانێت هەموو سەربەرزی یەك هەر بۆخودایە ، گوفتاری چاکەو بەجێ بۆلای خودا بەرزدەبێتەوە ، کاروکردەوەی چاکەش گوفتارو ووتەی شیرین بەرزدەکاتەوە.

کەواتە هەرکەسێك دەیەوێت سەربەرزو سەرفرازبێت، باملکەچی وگوێڕایەڵی خودا بکات و ووتەو کردەوەی چاکە ئەنجام بدات. وەلە نزاوپاڕانەوەی "قنوت"دا

هاتووه که (إنه لا يزل من واليت، ولايعز من عاديت) [1] واته: ئەی خودايە.. ئەوەی تۆ سەربەرزی بکەيت ، هەرگيزڕيسوا نابێت. وەئەوەی تۆ ڕيسوای بکەيت ،هەرگيز سەربەرز نابێت.

٨- دەرگاکانی دڵ لەسەر شەيتان دادەخات:

شەيتان لەگەڵ هەموو تەماشاکردنێکی نادروستدا دەروازەی بۆ والآ دەبێت بە ئارەزووی خۆی خۆی دەگەيەنێتە دڵ وێنەی ئەو کەسەی لاشيرين دەکات و خەياڵ وبيرۆکەی بۆدەچێنێت ، گڕی تێ بەردەدات وحەزو ئارەزووەکانی دەبزوێنێت ، وەتاوانکاری لائاسان دەکات کەهەر چۆنێك هەيە دەستی پێ بگەيەنێت ، بەم چەشنە چواردەوری دڵ ئاگردان دەکات لەهەر چوارلاوە ئاگر بڵێسەی بۆ دەدات وەك تەنوری گڕگرتووی لێ دێت.

هەر لەبەر هەمان مەبەست سزای تەماشاکەرانی نادروست لەژيانی گۆڕو بەرزەخدا بريتی يە لەتەنورێکی گڕگرتوو کە ڕوحيان تێيدا دەبرژێت تا هاتنی حەشر. هەروەکو پێغەمبەر لە خودا بينيويێتی.[2]

---

[1] -ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،(احمد: ١/١٩٩)وە(اصحاب السنين الاربعة) گێڕاويانەتەوە. بڕوانە کتێبەکانی(ادعيه الصلاة)ی(رضوان جامع رضوان).

[2] -ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،(بخاری:٧٠٤٧)وە(مسلم:٣٦/١٥) گێڕاويانەتەوە.لە فەرموودەيەکی درێژی بخاريدا کە دوو فريشتە پێغەمبەر دەگەڕێنن بەسەر بەهەشت ودۆزەخدا، کەتێيدا هاتووە: (فانطلقنا فاتينا على مثل التنور، فاذا فيهالغط واصوات، قال: فاطلعنا فيه، فاذا فيه رجال ونساء عراة، واذاهم ياتيهم من اسفل منهم، فاذا اتاهم ذلك الهب ضوضوا، قال: قلت لها"يعني الملكين":ما هؤلاء؟ قالا: لي انطلق،انطلق...ثم قال: واما الرجال والنساء المراة الذين في مثل بناء التنور فانهم الزنات والزواني)واتە: ڕۆيشتين تاگەيشتينە شوێنێك لەتەنورر دەچوو کەدەنگە دەنگی لێوە دەهات، پياوئافرەتی ڕووتی تێدابوو لە ژێری ئەو تەنوورەوە ئاگربڵێسەيان بۆ دەهات وقيژاحيان دەکرد. منيش لێيانم پرسين ئەمانە کێن ؟ فريشتەکانيش ووتيان: بابڕۆين بابڕۆين ، دواتر ووتيان ئەو پياو وئافرەتە ڕووتانە زيناکاربوون.

٩- دڵ خاوێن وساز دەکات بۆ بیرۆکەی چاکەخوازی:

چاو پاراستن دڵ ساز دەکات بۆ بیرۆکەی چاکەخوازی ودڵ خاوێن دەکاتەوە، بەلاّم بەپێچەوانەوە کاتێك چاو نەپارێزراو سەرکەشانە تەماشای نادروستی ئەنجام دا، ئەوا سێ نەهامەتی ڕوودەکاتە ئەو دڵە کەبریتی یە لە بێ ئاگایی وشوێن ئارەزوو کەوتن وکەمتەرخەمی لەکاردا، وەك لەم ئایەتەدا دەردەکەوێت: (وَلَا تُطِـعْ مَـنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا... الكهف:٢٨) .

١٠- دڵ وچاو پەیوەستە بەیەکەوە:

دڵ وچاو هەردووکیان پەیوەستن بەیەکەوە ویەکتری تەواو دەکەن. واتە هەرکاتێك چاو تێك چوو وتووشی خراپە بوو ئیتر دڵیش خراپ دەبێت ودەبێتە جێگەی زبڵدانی شتە پیسەکان، وەجێگەی خۆشویستنی خودای تێدا نابێتەوە. بەهەمان شێوەش گەر دڵ کاول وخراپ بێت ،ئیتر ڕاستەوخۆ چاویش توشی خراشی وشێواندن دەبێت وحەق وڕاستی نابینێت.

ڕێگای دووەم:

چارەسەر کردن لەپاش تووش بوون

ئەمیش بریتی یە لەدەربازکردنی دڵ لەو شتانەی سەرقاڵی دەکات ،بەتایبەتی دووشت دڵ سەرقاڵ دەکەن کەبریتین لە"ترسێکی ڕاڕا ،یان خۆشەویستیەکی هەراسانکەر"ئەو ساتەیەك لا دەبێتەوە ، واتە دەرونی مرۆڤ دەست بەرداری خۆشەویستیەك دەبێت بۆ خۆشەویستیەکی لەو گەورە تر. یاخود کاتێك دەست بەرداری خۆشەویستێك دەبێت لەترسی توش بوون بەکارەساتێك کەگەورە تربێت لەمەترسیەکانی لەدەست دانی ئەو خۆشەویستە.

جا خاوەنی ئەم دڵە پێویستی بەدوو بنەمای سەرەکی هەیە ،بەلەدەست دانی هەریەکەیان مەترسی لەسەر دروست دەبێت ،کەئەوبنامایانەش ئەمانەن:_

بنەمای یەکەم:

بنەمایەکی وردو دروست کەبتوانێت جیاکاری وپۆلێنکاری بکات لەنێوان ئاست وپلەکانی خۆشەویست ودەردەسەریەکانیدا وەپێویستە بەرزترین وگەورەترین خۆشەویست هەڵبژێرێت لەنێوخۆشەویستەکاندا ، وەهەروەها کەمترین وبچوکترین دەردەسەری هەڵبژێرێت لەنێو دەردەسەریە گەورەکاندا. کەئەمە سیفات وخاسیەتی عەقڵ وژیریە. جائەگەر یەکێك بەپێچەوانەی ئەم بنەمایە کاری کرد ، کەواتە کەم وکوڕی لە ژیری وعەقڵیدایە بگرە لەئاستی ئاژەڵەکان بگرە کەمتر دەژمێردرێت.

بنەمای دووەم:

هێزی ئارام گرتن وبڕیاردان کەبتوانێت بڕیاری هەڵبژاردنی ئەم ئارام گری لەدەست بەردانی ئەوی تردا بکات ، چونکە زۆرجار مرۆڤ دەتوانێت ڕاست وناڕاست لەیەك جیابکاتەوە، بەڵام دەست بەرداربوون وبڕیاردان لەسەری زۆر دژوارە وئەستەمە بەهۆی لاوازی دەرونی یەوە.

هەر بۆیە خوای گەورە ڕێگری دەکات لەکەسێك ببێتە بڕیاردەست وپێشەوای خواپەرست ودینداران ، کەلایەنی بڕیاردان وهەڵبژاردنەوە لاواز دەبێت کەدەفەرمێت: (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ...السجدة:٢٤) واتە: کاتێك نەوەی ئیسرائیل ئارامگربوون وخواناس بوون کردمانن بە پێشەوایانی خەڵکی و وەدەسەلاتمان پێ بەخشین وەباوەڕی پتەویان هەبوو بەئایەتەکانمان.

بەڵێ ئەمە ئەو کەسەیە کە خۆی سوودمەندو خەڵکیش لێی سودمەند دەبن لەڕووناکیان، وەهەمیشە نەخۆی سودمەند دەبێت کەلە تاریکی دا هەنگاو دەنێت، وەهەر کەسیش شوێنی کەوێت لە تاریکستاندا وێڵ وسەرگەردانیان دەکات.

وەکەسی واشمان هەیە بەتەنها خۆی سودمەند دەبێت لەو ڕووناکی یە کەسی تر لێی سوودمەند نابێت ،کەواتە:_

١. هەم خۆی وهەم شوێنکەوتوانی سوودمەند دەبن لە ڕووناکی یەکەی.

٢. نەخۆی ونەشوێن کەوتوانی هیچیان سوودمەند نابن، چونکە ڕووناکی لەدەست داوە.

٣. بەتەنها خودی خۆی سوودمەند دەبێت، بەلاّم خەلّکی نەخێر.

بۆ چەسپاندنی خۆشەویستی خودا، پێویستە دلّ خالّی بێت لەتاوانکاریدا

پاش خوێندنەوەی ئەم ناونیشانە بۆمان دەردەکەوێت کەناکرێت خۆشەویستی بالاّ لەگەلّ خۆشەویستی تردا لەیەک دلّدا کۆبکرێتەوە، بەلّکو پێویستە دلّ خالّی وپاک ساف ویەکلا بێت بۆ خۆشەویستی بالاّ، کەخۆشەویستی خوای گەورەیە. واتە خۆشەویستی دوو دژ لەیەک کاتدا وەلە یەک دلّدا کۆنابێتەوە ومەحالّە.

پێویستە یەکتایی خودا بپارێزیت لە خۆشەویستیدا، وەنابێت هاوەلّ وهاوبەشی بۆ بڕیاربدرێت لە خۆشەویستیدا ، بەتایبەتی کەخوای گەورە بەهەموو شێوەیەک هاوبەشی ڕەد دەکاتەوەلەپەرستن و تاکی خۆشەویستیدا.

کەواتە پێویستە دلّمان خالّی بکەینەوە بۆ سێ ئەرکی گەورە:

١. خۆشویستنی خودای تاک وتەنها.

٢. ڕقمان لەهەموو شتێك بێت کە ببێتە مایەی لەناودانی خۆشەویستی خودا.

٣. وەهەر شتێکمان خۆش ویست لەبەر ڕەزامەندی خودا خۆشمان بوێت.

خۆشویستنی غەیری خودا مایەی نەهامەتی وسزای دونیاو بەرزەخ وقیامەتە، بەلاّم خۆش ویستنی خودا مایەی حەوانەوەی دلّ ودەروون وپاراستنی دونیاو بەرزەخ وقیامەتە. جا چ ڕەوای حەق وڕاستی یە لەیەک دلّدا هەر یەکە لە " خاچ وبت وپەیکەر وئافرەت وهۆز وخێلّ ودونیا...هتد." جێگەی خۆشەویستی خودا بگرێتەوە. زۆرێکن ئەوانەی لە دونیا خۆشەویستەکانەیان بوونەتە خودا ودەیان

پەرستن وگوێڕایەڵیان دەکەن وەلەو پێناوەدا گوێ بەفەرمانی خودا نادەن. (أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ... الجاثية:٢٣) واتە: ئایا نابینی ئەوانەی کە حەزو ئارەزووەکانی خۆیان کردۆتە خوداو دەیان پەرستن ، خوای گەورەش بەهۆی ئەم بەد هەڵوێستەیانەوە گوێڕایەڵی کردوون کە زانوێتی شایەنی ئەمەن، وەمۆری ناوە بەسەر دەزگای بیستن ودڵ ودەرونیدا، وەپەردەپۆشی چاو ودەزگای بینینی کردوون. جا ئیتر کێ هەیە جگە لەخودا هیدایەت وڕێنمایان بکات، ئایا بیرناکەنەوە وئامۆژگاری وەرناگرن.

جۆر وپلەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی جۆر وپلەی تایبەتی خۆی هەیە، لەوانە:

خۆشەویستی پەرستن:

واتە هەندێ جۆری خۆشەویستی هەیە دەچێتە چوارچێوەی پەرستنەوە ، بەتایبەتی ئەگەر ئەم دووبنەمایەی تێدا بێت"خۆشەویستی لەگەڵ گوێڕایەڵی ، وەملکەچی کردن". واتە هەرکەسێك شتی خۆش ویست وگوێڕایەڵی کردو ملکەچی بوو وەلە بڕیارەکانی دەرنەدەچوو، ئەوا پەرستوویەتی. پلەکانی خۆشەویستی ئەمانەن:_

١- پەیوەندی:

وەیەکەم هەنگاوە لەم پلەیەدا پێی دەوترێت پەیوەندی، واتە پەیوەندی دڵ بەخۆشەویستی یەکەیەوە.

٢- شەیدایی "الصبابة":

بە دووەم پلەی خۆشەویستی دێت ، واتە شەیدابوونی دڵ بۆ خۆشەویستەکەی.

٣- پەیوەست بوون"الغرام":

واتـە پەیوەسـت بـوونی دڵ بـە خۆشەویسـتەکەیەوە کـە هـەرگیز ناتوانێـت لێـی دابـڕێت، واتە هەمیشە دڵی لەلایەنی وەهـۆگری بـووە واتـە ناتوانێـت لێـی جـودا بێتەوە ، هەر بۆیە خوای گەورە لەوەسفی سزای دۆزەخدا بەرامبەر بەبێ باوەڕان کە هیچ کاتێك لێیان جودا نابێتەوە دەفـەرمێت: (إِنَّ عَـــذَابَهَا كَـــانَ غَرَامًـــا... الفرقان:٦٥) .

٤- عاشق بوون "العشق" :

واتە ڕۆچوون وزیـادەڕەوی کـردن لەخۆشەویستی، جـا ئـەم جۆرەیـان بـۆ خـوای گەورە بەکارناهێنرێت، وەکەسیش بەکاری ناهێنێت.

٥- تامەزرۆبوون "الشوق" :

واتە تامەزرۆبوونی دڵ بۆ خۆشەویستەکەی وەکـۆچ کـردن بەئاراسـتەی. ئەمـەیان بەرامبەر خوای گەورە بەکارهاتووە، هەروەکو لە (مسند) ی امام احمد دا هاتووە ،کە (عمار بن یاسرﷺ) دەڵێت: نوێژم کرد بە کورتی تەواوم کرد ، لەم بارەیەوە لێیان پرسیم، منـیش ووتم: لـەم نوێـژەدا نـزام کـرد بەهەنـدێ نـزاو پاڕانـەوە کـە پێغەمبەری خوداﷺ هەمیشە پێیان دەپاڕایەوە ، دەیفەرموو: (اللهم اني أسئلك بعلمك الغيب ، وقدرتك على الخلق، احيني اذا كانت الحياة خيراص لي، وتوفني اذا كانت الوفات خيراً لي، اللهم اني اسـألك خشـيتك في الغيـب والشهادة وأسـألك كلمة الحق في الغضب والرضى، واسألك القصد في الفقر والغنى، واسألك نعمياً لا ينفيذ، واسألك قرة عين لا تنطقع ، وأسألك برو العيش بعد الموت، وأسألك لـذة النظر الى وجهك ، وأسألك الشوق الى لقائك، في غير ضراء مضرة ، ولافتنة مضلة ، اللهم زينا بزينة الايمان ،واجعلنا هداة مهتدين.) [1]واتە: خودایە مـن لـەتۆ داوا دەکەم بە زانستی نهێنی وبالآدەستیت بەسەر بونەوەردا ،کە بمژێنـە ئەگـەر ژیـانم

---

[1] – ئەفەرموودەیە(حســـــــن)ە،(احمد: ٢٦٤/٤، ١٩١/٢)وە (النســـــــائي: ٥٤/٣)وە (حــــــاكم: ٥٢٤/١).

خێری تێدایەو وبممرێنە ئەگەر مردنم خێری تێدایە. خودایە ترسی تۆم لەدڵدا بروێنە لە نهێنی وئاشکرادا، وە ووشەی حەق وڕاستیم پێ ببەخشە لەتوڕەیی وهێمنیدا ، لەهەژاری ودەوڵەمەندیدا. وەداوای نیعمەتێکت لێ دەکەم کۆتایی نەیێت، وەداوای ئەوەو وەچەیەکی دوانەبڕاوت لێ دەکەم. وەداوای ژیانی خۆشیت لێ دەکەم لەپاش مردن، وەداوی چێژی خۆشی بینینی ڕوخسارت دەکەم. وەداوات لێ دەکەم تامەزرۆم بکەیت بۆ دیدارت بێ ئەوەی تووش ببێتم بە زەرەرمەندی یان تاقی کردنەوەیەکی گومراکەر. خودایە بەباوەڕدارێتی بم ڕازێنەوە، وەهیدایەتمان بدە بمانکەرە هیدایەت داری خەڵکی.

وەلە (أثر) دا هاتووە: (طال شوق الأبرار الى لقائي ، وأنا الى لقائهم أشد شوقاً) واتە: تامەزرۆی خواناسان بۆ دیداری من درێژەی کێشا ، من لەوان زیاتر بۆ دیدرایان تامەزرۆترم..

وەئەمە هەر ئەو واتایەیە کەپێغەمبەر گوزارشتی لێ دەکات ودەفەرمێت: (من احب لقاء الله احب الله لقاءه) واتە: هەرکەسێك حەز بەدیداری خودا بکات ، خوداش حەز بەدیداری ئەو دەکات.

وەهەندێك لەبیرتیژان پێیان وایە لەم ئایەتدا خوای گەورە مەبەستی لەوەدایە خوای گەورە دەزانێت تامەزرۆی خواناسان بۆ دیداری خوای خۆیان لەبەرزبوونەوەدایە ،هەربۆیە خوای گەورە ژوان ودیداری بۆ دەست نیشان کردوون تا دڵ ودەرونیان بحەوێتەوە، کەدەفەرمێت: (مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ... العنكبوت:٥) واتە: ئەوەی ئاوەتە خوازە بەدیداری خودا شاد بێت،بادڵنیابێت کە کاتی دیاری کراوی خۆی وسەرەمەرگ هەردێت "تا بەدیداری شادبێت".

ژیانی کامەرانی[1]

شادمان وخۆشترین ژیان بریتی یە لە ژیانی نێوان شەیدا وعاشقان کە سەرتاپا ژیانیان پڕە لە ئاسودەیی وکامەرانی وخۆشی، چونکە دڵیان بەختەوەرو ئاسودەیە ، وەهەر ئەم خۆشیەیە خوای گەورە بە ژیانی کامەرانی گوزارشتی لێ دەکات ، کاتێك دەفەرمێت: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً... النحل:٩٧) واتە: هەرکەسێك لەنێرو مێ کردەوەی چاك ئەنجام بدات و باوەڕداربێت ئەوا سوێندبێت بەخودا بە ژیانێکی ئاسودەیی وکامەرانی دەیژێنین لەم دونیایەدا.

جا مەبەستی لە ژیانی نێوان بڕوادارو بێ باوەڕ نی یە کەمەبەست ونیازەکانیان پەرش وبەلاوبێت، بەڵکو مەبەستی ئەو دڵە شەیدایانەیە کە هەموو مەبەست ونیازێکیان بەندە لەسەر ڕەزامەندی کردنی خۆشەویستەکەیان، کەهەمیشە هۆش وبیرو دەرونیان پەیوەستە بەوەوە لە هەوڵی ڕازی کردن ودیداریدان و هەر بۆ ئەو دەژێن ، وەهەر لەپێناوی ئەویشدا دەمرن وخۆیان بەخت دەکەن. جا بێ دەنگیان ، لە گفتوگۆکردنیان، گوێبیستیان، تەماشاکردن و وردبوونەوەیان، جوڵەو کردەوەکانیان هەر هەمووی لەپێناوی خۆشەویستەکەیاندایە کەخوای گەورە ومیهرەبانە.

هەروەکو لە (صحیح بخاری) دا هاتووە ،کە پێغەمبەر لە خوای گەورە دەیگێڕێتەوە ودەفەرێت،خوای گەورە دەفەرمێت: (ما تقرب الى عبدي بمثل ما افترضت عليه، ولا يزال عبدي يقترب إلى بالنوافل حتى احبه، فإذا احببته كنت سمعه الذي يسمع به، وبصره الذي يبصربه، ويده التي يبطش وجله التي بي يمشي بها، ولئن سألني لأعطينه، ولئن استعاذني لأعيذنه، وما ترددت في شيء أنا فاعله كترددي عن قبض نفس عبدي المؤمن ، يكره الموت وأكره مساءته ولابدّ له

[1] – بۆ ئەم بابەتە بڕوانە کتێبی: (مدرج السالكين/ منزلة الحياة)ی دانەر.

منـه) [1]واته: هیچ كاتێك بەندەكانی بەئەندازەی بـەجیّ گەیانـدنی فـەرزەكان لـێم نزیك نابنەوە ، وەبەبەردەوامی بەندەكانم بە ئەنجام دانی سونەتەكان"نوافل" لێم نزیك دەبنەوە. هەتا دەگاتە ئاستێك كە ئیتر خۆشم دەوێن. وەكاتێـك كەخۆشـم ویسـتن دەبمـە گـوێی كـەپێی دەبیسـتێت، وەچـاوەكانی كـە پێـی دەبینێـت ، وەدەستەكانی كەكاری پیّ دەكات ، وەپیّ یـەكانی كەپێی دەچێت ودێت. واتـە بەمن دەبیستێت، وەبەمن دەبینێت، وەبەمن كاردەكات، وەبەمن دێـت ودەڕوات، وەوئەگەر داوام لیّ بكات پێی دەبەخشم ، پەنام پـیّ بگرێـت پـەنای پـیّ دەدەم. وەله هیچ شتێك دوودڵ نابم وەك لەگیان كێشـانی باوەڕدارێك دا نـەبێت، كەحـەز بەمردن ناكات، منیش حەزناكەم توشی ناڕەحەتی بكەم ،بەڵام هەردەبیّ ئەم كارە جیّ بەجیّ ببێت.

<u>شیكاركردن ولێكدانەوەی ئەم فەرموودەیە:</u>

لەم فەرموودەیەدا دووهۆكاری گـرنگ دەردەكـەوێت بـۆ نزیـك بوونـەوە لـەخودای گـەورە ، كەئـەوانیش جـیّ بـەجیّ كردنـی "فـەرزەكان ونەوافلەكانـە". پاشـان هەركەسێك خوای گەورە خۆشی بوێت ، ئیتر ئەو خۆشەویستی یە دەبێتە هـاوڕیّ وهاوەڵی هەمیشەیی و لێی جیانابێتەوە ، دڵ ودەرون وگیانی سەراپا دەگرێتەوە ، وەهەموو مەبەست وكاو ووتەیەكی بـریتی یـە لـەڕازی كردنـی خـوای گـەورە. جا هەركاتێك كاربكات ، بڕوات ،ببێنێت، ببیستێت، لەهەموو ئەمانەدا خوای گەورەی لەبـەر چـاوەو خـودای لەگـەڵ دایـە، خۆشەویسـتی خـودا بزوێنـەری هـەموو كارەكانێتی.

جـا ئەگـەر خۆشەویسـتی دوو مـرۆڤ بۆیـەكتری ئـەم هەڵبەسـتەی لـیّ بكەوێتـەوە كەدەڵێت:

خيالك في عيني، وذكرك في فمي ومثواك في قلبي، فأين تغيب؟

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحيح)ە،(بخاری: ٦٥٠٢) گێڕاویەتیەوە. لەفەرموودەی (ابی هريرة).

واتە: خەیاڵی تۆ لەچاوانم دایە ، یادت لەسەر لێوانم.

لانەت لەدڵدایە ، جا ئیتر چۆن لێم وون دەبێت؟

جا ئەبێ شەیدایی وتامەزرۆی بەندەکان بۆ خودای خۆیان چۆن بێت؟!

لەم فەرموودەیەدا باس لە گوێ وچاو دەست وپێ کراوە:

جا ئەم ئەندامانەی دەزگای هەست وکارن، گوێ وچاو شتەکان دەگوێزنەوە بۆنێو دڵ ویست وئیرادەی پێ دەبەخشن و دەبنە مایەی خۆشویستن ورق لێ بوونەوە بۆ شتەکان. وەبۆ ئەنجام دانی ئەم خۆشویستن ورق لێ بوونەوەیە دەستەکان وپێ کان بەگڕدەخات.

جا ئەگەر لەهەموو وتەو بیستن وهەست کردنێکدا خودای لەیاد بێت ، ئیتر ئەو خۆشەویستی یەبەدیار دەکەوێت لە دەزگاکانی جێ بەجێ کردندا لەدەست وپێ یەکاندا، لەڕۆیشتن وهاتن وکارکردندا. جا لێرەدا خوای گەورە لەگەڵ ئەو بەندەدایە لەهەموو کارو نیەت و وتەیەکی دا. هەروەکو لەم فەرموودەیەدا هاتووە کە دەفەرمێت: (أنا مع عبدي ما ذكرني وتحركت بي شفتاه) [1]واتە: من لەگەڵ بەندەکەمدا تا یادم بکات ولێوەکانی بەیادی من بجوڵێتەوە.

وەئەمە ئەو لەگەڵ بوونەدایە کە خوای گەورە لەم ئایەتەدا باسی لێوە دەکات: (لاتحزن ان الله معنا...التوبة:٤٠) .وەهەروەها پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (ما ظنك باثنين الله ثالثها) [2]واتە: ئەی أبو بکر دەبێت گومانت چی بێت دووکەس کە خوای گەورە سێ یەمیانە. وەخوای گەورە دەفەرمێت: (وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ... العنكبوت:٦٩) واتە:خوای گەورە لەگەڵ چاکەکاراندایە. (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٢/ ٥٤٠)وە(ابن ماجە:٣٧٩٢)وە(حاكم: ٤٩٦/١)وە (البانی) بەصحیحی داناوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٦٥٣)وە(مسلم: ١٥٦/١٥نووی) گێڕاویانەتەوە.

وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ... العنكبوت:١٢٨) واتە: خوای گەورە لەگەڵ پارێزەران کەخەریکی چاکەکارین.

(وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ...الأنفال:٤٦) ... (كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ... الشعراء:٦٢) واتە: خوای گەورە بە موسا وهارون دەڵێت من لەگەڵتاندام دەبیستم ودەبینم. (إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى...طه:٤٦) .

جاله‌م ئایەتانەدا باس لەیاوەری ودۆستی خودا دەکات لەگەڵ ئەو باوەڕدارانەدا، چونکە دۆست بوونی خودا دەبێتە مایەی ڕەوینەوەی خەم وپەژارەو ناڕەحەتیەکان، وەدڵی وەك ماسی لێ دێت لەدووری ئاو کە بەبێ یادو زیکری خودا ناژێت. دواتر پاش دروست بوونی ئەو تامەزرۆی وخۆشەویستیە بۆخودا ، خوای گەورەش خۆشەویستی خۆی بەسەریدا دەڕژێنێت وپێویستی یەکانی بۆ دابین دەکات کەدەفەرمێت: (ولئن سألني لأعطينه * ولئن استعاذني لأعيذنه) واتە: ئەو چۆن بەدەم داواکاریەکانی فەرمانەکانی منەوە هاتووە ومنی لەهەموو کەس خۆشتر ویستوە ،بۆیە هەرچی داوایەکی هەبێت بەوپەڕی خۆشیەوە بۆی دێنمە ئاکام.

هەر بۆیە خۆشەویست حەز بەوە ناکات خۆشەویستەکەی ئازار بچێژێت، لەبەر هەمان مەبەستە خوای گەورە لەگیان کێشان ومەرگی خۆشەویستەکانی دوو دڵە.

هەرچەندە خێروچاکە لەوەدایە کە بمرێت وبگەڕێتەوە بۆ لای خۆشەویستەکەی خۆی، چونکە هەر لەبنەڕەتدا لەپشتی باوکە گەورەیدا لەبەهەشتدا بووە، ئێستاش دەبێت بگەڕێتەوە بۆ بەهەشت بە جوانترین شێواز، چونکە ئەو ساتە لەخوای گەورە بەباوکتانی ووتوە "أخرج منها"دەرچۆ لەبەهەشت، مەبەستی لەوە بووە کەبەسەربەرزی بۆ بگەڕێتەوە.[1] جا ئەمە واتای ڕاست ودروستی خۆشەویستی یە کەهەموو جەستەی بەندەکانی پۆشیوە.

---

[1] – هەروەها دانەر لەم بابەتەدا ئەمانەش دەڵێت:

٦- بەندایەتی "التتیم":

شەشەمین پلەی خۆشەویستی یە ، کەپێی دەوترێت پەرستن وبەندایەتی ، واتە ڕێژەو ئاستی خۆشەویستەکەی دەگاتە ئەندازەیەك کە چی تر خۆشەویستەکەی دەپەرستێت ودەبێتە بەندەی. وەتەواوی ملکەچی وگوێڕایەڵی بۆ دەردەبڕێت، وەئامادەی هەموو جۆرە قوربانیەکە لەپێناویدا.

پوختەی پەرستن وبەندایەتی:

پوختەی پەرستن وبەندایەتی بریتی یە لەتەواوی ملکەچی بوون بۆ خۆشەویستەکەت، کاتێك دەوترێت"طریق معبد"واتە ڕێگایەك ساز وزەلیلە بۆ ڕۆیشتن. جا بەندە خۆشەویستەکەی زەلیل وملکەچی کردووە بۆ خۆشەویستەکەی ، هەربۆیە بەندایەتی بەرزترین و شانازیترین پلەوپایەیەمرۆڤ پێی گەیشتبێت بەرامبەر بەخوای گەورە.

پلەوپایەی بەندایەتی

• ئەی ئادەم دڵگران مەبە بە پێ وتنی "أخرج منها" دەرچۆ لەبەهەشتدا، چونکە ئەمە لەبەرژەوەندی خۆت ونەوەکەتدایە.

• ئەی "ئادەم"دڵگران مەبە بەنۆش کردنی شەربەتی دەربەدەری و ئاوارەیی، چونکە بەو هۆیەوە بوو ڕزگارت بوولەدەردی کوشندەی لووت بەرزی وزوو سەرسام بوون بۆ خۆت"عجب" ، وەلەو میانەیوە بوو بەرگی بەندایەتیت پۆشی . (وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ...البقرة:٢١٦).

• ئەی "ئادەم" واللە ی ئەو کاتەی سەرپێچیت کرد ویاخی بووی لەخودا ، هیچ کام لەمانە سوودی نەبوو بۆت ، نەسەربەرزیت بە سوژدەی فریشتەکان(أسجدوا). وەنەپلەو پایەی(علم ادم) وەتایبەتمەندیت لەشێوازی دروستکردندا (لما خلقت بیدی)وە شانازیت بە (ونفخت فیه من روحی)هیچ لەمانە سوودی نەبوو بۆت، تەنها ئەو زەلیلە نواندنەت نەبێت کەوەك بەندەیەکی ستەمکاری ناچار دانت نا بەخۆتدا وتت: (رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا...الأعراف:٢٢٣).

• وەکاتێکیش زریّ پۆشی بەکاپەرستیت پۆشیە سەر جەستەی سوپاس گوزاریتدا، چیتر تیرە ژەهراویەکانی دوژمن نەیانتوانی بت کوژن وسەرجەم برینەکانیشت ساڕێژبوون.

بۆ زیاتر ئاشنا بون لەم بابەتە ، بڕوانە کتێبی"کنز الفوائد"ی نووسەر.

خوای گەورە باس لە بەڕێزترین دروست کراوی دەکات ، کەپێغەمبەر محمدە ﷺ لە پێگــەی بەندایــەتی یــەوە گوزارشــتی لــێ دەکــات، پێگــەی پێغەمبەرایــەتی وبڵندبوونەوەیە بۆ ئاسمانەکان ، کەلە چەندین ساتی جۆراوجۆردا بە بەندە نـاوی دەبات کە دەفـەرمێت: (وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَــدًا... الجن:١٩) واتە:کاتێك پێغەمبەر"محمد"بانگەوازی بۆ یەکتاپەرستی دەکرد دەستە دەستە پەری وئادەمیزادەکان دەیانەویست لەناوی بەرن.

وەدەفـەرمێت: (وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْــدِنَا فَــأْتُواْ بِسُــورَةٍ مِّــن مِّثْلِــهِ...البقرة:٢٣) واتـە: ئەگـەر ئێـوە بـەگومانن بەرامبـەر بـە ئـەو قورئانـەی ناردوومانەتە خوارەوە بۆ بەندەکەمان"محمد"، جا بائێوە بتـوانن یـەك سـورەتی هاوشێوەی بهێنن. وەدەفـەرمێت: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِّنَ الْمَسْــجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى...الإسراء:١) واتە: پاکی وبێ گردی وستایش بـۆ ئـەو خودایەی کە شەوڕەوی لەبەشی یەکەمی شەودا بەبەندەی خۆی"محـمـد" کـرد لـە مزگەوتی کەعبەوە بۆ مزگەوتی ئەقسا.

وەلە فەرموودەی (الشفاعة) دا هاتووە: (اذهبوا الى محمد عبدٌ غفرالله له متقدم من ذنبه وما تاخر.) [1] واتە: بچن بۆلای محمد ،بەندەیەکە کـە خـودا لـە تـاوانی پاش وپێشی خۆش بووە.

کەواتە پێغەمبەری ئازیز ﷺ بەپلەی تەواوی بەندایـەتی یـەوە پێگـەی شـەفاعەتی مەزنی بەدەست هێنـاوە. وەخـوای گـەورە سـەرجەم بونـەوەری دروسـت کـردووە تـاوەکو بەیـەکتایی بیپەرسـتن و وەهـاوەڵی بـۆ بڕیارنـەدەن، کەئەمـەش تـەواوی خۆشەویستی وملکەچی یە، کەهەر ئەمەیە کرۆکی ڕاستەقینەی ئیسلام و میلـەتی ئیبراهیم کەهەر کەسێکی لێ بترازێت سەری لێ دەشێوێت.

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، (بخاری: ٤٤٧٦)وە(مسلم: ٣/٠٥نووی) گێڕاویانەتەوە.

(وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلاَّ مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ * إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ * وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إَلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ * أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاء إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُواْ نَعْبُدُ إِلَـهَكَ وَإِلَـهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ إِلَـهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ... البقرة:١٣٠-١٣٣) واتە: هەرکەسێك پشت لەئاینی ئیبراهیم بکات ئەوا گێلەو توشی سەرلێشێوان دەبێت ، وەئێمە ئیبراهیم مان هەڵبژاردووە لەدونیاداو کردوومانە بە پێشەنگ وپێشەوا. وەلە قیامەتدا لە ریزی پیاوچاکاندایە ، وەکاتێك خودا بەئیبراهیمی فەرموو ملکەچ بە، خێرا ووتی: ملکەچ وگوێڕایەڵی پەروەردگاری جیهان بووم. وەئیبراهیم ویەعقوب وەسێتیان بۆ نەوەکانیان کرد کە خودا ئەم ئایینەی بۆ هەڵبژاردوون ئێوەش بەموسڵمانێتی نەبێت نەمرن. وەتا دواهەناسەتان پەیڕەوی یەکتاپەرستی بکەن. ئایا ئێوە"جولەکەو گاورەکان" ئامادەی سەرەمەرگی یەعقوب بوون؟ ئەو کاتە بەکورەکانی ووت: دوای مردنی من چی دەپەرستن؟ هەموویان ووتیان: خوای تۆو باوباپیرانت دەپەرستین، کەخودایەتی تاك وتەنهایە وەئێمە هەموو تەسلیم وفەرمانبەرداری ئەوین.

هەر بۆیە گەورەترین تاوان لەلای خودا بریتی یە لەهاوبەشی پەیداکردن بۆ خودای تاك وتەنها.

بنەڕەتی هاوبەشی دانان بۆ خودا

بنەڕەتی هاوبەشی دانان بۆ خودا بریتی یە لەهاوبەشی لەخۆشەویستیدا، هەروەکو خودا دەفەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ...البقرة:١٦٥) واتە: هەندێك هەن لەخەڵکی دەچن لەغەیری خودای گەورە هاوبەش وهاوەڵی بۆ بڕیاردەدەن وبەئەندازەی خودا

ئـەوانیان خـۆش دەویـت وگوێڕایـەڵی دەبن.بـەلأم بـڕواداران تـەنها وبەیـەكتایی خودایان خۆش دەوێت وەلە خۆشویستندا هاوبەشی بڕیارنادەن.

جا لێرەدا خودای گەورە ئاماژە بەوە دەكات كە هەنـدێك كـەس لەخۆشەویـستیدا هاوبەش بـۆ خـودا بڕیاردەدەن. سـەبارەت بەلێكدانـەوەی ئـەم ئایەتـە ووتـراوە: مەبەسـت لـەوەی " أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّـهِ "ئەوەیـە لەپێشـدا هـەردوو لاخودایـان خـۆش ویستووە، بەلأم دواتر پێرێك هاوبەشـیان بـۆ بڕیـارداوە لەخۆشەویـستیدا ، بـەلأم براواداران لەسەر یەكتایی خودایان خۆش ویستووە.

جا خوای گەورە سەرجەم بونەوەری بۆ ئەوە دروست كردووە كە بەتاك وتەنهایی خودایان خۆش بوێت وهاوبەشی بۆ بڕیارنەدەن، هـەر لەبـەر ئـەم مەبەسـتەیە زۆر بەتوندی ڕەدی ئەوكەسانەدەداتەوە كە دەچن جگـە لـەخودا پەناوپشـت وتكاكـار هەڵدەبژێرن ، كەدەفەرمێت: (إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الأَمْرَ مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ...یونس:٣) واتە: پەروەردگاری ئێوە"الله"یە كەلە شەش ڕۆژ زەوی وئاسمانی هێناوەتە بوون، دواتر لەسەر عەرشی مـەزت لەنگـەری گرتـووە ، وەهەر خۆیشـی پـلان وبڕیـاری هـەموو شتێك دەردەكـات. وەهـیچ كـەس نـی یـە تكاكارو شەفاعەت خوازبێت بەبێ مۆڵەتی ئەو ، جا ئەوە پەروەردگارتانە كەوابوو بەتاكی بیپەرستن، ئایا بیر ناكەنەوە.

هەروەها دەفـەرمێت: (وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُواْ إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلاَ شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ...الأنعـام:٥١) واتـە: كەواتـە بـەقورئان ئەوانـە ئاگادار بكەرەوە كە دەترسن كۆبكرێنەوە بۆلای پەروەردگاریان ، ئەوكاتـە كـەس نی یە جگە لەو پەروەردگارە پشتیوانیان لـێ بكـات وكەسـیش نـی یـە تكاكاریـان بێت، ئایا ئیتر خۆتان لە سنووری خودا ناپارێزن.

پاشان جەخت لەسەر هەریەکەیان دەکاتەوە بەتەنها دەفەرمێت: (ام اتخذوا من دون الله شفعا قل الو كانوا لايملكون شيئا ولايعقلون * قل لله الشفاعة جميعاً...زمر:٤٣-٤٤) واتە:ئایا جگە لەخودای گەورە تکاکارو شەفاعەت خوازی تریان هەڵبژاردووە ، جا پێیان بڵێ ئایا ئەگەر تکاکارەکانتان هیچیان بەدەست نەبوو.ئایا عاقڵ نابن؟ پێیان بڵێ هەموو تکاکار وشەفاعەت خوازەیەکان تەنها بۆ خودای گەورەیە.

وەدەفەرمێت: (مِن وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُم مَّا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاء وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ... الجاثية:١٠) واتە: لەقیامەتدا دۆزەخ بەدوایانەوەیەو لێی قوتار نابن ،هەرچی یەکیان کردبوو فریایان ناکەوێت، وەهەموو ئەوانەیشی کە لەبری خودا کردبوویانن بە پاڵ پشتی خۆیان ، سزایەکی زۆرگەورە وسامناك بۆیان ئامادەیە.

جا ئەگەر بەندەکان تەنها پشت بەخودا ببەستن ، ئەوا خودای گەورە دەبێتە پشت وپەنایان ، بەپێچەوانەی تر کە جگە لەخودا پشت وپەنا بەکەس وشتی تر دەبەستن. بەڵێ خاڵی وەرچەرخان وهێڵی سووری نێوان یەکتاپەرستان وهاوبەش دانەران لێرەدایە کە تەنها وتەنها خودا پشت وپەنا وشەفاعەت خواز وتکاکاری راستەقینەی بەندەکانە.

پوختەی مەبەست:

پوختەی بەندایەتی لەوەدایە کەنابێت لە خۆشەویستیدا هاوبەشی وهاوەڵ بۆ خودا بڕیار بدرێت. وەپاشان پێویستە خۆشەویستیمان بۆ پێغەمبەری خودابێت لە پێش خۆمان وماڵ وخێڵ وخانەوادەو..هتد. چونکە خۆشویستنی پێغەمبەر لەتەواوکاری خۆشەویستی خودادایە.پاشان هەموو خۆشەویستیەکمان بە پێوەری (بۆ خوداو لەپێناوی خودا) دا بپێوین.

هەروەکو لە (صحیحین) دا هاتووە کە پێغەرمبەرﷺ فەرموویەتی: (ثلاث من كن فيه وجد بهن حلاوة الايمان) .[1] هەروەها لە ووتەیەکی (صحیحین) دا هاتووە بەم شێوەیە: (لا يوجد حلاوة إلا من كافية ثلاث خصال: ان يكون الله ورسوله احب إليه مما سواهما، وان يحب المرء لايحبه إلا لله. وان يكره ان يرجع في الكفر بعد اذا انقذه الله منه كما يكره ان يلقى في النار.) [2]واتە: سێ شت"خەسڵەت" لەهەر کەسێکدا بێت ، ئەوا چێژی شیرینی باوەڕ دەچێژێت.... وەهەروەها هاتووە بەم چەشنەش: هیچ کەسێك چێژی شیرینی باوەڕ ناچێژێت گەر ئەم سێ خەسڵەتەی تێدا نەبێت"دەبێت خوداو پاشان پێغەمبەری خودای لەهەموو کەسێك وشتێکی تر خۆشتر بوێت ، وەزۆری پێ ناخۆش بێت ، وەهەرەکەسێکی خۆشویست تەنها لەبەر خودا خۆشی بوێت. وەزۆری پێ ناخۆش بێت کاتێك دەبینێ کەسێك وادەگەڕێتەوە سەر بێ باوەڕی کەپێشتر خودا ڕزگاری کردبوو لێی، ئەوەندەی پێ ناخۆش بێت وەك بڵێی خۆی فڕێ دەدرێتە نێو ئاگرەوە."

وەلە (سنن) دا هاتووە کە پێغەرمبەرﷺ فەرموویەتی: (من أحب لله ، وأبغض لله، وأعطى لله، ومنع لله، فقد أستكمل الإيمان.) [3]واتە: هەر کەسێك تەنها لەبەر خودا خەڵکی خۆش بوێت ، وەبەتەنها لەبەر خودا ڕقی لەخەڵکی بێت، وەتەنها لەبەر خودا شت ببەخشێت، وەتەنها لەبەر خودا ڕێگر بێت، ئەوا بەڕاستی بیروباوەڕی تەواو پوختە.

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا پێغەرمبەرﷺ دەفەرمێت: (ما تحاب رجلان في الله الا كان أفضلها اشدها حباً لصاحبه.) واتە: ئەگەر دوو کەس لەپێناوی خودا

---

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٦)و(مسلم: ٤٣- الایمان) گێڕایانەتەوە.

[2] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

[3] - ئەم فەرموودەیە(حسن)ە،(ترمذي: ٢٥٢١)وە(احمد: ٤٣٨/٣)وە(حاكم: ١٦٤/٢) گێڕایانەتەوە.وە (البانی)بە صحیحی داوە لەقەڵەم. وە(حافظ وذهبي)لێی بێ دەنگ بوونە.

یەکتریان خۆش ویست ، ئەوا باشترین کەسیان ئەوەیانە کەزیاتر برادەرەکەی خۆشتر بوێت.

جا ئەم خۆش ویستنانە لە پێویستی وتەواوکاریەکانی خۆشەویستی خودان.

جۆرەکانی خۆشەویستی بۆ خودا

جۆرەکانی خۆشەویستی بۆ خودا دابەش دەبێت بۆ چوارجۆری سەرەکی، کە پێویستە جیابکرێنەوە لەخۆشەویستیەکانی تر، کەئەوانیش ئەمانەن:_

١- خۆش ویستنی خودا:

واتە خوای گەورەت لە هەموو شت وکەسێکی تر زیاتر خۆش بوێت کە هاوتای نەبێت. جا بەتەنها ئەمە مایەی ڕزگاربوونە لەدۆزەخ وبەدەست هێنانی بەهەشت نی یە، چونکە هەریەکە لەجولەکەکان و خاچ پەرستەکانیش خودایان خۆش دەوێت ، بەڵام کەچی توشی سزای دۆزەخ دەبن و لەبەهەشت بێ بەش دەبن.

٢- خۆش ویستنی ئەوەی کە خودای خۆش دەوێت:

واتە ئەو شتانەی کە خودا خۆشیانی دەوێن ، تۆش لەقوڵای دڵ ودەرونتەوە خۆشت بوێن. جا ئەمە بنەمای سەرەکی چوونە نێو ئیسلامەوە وە دەرەچوونە لەنێو بێ باوەڕی. وەخۆشەویسترین کەس لای خودا ، بەهێزترینیانە لەم جۆرە خۆشەویستی یەدا.

٣- خۆش ویستن بۆ خودا لەپێناو خودا:

واتە هەرکەس وشتێکمان خۆش بوێت تەنها لەبەر خوداو لە پێناوی ڕەزامەندی خودای گەورەدا بێت و دوور بێت لەنیازو مەبەستی تر. وەئەمەیان لە پێویستی وتەواوکاریەکانی خۆشویستنی خودایە.

٤- خۆش ویستن لەگەڵ خودا:

ئەم جۆرەیان پێی دەوترێت"هاوبەشی دانان بۆ خودا لە خۆشەویستیدا"، واتە گەر بێتو لەگەڵ خودای گەورەدا هاوبەشمان بۆ دانا لەخۆشەویستیدا ، وەلە

پێناوخودا نەبوو ئەو خۆشەویستی یە، ئەوا هاوبەش وهاوتاتان بۆ خودا بڕیارداوە لە خۆشەویستیدا. وەبەمەش دەوترێت (المحبة الشركية- خۆشەویستی هاوبەشی)

٥. - خۆشەویستی سروشت:

کەئەم جۆرەیان زۆرمەبەستمان نی یە لێرەدا باسی بکەین، ئەمەش بەکورتی: حەزو ئارەزووی مرۆڤ بۆ ئەو کەس وشتانەی کەلە گەڵ سروشت وفیترەتی خۆیدا دەگونجێت ، وەك خۆشویستنی خێزان، باوك دایك منداڵ، ئاو خواردن...هتد.

کەئەم جۆرەیان ئاساییە لەدڵ ودەرونی مرۆڤدا هەیە ،بەمەرجێك تەشەنە نەکات ونەگاتە ئاستی خۆشەویستی خودای گەورە دەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ...المنافقون:٩) واتە: ئەی باوەڕداران هەوڵ بدەن کەماڵ وسامان ورۆڵەکانتان نەبنە هۆی ئەوەی کەلە یادی خودا سەرقاڵتان بکەن وکەم تەرخەمی بنوێنن وبێ ئاگاتان کەن.

وەدەفەرمێت: (رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ...النور:٣١) واتە: پیاوانێك کە ستایشی خودا دەکەن ، کەهیچ کاتێك بازرگانی کڕین وفرۆشتن سەرقاڵیان ناکات وبێ ئاگایان ناکات لەیادی خودا.

٧- تەواوی خۆشەویستی"الخلة":

ئەمە حەوتەمین دوایەمین پلەی خۆشەویستی یە لەپلەکانی خۆشەویستی کە پێی دەوترێت"تەواو کۆتایی خۆشەویستی".

واتە چیتر لەدڵدا جگەیەکی تر نابێتەوە بۆ خۆش ویستنی هیچ کەس وشتێکی تر، جگە لەخۆشویستراوی سەرەکی نەبێت. وەبەهیچ شێوەیەکیش ئەو دڵە جێگەی هاوبەش وهاوتا ناکاتەوە لەخۆشەویستیدا. ئەم پێگەیە تایبەتە بەدۆستانی خودا کەهەر یەکە لەپێغەمبەران (ابراهیم ومحمد) سڵاو ودرودی خودایان لەسەر بێت. هەروەکو پێغەمبەرﷺدەفەرمێت: (إن الله اتخذني خليلاً كما اتخذ ابراهيم

خلیلا) [1]واتە: خوای گەورە منی کردۆتە خەلیلی خۆی ،هەروەکو پێشتر ابراهیمی کردۆتە خەلیلی خۆی.

هەروەها لە (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لوکنت متخذاً من اهل الأرض خلیلاً لاتخذت أبابکر خلیلاً، ولکن صاحبکم خلیل الله) [2]واتە: ئەگەر من لەخەلکی سەر زەوی دۆست وخەلیلێکم هەڵبژاردایە ،ئەوا"ابو بکر"دەبوو، بەلاَم من خەلیلی خودام.

وەلە فەرموودەیەکی تردا دەفەرمێت: (إني أبرأ الى کال خلیل من خلتة) [3]واتە: من خۆم بەری ئەکەم لەهەر خەلیلێك کەبەئەندازەی خەلیلی خۆشم ویستبێت.

وەکاتێك کە پێغەمبەر"ابراهیم (س.خ) " حەزی بەکوڕێك کرد ، خوای گەورە پێی بەخشی ، جا خۆشەویستی ئەو کوڕە بەشێك لەدڵی "ابراهیمی"داگیر کرد، وەخوای گەورەش ئەم کارەی پێ خۆش نەبوو کەلە دڵی ابراهیمدا خۆشەویستێکی تر هەبێت جگە لەخواد. هەر بۆیە لەخەودا فەرمانی بە ابراهیم کرد کە ئەو منداڵە سەربڕەو بیکرە قۆچی قوربانی بۆ خودا. کەئەمەش گەورەترین تاقی کردنەوەبوو بۆ دڵی ئیبراهیم (س.خ) . مەبەست لێرەدا سەربڕینی کوڕەکە نەبوو ، بەڵکو سەربڕینی خۆشەویستی ئەو کوڕەبوو لە دڵی حەزرەتی ئیبراهیمدا. هەر بۆیە کاتێك کە ئیبراهیم ویستی کوڕەکەی سەربڕێت. خوای گەورە بڕیاری دا بە لە بری کوڕەکەی مەڕێك سەربڕێت و کوڕەکە دەربازبێت. وەئەمەش بووە سونەتێکی بەردەوام...

هەروەکو هەمیشە خوای گەورە هەر بڕیارێکی هەڵوەشاندبێتەوە بەشێکی کەمی لێ هێلاَوەتەوە. وەکو "هێشتنەوەی پێنج نوێژی فەرز لەبری پەنجا نوێژی

[1] – ئەم فەرموودەیە (ضعیف الأسناد)ە،بڕوانە(السلسلة الضعیفة)ی (البانی: ٣٠٣٤).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ٣٦٥٦)وە(مسلم: ١٥/١٦٥نووری).

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

فەرز"[1]، وەك هێشتنەوەی خێرو صەدەقە لەكاتێ ویسترا قسە لەگەڵ پێغەمبەردا بكرێت.

لە نێوان خۆشەویستی وخەلیل دا

هەندێك كەس پێیان وایە "خۆشەویست"پوختتر وفراوانترە لە"خلیل"، وەهەروەها دەڵێن حەزرەتی ابراهیم"خلیل الله"یە ،بەلام محمدﷺ خۆشەویستی خودایە"حبیب الله"یە.

بەلام لەڕاستیدا بەم شێوەیە نی یە، چونكە"خۆشەویستی" گشتی یە، بەلام "خلیل"تایبەتی یە، وە خلیل كۆتار تەواوی خۆشەویستی یە. هەروەكو پێغەمبەرﷺ رایگەیاندووە كە خوای گەورە لەگەڵ ئیبراهیم دا هەڵی بژاردوون بە خەلیلی خۆی. وەهەروەها ڕەدی ئەوەی كردۆتەوە كە لەسەر زەویدا خەلیلی هەبێت جگە لەخودا، لەگەڵ ئەوەشدا خۆشەویستی دەربڕیوە بۆ هەریەكە لە (خاتوو عائیشە و ابوبكر وعمر) ﷸ.

هەروەها خوای گەورە خۆشەویستی خۆی بۆ چەندین وچین وتوێژ دەربڕیوە ، لەوانە: تەوبەكاران، چاكەخوازان، ئارامگران...: (يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ...البقرة:٢٢٢) .

هەروەها گەنجی تەوبەكار خۆشەویستی خودایە، بەلام لەگەڵ هەموو ئەمانەدا خوای گەورە خەلیلی خۆی بۆ دووان دەربڕیوە كە (محمد وأبراهیم) ه سلاو ودرودی خودایان لەسەر بێت.

[1] - ئەمە كاتی خۆی بەپێی دەقی ئەم ئایەتە فەرز بووە كەدەفەرمێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ...المجادلة:١٢)واتە: ئەی باوەڕداران كاتێك ویستان قسەیەك لەگەڵ پێغەمبەردا بكەن ، ئەوا خێروصەدەقەیەك ئەنجام بدەن كەبۆخۆتان باشترو پاكترە، وەخوای گەورە لێ بوردەو بەخشندەیە.

جیاوازی لەنێوان خۆشەویست وخۆشەویسترین

وەکو پێشتر ووتمان هەمیشە مرۆڤ دەست بەرداری خۆشەویستێکی بچوك دەبێت لە پێناو خۆشەویستێکی گەورەدا، وەهەروەها لەپێناو بەدەست هێنانی خۆشەویستێکی گەورەدا ئامادەیە خۆی توشی ناخۆشی ومەینەتی بچوك بکات، کەوا سروشتی ژیری وعەقڵی وایە کە گەورەترین خۆشەویست هەڵبژێرێت لە بچوکترینیان ، وەکەمترین وبچوکترین ناڕەحەتی هەڵبژێرێت لە گەورەترین وزۆرترینیان. وەئەم کارە پێویستی بە دووبنەمای گەورە هەیە:_

(هێزی هەست کردن وزانین ، ئازایەتی دڵ) . واتە پێویستە مرۆڤ هەست بەباشترین وگەورەترین خۆشەویستەکانی بکات ، بوێروئازابێت بتوانێت هەڵبژاردن ئەنجام بدات لەم بوارەدا.بەڵام ئەگەر بە پێچەوانەی ئەمەوە کرا ، ئەوا لاوازیان لەبواری هەست کردن وزانینە، یاخود دڵی ئازاو بوێر نی یە ناتوانێت لەژێر کاریگەری دەرون دەربچێت.

زۆرێك لەخەڵکی گیرۆدەی ئەم دەردە بوونە و حەزوئارەزووەکانی زاڵە بەسەر ژیرو باوەڕیاندا ،باشەو خراپەیان لەم ڕوانگەیەوە دەپێون، تەنانەت هەندێك جار پزیشکەکان ئاگاداری هەندێ کاری دەکەنەوەکە زیان بەخشە، کەچی نەخۆشە خۆی ناگرێت ودەرونی زاڵەو ئەنجامی دەدات. زۆرێك لەوکەسانەی دڵیان نەخۆشە ،گوێ بەسەلامەتی دڵیان نادەن وهەمیشە حەزوئارەزووەکانیان تێردەکەن وهەرچەندە زیان بەخش بێت بۆیان.

پوختەی شەڕ وچاکە:

پوختەی شەڕ لەلاوازی وبێ هێزی هەست وئیدراك ودەرون نزمی دایە.وەپوختەی چاکەش لە بەهێزی هەست وئیدراك و شکۆمەندی دەرون دایە.

کەواتە خۆشەویستی وئیرادە بنەڕەت و بزوێنەری هەموو کارێکن. هەروەها ڕق وکینەو ناحەزی بنەڕەت ودەست بەرداری هەموو کارێکن. جا ئەم دووهێزە مەزنە

لەدڵدان ، وەسەرچاوەی چەرمەسری وبەختەوەری دڵن. وەپاڵنەری هەموو کارێکی ئارەزوومەندانـە بـریتی یـە لـە خۆشەویسـتی وئـیرادە. وەئـەنجام دانەکەشـی دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی لەیەکێ لەو دووپاڵنـەرە سـەرەکی یـە، کەهەنـدێ جـار ڕق وکینە وناحەزی دەگرێتەوە. جائەمە بنەڕەتی فەرمان کـردن وڕێگرتنـە، پاداشـت وسزایە.

جا لێرەدا وەڵامی ئەو پرسـیارە ڕوون دەبێتـەوە کـە "ئایا دەسـت بـەردار بـوون لەکارێك" فەرمانێکی وجودی یە؟یاخود عەدەمی یە؟

<u>پوختەکەی:</u> لێرەدا دووبەشە:

دەسـت بـەرداربوونێك دەگەڕێتـەوە بـۆ نـەبوونی هۆکـاری کارەکـە لـە"ئیرادەو خۆشەویستی"کە بەمەیان دەوترێت"عەدەمی–نەبوونی".

وەدەسـت بـەرداربوونێك دەگەڕێتـەوە بـۆ بـوونی ڕێگرییـەك لـە"ڕق وکینـەو ناحەزی"کەبەمەیان دەوترێت"وجودی– بوونی".

هـەوڵی خـەڵکی بـۆ بەدەسـت هێنـانی بەرژەوەنـدی ودوورکەوتنـەوە لـە زەرەرمەندی یە

بـێ گومـان مـرۆڤ هەمیشـە لـە هـەموو ووتـەوکردار ئـەنجام دانێکـدا، تەنانـەت لەدوورکەوتنەوە ودەست بەرداربوونی هەرکارێکدا، مەبەسـتی سـەرەکی بەدەسـت هێنانی بەرژەوەندی ودوورکەوتنەوە لەزەرەرمەندی یە.

ئەمە پێوەری هەموو خاوەن ژیری یەکە لەژیاندا، بەڵام مەخابن زۆرێك لەخـەڵکی لەم پێوەرەدا توشی شێوان ولێ تێکچوون هاتوون. کاتێك کە ئامادەن لـەپێناوی بەدەسـت هێنـانی بەرژەوەنـدی یـەکی کـەم وچـێژێکی کـاتی خۆیـان توشـی چەرمەسـەری وسزاوئەشـکەنجەیەکی زۆرە نـەبڕاو دەکـەن وە تووشـی زیـانی هەمیشەیی دەبن. هەربۆیـە دەبیـنین کەسانێکی زۆر لەبـەر چـێژ وخۆشـیە کـاتی

یەکانی ئەم دونیایە ژیانی هەتاهەتایی قیامەت دەدۆڕێنن و لە دوارۆژدا سزایەکی بێ شومار چاوەڕوانیان دەکات.

هەندێك لەزانایان دەڵێن: زۆر وردبوومەوە لەحاڵی ژیرمەندان وهۆشیاران ،دەبینم هەرهەموویان لەهەوڵی دوورخستنەوەی ناڕەحەتی وغەم وپەژارەن لەسەر دەرون. جا هەریەکەو بەڕێگەیەك، هەیە لەڕێگەی خوا ردن وخواردنەوە، یان بازرگانی،یان بە پرۆژەی هاوسەرگیری، یاخود بەگوێ گرتن لەگۆرانی خۆش یان بەکات بەسەر بردن بەیاری یەوە...

منیش ووتم: ڕاستە ئەمە تاکە مەبەستی سەرەکی ژیرو هۆشیارانە ، بەڵام هەموو ڕێگایەك لەو ڕێگایانە نامان گەیەنێتە جێی مەبەست، بگرە هەندێکیان تەواو پێچەوانە ودژی ئەو مەبەستەیە ، وەبەلای منەوە تاکە ڕێگایەك بۆ بەدەست هێنانی ئەو مەبەستە ، تەنها ڕووکردنە خوای گەورەیە وبەدەست هێنانی ڕەزامەندی ئەوە، جا هەر کەسێك ئەم ڕێگایە بگرێتە بەر ئەوا دڵنیا بێت سەرفرازی دونیاو قیامەت بەدەست دەهێنێت.

بەشەکانی خۆشویستراو "المحبوب"

خۆشویستراو "المحبوب": دەبێتە دووجۆرەوە:

١- خۆشویستراو بۆ خودی خۆی.

٢- خۆشویستراو بەهۆی کەسی ترەوە.

١- خۆشویستراو بۆ خودی خۆی:

واتە خۆش ویستنی کەسێك تەنها لەبەر خودی خۆی کە شایەن وشایەستەی خۆشەویستی یە. کەئەمەش بەتەنها خوای گەورە دەگرێتەوەکە دوورە لەهەموو کەم وکوڕی وکورتیەك، کەماڵ وتەواوە لەهەموو ڕوویەکەوە.

٢- خۆشویستراو بەهۆی کەسێکەوە:

واته خۆش ویستنی کەسێك یان شتێك لەبەر خودی خۆی نا ، بەڵکو لەبەر هۆکاری تــر خۆشویســترابێت ، وەجگــە لــەخۆش ویســتنی خــوای گــەورە ســەرجەم خۆشویســتراوەکانی تــر بــەهۆی خــوداوە خۆشویســتراون ، وەهــەر لەئــەوەوە خۆشویســتراوەکەیان سەرچــاوە دەگرێــت. وەك خۆشویســتنی پێغەمبــەران، فریشتەکان..هتد.

کەواتە لێرەدا جگە لەخودا هەموو خۆشویستراوەکانی تر شـایەنی خـۆش ویسـتن وڕق لێ بوونەوەن لەیەك کاتدا. بۆ نمونە گەر کەسێك ڕقی لەو شتانە بوو کە خودا خۆشی دەوێن، بۆمان دەردەکەوێت کەتا چ ئەندازەیەك خۆشویسـتراوەکانی تـری لاپەسەندە ودژایەتی خودا دەکات، وەبەپێچەوانەوە کەسێك کە خودا هەرشـتێکی خۆش بوێت ،ئەویش هەمان شتی خۆش دەوێت وەبۆمـان دەردەکـەوێت کەچـەند پشتیوانی لەخودای گەورە دەکات.

جـا پێویسـتە دەسـت بـەم پێـوەرەوە بگـرین ، تـابزانین چـەند ئێمـە مـوالات وپشتیوانیمان هەیە بۆ خوای گـەورە، چـونکە ولایـەت واتـە خـۆش ویسـتنی ئـەو شتانەی کەخودا خۆشی دەوێن ، وەهەروەها ڕق لێ بوونەوە لەو شتانەی کە خودا ڕقی لێ دەبێتەوە. جا ئەمە پەیوەنـدی بە زۆری نوێـژ وڕۆژووەوە نـی یـەو ئەمـە تایبەتە بەدڵ.

جۆرەکانی خۆشەویستی بەهۆی کەسانی ترەوە:_

یەکەم: هەرلەگەڵ بەدەست خستنیدا هەست بەچێژو خۆشی دەکرێت.

دووەم: ئەو جۆرەیە کەئازارو زیان بەخشە ، بەڵام خۆی دەگرێت تا دەیگەیەنێتـە خۆشویستراوەکەی.

هەروەکو خوای گەورە دەفـەرمێت: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُــونَ...البقرة:٢١٧) واتـە: خـوای گـەورە کوشـتاری لەسـەر پێویسـت کـردن

هەرچەندە لەسەر دڵتان ناخۆشە، بەلآم دوور نی یەشتێکتان پێ ناخۆش بێت، بەلآم لەڕاستیدا خێری تێدایە بۆتان. وەدوور نی یە شتێکتان پێ خۆش بێت،بەلآم لەڕاستی خراپە بێت بۆتان ، وەتەنها خوای گەورە زاناو دانایەو ئێوە نایزانن.

جا لێرەدا کوشتاریان پێ ناخۆشە ،بەلآم باشترە بۆیان چونکە دەیان گەیەنێتە ڕەزامەندی خۆشەویست. هەروەها دەرونی مرۆڤ ئارەزووی پشوو وخۆشگوزەرانی وئارەزووبازی دەکات،ئەمە خۆی خۆشە بەلآم زۆرخراپە، چونکە دەبێتە مایەی لەدەست دانی ڕەزامەندی خۆشەویست.

جا کەسی ژیرو هۆشیار دووربینانە لەشتەکان دەکۆڵێتەوە هیچ کاتێك خۆشی یەکی هەمیشەیی ناکاتە قوربانی خۆشیەکی کاتی.

جا حاڵەتەکان چوار جۆرن:_

١- خۆشویستراوێک بمان گەیەنێتە بەخۆشەویستراو.

٢- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بە ناخۆشی.

٣- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بەخۆشەویستراو.

٤- وەخۆشویستراوێک دەمانگەیەنێت بەناخۆشی.

١- خۆشویستراوێک بمانگەیەنێت بە خۆشویستراو:

ئەم جۆرەیان لەهەردوولاوە خێرو چاکەیە و پێویستی بەئەنجام دان هەیە.

٢- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێت بە ناخۆشی.

ئەم جۆرەیان لەهەردوولاوە خراپە و پێویستە دەستی لێ هەڵبگرین ولێی دووربکەوینەوە.

پاشان دووبەشەکەی تر ماوە کە بریتین لە:_

٣- ناخۆشی یەک دەمان گەیەنێتە خۆشەویستراو:

٤- خۆشویستراوێک دەمان گەیەنێت بەناخۆشی:

جا مرۆڤ لەدونیادا هەمیشە لەنێوان ئەم دووانەیاندا کێشمەکێش دەکات، جارێك بەم لاو جارێك بەولا دەکەوێت ، مرۆڤی هۆشیارو ژیر و باوەڕدار بەلای ئەوایاندا دەڕوات کە لەکۆتایدا دەگات بە خۆشەویستراوەکە و خێروچاکەی هەمیشەیی دەست گیر دەبێت ، بەڵام مرۆڤێك حەزو ئارەزوو و دەروون پێشەوایەتی بکات ئەوا بەلای خۆشیە کاتیەکەدا دەچێت وسەرئەنجام وزەرەرمەند دەبێت.

خۆشەویستی بنەڕەتی خواپەرستی یە

جا ئەگەر خۆشەویستی بنەڕەتی هەموو کارێکی حەق وڕاستی بێت ، ئەوا خۆشەویستی خوداو پێغەمبەرەکەی بنەغەو بەنەمای هەموو کارێکی ئاینی یە، جا بنەمای هەموو کارێکی ئاینی بریتی یە لە خۆشویستنی خوداو پێغەمبەری خودا. وەبنەمای هەموو ووتەیەکی ئایینی بریتی یە لە بەڕاست ودروست زانینی خوادو پێغەمبەری خودا.

جا هەر ویست وئیرادەیەك ڕێگری کرد لەدەربڕینی تەواوی خۆشەویستی بۆ خودا ، وەهەروەها هەر گومانێك ڕێگری کرد لەبەڕاست زانینی خودا، ئەوا زەرەرمەندە بە بنەڕەتی باوەڕ لاوازی دەکات. جا ئەگەر لەو حاڵەتەوە تەشەنەی کرد وگەیشتە ئاستی خۆش نەویستنی خودا و بەڕاست نەزانینی پێغەمبەرەکەی ، ئەوادەبێتە کافرو گومڕاو هاوبەش بڕیاردەر.

لە پێداویستیەکانی خۆش ویستنی خودا:

دۆستایەتی ودژایەتی کردن

واتە پێداویستیەکانی خۆش ویستنی خودا بریتی یەلە دۆستایەتی وپشتیوانی کردنی خۆشەویستانی خودا، دژایەتی کردنی ناحەزان ودوژمنانی خودا. وەئەم دووکارە دژاودژی یەکترن، واتە دۆستایەتی خۆشەویستانی خودا ناکرێت هەتاکو دژایەتی ناحەزانی خودا نەکەیت. هەروەکو خوای گەورە سەبارەت بەپێشەوای خۆشەویستمان باس دەکات، ابراهیم کە ڕوودەکاتە گەلەکەی دەڵێت: (قَالَ أَفَرَأَيْتُم

مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ * أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ * فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ...الشعراء:٧٥-٧٧) واتە: ابراهیم پێتان دەڵێت: ئایا ئێوە نابینن چی دەپەرستن؟ "کەی ئەم شتانە شایەنی پەرستنن" بەراستی ئێوەو باوباپیرانتا بەهەڵەدا چوون. ئەوانەی ئێوە دەیان پەرستن بەدڵنیاییەوەدوژمنی منن و وەبەدوژمنی خۆمیان دەزانم ، جگە لەپەروەردگاری جیهان نەبێت کەبە تەنها شەیانی پەرستنە.

جا ئەم دژایەتی کردنەی ابراهیم (س.خ) زۆر پێویستە بۆ بەجێ گەیاندنی دۆستایەتی بۆ خودا. هەر ئەم هەڵوێستە جوانانە بوو کە خوای گەورە دەیان کاتە پێشەنگ وداوامان لێ دەکات کە شوێنیان بکەوین کە دەفەرمێت: (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاء مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاء أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ...الممتحنة:٤) واتە: بەراستی ئێوە لە"ابراهیم وشوێن کەوتووانی" باشترین پێشەنگتان هەیە، کەکاتێ روویان کردە گەلەکەیان ووتیان: ئێمە بەرین لەئێوە ولەوشتانەش کەلەجیاتی خودا دەیان پەرستن ، ئێمە باوەرمان بەو ئاینەی ئێوە نی یە. ئیتر دوژمنایەتی ورقەبەرایەتی لەنێوانمان بەرپابوو تا ئەوکاتەی دەگەرێنەوەو باوەر بەخودای تاك وتەنها دەهێنن.

هەروەها دەفەرمێت: (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاء مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ...الزخرف:٢٦-٢٧) واتە: ابراهیم رووی کردە گەلەکەی وباوکی پێی ووتن: من بەریم لەوشتانەی کەدەیپەرستن ، تەنها خوای گەورە نەبێت کەمنی بەدیهێناوە ورێنمایم دەکات ، دواتر ئەو ووشەیەی "یەکتاپەرستیەی" هێشتەوە بۆ هۆز وگەلانی دوای خۆی بۆ ئەوەی بگەرێنەوە سەر رێگەی راست.

لا إله إلا الله....ئەو ووشەیە بوو کە ئیبراهیم بۆ هۆزەکەی بەجێ هێشت

واتە ئیبراهیم جگە لەپەرستنی خودای تاقانە دژایەتی سەرجەم پەرستراوەکانی دەکرد، وەسیەت وپەیمانێك بۆ هۆز وگەلەکەی وسەرجەم پێغەمبەرانی پاش خۆی بە جێهێشت کە درێژە بە کاروانی یەکتا پەرستی بدەن ، کەئەو وەسیەت و ووشەیە بریتی یەلە "لا إله إلا الله".

ئەمە ووشەیەکە سەرجەم بونەوەری لەسەر دامەزراوە ، وەژیانی پێ هاتووەتە کایەوە، وەقیبلەی لەسەر دروست کراوە ، وەئەو ووشەیەی کە خوێن ومالّ وگیانی پێ دەپارێزرێت، بەختەوەری وسەرشۆڕی سەرجەم مرۆڤایەتی لەسەر بەندە، بەهەشت وخۆشیەکان ودۆزەخ وناخۆشیەکانی لەسەر بنیات نراوە، کەمایەی خۆش گوزەرانی هەتاهەتای بەندەکانە ،کۆلّەکەی سەرجەم ئاین وخواناسانە. (من قال لا إله إلا الله دخل الجنة) [1] واتە: هەرکەسێك دوا ووشەی "لا إله إلا الله" بێت دەچێتە دەچێتە بەهەشتەوە.

ڕوح ونهێنی ئەم ووشەیە

واتە بەتاك زانینی پەروەردگارو بە پیرۆز ڕاگرتنی ناو وئاکارە جوانەکانیتی، بەرزڕاگرتنی پەیامەکەیەتی وترس وتکاکردن لێی، واتە پشت پێ بەستن ورووتێ کردن وگەڕانەوە بۆ لای ئەوزاتە، وەخۆش ویستن ودژایەتی کردنی غەیری ئەوە. بەتەنها ترسان لەئەو وگوێ نەدان بەسەرجەم کەسانی تر، سوژدەبردن وقوربانی دان وملکەچی کردن وبەڕاست زانین وهاناو هاوار بۆ کردن وپەناپێ گرتن و تەنهاو تەنها بۆ ئەوزاتە پیرۆزە.

کە هەرهەمووی لە پوختەی یەك ووشەدا کۆدەبێتەوە ، کە ئەویش هیچ پەرستراوێك نی یە بەڕاستی شایەنی پەرستن و خوایەتی بێت، تەنها "الله" نەبێت.

[1] -ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(احمد: ٥/٢٣٣- ٢٤٧)وە(حاکم:١/٣٥١) گێڕایانەتەوە.

هەر لەبەر گرنگی وپڕوپوختی و واتا جوانەکانێتی ، ئەوکەسەی ئەم گەواهیە وشایەتی یەبدات وکاری پێ بکات ، جەستەی قەدەغەکراوە لەوەی کەئاگر بیسوتێنێت. هەروەها خوای گەورە دەفەرمێت: (وَالَّذِينَ هُم بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ...المعارج:٣٣) واتە: کار بەناوەڕۆکی ئەم شایەتیە بکەن بەنهێنی وئاشکرا لە جەستەو دڵ ودەروندا.

جا خەڵکانێکی زۆر هەیە شایەتیەکەیان مردو وبێ گیانە، وەهەیە شایەتیەکەی نوستووە ،ئەگەر بەئاگابێتەوە وەیان نا، وەهەیانە شایەتیەکەی ڕاکشاوە، وەهەمانیشە شایەتیەکەی ئامادەو ڕاوەستاوە هەمیشە لەسەر پێی یە، نمونەی ئەم شایەتیە هاوشێوەی گیانە بۆ جەستە. کەسی وامان هەیە ڕوحی مردووە ، وەهەیە ڕوحی نەخۆشە ونزیکە لە مردنەوە ، وەڕوحی وامان هەیە خەریکە بەئاگادێتەوە، بەلاَم ڕوحی واشمان هەیە دروست وپوختە بزوێنەری جەستەیەو کاری خۆی دەکات.

وەلە فەرمووده‌ی (صحیح) دا هاتووە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إني لأعلم كلمة لايقولها عبد عند الموت إلا وجدت روحه لها روحاً)[1] واتە: من ووشەیەك دەزانم گەر مرۆڤ لەسەرەمەرگیشدا بیلێت ، ئەوا ڕوحی زیندوو دەبێتەوە.

واتە ژیانی ڕوح بەندە بەو ووشە سەرسوڕێنەرەوە ، هەروەکو چۆن ژیانی جەستە بەندە بەڕوحەوە.

ژیانی بەختەوەی لەدونیاو قیامەتدا

هەر کەسێك لەم ژیانەدا بۆ ئەم ووشە پرشنگدارە بژێت و وەتێ بکۆشێت وبمرێت ، ئەوا ژیانی بەختەوەری هەمیشەیی لەقیامەتدا بەدەست دەهێنێت.: (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى...النازعات:٤٠-

---

[1] - ئـەم فەرموودەیە(حسن)ە،(احمد: ٣٧/١)وە(ابن ماجە:٣٧٩٥)وە(البانی)لە (صحیح جامع)دا هێناویەتی.

٤١) واتە: هەرکەسێ لەخوای خۆی بترسێت وبەڕاستی ملکەچی بکات، وەرێگری لەسەرکەشی دەروون بکات ، ئەوا لەقیامەتدا پاداشتی بەهەشتی بەرینە بە بەختەوەری تێیدا دەژێت.

وەلە ژیانی ئەم دونیایەدا لەبەهەشتی گەران وپشکنین ودۆزینەوەی ڕاستی وحەق ودادپەروەریدا ژیاوە ، بەهەشتی تامەزرۆی بۆ دیداری ڕاستەقینەی خوای گەورە ژیان لە ژێر سایەی ڕەزامەندیدا. ئەمە سروشتی سەرەتای هەموو خۆشی یەکە لەژیاندا، کە پێشەکی یەکەی بەهەوڵ وماندووبوون وشەونخونیوئارامگرتن دەست پێ دەکات وەلە کۆتایدا بەختەوەری بەدەست دەهێنێت.

هەرچەندە خوانەناسان لەخۆشیەکانی ژیاندابن ،بەلأم ژیانیان بێ ئامانج وبێ ئاکام وبێ مەبەستە. (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً...النحل:٩٧) واتە: هەرکەسێك کاری چاکەخوازی بکات وبڕواداربێت ئەوا ژیانێکی پڕبەختەوەری پێ دەبەخشین.

وەبەختەوەری ژیان بریتی یەلەبەهەشتی دونیا: (فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا...النعام:١٢٥) واتە: هەر کەسێك خوای گەورە بیەوێت هیدایەتی بدات ، ئەوا سینەی ساف وپاك وئامادە دەکات بۆ ئیسلام، ئەو کەسەش خوای گەورە بیەوێت گومڕای بکات ، ئەوا دڵی دەگوشێت وسنگی توند دەکات و هەناسەی سوار دەبێت، هەروەکو بڵێیت بۆ ئاسمان بەرز بکرێتەوە.

مرۆڤی بڕوادار هەمیشە دەرونی ئارام ودڵ ودەرونی پاك وبیرتیژ وگەش بینە وەچاکە خواز ودڵنیایە ، ئەمەش هۆکارەکانی بەختەوەری ئەم دونیایە ، کەپەیوەندی هەمیشەیی بەخوداوە هەیە وساتێکیش لێی بێ ئاگانابێت، جا پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا ، قالوا: وما رياض

الجنة؟ قال ﷺ: حلق الذكر) [1] واتە: ئەگەر گەیشتن بەباخچەكانی بەهەشت بەشی خۆتــان بــەرن، ووتیــان: ئــەی پێغەمبــەری خــودا كامــە باخچــەكانی بەهەشــتە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: كۆڕەكانی یادی خودایە.

هەروەها دەفەرمێت: (ما بین بیتي ومنـبري روضـة مـن ریـاض الجنـة) [2] واتـە: لەنێوان ماڵەكەم بڵنـدگۆی مزگەوتەكەمدا ،باخچـەیەكە لەباخچـەكانی بەهەشـت.

هەروەها كاتێك لێیان پرسی كەبۆچی هەمیشە بەردەوام دەبیـت لـە ڕۆژووگـرتن و نان وئاونەخواردن. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (إني لست كهیئتكم ، إني اظل عنـد ربـي یعطمـني ویسـقیني) [3] واتـە: مـن وەك ئێـوە نـیم ، مـن لای خـوای خـۆم دەمێنمەوە، ئەو خواردن وخواردنەوەم پێ دەبەخشێت.

لێرەدا پێغەمبـەر ﷺ مەبەسـتی ئەوەیە مانـەوەی لـەیادو زیكـری خـودای خـۆی برسێتی وتونێتی ناهێڵێت ، وئەم كارە تەنها تایبەتە بـە پێغەمبـەری خـودا، وەك خۆی فەرمووی ،بۆ كەسیتر نی یە.

ژیانی ڕاستەقینە، ژیانە لەگەڵ خودا

ئەم ژیانە نهێنی یـەكی گەورەیـە ، بەختـەوەری تێیـدا ئـەو نێچیرە ڕاونەكراوەیە كەسـەرجەم مرۆڤایـەتی بەدوایـدا وێڵـن. بەختـەوەری هەمیشـەیی لەناسـین ودۆزینەوەی حەق وڕاستی دایە ، كەبەو پـێ یـە لەسـەرجەم نهێنی یـەكانی ژیـان دەگـەیت. ناسـین وژیـان لەگـەڵ بەدیهێنـەری ئـەم بونـەوەرو ڕێكخـەری سـەرجەم بڕیارەكانی ، گەورەترین دەستكەوت وئامانجە مرۆڤ پێی بگات.

[1] – ئـەم فەرموودەیـە (ضـعیف الأسـناد)ە،(ترمـذي:٣٥٠٩)و(احمـد: ١٥٠/٣)وەبڕوانـە(السلسـلة الضعیفة)ی(البانی: ١١٥٠).

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١١٩٥)وە(مسلم: ١٣٩١) گێڕایانەتەوە.

[3] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٩٦٤)و(مسلم: ٢١١/٧نووی) گێڕایانەتەوە.

هـەر شـتێك لـەم ژیانـەدا گـرنگ وجێـی بایـەخ بێـت ،لەدەسـت دانـی رەحمـەت دەبێت.وەهیچ شتێك نی یە جێی بایەخ وگرنگ بێت بۆ مرۆڤ جگە لەژیان لەژێر سایەی ڕەحمەت ومیهرەبانی خودای گەورەدا ، کەبەدیهێنەری هەموو بونەوەرو ژیانە.

ئەمـە بەختـەوەری ڕاسـتەقینەیە ، بەلەدەسـت دانـی ئـەم راسـتی یـە مـرۆڤ سـەرگەردان وبـێ هـودەو بـێ ئامـانج دەبێـت و وەهـیچ واتایـەك بـۆ ژیـان وبەختەوەری نامێنێتەوە وبەهاوشێوەی سەرخۆشێکی بـێ چـارەی لـێ دێـت، کەهەمیشـە بـێ ئاگایـە لەڕاسـتی یـەکانی ژیـان ، کاتێـك کـەهۆش دەکاتـەوە قیامەتی بەسەردا هـاتووە و ڕاستیەکان دەردەکـەون، ئەوسـاتە توشـی سـزاو ئەشـــکەنجەی هەتاهـــەتای دەبێـــت. ئـــازاری دەرونـــی ولەدەســـت چـــوون وبەفیڕۆچـوونی ژیـانی شـالأوی بـۆ دەهێنێـت وەلـە پـەل وپـۆی دەخـەن. کـە سەرقالّی دونیایەکی بێ ئـەنجام بـووە ، قیامـەت وخواناسـی لەدەسـت داوە. جالێرەدا پێویستە مرۆڤ پێش گەیشتنی بەم دیمەنە جەرگ بڕانـە زوو بێتـەوە ئاگاو فریای ژیانی خۆی بکەوێت ، گەورەترین حەق وڕاسـتی بناسـێت لـە ژێـر سایەیدا بەکامەرانی بژێت.

وەلە (أثر) ێکی خوایی هاتووە: (أبن آدم خلقتك لعبادتي فلا تلعب، وتكفلـت برزقك فلا تتعب، أبن آدم، اطلبني تجدني، فإن وجدتني وجدت كل شيء ، وإن فاتك فاتك كل شيء ، وانا أحب إليك من كل شيء) واتە: ئەی ئـادەمیزاد. مـن تـۆم بۆخـودا پـەرسـتی دروسـت کـردووە ، یـاری مەکـە. ڕزق وڕۆزیـم بـۆدابین کردووی، بەشوێنی دا ماندوو مەبە. ئەی ئادەمیزاد ئەگەر بەشوێنمدا بگەڕێیت دەمدۆزیتەوە، ئەوساتە هەموو شتێك دەدۆزیتەوە، وەئەگەر دۆزینەوەی منت لەدەست چوو ، ئـەوا هـەموو شـتێکت لەدەست دەچـێت ، وەبـاش بزانـە مـن لەهەموو شتێك باشترم بۆتۆ.

لە بنەڕەتدا خۆشەویستی تەنها شایەنی خودای گەورەیە

وەك پێشتر باسمان کردخۆشەویستی ناوێکی گشتگیرە وچەندین جۆر ناوی لەژێردا کۆدەبێتەوە. جا جۆرە بە نرخ وبەهاکانی خۆشەویستی تەنها شایستە وشایەنی خودای گەورەیە و بۆکەس وشتی تر دەست نادات، وەك پەرستن وگەڕانەوەو...هتد. تەنها بۆ خۆی بەکاردەهێنرێت ، کەدەفەرمێت: (يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ... المائدة:٥٣) واتە: خوای گەورە پێرێکی تر دەهێنێتە سەر شانۆی ژیان، کەبەتەنها خوای گەورەیان زۆر خۆش دەوێت، وەخوایش ئەوانی خۆش دەوێت.

وەهەروەها دەفەرمێت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ...البقرة:١٦٥) واتە: هەندێ کەس دەچن هاوشێوەو هاوەڵ بۆ خودا بڕیاردەدەن وبەئەندازەی خودا خۆشیان دەوێت ، بەڵام باوەڕداران خودایان لەهەموو کەس زیاتر خۆش دەوێت بەئەندازەیەکی یەکجار زۆر.

نابەسەندترین جۆری خۆشەویستی:

ئەو جۆرە خۆشەویستی یە کە کەسێکی ترت بەئەندازەی خودای گەورە خۆش بوێت، واتە یەکسانی ئەنجام بدەیت لە خۆشویستنیاندا.

پەسەندترین جۆری خۆشەویستی:

ئەو خۆشەویستی یەیە کە بەتاك وتەنها خوای گەورەت خۆش بوێت ، وەئەو شتانەشت خۆش بوێت کە خودا خۆشی دەوێت. ئەمە بنەمای هەموو خۆش گوزەرانیەکە لەهەردوو دونیادا، وەتاکە هۆکاری ڕزگاربوونە. بەپێچەوانەوە خۆشەویستی هاوبەشی مایەی سەرگەردانی وتیاچوونە.

قورئان فەرمان بەم خۆشەویستی یە دەکات:

قورئانی پیرۆز زۆر بەوردی باس لەهەردوو جۆرەکەی خۆشەویستی دەکات و نمونەو چیرۆکی لەسەر دەهێنێتەوە ، هەروەها سیفات وئاکاری هەردووکیان دەخاتە ڕوو، پاشەڕۆژی هەریەکەیان دەست نیشان دەکات لەدونیاو قیامەت وبەرزەخدا.وەسەرجەم بریارو فەرمانەکانی هانی خۆشویستنی پاك وپوخت دەدات تەنها بۆ خوای گەورە و بەدوور گرتن لەهاوبەشی بریاردان بۆی.

خۆشەویستی بنەڕەتی بانگەوازی سەرجەم پێغەمبەرانە:

سەرجەم بانگەوازیان بۆ یکتاپەرستی خودای گەورە کردووە کە بریتی یە (لە تەواوی ملکەچی) بۆ خودا. وەخۆپاراستن لە سنوورەکانی گوێڕایەڵی کردنێتی.

وەلە (صحیحین) دا هاتووە لە فەرموودەی"أنس ﷺ" کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (والذي نفسي بيده لايؤمن أحدكم حتى اكون أحب إليه من ولده ، و والده والناس أجمعين) [1] واتە: سوێندبێت بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە ،هیچ کام لەئێوە باوەڕتان تەواو دامەزراو نی یە، گەر من تان لەخۆتان ومندالّ ودایك وباوكتان وسەرجەم خەڵکی خۆشتر نەوێت.

وەلە (صحیح البخاری) دا هاتووە کە عومەری کوڕی خەتاب دەڵێت: واللە ی پێغەمبەر من تۆم لەهەموو کەس زیاتر خۆش دەوێت ، تەنها لەخۆم نەبێت. پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (لا يا عمر حتى اكون أحب إليك من نفسك) واتە: نابێ ئەی عومەر دەبێت منت لەخۆت زیاتر خۆش بوێت. عومەری کوڕی خەتاب دەڵێت: سوێند بەوکەسەی کەتۆی بەحەق وراستی ڕەوانە کردووە من تۆم لە خۆیشم زیاتر خۆش دەوێت. پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت: (الآن ياعمر) واتە: ئێستا باوەڕت تەواوە ئەی عومەر.[2]

---

[1] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە،(بخاری: ١٥٠)و(مسلم: ٢/١٨نووی) گێڕاویانەتەوە.

[2] –ئەم فەرموودەیە (صحیح)ە، پێشتر باسمان کردووە.

جا ئەمە پلەو پایەی پێغەمبەری خەودا بێت کە پێویست کات لەخۆت ومال ومندال وسەرجەم کەس وکار زیاتر خۆشت بوێت، ئەی دەبێت خۆش ویستنی خودا چۆن بێت؟ بەڵکو خۆشویستنی خودا پێویستە لەسەرووی هەموو خۆشەویستەکانەوە بێت ،بەبێ هاوبەشی وهاوەڵ بریاردان بۆی، وەبەتەواوی خۆشەویستی وگوێڕایەڵی بۆی ،کەنابێت هەچ کەس وشتێك هاوبەشی بکات.

خۆشەویستی بنەماو بزوێنەری هەموو کارو جوڵەیە لە جیهاندا

سەرجەم جوڵە کارەکانیجیهان وبوونەوەر ،بنەڕەتی دەگەڕێتەوە بۆ خۆشەویستی، چونکە سەرجەم جوڵەکانی بوونەوەر بەگشتی سێ جۆرە:_

1. **جوڵە خۆویستیەکان**"الإختيارية والأرادية".
2. **جوڵە خۆنەویستیەکان** "القسرية".
3. **جوڵە سروشتیەکان**"الطبيعية".

١- جوڵە سروشتیەکان"الطبيعية".

بنەڕەتی جوڵەی مرۆڤ وبونەوەر بەگشتی بریتی یە لە سەقامگیری وچەق بەستووی ڕاوەستان ونەجولان. وەکاتێك لەچەقی ڕاوەستاوی سروشتی خۆی دەترازێت ئەوا پێی دەوترێت"جوڵە".

جا هەر بەهۆی ئەو جوڵەیەوە دەبێت کاتێك دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ دۆخی سروشتی چەق بەستووی خۆی. بەمە دەوترێت"جوڵە سروشتی یەکان".

٢- جوڵە خۆویستیەکان"الإختيارية والأرادية".

بریتی یە لەجوڵەوکارێك کە خۆویستانەو مەبەست دارانە بە ویست وئیرادەی خۆت ئەنجامی دەدەیت.

٣- جوڵە خۆنەویستیەکان "القسرية".

بريتی يه لەوجوڵەوكارانەی كە بەبێ ويستی خۆت ،لەژێر فشارو پاڵنەری تـردا ئەنجامی دەدیت.

پوختەی بابەتەكە:

هەركارو جوڵەيەك هەست پـێ كرد ،پێـی دەوترێت خۆويستی. وەهـەر كـارو جوڵەيەكيش هەست پێ نەكرد ، ئەوا گەر گەڕانەوە بێت بۆ دۆخی پێشتر پێی دەوترێت"سروشتی"، وەئەگەر هەست پـێ نـەكردن وگەڕانـەوەش نـەبوو ئـەوا پێی دەوترێت"خۆنەويستی".

جا پاش سەلماندنی ئەم ڕاستيان ماوەتەوە بڵێين:

سـەرجەم جوڵـەوكاری بونـەوەر وپێكهاتـەكانی ،وردو درشـت لـە ئاسمانـەكان وهەسارەو ئەستێرە...هتد. هەروەها باڵندەو ڕووەك و،داباربن و...هتد. هەموو ئەم جوڵەوكارانـە لـە لايـەن فريشـتەكانی خـوداوە ئـەنجام دەدرێن،كەتايبـەت كراون بۆ ئەم مەبەستە.

وەدەقـی زۆری قورئـان وفـەرموودەمان هەيـە لەسـەر ڕاسـتی ئـەم بابەتـە ، وەباوەڕهێنـان بـەم ڕاستيە لـە پێداويسـتيەكانی بـاوەڕی ڕاسـت ودروسـتە. جادابەش بوونی فريشتەكان بەسەر كارو جوڵەی بونەوەر ڕوون وبەڵگـە دارە. كـەخوای گـەورە بـۆ ڕزق وڕۆزی، گيـان كێشـان، گيـان بەخشـين، بـاران، بـا، هەور...هتد. پاراستنی مرۆڤ وتۆماركردنی چاكەو خراپەكانی...هتد. تەنانەت كاروباری بەرزەخ وبەهەشت ودۆزەخ، هەر هەمووی سپێردراوە بە فريشـتەكان لەلايەن خوای گەورەوە ،هەروەكو دەفەرمێت: (وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا...مريم:٦٤) واتە: ئەی محمد: ئێمە بەتەنها فەرمانی پەروەردگارت نەبێت دانابەزێين ، هەرچی داهاتوو وڕابردوومان و ئەوانەيشی لەنێوانياندا هەيە، هەر هـەمووی بـۆ پـەروەردگارە، وەئايا پەروەردگاری تۆ هيچ شتێك فـەرامۆش بكـات؟... (وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِـي

السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاء وَيَرْضَى...النحم:٢٦) واتـە: چـەندین فریشـتەی بـەڕێزو پایـەدار هەیـە لەئاسمانەکانـدا ، کەهیچیان نـاتوانن تکـاو شـەفاعەت خـوازی بکـەن ، تـەنها بەمۆڵەتی خودای گەورەو فەرمانی ئەو نەبێت.

وەخوای گەورە سوێند بەفریشتەکان دەخوات کەکاروباری بونـەوەریان پـێ سپێردراوە: (وَالصَّافَّاتِ صَفًّا * فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا * فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا...الصافات:١-٣) واتـە: سـوێندبێت بەفریشـتە ڕیزبووەکـان. وەبـەو فریشـتانەش کـەتورە دەبـن بەسـەر ستەمکاراندا"لەسـەرەمەرگ وبـەرزەخ وقیامەتدا". وەسوێند بەو فریشتانەش کە پـەیام دەگەیـەنن بەپێغەمبـەران و بەسەریاندا دەیخوێننەوە.

(وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا * فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا * وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا * فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا * فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا * عُذْرًا أَوْ نُذْرًا.. المرسلات:١-٦) واتە: سوێند بەو فریشتانەی کەبەکاری چاك ودروست هەڵ دەستن ، کەبەگورج وگـۆڵی فەرمانـەکانی خـودا دەگەیـەنن. کـە شـارو گونـدی سـتەمکاران خـاپوور دەکـەن. کـە هـەور بـڵاو دەکەنەوە ویاخود هەموو شتێکی کوت وپڕ دەکەن. کە حـەق وناحـەق لەیـەك جیادەکەنـەوە. کەپـەیامی خـودا دەگەیـەنن. کـە بـاوەڕداران بەئاگـەدار وبـێ باوەڕان وریا دەکەنەوە.

(وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا * وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا * وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا * فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا * فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا... النازعات:١-٥) واتە:سـوێند بـەو فریشـتانەی کـە گیـانی خەڵکی دەکێشن. وەبەو فریشتانەی کەگیانی باوەڕشداران دەکێشن وهەمیشە بـێ وچـان دەسـوڕێنەوەو کـەس فـەرامۆش ناکـەن. سـوێن بـەو فریشـتانەی کەبەخێرایی فەرمانی خودا جێ بەجێ دەکـەن. وەسـوێند بەوفریشـتانەی کـە

گیانی باوەڕداران بە بەهەشت شاد دەکەن. وەبەو فریشتانەی بە ویستی خودا کار دەبەنە ڕێوە.

جا کەوا بوو سەرجەم ئەم کارانە لەوردو درشتی ، گەورەو بچوکی هەرهەمووی بەشێوازی پەرستن وملکەچی وگوێڕایەڵی ئەنجام دەدەن، چونکە سەرجەم ئەم هەموو جوڵەوکارانە چ سروشتی بێت یاخود خۆویستانە یان خۆنەویستانە هەرهەمووی بەهۆکاری خۆشەویستی بۆ خودا بەم شێوە دەچن ودەبزوێنرێن.

جا پاك وبێ گەردی بۆ ئەو خودایەی کە: (تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَـكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًـا غَفُورًا...الإسـراء:٤٤) واتە:هەر حەوت ئاسمانەکان وزەوی هەموو ئەوانەی کە تێیدان ، تەسبیحات وستایش وسوپاس گوزاری خودای تاك وتەنها دەکەن، هیچ شتێك نی یە لەم بوونەوەرەدا کە سوپاسو ستایشی ئەم زاتە نەکات، خوای گەورە هەرخۆی بەگەورەیی خۆی نەرم ونیان ولێ بوردەیە.

خۆشەویستی و ئیرادە لە پەیوەستیەکانی هەموو مرۆڤێکە

ئەگەر ئەو ڕاستی یەمان زانی،هەموو بونەوەرێك لەژیاندا ویست و خۆشەویستی هەیە،وەبگرە سەرچاوەی هەموو جوڵەوکارێکن لەم ژیانەدا.جا چاکسازی و بەرژەوەندی سەرجەم بوونەوەر لەوەدایە کەمەبەست و ئامانجی وئیرادەی لەهەموو کارو جوڵەیەك دا تەنها خۆشەویستی بێت بۆ خوای گەورە. بەتاك و تەنها و بێ هاوەڵ دروست کردن.هەربۆیە خوای گەورە دەفەرمێت: (لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا... الانبياء٢٢:) واتە: ئەگەر بێت و لەژیاندا دوو خوا هەبوایە تەواوی ژیان تێك دەچوو وە دەشێوا.

جا خوای گەورە لێرەدا ئاماژە بەوەدەکات بابەتی بوونی دوو خودای دەبێتە مایەی تێکچون و تیاچوونی ژیان بەگشتی. چونکە لەو ساتانەدا.هەر خوادایەك بۆخۆی هەوڵی بەزاندن و زاڵبوونی دەدا بەسەر ئەوی تردایاخود هەریەکەیان

بەجیا بڕیارو دروست کراوی بۆ خۆی بڕیار دەدا.کە ئەمەش مایەی وێران بوونی ژیانە.جاکەوابوو.هاوەڵێتی و هاوبەشێتی بۆ خودا.مایەی کەم و کوڕی و کورتی خودایە.ناشێت و ناگونجێت لەگەڵ کەمال و تەواوێتی خوای گەورەدا.کە هاوبەشی هەبێت هەروەکو چۆن بونی دوو پادشا لە وڵاتێك دا مایەی وێران بوون و کاولکاریەتی.وەبوونی دوو ژن لە یەك ماڵ و بۆ یەك پیاومایەی شێوانی ئەو ماڵەیە.وەبوونی دوو هەوێنی لەشیرێکدا مایەی تێکچوونی ئەو ماستە.

ناکۆکی پادشاکان، بناغەی خراپەکاریەکانی جیهانە

جیاوازی و ناکۆکی و دژایەتی نێوان پادشاو سەرکردەکان سەرچاوەی وێران بوون و کاولکاری وولآتانە.وەهیچ کاتێك ناحەزو دوژمنانی ئیسلام. تەماحیان نەکردۆتە وولآت و ژیانمان بەئەندازەی ئەوسەر دەمانەی کە وولآت پارچە پارچەدەبێت و هەر پاشاوکاربەدەستێك خۆی لەوی تر بەباشتر دەزانێت و بەرامبەر دەسرپێتەوە.جا ئەگەر بەوردی لەیاسای ژیان و بونەوەر بکۆڵینەوە بۆمان دەر دەکەوێت.کەسەقام گیر بوونی ژیان لەسەر یەك ڕەوت و یاسا.کەلەلایەن خودایەکی تاك و تەنهاوە بەڕێوە دەچێت. گەورەترین بەڵگەیە لەسەر یەکتا پەرستی و بێ هاوەڵی خودا لە هەموو ڕوویەکەوە...کەتەنها خۆی دروستکەرو مرێنەرو ژێنەرو بڕیار دەری سەرجەم بوونەوەرە. (مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ * عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ المؤمنون: ٩١-٩٢) واتە: هەرگیز خوای گەورە کەسی نەکردوە بەڕۆڵەی خۆی وە هیچ خوایەکی لەگەڵدا نی یە. چونکە ئەوکاتە هەر خوایەك دەچوون بەلای دروستکراوەکانی خۆیەوە،وەهەندێکی خۆیّ بڵند دەکرد بەسەر هەندێکی تردا (ئەوسا بوونەوەر تیك دەچوو) .

پاك و بێگەردی بۆ ئەو خودایە لە بەرامبەر ئەو شتانەی کە (خوا نەناسان) دەیلێن،هەروەها دەفەرمێت: (أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ * لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ * لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ... الأنبياء:٢١-٢٢) واتە: ئایە خەڵکی نالەبار پەرستراوی ساختەیان بڕیارداوە لە زەویدا ئایە ئەوانە دەتوانن ژیان ببەخشن.ئەگەر لەژیاندا چەند خودایەك هەبوایە جگە لە (الله) ئەوا ژیان کاول و وێران دەبوو بەسەر یەك دا.پاکی وبێگەردی بۆ ئەو خودایەی دەڵێن. پرسیار ناکرێت لەوەی کە خودا دەیکات. لەکاتێکدا ئەوان لێپرسینەوەیان لەگەڵدا دەکرێت.

وە دەفەرمێت: (قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَّابْتَغَوْا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا...الاسراء:٤٢) واتە: ئەی پێغەمبەر (د.خ) پێیان بڵێ: ئەگەر خوایەکی تر هەبوایە جگە لە (الله) وەك ئەوان دەیلێن: ئەوکاتە هەموویان کێ برکێ و هەوڵی ئەوەیان دەدا بۆ ئەوەی دەسەلآت لە پەروەردگار خاوەن عەرش و تەختی فەرمان ڕەوایەتی ببەن و لێی زەوت بکەن.

.سەبارەت بەبڕگەی (لاتغبوا) واتە هەر یەکە هەوڵی زاڵبوون دەدات بەسەر ئەوی تردا بەزۆر و زەبەند هەروەکو هاوشێوەی پادشاکانی سەر زەوی وە بەڵگەش لەسەر ئەم بۆچوونە ئەم ئایەتەیە کە دەفەرمێت: (وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ المؤمنون....: ٩١) واتە: هەندێك خۆیی بڵند دەکرد بەسەر هەندێکی تردا. وەشیخ الاسلام (ابن التمیە) دەڵێت:واتای (لا تبغوا إليه سبيلا) واتە بەنزیك بوونەوە لێی و ملکەچی کردنی.جا چۆن جگە لە خودا ئەوان دەیپەرستن؟هەروەها ئەگەر ئەوان خودا بن وەك خۆیان دەڵێن ئەوا دەبوونە بەندەیان.وە بەڵگەش لەسەر ئەم باسە لە چەند ڕوویەکەوە:.

یەکەم:خوای گەورە دەفەرمێت: (أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ

مَحْذُورًا...الاسراء:٥٧) واتە: ئەوانەی کە ئێوە دەیان پەرستن و بە خودایان دەزانن. لەبنەڕەتدا ئەوانیش هەر بەندەی منن وەکو ئێوە لەمن دەترسن بە ئومێدی ڕەحم و بەزەیی منن.جائیتر بۆچی دەیان پەرستن؟!

دووەم:خوای گەورە لەم ئایەتەدا نافەرمێت: (لابتغوا علیە سبیلا) بەڵکو دەفەرموویت (لابتغوا إلیە سبیلا) واتە:ئەم ووشەیە بۆ نزیك بوونەوەیە. هەروەکو دەفەرمێت: (اتَّقُواْ اللّهَ وَابْتَغُواْ إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ...مائدة:٣٥) واتە: لەخوا بترسن و خۆتان بپارێزن لەڕێگەی هەموو هۆکارو کردەوەیەکی چاکە وە هەوڵبدەن ڕەزامەندی خودا بەدەست بێنن.

بەلأم بۆزاڵ بوون ئەوا (علی) بەکار دەهێنێت.وەك دەفەرمێت: (فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً...النساء:٣٤) واتە: ئەگەر ئافرەتەکانتان گوێڕایەڵتان بوون چی تر ڕێگەی تر مەگرنە بەر بۆ ئازار دانیان و چەوسانەوەیان وزاڵ بوون بەسەریاندا.

سێیەم:ئەوان بەم ووتانەیان نەیان ووتوە: کە خوداکانیان داوای بڵندی لە خوای گەورە دەکەن.بەڵکەو ئەوان دەڵێن:خواکانی ئێمە دەیانەوێت لە خوای مەزن نزیك ببنەوەو ئێمەش نزیك بکەنەوە بەلأم خوای گەورە دەفەرمێت: (قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ...الاسراء:٤٢) واتە: پێیان بڵێ:وابێ وەك دەڵێن:ئەو خوایانە بەندەی خوای مەزنن.باشە بۆچی بەندەی خوا دەپەرستن ؟ بۆ ڕاستەوخۆ خودی خودا خۆی نا پەرستن؟

پەیوەستی یەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی بە هەردوو بەشەکەیەوە بە (چاك و خراپ) وە شوێنەوارو کاریگەری یاسایی خۆیی هەیە.لە:شادی و ئارەزوو،چێژو،تامەزرۆیی و،گونجاندن و،ژووان و، دابڕان و،خۆشی و ناخۆشی فرمێسك و خەندەو...هتد لەنەریتەکانی.

خۆشەویستی باش و خۆشەویستی خراپ

خۆشەویستی باش:ئەو خۆشەویستی یە بەرژەوەندی دونیاو قیامەتی تێدایە،وەبەو خۆشەویستی یە دەوترێت خۆشەویستی بەختەوەری.

خۆشەویستی خراپ:ئەو خۆشەویستی یە کەزەرەرمەندی دونیاو قیامەتی تێدایە،بەسەر گەردانی ناسراوە.جا هەر مرۆڤێك ڕەچاوی بەرژەوەندیەکانی بکات ئەوا مرۆڤێکی وشیارو ژیرە.وەبە پێچەوانەوە هەر مرۆڤێك کار لەسەر زەرمەندیەکانی بکات ئەوا نەفام و گێل و ساویلکەیەو ستەم کارە.چونکە دەرونی مرۆڤ هەمیشە ئەو شتە هەڵدەبژێرێت کە لە زەرەر مەندێتی.ئەمەش ستەمی مرۆڤ لەخۆیی دەیکات.بەلآم ئەگەر لەو هەڵبژاردنەدا بیّ ئاکام بوو لەوەی کە ئەم کارە خۆشەویستی یە زەرەرێتی ئەوا ئەو کەسە گێل و گەوجەیە.وبەندەی ئارەزوەکانێتی. بەلآم ئەگەر زانیاری تەواوی هەبوو لەزیان زەرەرمەندی ئەو کارە خۆشەویستی یە.بەلآم هەر شوێنی کەوت و بەگوێی دەرونی خۆیی دەکرد ئەوا ستەم کارە. ئەو سانە پێکهێنەرەکانی ئەو خۆشەویستی یە دوو بنەمای سەرەکین (بیرو بۆچونێکی خراپ و ئارەزوویەکی ناپەسەند) کە لێرەدا (گومان و حەز) یەکدەگرن و هاوکاری یەکتری دەکەن، جوانکاری بۆ کارە ناپەسەندەکان دەکەن و ناشرین و ناپەسەندن-جوان پەسەندار دەکەن. (حەز) داوای مافی خۆیی دەکات وە (گومان) کار ئاسانی بۆ دەکات.واتە سوپای (حەز و ئارەزەوو) هێرش دەکەنە سەر سوپای (ژیر و باوەڕ) و جەنگ بەر پا دەبێت.وە سەر کەوتن بۆ بەهێزترینیانە.جا کاریگەری و شوێنەواری هەر یەکە لەو جۆرە خۆشەویستی یە نەریت و یاسای خۆیی.بەپێی ئەو یاسایە شوێنەواری خۆیی لەسەر کەسەکە دیاری دەکات. جاخۆشەویستی چاك:کەمایەیی بەختەوەری سەر فرازی خاوەنەکەیەتی.شوێنەوارو کاریگەریەکانی هەر هەموو سوود بەخشن چ

بگیرێت–پێ بکەنێت–دڵ تەنگ بێت...هتدبگرە لە پلەکانی ئەم خۆشەویستی یەدا سەر دەکەوێت و سودمەند دەبێت.

بەلاَم خۆشەویستی خراپ:کە مایەی چەرمەسەری یە شوێنەوارو کاریگەریەکانی هەر هەمووی زیان بەخشن. دەبێتە مایەی دوری لە پەروەردگاریەوە. هەمیشە لە خەسارەت مەندیدایە.ئەمە سروشتی هەموو کارێکە کە سەرچاوەی لە ملکەچی و سەر پێچی یەوە وەر گرتبێت.ئەوەی لە ملکەچیەوە سەرچاوەی وەرگرتبێت هەمیشە هێزو ورزە بەخشە و رێزە بۆ خاوەنەکەی وە ئەوەی کەسەرچاوەی لە سەر پێچیەوە وەرگرتبێت ئەوا هەمیشە خەسارەت مەندو زیان بەخشە بۆ خاوەنەکەی. خوای گەورە دەفەرمێت: (ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لاَ يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلاَ نَصَبٌ وَلاَ مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَطَؤُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلاَ يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلاً إِلاَّ كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ * وَلاَ يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلاَ كَبِيرَةً وَلاَ يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ....التوبة: ١٢٠ - ١٢١) واتە: بەڕاستی هیچ تینویەتی و ماندوبوون و برستیە کیان توش نەدەهات لەپێناوی خودا بەزایە بچێت، وەنەدەچوونە هیچ شوێنێك و پێیان نەدەخستە هیچ جێگەیەك بێ باوەڕان پێی سەغڵەت بن و دەستیان لەهیچ دوژمنێك نەدەوەشاند کە نەبێتە هۆی ئەوەی بەکارو کردەوەیەکی چاك بۆیان تۆمار نەکرێت بەڕاستی خودا پاداشتی چاکەکاران چەند قات دەکات.هەروەها هیچ بەخشیشێکیان پێشکەش نەدەکردبچووك یان گەورە،وە بەهیچ دۆڵ وشوێنێکدا تێنەدەپەڕین بەچاکە بۆیان تۆمار نەکرێت، تاخوا بەچاکترین شێوە پاداشتی ئەوکردەوانەیان بداتەوە دەیان کرد.

جالێرەدا خوای گەورە لە ئایەتی یەکەمدا ئاماژە بۆئەوە دەکات هەرچی کارێك سەرچاوەکەی لە ملکەچی یەوەبێت بەکردەوەی چاکە بۆیان دەنوسرێت.

وەلە ئايەتی دووەمدا. ئاماژە بۆ ئەوە دەكات ئەو كردوە چاكانەی كە ئەنجاميان داوە هەموويانيان بەگرانبەهاترين بۆ دەنوسرێت.

جياوازی نێوانيان: لە ئايەتی يەكەمدا كردەوەكان هەين خۆيان نی يە بەڵكو سەرچاوەی لە ملكەچی يەوەيە بەلآم لەئايەتی دووەمدا. كارەكە كاری خۆيانە هەر بەچاكە بۆيان نووسيووە.

واتايی ئايين

پوختەی هەموو ئاينێك بەبێ ڕەچاوكردنی ڕاستی و دروستی بريتی يە لە خۆشەويستی و ئيرادە چونكە ئاين پێكدێت لە كردەوە ناخی و ڕواڵەتی يەكان كەئەمەش ڕاستەوخۆ پەيوەندی بە خۆشەويستی و ئيرادەوە هەيە.كەواتە ئاين:ملكەچی و پەرستن و ڕەوشتە.ئەو ملكەچی يە كە دواتر دەبێتە خورەوشت و نەريت.هەر بۆيە هەندێك ڕەوشت بەرزی بە ئاين لێكدەدەنەوە.كە دەفەرمێت: (وانك لعلى خلق العظيم...القلم:٤) واتە: بەڕاستی ئەی محمد تۆ لەسەر ڕەوشت بەرزيت.

(امام احمد) لە (ابن عينه) دەيگێڕێتەوە. كە (ابن عباس) لەسەر ئەم ئايەتە وتويەتی واتە: (ئەی محمد تۆ لەسەر مەزنترين ئاينی) وەكاتێ لە (خاتو عايشە) يان پرسی سەبارەت بەڕەوشتی پێغەمبەر (د.خ) ئەويش لە وەلآمدا دەڵێت: (كان خلقە القران[1]) واتە:ڕەوشتی پێغەمبەر (ﷺ) قورئان بوو.هەروەها "ئاين" چەندين واتای تر لەخۆ دەگرێت لەوانە ناچاركردن و كەساس كردن وەكەساسی و گوێڕايەڵی و ملكەچی.جاكەسی ديندار لەناخەوە پێويستی بەخۆشەويستی و ملكەچی يە وەك پەرستن.بەپێچەوانەی دينداری ڕواڵەتی كە هەر چەندە گوێڕايەڵی و كەساسی پێوە دیارە. بەلآم مەرج نی يە

[1] -ئەم فەرموودەيە(صحيح) ە ،(مسلم ٦/٣٠-٣١- نوری) گێراويەتيەوە.

خۆشەویستی لەگەڵ دا بێت.هەر بۆیە خوای گەورە بەڕۆژی قیامەت دەڵێت (یوم الدین) واتە لەو ڕۆژەدا خەڵکی لەسەر بنەمای کردەوەکانی نا چار دەکرێن و پاداشتی کردەوەکانیان دەدرێنەوە. هەر بۆیە بە (یوم الدین) دەوترێت: ڕۆژی سزاو پاداشت. وە خوای گەورە دەفەرمێت (فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ...الواقعة:٨٦) واتە: جا ئەگەر ئێوە سزاو پاداشت نەدرێنەوەوەناچارو کەساس نەکرێن بۆ چی هەوڵنادەن ئەو ڕوحە بگێڕێتەوە. واتای ئەم ئایەتە پیرۆزە بەم چەشنەیە: دیارە بێ باوەڕان و گومڕایان بڕوایان بەخوایەکی بەهێز و توانا نی یە کەدەیان مرێنێت و زیندوویان دەکاتەوە و سزاو پاداشتیان دەداتەوە لە سەر کارو کردەوەکانیان.جا ئەگەر ئەمە بیرو باوەڕیانە دەی بتوانن هەوڵ ئەوە بدەن مردن و مەرگ لە خۆیان دووربخەنەوە و نەمرن یاخود دەبێت ملکەچ بکەن و دانبنێن بە خوادا کەناچاریان دەکات و زیندویان دەکاتەوە.

(ئاین) دوو جۆرە:

١- فەرمایشتی"امری":

٢-خەلاتی"جزائی":

وە هەردوو جۆرەکەی بەتەنها بۆ خودایە.وەبنەمای هەردوو جۆرەکەشی بریتی یە لە خۆشەویستی لەلایەن هەر یاساو بڕیارێکی خودایی کە فەرمانی پێ کردووین. ئەوا لەلای خوای گەورە خۆشەویست و پەسەندە.وەهەر کارێکی ناساغ و قەدەغەت کردبێت. واتی لای خوای گەورە ناپەسەندە و پێچەوانەی پەسەندکراو خۆشەویستیەکانێنتی.وەکاتێ خوای گەورە دینداری لە کەسێك پەسەنددەکات کەلە سەر بنەمای خۆشەویستی و پەسەندێتی دامەزرابێت.ئەوەتا پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەفەرمێت. (ذاق طعم الایمان من

رضى بالله رب و بالاسلام دينا وبمحمد صلى الله عليه وسلم رسولا[1]) واته: هەر كەسێك ڕازى بێت بەوەى لە (الله) پەروەردگارى بێت وئيسلام ئاين بەرنامەى بێت،وەپێغەمبەر (ﷺ) پێشەواو ڕابەرى بێت.ئەوا شيرينى باوەڕ دەچێژێت.

كەواتە ئەم ئاينە بەندە بەخۆشەويستى يەوە،وە دامەزراوە لە سەر بناغەى خۆشەويستى وەلەسەر خۆشەويستى ڕەوانە كراوە.

وە هەروەها ئاينى خەلاتيش (جزائى):- پێكدێت لەسەر خەلات كردنى بەندەكان لەسەر كردەوەكانيان. باش بەباشە،وەخراپە بەخراپە.وەهەردوو كارەكە لاى خواى گەورە پەسەندو خۆشەويستن. كە (دادپەروەرى و بەخشينى خودا) بەر جەستە دەكەن. كە هەردووكيان دووسيفەت و ئاكارى جوانى خودان. وەخودا خۆشى دەوێت وەئەوكەسانەشى خۆش دەوێت كەخۆشى دەوێن.

جا هەردوو جۆرەكەى ئاين شارێگاى ڕاستى (صراط المستقيم) پێك دەهێنن كەخوداى گەورە لەسەرى كارو فەرمان پاداشت و سزا ئەنجام دەدات.كەلەسەر زارى (هود) ى پێغەمبەرەوە (س.خ) دەفەرمێت: (إِنِّي أُشْهِدُ اللّهِ وَاشْهَدُواْ أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لاَ تُنظِرُونِ* إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ: هود-٥٤-٥٦) واته (من خودا دەكەم بەشايەت،وەئێوەش شايەت بن كەمن بەريم لەهاوبەش وهاوەڵ پەيداكرنى ئێوە بۆ خواى گەورە جا بەخۆتان خواكانتانەوە پيلانم دژبكەن و مۆڵەتيشم مەدەن.من بێ باكم،چونكە من پشتم بەخوداى گەورەى خۆم و ئێوە بەستوە.كەهيچ گيان لەبەرێكيش نى يە جڵەوى بەدەستى خوداى گەورە نەبێت وە بەدڵنياييەوە خواى گەورە

---

[1] - ئەم فەرموودەيە (صحيح)ە،و پێشتر باسمان كردووە.

لەسەر شارێگای ڕاستی یە) .بەڵێ کاتێ (هود) دڵنابوو لەوەی کە خوای گەورە لەسەر شارێگای ڕستی یە لە هەموو فەرمان و کارو بارو بڕیار و سزاو خەلات و بەخشین و تۆڵە و بەلا و هیدایەت و سۆزو دادپەروەرێتیدا.

وەهەموو شتێك و بڕیارێك لەشوێنی شیاوی و بەجێی خۆیدا دەدات.هەر بۆیە بەدەنگێکی زووڵاڵ و لەپێش چاو و کوری سەرجەم دەم سپیانی هۆزەکەی هاواری کردو ووتی: (إِنِّي أُشْهِدُ اللّهِ وَاشْهَدُواْ أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لاَ تُنظِرُونِ* إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ.... هود: ٥٤-٥٦)

پاشان ئاماژە بەوە دەکات کەدەسەلاتی خوای گەورە بەسەر هەموو شتێك زاڵە و هەموو بەشێك لەم بوونەوەرە ناچار و ملکەچی دەکات. (مامن مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ) واتە: ئەگەر جڵەوی هەمووی گیان لە بەرێك و زیندەوەرێك بەدەستی خوای گەورە بێت ئیتر بۆچی من لە هەڕەشەو پلانی ئێوە بترسم کە ئێوە خۆشیشتان هیچتان بەدەست نیە.

دواتریش ئەوە روون دەکاتەوە کەخوای گەورە لەسەر شارێگای حەق و ڕاستی و دادپەروەری فەرمان دەکات لەوپەری لوتکەی دانای و بەزەیدا بڕیار دەدات.هەربۆیە پێغەمبەر (د.خ) لەفەرموو دەیەکدا دەفەرمێت: (ما اصاب عبدا قط هم ولاحزن فقال:اللهم اني عبدك ابن عبدك،ابن امتك،ماض في حكمك،عدل في قضاؤك أسألك اللهم بكل اسم هولك،سميت به نفسك او نزلته في كتابك اوعلمته أحدا من خلقك او استاثرت في علم الغيب عندك ان تجعل القران العظيم ربيع قلبي ونور صدرى و جلاء حزنى و ذهاب همى وغمي الا اذهب الله همه وغمه وابدل مكانه فرجا قالوا:يارسول الله: الانتعلمهنا، قال:بلى ينبعي عن سمعهن ان يتعلمنهن) [1] واتە: (هەر کەسێ توشی خەم و

---

[1] ئەم فەموودەیە (صحيح) ە امد (١.١٩١.٣٩١.١ ، ٤٥٢) گێڕاینەوە.

پەژارە بوو ئەوا بڵێت: پەروەردگار:من بەندەو وەچەی دوو بەندەی تۆم سەراپای ژینم بەدەستی تۆیە فەرماندەری تۆم داهاتووم بەدەستی تۆیە بڕیارەکانت لەلوتکەی دادپەروەریدا بۆم،وەدەپاڕێمەوە بە هەموو ناوە جوانەکان کەلەخۆت ناوە یان لە تێنوسی مەزندا ئامەژەت پێداوە یان فێری یەکێك لە بەندەکانت کردوە یاخود لەجیانی پەنهاونهێنی دا هەڵت گرتووەلای خۆت. داوا کارم لە قورئانی مەزن بگێڕە بەنووروو پاکی سینەم،ڕەوێنەری خەم و پەژارەکانم جا هەر کات بەندە ئەم نزایەی کرد خوای گەورە ناخۆشیەکانی دەڕەوێنێتەوە خۆشی دێتە ئاراوە) جا هاوەڵانی پێغەمبەر (د.خ) وتیان ئایە پێغەمبەر (د.خ) خودا فێری نەبین؟پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (پێویستە هەرکەسێك گوێبیستی بێ فێری و بڵێت) ئەمە پوختەی فەرمان و داوو بڕیاری خوای مەزن.

کۆتایی وەڵام

لێرەدا دێینە سەر بابەبەتێکی تایبەت لەکۆتای وەڵامی ئەو کەسانەی توشی داوی عەشق و خراپەکانی بوونە.کەڕاستەو خۆ کاریگەری دەکاتە سەر دڵ و لاوازی دەکات پاشان ڕەنگدانەوەی دەبێت لە (مەبەست و وتەو کردارەکاندا) کەسەر ئەنجام درز دەکاتە کۆشکی یەکتاپەرستی.

خوای گەورە باس لەم نەخۆشیە دەکات کە مەبەستی دوو پێڕە لە خەڵکی کەبریتین لە: (نێر بازان لەپیاوان) وە (نێربازان لەئافرەتان) کەحەزیان لەپیاوانە.بۆ نموونە:خوای گەورە باسی ڕوداوی ژنی (عزیز و پادشای) وڵاتی میسر دەکات کەچۆن شەیداو عاشقی (یوسف) ی پێغەمبەر بووە و چی بەسەر هێناوە لەو پێناوە دا خۆگری ئارامی و لەخوا ترسی (یوسف-س.خ) لەم تاقی کردنەوە گەورەیەدا کەشێوازی زۆر دەگمەنە کەسەرجەم هۆکارەکانی ئەنجام دانی ئەوکارە چەپەڵە سازو لەبار بووە.لەچەند ڕوویەکەوە:

١. بوونی ئەو حەزو ئارەزووەی کە خوادا لەدڵی پیاواند چاندوویەتی بەرامبەر بەئافرەتان (وە ئافرەتیش بەرامبەر بە پیاو) بگرە لەحەزی تینوویۆ ئاو زیاتر ئەمەش شتێکی دروستە زۆر باشە گەربێتوو بەحەلاڵی و دروستی جێ بەجێ بکرێت.هەروەکو لەکتێبی (الزهد) ی (امام احمد) دا هاتووە فەرموویەتی (یوسف بن العطیة) کەگوێی لە (انس) بووە ووتویەتی کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (حبب الی من دیناکم النساء الطیب،اصبر علی الطعام والشراب ولااصبر عنهن) [١] واتە: (لە دونیاکەتاندا ئافرەت و بۆنی خۆشم لاخۆشەویست کراوە وەمن ئارام گرم لەسەر خواردن خواردنەوە بەڵام ئارام گر نیم لە ئافرەتاندا) .

٢. (یوسف) ی پێغەمبەر لە لوتکەی لاوێتیدا بووە بێگومان لەو تەمەنەدا حەزو ئارەزوی سێکسی لەو پەڕی بەهێزی دایە.

٣. هەروەها (یوسف) ی پێغەمبەر ڕەبەن بووە واتە خێزاندار نەبووە تاوەکو لەڕێگە شەرعیەوە ئارەزوی سێکسی دابمرکێنێتەوە.

٤. : (یوسف) دەربەدەری وولآتانی غەریب بووە دوور بوە لە هۆزو گەل و شاری خۆیەوە کە ئەمەیان هۆکارێکی تری بەهێزە کەڕێگەی کەمترە بۆ ئەنجام دانی کاری سێکسی و کەسیش نایناسێت و مەترسیەکانی کەمترە.

٥. : هەروەها ئەو ئافرەتە خاوەنی شۆخ و شەنگی و جوانیەکی بێ سنور بووە لە هەمان کاتدا خاوەن دەسەلآت و پلەو پایەکی زۆر بووە کەلەلوتکەی دەسەلآت و خانمی یەکەمی وولآت بووە کە ئەمە دوو هۆکارە گەورەترین پاڵنەرن بۆ جێبەجێکردنی ئەو کارە ناشرینە.

٦. لەهەمووی گرنگتر ئەوەبوو کە ئافرە تەکە خۆی پەخەی بە (یوسف-س.خ) ی پێغەمبەر گرتووەو خۆی بەتەواوی ئارەزوی خۆی بێ زۆر لێکردن.

---

[١] ئەم فەموودەیە پێشتر باسمان کردووە.

زۆرێك هەن لەخەڵكی،كاتێ ئافرەت ڕێگری دەكات و خۆی نادات بەدەستەوە بۆ كاری سێكسی چیتر ئەو پیاوە ئەو حەزەی نامێنێت.جاسروشت و حەزەكانی مرۆڤ جیاوازن، هەبە بەڕێگری ئافرەتان لەخۆدانە بەدەستەوەیان.زیاتر دەجۆشێنێت و حەزی زیاد دەكات بۆ ئەنجام دانی كاری سێكسی.وەهەیشە بەپێچەوانەوە كەڕێگری كرا چی تر حەزی بەو كارە نامێنێت.

٧. ئافرەتەكە داواكاری كاری سێكسی كرد.وەجەختی لەسەری كردەوە هەوڵی بۆدا.كە (یوسف) ڕێگری كرد تاوای لێهات ڕاوی نا و پەلاماری دا.كەچی (یوسف) هەڵدەهات و ڕای دەكرد لە دەستی.

٨. ئەم ڕوداوە لەماڵ و كۆشكی ئافرەتەكەدا بووە.لەژێر فشارو دەسەڵاتی خانمی یەكەمی وولاتدا بووە.كەهیچ كەس نەیدەتوانی لەفەرمانی دەربچێت.لێرەدا دوو هۆكاری گرنگ كۆبوونەتەوە لەسەر (یوسف–س.خ) هۆكاری (ترس و حەز) .

٩. ئافرەتەكە هۆكاری ئەم پلانەی سازدابوو بەداخستنی دەرگاو پەنجەرە كەلەژووری نوستنی خۆیدایە.و دوور لە چاودێریدایە.

١٠. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا كە ئافرەتەكە خانمی وولاتە (یوسف–س.خ) تەنها بەندەیەك و خزمەت كارێكی سادەیە و لەژێر دەسەڵات و بڕیاری ئەو ئافرەتەدایە.لەهەرجێگەو شوێنێك دا لەگەڵی دەربكەوێت جێگەی گومان و توانج و چاودێری نی یە.واتە زۆربەی كات (یوسف–س.خ) لەگەڵ ئەو ئافرەتەدا بووە وەك خزمەت كارێك.وەك دەڵێن:لەئافرەتێكی خانەوادەی عەرەبیان پرسیووە چی وات لێ كردیت كەزینا ئەنجام بدەیت؟لەوەلامدا ووتی:نزیكی پیاوان لێمەوە،وەمانەوەم زۆربەی كات بەتەنهای.

١١. ئەو ئافرەتە هەر تەنها بەوەنەوەستا،بەڵکو هانای بۆ چەندین خانمی تری کۆشك برد و لەخێزانی دەسەلآت دارانی کۆشك،تاهاوکاری بکەنو (یوسف-س.خ) لەخشتە بەرن بەبەکارهێنانی نازو فێڵ و حەزو...هتد.بەلآم لەبەرامبەر (یوسف-س.خ) هانای بۆ خوای گەورە برد لە پلانی ئەوان (وَإِلاَّ تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ...یوسف: ٣٣) واتە: خودایە فریاد ڕەسم نەکەیت و دەربازم نەکەیت لەفێڵ و مەکریان ئەوا توش دەبم و دەچمە ڕیزی نەفامانەوە.

١٢. دواتر کەئافرەتەکە زانی بەوروژاندنی حەزو ئارەزوو خۆڕووت کردنەوە و پەلاماردانی بێ سودە وەبێ ئاکامە.دەستی دایە هەڕەشەکردن بەبەندکردنی وبەئەشکەنجەدانی. کەلێرەدا (ترس لەبەند کردن و ئەشکەنجە،حەزو ئارەزوش لەو لاوە بوەستێت) هەر هەمووی فشاربوو بۆسەر (یوسف-س.خ) .

١٣. ئەو ئافرەتە لەتەواوی سەر کەشی و بێ هودەیی و بێ منەتیەوە.بەم کارە هەڵ دەستاو باکی لەکەس نەبوو چونکە بێغرەتی باڵی کێشا بوو بەسەر وولآتدا.بەتایبەتی کار بەدەستان.هەر بۆیە پیاوی یەکەمی وولآت لەگەڵ ڕاوێژکارێکی دا دێنە سەر ئەم دیمەنە بێ ئابروی یە.جگە لەووشەی (اعرض عن هذا) واتە (یوسف پشت لەکار بکەوفەرامۆشی بکە) .

چی تری نەوت دڵنیاش بوو کەئەمەپیلانی خێزانەکەیەتی،کەچی ڕوو دەکاتە خێزانەکەیی و دەڵێت: (يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَـذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ....یوسف:٢٩) واتە: (تۆش داوای لێخۆش بوون بکە بۆ هەڵەکەت چونکە بەڕاستی تۆ لە هەڵەکارو تاوانبارانیت) .

جاغیرەتی پیاو زۆر ڕێگری تەواوە لەوەی ئافرەتەکەی جڵەو شل نەکات بۆ کاری زینا...کەچی لێرەدابەدی نەکرا؟لەگەڵ بوونی ئەم هەموو هۆکارو فشارانەی سەر (یوسف-س.خ) ی پێغەمبەر هێشتا ڕەزامەندی و خۆشەویستی

خـوای لەدڵـدا لەهـەموو شـتێکی تـر بـەلاوە گرنگترە.هـەر بۆیـە بەندیخانـەو ئەشکەنجەی پێ باشترە لەوەی پشت لەخۆشەویست خودا بکات و توشی داوی زیناکـاری ببێت. (قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ:٣٣یوسـف) هـەروەها (یوسـف–س.خ) دەیزانـی کەتـەنها وەك سروشـتی خـۆی ناتوانێـت ڕزگاریَ ببێت هەر بۆیە هانای بۆ خودای گەورە هێنا تا دەربازی بـێ لـەپێڕی نـەفامان و گەوجـەکان ئـەم ڕووداوە پەنـدو ئامۆژگـاری زۆر لـەخۆ دەگرێـت کەسودی زۆرە بۆ کەسانی هۆشیار.

عەشقی نێربازی

پێڕی دووەم:کەخوای گەورە باسی (عەشق) یان دەکات بریتـی یـە لـە (نێـر بازی) جا لەسیاقی ئایەتەکاندا ئەو تامەزرۆی و پەرۆشیەی هۆزەکەی (لـوگ) هەیان بووە بـۆ ئـەنجام دانـی ئـەم کـارە.بەڵگـەی عەشـق بوونیـان بـەم کـارە چەپەڵە (نێر باز) ی.ئەوەتا خوای گەورە باسی دەکات و دەفـەرمێت (وَجَاء أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ * قَالَ إِنَّ هَؤُلاء ضَيْفِي فَلاَ تَفْضَحُونِ * وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلاَ تُخْزُونِ * قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ * قَالَ هَؤُلاء بَنَاتِي إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ * لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ...الحجر:٦٧–٧٢) واتە: ئەوساتە خەڵکی بێڕەوشتی ئـەو شـارە بـە میوانـە بـەڕێزەکانیان زانـی و بەوپـەڕی شـەیدای و تامەزرۆیی یەوە مژدەی مژدەی نارەواییان بەیەکتر دەدا*پێغەمبەر لوگ پێـی ووتن ئەوانە میوانی بەڕێزی منن شەرمەزارم مەکەن و ئابرووم مەبەن لـە خـوا بترسن و شەرم کەن و ڕیسوام نەکەن.

شەڕواڵ پیسەکان ووتیان:ئایە ڕێگری ئەوەمان لێ نەکردیت بـەرگری لەکـەس نەکەیت؟!لوط پێغەمبەر پێی ووتن:ئەمانە کچی منن وەرن با حـەلاڵی لێتـانی

مارەکەم و ئارەزووی خۆتان بەدروستی بەجێ بگەیەنن وە دەست بەرداری ئەم بێ ڕەوشتی یەبن ئەگەر ئامادەن.

سوێند بێ ئەی پێغەمبەر ئەوانەی لەسەر خۆشی خۆیاندا سەرگەردان بوونەو دەتلێنەوە) .ئەم پێڕە شەیدای و عەشقی چ بەدرەوشتیەك ببوون.جابەڕاستی ئەمە دەردێکی یەکجار کوشندەو شەرمەزاریە.کەچارەسەرکردنی دژوارە و لەهەرکۆمەڵگایەکدا سەر هەڵبدات و تەشەنەبکات زەنگی تیاچوونی و هەڵوەشەندنەوەیەتی.ئەم بەدرەوشتیە بەهەردوو جۆرەکەیەوە حەزی ئافرەتان بێت بۆ پیاوان چ حەزی پیاوان بێت بۆنێر بازی. وەدەربازبوونیان لەخەشم و قاری خودا زەحمەتە. چونکە لەچەندین لاوە ترازاون لەلایەکەوە پەیوەست بون و خۆشەویستی یان بۆ ئەم کارەدەیانگەیەنێتە ئاستی هاوەڵ و (نید) بڕیار دان بۆ خوای گەورە کەبەندازەی خودا زیاتر خۆشیانت دەوێت.ئەمەش یەکێکە لەهەرە پڕ مەترسیەکانی ئەم عیشقە.کەتەنها بەتەوبەیەکی گەورەی یەك لاکەرەوە لەو تاوانە ببورێت. (وەڕەزامەندی وماف و حەق خودا پێشێل دەکەن لەپێناو بەدەست هێنانی ڕەزامەندی عاشقەکەیان) جانەگەر وەك هەڵسەنگاندنێك حاڵی زۆربەی عاشقەکان لێبدەینەوە بەبەراود کردن لەنێوان باوەڕەو عەشقەکەیاندادەبینیت ئەوەندە هەوڵ و کۆشش بۆ عەشقەکەی دەدات بۆخوا نایدات ئەو ساتانەی کە بەدیداری عاشقەکەی دەگات زۆر لای بەرێزترو پیرۆزترە لەبەجێ گەیاندنی فەرمانەکانی خوای گەورە.هێندە لەبیریاندایە نیو ئەوەندە خودایان لەبیر نی یە...هتد.تەنانەت کاریگەری کردۆتەئاستێك کەهەندێ لەو گومڕایانە ناوویادی عاشقەکەیان زۆر لاپیرۆزترە لەناوویادی خوای گەورە.وەك ئەم شاعیرە گومڕایە دەڵێت:

یترسفن من فمی رشفات   هن احلی فیەمن التوحید

واتە:ئەو پرشانەی لەدەمیان دەپرژێتەناو دەمی

من لام شیرینترە لەشیرینی یەکتا پەرستی.[1]

جا بێگومان ئەم جۆرە عیشقە-لەگەورەترین جۆرەکانی هاوبەشی بڕیاردانە بۆخوای گەورەو تاك و تەنها. تەنانەت هەیانە دەڵێت.چیتر شوێنێك نەماوە لەدڵمدا جێگەی خۆشەویستی کەسی تری تیا ببێتەوە جگە لە عاشقەکەم ! بەم چەشنە تەواوی ملکەچی و گوێڕایەڵی و خۆشەویستی بۆ ئەم عەشقەی دەردەبڕێت کەئەمە واتای پەرستنە.لێرەدا جیاکاریەك هەیە لەنێوان ئەنجام دانی تاوانی داوێن پیسی "زینا" وەلەنێوان ئەم جۆرە عیشقەی باسمان کرد.چونکەئەنجامدەری ئەم تاوانە سزای تایبەتی خۆی هەیە و تاوانێکی گەورەیە.جودایە لەکەسێك توشی ئەم عیشقە هاوبەشە بووە.تەنانەت هەندێ لەخواناسەکان دەڵێن: توشی زینا بم لام باشترە وەك شەیدای ئەو جۆرە عیشقەبم ببمە بەندەی بەندەکان...هتد.[2]

چارەسەری نێربازی

چارەسەری ئەم دەردە کوشندەیە.لەوەدایە کەپێویستە پێشەکی ئەو کەسە بزانێت کەئەم دەردە دژوارو پێچەوانەی یەتکتاپەرستی یە.وەلەئەنجامی بێ ئاگای و گێل و گەوجیدا توشی هاتوە. و دڵ و دەرونی داگیر کردوە. هەربۆیە ئەم مەبەستە پێویستە لەپێشدا خۆی گۆش بکات بەبیرو باوەڕی یەکتا پەرستی و خوا ناسین، وەزیندوکردنەوەی خەسڵەتەکانی جوامێری ومەردایەتی و پیاوەتی و مرۆڤ دۆستی لەخودی ئەو کەسەدا وەژیرو عەقڵ شوێنی

---

[1] - خاوەنی ئەم شیعرە(المحسنی)یە. هەرچەندە ئەوتریت مەبەستی لەبڕگەی (التوحید)لەم شیعرەداجۆرێکە لەشیرنی خورما.

[2] - نموونەو هاوشێوەی ئەم شیعرانە لەئەدەبیاتی کوردیدا هەیە وەکو:

١. دلدارو جوان پەرستم   کەیل و خومارو مەستم

٢. ئارێنەی جوانی یارە   بیروباوەڕو هەستم   " وەرگێڕ"

ئارەزوەکانی بگرێتەوە باشتر پێویستەدڵ و دەرونی پاك و بێگەرد بكات تەنها دڵسۆزی و ئەمەكداری بۆ خوا هەبێت.

ئەم دڵسۆزیەی کەخوا چارەسەری ئەم کارە لەقورئاندا ئامـاژەی پـێ دەکـات کەدەفەرمێت (كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاء إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ: یوسف٢٤) جارزۆر گرنگە کەسی ژیرو هۆشیار ڕاستیەك هەیە بیزانێت ئەویش ئەوەیە:عەقڵ و ژیری و شەرعی خودا، جەخت لەسەر تـەواوی بەدەستهێنانی تـــەواوی بەرژەوەندیـــەکان دەکەنـــەوە،وەرێگری لەتوشـــبوونی تـــەواوی زەرەرمەندیەکان دەکەنەوە.

جاهەرکاتێ کارێك ڕووبەڕوی ژیرو عەقڵ بوویەوە کەلەیەك کاتدا بەرژەوەندی و زەرەرمەندیشی تێدابێت ئەوا دوو کار دەکەوێتە ئەستۆیان (کارێکی زانست و تیۆری،وەکارێکی پراکتیزە) ی.

یەکەم:کارێکی زانستی و تیۆری:کەبریتی یە لە دەست نیشـانکردن و دیـاری کردنی باڵاترین و زۆرترین و کارگەرترین یان لە (بەرژەوەندی و زەرەرمەندی) واتە:کامیان لەم کارەدا باڵایەو زۆرە.

دووەم:کارێکی کرداری پراکتیزەی (عملی) :کە ئەویش لـەپاش زانینـی ڕێـژەو ڕاوەی بەرژەوەنـدی و زەرەرمەنـدی لەوکارەدا.ئەوسـاتە پێویسـتە ئـەوەیان هەڵبژێرێت کەباشترینەو سودمەند ترینە بۆمان.

خراپەکانی ئەم جۆرە عیشقە

لای هەمووان ڕوون ئاشکرایە کەتوش بوون بەم دەردە کوشندەیە و پەیوەست بوون بەو جۆرە عیشقانەوە مایەی لەدەست دانی بەرژەوەندیە تایبەت و گشتی یەکانی ئەو کەسەیە. چ بەرژەوەندی دونیا و چ بەرژەوەندی ئاینی بێـت،بگرە دەبێتە مایەی چەرمەسەری و هیلاك بوونی لەژیاندا لەچەند ڕووەکەوە:

١- سەرقاڵ بوون بەخۆشەویستنی دروستکراوەکان و پشت گوێ خستنی خوای گەورە:

لەیەك دڵدا خۆشەویستی خوداو دروستکراوەکانی لەیەك ئاستدا نابێت بەڵکو پێویستە یەکێکیان ئەوی تریان کزولاوازو سست بکات.

٢- بەو هۆیەوە توشی سزاو ئازار دەبێت:

جاهەرکەسێك جگە لەخودا شتێك یان کەسێك بەئەندازەی خودا خۆش وویست، ئەوا خوای گەورە هەربەو شتە ئازارو چەرمەسەری و سزای توش دەکات. بەبیر لێ کردنەوە، بەدەست نەخستنی، بەلەدەست دانی، بەتیاچونی...هتد. بێگومان ئازاری دڵی عاشق لەهەموو ئازارەکان کوشندەترە.

٣- دڵ و دەروونی دەبێتە کۆیلەی کەسانی تر:

بەهۆی سەرخۆشی بوون و مەست بونی بەو عیشقە وە ئاگاداری نی یە کەتوشی چە هاتووە،دڵی بەدەست کەسانی ترەوەیە وەك منداڵ یاری پێ دەکرێت و دیل و کۆیلەی دەستی کەسانی ترە.

٤- بەپێچەوانەی بەرژەوەندیەکانیەوە کاردەکات:

واتە هەنگاو بەپێچەوانەی بەرژەوەندی یەوە دەنێت،بەرژەوەندی ئاینی:هەمیشە دڵ و دەرونی سەرقاڵی غەیری خودایە خوداش لەبیری دەکات. بەرژەوەندیە دونیاییەکان:کێ هەیە لەم ڕاستەیە بێ ئاگا بێت کەی عاشقەکان ماڵ و حاڵ و ژیانیان دەکەنەقوربانی لەوپێناوەدا.

٥-بەڵاو ئاشوبی دونیاو قیامەت ڕوویا تێ دەکات:

هەرکاتێ دڵ شەیدای غەیری خودا بوو ئەوا شەیتان دەبێتە دۆست و یاوەری لەم ساتانەشدا دەبێ حاڵی مێگەلە مەڕ چۆن بێت کەگەلەگورگ شوانیان بێت؟!

٦-دڵ ودەرون بیرو هۆش دەشێوێنێت:

کاتێ دڵ و دەروون گیرۆدەی ئەم دەردە بوو چی تر تەشەنەدەکات و بیرو هۆشیش دەگرێتەوە و هەمیشە دڵە ڕاوکێ و خەمۆکی و مەستی دەبێتە میوانی هەمیشەی ئەو کەسە،بەرەو شێتی هەنگاو دەنێت...نموونەش لەم بابەتە لەگەلاندا زۆرە.

٧-پێوەرو هەستەکان دەشێوێنێت:

هەرکاتێ دڵ و دەروون بەم دەردەوە تلایەوە،چیتر پێوەرو هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەکانی ئەو کەسە دەشێوێنێت. هەریەکە لەدەزگاکانی بینین و بیستن و لێکدانەوە کاری تەواوی خۆیان لەدەست دەدەن بەوەی شتی ناشرین بەجوان دەبینن وەبەپێچەوانەوە جاری واهەیە جوانی کەسێك لەلای ئەم بێ عەیب و کەم و کوڕی یەبێ وێنەیە،واتە ئەوەی چاو بینی کەسێکی ئاسایی درکی پێ دەکات،ئەم درکی پێناکات.چونکە ئاوێتە بووە (تواوەتەوە لەونێوەندەدا) بەڵام کەسێکی تر لەدەرەوە و ناوەوە ژیابێت باشتر کەم و کورتی و ڕاستی و دروستی شتەکان دەزانێت لە (مسند) دا فەرمودەیەك دەدرێتە پاڵ پێغەمبەر (ﷺ) بە (مرفوعا) (حبك الشيء يعمي ويصم) [1] واتە: (خۆشویستن بۆشتێ لەئاستی کەم و کوڕیەکانی کەڕو کوێرت دەکات) . هەر لەم ڕووانگەیەوە-ئەو هاوەڵانەی پێغەمبەر (ﷺ) کەپێشتر لەنەفامی دا ژیابوون وەدواتر هاتنە ناو ئاینی ئیسلامەوە باشتر و وریاترو لێهاتوو تربوون، لەوانەی کەتەنها لەسەردەمی ئیسلامدا ژیان و نەفامیان نەبینیوە. (عمر بن الخطاب) دەڵێت: (کۆلەکەی ئیسلام پارچە پارچەدەبێت-کاتێ کەسانێ سەر هەڵ بدەن کەتەنها ئیسلام بناسن نەفامی و نەزانیان نەدیبێت) .

[1]- ئەم فەرموودەیە (ضعيف الاسناد)ە، (احمد -٦-٤٥٠)وە ابو داود(١٥٣٠) بڕوانە (السلسلة الضعيفة -١٨٦٨)

وەدەگێڕنەوە لاوێکی زۆر لاوازی نەخۆش دەهێننە خزمەت (عبداللەبن عباس) لە (عرفە) ئەویش دەپرسێت:دەردی ئەم لاوە چی یە؟ئەوانیش دەڵێن توشی داوی عیشق بووە بۆیە بەم دەردەچووە (عبدالله) ش لەو ڕۆژەدا هەر هاوار دەکات و پەنابە بەخودا دەگرێت لەهەموو جۆرەکانی عیشق.

٨- عیشق- زیادە ڕۆیکردنە لە خۆشەویستیدا:

پێشتر لەسەر ئەم بابەتە دواین کەزیادە ڕۆی کردن لەخۆشەویستیدا،دەبێتە مایەی داگیر کردنی دڵ و دەروون وە مەبەست کردنی بیرو هۆش، لەکار خستنی دەزگاکان بێ هێز کردنی توانای جەستە،سەر قاڵ بوون و سەرکەش بوون لەدونیای خەیاڵ و ئەندێشەدا.ئەو کەسە لە مرۆڤێکی ئاساییەوە دەگۆڕێت بۆ کەسێکی نامۆ...

عیشقیش بنەماکانی سادەو ساکارە لەسەرەتادا.وە دواتر لەناوەندیدا توشی سەرقاڵی مەستی دەبێت پاشان سەرئەنجامی شێتی و تیاچوون دەبێت کە بەم پێیە ستەم لەخودی خۆیی و بەرامبەر و چواردەوریشی دەکات.

ڕێگری کردن لە عیشق

عاشقی ڕاستە قینەبەسێ قۆناغی سەرەکیدا تێ دەپەڕێت:

(قۆناغی سەرەتای،ناوەندی،کۆتایی)

(قۆناغی سەرەتایی) : هەرکاتێ مرۆڤ هەستی کرد لە سەرەتای تووش بوونێتی بەداوی عیشق. وەبەتایبەت کاتێ بۆی دەرکەوت کەگەیشتنی بەدۆست و یارە کەی لەڕێگەی شەرع و یاساو عورفەوە. زۆر دژوارەو ئەستەمە. پێویستە زۆر بەوریایی ڕێگری بکات لەم عیشقە بێ ئەنجامە و خۆی دەربازبێکات لەلافاوی ئەم دەریا بێ ئاکامە. هەروەها پێویستە بە هیچ شێوەیەك ناوی یارو دۆستەی نەدرکێنێ و پارێزگاری لە ئابرۆو کەسایەتی بکات. چونکە بازاڕی قسە هێنان و داستان دروست کردن ئابروشکاندنی

عاشقان زۆر گەرمەو بەجۆشە. بەتەنها گومانێك،وتەیەك تەماشایەك ئیتر ناویان دەزڕێنێنن وفیتنەو ئاشوب دروست دەکەن ، مەگەر خودا بزانێت چەندە قوربانی لێ دەکەوێتەوە. خۆ ئەگەر کەسی عاشق دەستی هەبێت لە ناو زڕاندنی ئەو کچەدا. ئەوە دوو تاوانی گەورە ئەنجام دەدات تاوانی هاوبەشی،وەتاوانی ستەم کردن لەوکچە.

خەڵکی بەبێ پەروا بەبێ بەڵگە هەر لەخۆوە بوختان و قسە بۆ خەڵکی لەم بارەیەوەهەڵدەبەستن، تەنانەت بێ شەرمانە تانەیان دا لەخانەوادەی پێغەمبەر (د.خ) لەڕووداوی (عایشە) و (صفوان) دا کەخوای گەورە لەسەروی حەوت ئاسمانەوە پاکی و بێ گەردیانی سەلماند.ئایە دەبێ دوای پێغەمبەر (ﷺ) کێ لەم حاڵەتە پارێزراو بێت؟!باشتر وایە-کەسی عاشق هەر لەسەرەتاوەخۆی بپارێزێت ونەبێتەنێچری ئەم گورگ و ڕێوییانە. بەتایبەتی کاتێ کە زانی ئەم کارە سەر ئەنجامی نابێت وە هەرکەسێکیش هاوکاریان بکات لەم نێوەندەدابەتایبەتی ئەو کەسە سور بزانێت کە ئەم عیشقە دوورە سەر ئەنجامی باش نابێت وە بەیەك گەیشتنیان لەژێر سایەی شەریعەتدا دژوارە. ئەوا تاوانبار دەبێت گەر کۆمەکیان بکات هاوشێوەی ئەو کەسە یە هاوکاری گەیاندنی بەرتیل خۆر وبەرتیل دەر دەکات. کەپێغەمبەر (ﷺ) نەفرەتی لە هەر کەسێکیان کردووە.وە هەندێ جار ئەم عیشقە هەنگاوی پڕ مەترسی دەنێت کاتێ کە کەسێك عەشقی ئافرەتێکی خێزاندار دەبێت کەمێردی هەیە.وە هەرکەسێك هاوکاریان بکات ئەوا لە گەورەترین تاوانەکان ئەنجام دەدات بگرە کوشتنی ئەو کەسە زۆر ئاسانترە لەو جۆرە ناپاکی کردنە لێی.کە ئەمەیان بەتەوبەکردنیش پاك نابێتەوە چونکە مافی مرۆڤی تری تێدایە.هەروەکو پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت (لەقیامەتدا لەچاکەو باشەی دەبات لەتۆڵەدا) .

(خذ من حسنانة ماشئت) [1] وەدواتر پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت (مما ظنكم) [2]ئایە پێتان وایە هیچی بۆ دەهێڵێتەوە؟! جا ئەگەر ئەو ستمەت لێکراوە خزم بێت یان دراوسێ...؟!کەچەندین فەرموودەیە هەیە باس لە قەدەغەکردنی بەهەشت دەکات لەکەسانێك دراوسێکەی لەشەڕی پارێزراونە بێت.

پوختەی مەبەست:

هاوکاری کردن لەم بوارەدا هاوکاریکردنە لە سەر شەڕو دوژمنایەتی و تاوانکاری (ولاتعاونوا علی الاپم والعدوان) زۆرێك بەهۆی عیشقی ئافرەتێکەوە توشی سەر گەردانی و پاشگەز بوونەوە هاتوە لەئاینی ئیسلام وەك ئەو رووداوەی (عبدالحق) لەکتێبی (العاقبە) دا هێناویێتی کەبانگ بێژێك لەکاتی بانگدا لەسەربانی مزگەوتەکە چاوی بەکچێکی شۆخ وشەنگی گاور دەبێت و خۆی ناگرێت و رووی تێ دەکات بیخوازێت ئەویش دەڵێت من گاورم کاتێ شوت پێ دەکەم بێیتەسەر ئاینی مەسیحی. ئەویش رازی دەبێت و پاشگەز دەبێتەوە لەئیسلام بەلاّم پێش ئەوەی بیخوازێت لەسەربانی ئەو ماڵەوە دەکەوێتە خوارەوەو دەمرێت.

کاتی خۆی لە جەنگەکاندا گەر مەسیحیەکان بیان وویستایە دیلێکی موسڵمان بکەنە مەسیحی دەچوون جوانترین ئافرەتی مەسیحیان پێ نیشان دەدا تا بەهۆیەوە بێتەسەر ئاینی مەسیحی جالێرەدا: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُواْ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاء: ابراهیم٢٧) واتە: خوای گەورە باوڕداران لەسەر ووتەی راست و رەوان دەچەسپێنێت و سەقامگیریان دەکات لەدونیاو قیامەتدا.وەخوای گەورە ستەم کاران گومڕا دەکات وەهەر چی یە کی بیەوێ ئەنجامی دەدات.

[1] - فەرموودەکی (صحیح) پێشتر باسمان کردووە لە(صحیح المسلم) داهاتووە

[2] - فەرموودەکی (صحیح) پێشتر باسمان کردووە لە(صحیح المسلم) داهاتووە

وە هەنـدێ لەعاشـقان هەیـە دەبێتـە مایـەی فیتنـە بـۆ ئـەوی تریان،ئـەویش بەخۆڕازاندنەوەدەرخستنی جوانی جەستەی لەبەرامبەردا کەسەکەکەی تـریش توشـی نەهامـەتی دەبێـت و خـۆی پێناگیرێ.چـەندین کـەسمان بینـی کەدەوڵەمەنـدبوو لـەو پێنـاوەدا هـەزار کـەوت و پلـەو پایـەی لەدەسـت دا وەچەندین ئافرەت هەبووە کەزانوێتی مێردەکەی ناپاکی لەگەڵ دەکات ئەویش لە تۆڵەسەندنەوەدا دەستی داوەتـە ئـەوکارە نابەجێیە لێرەداپیـاو تیـا مـاوە لـەنێوان دەسـت بـەرداربوونی لـەوکارە یاخودجیابوونـەوەو کـاولکردنی خانەوادەکەی.جا کەوا باشتر وایە مرۆڤ خۆی توشی داوی ئەم جۆرە عیشقانە نەکات ماڵ کاولی لەدوایە جا هەرکەسێك لەدوای زانینی ئەم هەموو کاریگەریـە خراپانە هەر سور بوو لەسەر ئەو جۆرە عیشقە ئەوا تەنها لۆمەی خۆی بکات و گلەی لە کەس نەکات. بەبەردەوامی تەماشاکردنی ڕوخساری عاشقەکەت تـۆی گەیاندە ئەم حاڵە.گەر هاتوو هەربەو تەماشا کردنەوە،وەستاو کاریگەری تری نەبوو ئەوا دەربازی بوو لەوداوە بەڵام لەدوای تەماشا کردنەکە حەزو ئارەزووی قسـەکردن و دانیشـتن و بەیەکگەیشـتنی لادروسـت بـوو. ئـەو سـاتە خـەیاڵ و ئەندێشەو بیری ئەو کەسە داگیر دەکات وەبەتەواوەتی ئاوێتەی ژیانی دەبێت دەربازبوونی لەم حاڵەتـە زۆر دژوارە. لێـرەدا پێویسـتە مرۆڤـی ژێـر ڕەچـاوی بەراوردی ئەم هەموو کاریگەریە خراپانە بکات.لەهەمان کاتدا توڕبـون و یـاخی بوون و سەرپێچی کردنی خوای گەورە لەپێش چاوبگرێت کەسەر ئەنجامەکەی ناپاکی و سزای دۆزەخ و سـوتانە لـەنێو ئاگردا.یـاخود مەترسـی لەکاریگەریـە خراپەکانی بێت لەدونیادابەلەدەستدانی کەسایەتی و ڕوشـاندی شـکۆمەندی و ناوزڕاندن...هتد.کەتوشی مرۆڤ دێت لەم پێناوە دا.

باشیەکانی عیشق گومان و وەڵام

هەندێ کەس دەڵێن:سەبارەت بەخراپەکانی عیشق زۆرت باس کرد. بەڵام لەولاشەوە عیشقی باشی و چاکی زۆر هەیەلەوانە:پاککردنەوەی دەروون،ئێسك سوکی،هەست ناسکی،جوامێری و مەردایەتی...هتد.وەبە (يحيى بن المعاذ الرزى) دەڵێ:کورەکەت عیشقی فلان کچ بووە وەهەندێکی تر دەڵێت، دەردی دڵ شکۆ مەندەکانە وەکەسێکی تر دەڵێت:عیشق دەبێتە مایەی ئازاکردنی ترسنۆك و ووشیار کردنەوەی گێل و سەغی کردنی ڕەزیل. سەربەرزی پادشاکان ئارام کردنی هەڵچوونە ڕەوشتیەکان...وەهاوڕێی ڕێبوارانەو دۆستی بێ دارانە. وەهەروەها دەڵێن: هاندەر و بزوێنەری ڕەوشتە بەرزەکانە.

وەهەندێ لەدانایان دەڵێن: (عیشق دەروون پاك دەکاتەوەو ڕەوشت پالاً فتەدەکات...

وەکەسێکی تر دەڵێت: (هەرکەسێك ڕوخسارجوان و دیمەنی شۆخ و قەشەنگ و دەنگی خۆش نەیهروژێنێت ئەواسروشتی تەواوی نییە) .پێویستی بەچارە سەرە وە

هەندێ لەعاشیقە پاك داوێنەکان دەڵێن: (پاك داوێن بن سەر بەرزبن،عاشق بن زیرو قەشەنگ دەبن) .وەلەیەکێ لەعاشقەکانیان پرسی: ئەگەر تۆ هەلت بۆ ڕێکەوت و بەتەنها خۆشەویستەکەت بینی چی دەکەیت؟ ئەویش ووتی:چێژ لەبینی ڕوخساری وەدەگرم،وەدڵم بەیادو قسەکردنیەوە دە حەوێنمەوەئەو شتانەی کەپێشی خۆش نی یە لێی دەشارمەوە وەلەکردارە ناشرینەکانی خۆم دەپارێزم تامنی لەبەرچاو ،ەکەوێت.

وە (ابو اسحاق بن ابراهيم) دەڵێت:ڕوحی عاشقان بۆن خۆش و ناسکە وەئێسکیان سوکە هەمیشە دڵ گەشن ووتەکانیان خەم لەدڵ لا دەبات وەژیری بەهێز دەکات جائەگەر عیشق و خۆشەویستی نەبێ سەرجەم نیعمەتەکانی دونیا تیا دەچێت) .

وەیەکێکی تر دەڵێت:عیشق بۆ ڕووح وەك و خۆراك وایە بۆ جەستە،جا ئەگەر دەست بەرداری بێت زیانت پێ دەگەیەنێت وە ئەگەر ڕۆچوی دەتکوژێت.

*وە (الخرائطي) دەگێڕێتەوزە لە (ابی غسان) وتوویەتی:. (ابو بکری الصدیق) بەلای کەنیزەیەك تێ تەپەڕی گوێی لە کەنیزەکەیە دەڵێت:بەپارچە شیعرێك هەستی خۆشەویستی خۆی بۆ کەسێکی نادیار دەردەبڕێت. (ابو بکر) لێی دەپرسێت. تۆ کەنیزەیت یان خاتونیت ئەویش دەڵێت:کەنیزە. (ابو بکر) پێی دەڵێت عیشقی کێ بویت؟ کەنیزەکە بێ دەنگ بوو بەلاّم (ابو بکر) سوێندی لێ خواردکەنیزە کە بەم پارچە شیعرە دەری خست. کە عیشقی (محمد بن القاسم) بووە.

وانا التي لعب الهوى بفؤادها   قتلت بحب محمد بن القاسم

واتە:من کەخۆشەویستی یاری بەدڵم کردوە

کوشتەی خۆشەویستی محمد کوڕی قاسمم

پاشان (ابو بکر) ئەم کەنیزەیە لە خاوەنەکەی دەکڕێت ڕوانەی لای (محمد بن القاسم بن جعفر بن ابی طالب) دەکات وەدەڵێت بەڕاستی ئەم ئافرەتانە مایەی فیتنەی پیاوانن ئای چەندین پیاوی ڕێزداربەمردن چوو وەچەندین لەش ساغ پیان دەردەدار بوو.[1]

جا (کەنیزەیەك) هاتەلای (عثمان بن العفان) و شکاتی لەپیاوێکی ئەنساری کرد، حەزرەتی (عوسمان) پێی ووت بەسەرهاتی تۆ چی یە ؟ کەنیزەکە ووتی من تەرخان کراوم بۆ برازای ئەم پیاوە. کەچی ئەم پیاوە وازم لێ ناهێنێت و کۆڵ نادات. حەزرەتی (عوسمان) بەپیاوەکەی ووت:یان ئەوە دەبێت بۆبرازاکەت بێ. یان من بەپارەی خۆم نرخی دەدەم پیاوەکە ووتی:ڕاستیەکە پێشەوای بڕواداران ئەم کەنیزەیە هین برازەکەمە. ئێمە لێرەدا مەبەستمان لەو عیشقە خراپانە نی یەکە دەبێتە مایەی کاری ناڕەوا و خراپەکاری. بەڵکو ئێمە باس لەعیشقێکی پاکی بێگەردی خاوێن دەکەین.

[1] – ئەم ڕووداوە زۆر باس دەکرێت،بەلاّم لەڕاستی دا گومان لەم ڕوداوە هەیە چونکە عەقلّ نایبڕێت کە(محمد بن القاسم بن جعفربن ابی گالب)گەیشتبێت (ابو بکرالصدیق)چونکە ماوەی نێوانیان زۆری کەواتە پێی دەچێت ئەو (ابو بکرالصدیق) ە کەسێکی تریێت وە وشەی (الصدیق) لەخۆیەوە دانرابێت وەهەروەها (خرائگی)لەلای زۆر کەس لەزانایان جێگەی متمانە نی یە.

خاوەنەكانی لەخودای گەورە بترسن و سنور نەبەزێنت ئەمەش عیشقی (سلف) ی بەڕێزەكان و پێشەوایانی ئەم گەلەن ئەوەتا (عبدالله بن عبدالله بن عتبه بن مسعود) كەیەكێك بووە لە حەوت زاناو پسپۆڕانی بواری فیقه–كەعاشق بووە عیشقەكەشی زۆر ئاشكراو دیار بوو لەنێو خەڵكیدا وەكەسیش لۆمەی نەكردوە وبەستەم كاریش ناو زەرد نەكرا.

هەروەها تا عاشق بوونی (عمر بن العزیز) شتێكی زۆر ئاشكرا بووە لەنێو خەڵكیدا كەعاشقی كەنیزەیەكی (فاطمة بنت عبدالملك) كە ئەو كەنیزەیە لەجوانی شۆخ و شەنگیدا بەناو بانگ بووە وەزۆر جار (عمر بن العزیز) داوای لەخێزانەكەی كردووە كە ئەو كەنیزەیەی بۆ ڕێك بخات. بەلأم خێزانەكەی ڕازی نەبووە.دواتر كاتێ (عمر بن العزیز) بووە بەخەلیفەی موسڵمانان خێزانەكەی پێی ووت:تۆ زۆر عاشقی ئەم كەنیزەیەم بووی ئەوە من ڕێگریم دەكرد،ئێستاش پێشكەشی دەكەم من ڕازیم. یەكسەر دەموو چاوی (عمر بن العزیز) لەخۆشیاندا گەشایەوە داوای كرد خێرا بۆی بهێنێن كاتێ هێنایان زیاتر پێی سەرسام بوو. (وتی هەندێ لەجوانیەكەتم بۆ دەربخە،كەبینی ئیتر بەتەواوی شەیدای بوو. (عمر بن العزیز) بە كەنیزەكەی ووت وەرە لەسەر خۆت باسی ڕوداوی خۆتم بۆ بكە لەپێشدا لەكوێ بووی، وەچۆن گەیشتیتە ئێرە...

كەنیزەكە ووتی (حجاج) والی (كوفه) منی بەپارەیەكی زۆر لەیەكێ لەكرێكارەكانی ئەو شارە كڕی و ڕەوانی كردم بۆ (عبدالملك) ئەویش منی داوە بە (فاتمه) . (عمر بن العزین) ووتی:ئەی چی بەسەر كرێكارە هات لەپاش تۆ؟ كەنیزە كە ووتی:لەپاش من بەهیلاك چوو– (عمربن العزین) ووتی:هیچ منداڵی لەپاش جێ ماوە.كەنیزەكە ووتی:بەڵێ كوڕێكی بەجێ ماوە.ووتی ئەی حاڵی چۆنە؟ ووتی: زۆر خراپە.یەكسەر (عمر بن العزیز) ووتی خۆت پۆشتە بكەرەوە. یەكسەر بەوالی (عێراقی) دا ناردی بەشوێن ئەو كوڕەدا كاتێ كوڕەكە هات (عمربن العزین) پێی ووت:ڕۆڵە (حجاج) چی زیان و زەرەری لەباوكت داوە. هەر هەموویم پێ بڵێ:كوڕەكەش هەرچییەكی زانی

هەمووی بۆ باس کرد. (عمر بن العزیز) یش هەر هەموو زیانەکانی بۆ بژاردەوە و قەرەبووی کردەوە. پاشان بەکەنیزەکەی ووت:هەستە بکەوە تەنیشتی وە رووی کردە کورەکە ووتی ئەم کەنیزەیە بەرەوە دیارە باوکت بەهۆیەوە چەرمەسەری زۆری چەشتووە.کورکە ووتی:ئەمە ئێستا مولکی تۆیە (عمر بن العزیز) ووتی: من هیچ پێویستی یەکم پێی نی یە وە لێمی دور بخەرەوە،کاتێ کەوتینە رێ وبرۆین کەنیزەکە بە (عمر) ی ووت ئەی کوا شەیداکەت بۆمن چی بەسەر هات؟ (عمر) ووتی: وەك جاران وایە بگرە زیاترە. جا ئەگەر من دەست بەردارت نەبم نابمە یەکێك لەو کەسانەی کەبەپێچەوانەی حەزو دەرونی خۆیەوە مامەڵەی کردبێت) .جا شەیدای (عمر) بۆ ئەم کەنیزەیە هەر بەردەوام بووە تاوەفاتی کردو مرد.

وە هەروەها (ابو بکر محمد بن داود الظاهری) زانای بەناو بانگ لە زانستەکانی (فیقه و تەفسیرو فەرموودە ئەدەب) وە بەیەکێك لەگەورەترین زانایان دەژمێردرێت وەعاشق بوونشی زۆر ئاشکرا بووە لەنێو خەڵکیدا. (نفطویة) دەڵێت: (لە سەرە مەرگیدا چوومە دیداری لێم پرسی:حاڵت چۆنە ؟لەوەلامدا ووتی:خۆشەویستی ئەو کەسەی کەدەیزانێت ئەمەی بەسەرمدا هێناوە. منیش ووتم:ئەی باشە بۆچی ناچیتە پێشەوە لێی چێژ وەربگریت لەکاتێکدا تۆ بەسەریدا زاڵیت؟

ئەویش ووتی:چێژ وەرگرتن دوو جۆرە:تەماشاکردنی دروست،وەچێژی قەدەغەکراو.

تەماشاکردنی دروست: منی بەم حاڵە گەیاندە کەئێستا دەیبینی.

بەلام چێژ وەرگرتنی قەدەغەکراو: ئەوەی رێگری لێکردووم لێی ئەو فەرموودەو ووتەیەی (بن العباس) ە کەلەلایەن باکمەوە ئەویش لە (سوید بن سعید) دەگێرێتەوە ئەویش لە (علی بن مسهر) ئەویش لە (ابی یحیی القتان) ئەویش لە (مجاهد) وە دەگێرێتەوە کەلە (بن العباس) دراوەتە پاڵ پێغەمبەر (د.خ) کە (من عشق وکتم وعف وصبر غفرالله لە دخلة الجنة) واتە: هەرکەسێك تووشی عیشق بێت وەبتوانێت

بشارێتەوە خۆگرو داوێن پاك بێت ئەوە خودای گەورە لێی خۆش دەبێت و بەبەهەشتی شاد دەكات.

پاشان چەند دێڕێ شعری ووت.منیش پێی ووت: چی یە ئەوە باوەڕت بە (قیاس) نی یە لەبواری فیقهدا. کەچی لە شیعردا دەیسەلمێنیت. ئەویش ووتی:شەیدا دلّ و دەروونم بانگەشەی بۆ كردم.پاشان لە دوای ئەو شەوەوە كۆچی دوای كرد. وە ئەوەی شایەنی باسە بەهۆی ئەو شەیدای و عیشقەیەوە كتێبی (الزهدە) ی داناوە.

هەروەها لەوتەیەكی تردا دەڵێت:هەر كەسێك نائومێد بوو لەخۆشەویستەكەی وەبەهۆیەوە نەمرد،ئەوا توشی دلّ نەوای دەبێت چونكە ئەوا یەكەم شەیداكانی نائومێدی یە و دلّ ئامادە نەبووە بۆی بەلاّم بۆجاری دووەم توشی نائومێدی دەبێت ئیتر كاریگەری یەكجاریشی لەسەر دەر دەكەوێت وكاول دەبێت.

وە (عبدالله معمر القیسی) دەڵێت: (ساڵێكیان لەمەراسیمی ئەنجام دانی حەجكردندا بووم. لەشەوێكدا لە مزگەوتی پێغەمبەر خودا وەلەنێوان گۆڕی پێغەمبەری خودا وبڵند گۆكەیدا دانیشتبوم لەپرگوێم لەدەنگێك بوو چەند دێڕە شعرێكی ووت بەكاریگەری و لەپڕدا بێ دەنگ بوو نەم زانی لەكوێوە ئەم دەنگەهات پاشان ماوەیەكی تر هەمان دەنگ كەوتەوە ووتنی چەند دێرە شعرێكی تر و دەستی كرد بەگریان. منیش یەكسەر هەستام و بەرەو ئاراستەی دەنگەكە ڕۆیشتم لەتەنیشتی دانشتم و هەستی پێ نەكردم بینیم لاوێكی خوێن گەرمی جوان بوو فرمێسك گۆناكانی تەڕ كردبوو. كەبینی سلاّوم لێكرد وەلاّمی دایەوە. ووتی دانیشە تۆ كێیت؟ منیش خۆم پێ ناسان ووتی هیچ كارێكت هەیە ؟ووتم بەڵێ من لە حەوشی مزگەوتەكەدا بووم دەنگی تۆ سەرنجی ڕاكێشام هەرچی یە كت پێوستە من لە خزمەتتدام چیت دەوێت من ئامادەم؟ ووتی من (عتبة بن الحباب بن المنذر بت الجموح الانصاری) م ڕۆژێكیان بەرەو مزگەوتی (احزاب) ڕۆیشتم پاش نوێژكردن لەدەرەوەی مزگەوتەكەدابووم.هەر كاتێ هەستم كرد پێڕێ لە ئافرەتان بەلامدا تێپەڕین كەنیزەیەكی زۆر شۆخ و شەنگیان لەگەڵ دا بوو ڕووی تێ

کردم و پێی ووتم:ئەی (عوتب) ە تۆ چی بە کەسێك دەڵێت.شەیدای تۆ بێت ؟ پاشان بەجێی هێشتم و ڕۆی ئیتر لەو ڕۆژەوە من سەرگەردان و شەیدای بووم.هەموو شوێنێکی بە دوودا دەگەڕام هیچ سۆراغێکی نازانم. پاشان گریاو لە هەژمەدا بوورایەوە و لەخۆ چوو. پاش ماوەیەك ئاگاهاتەوە ڕوخساری زەرد هەڵ گەڕابووچەند دێڕە شعرێکی شەیدای چڕی...

منیش پێم ووت:برام تەوبە بکەو داوای لێ خۆش بوون لە خودابکە سەفەرێکی پڕ مەترسیت لەپێشە ئەویش ووتی:من کۆڵ نادەم و باش نابم هەتا ئەو کچە نەگەڕێتەوە.پاشان تا دەمەو بەیان لەگەڵیدا ماوەوە دواتر ووتم بابچین بۆ مزگەوت (احزاب) بەڵکو خوای گەورە دەرگای خێرت لێبکاتەوە.ئەویش ووتی تکام وایە بەڵکو بەهۆی خواناسی تۆ وە خودا ڕەحم بەمنیش بکات.ڕۆیشتین گەیشتینە مزگەوتەکە-چەند دێڕە شعرێکی تری چڕی پاشان لەوێ مایەوە تانوێژی نیوەڕۆ پاش نوێژ چەند ئافرەتێك هاتن بۆ مزگەوتەکە بەڵام ئەو کەنیزەیەی تیا نەبوو.ڕویان کردەئێمەو بە (عتبە) یان ووت ها (عتبە) دەڵێی چی بەسەریارەت بەوکەسەی شەیدات بوو. تۆی سەر قاڵ کردووە؟ (عتبە) ش ووتی: بۆچی بەسەر هاتووە.ووتیان باوکی بردوێتێوە بۆ شاری (سماوە) لەعێراق. منیش پرسیم ئەو کەنیزەیە کێ بوو؟ ووتیان:ناوی (ریا بنة الغطريف السلمي) یە. لێرەدا (عتبە) خۆی پێ نەگیرا و چەند دێڕە شعرێکی تری چڕی. پاشان ڕووم کردە (عتبە) و پێم ووت: (عتبە) من سوپاس بۆ خودا کۆمەڵ پارەیەکی باشم هەیە دەمەوێت لەپێناوی ئەو کەسەدا سەرفی بکەم کەدەیانەوێت هاوسەر پێکەوە نەن. بەڵێن بێت هەر هەمووی دەکەمە قوربانت تا بەمەبەستی خۆت دەگەیت ، هەستە بابچینە مزگەوتی (الانصار) کە گەیشتینە مزگەوتەکە کۆمەڵێك پیاوی زۆری لێ بوو پاش سڵاو کردن ڕووم تێ کردن و ووتم: ئەی خەڵکینە چ دەڵێن لەسەر (عتبە) و باوکی؟ ووتیان لەپیاو چاکەکانی عەرەبن. منیش ووتم ئەوەتا (عتبە) توشی داوی عیشق بووە وەمن تەنها هاوکاری ئێوەم دەوێت پێکەوە بچینە

(سماوه) ئەوانیش ووتیان بەسەر چاو ئێمە ئامادەین. هەر هەمووومان بەسواری بەڕێ کەوتین تاگەیشتینە نزیك ئاوای (بنی سلیم) (غطریف) ی باوکی کچە بەهاتنمانی زانی پێشوازیەکی زۆر لێ کردین ئاژەڵی سەر بڕی وخوادن ئامادەکرا لەکاتی نان خواردندا پێمان ڕاگەیاند کە ئێمە نانت ناخۆین تاداواکاریەکەمان بۆ جێ بەجێ نەکەن ووتی بڵێن بزانم ووتمان هاتوین داوای کچە خانمەکەت دەکەین بۆ (عتبه بن الحباب بن المنذر) ئەویش ووتی کچەکەم بڕیاری بەدەست خۆیەتی بالێی بپرسم. بەتوڕەییەوە چووە ژورەوە بۆلای. کچەکەی پێی ووت بۆچی توڕە دیاریت ئەویش ووتی (ئەنسارەکان) هاتوون بتخوازن. کچەکەش ووتی پیاوانی ناودارو خانەدانن وەپێغەمبەریش (د.خ) ڕێزی گرتوون و داواکاری لێخۆش بوونی بۆ کردوون لەخودا. بۆکێ منیان دەوێت، باوکیشی ووتی (عتبه بن الحباب)، کچەکە ووتی والله زۆرم لەسەر (عتبه) بیستوە کەکەسێکی بەئەمەك و وەفاداره،مەبەستی خۆی دەزانێت باوکی ووتی من پێشتر سوێندم خواردووە نەتدەمەوە (ئەنسارییەکان) ؟ کچەکەش ووتی کەواتە بەباشی وەلامیان بدەرەوە...باوکەکەووتی چۆن چۆنی –کچەکە ووتی مارەییەکەیان لەسەر گران بکە ناچار دەڕۆن و نایەنە دواوە... باوکی ووتی دەم خۆش ئەمەقسەیەکی باشە باوکی کچەکە هاتەدەرەوە ڕووی تێ کردین و ووتی: کچی ئاوایەکە وەلامی دایەوە بەلام مارەیەکی زۆرمان دەوێت.جا کێ بەم کارە هەڵ دەستی؟ (عبدالله بن معمر) دەڵێت منیش هەستام ووتم چیت دەوێت سەر پشك بە.ووتی: هەزار مسقاڵ ئاڵتوون جل ویەرگی نایاب و پێنج پارچە قوماشی عەنبەر.ئەویش ووتی:بەسەر چاو هەموویت بۆ ئامادەدەکەین.چەندپیاوێکم نارد بۆ شاری مەدینە بۆهێنانی داواکاریەکانی،پاشان خوادنمان خواردو زەماوەندمان گێڕا چەند ڕۆژێکمان پێ چوو.دواتر بەڕێ کەوتین بەرەو شاری مەدینە بەسێ بار لەپێداویستی و شتی نایاب.گەیشتینە نزیك شاری مەدینە لەناکاودا پێڕێ چەتە بەسوارەوە هێرشیان بۆ هێنایین پێم وابوو لە ئاوایی (سلیم) وەبوون. (عتبە) ڕوبەڕویان بووە چەند پیاوێکی لێ کوشتن وە هەندێکی لێ بریندار

کردن. دواتر هاتەوەدیار بوو بریندار کرابوو وەخوێنێکی زۆری لێ دەڕۆیشت. کەوتەسەر زەوی و منیش ڕوخساریم سڕی (عتبە) گیانی سپاردلێرەدا گریان و هاوار کردن ئەی هاوار بۆ (عتبە) کاتێ کەنیزەکە گوێی لەدەنگمان بوو خۆی لەسەر حوشترەکەوە فڕێدایە خوارەوە باوەشی بە (عتبە) کردم بەدەم گریانەوە چەند دێڕەشعرێکی خەمناکی چڕی وئەویش بەسەر لاشەی (عتبە) دا گیانی سپارد ئێمەش لەو شوێنەدا هەردووکیانمان لەیەك گۆڕدا بەخاك سپارد.دواتر پاش حەوت ساڵ–سەرمدا لەناوچەی حیجازویستم سەردانی مەدینە بکەم–ووتم واللە دەبێ بچمە سەردانی گۆڕی (عتبە) کەچومە سەرگۆڕیان بینیم وادارێکی لەسەر ڕوواوە گوڵە لاولاوی سوورو زەردی گرتووەمنیش لەو خەڵکەی ئەو ناوەم پرسی ئەم دارە چی پێ دەڵێن؟ ئەوانیش ووتیان: پیان دەڵێن داری باوك و زاوەکە...هەروەها فەرموودەیەك هەیە بەم شێوەیە گێڕراوەتەوەلە (سوید بن سعید بن علي بن مسهر) لەباوکییەوە (ابي یحیی القتان) لە (مجاهد) ئەویش لە (ابن العباس.ڕ.خ) داوێتە پاڵ پێغەمبەر (.د.خ) (من عشق وعف وکتم فمات فهو شهید) واتە: (هەرکەسێك تووشی عەشق بێت بتوانێت بیشارێتەوە وەخۆگرو داوێن پاك بێت ئەگەر بمرێت ئەوا شەهیدە.

وەهەروەها لەڕێگەیەکی تریشەوە ئەم فەرموودە لەوانە: لەڕێگەی (سوید) لە (ابن مسهر) لە (هیشام بن عروه) لەباوکیەوە ئەویش لە (لەخاتو عایشە) وە بە (مرفوع) ی هەروەها لە (الخطیب) لە (الزهری) ئەویش لە (معافی بن زکریا) ئەوێش لە (ابن الفضل) لە (احمد بن مسروق) [1]. هەروەها (زبیر بن بکار) دەگێڕێتەوە لە (عبدالعزیز الماجشون) ئەویش لە (عبدالعزیز بن ابی حازم) لە (ابن ابی نجیح) ئەویش لە (مجاهد) ئەمیش لە (ابن عباس.ڕ.خ) پاشان ئەوەتا پێغەمبەر ی ئازیز ڕابەرو سەروەری هەموان کاتێ چاوی بە شۆخ و شەنگی (زینب بن جحش) دەکەوێت یەکسەر دەفەرمێت (سبحان قعلب القوب) واتە: پاك وبێگەردی بۆ ئەو خوایەی کە دڵان دەگۆڕێت لەو کاتەدا (زینب) خێزان و هاوسەری (زید بن حارث) بووە کەخزمەتکاری

پێغەمبەر بووە.كاتێ (زيد) ویستی لە (زينب) جیابێتەوە وەتەلاقی بدات پێغەمبەری خـودا (ﷺ) ڕێگـری كردوپێـی فـەرموو (اتـق الله واسمـك عـين زوجـك) واتـە: لەخوابترسەو دەست بەهاوسەرەكەتەوە بگرە.

دواتر (زيد) تەلاقی داو لێی جیا بـووە. خـوای گـەورە لەسـەروی حـەوت تەبەقـەی ئاسمانەوە (زينـب) ی مـارە كـرد لەپێغەمبـەری خـودا (ﷺ) وەگرێبەسـتنی مـارە برینەكەی لەسەروی عەرشی مەزنەوە بڕیاری لەسەر درا. (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ: الأحزاب–٣٧) واتە:ئەی پێغەمبەر جانسی ئەوە بكە كاتێك كـە خودا نیعمەتی ئیمانی بەسەردا ڕشتووە تۆش ئـازادی نیعمـەتی پـەروەردەكردنت پـێ بەخشیوە لەخزمانی خۆت ژنت بۆ هێنا كەكاتێ ئەو كەسە (زيد) ویستی لە (زينب) ی خێزانی جیا بێتەوە و نەدەگونجان تۆپێت ووت:لەخوا بترسەو دەستبەرداری هاوسەری خۆت نەبیت.بەلأم ئەوەی لەدڵی خۆتدایە دەیشاریتەوە و ناتەوێ كەس بیزانێت ئـەوە هەر خودا خۆی ئاشكرای دەكات پێویستە لەخوا بترسیت نە لە قسەی خەڵكی...

ئەوەتا پێغەمبەر داود (س.خ) لەگەڵ ئەوەی نەوەت و نۆ ژنی هەبوو[1] كاتێك خێزانـی یەكێك لەسەربازەكانی بینی یەكسەرعەشقی بووە دواتر خواستی بوە ژنی سەدەمینی.[2]

وە (الزهـر) ی دەڵێت:یەكـەم خۆشەویسـتی لەئیسـلامدا خۆشەویسـتی پێغەمبـەر بووە.بۆخاتوو (عائیشە) وە (مسروق) هەمیشە بەناوی خۆشەویستەكەی پێغەمبـەر (ﷺ) ناوی دەبرد (ابو قیس) غولامی (عبدالله بن عمرو) دەڵێت (عبدالله بن عمرو)

---

[1]- ئـەم چـیرۆكە (داود–پێغەمبەر)ولەگـەڵ یـەكێك لەسـەركردەكانی سـوپاكەیدا كـەناوی (ئوریـا) یـە لەكتێبـەكانی ئینجیـل و تـەورات داهـاتووە بـەفراوانی.بـەلأم بڕوانـە وەلأمەكـەی ئێمـە لەسـەری لەبابەتەكانی داهاتوو لەم كتێەی بەردەستدا.

[2]- لـەم چـیرۆكە (ضـعیف) وە (ابـن القـیم) تـەنها وەك بەڵگـەی بەرامبـەرەكان هێناویـەتـەوە دواتـر هـەر خۆی ڕەتی دەكاتەوە و هەڵی دەوەشێنێتەوە

منی نارد بۆ لای خاتوو (ام سلمه) تا پرسیاری لێ بکەم:ئایە پێغەمبەری خودا (ﷺ) کاتێ کەبە ڕۆژوو بوو خێزانەکانی ماچ دەکرد ؟ (ام سلمه) دەڵێت:نەخێر جا (أبو قیس) پێی ووتم خاتوو عائیشه دەڵێت: (کە ئەگەر پێغەمبەری خودا خاتوو عائیشەی ببیبنیایە،خۆی پێ نەدەگیرا و ماچی دەکرد) "

وە (سعید بن ابراهیم) لە (عامر بن سعد) ئەویش لەباوکیەوە دەگێڕێتەوە کە:پێغەمبەر (ابراهیم –س.خ) هەمیشە ڕۆژانە بەسواری (بۆراق) لە وولاتی شامەوە سەردانی خاتوو (هاجەرە) ی دەکرد. هێندە خۆشی دەویست و دڵی لای بوو.

وە هەروەها (الخرائطی) دەگێڕێتەوە کە (عبدالله بن عمر:ڕ.خ) کەنیزەیەکی ڕۆمی کڕی وە زۆری خۆشدەویست.وە دەڵێت:جارێکیان ئەو کەنیزەیە لەسەر پشتی هێسترێکەوە (قاترێك) کەوتە خوارەوە.یەکسەر (عبدالله) پڕی دایەو هەڵی ساندەوە و دەم و چاوی سڕی وماچی دەکرد. وە ئەو کەنیزەیە هەمیشە بە زمانی ڕۆمانی دەیوت: (یا بطرون أنت قالون) واتە:ئەی بەڕێزم تۆ زۆر باشی لەگەڵ مندا.

وە دەڵێت:جارێکیان ئەو کەنیزەیە هەڵ دێت و ڕادەکات. (عبدالله) ش زۆر دڵگران و پێ ی ناخۆش بوو.تەنانەت ئەم دێڕە شعرەی چڕی:

قد كنت أحسبني قالون فانصرفت فاليوم اعلم أني غير قالون

واتە: (تۆ هەمیشە بەمنت دەوت زۆر زۆر باشیت،بەڵام کەچی ئێستا هەڵهاتیت.وە زانیم ئێستا زۆر باشنیم) .

وە هەروەها (ابو محمد بن حزم) دەڵێت:زۆرێك لە خەلیفە ڕاشدینەکان و پێشەوایان خۆشەویستیان ئەنجام داوە.تەنانەت ڕۆژێکیان پیاوێك بە (عمر بن خطاب) دەڵێت ئەی پێشەوای بڕواداران من ئافرەتێکم بینی و بەتەواوی عەشقی بووم.خەلیفە عمر دەڵێت: (ئەمە لەو شتانەیە کە مرۆڤ بە دەستی خۆی نی یە) .

ئەمانەی باسمان کرد.ووتە وبەڵگەی ئەو کەسانە بوو کە پێیان وایە عاشقی وعەشق بازی حەلاڵی وقەدەغەکراوی نی یە) .پاشان دێینە سەرشیکار کردن و لێکدانەوەی بەڵگەو بۆ چوونەکانیان. (وەلام دانەوەی ئەم گومانانە) .

جا قسە کردن لەسەر ئەم بابەتە پێویستی بە جیاکاری هەیە لە نێوان پەسەندی و ناپەسەندی،باشی وخراپی، وەنابێت ڕاستەو خۆ سەرجەم بابەتەکە بە خراپە یاخود بە باشە بدەینە قەڵەم.بەڵکو بۆ دەرخستنی ڕاستی ودروستی و باشی و خراپەکانی لێکدانەوە بکەین چونکە عیشق نە باشەو نە خراپە.بەڵکو بەندە لەسەر چۆنیەتی بەکارهێنان و شوێنەواری لەسەر ژیانمان.وە جیاکاری کردن لە نێوان خۆشەویستی حەلاڵ و خۆشەویستی حەرام باش و خراپی پێویستە.

*سەرەتا ئەوە بزانین کە باشترین و پەسەند ترین وسودمەندترین خۆشەویستی بەشێوەیەکی ڕەها،خۆشەویستی بەدیهێنەری دڵەکان وهۆشداری خۆشەویستەکانە کە بەدیهێنەری هەست وسۆزو ئەست و جوانیەکانە.کە لەسەر ئەو خۆشەویستی یە بناغەی زەوی و ئاسمانەکان دامەزراوە سروشتی خەڵکەکە بینا کراوە کە ئەویش نهێنی ((لا اله الا الله)) یە ،بەڵێ تاکە خودایەك کە شایەنی پەرستن و شایستەی خۆشەویستی بێت.چونکە پەرستن واتای تەواوی خۆشەویستی و تەواوی ملکەچی یە.وەهاویەش بڕیاردان لە خۆشەویستی خودا وە لە گەورەترین تاوانەکانە لە جیهانەدا.وە خوای گەورە سەرچاوەی خۆشەویستی یە .وەسەرجەم کتێبەکانی وەڕاستی و دروستی پێغەمبەرەکانی هەرهەمووی ئاماژەو گەواهی خۆشەویستی خودی گەورە دەدەن.چونکە بەتەنها بەدیهێنەر و دروستکەر و نیعمەت دەر ی هەموانە (وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ: النحل ٥٣) واتە: هەرچی نیعمەت بەسەرت دا ڕژاوە هەر هەمووی لەلایەن خوای گەورەوە یە وە کاتێ ناخۆشیەکتان هاتە پێش –ڕاستەوخۆ هانا و پەنا بۆ ئەو دەبەن.

خواستەکانی خۆشەویستی

خۆشەویستی دوو خواستی هەیە: (جوانی و گەورەیی و شکۆمەندی)

خوای گەورە لە هەر دوو ڕوەکەوە تەواوێتی و کەمالی ڕەهایی هەیە جوانە جوانیشی خۆش دەوێت،مەزن و بەڕێز و گەورە و شکۆمەندە وێنەی نی یە.هەر بۆیە لە هەموو ڕویەکەوە شایستەو شایەنی تەواوی خۆشەویستی یە: (قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ: ال عمران ٣١) واتە: ئەی پێغەمبەر –پێیان بڵێ:ئەگەر ئەوان ڕاست دەکەن و خودایان خۆش دەوێت ئەوا شوێن من بکەون خوداش خۆشتانی دەوێت.

وەهەروەها دەفەرموێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ يَخَافُونَ لَوْمَةَ لآئِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ * وَمَن يَتَوَلَّ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ اللّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ: المائده –٥٤–٥٦) واتە: (ئەی پێڕی بڕواداران.هەر کەسێك لە ئاینی خودا پاشگەز بێتەوە ئەوا خوای گەورە لە ئایندەدا کەسانێك دەهێنێتەکایەوە.کەخودا زۆری خۆش دەوێن و ئەوانیش خودایان زۆر خۆش دەوێت.کە زۆر بەسۆزو بەزەی بەرامبەر بە بڕواداران.وە سەربڵندو دەروون بەرزن بەرامبەر بەبێ باوەڕان،لەپێناوی ڕێبازی خودادا تێدەکۆشن،لە لۆمەی لۆمەکەران ناترسن ئەم (خۆشەویستی و هەڵبژاردن و سۆز و تێکۆشانە) فەزڵ و ڕێزی تایبەتی خودایە کە دەیبەخشێت بەهەر کەسێك بیەوێت وە خوای گەورە فراوانگیر و زانایە بە هەموو شتەکان بە ڕاستی تەنە خۆشەویست و پشتیوانی ئێوە هەر خودا و پێغەمبەر و باوەڕدارانە کە بە هەمیشەیی نوێژدەکەن و زەکات دەدەن و هەمیشە دیاردەی کڕنۆش بردنیان بۆ پەروەردگار پێوە دیارە.جا ئەوەی خواو پێغەمبەلر و بڕواداران بە پشتیوانی خۆی قبوڵ بکات ئەوا بادڵنیابێت کە واهەر تاقم و پێڕو حزبی خوا زاڵ و سەرکەوتوون)

جابناغەی پشتیوانی و دۆستایەتی –بریتی یە لە خۆشەویستی هەر وەکو چۆن بناغەی دژایەتی – بریتی یە لە رق و کینە وە خوایی گەورە پشتیوان و دۆستی باوەڕدارانە باوەڕدارانیش بە هەمان شێوە .بەخۆشەویستی پشتگیری و پشتیوانی دەکەن.جا خوای گەورە بە ئەندازەی خۆشەویستی بەندەکەی پشتیوانی لێ دەکات.هەر لەبەر ئەم هۆیەیە خوای گەورە زۆر بەتوند ڕەدی ئەو کەسانە دەداتەوە کە جگە لە خوا پشتیوان و دۆست بۆ خۆیان بڕیار دەدەن.هەروەها دژی ئەو کەسانە دەوەستێتەوە کە دەیانەوێت یەکسانی لەنێوان خودا و کەسانی تر دروست بکەن لە خۆشەویستی دا وە ئاماژەی بەوە داوە کە هەرکەسێك ئەم کارە بکات ئەوا هاوبەشی بۆ خوا بڕیار داوە کەدەفەرموێت (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ: البقره ١٦٥) واتە:هەندێ لە خەڵکی هەن دەچن جگە لە خودا کەسانی تر هەڵدەبژێرن و بەئەندازەی خودا خۆشیان دەوێت.بەڵام باوەڕداران تەنها خودایان خۆش دەوێت.

هەروەها هەواڵی ئەوەشمان دەداتێ کە پاشەڕۆژی ئەو کەسانەی هاوبەشی بۆ خودا بڕیار دەدەن لە خۆشەویستی دا لە دۆزەخدا بە هاوبەشەکان دەڵێن (تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ: شعراء ٩٧– ٩٨) واتە: بەڕاستی ئێمە لەو لوتکەی گومرایی و سەر لێشێواو یدا بووین کە دەچووین ئێوەمان دەکردە هاوبەشی خودای گەورە لە خۆشەویستی دا "بەم یەکتای یەو هاوتای یە لە خۆشەویستی دا.

خوای گەورە سەرجەم پێغەمبەرانی ڕەوانە کردوە کتێبەکانی ناردووە.وە زەوی و ئاسمانەکانی بەدیهێناوە و بەهەشت و دۆزەخی سازداوە بەهەشت بۆ خۆشەویستانی،دۆزەخیش بۆ هاوبەش بڕیاردەرانی .

*وە پێغەمبەر (ﷺ) سوێند دەخوات کە: (لايؤمن احدكم حتى يكون هو احب اليه من ولده و والده والناس اجمعين)[1] واتە: (هیچ کەس باوەڕی نی یە گەر بێتوو منی لە مندالّ و باوك و دايك و سەرجەم خەڵكی خۆشترنەوێت) .

جا باوەڕدارێتی بەبێ خۆشویستنی پێغەمبەر دانامەزرێت ... ئەی دەبێ بۆ خۆشویستنی خودا چیی بێت ؟! وەلە فەرموودەیەکی تردا بە (عمر بن الخطاب) دەڵێت: لاحتى اكون احب اليك من نفسك)[2] واتە: (نەخێر ئەی عمر ئەبێ منت خۆشت خۆشتر بوێت) . (جابۆ ئەوەی باوەڕمان دامەزراوبێت پێویستە پێغەمبەرمان لە هەموو کەس خۆشتر بوێت) . بەلام خوای گەورەو ئاکارە جوانەکانی دەبێت لەلوتکەی خۆشەویستیەکانماندا بێت. وەپێویستە دەست بگرین بەوکارو ووتانەی کە خۆشەویستی خودامان پێ زیاد دەکات وە دەست بەرداری ئەو کارانە بێت کە دژی خۆشەویستی خودایە.

وە هەرشتێك لە خوداوە بێت لە رەحم و بەزەیی خوداوە بۆمان. چەند جار لە لوتکەی تاوانباریدا بووینە کەچی خوای گەورە بەلوتف وسۆزی خۆیی پۆشیمانێتی.ئابووری نەبوردین و کار ئاسانی بۆ کردووین.وە تۆڵەی لێ نەسەندووین.ئەمانە هەر هەمووی هاندەرمانن بۆ زیاتر گەڕانەوە و پاشگەز بوونەوە و لەتاوانکاری و خۆ فرێدانە نێوو خۆشەویستی خوداوە.هەرکەسێك کەتۆی خۆش بووێت،مەبەستێکی تایبەتی خۆی پێنە تەنانەت دایکیش بەلاّم تەنها خوای گەورە خۆشەویستیەکی تایبەتە خودی خۆت وبەبێ هیچ مەبەستێك.هەر وەکو لە (اثر) یك داهاتووە:

(عبدي كل يردك لنفسه وانا اريدك لك) . واتە: (ئەی بەندەکەم هەموویان تۆیان بۆمەستی تایبەتی خۆیان دەوێت بەتەنها من تۆم بۆ خۆت دەوێت) .جا جۆرە مرۆڤێك شەرمەزار ئەبێت کاتێ هەست دەکات پەروەردگاری بەو ئاستە بەرزە مامەڵەی لەگەلّ

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحيح) پێشتر باسمان کردووە.
[2] - ئەمە بەشێکە لەفەرموودەیەکی (صحيح) کەپێشتر باسمان کردووە.

دەكـات كەچـى هێشـتا سـەر قـاڵى خۆشەويسـتى تـرە خـواى پشـت گـوێ خستوە...؟!هەركەسێك لەم ژيان‌دا مامەڵەت لەگەڵ بكات بەشێوەيەك لەشێوازەكان قازانجى خۆى مەبەستە.تەنها خواى گەورە نەبێت،كەهيچ مەبەست و قازانجێكى پێت نييە تەنها قانجى خۆت نەبێت كەگەورەترين و مەزنترين قازانج دەكەييت.هەردينارێك بە دەهێندە تا حەوت سەدسەت هێندە بگرە زيازتر و زياتر دەكات. بەڵام هەر تاوانێك بەيەك تاوان دەژمێردرێت.وەئەگەرى سرينەوەى هەيە لە هەر كاتێك لەكاتەكانـدا.هـەر وەها خواى گەورە سەرجەم بوونەوەرى لەپێنـاو تـۆدا دروست كـردوە جا ئايـە كـێ شايەنى تەواوى خۆشەويستييە...؟ئەو شتانەى نێو بوونەوەرەكـە لەبـەر تـۆ دروسـت كراون؟يان ئەو كەسەى بوونەوەرى لەپێناو تۆدا دروستكردووە؟هەروەها داواكاريەكانى سەر جەم دروستكراوەكانى دابين دەكات و دەوڵەمەنترين و بەخشندەترين هێزە پێش ئەوەى بەندەكانى داواى لـێ بكـەن ئـەو نيعمـەت لەسـەر نيعمـەت پێـى بەخشـيوون. وەپێش ئەوەى سوپاس گـوزارى بكـەن ئـەو زيـادى دەخاتـە كـارە كانيانەوە.هـەموو ئەوانەى كەلەزەوى و لەئاسمانەكاندان هەموو ڕۆژێك لەيەك كات و سـاتدا دەپاڕێنـەوە لێى.بەگەورەيى خۆيى گوێبيستى هەموو نزاكان دەبێت.زياتر پێى خۆشە لەنزا كاراندا ڕۆبچـين وسـوربين لەسـەرى. بـەڵام تـورە دەبێـت لـە يـەكێك لێـى نەپاڕێتـەوە و نزانەكات.شەرمى لە بەندەكانى دەكات كەچى بەندەكانى شەرمى لێ ناكەن،لە كـاتى تاوان كاريدا دەيـان پۆشـێت،ڕەحم و بـەزەيى بـە بەندەكانـدا دێتـەوە كەچـى خۆيـان بەزەيى بەخۆياندا ناياتەوە. پەيتا پەيتا پێغەمبەرانى ڕەوانە كـردوون تەنانـەت خـۆى بەميهروگەورەى خۆى لە گەڵياندا پەيامەكانى بۆ ناردوون، تەنانەت پێان دەڵێت (مـن ليسالني فاعطية؟ من يستغفرني فاعغرله) [1] واتە: (كێ داوا كارى هەيە تا بۆى جێ بـە جێ بكەم،كێ دەيەوێت لێى خۆش دەبم) .جا چۆن دڵانێك ئەو زاتەيان خۆش نەوێت لە هەڵكان دەبورێت. چاكەكەمان قوبڵ دەكات،ئابرۆ كان دەپۆشـێت وەدەيـان پارێزێـت

[1] - ئەمە بەشێكە لەفەرموودەيەكى (صحيح) بخارى (٦٣٢١ و مسلم ٤١/٦ – ٤٢ – نووى).

فریای لێ قەوماوان دەکەوێت. پێویستیە کان دابین دەکات،...هتد.هەر خۆیی ئەو زاتە شایستەی یادو زیکرە شایستەی وەبیر هێنانەوەیە ، خۆشەویستیە،شایستەی ملکەچی گوێڕایەڵی یە.تاك و بێ هاوڵ و بێ وێنەیە. زۆر زیاتر ڕزگار بوونی ڕێبوارێکی بێ نەوا لەبیابانێکی بێ سنوور دڵخۆشترە بەپاشگەز بوونەوە و تەوبەکردنی بەندەیەکی. زۆر زیاتر لەسۆزو مهرەبانی دایکێك بۆ کورە بزبوەکەی بەسۆز ترە بۆ بەندەکانی. سۆزو ڕەحم و میهرە بانی خودا بێ وێنەیە زاناو داناو بیسەرو لێ بوردەیە. نورو ڕوناکی پاکی ڕوخساری هەموو تارك ستانی جیهانی ڕووناك کردۆتەوە.

گەر پەردەی ڕوناکی لەسەر ڕوخساری لا بەرێت هەموو جیان لە تاواندا گڕ دەگرێت. هەروەکە چۆن (موسا) لە حەیبەتدا بێ هۆش کەوت. بەڕاستی هەر خۆیی شلیستەی یادو خۆشەویستی و گوێڕایەڵی و ملکەچی یە.

لوتکەی چێژو پەیوەستە بەکەماڵی و خۆشەویستیەوە

لێرە دا کارێکی گرنگ هەیە پێویستە کەسی ژیر گرنگی تەواوی پێبدات. ئەویش بریتە لوەی کە:چێژی تەواوی خۆشی و شادی و کامەرانی دڵ و دەروون بەندە لە سەر دوو بنەمای سەرەکی:.

یەکەم:خۆشەویستەکەت لەوپەڕی لوتکەی جوانی و بێ کەم کوڕی و تەواوی پڕو پوختی دابێت.کەشایەنی هەموو قوربانی و خۆشەویستك بێت.

دووەم:بەهێزی و بێ پایانی و بێ وینەی ئەو خۆشەویستی یە کە لە نێوانیاندایە.واتە هەرچەندە ئەندازەو ڕیژەی ئەو خۆشەویستی یە بەرزو زۆر بێت ئەوەندە زیاتر هەست بەتام و چێژی خۆشی شادی و کامەرانی دەکەیت.جا پاش زانینی ئەم دوو بناغە سەرەکییە ئەوە ماوەتەوە بڵێین کەهەموو کەسێکی ژیرو هۆشیار هەمیشە لە هەوڵی بە دەست خستنی گەورەترین و مەزنترین شادی و خۆشەویستی یە وە ئامادەیە قوربانی بەزۆر شتی لاوەکی و سادەبدات لەپێناوی بەدەست هێنانی ئەو خۆشیەدا. جاچۆن ڕەوای حەقە ئێمەی مرۆڤ لەپێناو خۆشی یەکی کەم و کورت و سنوردار خۆشی یەکانی

قيامەتى هەتايمان لە دەست دەربچێت. (بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا* وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى: الأعلى ١٦-١٧) واتە: بەلاّم ئێوە هەر ژیانی دونیاتـان بەدەسـتەو هەڵدەبژێرن،بـەلاّم ژیانی قیامەت نەبڕاو خێرو پڕ بەرەكەت ترە.

و هەمیشەئەمە ڕاستیەكە جادوو گەرانی فـیر عـەوون لەساتە چـركەكانی تەمەنیانـدا هەستیان پێ كردوە ئامادە بوون لەم پێناوەدا هەموو شتێ بەخت بكەن تەنانەت گیان و جەستەیان كە بەو پەڕی ژیروبوێرانە بە فیر عەونیان ووت:چیت لە دەست دێت بـێ منەت بـە... (فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَـا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى: طه ٧٢-٧٣) واتە: ئەی فیرعەون هەرچیت لە دەست دێت قسور مەكە تۆ هەر ئەوەندەت لە دەست دێت لەناومان بەریت ولەم ژیانە وە دەرمانەیت. جا بەراودی ئەو دونیا (قیامەت) لەگەڵ ئەم دونیای كـاتی ناكرێت.چونكە ئێمە باوەڕمان بەخودای بەڕاسـتەقینەی خۆمـان هێناوە،بـە ئومێـدین لەتاوانەكانمان ببورێت.

بەڵێ هیچ كاتێك نیعەتەكانی بەهەشت بەراودناكرێت لەگەڵ دونیادا.هەر بۆیە مامۆستای ئامۆژگاری كاران ڕوو دەكاتە گەل و هۆزەكەی و پێان دەڵێت: (يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْـدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ * يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ : غافر٣٨-٣٩) واتە: ئەی گەل هۆزەكەم شوێنم كەون بەووتەی من بكەن ڕێنمایتان دەكەم بۆ ڕێبازی سەر فرازی وچاكە*ئەی گەل و هۆزەكەم بێ گومان ژیانی ئـەم دوونیایـەبریتی یـە لـە ڕابردوویـەكی كـەم وە ژیـانی ئـەو دونیـا (قیامـەت) ژیـانی دانـەبڕاوە جێـی ئومێـدو حەوانەویە.وەپێی ڕاگەیاندنە كەخۆشـی دونیـا كـاتی بەسـەر چـوە سـنور دارە بـەلاّم بەهەشت هەتا هەتای و بێ كۆتایی یە.

دواترگەر لەشەیدایان و عاشقان بپرسین:خۆشترین نیعمەت چی یە؟بێ گومان دەڵێت دیداری خۆشەویستەكەمە.بەڵێ زۆر ڕاستە هەر بۆیە گەورەترین و بەنرخترین نیعمـەت لەنیعمەتەكانی بەهەشت و قیامەت بریتی یە لە شادو شوكر و بەهرەمەندبوون بەدیداری

لوتکەی خۆشەویستەکانە کەبینینی خوتی گەورەیە.هەروەکو لە فەرموودەیەکی (صحیح) دا هاتووە کەپێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمێت: (فو الله ما اعطاهم شیئنا احب الهم من النظر الیه) [1]واتە: (سویند بێت بەخوا هیچ نیعمەتێ بەئەندازەی بەبینی تەماشاکردنی خودا لایان خۆشتر نییە) .وەلەفەرمودەیەکی تردا هاتووە. (انه اذا تجلی لهم وراو نسوا ما هم فیة من النعیم) [2] واتە: (کاتێ خوای گەورە زاتی خۆی نیشان بەهەشتیەکان دەدات ئیتر خۆیان لەبیر دەکەن کەچین و لە کوێدان) ..

وەلە (نسائی) و (مسند) دا هاتووە عمار بن یاسر کە پێغەمبەر (د.خ) لەکاتی نزلو پاڕانەوەدا فەرموویەتی (الشوق الی لقائك) [3] واتە: وەداوای چێژی خۆشیەکانی بینینی دەکەم وەتامەزرۆین بۆ دیدارت.وەلە (کتاب الحسنە) دا هاتوە کە (عبدالله بن امام احمد) بە (مرفوعی) (کان الناس یوم القیامة لم یسمعوا القران اذا سمعوا من الرحمن فکانهم لم یسمعو قبل ذالك) [4]واتە: (وەك بڵێی خەڵکی پێشتر قورئانیان نەبیستووە.خەڵکی کاتێ گوێیان لە قورئان دەبێت لەلایەن خوای گەورەوە وا دەزانن یەکەم جارە دەیبستن) .

کەواتە باشترین هۆکاری گەیشتن بەچێژو خۆشی یەکانی بەهەشت بریتی یە لە ناسین و خۆش وویستنی خوای گەورەیە ئەو بەهەشتەی کە هەر لەبنەڕەتدا نیشتمانی سەرەکی گیان و جەستەی ئێمەبووە.واتە: خۆشترین و شیرنترین شت لەم دوونیادا بریتی یە لە ناسینی خودا خۆشەویستنی. وەخۆشترین و شیرینترین شت لە بەهەشتدابریتی یە لە تەماشاکردن و گەیشتن بەدیداری خوای گەورە.چ نیعمەت هەیە لەژیاندا بگاتە نیعمەتێك خۆسازادان کە بەوپەڕی تامەزرۆییەوە بۆ گەیشتن بەژوان و دیداری گەورەترین

[1] - ئەم فەرموودەیە(صحیح) ە (مسلم–الایمان–١٨١) گێڕاوێتیەوە.
[2] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجە – ١٨٤) گێڕایەتیەوە.
[3] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجە) گێڕایەتیەوە.
[4] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (ابن ماجە – ١٨٤) گێڕایەتیەوە

خۆشەویست،کەسەرجەم دڵ و دەروونی داگیرکردبێت.تەنانەت هەندێ لەخۆشەویستان دەڵێن:هەندێ کاتمان بەسەردا تێ دەپەڕێت ئەوەندە هەست بەخۆشی و دڵنیایی دەکەین.دەڵێن:ئەگەر بەهەشتی یەکان لەو جۆرە ژیانەی ئێمەدا بن ئەوە ژیانیان خۆشە.

هەروەها دەڵێت:ئەگەر پادشاکان و دارو دەستەکانیان بەخۆشی و شیرینی ژیانی ئێمەیان بزانیایە.ئەوە شەڕیان لەسەری دەکرد.خۆشەویستی چارەسەرو خۆراکی ڕووحە هەرکاتێك دڵ لەم خۆراکە بڕا چیتر توشی نەهامەتی دەبێت،بگرە زۆر ئەستەمترە لەناخۆشی یەکانی لەدەست دانی ڕووناکی بۆ چاوەکان یاخود لەدەست دانی هەستی بیستن یان بۆنکردن. دڵی مرۆۀ ژوانگەی خۆشەویستی خوای تاك و تەنهایە—بەبێ ئەم ووزەیە دڵ توشی گەورەترین دەردو نەهامەتی دەبێت چیتر لەجەستەیەکی ئاژەڵی بەولاوە هیچی تر نامێنێتەوە کەئامادەیە وەك درندەیەك هەموو شتێك لەپێناوی ئارەزووەکانیدا تێك بشکێنێت.

چێژەکانی دوونیا هۆکارن بۆ گەیشتن بەچێژەکانی قیامەت

واتە:مەزنترین خۆشی و چێژەکانی دوونیا هۆکارن بۆ گەیشتن بەخۆشیەکانی قیامەت.

چێژوخۆشیەکانی دونیا سێ جۆرن:.

گەورەترین و مەزنترینیان:ئەوەیانە کەدەبێتەمایەی گەیشتنمان بەخۆشی و چێژەکانی قیامەت.هەربۆیە مرۆۀ کاتێ لەسەرجەم کارو بارەکانیدا گەر بەمەبەست و نیعمەتی خوای گەورە بێت،ئەوە پاداشتی هەیە لەسەر خواردن و خواردنەوە بەرگ پۆشینێن،هاوسەر گیری و...هتد.کە چێژو شیرینی باوەڕوناسینی خودا.خۆش ویستنی و تامەزرۆیی بۆدیداری گەورەترین خۆشیە لەبەشتی بەریندا.

جۆری دووەم: ئـەو چـێژو خۆشـیانەی کەدەبنـە مایـەی رێگـری و بەربەسـت لـە گەیشتن بەبەختەوەریەکانی قیامەت.کەهۆکاری سەرقاڵ بـوون و بچـوك بونـەوەی شکۆمەندی مرۆڤیە.خزانە نێو دەربارەی دونیا بازی،وەك خۆش ویستنی کـەس و شـتی تـر لـەبری خـوای گـەورە،وە هاوبـەش بریـاردان بـۆی وەك چـێژ وەرگـرتن لەیەکتری هەروەکو لەقیامەتدا دان بەم ڕاسـتیە دەنێنـدەڵێن (رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِيَ أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلاَّ مَا شَاء اللّــهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَليمٌ * وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَـــانُواْ يَكْسِـــبُونَ: الانعـام١٢٨) واتە:ئـەی پـەروەردگار هەنـدێکمان سـودمان لـەوانی تـر وەرگـرت ئێستاش گەیشتونەتە ئەو کات و ساتەی تۆ بۆت دیاری کردوین.خـوای گـەورەش فەرمووی:ئەم ئاگرە جێگاتانـە بـە هەتاهـەتایی.مەگـەر خـوا وویسـتی لەسەربێت (کەبەسزایەکی تر سزان بدات) بەڕاستی پـەروەردگاری تـۆ ئـەی پێغەمبـەرﷺ) داناو زانایە.وەچێژی لووت بەرزی و خراپەکاری ستەم کاران لەسەر زەویدا.

لەڕاسـتی دا ئـەم چـێژو خۆشـیانەکاتی و کەمەنـد کێشـکردنەو پێشـەکییە بـۆ کەوتنە نێو ژانە بێ کۆتاکانەوە کەدەبێتە رێگری و مەبەست لەبەدەسـت هێنـانی بەختەوەرییە هەمیشـەییەکان.نموونەی ئـەم چـێژو خۆشیانە،هاوشـێوەی ژەهـر تێکەڵ کردنەبە هەنگوینەوە تا سەر ئەنجام تیا چونی لەدوایە: (سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لاَ يَعْلَمُونَ * وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَـــتِينٌ: الأعـراف١٨٢) واتـە: (لەئاینـەدا وردە وردە بەرەو تیاچوون دەیان بەین لەکات وشـوێنێکدا کەئـەوان هەسـتی پـێ ناکـەن و نـایزانن وەمۆڵەتیشـیان دەدەم بـەڵام کەتۆڵـەم لـێ سـەندن بەڕاسـتی نەخشەو پلانی من توندو بەهێزە) .

وەهــەروەها پێرێـك لـە (سـلن) لـە لێدانـەوەی ئـەم ئایەتـەدا دەڵێن:هـەرکاتێ تاوانێك ئەنجام دەن ئێمە نیعمەتێکیان بۆ زیاد دەکـەین (حَتَّى إِذَا فَرِحُـــواْ بِمَـــا أُوتُواْ أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ * فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُواْ وَالْحَمْدُ لِلّـــهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ: الانعام-٤٤-٤٥) واتـه: (هـەتا كـاتـێ دڵخـۆش و شـادومان بـوون بەوەی کەپێیان دراوە.ئیتر لەناکاو گرتمانن و هـەموویانمان سـەرگەردان و ڕیسـوا کرد وەبە غەم و پەژارەیەکی زۆرەوە تیاچوون ئـەو گەلـە سـتەم کـارە بنبڕکـران وەسەرجەم بوونەوەر دەڵێت:سەپاس بۆ پەروەردگاری جیهان) .

وەخوای گەورە سەبارەت بەم پێڕە دەفـەرمێت: (أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِـن مَّالٍ وَبَنِينَ * نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَل لَّا يَشْعُرُونَ: المؤمنـون ٥٥-٥٦) واتـە: (ئایە ئەوان وادەزانن کەئێمە مـاڵ و سامان و نـەوەیان پـێ دەبەخشـین *نـەخێر وانی یە بەڵکو مەبەستمان بـە پەلـەنازو نیعمـەت بـەهرەیان بکەین!بـەڵکو ئەوانـە هەستی پێناکەن) .

وەهەروەها دەفەرمێت: (فَلاَ تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلاَ أَوْلاَدُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ لِيُعَـذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَـافِرُونَ: التوبـة-٥٥) واتـە: (ئـەی پێغەمبەر،نـەماڵ و سـامان و نـەوەیان سـەر سـامت نـەکات وەبەباشـیان نەزانیت.چـونکە خـودا دەیـەوێت لـەژیانی دونیـادا توشـی سـزاو بـەلآیان بکـات لەڕێگای ماڵ و سامان و نەوەکانیانـەوە گیانیـان دەربکات.لەکاتێکدا کەئـەوان بێ باوەڕن.جائـەم چـێژو خۆشـیانە کـاتین لەناچـونیان زۆر نزیکـە وەگـەورەترین بەربەست لەدەست خسـتنی بەختـەوەری هەمیشـەیی ومایـەی سـزاو ئەشـکەنجەو چەرمەسەری یە لەقیامەتدا) .

چێژی درووست:

جـۆر سـێیەم: .هەنـدێك چـێژو خۆشـی هەیـە کەنابێتـە ڕێگـر لەخۆشـیەکانی قیامەت،وەلەهەمان کاتدا ڕێ پێدراوە ومایـەی قەدەغـەکاری نـی یـە کەتـەنها بـۆ حەوانـەوەی دەروونە.بـەلآم پێویسـتە زیـادەڕۆیی تیانـەکرێت. وگرنگـی زیـاتر بەدەستهێنانی بەختەوەری هەمیەیی بدرێت.وە هەر ئەمەیە مەبەستی پێغەمبـەر (د.خ) لەم فەرموو دەیەدا باسی دەکات کە دەفەرمێت: (کل لهو یلهو بـة الرجل

فهو باطل الارمية بفوسة، وقتاديبة فرسة،وملاعتبة امراتة فان نهن من الحق)[1] واتە: (هەموو گاڵتەو گەمەو يارييەك كەمرۆڤ دەيكات هەر هەمووی پـڕو پوچـە كەتەنها تيرو كەوان وەشاندن وڕاهێنانی وسوار چاكی دەست بـازی كـردن لەگـەڵ خێزانەكەيدا. كەئەمانە ڕاست و دروستن) .

واتە هەركارێك چێژی لەم بابەتەی تيا بوو دروستە جاكەواتە ئەم خۆشييە خـراپ و ناشياو نادروست نـی يـە بـەڵكو باشـترين جـۆری خۆشەويسـتی يـە وەهـەروەها خۆش ويستنی خوداو پێغەمبەری خودا كـە لـە دڵـی هـەموو موسـڵمانێك دا هەيـە وەبە بیٚ ئەو خۆشويستی يـە بـاوەڕ دانامـەزرێت. لەكەسـێكەوە بـۆ كەسـێكی تـر ڕێژە و ئەندازەی دەگۆڕێت. هەر ئەم خۆش ويستی يە هۆكارو پاڵنەرو ئاسـانكاری زۆرێك لەكارە ئاڵۆزو زەحمەتەكان وەسەغی و دەست بڵاو كاری قيرچۆكەكانە وە ئازاكـاری ترسـنۆكەكانەهەروەها پاڵفتـەوخاوێن كـاری دەونـەو ڕياكـاری بیروهۆشە. خۆشـكاری ژيانە. وەهـەروەها هـەر خۆشويسـتی خـودا و پێغەمبەرەكەيـەتی كەڕۆشـنكاری ڕوخسـارەكان و فراواكـاری سـنگەكان و زيندوكـەری دڵەكانە. وەخۆشەويسـتی وتـەی خـوای گـەورە كەنيشـانەی تـەواوی خۆشويسـتی يـە بـۆ خـودا. كـیٚ هەيـە حـەزو ئـارەزوی بيسـتنی وتـەو دەنگـی خۆشەويستەكەی نەبێت. قورئان و گوێبيستی خوێندنەوەی بەڵگەی خۆشويستنی خودايە. بەپێچـەوانی ئەوانـەی هەميشـەلەنێو بـاڕو مەلهەكانـدا گوێبيسـتی شـتی ناشـرين وەتەماشـايی نادروسـت و شـتی خراپـەكاری دەبن. جاگـەر خۆشەوويسـت ڕاسـت بكـات هەميشـە ئـارەزوی بيسـتنی وتـەی خۆشەويسـت ڕاسـت بكـات. وەك شاعيرێك دەڵێت:

ان كنت تزخم حبي　　فـــلم هاجرت كتابي

---

[1] - ئـــەم فەرموودەيـــە (حســـن) ە (ترمـــزی ١٦٣٧) و (ابـــوداود-٢٥١٣) و (احـــمد ١٤٤/٤) گێراويەتيەوە.

امةا تليـــــت مافية من لذيذ خـــــــطبي

واته:گەرتۆ منت خۆش دەوێت بۆپشتت لە کتێبەکەی من کردوە.

ئایەنایەنەتخوێندۆتەوە کەچی تێدایە.لەچێژو خۆشی گوتارەکانم.وە (عوسمان کوڕی عەفان) دەڵێت: (ئەگەر دڵەکانمان پاك و خاوێن ببوایە. ئەوا هەرگیز تێری لەگوتەکانی خوای گەورە نەدەخوارد) .جا ئەم زۆر کردن و ئارەزوکردنی، خۆشەویسیت بۆ وتەی خۆشەویستەکەی شتێکی بەڵگەنەویستە ؟ هەر بۆیەپێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژێکیان ڕویکردە (عبدالله بن مسعود) و پێی دەڵێت: اقرا علي فقال:اقرا عليك،وعليك انزل ؟فقالﷺ :اني احب ان اسمعه من غيري (فاستفتح فقرا سورة النباء حتى اذا بلغ قوله: (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَـؤُلاء شَهِيدًا:النساء ٤١) . قالﷺ حسبك فرفع راسه فاذا عينا رسول الله صلى الله عليه وسلم تزرفان من البكاء) [1] واته: یەپێغەمبەری فەرموو قورئانم بەسەردا بخوێنەرەوە عبدالله ووتی قورئان بەسەرتۆدا بخوێنمەوە لەکاتێکدا بۆ تۆ دابەزیووە ؟ پێغەمبەر فەرمووی: من پێم خۆشە لەکەسی ترەوە بیبیستم عبدالله ش لەسورەتی (نساء) وە دەستی پێکرد بەقورئان خوێندن تاگەیشتەئایتی (جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَـؤُلاء شَهِيدًا) . واتە: (ئەگەر لە هەموو نەتەو گەلێك پێغەمبەرێك بکەینەشایەت لەسەریان وەتۆش بکەینە شایەت لەسەر هەر هەموویان) لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی بەسە ڕاوەستە کاتێ عبدالله سەری بەرز کردەوە بینی پێغەمبەر (ﷺ) هەردوو چاوی پڕبوو لە فرمێسك.وە هاوەڵەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کاتێ کۆبوونەوە ئەگەر (ابو موسى) یان تێدا بوایە داوایان لێ دەکرد کە بە قورئان خوێندن خودایان بیربهێنێتەوە ئەویش دەستی دەکرد

[1] ئەم فەرموودەیە(صحیح) ە (بخاری-٤٥٨٢) ڤیراویەتەوە.

بە قورئان خوێندن و ئەوانیش لەچواردەوری دادەنیشتن و گوێ بیستی دەبوون. لەلای شەیدایانی قورئان. قورئانی پیرۆز شیرینی و تام و چێژ و خۆشیەکی تایبەتی هەیە. کەزۆر خۆش ترە لەشەیدایانی شەیتان. شەیدایانی شەیتان ئەو پێرانەن کەدڵیان لەئاستی قورئانی پیرۆز رەق ومردو بێ گیانە.هەروەکو شاعیرێك دەڵێت:

تقرا عليك الختمة وانت جامد كالحجر وبين من الشعر نيشد تميل كالسران.

واتە: خەتمەیەك قورئان بۆ دەخوێندرێتەوە –کەچی تۆ وەك بەردی بێ گیانی و کاریگەریت تێناکات.

بەلأم دوو دێڕ شعر بخوێندرێتەوە وەك سەر خۆشت لێ دەکات.جا ئەم حاڵەتە بەڵگەی تەواوە لەخاڵی بوونی دڵی ئەو کەسە لەخۆش ویستنی خوداو ووتەکانی خودا. وپێغەمبەرەکەی.کە ئەو دڵە وەك کەلاوە وایە. چونکە دڵ تەنها بەخۆش ویستنی خودا و قورئان و پێغەمبەرەکەی هەمیشە زیندو ئارامە.

خۆش ویستنی دروست

خۆش ویستنی خوداو پێغەمبەرەکەی سەرچاوەو چڵە پۆپەی سەرجەم خۆشەویستەکانن لەژیاندا. لەپاش ئەمانە سەرجەم جۆرەکانی تری خۆشەویستی سەرچاوە لەوەوە وەردەگرن و دابەش دەبن. نموونەخۆشەویستی هاوسەرەکان (خێزان) خوای گەرە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمێت: (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ: روم–٢١) واتە: (هاوسەری بۆ دروست کردون بۆئەوەی ئارام بگرن لە دیدارو خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی لەنێوانتاندا فەراهەم هێناوە ئەمە بەڵگەیە بۆ کەسانێك تێبگەن.

کەواتەخوای گەورە خۆشەویستی هاوسەرەکانی بەبەڵگەی گەورەی خۆیی باس دەکات.وەهەروەها لەجێگایکی تردا –لەپاش باس کردنی ئەو ئافرەو کچانەی کە

دروستن بیان خوازن – دەفەرمێت: (يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ * وَاللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُواْ مَيْلاً عَظِيمًا * يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ الإِنسَانُ ضَعِيفًا : النساء ٢٦–٢٨) واتە: (بێگومان خوای گەورە دەیەوێت بەم شێوەیە هەموو شتێکتان بۆ ڕوون دەکاتەوە.وە ڕێنموینـان بکـات بـۆ یاسـاو بەرنامـەکانی پـێش خۆتـان. (کەپێغەمبـەران هێناویانـە... وە تەوبـەو پەشـیمانیتان لـێ وەربگرێت خودا زاناو دانایەوەخوای گەورە دەیەوێت لێتان خۆش بێت لێیان ببورێت بەڵام ئەوانەی شوێن کەوتوی ئارەزوەکانیانن،دەیانەوێت توشی ئاشوبوو لادانتان بکەن بەڵام خوای گەورە دەیەوێت بەم بەرنامە بارتـان سـوك وکارتـان ئاسـان بکـات. چـونکە ئـادەمیزاد بـەلاوازی دروسـت کـراوە (لەبەرامبـەر بەئارەزوەکانی وە خۆڕاگر نی یە.

وە (سفيان الثوري) لـە (تەفسیرەکەیدا لـە (ابـن طـاوس) ئـەویش لـە (بـاوکی) یـەوە دەگێڕێتـەوە: ئەگـەر تەماشـای ئـافرەتی بکردایـە خـۆیی پـێ ڕانەدەگیرا.وەلەفەرمودەیـەکی (صـحیح) دا هـاتووە لـە (جـابر) ەوە (ﷺ) دەڵێت: (كان النبي راى امراة فان زينب– رضـي الله عنهـا فقضـى حاجتـة منهـا، وقال (ان المراة تقبل في صورة شيطان،وتد فى صورة شـيطان،فاذا راى احـدكم امراة فاعجبتة فليات اهلة، فان ذلك يرد مافي نفسة) [1] واتە: (پێغەمبەری خـودا (ﷺ) ئافرەتێکی بینی دواتـر چـوو بـۆلای زینـەبی خێزانـی و جـووت بـوو دواتـر پێغەمبەری خودا فەرمووی:.ئـافرەت هەنـدێ جـار وەکوشـەیتان دێـت و دەچـێت (مەبە ستی خۆنمایش کردن) .جاهەریەکێك لەئێوە ئـافرەتێکی بینـی و سـەرنجی ڕاکێشا بابچێتە لای خێزانی خـۆیی و کـاری جـووت بـوون ئـەنجام بـدات. چـونکە بەمەچی لەدەرونیدابێت دایدەمرکێنێتەوە.

[1] -ئەم فەرموودەیە (صـحیح) ە (مسـلم ٩/ ١٧٧ ـ نووی)

سوودەکانی ئەم فەرموو دەیە:.

یەکەم:پێغەمبەری خودا (ﷺ) رێنمایمان دەکات کە هەروەکو چۆن خواردن – جێی خواردن پڕدەکاتەوە. وەجل و بەرگ جێی جل و بەرگ ی تر پڕ دەکاتەوە. بەهەمان شێوەش –کاری سێکسی جێگەی کاری سێکسی پڕدەکاتەوە. واتە کاتێ ئارەزوی سێکسیت بەبینینی ئافرەتێك هورووژا–کەچویتەلای هاوسەرەکەت. چیتر لەو کارە دەربازت دەبێت.

دووەم:چارەسەرکردنی کاریگەری ئافرەتان بەسەر پیاوانەوە یاخود پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە.دەشێت هەریەکەیان لەپیاوان و ئافرەتان بەبینینی رەگەزی بەرامبەر حەزو ئارەزوی سێکسیان بجولێت.جا بۆ چارەسەرکردنی ئەم حاڵەتە باشترین چارەسەر ئەنجامدانی کاری سێکسی یە لەگەڵ هاوسەرەکانیاندا.لەهەمان کاتدا ئاماژەیەکە بۆلاوان وخۆشەویستان هەروەکو لە (سند) ی (ابن ماجە) دا هاتووە بە (مرفوع) ی (لم یرد للمتحابین مثل النکاح) واتە: (من جگە لەپرۆسەی هاوسەر گیری هیچ چارەسەرێکی ترم نی یە بۆ دوو خۆشەویست) .کەواتە:هاوسەرگیری باشترین چارەسەرە بۆ دوو خۆشەویست و دوو عاشق لەروانگەی شەرعەوەوەحەززرەتی (داود–علیە سلام) هەریەهەمان شێوەچارەسەری دەردی عەشقی کردوە بەوەی کەدەستی نەچۆتە تاوانکاری. کاتێ کەئافرەتەکەی چۆتەدڵەوە یەکسەر خواستویەتی و فرە ژنی بەکارهێناوە.١–لەمەزیاتر ئێمە بۆمان نی یە لەسەر ئەم رووداوە بنوسین.[1]

---

[1] - ئەواری ئەم چیرۆکە لەکتێبەکانی تەورات دا(العهد القدیم) هاتووە بەلام بەشێوێندراوی و دەستکاریەوە. هەرچەندە گومان هەیە لەراست و دروستی ئەم چیرۆکە. بۆ ئەم مەبەستە بڕوانە شیکارمان بۆ ئەم چیرۆکە لەکتێی (تلبیس ابلیس/ص٩٨)ضاثی یتکەم /ضاثی (المکتب الثقافي في القاهرة)

پووچەڵ کردنەوەی ڕووداوی (زینب بن جحش)، ڕووداوی خاتو زەینەب بەم چەشنە بوو (زید بن حارثة) خزمەتکاری پێغەمبەری خودابوو (ﷺ) پێغەمبەر (ﷺ) (زید) ی لەکۆیلەی و بەندەی دەرباز کردو سەربەستی کرد.دواتر بە (زید) یان ووت کوڕی پێغەمبەر. پاشان پێغەمبەر (ﷺ) (زینب بن جحش) ی بۆ خواست کەدەکاتە پورزای پێغەمبەر (ﷺ) بەلام دیار بوو بەیەکەوە نەدەگونجاو تەبا نەبوون.چەند جارێك (زید) وویستی لێی جیابێتەوەو تەلاقی بدات.بەلام پێغەمبەر (ﷺ) نەی دەهێلا. دواتر پێغەمبەر (ﷺ) دڵنیا بوو کە (زید) هەرلێی جیادەبێتەوە وویستی لەپاش جیابوونەوەیان بیخوازێت. بەلام لەترسی دەم و قسەی خەڵکی دەری نەبڕی. لێرەدا خوای گەورە بەدانایی خۆیی وویستی لەشکاندن یاسا و عورفێکی ئەو سەردەمە بوو. کەبریتی بوو لە (بنونیەت) واتە:کەسێك بەتەبەنی کەسێکی تر دەکات بەکوڕی خۆی و چیتر میرات وهەموو مافێکی ترەبووە.وەك کوڕێکی سروشتی.جاخوای گەورە بەم کارە. واتە بەمارە کردنی (زینب) لەپێغەمبەر (ﷺ) ئەو یاسایە هەڵ دەوەشێنێتەوە.کەدواتر خەڵکی دەڵێت پێغەمبەر (ﷺ) بۆ خۆیی مارەی کردۆتەوە ئەوە ئایەتەکان ئاماژە بەم ڕاستی یە دەکەن (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ: الأحزاب–٣٧) پاشان دوایی کە (زید) جیا بووە وەعیدەی بەسەر چوو خوای گەورە فەرمانی بەپێغەمبەر (ﷺ) کرد کەدەبێت بیخوازێت و لەووتەی خەڵکی نەترسێت.

هەر بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) زیدی نارد تاداوای (زینب) ی بۆبکات. (زید) ڕۆیی بۆلایی و پێی ڕاگەیاند کەپێغەمبەر (ﷺ) دەیەوێت بیخوازێت (زینب) یش ووتی (من لە گەڵ فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا هیچ وەلامێکیٚ م پیٚ نیە) . پاشان ڕۆی دوو ڕکات نوێژی کرد. خوای گەورە لەسەروی ئاسمانەوەو

عەرشی مەزننەوە (زەینبی) مارە بڕی لە پێغەمبەر (ﷺ) ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە (فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا: الأعزاب-٣٧) واتە: (کاتێ زەید لێی جیابوەو عیدەی تێ پەڕیی ئێمە (زینب) مان لێ مارە کردی) هەر بۆیە خاتوو زەینب شانازی بەسەر هاوسەرەکانی تری پێغەمبەردا (ﷺ) دەرکردو پێی دەوتن: ئێوە هەر هەمووتان خزم کەسەکانتان مارەیان بڕین لە پێغەمبەر (ﷺ) بەڵام من خوای گەورە خۆیی مارەی بڕی لەپێغەمبەر (ﷺ) لەسەروی عەرشی مەزننەوە.[1] ئەوەی شایەنی باسە پێغەمبەری خودا (ﷺ) هاوسەرەکانی خۆی زۆر خۆش ویستووە. هەروەکو لە (صحیح) داهاتووە لە (انس) ە دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەری خودا (ﷺ) فەرموویەتی (حبب الى من دنیاکم النساء والطیب،وجعلت قرة عینی في الصلاة) [2] واتە: (من لەدنیاکەتاندا ئافرەت و بۆنی خۆشم لاخۆشەویستە وە نوێژم لا وەك بلبیلەی چاوەکانمە) .

جا لەم فەرموو دەیەدا ئەم بڕگەیەیی بۆزیادکراوە.حبب الى دیناکم ثلاث واتە (سێ شت لەدونیاکەتاندا لای من خۆشەویست کراوە) .وە هەروەها (امام احمد) لەکتێبی (الزهد) ئەم بڕگەیەیی بۆ ئەم فەرموو دەیە زیاد کردوە.اصبرعلی الطعام والشراب ولااصبر عنهمن.واتە: دەتوانم ئارام بگرم لەسەر خواردن و خواردنەوە بەڵا ناتوانم لەسەر ئافرەتان ئارام بگرم.وە جولەکە سەرسەختەکانی دوژمنی حەسودیانی پێ دەبرد وە دەیان ووت هەر لەخەمی مارە کردنی ئافرەتدایە. وەخوای گەورە ڕەدیان دەکاتەوە دەفەرمێت: (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَآ آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا: النساء -٥٤) واتە: یان هەر ئەوەیە حەسادەت و بەخیلی بەخەڵکی باوەڕدار مەبەن لەسەر ئەوەی خوا لە فەزڵ و بەخشیشی خۆیی بەشی داون

---

[1] - بۆزیاتر بڕوانە کتێبی (الطیب النووي/بابەتی -علاج العشق).

[2] - ئەم فەرموودەیە (حسن) ە (نسائی - ٧/ ٦١ - ٦٢) و (احمد ٣ - ١٢٨) گێڕاویانەتەوە.

(پێغەمبەری (ﷺ) لەنێویاندا هەڵبـژێردراوە) خـۆ بێگومـان ئێمـە بەنـەوەی ابراهیم کتێبمان بەخشیوە (موسا تەورات و عیسی ئینجیل و بەمحمدیش (ﷺ) قورئان).

هەروەها لەجۆرەها دانایی بەهرە دەرمان کردوونەوە هەندێکیان وەك یوسف داود و سلیمان دەسەڵات و پادشایەکی گەورەمان پێ بەخشیون.[1] ئەوەتا ابراهیم (س.خ) لەگەڵ ئەوەی کە خاتوو سارا کەشاجوانی ئافرەتانی جیهان خێزانی بووە (خاتو هاجرە) شی خۆش ویستووە و دڵشادبووە پێی.وە هەروەها ئەوە (داود) ی پێغەمبەر (س.خ) کە نەوەت و نۆ هاوسەری هەبووە ئافرەتێکی تری خۆش ویست ڕاستەو خۆ ئەویشی خواست و کردی بە سەد هاوسەر.وەئەوەتا (سلێمان) ی پێغەمبەر (س.خ) شەوانە دەچووە لای نەوەت هاوسەری. وەپرسیارین لەپێغەمبەر (د.خ) کە خۆشەویسترین مرۆڤ لات کێیە ؟ ئەویش فەرمووی (عائیشە) [2] واتە خاتوو عایشە یە،وەسەبارەت بەخاتوو (خەدیجە) دەفەرمێت (انی رزقت حبها) واتە من خۆشەویستی خاتو خەدیجەم پێبەخشرا..

خۆش ویستنی ئافرەتان لەتەواوکاری مرۆڤایەتیە (ابن عباس ر-خ) دەڵێت خێرو چاکەی ئەم گەلە لەزۆری ئافرەتدایە،وە (امام احمد) دەگێڕێتەوە کە لەکاتی دابەش کردنی غەنیمەکان لە جەنگی (جەلولا) کەتێیدا فارسەکان شکان

---

[1] - (حافظ بن حجر) دەڵێت ئەم بڕگەیە بەناو بانگە زیادە(ثلاث).هەریەکە لە (امام ابو بکر بن فورك) لە(جزو مفرد) دا وە (امام غزالی) لە(احیا)دا شەرحیان کردوە وە(حافظ) دەڵێت : لەهیچ کام لەمانە بڕگەی (ثلاث)مان نەبینیوە.

[2] - ئەم فەرموودەیە (صحیح) ەپێشەو باسمان کردوە،وەهەروەها لەفەرموودەیەکدا هاتوە.لەپێغەمبەر(ﷺ) یان پرسی لەی لەپیاوان کێت خۆش دەوێت،پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی (اباها) واتە باوکی خاتوو عایشە.٣-ئەم فەرموو دەیە(صحیح)ە (مسلم ١٥/٢٠٩-نووی)گێڕاوێتەوە

کەنیزەیەکی زۆر جوان درا بە (عبدالله بن عمر) . وە (عبدالله) دەڵێت کەبینیم خۆم پێ نەگیرا لەبەر چاو هەموو خەڵکی ماچم کرد.

تکاکردن لەنێوان دوو عاشق بۆ بەیەك گەیشتنیان بەدروستی

پێغەمبەری خودا (ﷺ) سەر سام بوو بەڕوداوی دوو عاشق وەکەوتۆتە نێوانیانەوە و هەوڵی داوە بەحەلاڵی و درووستی بەیەکیان بگەیەنێت بەلاّم سەرئەنجامی هەوڵەکەی سەرکەوتو نەبوو بە هۆی ڕازی نەبوونی ئافرەتەکەوە ئەمەش لەڕووداوی چیرۆکی (موغیث وبورەیرە) دایە کەکاتێ پێغەمبەر (ﷺ) هەستی بەشەیدای و پەرێشانی (موغیث) کرد کەوەك دێوانە دەگریا بۆ (بوریرە) و لەهەمووشوێنێك داشوێنی دەکەوت. پێغەمبەر (ﷺ) بە (بوریرە) ی فەرموو: (لوراجعتە؟) واتە ئەگەر بکرێت ئەو پیاوە بگەڕێنیتەوە لای خۆت وەك جاران ببنەوە بەهاوسەری یەکتری ؟ بەلاّم بورەیرە پێی ووت:فقال (أتامرني يارسول الله؟) ئایە فەرمانم پێ دەکەیت ئەی پێغەمبەری خودا (ﷺ) ؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: (لا انما اشفع) .واتە: نەخێر من تەنها تکاکارم بورەیرە ووتی: (لاحاجة لي بة)، واتە: من هیچ پێویستم پێی نی یە.دواتر پێغەمبەر بە (عباس) ی مامی دەفەرمێت: (یاعباس الاتعجب من حیث بريرة ومن بغضها لە؟) . واتە: ئەی عباس تۆ سەرت سوڕماوە لەخۆشەویستی شەیدای موغیس بۆبورەیرە وەلەڕقی بورەیرە بۆ موغیث؟ لەگەڵ ئەوەشدا کەپێغەمبەر (ﷺ) تکاکاریش بوو بۆی هەروەها ڕێگری لە (موغیث) نەکردوەو نەیفەرمووە نەکەی ئەمە حەرام و قەدەغەیە؟![1]

[1] - ئەم فەرموو دەیە(حسن) (ابو داود-٢٢٣١) وە(ابن حاجە-٢٠٧٥) گێراویانەتەوە.

وه پێغەمبـــەر (ﷺ) بەیەکســـانی هاوســـەرەکانی خـــۆش دەویســـت وه دەیفـەرموو: (اللهم هـذا قسمي فيمـا املك،فلا تلمني فيمـا لا املك) .واتـه: (خودایه ئەمه دابەش کردنی منه لەوەی دەسەلآتمه وەگلـەیم لـێ مەکـه لـەوەی لەدەرەوەی دەسەلآتی منه لەخۆشەویستی دا) .

وەخوای گەوره دەفەرمێت: (وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَن تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ: النســـاء-١٢٩) . واته:هـــەرگیز ئێـــوه نـــاتوانن لـــەنێوان هاوســـەرەکانتاندا دادپەروەرانه ڕەفتار بکەن،هەرچەنده سوریش بن لەسەری..

واته ئێوه لەخۆشەویستی وچونەلایاندا ناتوانن دادپـەروەر بـن-بەبـەردەوامی خەلیفەکانی ڕاشدین و خـەڵکانی بـەڕەحم و بەبـەزەیی هەمیشـه تکاکاربوونـه و هەوڵی بەیەکگەیاندنی عاشقانیان داوه بەشێوەیەکی دروست و ڕەوا.هـەروەکو پێشتریش باسمان کرد لەوانه (ابـو بکـر وه عوسمـان) تەنانـەت (علـی کـوڕی ابـی طالـب) یـش ڕۆژێکیـان لاوێکیـان هێنـا بـۆلای کەلـەماڵی یەکێکـدا گرتبویان.بەدز تۆمەت باریان کردبوو (علی) لێی پرسی:بەسـەرهاتی تـۆ چـی یـه؟ ئـەویش لەوەلآمـدا ووتـی: (والله ی مـن بـەهیچ شـێوەیەك دزو جـەردەنیم ڕاسـتەکەیت پـێ دەڵـێم ئـەی پێشـەوای بڕواداران) لێـرەدا بەپارچـه شـعرێك ئـەوەی ڕاگەیاندکـه: عەشـقی کچـه شـۆخێکی ئـەو بنەماڵەیـەی (الربـاح) بووه.خۆیی پێنەگیراوه وویستویەتی بچێت بـۆ بینینی.کاتێ کەچۆته ماڵەوه بۆ ئـەم مەبەسـتەخۆیی حەشـارداوه. دواتـر پێیـان زانیـوەو گرتوویانەووتویانـه ئەم دزه بۆ دزی هاتووه.کاتێ خەلیفـه (علـی) گـوێی لـەم شـعره بـوو یەکسـەر تێگەیشت و بەزەی پێدا هاتـەوه ڕوویـی کـرده (مهلـب بـن ربـاح) وپێـی ووت: ئەو کچه ببەخشه بەولاوه.ئـەویش ووتی:ئـەی پێشـەوای بڕواداران لێـی بپرسـه

ئەم کورە کێیە تابیناسم؟ لاوەکەش ووتی:من (نهاس بن عیینـە) م. (مهللـب) ووتی ئەوکچەت پێشکەش بێت وەرە بیخوازە.

جارێکیان (معاویە) کەنیزەیەکی کڕی. کەزۆر شۆخ و شـەنگ بـوو. (معاویـە) زۆر پێی سەرسام بوو. ڕۆژێکیان گوێی لەو کەنیزەیە بوو چەند دێـڕە شـعرێکی چڕی،کەتێیدا دەرکەوت ئەو کەنیزەیە عاشقەو حـەزی بـەپیاوێکی ترە.یەکسـەر (معاویە) بانگی کردو لێی پرسی کـە بەسـەرهاتی چـی یـە؟ کەنیزەکـەش پێـی ڕاگەیاند،کەحـــەزی بەخاوەنەکـــەی پێشـــوتریێتی و عاشـــقی ئـــەوە. (معاویـــە) ڕاسـتەوخۆ کەنیزەکـەی نـاردەوە بـۆلای خاوەنەکـەی هەرچـەندە لەدڵیـدا زۆر شیرین بوو.

وە (زمخشـری) لـەکتێبی (الربیـع) دا دەگێڕێتەوەکـە (خـاتو زبیـدە) کـاتێ لـەڕێگادا بـەرەو شـاری (مەکـە) دەچـوو لەسـەر دیوارێـك دا. دێـڕە شـعرێکی پێش چاو کەوت کەتێیدا نوسرابوو:

ئـەرێ لـە بەنـدەکانی خـودا- پیـاوێکی جـوامێر نـی یـە یـاخود خـاتونێکی بەبـــەزەیی کەچـــارەی دەردی دوو عاشـــق بکـــات کـــەوا عـــەقڵ لەدەســـت دەدەن...هەرلـەوێ (خـاتوو زبیـدە) بـەڵێنی دا و نـەزری کـرد کەهـەرکات خـاوەنی ئـەو دێـڕە شـعرە بناسـێتەوە هـەوڵ بەیەکگەیشـتنی بـدات لەگـەڵ عاشقەکەیدا. لەکاتێکدا (خاتوو زبیدە) لە (موزدەلیفە) بـوو گـوێی لـە هـەمان شیعر بووەوە کەکەسێك دەیخوێند.کاتێ بانگیـان کـرد بـۆی.بینی لاوێکـە وتـی من ئەم شیعرەم وتووە وعەشـقی کچێکی ئـامۆزای خـۆم بوومـە بـەڵام کـەس و کاری بەڵێنیان داوە کەنەم دەنێ... (خاتووزبیدە) لاوەکەی بـردو ڕۆیشـتن بـۆ ماڵی کچەکە بـەردەوام (خـاتو زبیـدە) پـارەی بـۆ زیـاد کـردن هـەتا ناچـاری کـردن و ئـەو دوو خۆشەویسـتەی بەیـەك گەیانـدن. (خـاتو زبیـدە) دەڵێـت: کچـەکە زۆر زیـاتر شـەیدا تربـوو بـۆ کوڕەکـە پاشـان هەمیشـە (خـاتو زبیـدە)

دەیوت: من بەهیچ شتێك دڵم خۆش نی یە بۆ قیامەتم بەئەندازەی ئەو کارەی ئەو دوو عاشقەم بەیەك گەیاندوە.

(خراطي) دەڵێت: (سليمان بن عبدالملك) خزمەتکارێك و کەنیزەیەکی هەبوو. یەکتریان خۆش دەویست. جارێکیان خزمەتکارەکە پارچە شعرێك دەنوسێت بۆ خۆشەویستەکەی.تێیدا باسی ئەوە دەکات کە ئەم شەو لە خەونیدا پێکەوە بوونە لەیەك ماڵدا...وەکەنیزەکەش: بە پارچە شعرێك وەڵامی دەداتەوە کەتێیدا باس لەوە دەکات هیوا خوازە بەیەك بگەن. کاتێك ئەم بەسەرهات و شیعرانە دەگاتەوە دەستی (سليمان) هەرچەندە لەم رووەوە بەتوند رەو ناسرابوو. یەکسەر بانگیان دەکات و لەیەکتریان مارە دەکات و ئازادیان دەکات وە هەرچی پێداویستی هەیە بۆیان دابین دەکات و گوزەرانیان خۆش دەکات.

(جامع بن برخيه) دەڵێت: لە (سعيد بن المسيب) م پرسی کەموفتی شاری (مدينه) بوو: ئایە ئێمە تاوانبار دەبین لە خۆشەویستی یەك کەتوشمان بێت و بەدەستی خۆمان نەبێت؟ سعید ووتی.تۆ لەکارێکدا تاوانباریت کە بەدەستی خۆت بێت.و زاڵبیت بە سەریدا. دواتر (سعيد) ووتی: هێشتا کەس لەم جۆرە پرسیارەی لێم نەکردووە وەهەر کەسێکیش بپرسێت هەر بەم شێوەیە وەڵامی دەدەمەوە.

عەشقی ئافرەت سێ جۆرە:

١- مایەی چاکەو خوا پەرستی یە:

ئەم عیشقەیان مایەی چاکەو خوا پەرستی یە کەعەشقی هاوسەرەکەتە کەئەنجامی حەڵاڵی و دروستی نەوەی چاك و ژیانی خۆش دەبەیتە سەر دەبنە

قەڵغان بۆ پاراستنی داوێنی و چاوی یەکتری–هەربۆیە ئەم جۆرەعیشقە مایەی خێرو خۆشی یە و لەلای خواو پاشان خەڵکی مایەی ڕێزو سەر بەرزییە.

٢- مایەی ڕیسوایی و دورکەوتنەوەیەلەڕەحمی خودا:

ئەم جۆرە عیشقە بریتی یە لەعیشقی هاوڕەگەزی (نێربازی) هەرکەسێك توشی ئەم جۆرە عیشقە بێت ئەو چ لەلای خوای گەورە وە چ لای کۆمەڵگاش ڕیسواو سەرشۆڕو بێ ڕێز دەبێت.جوامێری و مەردایەتی لەدەست دەدات. وە هەر ئەم جۆرە عیشقە بوو کەچی بەسەر گەلی پێغەمبەر (لوط) دا هێنا. کە خوای گەورە دەفەرمێت: (لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُــونَ: الحجر–٧٢)، واتە: (سوێند بێت بە تەمەنی تۆ پێغەمبەر، ئەوان لە گێژاوی سەر لێشێواوی دا کوێرو مەست و ڕۆچوون)

چارەسەری ئەم دەردە:

بریتی یە لە گەڕانەوە بۆلای خوای گەورەو بیرکردنەوە لەسزای خوای گەورە لەدۆزەخدا. دواتر بیر کردنەوە لە ڕیسوایەتی لەم ڕووەوە کەتوشی مرۆڤ دەبێت لەنێو کۆمەڵگادا.دواتر دڵنیابین کەئەم حاڵەتە–دابەزینە بۆ ئاستی خواتر لە ئاژەڵ.

٣- عیشقی دروست،کەلەدەسەڵاتدا نەبێت:

ئەم جۆرە عیشقەیە کەهەر بەبینینی ئافرەتێکی شۆخ و شەنگ بەبێ مەبەست ڕاستەوخۆ بکەوێتە عیشقەوە. بەڵام بەمەرجێ ئەو عیشقە توشی سەر پێچی و تاوانکاریت نەکات. ئەمە لەسەروی دەسەڵاتی مرۆڤەوەیە کاتێ زانرا ئەو کەسەی کە عیشقی بوویتە،هاوسەر دارە یاخود ناکرێت بیخوازیت. باشترین کار ئەویە کە پشتی تێبکەیت و لێی دورکەویتەوە ڕوولە باشتر بکەیت کە بگونجێت و دروست بێت. گەر نا توشی خەم و پەژارەت دەکات. باشتر وایە

كه ئارام گر ياخۆڕاگربيت و چاو و داوێنی خۆت بپارێزيت. بەمەش پاداش دەدرێيتەوە لەلای خوای گەورە. كەدژی حەزو ئارەزووەكانی خۆت وەستايتەوە و ئارام گربوويت. ڕزامەندی خوات هەڵبژارد لەتاوانكاری.

خەڵكی لەعيشقدا سێ جۆرن:-

هەيە:عيشق و شەيدای هەموو جوانيەك دەبێت.وە دڵی لە هەموشوێنێكدا دێوانەو سەرگەردانە.

وەهەيە:تەنها شەيداو عەشقی كەسێك و جوانيەك دەبێت جا ئيتر نيازی بەيەككەيشتنی هەبێت يان نا...

وەهەيە:تەنها شەيداو عەشقی كەسێك و جوانيك دەبێت كەدڵنيا بێت بە ئاسانی پێی دەگات.جا لەنێو ئەم سێ چينەدا عيشقی بەهێزو لاواز هەيە.

جۆری يەكەم:كەسێكی ناسەقام گيرەهەڕۆژەی لەسەر بەزمێكە.وەهەر ساتەی بەكەسێكەوە گيرۆدە دەبێت. سەرەتاو كۆتای ديار نی يە.

جۆری دووەم: شەيدايەكی جێگيرەو چەسپاوە،زۆر بەهێزترە لەجۆری يەكەم- تەمەنی خۆشەويستەكەی دوورو درێژە. بەلاّم تەنها ئەوەلاوازی دەكات.كەنيازی گەيشتنی بەعەشيقەكەی نی يە.

جۆری سێيەم: لە هەر هەموويان خۆشەويستی بەهێزترو تەمەن درێژترو شەيداترە. كەنيازی گەيشتنی بەخۆشەويستەكەی هەيە لە چوار چێوەيەكی دروستدا.چونكە نيازو تەماحی گەيشتنی بەخۆشەويستەكەی مايەی بەهێزبوونی عيشقەكەيەتی.

پوچەڵ کردنەوەی فەرموودەی عیشق

پاشـان دێینـە سـەر فـەرموودەی: (مـن عشـق وكتم،وعـف وصـبر غفـر الله له،وادخلة الجنة) [1] واتە: (هەركەسێك توشی عیشق بێت و شاردێیەوە داوێن پاك و ئارام گربێت،ئەوە خودا لـە تاوانـەكانی خـۆش دەبێـت وە بـە بەهەشتی شاد دەكات) .

ئەم فەرموو دەیە (سوید بـن سـعید) دەیگێڕێتـەوە وەسـەرجەم پێشـەوایانی فەرموودە ئەمەیان ڕەت كردۆتـەوە.وە (إبـن عـدی) لـە (الكامـل) دا دەڵێـت: ئـەم فەرموودەیـە لـە سـویدەوە دەگێڕێتـەوە. وەكەسـیش نـی یـە بڵێـت ئـەو نەیگێڕاوەتـەوە. ئەمـە بۆچـونی هەریـەك لـە (بیهقـی) و (ابـن طـاهر) لـە (الذخیرة) و (التذكرة) دا هاتووە. وەهەرووەها (ابـو فـرج ابـن الجـوزی) یش تەنانەت لە فەرموودە هەڵبەستراوەكاندا (الموضوعات) هێناویێتی.

وە (ابـو عبـد عبـدالله الحـاكم) دەڵێـت:مـن ئـەم فەرمودەیـە ڕەت دەكەمـەوە سەرم سوڕماوە لێی كەچەند ئاسانكاری تێدایە. منیش دەڵێم: ڕاستی ئـەم فەرموودەیە. بریتی یە لە وتەی (ابـن عبـاس) نـەك پێغەمبـەری خـودا (ﷺ) وە (محمد بن خلف بن المرزبان) دەڵێت: (ابـو بكـر الازرق) لـە (سـویدە) وە ئـەم فەرموودەیـەیی گێڕایـەوە بۆمان.گلـەیی لـە (سـویدە) كـرد كـە ئـەم فەرمودەیە نەداتـە پـاڵ پێغەمبـەر (ﷺ) هـەر بۆیـە لـەدوای ئەمـە هـەر كاتێ باسـی ئـەم فەرموودەیـەیی بكردایـە نەیداتـەوە پـاڵ پێغەمبـەر (ﷺ) وە

[1] - ئەمـە فـەرموودە نـی یـە و (باطـل) ە پێشـتر باسمـان كـردووە، بـۆ زیـاتر ئاشـنا بـوون بڕوانـە لێكۆڵینەوەمان لە سەر كتێبی (روضة المحبین) و (الطب النبوی)

سەرجەم پێشەوایان و زانایانی بواری فەرموودە–ئەم فەرموودەیەیان نەبە (صحیح) یان (حسن) یان...هتد وەر نەگرتووە. پوختەی ئەم بابەتە ئەوەیە کە ئەمە وتەی (ابن عباس) ە.منیش دەڵێم مەبەستم (ابن القیم) ە. هەروەها (ابو محمد بن حزم) دەڵێت: پرسیان لە (ابن عباس) کەسێ بەهۆیی عیشق و شەیداییەوە بمرێت؟ (ابن عباس) یش وتی: (قتیل الهوی لاعقل له ولا قود) واتە: (کوشتەی خۆشەویستی یە. نە عەقڵی هەیەونەخوێنی هەیە) .

وەپێشتریش باسمان کرد. کەلە (عرفان) گەنجێکیان بۆی هێنا بە هۆی عیشقەوە تەواو لاوازو نەخۆش بوو، پرسی ئەمە چی یەتی ؟ وتیان تووشی عیشق بووە. ئەویش بەدرێژای شەو و ڕۆژێك دەیووت بەنا بەخودا دەگرم لەعیشق. وەهەروەها پێغەمبەر (د.خ) لە (صحیح) دا سەر جەم شەهیدەکانی ژماردو پۆلێنی کردون. لەوانە (کوژراو لەبەرەکانی جەنگ و جیهاد،سك ئێشە سوتاوی،ئافرەتی سك پڕ،خنکان لە ئاودا، ڕووخانی دیوارو شاخ بەسەریدا) [1] کەچی باسی کەسێك ناکات بەهۆیی عیشەوە بمرێت. جا مەبەستی (ابن عباس) لەم وتەیەدا ئەوەیە کەکەسێك عاشق بێت پێویستە بۆ ئەوەی بچێتە بەهەشتەوە ئارام گرو داوێن پاك و نهێنی پۆشەر بێت، جا ئەگەر کەسێك لەپێناوی خوای گەورە دا ئەم کارانە ئەنجام بدات و لە خوا ترس بێت ئەوا لەپێڕی ئەو کەسانەیە کە خوای گەورە لە حەقیان دەفەرمێت: (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى: النازعات ٤٠–٤١) واتە: (هەرکەسێك لە خوای گەورە بترسێت، ڕێگە لە خراپە کاری بگرێت و ملکەچی ئارەزوەکانی نەبێت ئەوە جێگەی بەهەشتی بەرینە) . وەهەروەها

---

[1] - ئەم فەرموودەیە (صحیح) ە (صحیح المسلم –٦٧٩/١٣) بە شەرحی نەوەوی.

دەفەرموویت: (ولمن خاف مقام ربه جنتـــان...الرحمن:٤١) واتـە: (هەرکەسێك لەخوای گەورە بترسێت و ملکەچی بکات ئەوا خەلاّتی دوو باخی هەیە لە بەهەشتدا) .

جا داوا دەکەین لە خوای مەزن و پەروەردگاری عەرشی مەزن کەبمان کاتە ئەو کەسانەی کە پشت لە حەزو ئارەزووەکانیان دەکەن و ڕوودەکەنە خۆشەویستی و ڕەزامەندی و ملکەچی خوای گەورە.

ئامین ئامین یا أرحم الراحمین

الداء والدواء

(الدواء الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي)

الأمام العلامة ابن القيم الجوزية

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

ڕۆژهەڵات

شوێنی دابەشکردنی :

کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی/هەولێر

نرخی (١٠٠٠٠) دینار